ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ
15Δ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ
ΕΤΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
᾿Απὸ τὸν
ΙΓΝΑΤΙΟ ΣΑΚΑΛΗ
Φιλόλογο

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ

15Δ

Ἐπόπτης - Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1995

ΜΑΞΙΜΟΣ
Ο
ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν παρόντα τόμο συνεχίζεται ἡ ἔκδοση τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου μὲ τὰ ἔργα: 1) *Κεφάλαια Θεολογικὰ καὶ Οἰκονομικὰ εἰς πέντε ἑκατοντάδας.* 2) Ἕτερα καφάλαια διακόσια τεσσαράκοντα τρία, καὶ 3) *Σχόλια εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.*

1). *Κεφάλαια Θεολογικὰ καὶ Οἰκονομικὰ εἰς πέντε ἑκατοντάδας:* Πρόκειται γιὰ συμπίλημα μεταγενέστερο ἀπὸ ἔργα τοῦ Μαξίμου καὶ ἰδίως τοῦ Πρὸς Θαλάσσιον, ἡ γνησιότητα τοῦ ὁποίου ἀμφιβάλλεται. Σὰν συμπίλημα λοιπὸν ἀπὸ ἔργα τοῦ Μαξίμου μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ σ' αὐτὸ περιληπτικὰ ὅλη σχεδὸν τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου πατρός.

Ἑκατοντὰς Α': Γίνεται λόγος περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἡ ὁποία θεωρεῖται τὸ ὑπέρτατο καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ἀρχὴ ἀγαθό, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται ὅλα τὰ ὄντα. Τῆς γένεσης τῶν ὄντων προηγεῖται ὁ Λόγος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπῆρξε, οὔτε ὑπάρχει, οὔτε θὰ ὑπάρξει λόγος ἀνώτερος. Ἕνας Θεός, Πατέρας ἑνὸς Υἱοῦ, ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος ὅμοιος κατὰ πάντα μὲ ἐμᾶς, χωρὶς μόνον ἁμαρτία, καὶ ἐπανέφερε τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἀρχική της χάρη, καὶ πηγὴ τῆς μόνης ἀΐδιας Ζωῆς.

Γίνεται λόγος περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Τὸ ἄθλημα τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀγώνας διαρκὴς μὲ πόνους, ἔχοντας ἔπαθλο τὴν αἰώνια ζωή.

Τέλος ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι ἡ θύρα ποὺ ὁδηγεῖ στὸ ἀκρότατο ἀγαθό, τὸν Θεό, ἔχοντας ὡς βάση τὴν πίστη καὶ ἐνδιάμεσο τὴν ἐλπίδα.

Τὰ πιὸ μεγάλα καὶ ἀρχέκακα καὶ πρόξενα κάθε κακίας εἶναι ἡ ἄγνοια, ἡ φιλαυτία καὶ ἡ τυραννίδα.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος, ἀνάλογα μὲ τὸν χιτώνα ποὺ φοράει, δηλα-

δὴ τὴ συμπεριφορά, γίνεται δίκαιος ἢ ἄδικος. Ὁ ἕνας χιτώνας εἶναι ὑφαμένος μὲ τὶς ἀρετὲς καὶ γίνεται γιὰ τὴν ψυχὴ χιτώνας ἀφθαρσίας, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἶναι ὑφαμένος μὲ τὰ πάθη καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀκάθερτος καὶ σπιλωμένος.

Ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ λύπη, ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ φόβος καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῶν δὲν δημιουργήθηκαν μαζὶ μὲ τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, γιατὶ τότε θὰ ἦταν στοιχεῖα τῆς φύσης, ἀλλ' εἰσῆλθαν ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξαιτίας τῆς ἀπώλειας τῆς τελειότητας, ὅταν ἡ ἀλογία ἀντικατέστησε τὸ λόγο.

Ὁ φόβος διακρίνεται σὲ ἁγνὸ καὶ μὴ ἁγνό. Ὁ ἕνας δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἀναμονὴ τιμωρίας γιὰ πλημμελήματα καὶ ἐξαφανίζεται μὲ τὴ μετάνοια, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ποὺ ὑπάρχει πάντοτε χωρὶς τὴ λύπη γιὰ ἁμαρτήματα, εἶναι ὁ ἁγνὸς καὶ δὲν ἐξαφανίζεται ποτέ.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ κανένα ὂν καὶ μάλιστα τὰ μετέχοντα λόγου, γιατὶ αὐτὸ συνέχει τὰ πάντα.

Ὁ κάθε δαίμονας ὑπηρετεῖ ὁρισμένες προσβολὲς τῶν παθῶν, καὶ γι' αὐτὸ διαφέρουν ἀναμεταξύ τους ὡς πρὸς τὴ μιαρότητα, τίποτε ὅμως δὲν μποροῦν νὰ πράξουν χωρὶς τὴν παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. Ὅποιος λοιπὸν δέχεται θέλοντας καὶ μὲ εὐχαρίστηση τὰ ὀδυνηρὰ χτυπήματα τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν, δὲν διώχνεται ἀπὸ τὸν οἶκο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς χάριτος, ἐνῶ ὅποιος δὲν δέχεται τοὺς ἀκούσιους αὐτοὺς πειρασμοὺς μὲ χαρὰ καὶ δὲν ἀποβάλλει μὲ μετάνοια τὴν ἀλαζονεία του, παραδίδεται στὴν αἰχμαλωσία καὶ τὶς ἁλυσίδες καὶ ἐκδιώκεται ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴ γῆ.

Οἱ ἐνέργειες (τὰ χαρίσματα) τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραχωροῦνται στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστεώς του.

Τὸ βάπτισμα τοῦ Κυρίου εἶναι τύπος τῆς τελείας νέκρωσης τῆς προαίρεσής μας πρὸς τὸν αἰσθητὸ κόσμο, ἐνῶ τὸ ποτήριο εἶναι ἄρνηση καὶ τῆς ἴδιας τῆς παρούσας ζωῆς γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας.

Ἑκατοντὰς Β': Ὅποιος πράττει τὴν ἀρετὴ (δηλαδὴ ἀγωνίζεται) γιὰ τὴν ἀλήθεια (τὴ θεία γνώση) δὲν πληγώνεται ἀπὸ τὰ βέλη τῆς κενοδοξίας, ἐνῶ ὅποιος ἀσκεῖ τὴν ἀλήθεια γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας ἔχει συγκάτοικο τῆς κενοδοξίας τὴν οἴηση.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελούμενος ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, σαλεύεται ἀπὸ δύο νόμους· τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματος. Ὁ πρῶτος ἐνεργεῖ στὶς αἰσθήσεις, ἐνῶ ὁ δεύτερος στὸ νοῦ.

Ἡ πίστη εἶναι γνώση ἀναπόδεικτη, σχέση πάνω ἀπὸ τὴ φύση μὲ τὴν ὁποία πραγματοποιεῖται πέρα ἀπὸ κάθε γνώση ἡ ἕνωσή μας μὲ τὸν Θεό, καὶ ἔτσι ὁ πιστός, ἑνωμένος μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὄντας καὶ ὁ ἴδιος κατὰ χάρη θεός, μπορεῖ νὰ μεταθέτει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, σὰν βουνὸ ἀμετακίνητο, τὸ νόμο τῆς φύσης.

Οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι τρεῖς· ὁ λόγος, ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία. Ἐρευνώντας λοιπὸν μὲ τὸ λόγο, ποθώντας μὲ τὴν ἐπιθυμία καὶ ἀγωνιζόμενοι μὲ τὸν θυμὸ γιὰ τὸ ἀγαθό, ὅσοι ἀγαποῦν τὸν Θεό, δέχονται τροφὴ ἄφθαρτη.

Ὅποιος ποθεῖ τὴν ἀληθινὴ ζωή, γνωρίζοντας ὅτι κάθε πόνος, ἑκούσιος καὶ ἀκούσιος, γίνεται θάνατος τῆς ἡδονῆς, τῆς μητέρας τοῦ θανάτου, δέχεται μὲ μεγάλη χαρὰ ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τῶν πειρασμῶν ποὺ τὸν ὁδηγοῦν στὸ βραβεῖο τῆς ἄνω κλήσης.

Χωρὶς πίστη, ἐλπίδα καὶ ἀγάπη οὔτε κανένα κακὸ καταργεῖται, οὔτε κανένα καλὸ κατορθώνεται.

Ὅποιος στὸν καιρὸ τῆς ἐπανάστασης τῶν πειρασμῶν ἀπέχει ἀπὸ τὴ φυσικὴ θεωρία καὶ ἐπιμένει στὴν προσευχὴ συνάγοντας τὸ νοῦ του ἀπὸ ὅλα πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν Θεό, φονεύει τὴν ἕξη ποὺ προκαλεῖ τὴν κακία κι ἀναγκάζει τὸν διάβολο νὰ ὑποχωρήσει ντοπιασμένος.

Ἑκατοντὰς Γ': Κάθε φιλόσοφος καὶ εὐσεβής, φρουρούμενος ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση ἢ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία, ὅταν διαπιστώσει ὅτι ἐξηγέρθηκε ἐναντίον του μὲ τὰ πάθη ἡ δύναμη τοῦ πονηροῦ, ἡ μόνη του καταφυγὴ τότε εἶναι ὁ Θεός.

Κάθε ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ὁ ἐνάρετος ποὺ ἀγαπᾶ τὸν Θεό, ἔχοντας ὡς ὅπλο κατὰ τῶν δαιμόνων τὴ γνώση, κατὰ τὴν ἐπίθεση τῶν πειρασμῶν πρέπει νὰ καταφεύγει μὲ προσευχὴ στὸν μόνο βοηθὸ Θεό, μετὰ τὴ συντριβὴ ὅμως τῆς φάλαγγας τοῦ διαβόλου ν' ἀποδίδει στὸν Θεὸ ὅλη τὴ νίκη καὶ ὄχι στὸν ἑαυτό του.

Καθένας ποὺ ὑψηλοφρονεῖ γιὰ τὰ χαρίσματα ποὺ ἔλαβε καὶ

ἐνεργεῖ σὰν νὰ μὴ τὰ ἔλαβε, δέχεται δίκαια τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ὥστε, διαπιστώνοντας τὴν ἀδυναμία του, νὰ λάβει ἐπίγνωση τῆς μόνης δύναμης ποὺ ἀντιπαλεύει τὰ πάθη, καὶ ἀφοῦ ταπεινωθεῖ μετανοώντας κι ἀποβάλει τὸν ὄγκο τῆς ἀλαζονείας, ν' ἀποτρέψει τὴν ἐναντίον του ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.

Αἰτία ποὺ καθορίζει τὴν κατανομὴ τῶν θείων ἀγαθῶν εἶναι τὸ μέτρο τῆς πίστεως τοῦ καθενός.

Ἀρχὴ τῆς σοφίας εἶναι ὁ φόβος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ξεκινώντας ἀνεβαίνομε πρὸς τὸ τέλος τῆς σοφίας, τὴ σύνεση, καὶ ἀπὸ αὐτὴν φθάνομε στὸν Θεό, ἔχοντας ἐνδιάμεσο τῆς ἕνωσής μας μὲ αὐτὸν μόνο τὴ σοφία, τὴν ὁποία ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ λάβομε ἐὰν δὲν ἀποτινάξομε τὴν τσίμπλα τῆς ἄγνοιας καὶ τὴ σκόνη τῆς κακίας.

Πρώτη ἀπάθεια εἶναι ἡ πλήρης ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν κακῶν, δεύτερη ἡ πλήρης ἀποβολὴ τῶν λογισμῶν ποὺ συγκατατίθενται στὰ κακά, τρίτη ἡ τέλεια ἀκινησία τῆς ἐπιθυμίας γιὰ τὰ πάθη, καὶ τέταρτη ἡ τέλεια κάθαρση καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φαντασία, μὲ τὶς ὁποῖες, βγαίνοντας κανεὶς ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ τὰ ὑλικά, σπεύδει πρὸς τὰ νοητά.

Τὸ κακὸ ἔχει ἀρχή, ἐνῶ τὸ ἀγαθὸ εἶναι χωρὶς ἀρχή, γιατὶ ὑπάρχει φύσει πρὶν ἀπὸ κάθε αἰώνα καὶ χρόνο. Τὸ ἀγαθὸ εἶναι νοητό, ρητό, γινόμενο καὶ ἄφθαρτο, ἐνῶ τὸ κακὸ εἶναι μὴ νοητό, μὴ γινόμενο καὶ φθαρτό.

Ἡ ἐξομολόγηση γίνεται ἢ πρὸς εὐχαριστία γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς δίνονται ὡς δῶρα, ἢ πρὸς ἔλεγχο καὶ ἐξέταση τῶν κακῶν πράξεων.

Ὁ ἀνθρωπάρεσκος φροντίζει μόνο γιὰ τὴ φαινομενικὴ συμπεριφορὰ καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦ κόλακα, πρὸς οἰκειοποίηση τῆς ὅρασης ὅλων καὶ τῆς ἀκοῆς τοῦ κόλακα.

Ὅποιος ἐπαίρεται γιὰ τὴν ἀρετὴ ἢ τὴ γνώση του καὶ δὲν ἐπεκτείνει μαζὶ μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀρετῆς (προκοπῆς) καὶ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας του, δὲν ἔχει ξεφύγει τὸ κακὸ τῆς ὑπερηφάνειας, ἐνῶ ὅποιος πράττει τὸ καλὸ γιὰ δική του δόξα, αὐτὸς προτίμησε τὸν ἑαυτό του ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, ἔχοντας καρφωθεῖ ἀπὸ τὸ καρφὶ τῆς κενοδοξίας.

Κανένα ὄφελος δὲν ἀποκομίζει κανεὶς ἀπὸ τὴ δέηση τοῦ δικαίου ὅταν εὐχαριστεῖται περισσότερο ἀπὸ τὶς παραβάσεις, ἀπὸ ὅ,τι μὲ τὶς ἀρετές, καὶ εἶναι μεγάλη ἀνοησία, ἂν ὄχι παραφροσύνη, νὰ ἐπιζητεῖ σωτηρία μὲ τὴν προσευχὴ τῶν δικαίων καὶ ὁ ἴδιος νὰ εὐχαριστεῖται μὲ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ προκαλοῦν τὸν ὄλεθρο.

Ἡ λύπη εἶναι διπλῆ· ἡ μία εἶναι ἀφανὴς καὶ ἐκδηλώνεται στὸ βάθος τῆς ψυχῆς καὶ εἶναι τέλος τῆς ἡδονῆς ἀπὸ τὴν αἴσθηση, ἐνῶ ἡ ἄλλη βρίσκεται φανερὴ στὶς αἰσθήσεις καὶ συνίσταται στὴ στέρηση τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. Διπλοῖ εἶναι καὶ οἱ πειρασμοί· οἱ ἑκούσιοι, ποὺ εἶναι πατέρες τῆς σωματικῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων καὶ γεννοῦν τὴ λύπη στὴν ψυχή, καὶ οἱ ἀκούσιοι, ποὺ ἐκδηλώνονται στοὺς ἀκούσιους πόνους, εἶναι πατέρες τῆς ψυχικῆς ἡδονῆς καὶ γεννοῦν τὴ σωματικὴ λύπη στὶς αἰσθήσεις. Ὁ Κύριος διδάσκει ν' ἀπευχόμαστε τοὺς ἑκούσιους πειρασμοὺς ἐπειδὴ προκαλοῦν ἡδονὴ στὴ σάρκα καὶ ὀδύνη στὴν ψυχή, ἐνῶ ὁ Ἰάκωβος μᾶς προτρέπει νὰ χαιρόμαστε γιὰ τοὺς ἀκούσιους πειρασμοὺς ἐπειδὴ ἀφαιροῦν τὴν ἡδονὴ τῆς σάρκας καὶ τὴν ὀδύνη τῆς ψυχῆς.

Ἑκατοντάς Δ': Ἡ σάρκα βρίσκεται στὴν ἐξουσία τῆς ψυχῆς, κι ὄχι ἡ ψυχὴ τῆς σάρκας, γιατὶ τὸ χειρότερο εἶναι στὴν ἐξουσία τοῦ καλύτερου, κι ὄχι στοῦ χειρότερου τὸ καλύτερο.

Σωτήρια ἡδονὴ εἶναι ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς γιὰ τὴν ἀρετή, ἐνῶ ὠφέλιμη λύπη εἶναι ἡ ὀδύνη τῆς σάρκας γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς.

Ὅποιος ζητεῖ τὰ θεῖα μὲ ἀπάθεια, λαμβάνει ὁπωσδήποτε ὅ,τι ζητεῖ, ἐνῶ ὅποιος ζητεῖ κυριευμένος ἀπὸ κάποιο πάθος, δὲν πετυχαίνει τὸ ζητούμενο.

Ὅποιος θέλει νὰ σωθεῖ πρέπει νὰ μὴ νεκρώσει τὴν ἁμαρτία μόνο γιὰ τὴν προαίρεση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν προαίρεση γιὰ τὴν ἁμαρτία· γιατί, ὅταν ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ προαίρεση νεκρώνονται ἡ μία γιὰ τὴν ἄλλη, ἔχουν διπλῆ τὴν ἀναισθησία ἡ μία γιὰ τὴν ἄλλη.

Ὁ Χριστὸς, φύσει Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, κληρονομεῖται ἀπὸ ἐμᾶς ὑπερφυσικὰ ὡς Θεὸς σύμφωνα μὲ τὴν ἄρρητη μέθεξη κατὰ χάρη, καὶ συνάπτοντάς μας μὲ τὸν ἑαυτό του κληρονομεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του κατὰ τὴν ἀκατανόητη αὐτὴ συγκατάβαση, καὶ γι'

αὐτὸ κατὰ τὴ μέλλουσα δόξα του πρέπει νὰ προηγοῦνται τὰ κατὰ τὸ παρὸν παθήματα γι' αὐτὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς.

Ἡ ἡδονὴ καὶ ὀδύνη δὲν δημιουργήθηκαν μαζὶ μὲ τὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ τὴ μία τὴν ἐπινόησε ἡ παράβαση γιὰ νὰ φθείρει τὴν προαίρεση, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἐπινοήθηκε γιὰ τὸν ὄλεθρο τῆς φύσης, ὥστε ἡ ἡδονὴ νὰ κάνει τὴν ἁμαρτία ἑκούσιο θάνατο τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ ὀδύνη μὲ τὸν ὄλεθρο νὰ διαλύσει τὴ μορφὴ τῆς σάρκας. Καὶ ἐπειδὴ μὲ τὴν παράβαση ὅλοι οἱ ἄνθρωποι βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὸν νόμο τῆς ἐμπαθοῦς γεννήσεως καὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει τρόπος ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν ἄδικη ἡδονὴ καὶ τοὺς δίκαιους πόνους, ὁ Κύριος μὲ τὴ σοφία του ἐπινόησε τὸν τρόπο τῆς θεραπείας· ἔγινε ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ ἐμᾶς, ἐκτὸς ἁμαρτίας, καὶ κατέστησε τὴν παθητότητα τῆς φύσης ὅπλο πρὸς ἀναίρεση τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ ἀπὸ αὐτὴν θανάτου, καὶ ἔτσι, ἐνῶ ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἔγινε αἴτιος τῆς καταδίκης τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ Χριστός, μὲ τὸ θάνατό του κατέκρινε τὴν ἁμαρτία, καὶ ἔγινε ἀρχὴ τῆς νέας διὰ τοῦ Πνεύματος γένεσης τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Στὸν Χριστὸ δὲν ὑπάρχει διαφορὰ ὑποστάσεων ὡς πρὸς τὴν ἁγία Τριάδα, ἀλλὰ διαφορὰ φύσεων, ὥστε νὰ μὴ πρεσβεύεται ὁμοούσια ἡ σάρκα μὲ τὸν Λόγο Θεό.

Ἑκατοντὰς Ε': Ἀρετὴ εἶναι ἡ τελείως ἀπαθὴς καὶ πάγια ἕξη γύρω ἀπὸ τὸ καλό.

Γνώρισμα τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι ὅτι ἀρνεῖται τὸν Θεό, τὸν δημιουργὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φύσης, ἐνῶ τῆς κενοδοξίας ὅτι κομματιάζει τὴ φύση πρὸς μείωσής της.

Τὸ ν' ἀγαπᾶ κανεὶς τὸν πλησίον του ὅπως τὸν ἑαυτό του εἶναι φροντίδα τῆς ζωῆς, τὸ νὰ τὸν ἀγαπᾶ ὅμως περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του εἶναι ἰδιαίτατο γνώρισμα τοῦ νόμου τῆς χάριτος.

Ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἔργο τῆς πρόνοιας, ἐπειδὴ καθαίρει ἀπὸ τὰ ἑκούσια πάθη, ἐνῶ ἡ ὑπομονὴ εἶναι κατόρθωμα τῆς κρίσης, ἐπειδὴ ἀντιτάσσεται στοὺς ἀκούσιους πειρασμούς, καὶ εἶναι σύμβολο τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας.

Πνευματικὲς θυσίες εἶναι ὄχι μόνο ἡ νέκρωση τῶν παθῶν ποὺ

κατασφάζονται μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ προσφορὰ ὅλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων ποὺ προσφέρονται στὸν Θεὸ καὶ ὁλοκαυτώνονται μὲ τὴ φωτιὰ τῆς χάριτος.

2. *Ἄλλα κεφάλαια:* Ἀρχὴ κάθε καλοῦ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ τέλος ὁ πόθος αὐτοῦ.

Οἱ φρόνιμοι στὰ λόγια δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ στὶς σκέψεις. Ὅσοι ὅμως εἶναι φρόνιμοι στὶς σκέψεις, αὐτοὶ εἶναι καὶ στὶς ἐνέργειες τῶν αἰσθήσεων.

Μαζὶ μὲ τὴν ἑκούσια κακοπάθεια πρέπει νὰ δέχεται κανεὶς καὶ τὴν ἀκούσια, τὴν προερχόμενη ἀπὸ διαβολές, ζημίες, ἀσθένειες.

Ἡ ὑπομονὴ εἶναι ὁ οἶκος τῆς προσευχῆς γιατὶ περικλείεται σ' αὐτήν· ἀποτέλεσμά της εἶναι ἡ ταπείνωση, ποὺ τρέφεται ἀπ' αὐτήν.

Ἡ ἐμπάθεια ἀπαλείφεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ μὲ νηστεία καὶ προσευχή, ἡ ἡδυπάθεια μὲ ἀγρυπνία καὶ σιωπή, ἡ προσκόλληση στὰ πάθη μὲ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν προσοχή, ἐνῶ ἡ ἀπάθεια κατορθώνεται μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ.

Ἡ νηστεία εἶναι σύμβολο τῆς ἡμέρας, ἐπειδὴ εἶναι φανερή, ἐνῶ ἡ προσευχὴ εἶναι σύμβολο τῆς νύχτας, ἐπειδὴ εἶναι κρυφή.

Ἂν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς δὲν εἰσχωροῦν στὰ βάθη τῆς ψυχῆς, δὲν μποροῦν τὰ δάκρυα νὰ κατακλύσουν τὸ πρόσωπο.

Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄπειρα διδάγματα ποὺ θὰ μπορέσει ν' ἀποκομίσει ὅποιος μὲ προσοχὴ μελετήσει τὴ σειρὰ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν, ἀποκομίζοντας ἔτσι ὅλα τὰ ἀπαραίτητα ὅπλα γιὰ τὴ δύσκολη πορεία ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ πρὸς τὴν οὐράνια μακαριότητα.

3. *Σχόλια εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Διονυσίου:* Ἐπειδὴ μᾶς διέφυγε νὰ ἐκδόσομε τὰ σχόλια αὐτὰ στὸν οἰκεῖο τόμο 14ς' τῶν Ἁπάντων τοῦ ἁγίου Μαξίμου, γι' αὐτὸ δημοσιεύονται στὸν τόμο αὐτόν, ὥστε νὰ εἶναι ὁλοκληρωμένο τὸ ὅλον ἔργο.

Τὰ κείμενα ὅλων τῶν ἔργων λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ MG, στὰ ὁποῖα ἔχει γίνει διόρθωση στὴ στίξη.

Μ.Ε.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ
ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΤΕ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ ΠΡΩΤΗ

α΄. Ἕν ἐστι τὸ ὑπεράναρχον καὶ ὑπερούσιον ἀγαθόν, ἡ ἁγία τρισυπόστατος Μονάς, Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τριῶν ἀπείρων ἄπειρος συμφυΐα, τόν τε τοῦ εἶναι καὶ πῶς καὶ τί καὶ ποῖον εἶναι λόγον πάμπαν τοῖς οὖσιν ἄβατον ἔχουσα. Πᾶσαν γὰρ διαφεύγει νόησιν τῶν νοούντων, τῆς κατὰ φύσιν οὐδαμῶς κρυφίας ἐνδότητος ἐξιοῦσα, καὶ πάσης πασῶν γνώσεων ἀπείρως ὑπερκτείνεται γνώσεως.

β΄. Τὸ κατ᾽ οὐσίαν κυρίως ὂν ἀγαθόν, ἐστὶ τὸ μήτε ἀρχήν, μήτε τέλος, μήτε αἰτίαν τοῦ εἶναι, μήτε τὴν οἱανοῦν κατὰ τὸ εἶναι πρὸς αἰτίαν τινὰ κίνησιν ἔχον. Τὸ δὲ μὴ οὕτως ἔχον, οὐδὲ κυρίως ὄν, ὡς ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ αἰτίαν τοῦ εἶναι καὶ τὴν κατὰ τὸ εἶναι πρὸς αἰτίαν τινὰ κίνησιν ἔχον. Τὸ δὲ κυρίως οὐκ ὄν, κἂν εἶναι λέγηται, κατὰ μέθεξιν βουλήσει τοῦ κυρίως ὄντος καὶ ἔστι καὶ λέγεται.

γ΄. Εἰ Λόγος προκαθηγεῖται τῆς τῶν ὄντων γενέσεως, οὔτε ἦν, οὔτε ἔστιν, οὔτε ἔσται τοῦ Λόγου λόγος ἀνώτερος. Λόγος δὲ οὐκ ἄνους ἢ ζωῆς ἄμοιρος, ἀλλ᾽ ἔννους καὶ ζῶν, ὡς γεννῶντα

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΑ

α΄. Ἕνα εἶναι τὸ πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ κάθε οὐσία ἀγαθό, ἡ ἁγία τρισυπόστατη Μονάδα, Πατέρας καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιο Πνεῦμα, ἄπειρη συνένωση τριῶν ἀπείρων, τῆς ὁποίας τὸ νόημα τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ πῶς εἶναι, καὶ τί εἶναι, καὶ τί λογῆς εἶναι, εἶναι τελείως ἀπρόσιτο στὰ ὄντα. Γιατί ξεφεύγει κάθε νόηση τῶν ὄντων ποὺ νοοῦν, χωρὶς νὰ ἐξέρχεται καθόλου ἀπὸ τὴ φυσικὴ κρυφὴ ἐνδότητά της, καὶ ἐκτείνεται ἄπειρα πέρα ἀπὸ κάθε γνώση τοῦ συνόλου τῶν γνώσεων.

β΄. Τὸ κυριολεκτικὰ κατὰ τὴν οὐσία ἀγαθὸ εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος οὔτε αἰτία ὕπαρξης, οὔτε τὴν ὁποιαδήποτε κίνηση τῆς ὕπαρξής του σὲ κάποια αἰτία[1]. Ὅποιο δὲν εἶναι ἔτσι, δὲν εἶναι κυριολεκτικὰ ὄν, ἐπειδὴ ἔχει καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ αἰτία ὕπαρξης καὶ τὴν ἀναφορὰ τῆς ὕπαρξής του σὲ κάποια αἰτία. Ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι κατὰ κυριολεξία ὄν, κι ἂν ἀκόμη λέγεται εἶναι, καὶ ὑπάρχει καὶ λέγεται κατὰ μέθεξη μὲ τὴ θέληση αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει κατὰ κυριολεξία.

γ΄. Ἂν ἀπὸ τὴ γένεση τῶν ὄντων προηγεῖται ὁ Λόγος, οὔτε ὑπῆρξε, οὔτε ὑπάρχει, οὔτε θὰ ὑπάρξει λόγος ἀνώτερος ἀπὸ τὸ Λόγο. Καὶ ὁ Λόγος δὲν εἶναι χωρὶς νοῦ ἢ ἄμοιρος ἀπὸ ζωή, ἀλλὰ

1. Αἰτία ὡς τέλος τῆς κίνησής του καὶ ὡς ξεκίνημά του ἀπὸ αὐτὴν καὶ δημιουργό του.

Νοῦν ἔχων οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα τὸν Πατέρα, καὶ Ζωὴν ὑφεστῶσαν οὐσιωδῶς συνυπάρχουσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

δ΄. Εἷς Θεός, ἑνὸς Υἱοῦ γεννήτωρ, Πατήρ, καὶ Πνεύματος ἑνὸς ἁγίου πηγή· μονὰς ἀσύγχυτος καὶ Τριὰς ἀδιαίρετος· Νοῦς ἄναρχος, μόνου μόνος οὐσιωδῶς ἀνάρχου Λόγου Γεννήτωρ, καὶ μόνης ἀϊδίου Ζωῆς, ἤγουν Πνεύματος ἁγίου, πηγή.

ε΄. Εἷς Θεός, ὅτι μία Θεότης. Μονὰς ἄναρχος καὶ ὑπερούσιος καὶ ἀμερὴς καὶ ἀδιαίρετος· ἡ αὐτὴ Μονὰς καὶ Τριὰς καὶ τὰ ἑξῆς.

ς΄. Εἰ πᾶσα μετοχὴ τῶν μετεχόντων προεπινοεῖται, πάντων δηλαδὴ σαφῶς ὑπέρκειται τῶν ὄντων ἀσυγκρίτως κατὰ πάντα τρόπον ἡ τῶν ὄντων αἰτία, κατὰ φύσιν προϋπαρχουσά τε καὶ προεπινοουμένη τῶν ὄντων, οὐχ ὡς οὐσία συμβεβηκότων, ἐπεὶ σύνθετον ἀποδειχθήσεται τὸ Θεῖον, εἰς συμπλήρωσιν ἔχον τῆς οἰκείας ὑπάρξεως τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν, ἀλλ' ὡς οὐσίας, τὸ ὑπερούσιον. Εἰ γὰρ αἱ μὲν τέχναι τῶν ἐξ αὐτῶν ἐφεῦρον τὰ σχήματα, ἡ δὲ καθόλου φύσις τὰ εἴδη τῶν ὑπ' αὐτήν, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς τὰς τῶν ὄντων οὐσίας ἐκ μὴ ὄντων ὑπέστησεν, ὡς ὑπερούσιος, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς καθ' ὑπερουσιότητα θέσεως ἀπείρως ἐξῃρημένος, ὁ καὶ ταῖς τέχναις συζεύξας πρὸς ἐξεύρεσιν σχημάτων τὰς ἐπιστήμας, καὶ τῇ φύσει δοὺς τὴν ἀπεργαστικὴν τῶν εἰδῶν ἐνέργειαν, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν οὐσιῶν, ὅπερ ἐστὶν ὑποστησάμενος.

ζ΄. Ὁ τοῖς οὖσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεσθε τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ τρό-

ἔχει καὶ νοῦ καὶ ζωή, ἐπειδὴ ἔχει τὸν Πατέρα ὡς Νοῦ ποὺ ὑπάρχει κατὰ οὐσία καὶ γεννᾶ, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὡς Ζωὴ μὲ οὐσιαστικὴ ὕπαρξη ποὺ συνυπάρχει μαζί του.

δ'. Ἕνας Θεός, πατέρας ἑνὸς Υἱοῦ καὶ πηγὴ ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος, μονάδα ἀσύγχυτη καὶ Τριάδα ἀδιαίρετη. Νοῦς χωρὶς ἀρχή, τοῦ μόνου χωρὶς ἀρχὴ[2] Λόγου μόνος κατὰ τὴν οὐσία Γεννήτορας καὶ πηγὴ τῆς μόνης ἀίδιας Ζωῆς, δηλαδὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

ε'. Ἕνας Θεός, ἐπειδὴ εἶναι μία Θεότητα. Μονάδα χωρὶς ἀρχὴ καὶ πάνω ἀπὸ οὐσία καὶ δίχως μέρη καὶ ἀδιαίρετη· ἡ ἴδια μονάδα καὶ Τριάδα καὶ ὅσα εἴπαμε πιὸ πάνω.

ς'. Ἂν κάθε μετοχὴ προεπινοεῖται ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μετέχουν, εἶναι φανερὸ ὅτι κεῖται πάνω ἀπὸ τὰ ὄντα ἀσύγκριτα μὲ κάθε τρόπο ἡ αἰτία τῶν ὄντων, ποὺ προϋπάρχει καὶ προεπινοεῖται ἀπὸ τὰ ὄντα ὄχι σὰν οὐσία συμβεβηκότων, γιατὶ ἔτσι θ' ἀποδειχθεῖ τὸ Θεῖο σύνθετο, ποὺ ἔχει γιὰ συμπλήρωση τῆς ὑπαρξής του τὴν ὑπόσταση τῶν ὄντων, ἀλλὰ ὡς ὑπερουσιότητα τῆς οὐσίας. Ἂν δηλαδὴ οἱ τέχνες βρῆκαν τὰ σχήματα τῶν προϊόντων τους καὶ ἡ φύση γενικὰ τὰ εἴδη τῶν ὄντων ποὺ περιέχει, πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς ἔδωσε ὕπαρξη ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα στὶς οὐσίες τῶν ὄντων, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερούσιος, κι ἀκόμη περισσότερο, ἐπειδὴ βρίσκεται ἀπείρως μακριὰ ἀπὸ τὴν κατάφαση τῆς ὑπερουσιότητάς του, καὶ εἶναι Αὐτὸς ποὺ μὲ τὶς τέχνες συνέζευξε τὶς ἐπιστῆμες γιὰ ἐξεύρεση σχημάτων, καὶ στὴ φύση ἔδωσε τὴν ἐνέργεια ποὺ ἀπεργάζεται τὰ εἴδη, καὶ στὸ ἴδιο τὸ εἶναι τῶν οὐσιῶν, αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ εἶναι, ἔδωσε ὑπόσταση.

ζ'. Αὐτὸς ποὺ δὲν μετέχεται ἀπὸ τὰ ὄντα κατὰ τὴν οὐσία, ἀλλὰ θέλει νὰ μετέχεται ἀπὸ ὅσους μποροῦν μὲ ἄλλο τρόπο, δὲν ἐξέρχεται καθόλου ἀπὸ τὴν κρυφιότητα τῆς οὐσίας του, ὁπότε καὶ αὐτὸς

---

2. Ἀναφέρεται στὴν αἰώνια διάρκεια, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἀρχή του σὲ κάποιον ἄλλο.

πος, καθ' ὃν θέλων μετέχεται, μένει διηνεκῶς τοῖς πᾶσιν ἀνέκφαντος. Οὐκοῦν, ὥσπερ ὁ Θεὸς θέλων μετέχεται, καθ' ὃν αὐτὸς οἶδε τρόπον, οὕτω καὶ θέλων ὑπέστησε τὰ μετέχοντα, καθ' ὃν αὐτὸς ἐπίσταται λόγον, δι' ὑπερβάλλουσαν ἀγαθότητος δύναμιν. Οὐκοῦν τὸ θελήσει τοῦ πεποιηκότος γενόμενον, οὐκ ἂν εἴη ποτὲ θελήσαντι αὐτὸ γενέσθαι συναΐδιον.

η'. Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐφάπαξ κατὰ σάρκα γεννηθείς, ἀεὶ γεννᾶται θέλων κατὰ πνεῦμα διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς θέλουσι, καὶ γίνεται βρέφος, ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις διαπλάττων ταῖς ἀρεταῖς, καὶ τοσοῦτον φαινόμενος, ὅσον χωρεῖν ἐπίσταται τὸν δεχόμενον, οὐ φθόνῳ σμικρύνων τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν ἔκφανσιν, ἀλλὰ μέτρῳ σταθμίζων τῶν ὁρᾶν ποθούντων τὴν δύναμιν. Οὕτως ἀεὶ καὶ φαινόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τοῖς τρόποις τῶν μετόχων, ἀεὶ διαμένει κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μυστηρίου τοῖς πᾶσιν ἀθέατος. Ὅθεν, σοφῶς τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν διασκοπήσας ὁ θεῖος Ἀπόστολος, φησίν, «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας», εἰδὼς ἀεὶ καινὸν τὸ μυστήριον καὶ μηδέποτε περιλήψει νοὸς παλαιούμενον.

θ'. Γεννᾶται Χριστὸς ὁ Θεός, προσλήψει σαρκὸς ψυχὴν ἐχούσης νοερὰν γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ παρασχόμενος τοῖς οὖσιν ἐκ μὴ ὄντων τὴν γένεσιν, ὃν Παρθένος ὑπερφυῶς τεκοῦσα, παρέλυσεν οὐδὲν τῆς παρθενίας τεκμήριον. Ὡς γὰρ αὐτὸς ἄνθρωπος γέγονεν οὐκ ἀλλοιώσας τὴν φύσιν οὐδ' ἀμείψας τὴν δύναμιν, οὕτω τὴν τεκοῦσαν καὶ μητέρα ποιεῖ καὶ παρθένον διατηρεῖ, θαύματι θαῦμα κατὰ ταυτὸ διερμηνεύων ἅμα καὶ θατέρῳ κρύπτων τὸ ἕτερον. Ἐπειδὴ δι' ἑαυτὸν ὁ Θεὸς ἀεὶ κατ' οὐσίαν ὑπάρχει μυστήριον, τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐξάγων τῆς φυσικῆς κρυφιότητος, ὅσον ταύτην πλέον διὰ τῆς ἐκφάνσεως κρυφιωτέραν ἐργάζεσθαι, καὶ τοσοῦτον πάλιν μητέρα τὴν τεκοῦσαν παρθένον

ὁ τρόπος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο θέλοντας μετέχεται, μένει στοὺς αἰῶνες ἀφανέρωτος σὲ ὅλους. Ἑπομένως, ὅπως ὁ Θεὸς μετέχεται θέλοντας μὲ τὸν τρόπο ποὺ ὁ ἴδιος γνωρίζει, ἔτσι καὶ θέλοντας ἔδωσε ὕπαρξη σ' αὐτὰ ποὺ τὸν μετέχουν, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ποὺ αὐτὸς γνωρίζει, ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς δύναμης τῆς ἀγαθότητός του. Συνεπῶς αὐτὸ ποὺ ἔγινε μὲ τὴ θέληση τοῦ ποιητῆ του, δὲν θὰ συμβεῖ ποτὲ νὰ γίνει συναίδιο μ' Ἐκεῖνον ποὺ θέλησε.

η'. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ μιὰ φορὰ γεννήθηκε κατὰ σάρκα, γεννιέται πάντοτε ἀπὸ φιλανθρωπία πνευματικὰ σὲ ὅσους θέλουν, καὶ γίνεται βρέφος, διαπλάθοντας σ' αὐτοὺς τὸν ἑαυτό του μὲ τὶς ἀρετές, καὶ σὲ τόσο βαθμὸ φανερώνεται, ὅσο γνωρίζει ὅτι μπορεῖ νὰ χωρέσει αὐτὸς ποὺ τὸν δέχεται, χωρὶς νὰ μικραίνει ἀπὸ φθόνο τὴ φανέρωση τοῦ μεγέθους του, ἀλλὰ σταθμίζει μὲ μέτρο τὴ δύναμη ἐκείνων ποὺ ποθοῦν νὰ τὸν δοῦν. Ἔτσι, ἂν καὶ φαίνεται πάντοτε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ στὶς ἐκδηλώσεις ἐκείνων ποὺ τὸν μετέχουν, ὅμως παραμένει πάντα ἀπὸ ὑπερβολὴ τοῦ μυστηρίου ἀθέατος σὲ ὅλους. Γι' αὐτὸ ἐξετάζοντας μὲ σοφία τὸ νόημα τοῦ μυστηρίου ὁ θεῖος Ἀπόστολος λέγει, «Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἴδιος χθὲς καὶ σήμερα καὶ στοὺς αἰῶνες»[3], γνωρίζοντας ὅτι εἶναι πάντοτε νέο τὸ μυστήριο καὶ δὲν παλιώνει ποτὲ ἐπειδὴ περιλαμβάνεται ἀπὸ τὸ νοῦ.

θ'. Γεννιέται ὁ Χριστὸς ὁ Θεός, κι ἔγινε ἄνθρωπος μὲ πρόσληψη τῆς σάρκας, ποὺ ἔχει ψυχὴ νοερή. Αὐτὸς ἔδωσε στὰ ὄντα τὴ γένεσή τους ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, τὸν ὁποῖο γεννώντας ἡ Παρθένος δὲν διέλυσε κανένα ἀποδεικτικὸ σημάδι τῆς παρθενίας. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος οὔτε τὴ φύση του ἀλλοίωσε οὔτε τὴ δύναμή του ἄλλαξε, ἔτσι ἐκείνην ποὺ τὸν γέννησε καὶ μητέρα τὴν κάνει καὶ παρθένο τὴ διατηρεῖ, ἑρμηνεύοντας ταυτόχρονα τὸ θαῦμα μὲ θαῦμα καὶ συνάμα κρύβοντας τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτό του εἶναι πάντοτε μυστήριο κατὰ τὴν οὐσία, τόσο μόνον ἐξέρχεται ἀπὸ τὴ φυσικὴ κρυφιότητα, ὅσο γιὰ νὰ τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ κρυφὴ μὲ τὴ φανέρωσή της. Καὶ τόσο πάλι

3. Ἑβρ. 13, 8.

ποιούμενος, ὅσον τὴν κύησιν ἄλυτον τῆς παρθενίας δεσμὸν ἀπεργάζεσθαι.

ι΄. Καινοτομοῦνται φύσεις καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται, οὐ μόνον ἡ θεία καὶ σταθερὰ καὶ ἀκίνητος κινουμένη πρὸς τὴν κινουμένην καὶ ἄστατον, ἵνα στήσῃ τοῦ φέρεσθαι, οὐδὲ μόνον ἡ ἀνθρωπίνη δίχα σπορᾶς ὑπὲρ φύσιν γεωργοῦσα σάρκα τῷ Λόγῳ τελεσφορουμένην, ἵνα στῇ τοῦ φέρεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀστὴρ ἐξ ἀνατολῶν ἐν ἡμέρᾳ φαινόμενος καὶ τοὺς μάγους ὁδηγῶν εἰς τὸν τόπον τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως, ἵνα δείξῃ μυστικῶς νικῶντα τὴν αἴσθησιν τὸν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις λόγον καὶ ὁδηγοῦντα τὰ ἔθνη πρὸς τὸ μέγιστον φῶς τῆς ἐπιγνώσεως. Πρὸς γὰρ ἐπίγνωσιν τοῦ σαρκωθέντος Λόγου σαφῶς ὁ νομικός τε καὶ προφητικὸς λόγος, καθάπερ ἀστὴρ εὐσεβῶς κατανοούμενος, ὁδηγεῖ τοὺς κατὰ πρόθεσιν τῇ δυνάμει κεκλημένους τῆς χάριτος.

ια΄. Ἐπειδὴ θέλων ἐγὼ τὴν θείαν ἐντολὴν παρέβην ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ στερρόν μου τῆς φύσεως θεότητος ἐλπίδι δελεάσας πρὸς ἡδονὴν κατέσυρεν ὁ διάβολος, δι' ἧς ὑποστήσας τὸν θάνατον ἡβρύνετο, τρυφῶν τὴν φθορὰν τῆς φύσεως, διὰ τοῦτο γίνεται τέλειος ἄνθρωπος ὁ Θεός, μηδὲν παραμείψας τῆς φύσεως, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, ἐπεὶ μηδὲ τῆς φύσεως ἦν, ἵνα, σαρκὸς προβλήματι δελεάσας, ἐρεθίσῃ τὸν ἄπληστον δράκοντα περιχανόντα τὴν σάρκα καταπιεῖν, γενησομένην αὐτῷ μὲν δηλητήριον, τῇ δυνάμει τῆς ἐν αὐτῇ θεότητος παντελῶς αὐτὸν διαφθείρουσαν, τῇ δὲ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἀλεξητήριον, πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν δυνάμει τῆς ἐν αὐτῇ θεότητος ἀνακαλουμένην. Ὡς γὰρ αὐτὸς τὸν ἰὸν αὐτοῦ τῆς κακίας τῷ ξύλῳ τῆς γνώσεως ἐγχέας τὴν γευσαμένην διέφθειρε φύσιν, οὕτω καὶ αὐτός, ἐμφαγεῖν βουληθεὶς τῆς σαρκὸς τοῦ Δεσπότου, τῇ δυνάμει τῆς ἐν αὐτῇ θεότητος διεφθάρη.

κάνει τὴ μητέρα ποὺ τὸν γέννησε παρθένο, ὅσο ἀπεργάζεται τὴν κύηση ἄλυτο δεσμὸ τῆς παρθενίας.

ι'. Ἐμφανίζονται νέες φύσεις καὶ ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος· ὄχι μόνο ἡ θεία καὶ σταθερὴ καὶ ἀκίνητη κινούμενη πρὸς τὴν κινούμενη καὶ ἄστατη γιὰ νὰ τὴ σταματήσει ἀπὸ τὴν κίνησή της, οὔτε μόνο ἡ ἀνθρώπινη ποὺ δίχως σπορὰ ὑπὲρ φύση παράγει τὴν σάρκα τελειοποιούμενη ἀπὸ τὸ Λόγο, γιὰ νὰ σταματήσει τὴν κίνησή της, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀστέρας ποὺ φαίνεται τὴ μέρα ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ ὁδηγεῖ τοὺς μάγους[4] στὸν τόπο τῆς σάρκωσης τοῦ Λόγου, γιὰ νὰ δείξει μὲ τρόπο μυστικὸ ὅτι νικᾶ τὴν αἴσθηση ὁ λόγος τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ ὁδηγεῖ τὰ ἔθνη πρὸς τὸ μέγιστο φῶς τῆς ἐπίγνωσης. Γιατὶ ὁλοκάθαρα ὁ νομικὸς καὶ προφητικὸς λόγος, σὰν ἀστέρας, μὲ εὐσεβὲς νόημα ὁδηγεῖ στὴν ἐπίγνωση τοῦ Λόγου ποὺ σαρκώθηκε[5] ἐκείνους ποὺ ἔχουν κληθεῖ σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεσή τους μὲ τὴ δύναμη τῆς χάριτος.

ια'. Ἐπειδὴ ἐγὼ ὁ ἄνθρωπος θέλοντας παρέβηκα τὴ θεία ἐντολὴ καὶ δελεάζοντάς με μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς θεότητας ἔσυρε τὴ στερεότητα τῆς φύσης μου ὁ διάβολος στὴν ἡδονή, ποὺ καυχιόταν δίνοντας μ' αὐτὴν ὑπόσταση στὸ θάνατο, ἀπολαμβάνοντας τὴ φθορὰ τῆς φύσης, γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς γίνεται τέλειος ἄνθρωπος, χωρὶς ν' ἀλλάξει τίποτε ἀπὸ τὴ φύση μας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καθόσον δὲν ἦταν τῆς φύσης μας, ὥστε προβάλλοντας τὴ σάρκα νὰ δελεάσει καὶ νὰ ἐρεθίσει τὸν ἄπληστο δράκοντα, ποὺ περιμένει μ' ἀνοιχτὸ στόμα νὰ καταπιεῖ τὴ σάρκα, κι ἔτσι νὰ γίνει γι' αὐτὸν δηλητήριο, καταστρέφοντάς τον τελείως μὲ τὴ δύναμη τῆς θεότητας ποὺ κλείνει μέσα της, ἐνῶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση φάρμακο ἀνάκλησης στὴν ἀρχική της χάρη μὲ τὴ δύναμη τῆς θεότητας ποὺ κλείνει μέσα της. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὸς χύνοντας τὸ δηλητήριο τῆς κακίας μὲ τὸ ξύλο τῆς γνώσης κατέστρεψε τὴ φύση ποὺ τὸ γεύθηκε, ἔτσι κι ὁ ἴδιος θέλοντας νὰ φάει τὴ σάρκα τοῦ Κυρίου καταστράφηκε μὲ τὴ δύναμη τῆς θεότητας ποὺ εἶχε μέσα της.

---

4. Ματθ. 2,1ἑξ. 5. Ρωμ. 8,28.

ιβ΄. Τὸ μέγα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, ἀεὶ μένει μυστήριον, οὐ μόνον ὅτι συμμέτρως τῇ δυνάμει τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωζομένων ἐκφαινόμενον ἔχει μεῖζον τοῦ ἐκφανθέντος τὸ μήπω ὁρώμενον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φανὲν ἔτι μένει πάμπαν ἀπόκρυφον, οὐδενὶ λόγῳ καθὼς ἔστι γινωσκόμενον. Καὶ μή τῳ δόξῃ παράδοξον τὸ λεγόμενον. Ὁ γὰρ Θεὸς ὑπερούσιος ὢν καὶ ὑπερουσιότητος ἁπάσης ὑπερανεστηκώς, εἰς οὐσίαν ἐλθεῖν βουληθείς, ὑπερουσίως οὐσιώθη. Διὸ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων, ὡς φιλάνθρωπος, ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς, τὸν τοῦ πῶς ἄνθρωπος γέγονε τρόπον, μένει διὰ παντὸς ἔχων ἀνέκφραστον· ὑπὲρ ἄνθρωπον γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος.

ιγ΄. Σκοπήσωμεν πιστῶς τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ μόνον δοξάσωμεν ἀπεριέργως τὸν τοῦτο γενέσθαι δι' ἡμᾶς εὐδοκήσαντα. Τίς γὰρ δυνάμει θαρρῶν λογικῆς ἀποδείξεως ἐξειπεῖν δύναται, πῶς Θεοῦ Λόγου γίνεται σύλληψις, πῶς γένεσις σαρκὸς ἄνευ σπορᾶς· πῶς γέννησις ἄνευ φθορᾶς· πῶς μήτηρ ἡ καὶ μετὰ τόκον διαμείνασα παρθένος, πῶς ὁ ὑπερτελὴς καθ' ἡλικίαν προέκοπτε, πῶς ὁ καθαρὸς ἐβαπτίζετο, πῶς διέτρεφεν ὁ πεινῶν, πῶς ὁ κοπιῶν ἐχαρίζετο δύναμιν, πῶς ὁ πάσχων ἐδίδου ἰάματα, πῶς ὁ θνήσκων ἐζωοποίει, καί, ἵνα τὸ πρῶτον τελευταῖον εἴπω, πῶς Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ τὸ δὴ πλέον μυστηριωδέστερον, πῶς οὐσιωδῶς ἐν σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ὁ Λόγος, ὁ κατ' οὐσίαν ὑποστατικῶς ὅλος ὑπάρχων ἐν τῷ Πατρί; Πῶς ὁ αὐτὸς καὶ ὅλος ἐστὶ Θεὸς κατὰ φύσιν, καὶ ὅλος γέγονε κατὰ φύσιν ἄνθρωπος, μηδεμίαν φύσιν ἠρνημένος παντάπασι, μήτε τὴν θείαν, καθ' ἣν ὑπάρχει Θεός, μήτε τὴν ἡμετέραν, καθ' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος; Ταῦτα πίστις μόνη χωρεῖ τὰ

ιβ'. Τὸ μέγα μυστήριο τῆς θείας ἐνανθρώπησης παραμένει πάντα μυστήριο, ὄχι μόνο γιατί, ὅπως ἐκδηλώνεται σύμμετρα μὲ τὴ δύναμη ἐκείνων ποὺ σώζει, ἔχει μεγαλύτερο ἐκεῖνο ποὺ δὲν βλέπεται ἀκόμη ἀπὸ αὐτὸ ποὺ φανερώθηκε, ἀλλ' ἐπειδὴ κι αὐτὸ ποὺ φάνηκε μένει ἀκόμα τελείως κρυφό, χωρὶς νὰ μπορεῖ μὲ κανένα λογισμὸ νὰ γνωσθεῖ πῶς εἶναι. Κι ἂς μὴ φανεῖ παράδοξο αὐτὸ ποὺ λέγω. Γιατὶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερούσιος καὶ πιὸ πάνω ἀπὸ κάθε ὑπερουσιότητα, ὅταν θέλησε νὰ εἰσέλθει στὴν οὐσία, ἔγινε οὐσία μὲ τρόπο ὑπερούσιο. Γι' αὐτὸ ὡς φιλάνθρωπος, καὶ ἐνῶ ἔγινε γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων ἀληθινὸς ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν οὐσία τῶν ἀνθρώπων, ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖ ἀφανέρωτο γιὰ πάντα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔγινε ἄνθρωπος. Γιατὶ ἔγινε ἄνθρωπος πάνω ἀπὸ ἄνθρωπο.

ιγ'. Ἂς δοῦμε μὲ πίστη τὸ μυστήριο τῆς θείας ἐνανθρώπησης κι ἂς δοξολογήσομε μακριὰ ἀπὸ περιέργεια Ἐκεῖνον ποὺ εὐδόκησε νὰ γίνει ἄνθρωπος γιὰ χάρη μας. Γιατὶ ποιός, ἔχοντας πεποίθηση στὴ δύναμη τῆς λογικῆς ἀπόδειξης, θὰ μπορέσει νὰ πεῖ πῶς γίνεται ἡ σύλληψη τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς γίνεται σάρκα χωρὶς σπορά, πῶς γίνεται γέννηση χωρὶς νὰ προκληθεῖ φθορά, πῶς γίνεται μητέρα ἐκείνη ποὺ καὶ μετὰ τὴ γέννα ἔμεινε παρθένος, πῶς ὁ πέρα ἀπὸ κάθε τελειότητα προόδευε καθὼς μεγάλωνε[6], πῶς βαφτιζόταν ὁ καθαρός, πῶς ἔτρεφε τὰ πλήθη Ἐκεῖνος ποὺ πεινοῦσε, πῶς χάριζε δύναμη Ἐκεῖνος ποὺ ὑποβαλλόταν σὲ κόπους, πῶς Ἐκεῖνος ποὺ ὑπέφερε πρόσφερνε θεραπεῖες, πῶς Ἐκεῖνος ποὺ πέθαινε ἔδινε ζωή; Καὶ γιὰ νὰ πῶ τελευταῖο τὸ πρῶτο, πῶς ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος, καὶ τὸ πιὸ μυστηριῶδες βέβαια ἀπὸ ὅλα, πῶς στὴν ὑπόστασή του ὁ Λόγος παίρνει τὴν οὐσία τῆς σάρκας, αὐτὸς ποὺ κατὰ τὴν οὐσία ὑπάρχει ὑποστατικὰ ὅλος μέσα στὸν Πατέρα; Πῶς ὁ ἴδιος καὶ ὅλος Θεὸς εἶναι κατὰ τὴ φύση, καὶ ὅλος πάλι ἔγινε κατὰ φύση ἄνθρωπος, χωρὶς ν' ἀρνηθεῖ καθόλου καμμιὰ φύση, οὔτε τὴ θεία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία εἶναι Θεός, οὔτε τὴ δική μας κατὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἄνθρωπος; Αὐτὰ τὰ μυστήρια μόνο ἡ πίστη

6. Λουκᾶ 2, 52.

μυστήρια, τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ὑπάρχουσα πραγμάτων ὑπόστασις.

ιδ΄. Ὁ Ἀδὰμ παρακούσας, ἐξ ἡδονῆς ἄρχεσθαι τὴν τῆς φύσεως ἐδίδαξε γένεσιν· ὁ Κύριος ταύτην ἐξοικίζων τῆς φύσεως, τὴν ἐκ σπορᾶς οὐ προσήκατο σύλληψιν. Ἡ γυνὴ παραβᾶσα τὴν ἐντολήν, ἐξ ὀδύνης ἄρχεσθαι τὴν τῆς φύσεως κατέδειξε γέννησιν· ὁ Κύριος ταύτην ἀποτινάσσων τῆς φύσεως, γεννηθεὶς φθορὰν ὑπομεῖναι τὴν τεκοῦσαν οὐ συνεχώρησεν, ἵν᾽ ὁμοῦ τήν τε ἑκούσιον ἡδονὴν καὶ τὴν δι᾽ αὐτὴν ἀκούσιον ὀδύνην ἐξέλῃ τῆς φύσεως, ὧν οὐκ ἦν δημιουργὸς ἀναιρέτης γενόμενος, καὶ διδάξῃ μυστικῶς κατὰ γνώμην ἄλλης ἀπάρχεσθαι ζωῆς, ἐξ ὀδύνης μὲν τυχὸν ἀρχομένης καὶ πόνων, ληγούσης δὲ πάντως εἰς ἡδονὴν θείαν καὶ εὐφροσύνην ἀπέραντον. Διὰ τοῦτο γίνεται ἄνθρωπος καὶ γεννᾶται ὡς ἄνθρωπος, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάθη πάθεσιν ἰασάμενος, πάθος αὐτὸς ὑπάρχων ἀποδειχθῇ τῶν ἡμετέρων παθῶν, ὑπερφυῶς ταῖς ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα στερήσεσι τὰς ἡμῶν φιλανθρώπως κατὰ πνεῦμα ἕξεις ἀνανεούμενος.

ιε΄. Ὁ τῷ θείῳ πόθῳ νικήσας τὴν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς διάθεσιν, ἀπερίγραπτος γέγονε, κἂν ἔστιν ἐν σώματι. Ὁ γὰρ ἕλκων τὴν τοῦ ποθοῦντος ἔφεσιν Θεὸς πάντων ἀσυγκρίτως ἐστὶν ὑψηλότερος, οὐκ ἐῶν τὸ ποθοῦντά τινι τῶν μετὰ Θεὸν προσηλῶσαι τὴν ἔφεσιν. Ποθήσωμεν οὖν τὸν Θεὸν καθ᾽ ὅλην ἡμῶν τὴν τῆς φύσεως δύναμιν, καὶ πᾶσι τοῖς σωματικοῖς τὴν προαίρεσιν ἀκράτητον ποιησώμεθα, καὶ πάντων τῶν ὄντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν ὑπεράνω τῇ διαθέσει γενώμεθα, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν γνώμην πρὸς τὸ συνεῖναι Θεῷ τῷ κατὰ φύσιν ἀπεριγράφῳ, παντελῶς ὑπὸ τῆς φυσικῆς περιγραφῆς ζημιωθησώμεθα.

μπορεῖ νὰ τὰ χωρέσει, ποὺ εἶναι ὑπόσταση τῶν πέρα ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο πραγμάτων.

ιδ'. Ὁ Ἀδὰμ μὲ τὴν παρακοή του δίδαξε τὴ γένεση τῆς φύσης μας νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἡδονή, ὁ Κύριος ὅμως ἀπομακρύνοντας αὐτὴν ἀπὸ τὴ φύση μας δὲν δέχθηκε νὰ γίνει ἡ σύλληψή του μὲ σπορά. Ἡ γυναίκα μὲ τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς ἔκανε φανερὸ ὅτι ἡ γέννηση τῆς φύσης μας ἀρχίζει μὲ ὀδύνη, ὁ Κύριος ὅμως ἀποτινάζοντας αὐτὴν ἀπὸ τὴ φύση, δὲν ἐπέτρεψε κατὰ τὴ γέννησή του νὰ ὑποστεῖ φθορὰ ἐκείνη ποὺ τὸν γέννησε, γιὰ νὰ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴ φύση μας τόσο τὴν ἑκούσια ἡδονή, ὅσο καὶ τὴν ἐξαιτίας της χωρὶς τὴ θέλησή της ἡδονή, τῶν ὁποίων βέβαια δὲν ἦταν δημιουργός, ἔγινε ὡστόσο ὁ καταλυτής τους, καὶ νὰ διδάξει μυστικὰ μὲ τὴ γνώμη μας ν' ἀρχίσομε ἄλλη ζωή, ποὺ ἀρχίζει τυχὸν ἀπὸ ὀδύνη καὶ πόνους, καταλήγει ὅμως σὲ θεία ἡδονὴ καὶ εὐφροσύνη δίχως τέλος. Γι' αὐτὸ γίνεται ἄνθρωπος καὶ γεννιέται σὰν ἄνθρωπος ὁ ποιητὴς τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ σώσει τὸν ἄνθρωπο, καὶ θεραπεύοντας μὲ τὰ πάθη τὰ πάθη, ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι αὐτὸς εἶναι πάθος τῶν δικῶν μας παθῶν[7], ποὺ ἀνανεώνει φιλάνθρωπα μὲ τρόπο ὑπερφυῆ μὲ τὶς δικές του στερήσεις τῆς σάρκας τὶς δικές μας πνευματικὲς δυνάμεις.

ιε'. Αὐτὸς ποὺ μὲ τὸ θεῖο πόθο νίκησε τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἔγινε ἀπερίγραφος, ἔστω κι ἂν εἶναι περιγραμμένος μέσα στὸ σῶμα. Γιατὶ ὁ Θεὸς ποὺ ἕλκει τὸν πόθου ἐκείνου ποὺ τὸν ποθεῖ, εἶναι ἀσύγκριτα ὑψηλότερος ἀπὸ ὅλα καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὸν ποθητή του νὰ προσηλώσει τὴν πόθο του σὲ κάτι ἀπὸ τὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸν Θεό. Ἂς ποθήσομε λοιπὸν τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς φύσης μας κι ἂς καταστήσομε τὴν προαίρεσή μας ἀδούλωτη ἀπὸ ὅλα τὰ σωματικά. Ἂς ὑψωθοῦμε μὲ τὴν προαίρεσή μας πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ ὄντα κι ἂς μὴ ζημιωθοῦμε σὲ τίποτε ἀπολύτως ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς μας περιγραφῆς στὸ νὰ εἴμαστε μαζὶ μὲ τὸν Θεὸ τὸν ἀπερίγραφο ἀπὸ τὴ φύση του.

---

7. Ἑβρ. 11, 1.

ις΄. Ἀγών ἐστι φθόνου καὶ ἀρετῆς ἡ τῶν ἁγίων δυσπάθεια· τοῦ μὲν ὅπως κρατήσῃ φιλονεικοῦντος, τῆς δὲ ὅπως ἀήττητος διαμείνῃ πάντα φερούσης· καὶ τοῦ μὲν ὅπως εὐοδώσῃ κακία ἀγωνιζομένου διὰ τῆς τῶν κατορθούντων κολάσεως, τῆς δὲ ὅπως κατάσχῃ τοὺς ἀγαθοὺς κἂν ταῖς συμφοραῖς τὸ πλέον ἔχοντας.

ιζ΄. Ἀρετῆς ἆθλόν ἐστι τὸ τοῖς πόνοις ἐναγωνίζεσθαι· νίκης ἔπαθλον φερούσης τοῖς ὑπομένουσι τῆς ψυχῆς τὴν ἀπάθειαν, καθ᾿ ἣν δι᾿ ἀγάπης ἑνουμένη Θεῷ, σώματος καὶ κόσμου τῇ διαθέσει χωρίζεται. Ψυχῆς γὰρ ῥῶσίς ἐστι τοῖς ὑπομένουσιν ὁ τοῦ σώματος αἰκισμός.

ιη΄. Ἡδονῆς ἀπάτῃ κλαπέντες τὸ ἀπαρχῆς, τὸν θάνατον τῆς ὄντως ζωῆς προεκρίναμεν. Ταύτης οὖν τὸν φονευτὴν εὐχαρίστως ἐνέγκωμεν πόνον τοῦ σώματος, ὅπως τοῦ ταύτης θανάτου ἑαυτῷ συναφανίσαντος τὸν δι᾿ αὐτὴν γενόμενον θάνατον, ἀπολάβωμεν ἡμῖν ἐπανατρέχουσαν τὴν ἡδονῇ πραθεῖσαν ζωήν, μικροῖς πόνοις σαρκὸς ἀγορασθεῖσαν.

ιθ΄. Εἰ σαρκὸς εὐπαθούσης ὁ τῆς ἁμαρτίας εἴωθε πιαίνεσθαι τόνος, δῆλον ὅτι ταύτης δυσπαθούσης, ὁ τῆς ἀρετῆς ἀνηβᾷν εἰκότως πέφυκε. Γενναίως οὖν ἐνέγκωμεν τῆς σαρκὸς τὴν δυσπάθειαν, τῶν κατὰ ψυχὴν οὖσαν ῥυπτικὴν μολυσμῶν καὶ τῆς μελλούσης δόξης πρόξενον· «Οὐκ ἄξια γὰρ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἡμῖν ἀποκαλύπτεσθαι».

κ΄. Οὔτε σῶμα θεραπεύοντες ἰατροί, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσι προσφέρουσι φάρμακον, οὔτε Θεὸς ψυχῶν ἰατρεύων νοσήματα, ἕνα μόνον θεραπείας οἶδε τρόπον πάσαις ἁρμόδιον, ἀλλ᾿, ἑκάστῃ

ιϛ'. Εἶναι ἀγώνας φθόνου καὶ ἀρετῆς ἡ κακοπάθεια τῶν ἁγίων· ὁ φθόνος φιλονεικεῖ νὰ ἐπικρατήσει, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ τὰ ὑπομένει ὅλα γιὰ νὰ παραμείνει ἀήττητη. Ὁ φθόνος ἀγωνίζεται νὰ εὐοδωθεῖ ἡ κακία μὲ τὴν τιμωρία ἐκείνων ποὺ πετυχαίνουν, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ ἀγωνίζεται νὰ κρατήσει τοὺς ἀγαθούς, ἔστω κι ἂν ὡς πρὸς τὸ μεγαλύτερο μέρος περιβάλλονται ἀπὸ τὶς συμφορές.

ιζ'. Τὸ ἄθλημα τῆς ἀρετῆς εἶναι ὁ ἀγώνας μὲ τοὺς πόνους, ποὺ δίνει ἔπαθλο τῆς νίκης σὲ ἐκείνους ποὺ ὑπομένουν τὴν ἀπάθεια τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ὁποία, ἑνωμένη μέσω τῆς ἀγάπης μὲ τὸν Θεό, χωρίζεται κατὰ τὴ διάθεση ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸν κόσμο. Γιατὶ ἡ κακοπάθεια τοῦ σώματος εἶναι δυνάμωμα τῆς ψυχῆς γιὰ ἐκείνους ποὺ δείχνουν ὑπομονή.

ιη'. Ἐξαπατημένοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν ἡδονή, προκρίναμε τὸν θάνατο ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ζωή. Ἂς ὑπομείνομε λοιπὸν μὲ εὐχαρίστηση τὸν σωματικὸ πόνο, ποὺ εἶναι ὁ φονέας τῆς ἡδονῆς, ὥστε μὲ τὸ θάνατο αὐτῆς, ποὺ ἀφανίζει μαζί του τὸ θάνατο ποὺ αὐτὴ προκάλεσε, ν' ἀπολαύσομε ἐπανερχόμενη σ' ἐμᾶς τὴ ζωὴ ποὺ πουλήσαμε γιὰ τὴν ἡδονή, καὶ ποὺ τὴν ἀγοράσαμε μὲ μικροὺς πόνους τῆς σάρκας.

ιθ'. Ἂν μὲ τὴν καλὴ μεταχείριση τῆς σάρκας αὐξάνει συνήθως ἡ δύναμη τῆς ἁμαρτίας, εἶναι φανερὸ πώς, ὅταν ἡ σάρκα κακοπαθεῖ, εὔλογα συμβαίνει νὰ ἀναρριπίζεται ἡ δύναμη τῆς ἀρετῆς. Ἂς ὑποφέρομε λοιπὸν μὲ γενναιότητα τὴν ταλαιπωρία τῆς σάρκας, ποὺ καθαρίζει τοὺς ψυχικοὺς ῥύπους καὶ προξενεῖ τὴ μελλοντικὴ δόξα, γιατὶ «τὰ παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ δὲν ἀξίζουν τίποτε μπροστὰ στὴ δόξα ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς ἀποκαλυφθεῖ»[8].

κ'. Οὔτε οἱ γιατροὶ ποὺ θεραπεύουν τὸ σῶμα προσφέρουν σὲ ὅλους ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ φάρμακο, οὔτε ὁ Θεὸς ποὺ θεραπεύει τὰ νοσήματα τῶν ψυχῶν χρησιμοποιεῖ ἕνα μονάχα τρόπο θεραπείας

8. Ρωμ. 8, 18.

τὸν πρόσφορον ἀπονείμας, τὰς ἰάσεις ἐργάζεται. Εὐχαριστήσωμεν οὖν θεραπευόμενοι, κἂν ἔχῃ βάσανον τὸ γινόμενον· τὸ γὰρ τέλος μακάριον.

κα΄. Οὐδὲν οὕτω ψυχῆς ἐλέγχει διάθεσιν, ὡς σαρκὸς δυσπαθούσης ἐπαναστήματα, οἷς, ἐὰν μὲν ὑπενδῷ, Θεοῦ πλέον στέργουσα τὴν σάρκα φανήσεται, ἐὰν δὲ τοῖς τούτων διαμείνῃ τινάγμασιν ἄσειστος, σαρκὸς πλέον ἀρετὴν τιμῶσα δειχθήσεται, δι᾿ ἧς τὸν Θεὸν ἔνοικον ὑποδέξεται, τὸν δι᾿ αὐτὴν παθεῖν καθ᾿ ἡμᾶς ἀνασχόμενον, βοῶντα, καθάπερ πάλαι τοῖς μαθηταῖς· «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον».

κβ΄. Εἰ πάντες παιδείας οἱ ἅγιοι γεγόνασι μέτοχοι, καὶ ἡμεῖς εὐχαριστήσωμεν σὺν αὐτοῖς παιδευόμενοι, ἵνα τῆς αὐτῶν μέτοχοι γενέσθαι δόξης ἀξιωθῶμεν. «Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται».

κγ΄. Ὁ μὲν Ἀδὰμ τὴν πλευρὰν ἡδονὴν προτείνουσαν παραδεξάμενος, ἔξω τοῦ παραδείσου ποιεῖ τὸ ἀνθρώπινον· ὁ δὲ Κύριος πόνῳ ταύτην διὰ τῆς λόγχης ἀνασχισθείς, τὸν λῃστὴν ἔσω τοῦ παραδείσου ἐποίησεν. Ἀγαπήσωμεν τοίνυν τὸν πόνον τῆς σαρκός, μισήσωμεν δὲ ταύτης τὴν ἡδονήν· ὁ μὲν γὰρ εἰσάγει καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀποκαθίστησιν, ἡ δὲ ἐξάγει καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀποδιίστησιν.

κδ΄. Εἰ Θεὸς πάσχει σαρκί, γενόμενος ἄνθρωπος, τίς πάσχων οὐ γέγηθε Θεὸν ἔχων τοῦ πάθους συμμέτοχον, ᾧ τὸ συμπάσχειν βασιλείας πρόξενον γίνεται; Ἀληθὴς γὰρ ὁ εἰπών· «Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν».

---

9. Ἰω. 14,33.
10. Παρ. 3,11. Ἑβρ. 12,6.

κατάλληλο γιὰ ὅλους, ἀλλὰ ἐφαρμόζοντας τὸν κατάλληλο γιὰ κάθε μία ψυχή, πετυχαίνει τὴν ἴασή τους. Ἂς τὸν εὐχαριστήσομε λοιπὸν γιὰ τὴ θεραπεία ποὺ λαμβάνομε, ἔστω κι ἂν ἡ θεραπεία εἶναι βασανιστική· γιατὶ τὸ τέλος εἶναι μακάριο.

κα'. Τίποτε δὲν ἐλέγχει τόσο τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς, ὅσο οἱ ἐπαναστάσεις τῆς σάρκας ποὺ κακοπαθεῖ, στὶς ὁποῖες ἂν ὑποχωρήσει, θὰ φανεῖ ὅτι ἀγαπᾶ περισσότερο ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴ σάρκα, ἐνῶ ἂν παραμένει ἀκλόνητη στοὺς τιναγμοὺς αὐτῶν, θ' ἀποδειχθεῖ ὅτι τιμᾶ περισσότερο ἀπὸ τὴ σάρκα τὴν ἀρετή, μὲ τὴν ὁποία θὰ δεχθεῖ ἔνοικό της τὸν Θεό, ποὺ ἀνέχθηκε νὰ ὑπομείνει ἀνθρώπινα παθήματα, φωνάζοντας, ὅπως παλιά, στοὺς μαθητές του· «Ἔχετε θάρρος, ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμο»[9].

κβ'. Ἂν ὅλοι οἱ ἅγιοι δέχθηκαν καὶ ὑπέμειναν παιδεία, ἂς εὐχαριστήσομε κι ἐμεῖς τὸν Θεὸ ποὺ παιδευόμαστε μαζί τους, γιὰ ν' ἀξιωθοῦμε νὰ γίνομε μέτοχοι τῆς δόξας τους. Γιατὶ «ὁ Κύριος παιδεύει ὅποιον ἀγαπᾶ, καὶ μαστιγώνει καθέναν ποὺ παραδέχεται σὰν γιό του»[10].

κγ'. Ὁ Ἀδάμ, ἐπειδὴ ἀποδέχθηκε τὴν πλευρά του ποὺ τοῦ πρότεινε τὴν ἡδονή, ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισο τὸ ἀνθρώπινο γένος[11], ἐνῶ ὁ Κύριος δεχόμενος τὸ ὀδυνηρὸ σχίσιμό της μὲ τὴ λόγχη[12], ἔβαλε τὸν ληστὴ μέσα στὸν παράδεισο[13]. Ἂς ἀγαπήσομε λοιπον τὸν πόνο τῆς σάρκας κι ἂς μισήσομε τὴν ἡδονή της. Γιατὶ ὁ πόνος εἰσάγει κι ἀποκαθιστᾶ στὰ ἀγαθά, ἐνῶ ἡ ἡδονὴ βγάζει καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ ἀγαθά.

κδ'. Ἂν ὁ Θεὸς πάσχει σαρκικὰ μὲ τὸ νὰ γίνει ἄνθρωπος, ποιὸς δὲν χαίρεται ὑποφέροντας ἔχοντας συμμέτοχο τὸν Θεὸ στὸ πάθος του, ποὺ τὸ νὰ συμπάσχει μαζί του θὰ τοῦ προξενήσει τὴ βασιλεία; Γιατὶ δὲν ψεύδεται Ἐκεῖνος ποὺ εἶπε· «Ἂν συμπάσχομε μαζί του, (τὸ κάνομε) καὶ γιὰ νὰ συνδοξαστοῦμε»[14].

---

11. Γεν. 3, 23. 12. Ἰω. 19, 3.
13. Λουκᾶ 23, 40ἑ. 14. Ρωμ. 8, 17.

κε΄. Εἰ πάντως πονῆσαι δεῖ, διὰ τὴν ἐμφυρεῖσαν τῇ φύσει διὰ τοῦ προπάτορος ἡδονήν, γενναίως τοὺς προσκαίρους καρτερήσωμεν πόνους, τῆς τε ἡδονῆς τὸ κέντρον ἡμῖν ἀμβλύνοντας, καὶ τῶν δι᾽ αὐτῆς ἡμᾶς αἰωνίων ἐλευθεροῦντας κολάσεων.

κϛ΄. Πάντων τῶν ἀγαθῶν τέλος ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ὡς πρὸς Θεὸν τὸ τῶν ἀγαθῶν ἀκρότατον καὶ παντὸς αἴτιον ἀγαθοῦ τοὺς ἐν αὐτῇ περιπατοῦντας ἄγουσα καὶ προσάγουσα καὶ συνάγουσα, ὡς πιστὴ καὶ ἀδιάπτωτος καὶ μένουσα. Ἡ πίστις γὰρ βάσις ἐστὶ τῶν μετ᾽ αὐτήν, ἐλπίδος λέγω καὶ ἀγάπης, βεβαίως τὸ ἀληθὲς ὑφεστῶσα. Ἡ δὲ ἐλπὶς τῶν ἄκρων ἐστὶν ἰσχύς, ἀγάπης λέγω καὶ πίστεως, τὸ πιστόν τε δι᾽ ἑαυτῆς καὶ τὸ ἐραστὸν ἀμφοῖν ὑποφαίνουσα καὶ πρὸς αὐτὸ τὸν δρόμον δι᾽ ἑαυτῆς ποιεῖσθαι διδάσκουσα. Ἡ δὲ ἀγάπη τούτων ἐστὶ συμπλήρωσις, τὸ ἔσχατον ὀρεκτὸν ὅλον ὅλη περιπτυσσομένη, καὶ ταύταις τῆς ἐπ᾽ αὐτὸ κινήσεως στάσιν παρεχομένη, τοῦ πιστεύειν εἶναι καὶ ἐλπίζειν παρέσεσθαι, τὸ ἀπολαύειν παρόντος δι᾽ ἑαυτῆς ἀντεισάγουσα.

κζ΄. Ἔργον τῆς ἀγάπης τελειότατον καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὴν ἐνεργείας πέρας, δι᾽ ἀντιδόσεως σχετικῆς τῶν κατ᾽ αὐτὴν συνημμένων ἀλλήλοις ἐμπρέπειν τὰ ἰδιώματα καὶ τὰς κλήσεις παρασκευάζειν, καὶ Θεὸν μὲν τὸν ἄνθρωπον ποιεῖν, ἄνθρωπον δὲ τὸν Θεὸν χρηματίζειν καὶ φαίνεσθαι, διὰ τὴν μίαν καὶ ἀπαράλλακτον ἀμφοτέρων κατὰ τὸ θέλημα βούλησίν τε καὶ κίνησιν.

κη΄. Εἰ κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ πάντως ἡμεῖς, γενώμεθα ἑαυτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ μόνου καὶ ὅλου Θεοῦ καὶ ὅλοι, μηδὲν ἐπίγειον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἵνα Θεῷ πλησιάσωμεν καὶ θεοὶ γενώμεθα, ἐκ Θεοῦ τὸ θεοὶ εἶναι λαβόντες. Οὕτω γὰρ τιμᾶ-

---

14α. Πρβλ. Α' Κορ. 13, 8 «ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει».

κε'. Ἂν πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ κοπιάσομε ἐξαιτίας τῆς ἡδονῆς τοῦ προπάτορα ποὺ ἀναμίχθηκε στὴ φύση, ἂς δείξομε μὲ γενναιότητα καρτερία στοὺς πρόσκαιρους κόπους, ἀμβλύνοντας τὸ ἐναντίον μας κεντρὶ τῆς ἡδονῆς, καὶ ἀπαλλάσσοντας τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τὶς ἐξαιτίας της αἰώνιες τιμωρίες.

κϛ'. Τέλος ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ ἀγάπη, ἐπειδὴ ὁδηγεῖ καὶ φέρνει ἐκείνους ποὺ πορεύονται μέσα σ' αὐτὴν πρὸς τὸν Θεό, τὸ ἀκρότατο ἀγαθὸ καὶ αἴτιον κάθε ἀγαθοῦ, καὶ μᾶς συνδέει μαζί του ἐπειδὴ παραμένει πιστὴ καὶ ἀνέκπτωτη[14α]. Γιατὶ ἡ πίστη εἶναι ἡ βάση γιὰ τὰ ἔπειτα ἀπὸ αὐτήν, ἐννοῶ τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγάπης, παρουσιάζοντας τὴν ἀλήθεια μὲ βεβαιότητα. Ἡ ἐλπίδα πάλι εἶναι ἡ δύναμη τῶν ἄκρων, τῆς ἀγάπης δηλαδὴ καὶ τὴς πίστης, ὑποδηλώνοντας καὶ τῶν δύο τὴν πιστότητα καὶ τὴν ἀγαπητότητα, καὶ διδάσκοντας νὰ κάνομε τὴν πορεία μας πρὸς αὐτὲς περνώντας ἀπὸ αὐτήν. Ἡ ἀγάπη τέλος εἶναι ἡ συμπλήρωση αὐτῶν, περικλείοντας ὅλη ὅλο τὸ ἔσχατο ὀρεκτὸ καὶ παρέχοντας σ' αὐτὲς τὴ στάση τῆς κίνησής τους πρὸς αὐτό, ἀντεισάγοντας στὴ θέση τῆς πίστης μας ὅτι ὑπάρχει καὶ τῆς ἐλπίδας μας ὅτι θὰ ρθεῖ τὴν ἀπόλαυσή του σὰν νὰ εἶναι πιὰ παρόν.

κζ'. Ἔργο τελειότατο τῆς ἀγάπης καὶ πέρας τῆς ἐνέργειας τῆς σχετικῆς μ' αὐτὴν εἶναι νὰ προσαρμόζει, μὲ ἀμοιβαία ἀντίδοση τῶν συνδεδεμένων μ' αὐτήν, τὰ ἰδιώματα τῆς μιᾶς στὴν ἄλλη καὶ νὰ ἑτοιμάζει τὶς ὀνομασίες, κάνοντας τὸν ἄνθρωπο Θεὸ καὶ τὸν Θεὸ νὰ γίνεται καὶ νὰ φαίνεται ἄνθρωπος, χάρη στὴ μία καὶ ἀπαράλλαχτη[15] καὶ τῶν δύο κατὰ τὸ θέλημα βούληση καὶ κίνηση.

κη'. Ἂν εἴμαστε ὁπωσδήποτε πλασμένοι κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἂς γίνομε τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ μόνο καὶ ὁλοκληρωτικὰ καὶ ὅλοι, χωρὶς νὰ ἔχομε μέσα μας τίποτε γήινο, γιὰ νὰ πλησιάσομε τὸν Θεὸ καὶ νὰ γίνομε θεοί, λαμβάνοντας τὴ δυνα-

15. Ἀπαράλλακτος εἰκὼν καὶ ἀπαράλλακτης βούλησης: καθόλα ὅμοια εἰκόνα καὶ βούληση.

ται τὰ θεῖα δωρήματα καὶ ἡ τῆς θείας εἰρήνης φιλοφρονεῖται παρουσία.

κθ΄. Μέγα ἀγαθὸν ἡ ἀγάπη, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὸ πρῶτον καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν, ὡς Θεὸν καὶ ἀνθρώπους δι' ἑαυτῆς περὶ τὸν ἔχοντα συνάπτουσα καὶ ὡς ἄνθρωπον τὸν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων φανῆναι παρασκευάζουσα, διὰ τὴν τοῦ θεουμένου πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὸ ἀγαθόν, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, ἀπαραλλαξίαν, ἣν ἐνεργεῖν ὑπολαμβάνω τό, «Ἀγαπῆσαι Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν».

λ΄. Ἰστέον, ὡς δόλῳ κακούργως μεμηχανημένῳ διὰ φιλαυτίας, καθ' ἡδονῆς προσβολὴν ἀπατήσας ἡμᾶς ὁ διάβολος, Θεοῦ καὶ ἀλλήλων κατὰ γνώμην διέστησε, τὸ εὐθὲς διαστρέψας καὶ τὴν φύσιν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μερίσας καὶ κατατεμὼν εἰς πολλὰς δόξας καὶ φαντασίας.

λα΄. Τρία ἐστὶ τὰ μέγιστα καὶ ἀρχέκακα καὶ πάσης, ἁπλῶς εἰπεῖν, κακίας γεννητικά· ἄγνοια, φημί, καὶ φιλαυτία καὶ τυραννίς, ἀλλήλων ἐξηρτημένα καὶ δι' ἀλλήλων συνιστάμενα. Ἐκ γὰρ τῆς περὶ Θεοῦ ἀγνοίας ἡ φιλαυτία, ἐκ δὲ ταύτης ἡ πρὸς τὸ συγγενὲς τυραννίς ἐστι. Καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος, μὴ οὐχὶ τῷ κατὰ παράχρησιν τρόπῳ τῶν οἰκείων δυνάμεων, λόγου τε καὶ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ, ταύτας ἐν ἡμῖν τὸν πονηρὸν ὑποστήσασθαι.

λβ΄. Δέον λόγῳ μέν, ἀντὶ τῆς ἀγνοίας, πρὸς τὸν Θεὸν διὰ γνώσεως κατὰ ζήτησιν μονώτατον κινεῖσθαι, δι' ἐπιθυμίας δὲ τοῦ τῆς φιλαυτίας πάθους καθαρᾶς κατὰ πόθον πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἐλαύνεσθαι, καὶ τῷ θυμῷ τυραννίδος κεχωρισμένῳ, πρὸς τὸ Θεοῦ μόνου τυχεῖν ἀγωνίζεσθαι, καὶ τὴν ἐκ τούτων καὶ δι' ἣν

τότητα νὰ εἴμαστε θεοὶ ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τιμὴ γιὰ τὰ θεῖα δωρήματα καὶ ἡ ἐπιδοκιμασία τῆς θείας εἰρήνης.

κθ΄. Ἡ ἀγάπη εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ κι ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τὸ πρῶτο καὶ ἐξαιρετικό, ἐπειδὴ συνδέει τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους γύρω ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὴν ἔχει καὶ κάνει νὰ φανεῖ σὰν ἄνθρωπος ὁ ποιητὴς τῶν ἀνθρώπων, χάρη στὴν ἀπαραλλαξία, ὅσο εἶναι δυνατὸν στὸν ἄνθρωπο, ἐκείνου ποὺ θεώνεται πρὸς τὸν Θεό, τὴν ὁποία θεωρῶ ὅτι ἐνεργεῖ τὸ «ν' ἀγαπήσεις τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴν καρδιὰ καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ δύναμή σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτό σου»[16].

λ΄. Πρέπει νὰ γνωρίζομε, ὅτι μὲ δόλο τεχνουργημένο ὕπουλα ἀπὸ τὴ φιλαυτία, ἀφοῦ μὲ τὴν προσβολὴ τῆς ἡδονῆς μᾶς ξεγέλασε ὁ διάβολος, μὲ θέλησή μας μᾶς ἔφερε σὲ διάσταση, διαστρέφοντας τὴν εὐθύτητά μας καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο διαιρώντας τὴ φύση καὶ κομματιάζοντάς την σὲ πολλὲς δόξες καὶ φαντασίες.

λα΄. Τὰ πιὸ μεγάλα καὶ ἀρχέκακα καὶ πρόξενα γενικὰ κάθε κακίας εἶναι τρία· ἡ ἄγνοια, ἡ φιλαυτία καὶ ἡ τυραννίδα, ἐξαρτημένα τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ συνιστώντας τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Ἀπὸ τὴν ἄγνοια τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ γεννιέται ἡ φιλαυτία κι ἀπὸ αὐτὴν ἡ κατατυράννηση τῶν συνανθρώπων. Καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀντίρρηση, ὅτι τὴν ὑπόσταση μέσα μας τὴν ἔδωσε ὁ πονηρὸς μ' ἕνα τρόπο παραποίησης τῶν δυνάμεών μας, τοῦ λόγου, τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ θυμοῦ.

λβ΄. Πρέπει κανεὶς μὲ τὸ λόγο ἀντὶ μὲ τὴν ἄγνοια νὰ στρέφει τὴν ἀναζήτησή του μέσω τῆς γνώσης πρὸς τὸν Θεὸ μόνο, μὲ τὴν ἐπιθυμία, καθαρὴ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαυτίας, νὰ κατευθύνεται μὲ πόθο πρὸς μόνο τὸν Θεό, καὶ μὲ τὸ θυμό, ἀποχωρισμένο ἀπὸ τὴν τυραννικὴ διάθεση, ν' ἀγωνίζεται γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὸν Θεὸ μόνο καὶ νὰ δημιουργήσει τὴν ἀπὸ αὐτὰ καὶ ποὺ χάρη σ' αὐτὰ ὑπάρχει

---

16. Δευτ. 6, 5. Ματθ. 22, 37.

ταῦτα θείαν καὶ μακαρίαν ἀγάπην δημιουργῆσαι, τῷ Θεῷ συνάπτουσάν τε καὶ Θεὸν ἀποφαίνουσαν τὸν φιλόθεον.

λγ΄. Τῆς φιλαυτίας ὡς ἀρχῆς, καθὼς εἶπον, καὶ μητρὸς τῶν κακῶν ἀποτιλείσης, πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς τε καὶ μετ᾽ αὐτὴν συναποτίλλεσθαι εἴωθεν, ἐπειδὴ ταύτης μὴ οὔσης, οὐδὲ οὐδαμῶς τὸ παράπαν κακίας εἶδος ἢ ἴχνος ὑφίστασθαι δύναται.

λδ΄. Δέον ἐστὶν ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων τοσοῦτον ἀντέχεσθαι, ὅσον αὐτὸς δι᾽ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς προλαβὼν ἀπεδείξατο, ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ἀνασχόμενος.

λε΄. Διὰ τὴν ἀγάπην οἱ ἅγιοι πάντες πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικατέστησαν, τῆς παρούσης ζωῆς οὐδένα λόγον ποιησάμενοι, καὶ τοὺς πολυειδεῖς τοῦ θανάτου τρόπους ὑπέστησαν, ἵνα πρὸς ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τὸν Θεὸν συναχθῶσι καὶ τὰ τῆς φύσεως ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἑνώσωσι ῥήγματα. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀληθὴς καὶ ἀμώμητος τῶν πιστῶν θεοσοφία, ἧς τέλος τὸ ἀγαθόν ἐστι καὶ ἡ ἀλήθεια, εἴπερ ἀγαθὸν τὸ φιλάνθρωπον, καὶ ἀληθὲς τὸ κατὰ πίστιν φιλόθεον, τὰ τῆς ἀγάπης γνωρίσματα, ὡς Θεῷ καὶ ἀλλήλοις τοὺς ἀνθρώπους συνάπτουσα, καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν τὴν διαμονὴν ἀδιάπτωτον ἔχουσα.

λς΄. Ἐνέργεια καὶ ἀπόδειξις τῆς πρὸς Θεὸν τελείας ἀγάπης ἐστίν ἡ γνησία δι᾽ εὐνοίας ἑκουσίου πρὸς τὸν πλησίον διάθεσις. «Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε», φησὶν ὁ θεῖος Ἰωάννης, «τὸν Θεόν, ὃν οὐχ ἑώρακεν, οὐ δύναται ἀγαπᾶν».

λζ΄. Ἡ τῆς ἀληθείας ὁδὸς ἡ ἀγάπη ἐστίν, ἣν ἑαυτὸν ὀνομάσας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τοὺς ἐν αὐτῇ ὁδεύοντας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καθαροὺς παντοίων γενομένους παρίστησιν.

θεία καὶ μακάρια ἀγάπη, ἡ ὁποία ἑνώνει μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἀναδεικνύει θεὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾶ τὸν Θεό.

λγ'. Ὅταν ἡ φιλαυτία σὰν ἀρχή, καθὼς εἶπα, καὶ μητέρα τῶν κακῶν ξερριζωθεῖ, ξερριζώνονται μαζί της συνήθως ὅλα τὰ κακὰ ποὺ πηγάζουν ἀπὸ αὐτὴν καὶ τὴν ἀκολουθοῦν, ἐπειδὴ ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἐντελῶς καθόλου κάποιο εἶδος ἢ ἴχνος κακίας.

λδ'. Πρέπει ν' ἀντέχομε τὸν ἑαυτό μας καὶ τοὺς ἄλλους τόσο, ὅσο μᾶς ἔδειξε μὲ τὸν ἑαυτό του προηγουμένως ὁ Χριστός, ποὺ ἀνέχθηκε νὰ πάθει γιὰ χάρη μας.

λε'. Χάρη στὴν ἀγάπη ὅλοι οἱ ἅγιοι ἀντιστάθηκαν στὴν ἁμαρτία, χωρὶς νὰ λογαριάσουν καθόλου τὴ ζωὴ αὐτή, καὶ ὑπέμειναν τοὺς πολλοὺς τρόπους τοῦ θανάτου, γιὰ ν' ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ νὰ συναχθοῦν στὸν ἑαυτό τους καὶ στὸν Θεὸ καὶ νὰ ἑνώσουν ἐπάνω τους τὰ ρήγματα τῆς φύσης. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ θεία σοφία τῶν πιστῶν, ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀμώμητη, τῆς ὁποίας τέλος εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ ἡ ἀλήθεια, ἐφόσον ἀγαθὸ εἶναι ἡ φιλανθρωπία καὶ ἀλήθεια ἡ σύμφωνη μὲ τὴν πίστη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τὰ γνωρίσματα τῆς ἀγάπης· ὅτι συνάπτει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἀναμεταξύ τους, καὶ γι' αὐτὸ ἔχει σταθερὴ τὴν παραμονὴ τῶν ἀγαθῶν.

λς'. Πράξη κι ἀπόδειξη τῆς τέλειας ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ εἶναι ἡ μ' ἑκούσια εὔνοια γνήσια διάθεση πρὸς τὸν πλησίον. Γιατὶ λέγει ὁ θεῖος Ἰωάννης, «Ὅποιος δὲν ἀγαπὰ τὸν ἀδελφό του, ποὺ τὸν βλέπει, δὲν μπορεῖ νὰ ἀγαπᾶ τὸν Θεὸ ποὺ δὲν τὸν ἔχει δεῖ»[17].

λζ'. Ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποία ὀνόμασε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τὸν ἑαυτό του[18], καὶ παρουσιάζει στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα του ἐκείνους ποὺ πορεύονται μέσα σ' αὐτή, ἀφοῦ γίνουν καθαροὶ ἀπὸ κάθε λογῆς κακό.

---

17. Α' Ἰω. 4,20. 18. Ἰω. 14,6.

λη΄. Αὕτη ἐστὶν ἡ θύρα, δι᾽ ἧς ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὰ Ἅγια γίνεται τῶν ἁγίων καὶ τοῦ ἀπροσίτου κάλλους τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς Τριάδος καθίσταται ἄξιος θεατὴς γενέσθαι.

λθ΄. Φοβερὸν ὄντως καὶ πάσης κατακρίσεως ὑπερεπέκεινα τὸ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ κατὰ δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἑκουσίως νεκρῶσαι ζωήν, διὰ τῆς πρὸς τὰ φθειρόμενα ἀγάπης, καὶ ἴσασι πάντως τοῦτον τὸν φόβον οἱ τὴν ἀλήθειαν τῆς φιλαυτίας προτιμᾶν μελετήσαντες.

μ΄. Χρησώμεθα εἰς δέον τῇ εἰρήνῃ, καὶ τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν κοσμοκράτορα κακῶς ἡμῖν ἐνυπάρξασαν ἀθετήσαντες φιλίαν, τὸν διὰ τῶν παθῶν πρὸς τὸν Θεὸν συνιστάμενον κἂν ὀψέ ποτε καταλύσωμεν πόλεμον, καὶ σπονδὰς ἀλύτους τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης ποιήσαντες, ἐν τῇ καταργήσει τοῦ σώματος τῆς ἁμαρτίας τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας παυσώμεθα.

μα΄. Ἀδύνατόν ἐστιν ἡμᾶς φιλιωθῆναι Θεῷ διὰ τῶν παθῶν πρὸς αὐτὸν στασιάζοντας καὶ τῷ πονηρῷ τυράννῳ καὶ φονευτῇ τῶν ψυχῶν διαβόλῳ διὰ κακίας δασμοφορεῖν ἀνεχομένους, μὴ πρότερον διόλου πολεμωθέντας τῷ πονηρῷ. Μέχρι γὰρ τότε τοῦ Θεοῦ καθεστήκαμεν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, κἂν πιστῶν προσηγορίαν ἡμῖν αὐτοῖς περιπλάττωμεν, μέχρις οὗ πάθεσιν ἀτιμίας δουλεύειν βουλόμεθα, καὶ οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν ἐκ τῆς κατὰ τὸν κόσμον εἰρήνης λοιπὸν περιγενήσεται, τῆς ψυχῆς κακῶς διακειμένης καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν στασιαζούσης καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν γενέσθαι οὐκ ἀνεχομένης, ἔτι μυρίοις πεπραμένης ὠμοῖς δεσπόταις εἰς κακίαν αὐτὴν κατεπείγουσι καὶ τὴν εἰς ἀπώλειαν φέρουσαν ὁδόν, τῆς σωζούσης μᾶλλον ἀπατηλῶς αἱρεῖσθαι παρασκευάζουσιν.

λη'. Αὐτὴ εἶναι ἡ θύρα ἀπὸ τὴν ὁποία ὅποιος μπαίνει ἔρχεται στὰ Ἅγια τῶν ἁγίων καὶ γίνεται ἄξιος νὰ γίνει θεατὴς τοῦ ἀπρόσιτου κάλλους τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς Τριάδας.

λθ'. Εἶναι πράγματι φοβερὸ καὶ πέρα ἀπὸ κάθε κατάκριση, τὸ νὰ νεκρώσομε μὲ τὴ θέλησή μας τὴ ζωὴ ποὺ μᾶς παραχωρήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὴν ἀγάπη μας πρὸς τὰ φθειρόμενα, κι αὐτὸν τὸ φόβο τὸν γνωρίζουν ὁπωσδήποτε ὅσοι ἔθεσαν ὡς μέλημά τους τὸ νὰ προτιμοῦν τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὴ φιλαυτία.

μ'. Ἂς χρησιμοποιήσομε τὴν εἰρήνη ἐκεῖ ποὺ χρειάζεται κι ἀφοῦ ἀθετήσομε τὴν πρὸς τὸν κόσμο καὶ τὸν κοσμοκράτορα φιλία, ποὺ ἐγκαταστάθηκε μέσα μας κακῶς, ἂς καταλύσομε ἔστω κι ἀργὰ τὸν πόλεμο πρὸς τὸν Θεὸ ποὺ συγκροτοῦν τὰ πάθη μας, κι ἀφοῦ κάνομε σπονδὲς ἀδιάλυτες τῆς εἰρήνης πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν κατάργηση τοῦ ἁμαρτωλοῦ σώματος[19], ἂς σταματήσομε τὴν ἔχθρα πρὸς αὐτόν.

μα'. Εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνομε φίλοι τοῦ Θεοῦ, τὴ στιγμὴ ποὺ στασιάζομε ἐναντίον του μὲ τὰ πάθη καὶ ἀνεχόμαστε νὰ πληρώνομε φόρο στὸν τύραννο καὶ φονέα τῶν ψυχῶν διάβολο, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχομε κὰν πολεμήσει τὸν πονηρό. Γιατὶ μέχρι τότε εἴμαστε ἐχθροὶ καὶ πολεμοῦμε τὸν Θεό, ἔστω κι ἂν ἀποδίδομε στὸν ἑαυτό μας τὴν πλαστὴ ὀνομασία τοῦ πιστοῦ, ὅσο δηλαδὴ θέλομε νὰ δουλεύομε στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας. Καὶ ἀπὸ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου δὲν θὰ κερδίσομε κανένα ὄφελος, ἐὰν ἡ ψυχή μας βρίσκεται σὲ κακὴ κατάσταση καὶ στασιάζει ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ δημιουργοῦ της καὶ δὲν ἀνέχεται νὰ ὑπαχθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία του, ὄντας ἀκόμη πουλημένη σὲ μύριους σκληροὺς δεσπότες ποὺ τὴ σπρώχνουν στὴν κακία καὶ τὴν κάνουν ἀπατηλὰ νὰ προτιμᾶ ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας, ἐκεῖνον ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια.

---

19. Ρωμ. 6, 6.

μβ΄. Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀϊδιότητος μέτοχοι, καὶ φανῶμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν, δι' ἣν πᾶσά τε τῶν ὄντων ἡ σύστασίς ἐστι καὶ διαμονὴ καὶ ἡ τῶν μὴ ὄντων παραγωγὴ καὶ γένεσις.

μγ΄. Εἰ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεσθαί τε καὶ εἶναι ἐφιέμεθα, ἀγωνισώμεθα μὴ προδοῦναι τοῖς πάθεσι τὸν Λόγον, κατὰ τὸν Ἰούδαν, ἢ μὴ ἀρνήσασθαι, κατὰ τὸν Πέτρον. Ἄρνησις γάρ ἐστι τοῦ Λόγου ἡ τοῦ πράττειν τὸ ἀγαθὸν διὰ φόβον παραίτησις, προδοσία δὲ ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐμπρόσθετος ἁμαρτία καὶ ἡ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ὁρμή.

μδ΄. Πάσης θλίψεως τέλος ἐστὶν ἡ χαρά, καὶ παντὸς κόπου ἡ ἀνάπαυσις, καὶ πάσης ἀτιμίας ἡ δόξα. Καὶ ἁπλῶς, πάντων τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἀλγεινῶν τέλος ἐστὶ τὸ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι καὶ εἶναι διαπαντός, καὶ τῆς αἰωνίου καὶ πέρας μὴ ἐχούσης ἀνέσεως ἀπολαῦσαι.

με΄. Ὁ Θεὸς πρὸς τῇ φύσει καὶ τῇ γνώμῃ ἀλλήλοις ἡμᾶς ἑνῶσαι βουλόμενος, καὶ πρὸς τοῦτο ἅπαν ὡς ἀληθῶς ὠθῶν τὸ ἀνθρώπινον, τὰς σωτηρίους φιλανθρώπως ἡμῖν ἐντολὰς διεχάραξε, καὶ τούτου χάριν ἐλεεῖν καὶ ἐλεεῖσθαι ἁπλῶς ἐνομοθέτησεν.

μϛ΄. Ἡ τῶν ἀνθρώπων φιλαυτία καὶ σύνεσις ἀλλήλους καὶ τὸν νόμον ἢ ἀπωσαμένη ἢ σοφισαμένη, εἰς πολλὰς μοίρας τὴν μίαν φύσιν κατέτεμε, καὶ τὴν νῦν ἐπικρατοῦσαν αὐτῆς ἀναλγησίαν εἰσηγησαμένη, αὐτὴν καθ' ἑαυτῆς τὴν φύσιν διὰ τῆς γνώμης ἐξώπλισε. Διά τοι τοῦτο, πᾶς ὅστις σώφρονι λογισμῷ καὶ φρονήσεως εὐγενείᾳ ταύτην λῦσαι δεδύνηται τῆς φύσεως τὴν ἀνωμαλίαν, ἑαυτὸν πρὸ τῶν ἄλλων ἐλέησε, τὴν γνώμην κατὰ

---

20. Β. Πέτρ. 1, 4.

μβ'. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ μᾶς δημιούργησε ὁ Θεός, γιὰ νὰ γίνομε κοινωνοὶ τῆς θείας φύσης[20] καὶ μέτοχοι τῆς ἀιδιότητάς του καὶ νὰ ἀναδειχθοῦμε ὅμοιοί του μὲ τὴν κατὰ χάρη θέωση[21], γιὰ τὴν ὁποία ἔχουν συσταθεῖ καὶ παραμένουν ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἔχουν παραχθεῖ καὶ γίνει ὅλα τὰ μὴ ὄντα.

μγ'. Ἂν ἐπιθυμοῦμε νὰ ὀνομαζόμαστε καὶ νὰ εἴμαστε τοῦ Θεοῦ, ἂς ἀγωνιστοῦμε νὰ μὴν προδώσομε μὲ τὰ πάθη μας τὸν Λόγο, ὅπως ὁ Ἰούδας, ἢ νὰ μὴν τὸν ἀρνηθοῦμε, ὅπως ὁ Πέτρος. Γιατὶ εἶναι ἄρνηση τοῦ Λόγου ἡ παραίτησή μας ἀπὸ τὸ νὰ πράττομε τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ φόβο, καὶ προδοσία ἡ ἁμαρτία ποὺ μὲ πρόθεσή μας ἔγινε πράξη καὶ ἡ ὁρμὴ πρὸς τὴν ἁμαρτία.

μδ'. Τέλος κάθε θλίψης εἶναι ἡ χαρὰ καὶ κάθε κόπου ἡ ἀνάπαυση καὶ ὁποιασδήποτε ἀτιμίας ἡ δόξα. Καὶ γενικά, ὅλων τῶν πόνων γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς τέλος εἶναι νὰ βρεθοῦμε μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ μείνομε μαζί του γιὰ πάντα καὶ ν' ἀπολαύσομε τὴν αἰώνια καὶ δίχως τέλος ἀνάπαυση[22].

με'. Θέλοντας ὁ Θεὸς νὰ μᾶς ἑνώσει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φύση καὶ μὲ τὴ γνώμη μεταξύ μας καὶ πρὸς αὐτὴ τὴν ἕνωση ὠθώντας ἀληθινὰ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, χάραξε μὲ φιλανθρωπία γιὰ μᾶς τὶς σωτήριες ἐντολές του, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ νομοθέτησε γενικὰ νὰ ἐλεοῦμε καὶ νὰ ἐλεούμαστε.

μϛ'. Ἡ φιλαυτία τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ σύνεση, ἀφοῦ ἢ ἀπώθησε ἢ ἐξαπάτησε τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο μας καὶ τὸ νόμο, διαίρεσε τὴ μία φύση σὲ πολλὰ κομμάτια, κι ἀφοῦ εἰσήγαγε τὴν ἀναλγησία της ποὺ τώρα ἐπικρατεῖ, ὅπλισε τὶς ἀνθρώπινες φύσεις ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ της μὲ τὴ γνώμη τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καθένας ποὺ μὲ φρόνιμη σκέψη καὶ εὐγένεια φρόνησης μπόρεσε νὰ ἐξαφανίσει αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία τῆς φύσης, πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐλέησε τὸν ἑαυτό του, δημιουργώντας τὴ γνώμη του σύμφωνα μὲ τὴ φύση

21. Α' Ἰω. 3, 2.　22. Λουκᾶ 6, 28.

τὴν φύσιν δημιουργήσας καὶ Θεῷ κατὰ τὴν γνώμην διὰ τὴν φύσιν προσχωρήσας, καὶ δείξας ἐφ' ἑαυτῷ, τίς τοῦ κατ' εἰκόνα λόγου ὁ τρόπος, καὶ πῶς ἑαυτῷ ὁ Θεὸς πρεπόντως κατ' ἀρχὰς ὁμοίαν τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ τῆς ἰδίας ἀγαθότητος ἀρίδηλον ἀπεικόνισμα δημιουργήσας, κατέστησεν αὐτὴν ἑαυτῇ κατὰ πάντα ταυτήν, ἄμαχον, εἰρηνικήν, ἀστασίαστον, πρός τε Θεὸν καὶ ἑαυτὴν δι' ἀγάπης ἐσφιγμένην, καθ' ἣν Θεοῦ μὲν ἐφετῶς, ἀλλήλων δὲ συμπαθῶς ἀντεχόμεθα.

μζ'. Ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς διὰ τοῦτο γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἑαυτὸν συναγάγῃ καὶ στήσῃ τοῦ φέρεσθαι κακῶς πρὸς ἑαυτήν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῆς στασιάζουσάν τε καὶ μεμερισμένην καὶ μηδεμίαν ἔχουσαν στάσιν, διὰ τὴν περὶ ἕκαστον τῆς γνώμης ἀστάθμητον κίνησιν.

μη'. Οὐδέν ἐστι τῶν μετὰ Θεὸν τοῖς νοῦν ἔχουσι τιμιώτερον, μᾶλλον δὲ τῷ Θεῷ προσφιλέστερον, τῆς τελείας ἀγάπης, ὡς τοὺς διῃρημένους εἰς ἓν συναγούσης καὶ μίαν ἐν τοῖς πολλοῖς ἢ τοῖς πᾶσιν ἀστασίαστον κατὰ τὴν γνώμην δημιουργῆσαι δυναμένης ταὐτότητα. Καὶ γὰρ ἴδιον τῆς ἀγάπης, τῶν τὰ κατ' αὐτὴν ζητούντων μίαν ἀποδεῖξαι τὴν γνώμην.

μθ'. Εἰ φύσει τὸ καλόν ἐστι ἑνοποιητικὸν τῶν διῃρημένων καὶ συνεκτικόν, τὸ κακὸν δηλονότι τῶν ἡνωμένων ἐστὶ διαιρετικόν τε καὶ φθαρτικόν. Καὶ γὰρ φύσει τὸ κακὸν σκεδαστὸν ὑπάρχει καὶ ἄστατον καὶ πολύμορφον καὶ διαιρετικόν.

ν'. Πάντων τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴ καὶ σύντομος πρὸς σωτηρίαν ὁδὸς ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ἀγάπη ἐστὶ καὶ ἡ καθόλου τῆς κατὰ ψυχὴν πρός τε τὸ σῶμα καὶ τὸν κόσμον τοῦτον στοργῆς ἐξάρνησις, καθ' ἥν, τῆς μὲν ἡδονῆς ἐπιθυμίαν, τῆς ὀδύνης δὲ τὸν φόβον ἀποβαλλόμενοι, τῆς κακῆς ἐλευθερούμεθα φιλαυτίας, πρὸς τὴν γνῶσιν ἀναβιβασθέντες τοῦ Κτίσαντος, καὶ

καὶ προσχωρώντας στὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του χάρη στὴ φύση του καὶ δείχνοντας πάνω του πῶς νοεῖται ὁ λόγος 'κατ' εἰκόνα' καὶ πῶς ὁ Θεός, ὅπως ἔπρεπε σ' αὐτόν, ἀφοῦ στὴν ἀρχὴ δημιούργησε ὅμοιά του τὴ δική μας φύση καὶ ἀπεικόνισμα λαμπρὸ τῆς ἴδιας του τῆς ἀγαθότητας, τὴν ἔκανε σὲ ὅλα νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὸν ἑαυτό της, νὰ μὴ μάχεται τὸν ἑαυτό της, νὰ εἶναι εἰρηνική, ἀστασίαστη, ἑνωμένη σφιχτὰ μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἑαυτό της μέσω τῆς ἀγάπης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία δενόμαστε μὲ τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἐπιθυμία καὶ μὲ τοὺς ἄλλους μὲ τὴ συμπάθεια.

μζ΄. Γι' αὐτὸ ἔγινε ἄνθρωπος ὁ φιλάνθρωπος Θεός, γιὰ νὰ συνάξει κοντά του τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ τὴ σταματήσει ἀπὸ τὴν κακὴ φορά της, νὰ στασιάζει πρὸς τὸν ἑαυτό της, ἢ καλύτερα ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της, καὶ νὰ μὴ σταματᾶ ποτὲ ἐξαιτίας τῆς ἀστάθμητης γύρω ἀπὸ κάθε πράγμα κίνησης τῆς γνώμης της.

μη΄. Γιὰ ὅσους ἔχουν νοῦ τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀκριβό, ἢ καλύτερα πιὸ ἀγαπητὸ στὸν Θεό, ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπη, ἐπειδὴ φέρνει σ' ἑνότητα τοὺς χωρισμένους καὶ μπορεῖ νὰ δημιουργήσει σὲ πολλοὺς ἢ σὲ ὅλους μιὰ εἰρηνικὴ ταυτότητα γνώμης. Γιατὶ γνώρισμα τῆς ἀγάπης εἶναι ν' ἀποδείξει σύμφωνη τὴ γνώμη ἐκείνων ποὺ ζητοῦν τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μ' αὐτήν.

μθ΄. Ἂν ἀπὸ τὴ φύση του τὸ καλὸ ἑνοποιεῖ καὶ συγκρατεῖ τὰ διῃρημένα, τὸ κακὸ προφανῶς διαιρεῖ καὶ φθείρει τὰ ἑνωμένα. Γιατὶ τὸ κακὸ ἔχει στὴ φύση του νὰ διασκορπίζεται, εἶναι ἄστατο καὶ πολύμορφο καὶ προκαλεῖ διαίρεση.

ν΄. Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅλα τὰ δεινὰ καὶ σύντομη ὁδὸς πρὸς τὴ σωτηρία εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ συνειδητὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καθολικὴ ἀπάρνηση τῆς ἑκούσιας στοργῆς πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸν κόσμο αὐτό, κατὰ τὴν ὁποία, ἀποβάλλοντας τὴν ἐπιθυμία τῆς ἡδονῆς καὶ τὸ φόβο τῆς ὀδύνης, ἐλευθερωνόμαστε ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴ φιλαυτία, ἐπειδὴ ἔχομε ἀνεβεῖ στὴ γνώση τοῦ Δημιουργοῦ. Κι ἀφοῦ σ' ἀντάλλαγμα τῆς κακῆς λάβομε τὴν καλὴ

πονηρᾶς ἀγαθὴν ἀντιλαβόντες νοερὰν φιλαυτίαν σωματικῆς κεχωρισμένην στοργῆς, οὐ παυόμεθα λατρεύοντες τῷ Θεῷ διὰ ταύτης τῆς καλῆς φιλαυτίας, ἐκ Θεοῦ τῆς ψυχῆς ἀεὶ ζητοῦντες τὴν σύστασιν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἀληθὴς λατρεία καὶ ὄντως θεάρεστος, ἡ τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἀρετῶν ἀκριβὴς ἐπιμέλεια.

να´. Ὁ σωματικῆς ἡδονῆς μὴ ἐφιέμενος καὶ ὀδύνην παντελῶς μὴ φοβούμενος, γέγονεν ἀπαθής. Ταύταις γὰρ μετὰ τῆς τεκούσης αὐτὰς φιλαυτίας, πάντα τὰ δι᾽ αὐτάς τε καὶ ἐξ αὐτῶν μετὰ τῆς ἀρχηγικωτάτης τῶν κακῶν ἀγνοίας ὁμοθυμαδὸν συναπέκτεινε πάθη, καὶ ὅλος γέγονε τοῦ ἑστῶτος καὶ μένοντος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος φύσει καλοῦ παντάπασιν αὐτῷ συνδιαμένων ἀκίνητος, καὶ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ κατοπτριζόμενος, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ φωτοειδοῦς λαμπρότητος τὴν θείαν καὶ ἀπρόσιτον δόξαν θεώμενος.

νβ´. Τὴν ἡδονὴν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ τὴν ὀδύνην, ὅση δύναμις, ἀρνησώμεθα, καὶ πάσης παθῶν ἐπινοίας καὶ δαιμονιώδους κακουργίας παντελῶς ἀπαλλαγησόμεθα. Διὰ γὰρ τὴν ἡδονὴν ἀγαπῶμεν τὰ πάθη, καὶ διὰ τὴν ὀδύνην φεύγομεν τὴν ἀρετήν.

νγ´. Ἐπειδὴ πᾶσα κακία πέφυκε τοῖς συνιστῶσιν αὐτὴν συμφθείρεσθαι τρόποις, εὑρίσκων δι᾽ αὐτῆς τῆς πείρας ὁ ἄνθρωπος πάσης ἡδονῆς εἶναι πάντως τὴν ὀδύνην διάδοχον, πρὸς μὲν τὴν ἡδονὴν τὴν ὅλην ἔσχεν ὁρμήν, πρὸς δὲ τὴν ὀδύνην τὴν ὅλην ἀποφυγήν, τῆς μὲν κατὰ πᾶσαν ὑπεραγωνιζόμενος δύναμιν, τῆς δὲ κατὰ πᾶσαν σπουδὴν καταγωνιζόμενος, οἰόμενος, ὅπερ ἀμήχανον ἦν, διὰ τῆς τοιαύτης μεθοδείας ἀλλήλων ταύτας διαστῆσαι, καὶ μόνῃ τῇ ἡδονῇ συνημμένην τὴν φιλαυτίαν ἔχει παντελῶς ὀδύνης ἀπείρατον, ἀγνοήσας ὑπὸ τοῦ πάθους, ὡς ἔοικεν, ὡς οὐκ ἐνδέχεταί ποτε χωρὶς ὀδύνης εἶναι τὴν ἡδονήν. Ἐγ-

νοερὴ φιλαυτία, χωρισμένη ἀπὸ τὴ σωματικὴ στοργή, δὲν παύομε νὰ λατρεύομε τὸν Θεὸ μὲ αὐτὴ τὴν καλὴ φιλαυτία, ζητώντας πάντοτε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴ στερέωση τῆς ψυχῆς μας. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ πραγματικὰ θεάρεστη λατρεία, ἡ αὐστηρὴ ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς μὲ τὶς ἀρετές.

να'. Ὅποιος δὲν ἐπιθυμεῖ τὴ σωματικὴ ἡδονὴ καὶ δὲν φοβᾶται καθόλου τὴν ὀδύνη, ἔχει γίνει ἀπαθής. Γιατὶ μαζὶ μ' αὐτὲς καὶ μὲ τὴ φιλαυτία ποὺ τὴ γέννησε, φονεύει ὁμαδικὰ ὅλα τὰ πάθη, ποὺ δημιουργοῦνται ἐξαιτίας της κι ἀπὸ αὐτές, μαζὶ μὲ τὴν πρωτοπόρο τῶν κακῶν ἄγνοια, καὶ ἔχει περιέλθει ἀκέραιος στὸ ἀπὸ τὴ φύση του καλὸ ποὺ εἶναι σταθερὸ καὶ παραμένει καὶ εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο, παραμένοντας μαζὶ μ' αὐτὸ τελείως ἀκίνητος καὶ ἀντικρύζοντας μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ[23], καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴ φωτόμορφη μέσα του λαμπρότητα θεᾶται τὴ θεία κι ἀπρόσιτη δόξα.

νβ'. Ἂς ἀρνηθοῦμε μὲ ὅση δύναμη ἔχομε τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ὀδύνη τῆς παρούσας ζωῆς, κι ἂς ἀπαλλαγοῦμε τελείως ἀπὸ κάθε σκέψη γιὰ τὰ πάθη καὶ δαιμονικὴ ἐνέργεια. Γιατὶ ἐξαιτίας τῆς ἡδονῆς ἀγαποῦμε τὰ πάθη κι ἐξαιτίας τῆς ὀδύνης ἀποφεύγομε τὴν ἀρετή.

νγ'. Ἐπειδὴ εἶναι φυσικὸ κάθε κακία νὰ φθείρεται μαζὶ μὲ τὶς ἐκδηλώσεις της, διαπιστώνοντας ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πεῖρα αὐτήν, ὅτι κάθε ἡδονὴ τὴ διαδέχεται ὁπωσδήποτε ἡ ὀδύνη, συγκράτησε ὅλη τὴν ὁρμή του πρὸς τὴν ἡδονὴ καὶ πρὸς τὴν ὀδύνη ὅλη του τὴν ἀποστροφή, ἀγωνιζόμενος μὲ ὅλη του τὴ δύναμή του γιὰ χάρη τῆς ὀδύνης, καὶ καταμαχόμενος μὲ κάθε προθυμία τὴν ἡδονή, πιστεύοντας, πράγμα ἀδύνατο, ὅτι μ' αὐτὴ τὴ μεθόδευση θὰ τὶς χωρίσει τὴ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ὅτι θὰ ἔχει τελείως ἀπείραχτη τὴ φιλαυτία ἀπὸ τὴν ὀδύνη, ἂν τὴ συνάψει μὲ μόνη τὴν ἡδονή, ἀγνοώντας ἀπὸ τὸ πάθος, ὅπως φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρ-

---

23. Β' Κορ. 3, 12.

κέκραται γὰρ τῇ ἡδονῇ τῆς ὀδύνης ὁ πόνος, κἂν λανθάνειν δοκῇ τοὺς ἔχοντας, διὰ τὴν κατὰ τὸ πάθος τῆς ἡδονῆς ἐπικράτειαν, ἐπειδὴ τὸ ἐπικρατοῦν ἀεὶ διαφαίνεσθαι πέφυκε, καλύπτον τοῦ παρακειμένου τὴν αἴσθησιν. Ἡδονῆς οὖν διὰ τὴν φιλαυτίαν ἀντιποιούμενοι, καὶ ὀδύνην διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν πάλιν φεύγειν σπουδάζοντες, τὰς ἀμυθήτους τῶν φθοροποιῶν παθῶν ἐπινοοῦμεν γενέσεις.

νδ΄. Ἀγνοεῖ τις τὴν καθ' ἡδονὴν καὶ ὀδύνην τῆς αἰσθήσεως πεῖραν, ὅταν τῷ Θεῷ τῷ ὄντως ἀγαπητῷ καὶ ἐραστῷ καὶ ἐφετῷ προσδήσῃ, μᾶλλον δὲ κολλήσῃ, τὸν νοῦν, τῆς σωματικῆς γενόμενον ἐλεύθερον σχέσεως.

νε΄. Ὥσπερ οὐ δύναταί τις ἄλλως λατρεύειν τῷ Θεῷ καθαρῶς μὴ τὴν ψυχὴν ἄρδην ἐκκαθαίρων, οὕτως οὔτε τῇ κτίσει λατρεύειν μὴ τὸ σῶμα περιποιούμενος, καθ' ὃ σῶμα τὴν φθοροποιὸν ἐπιτελῶν λατρείαν ὁ ἄνθρωπος καὶ κατ' αὐτὸ γενόμενος φίλαυτος, ἡδονὴν εἶχεν ἀπαύστως καὶ ὀδύνην ἐνεργουμένην, ἐσθίων ἀεὶ τὸ ξύλον τῆς παρακοῆς, τὸ καλοῦ τε καὶ κακοῦ, κατὰ ταὐτὸν μεμιγμένην κατὰ τὴν αἴσθησιν διὰ τῆς πείρας ἔχον τὴν γνῶσιν. Καὶ τάχα «ξύλον εἶναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ» τὴν φαινομένην κτίσιν εἰπών τις, οὐχ ἁμαρτήσει τῆς ἀληθείας· ἡδονῆς γὰρ καὶ ὀδύνης ποιητικὴν ἔχει φυσικῶς τὴν μετάληψιν.

νϛ΄. Ἔνθα λόγος οὐ κρατεῖ, τὸ κατ' αἴσθησιν πέφυκεν ἐπιγίνεσθαι κράτος, ἐν ᾧ τῆς ἁμαρτίας πέφυρταί πως ἡ δύναμις, πρὸς οἶκτον τῆς συγγενοῦς σαρκὸς καθ' ὑπόστασιν, τὴν ψυχὴν δι' ἡδονῆς ὑποσύρουσα, καθ' ἣν ὡς ἔργον αὐτῇ φυσικὸν ἐγχειρίσασα τὴν ἐμπαθῆ καὶ καθήδονον τῆς σαρκὸς ἐπιμέλειαν, ἀπάγει τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, καὶ πείθει τῆς ἀνυποστάτου κακίας γενέσθαι ταύτην δημιουργόν.

νζ΄. Κακία ἐστὶ ψυχῆς νοερᾶς ἡ λήθη τῶν κατὰ φύσιν κα-

ξει ποτὲ ἡ ἡδονὴ χωρὶς ὀδύνη. Γιατὶ ἔχει ἀναμιχθεῖ μὲ τὴν ἡδονὴ ὁ πόνος τῆς ὀδύνης, ἔστω κι ἂν φαίνεται πὼς λανθάνει ἐκείνους ποὺ τὸν ἔχουν, ἐπειδὴ στὸ πάθος ἐπικρατεῖ ἡ ἡδονή, γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὸ ποὺ ἐπικρατεῖ, ἀπὸ τὴ φύση του διακρίνεται πάντοτε, καλύπτοντας τὸ διπλανό του. Φροντίζοντας λοιπὸν ἀπὸ φιλαυτία ν' ἀπολαύσομε τὴν ἡδονὴ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο πάλι ν' ἀποφύγομε τὴν ὀδύνη, ἐπινοοῦμε τὶς ἀνείπωτες δημιουργίες τῶν παθῶν ποὺ φθείρουν.

νδ'. Ἀγνοεῖ κανεὶς τὴν ἐμπειρία μὲ τὴν αἴσθηση τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης, ὅταν στὸν Θεό, τὸν πραγματικὰ ἀγαπητὸ καὶ ἐραστὸ καὶ ποθητό, προσδέσει ἢ καλύτερα κολλήσει τὸ νοῦ ἀπελευθερωμένο ἀπὸ τὴ σωματικὴ σχέση.

νε'. Ὅπως ἀκριβῶς δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ λατρεύει διαφορετικὰ μὲ καθαρότητα τὸν Θεό, ἂν δὲν καθαρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ βάθος της, ἔτσι οὔτε τὴν κτίση μπορεῖ νὰ λατρεύει, ἂν δὲν περιποιεῖται τὸ σῶμα. Γιατί, ἐπιτελώντας ὁ ἄνθρωπος τὴ φθοροποιὸ λατρεία τοῦ σώματος καὶ ἔχοντας φιλαυτία σωματική, βρισκόταν σὲ ἡδονὴ ἀδιάκοπη καὶ σὲ ὀδύνη, τρώγοντας πάντοτε τὸ ξύλο τῆς παρακοῆς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἔχοντας ἀναμιγμένη στὴν αἴσθηση τὴ γνώση μέσω τῆς πείρας. Καὶ ἴσως ἂν κάποιος πεῖ πὼς ξύλο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ κτίση τῶν φαινομένων, δὲν θ' ἀστοχήσει ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια, γιατὶ ἔχει κατὰ τρόπο φυσικὸ τὴ μετοχὴ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης.

νς'. Ὅπου δὲν ἐξουσιάζει ὁ λόγος, κυριαρχεῖ συνήθως ἡ αἴσθηση, ὅπου κατὰ κάποιο τρόπο ἔχει ἀναμιχθεῖ ἡ δύναμη τῆς ἁμαρτίας, παρασύροντας τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἡδονὴ σὲ οἶκτο τῆς συγγενοῦς ὑποστατικὰ δεμένης μαζί της σάρκας, κατὰ τὴν ὁποία, ἐγχειρίζοντας σ' αὐτὴν ὡς φυσικὴ λειτουργία της τὴν ὅλο πάθος καὶ ἡδονὴ ἐπιμέλεια τῆς σάρκας, τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ φυσικὴ ζωὴ καὶ τὴν πείθει νὰ γίνει δημιουργὸς τῆς ἀνυπόστατης κακίας.

νζ'. Ἐλάττωμα τῆς νοερῆς ψυχῆς εἶναι ἡ λήθη τῶν φυσικῶν

λῶν, ἥτις ἐκ τῆς περὶ τὴν σάρκα τε καὶ κόσμον ἐμπαθοῦς ἐπιγίνεται σχέσεως, ἣν ἀφανίζει στρατηγῶν ὁ λόγος κατ᾽ ἐπιστήμην πνευματικήν, τήν τε τοῦ κόσμου καὶ τῆς σαρκὸς διερευνώμενος γένεσίν τε καὶ φύσιν, καὶ πρὸς τὴν συγγενῆ τῶν νοητῶν χώραν τὴν ψυχὴν ἐλαύνων, πρὸς ἣν οὐδεμίαν ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας ποιεῖται διάβασιν, οὐκ ἔχων καθάπερ γέφυραν πρὸς τὸν νοῦν διαβιβάζουσαν αὐτὸν ἔτι τὴν αἴσθησιν, διαλυθεῖσαν ἤδη πρὸς τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν σχέσιν, καὶ τοῖς αἰσθητοῖς ἐναπορριφεῖσαν θεάμασιν, ὧν διαβὰς τὴν σχέσιν καὶ τὴν φύσιν ὁ νοῦς, παντελῶς οὐκ αἰσθάνεται.

νη᾽. Καθάπερ ὁ λόγος κρατῶν τῶν παθῶν ἀρετῆς ὄργανον ποιεῖται τὰς αἰσθήσεις, οὕτω καὶ τὰ πάθη κρατοῦντα τοῦ λόγου μορφοῦσι τὰς αἰσθήσεις πρὸς ἁμαρτίαν. Καὶ χρὴ νηφόντως σκοπεῖν τε καὶ μελετᾶν, πῶς ἡ ψυχὴ τὴν καλὴν ποιήσεται δεόντως ἀντιστροφήν, τοῖς δι᾽ ὧν τὸ πρὶν ἐπλημμέλει χρωμένη πρὸς γένεσιν ἀρετῶν καὶ ὑπόστασιν.

νθ᾽. Τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον σαρκικῆς μὲν εἰσηγεῖται ζωῆς ἄρνησιν, πνευματικῆς δὲ ὁμολογίαν. Περὶ τούτων δὲ λέγω, τῶν ἀεὶ μὲν κατὰ τὸν ἄνθρωπον, λέγω δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν σαρκὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ζωήν, ἀποθνῃσκόντων, ζώντων δὲ κατὰ Θεὸν μόνῳ τῷ Πνεῦματι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον καὶ τοὺς ἀμφ᾽ αὐτόν, τοὺς ζῶντας μὲν οὐδαμῶς ἰδίαν ζωήν, ζῶντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς κατὰ μόνην ἔχοντας τὴν ψυχήν. Οὕτως οἱ διὰ τὸν Θεὸν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ νεκροὶ σαρκὶ κρίνονται, θλίψεις καὶ βασάνους πολλὰς καὶ στενοχωρίας ἔχοντες, καὶ διωγμοὺς καὶ μυρία πειρασμῶν εἴδη μετὰ χαρᾶς ὑπομένοντες.

ξ᾽. Πᾶν πάθος κατὰ συμπλοκὴν πάντως αἰσθητοῦ τινος καὶ αἰσθήσεως καὶ φυσικῆς δυνάμεως, θυμοῦ λέγω τυχὸν ἢ ἐπιθυμίας ἢ λόγου παρατραπέντος, τοῦ κατὰ φύσιν συνίσταται. Ἐὰν

---

24. Α' Κορ. 15,31.

της καλῶν, ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐμπαθοῦς σχέσης μὲ τὴ σάρκα καὶ τὸν κόσμο. Αὐτὴν τὴν ἀφανίζει ἂν κυβερνήσει ὁ λόγος μὲ γνώση πνευματική, διερευνώντας τὴ γένεση καὶ τὴ φύση τοῦ κόσμου καὶ τῆς σάρκας καὶ ὁδηγώντας τὴν ψυχὴ στὴ συγγενῆ της χώρα τῶν νοητῶν, στὴν ὁποία ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας δὲν ἔχει καμμιὰ πρόσβαση, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πιὰ σὰν γέφυρα τὴν αἴσθηση νὰ τὸν διαβιβάσει πρὸς τὸ νοῦ, ἀφοῦ αὐτὴ ἔχει σπάσει τὴ σχέση της μὲ τὴν ψυχὴ κι ἔχει πέσει μέσα στὰ αἰσθητὰ θεάματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει καμμιὰ αἴσθηση ὁ νοῦς, ἔχοντας ξεπεράσει τὴ σχέση καὶ τὴ φύση τους.

νη΄. Ὅπως ὁ λόγος, ποὺ εἶναι κύριος τῶν παθῶν, κάνει τὶς αἰσθήσεις ὄργανο τῆς ἀρετῆς, ἔτσι καὶ τὰ πάθη ὅταν ἐπικρατήσουν στὸ λόγο κάνουν τὶς αἰσθήσεις κατάλληλες γιὰ τὴν ἁμαρτία. Καὶ πρέπει μὲ νηφαλιότητα νὰ ἐξετάζομε καὶ νὰ μελετοῦμε, πῶς ἡ ψυχὴ θὰ κάνει ὅπως πρέπει τὴν καλὴ ἀναστροφή, χρησιμοποιώντας ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἁμάρτανε στὴ δημιουργία καὶ σταθερότητα τῶν ἀρετῶν.

νθ΄. Τὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο συνιστᾶ τὴν ἄρνηση τῆς σαρκικῆς ζωῆς καὶ τὴν ὁμολογία τῆς πνευματικῆς. Καὶ μιλῶ γι' αὐτούς, ποὺ ἀποθνήσκουν[24] πάντοτε ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπο, κι ἐννοῶ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ μέσα στὴ σάρκα κατὰ τὸν αἰώνα αὐτόν, καὶ ζοῦν πνευματικὰ μόνο σύμφωνα μὲ τὸν Θεό, ὅπως ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ οἱ ὅμοιοί του, ποὺ δὲν ζοῦνε καθόλου τὴ δική τους ζωή, ἀλλὰ ζεῖ μέσα τους ὁ Χριστὸς ποὺ μόνο ἔχουν στὴν ψυχή τους[25]. Ἔτσι ὅσοι κρίνονται νεκροὶ σαρκικὰ γιὰ τὸν Θεὸ σὲ τοῦτον τὸν αἰώνα[26] ἔχουν θλίψεις καὶ βασανιστήρια πολλὰ καὶ στενοχώριες καὶ ὑπομένουν μὲ χαρὰ μύρια εἴδη τῶν πειρασμῶν.

ξ΄. Κάθε πάθος προκαλεῖται ὁπωσδήποτε κατὰ τὴ συμπλοκὴ ἑνὸς αἰσθητοῦ μὲ μιὰ αἴσθηση καὶ μιὰ φυσικὴ δύναμη, ἐννοῶ τὸ θυμὸ ἢ τὴν ἐπιθυμία ἢ τὴν παρεκτροπὴ ἀπὸ τὸ φυσικὸ λόγο. Ἂν

---

25. Γαλ. 2, 20. 26. Α' Πέτρ. 4, 6.

οὖν τὸ πρὸς ἄλληλα κατὰ σύνθεσιν τέλος τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ φυσικῆς δυνάμεως θεωρήσας ὁ νοῦς, δυνηθῇ πρὸς τὸν οἰκεῖον φύσει λόγον τούτων ἕκαστον διακρίνας ἐπαναγαγεῖν, καὶ θεωρῆσαι καθ' ἑαυτὸ τὸ αἰσθητὸν ἄνευ τῆς πρὸς αὐτὸ τῆς αἰσθήσεως σχέσεως, καὶ τὴν αἴσθησιν δίχα τῆς τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς αὐτὴν οἰκειότητος, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, φέρε εἰπεῖν, ἢ ἄλλην τινὰ τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων χωρὶς τῆς ἐμπαθοῦς ἐπ' αἰσθήσει τε καὶ αἰσθητῷ διαθέσεως, ὡς ἡ τοῦ πάθους ποιὰ παρασκευάζει τὴν θεωρίαν γίνεσθαι κίνησις, διεσκέδασε καὶ ἐλέπτυνε, κατὰ τὸν πάλαι τοῦ Ἰσραὴλ μόσχον, τοῦ οἱουδήποτε συμβαίνοντος πάθους τὴν σύστασιν, καὶ ὑπὸ τὸ ὕδωρ τῆς γνώσεως ἔσπειρεν, ἀφανίσας παντελῶς καὶ αὐτὴν τῶν παθῶν τὴν ψιλὴν φαντασίαν, διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὰ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ κατὰ φύσιν πραγμάτων ἀποκαταστάσεως.

ξα'. Ὁ πολλοῖς πλημμελήμασι τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς παθημάτων κεκηλιδωμένος βίος, χιτών ἐστιν ἐσπιλωμένος. Ὡς ἔκ τινος γὰρ ἐνδύματος τῆς κατὰ τὸν βίον ἀναστροφῆς ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων διαφαίνεσθαι πέφυκεν, εἴτε δίκαιος, εἴτε ἄδικος· ὁ μὲν χιτῶνα καθαρὸν ἔχων τὸν ἐνάρετον βίον, ὁ δὲ πονηροῖς ἐσπιλωμένην ἔργοις τὴν ζωὴν κεκτημένος. Ἢ μᾶλλον ἐσπιλωμένος ἀπὸ τῆς σαρκός ἐστι χιτὼν ἡ κατὰ συνείδησιν μορφοῦσα διὰ τῆς μνήμης τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς πονηρῶν κινημάτων τε καὶ ἐνεργημάτων τὴν ψυχὴν ἕξις τε καὶ διάθεσις, ἣν ὁρῶσα διαπαντὸς καθάπερ χιτῶνά τινα περὶ ἑαυτήν, δυσωδίας πληροῦται παθῶν. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ πνεύματος διὰ τῶν ἀρετῶν, ἀλλήλαις κατὰ λόγον συνυφαινομένων, ἀφθαρσίας γίνεται τῇ ψυχῇ χιτών, ὃν ἐνδυσαμένη γίνεται καλὴ καὶ ἐπίδοξος, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τῶν παθῶν ἀλλήλοις κατὰ ἀναλογίαν συνυφαινομένων, γίνεταί τις χιτὼν ἀκάθαρτος καὶ ἐσπιλωμένος, ἐξ ἑαυτοῦ δεικνὺς γνώριμον τὴν ψυχήν, μορφὴν ἄλλην αὐτῇ καὶ εἰκόνα παρὰ τὴν θείαν ἐνθέμενος.

27. Ἐξ. 32, 20.

λοιπὸν ὁ νοῦς, ἀφοῦ θεωρήσει τὴν τελικὴ σύνθεση τοῦ ἑνὸς μὲ τὸ ἄλλο, τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τῆς αἴσθησης καὶ τῆς ἀντίστοιχης δύναμης μ' αὐτή, μπορέσει νὰ χωρίσει τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ τὸ ἐπαναφέρει πρὸς τὸν οἰκεῖο φυσικὸ λόγο, καὶ νὰ θεωρήσει καθ' ἑαυτὸ τὸ αἰσθητὸ χωρὶς τὴ σχέση πρὸς αὐτὸ τῆς αἴσθησης, καὶ τὴν αἴσθηση χωρὶς τὴν οἰκειότητα τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς αὐτήν, καὶ τὴν ἐπιθυμία καθ' ἑαυτὴν λόγου χάρη ἢ κάποια ἄλλη ἀπὸ τὶς φυσικὲς δυνάμεις χωρὶς τὴν ἐμπαθῆ διάθεση πρὸς τὴν αἴσθηση καὶ τὸ αἰσθητό, ὅπως ἡ ὅποια κίνηση τοῦ πάθους κάνει νὰ γίνεται ἡ θεωρία, διέλυσε καὶ ἐλέπτυνε, ὅπως τὸν παλαιὸ μόσχο τοῦ Ἰσραήλ[27], τὴ σύσταση ὁποιουδήποτε πάθους ποὺ συμβαίνει, καὶ τὸ ἔσπειρε κάτω ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς γνώσης, ἀφανίζοντας τελείως κι αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἁπλῆ ἰδέα τῶν παθῶν μὲ τὴν ἀποκατάσταση στὸν ἑαυτό τους τῶν σύμφωνων μὲ τὴ φύση τους πραγμάτων ποὺ τὸ ἀποτελοῦν.

ξα΄. Ὁ βίος ποὺ ἔχει κηλιδωθεῖ ἀπὸ πολλὰ πλημμελήματα τῶν παθημάτων τῆς σάρκας, εἶναι χιτώνας σπιλωμένος[28]. Γιατὶ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους φανερώνεται ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ στὴ ζωή του, σὰ νὰ εἶναι φόρεμα, εἴτε δίκαιος εἴτε ἄδικος. Ὁ ἕνας ἔχει χιτώνα καθαρὸ τὴν ἐνάρετη ζωή, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔχει ζωὴ ποὺ τὴ σπιλώνουν πράξεις ἁμαρτωλές. Ἢ καλύτερα εἶναι χιτώνας σπιλωμένος ἀπὸ τὴ σάρκα ἡ ἕξη καὶ ἡ διάθεση ποὺ ἔχομε στὴ συνείδησή μας καὶ διαμορφώνει τὴν ψυχὴ μὲ τὴ μνήμη τῶν πονηρῶν σαρκικῶν κινημάτων καὶ ἐνεργειῶν, τὴν ὁποία βλέποντας πάντοτε, σὰν κάποιον χιτώνα γύρω της, γεμίζει ἀπὸ τὴ δυσωδία τῶν παθῶν. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα μὲ τὴ συνύφανση τῶν ἀρετῶν μεταξύ τους σύμφωνα μὲ τὸ λόγο γίνεται γιὰ τὴν ψυχὴ χιτώνας ἀφθαρσίας, ποὺ ἂν τὸν ντυθεῖ γίνεται ὡραία καὶ ζηλευτή, ἔτσι κατ' ἀναλογία καὶ στὴ σάρκα μὲ τὴ συνύφανση τῶν παθῶν μεταξύ τους γίνεται ἕνας χιτώνας ἀκάθαρτος καὶ σπιλωμένος, ποὺ κάνει τὴν ψυχὴ νὰ γνωρίζεται ἀπὸ αὐτόν, δίνοντάς της μορφὴ καὶ εἰκόνα ἀλλιώτικη ἀπὸ τὴ θεία.

---

28. Ἰούδα 23.

ξϐ΄. Βεϐαία πίστις ἐστὶ τῆς πρὸς ἐκθέωσιν ἐλπίδος τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσις, τοσοῦτον Θεὸν ποιοῦσα τὸν ἄνθρωπον, ὅσον αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενος ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι χωρὶς τῆς εἰς θεότητα μεταϐολῆς τὴν φύσιν θεοποιήσει, καὶ τοσοῦτον ἀναϐιϐάσει δι' ἑαυτόν, ὅσον αὐτὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸν κατεϐίϐασεν, ὅπερ μυστικῶς διδάσκων ὁ μέγας Ἀπόστολος, φησίν, «ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις, τὸν εἰς ἡμᾶς ὑπερϐάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος δειχθήσεσθαι».

ξγ΄. Τοῦ μὲν θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπιστατῶν ὁ λόγος ποιεῖ τὰς ἀρετάς, ὁ δὲ νοῦς τοῖς λόγοις ἐπιϐάλλων, τῶν γεγονότων τὴν ἄπταιστον συλλέγεται γνῶσιν. Ὅταν οὖν ὁ λόγος μετὰ τὴν τῶν ἀντικειμένων ἀποϐολὴν εὕρῃ τὸ κατὰ φύσιν ἐραστόν, καὶ ὁ νοῦς μετὰ τὴν τῶν γινωσκομένων διάϐασιν λάϐηται τῆς ὑπὲρ οὐσίαν καὶ γνῶσιν τῶν ὄντων Αἰτίας, τηνικαῦτα τὸ τῆς θεώσεως κατὰ χάριν ἐπιγίνεται πάθος, τὸν μὲν λόγον ἀπάγον τῆς φυσικῆς διακρίσεως, ἔνθα τὸ διακρινόμενον οὐκ ἔστι, τὸν δὲ νοῦν καταπαῦον τῆς κατὰ φύσιν νοήσεως, ἔνθα μὴ ἔστι τὸ γινωσκόμενον, καὶ ποιοῦν τῇ κατὰ τὴν στάσιν ταὐτότητι θεὸν τὸν ἀξιούμενον τῆς θείας μεθέξεως.

ξδ΄. Κατιωθεῖσαν τὴν ψυχὴν τῷ ῥύπῳ τῆς ἡδονῆς, ἀποκαθαίρει πόνος, καὶ ἀφηλοῖ παντελῶς αὐτῆς τὴν σχέσιν τῶν ὑλικῶν, τῆς πρὸς αὐτὰ φιλίας τὴν ζημίαν μεταμαθοῦσαν, δι' ἣν αἰτίαν ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τῷ διαϐόλῳ, κατὰ κρίσιν δικαίαν, τοὺς ἀνθρώπους ϐασάνοις καταπιέζειν.

ξε΄. Ἡδονὴ καὶ λύπη, ἐπιθυμία καὶ φόϐος, κατὰ τούτοις ἑπόμενα, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προηγουμένως οὐ συνεκτίσθη, ἐπεὶ καὶ εἰς τὸν ὅρον ἂν συνετέλουν τῆς φύσεως. Λέγω δὴ παρὰ τοῦ Νυσσαέως μεγάλου Γρηγορίου μαθών, ὅτι διὰ τὴν τῆς

ξβ'. Βέβαιη πίστη τῆς ἐλπίδας γιὰ τὴ θέωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἶναι ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ, μεταβάλλοντάς τον σὲ θεὸ σὲ τόσο βαθμό, σὲ ὅσο ὁ ἴδιος ἔγινε ἄνθρωπος. Γιατὶ Ἐκεῖνος ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτία, εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ θεοποιήσει τὴ φύση χωρὶς τὴ μεταβολὴ σὲ θεότητα, καὶ τόσο θὰ τὴν ἀνεβάσει μὲ τὸν ἑαυτό του, ὅσο ὁ ἴδιος κατέβασε τὸν ἑαυτό του γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ διδάσκοντας μὲ τρόπο μυστικὸ ὁ μέγας Ἀπόστολος λέγει, ὅτι «θὰ φανερωθεῖ στοὺς αἰῶνες ποὺ ἔρχονται ὁ ὑπέρμετρος πλοῦτος τῆς ἀγαθότητας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»[29].

ξγ'. Ὅταν ὁ λόγος εἶναι ἐπιστάτης τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, δημιουργεῖ τὶς ἀρετές, καὶ ὁ νοῦς μελετώντας τοὺς λόγους συλλέγει τὴν ἀλάνθαστη γνώση τῶν γεγονότων. Ὅταν λοιπὸν ὁ λόγος ἀπορρίψει τὰ ἀντίθετα καὶ βρεῖ αὐτὸ ποὺ ἡ φύση του ἀγαπᾶ, καὶ ὅταν ὁ νοῦς, ἀφοῦ ξεπεράσει τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσης του, συλλάβει τὴν Αἰτία τὴν πάνω ἀπὸ οὐσία καὶ γνώση τῶν ὄντων, τότε ἐπακολουθεῖ ἡ μεταβολὴ τῆς κατὰ χάρη θέωσης, ἀπὸ τὴ μιὰ ἀπομακρύνοντας τὸ λόγο ἀπὸ τὴ φυσικὴ διάκριση, ὅπου τὸ διακρινόμενο δὲν ὑπάρχει, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀναστέλλοντας στὸ νοῦ τὴν κατὰ φύση λειτουργία τῆς νόησης, ὅπου δὲν ὑπάρχει αὐτὸ ποὺ γνωρίζεται καὶ κάνει μὲ σταθερὴ ταυτότητα θεὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀξιώνεται τὴ θεία μέθεξη.

ξδ'. Τὴν ψυχὴ ποὺ καταρρυπώθηκε ἀπὸ τοὺς ρύπους τῆς ἡδονῆς τὴν ἀποκαθαίρει ὁ πόνος καὶ ἀφαιρεῖ τελείως ἀπ' αὐτὴν τὴ σχέση μὲ τὰ ὑλικά, ὅταν διαπιστώσει τὴ ζημία ἀπὸ τὴ φιλία πρὸς αὐτά, καὶ γιὰ τὴν αἰτία αὐτὴ ὁ Θεὸς μὲ δίκαιη κρίση παραχωρεῖ στὸ διάβολο νὰ ταλαιπωρεῖ μὲ βάσανα τοὺς ἀνθρώπους.

ξε'. Ἡδονὴ καὶ λύπη, ἐπιθυμία καὶ φόβος καὶ τὰ ἐπακόλουθά τους δὲν δημιουργήθηκαν στὴν ἀρχὴ μαζὶ μὲ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, γιατὶ θὰ ἦταν στοιχεῖα τοῦ ὁρισμοῦ τῆς φύσης. Καὶ λέγω αὐτὸ ποὺ ἔμαθα ἀπὸ τὸν μεγάλο Γρηγόριο Νύσσης, ὅτι αὐτὰ εἰσ-

29. Ἐφ. 2, 7.

τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπεισήχθη ταῦτα, τῷ ἀλογοτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως, δι' ὧν, ἀντὶ τῆς μακαρίας καὶ θείας εἰκόνος, εὐθὺς ἅμα τῇ παραβάσει, διαφανὴς καὶ ἐπίδηλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γέγονεν ἡ τῶν ἀλόγων ζώων ὁμοίωσις. Ἔδει γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ λόγου καλυφθείσης, ὑφ' ὧν ἐπεσπάσατο τῆς ἀλογίας γνωρισμάτων, ἐνδίκως τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων κολάζεσθαι, σοφῶς εἰς συναίσθησιν τῆς λογικῆς μεγαλονοίας ἐλθεῖν οἰκονομοῦντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον.

ξϛ΄. Καλὰ γίνεται καὶ τὰ πάθη ἐν τοῖς σπουδαίοις, ὁπηνίκα σοφῶς αὐτὰ τῶν σωματικῶν ἀποστήσαντες, πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων μεταχειριζώμεθα κτῆσιν, οἷον, ὅτε τὴν μὲν ἐπιθυμίαν τῆς νοερᾶς τῶν θείων ἐφέσεως ὀρεκτικὴν ἐργασόμεθα κίνησιν, τὴν ἡδονὴν δὲ τῆς ἐπὶ τοῖς θείοις χαρίσμασι τοῦ νοῦ θελκτικῆς ἐνεργείας εὐφροσύνην ἀπήμονα, τὸν δὲ φόβον τῆς μελλούσης ἐπὶ πλημμελήμασι τιμωρίας προφυλακτικὴν ἐπιμέλειαν, τὴν δὲ λύπην διορθωτικὴν ἐπὶ παρόντι κακῷ μεταμέλειαν. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἰατρῶν, σώματι φθαρτικοῦ θηρὸς τῆς ἐχίδνης, τὴν οὖσαν ἢ μελετωμένην ἀφαιρουμένους λώβησιν, τοῖς πάθεσι τούτοις πρὸς ἀναίρεσιν χρώμενοι παρούσης κακίας ἢ προσδοκωμένης, καὶ κτῆσιν καὶ φυλακὴν ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως.

ξζ΄. Ὁ μὲν τῆς πρώτης Διαθήκης νόμος, διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας παντὸς μολυσμοῦ τὴν φύσιν ἀποκαθαίρει, ὁ δὲ τῆς Καινῆς διὰ τῆς θεωρητικῆς μυσταγωγίας ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν νοητῶν θεάματα τὸν νοῦν γνωστικῶς ἀναβιβάζει.

ξη΄. Ἡ θεία Γραφὴ τοὺς μὲν εἰσαγομένους καὶ ἐπὶ τὰ προπύλαιά που τυγχάνοντας τῆς θείας αὐλῆς τῶν ἀρετῶν «φοβουμένους» καλεῖ, τοὺς δὲ κτησαμένους σύμμετρον ἕξιν τῶν κατ' ἀρετὴν λόγων τε καὶ τρόπων οἶδεν ὀνομάζειν «προκόπτοντας»,

ἦλθαν ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξαιτίας τῆς ἀπώλειας τῆς τελειότητας καὶ φύτρωσαν στὸ ἀλογότερο μέρος τῆς φύσης, μὲ τὰ ὁποῖα στὴ θέση τῆς μακάριας καὶ θείας εἰκόνας, εὐθὺς μὲ τὴν παράβαση, φάνηκε καθαρὴ καὶ λαμπρὴ στὸν ἄνθρωπο ἡ ὁμοίωσή του μὲ τ' ἄλογα ζῶα. Ἔπρεπε δηλαδή, ἐπειδὴ καλύφθηκε ἡ ἀξία τοῦ λόγου ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς ἀλογίας ποὺ ἐπέσυρε, δίκαια νὰ τιμωρηθεῖ ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων, ὥστε μὲ τὴ σοφὴ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρθει ὁ ἄνθρωπος στὴ συναίσθηση τοῦ λογικοῦ μεγαλείου του.

ξϛ΄. Στοὺς σπουδαίους ἀνθρώπους καὶ τὰ πάθη γίνονται καλά, ὅταν, ἀποσπάζοντάς τα μὲ σοφία ἀπὸ τὰ σωματικά, τὰ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶ οὐρανίων. Γιὰ παράδειγμα, ὅταν τὴν ἐπιθυμία τὴν καταστήσομε σὲ λειτουργία ποὺ νὰ ποθεῖ τὴ νοερὴ προσέγγιση τῶν θείων· τὴν ἡδονὴ σὲ ἤρεμη χωρὶς πάθος εὐφροσύνη τῆς θέλησης τοῦ νοῦ γιὰ τὰ θεῖα χαρίσματα· τὸ φόβο σὲ προληπτικὴ φροντίδα γιὰ τὴ μελλοντικὴ τιμωρία γιὰ τὰ πλημμελήματά μας· τὴ λύπη διορθωτικὴ μεταμέλεια γιὰ κάποιο παρὸν κακό. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῶν σοφῶν γιατρῶν, ποὺ θεραπεύουν τὴ βλάβη ποὺ προκλήθηκε ἢ θὰ προκληθεῖ μὲ τὸ σῶμα (τὸ δηλητήριο) τῆς ἔχιδνας, τὸ ἐπικίνδυνο αὐτὸ ἑρπετό, νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ πάθη αὐτὰ γιὰ τὴν ἐξάλειψη μιᾶς παρούσας ἢ ἀναμενόμενης ἀρρώστιας καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτηση καὶ τὴ φύλαξη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης.

ξζ΄. Ὁ νόμος τῆς πρώτης Διαθήκης καθαρίζει τὴ φύση ἀπὸ κάθε μολυσμὸ μὲ τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία, ἐνῶ τῆς Καινῆς μὲ τὴ θεωρητικὴ μυσταγωγία ἀνεβάζει τὸ νοῦ ἀπὸ τὰ σωματικὰ στὰ συγγενῆ του νοητὰ θεάματα μέσω τῆς γνώσης.

ξη΄. Ἡ θεία Γραφὴ ἐκείνους ποὺ εἰσάγονται καὶ βρίσκονται στὰ προπύλαια τῆς θείας αὐλῆς τῶν ἀρετῶν τοὺς ὀνομάζει «φοβουμένους»[29α], ἐκείνους ποὺ ἀπόχτησαν τὴ συμμετρία τῶν λόγων καὶ τῶν τρόπων τῆς ἀρετῆς τοὺς ὀνομάζει «προκόπτοντες», καὶ

29α. Πρβλ. Ψαλμ. 24, 14. Πράξ. 13, 16. Κολ. 3, 22. Ἀποκ. 11, 18.

τοὺς δὲ κατ' αὐτὴν γνωστικῶς ἤδη γεγενημένους τῆς τῶν ἀρετῶν ἐκφαντικῆς ἀληθείας τὴν κορυφὴν προσαγορεύει «τελείους». Ὁ τοίνυν τὴν ἐν τοῖς πάθεσιν ἀρχαίαν ἀναστροφὴν ἀποστραφεὶς καὶ πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν διάθεσιν διὰ τὸν φόβον ἐκδεδωκὼς τοῖς θείοις προστάγμασιν, οὐδενὸς καλοῦ τῶν εἰσαγομένοις πρεπόντων καθυστερεῖ, κἂν οὔπω τὴν ἐν ἀρεταῖς ἕξιν ἐκτήσατο καὶ τῆς ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένης σοφίας γέγονε μέτοχος. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ προκόπτων τῶν ἐπιβεβλημένων αὐτοῦ τῷ βαθμῷ καλῶν τινος ὑστερεῖ, κἂν τὴν αὐτὴν οὔπω τοῖς τελείοις ὑπερέχουσαν τῶν θείων ἐκτήσατο γνῶσιν. Οἱ γὰρ τέλειοι τῆς θεωρητικῆς ἤδη μυστικῶς ἀξιωθέντες θεολογίας καὶ πάσης φαντασίας ὑλικῆς τὸν νοῦν καθαρὸν καταστήσαντες καὶ εἰκόνος τῆς θείας ὡραιότητος ὅλην ἀνελλιπῶς φέρουσαν τὴν ἐκμίμησιν, τὴν θείαν ἀγάπην ἐν ἑαυτοῖς ἐνστερνισάμενοι φαίνονται.

ξθ'. Διττός ἐστιν ὁ φόβος· ὁ μὲν ἁγνός, ὁ δὲ οὐχ ἁγνός. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ πλημμελήμασι κατ' ἐκδοχὴν κολάσεως συνιστάμενος φόβος, αἰτίαν ἔχων τῆς οἰκείας γενέσεως τὴν ἁμαρτίαν, οὐχ ἁγνός, οὐδὲ ἔσται διαπαντός, τῇ ἁμαρτίᾳ διὰ τῆς μετανοίας συναφανιζόμενος. Ὁ δὲ δίχα τῆς ἐπὶ πλημμελήμασι λύπης ἀεὶ συνεστώς, οὗτος φόβος ἁγνὸς καὶ οὐκ ἀπογενήσεταί ποτε· διότιπερ οὐσιωδῶς ἐμπέφυκέ πως τῷ Θεῷ πρὸς τὴν κτίσιν, ποιούμενος ἔκδηλον αὐτοῦ πᾶσι τὴν φυσικὴν αἰδεσιμότητα, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν βασιλείαν καὶ δύναμιν ὑπεροχῆς.

ο'. Ὁ μὴ φοβούμενος τὸν Θεὸν ὡς κριτήν, ἀλλ' αἰδούμενος αὐτὸν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς ἀπείρου δυνάμεως ὑπεροχήν, οὐκ ἔχει δικαίως ὑστέρημα, τέλειος ὑπάρχων ἐν τῇ ἀγάπῃ, μετ' αἰδοῦς καὶ τῆς πρεπούσης σεβασμιότητος ἀγαπῶν τὸν Θεόν, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ κτησάμενος τὸν διαμένοντα φόβον εἰς αἰῶνα αἰῶνος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὑστέρημα τὸ παράπαν οὐδέν.

29β. Πρβλ. Ματθ. 5,48. Φιλ. 3,15.
30. Α' Κορ. 2,6.

ἐκείνους ποὺ ἤδη ἔφτασαν μέσω τῆς γνώσης σ' αὐτὴν τὴν κορυφὴ τῆς ἀλήθειας ποὺ ἀποκαλύπτει τὶς ἀρετὲς τοὺς ἀποκαλεῖ «τελείους»[29b]. Ὅποιος λοιπὸν ἀποστράφηκε τὴν παλαιὰ ἀναστροφή του μέσα στὰ πάθη καὶ παρέδωσε ἐξαιτίας τοῦ φόβου ὅλη του τὴ διάθεση στὰ θεῖα προστάγματα, δὲν ὑστερεῖ σὲ κανένα καλὸ ἀπὸ ὅσα ἁρμόζουν στοὺς εἰσαγόμενους στὴ θεία αὐλή, ἔστω κι ἂν δὲν ἔχει ἀκόμα τὴν ἕξη τῶν ἀρετῶν καὶ δὲν ἔγινε μέτοχος τῆς σοφίας ποὺ ὁμιλεῖται ἀνάμεσα στοὺς τέλειους[30]. Ἀλλ' οὔτε αὐτὸς ποὺ προκόπτει ὑστερεῖ ὡς πρὸς κάποιο ἀπὸ τὰ καλὰ ποὺ ἀποδίδονται στὴ δική του βαθμίδα, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἔχει ἀποχτήσει τὴν ἴδια μὲ τοὺς τέλειους ὑπεροχικὴ γνώση τῶν θείων. Γιατὶ οἱ τέλειοι, ποὺ ἔχουν γίνει ἤδη ἄξιοι μυστικὰ τῆς θεωρητικῆς θεολογίας κι ἔχουν καταστήσει καθαρὸ τὸ νοῦ τους ἀπὸ κάθε ὑλικὴ φαντασία, φαίνονται νὰ ἔχουν κλείσει στὰ στήθη τους τὴ θεία ἀγάπη ποὺ ἔχει χωρὶς ἔλλειψη ὅλη τὴ μίμηση τῆς εἰκόνας τῆς θείας ὡραιότητας.

ξθ'. Ὁ φόβος εἶναι δύο εἰδῶν· ἁγνὸς ὁ ἕνας, ὁ ἄλλος ὄχι ἁγνός. Ὁ ἕνας φόβος, ποὺ δημιουργεῖται γιὰ πλημμελήματα μὲ ἀναμονὴ τιμωρίας καὶ ἔχει αἰτία τῆς γένεσής του τὴν ἁμαρτία, δὲν εἶναι ἁγνὸς οὔτε θὰ παραμείνει γιὰ πάντα, ἐπειδὴ μὲ τὴ μετάνοια συναφανίζεται μὲ τὴν ἁμαρτία. Ἐνῶ ὁ φόβος ποὺ ὑπάρχει πάντοτε χωρὶς τὴ λύπη γιὰ ἁμαρτήματα, αὐτὸς εἶναι ὁ ἁγνὸς φόβος καὶ δὲν θὰ ἐξαφανιστεῖ ποτέ, ἐπειδὴ ἔχει φυτευθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ στὴν οὐσία τῆς κτίσης καὶ κάνει ἔκδηλη σὲ ὅλους τὴ φυσική του σεβασμιότητα, τῆς ὑπεροχῆς του τῆς πάνω ἀπὸ κάθε βασιλεία καὶ δύναμη.

ο'. Ὅποιος δὲν φοβᾶται τὸν Θεὸ ὡς κριτή, ἀλλὰ τὸν σέβεται γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ ὑπεροχὴ τῆς ἄπειρης δύναμής του[31], δίκαια δὲν ὑστερεῖ, ἀφοῦ εἶναι τέλειος στὴν ἀγάπη, ἀγαπώντας τὸν Θεὸ μὲ αἰδημοσύνη καὶ τὸν πρέποντα σεβασμό, καὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ ἔχει ἀποκτήσει τὸ φόβο ποὺ παραμένει στὸν αἰώνα τοῦ αἰώνα[32] καὶ δὲν ἔχει κανένα ἀπολύτως ὑστέρημα.

---

31. Ψαλμ. 33, 10.
32. Ψαλμ. 18, 10.

οα΄. Ἐκ τῶν ὄντων τὸν τῶν ὄντων γινώσκομεν αἴτιον, καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄντων τὴν ἐνυπόστατον τοῦ ὄντος διδασκόμεθα σοφίαν, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὄντων φυσικῆς κινήσεως τὴν ἐνυπόστατον τοῦ ὄντος μανθάνομεν ζωήν, τὴν τῶν ὄντων ζωοποιὸν δύναμιν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

οβ΄. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδενὸς ἄπεστι τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα τῶν λόγου καθ' ὁτιοῦν μετειληφότων. Συνεκτικὸν γὰρ ὑπάρχει τῆς ἑκάστου γνώσεως, ὅτι Θεὸς καὶ Θεοῦ Πνεῦμα, κατὰ δύναμιν προνοητικῶς διὰ πάντων χωροῦν καὶ τὸν ἐν ἑκάστῳ λόγον κατὰ φύσιν ἀνακινοῦν καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς συναίσθησιν τῶν πλημμελῶς παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς φύσεως πεπραγμένων ἄγον τὸν αἰσθανόμενον, καὶ τὴν προαίρεσιν εὔεικτον ἔχοντα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐκ φύσεως ὀρθῶν λογισμῶν. Διὸ καὶ πολλοὺς εὑρίσκομεν καὶ τῶν ἄγαν βαρβάρων καὶ νομάδων ἀνθρώπων καλοκαγαθίας μεταποιουμένους καὶ τοὺς ἀνέκαθεν κρατήσαντας ἐν αὐτοῖς θηριώδεις ἀθετοῦντας νόμους.

ογ΄. Ἔστι μὲν ἐν πᾶσιν ἁπλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὸ πάντων ἐστὶ συνεκτικὸν καὶ προνοητικὸν καὶ τῶν φυσικῶν σπερμάτων ἀνακινητικόν. Προσδιωρισμένως δὲ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐν νόμῳ, καθότι τῆς τῶν ἐντολῶν ἐστιν ὑποδεικτικὸν παραβάσεως καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν προαγορευθείσης ἐπαγγελίας φωτιστικόν, ἐν δὲ πᾶσι τοῖς κατὰ Χριστὸν πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ὡς υἱοθετικόν. Ὡς δὲ σοφίας ποιητικὸν ἐν οὐδενὶ τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἁπλῶς, πλὴν τῶν συνιέντων καὶ ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἐνθέου πολιτείας ἀξίους ποιησαμένων τῆς αὐτοῦ θεωτικῆς ἐνοικήσεως. Πᾶς γὰρ μὴ ποιῶν τὰ θεῖα θελήματα, κἂν πιστὸς ᾖ, ἀσύνετον ἔχει τὴν καρδίαν, ὡς πονηρῶν λογισμῶν ἐργαστήριον, καὶ τὸ σῶμα κατάχρεων ἁμαρτίαις, ὡς διαπαντὸς μολυσμοῖς παθῶν ἐνεχόμενον.

οδ΄. Ὁ τῆς σωτηρίας ὀρεγόμενος πάντων ἀνθρώπων Θεὸς

οα'. Ἀπὸ τὰ ὄντα γνωρίζομε τὸν αἴτιο τῶν ὄντων, ἀπὸ τὴ διαφορὰ πάλι τῶν ὄντων διδασκόμαστε τὴν ἐνυπόστατη σοφία ἐκείνου ποὺ ὑπάρχει, ἐνῶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ κίνηση τῶν ὄντων μαθαίνομε τὴν ἐνυπόστατη ζωὴ ἐκείνου ποὺ ὑπάρχει, τὴ ζωοποιὸ δύναμη τῶν ὄντων, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο.

οβ'. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ κανένα ὂν καὶ μάλιστα ἀπὸ ὅσα κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο ἔχουν μεταλάβει τὸ λόγο. Γιατὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ συγκρατεῖ τὴ γνώση τοῦ καθενός, ὅτι Θεὸς εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ποὺ προνοητικὰ χωρεῖ μὲ δύναμη ἀνάμεσα σὲ ὅλα καὶ κινητοποιεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του τὸ λόγο καθενὸς καὶ μὲ αὐτὸν ὁδηγεῖ ὅποιον αἰσθάνεται σὲ συναίσθηση γιὰ ὅσα ἔχει πράξει πλημμελῶς ἀντίθετα μὲ τὸ νόμο τῆς φύσης, κι αὐτὸν ποὺ ἔχει εὔπλαστη τὴν προαίρεση γιὰ νὰ δέχεται τοὺς ἐκ φύσεως ὀρθοὺς λογισμούς. Γι' αὐτὸ καὶ βρίσκομε πολλοὺς κι ἀπὸ τοὺς πιὸ βάρβαρους καὶ πλάνητες ἀνθρώπους νὰ ἔχουν στοιχεῖα καλωσύνης καὶ ν' ἀθετοῦν τοὺς θηριώδεις νόμους ποὺ ἀνέκαθεν ἴσχυσαν ἀνάμεσά τους.

ογ'. Γενικὰ ὑπάρχει σὲ ὅλους τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ συνέχει τὰ πάντα καὶ προνοεῖ γι' αὐτὰ καὶ ἀνακινεῖ τὰ φυσικὰ σπέρματα. Συγκεκριμένα ὅμως ὑπάρχει καὶ σὲ ὅλους ὅσοι ὑπόκεινται στὸ νόμο, ἐπειδὴ ὑποδεικνύει τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν καὶ διαφωτίζει σχετικὰ μὲ τὴν ἐπαγγελία ποὺ ἔχει προαναγγελθεῖ γιὰ τὸν Χριστό, ἐνῶ σὲ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο ποὺ εἶπα προκαλεῖ καὶ τὴν υἱοθεσία. Ὡς αὐτὸ ὅμως ποὺ προκαλεῖ σοφία, σὲ κανέναν ἀπὸ ὅσους εἴπαμε δὲν ὑπάρχει γενικά, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ προνοοῦν καὶ ἔχουν κάνει τὸν ἑαυτό τους μὲ τὴν ἔνθεη πολιτεία τους ἄξιο γιὰ τὴ θεοποιὸ ἐνοίκηση μέσα σ' αὐτούς. Γιατὶ καθένας, ποὺ δὲν κάνει τὰ θεῖα θελήματα, ἀκόμα κι ἂν εἶναι πιστός, ἔχει καρδιὰ ποὺ δὲν κατανοεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἐργαστήριο πονηρῶν λογισμῶν, καὶ τὸ σῶμα του καταχρεωμένο γιὰ ἁμαρτίες, ἐπειδὴ πάντοτε καταγίνεται μὲ μολυσμοὺς τῶν παθῶν.

οδ'. Ὁ Θεὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ τὴ σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων

καὶ πεινῶν αὐτῶν τὴν ἐκθέωσιν, τὴν τούτων οἴησιν ὡς τὴν ἄκαρπον καταρώμενος ἀποξηραίνει συκῆν, ὅπως τοῦ δοκεῖν εἶναι δίκαιοι, τὸ εἶναι μᾶλλον προκρίναντες, τὸν μὲν καθ' ὑπόκρισιν τῆς ἠθικῆς ἐπιδείξεως ἐκδυσάμενοι χιτῶνα, τὸν ἐνάρετον δέ, καθὼς ὁ θεῖος βούλεται λόγος, ἀνοθεύτως μετελθόντες βίον, εὐσεβῶς τὴν ζωὴν διενέγκωσι, Θεῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς τὴν διάθεσιν, ἢ τοῖς ἀνθρώποις τὸν ἐκτὸς ἐπιδεικνύμενοι περὶ τὰ ἤθη σχηματισμόν.

οε'. Ἕτερός ἐστιν ὁ τοῦ ποιεῖν, καὶ ἕτερος ὁ τοῦ πάσχειν λόγος· καὶ ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν λόγος ἐστὶν ἡ φυσικὴ πρὸς ἀρετῶν ἐνέργειαν δύναμις, ὁ δὲ τοῦ πάσχειν ἢ χάρις τῶν ὑπὲρ φύσιν, ἢ σύμβασις τῶν παρὰ φύσιν. Ὡς γὰρ τοῦ ὑπερόντος φυσικὴν οὐκ ἔχομεν δύναμιν, οὕτως οὔτε τοῦ μὴ ὄντος ἔχομεν φύσει τὴν δύναμιν. Πάσχομεν οὖν ὡς ὑπὲρ φύσιν οὖσαν κατὰ χάριν, ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν τὴν θέωσιν· οὐ γὰρ ἔχομεν φύσει δεκτικὴν τῆς θεώσεως δύναμιν. Καὶ πάσχομεν πάλιν ὡς παρὰ φύσιν, γνώμῃ κατὰ σύμβασιν τὴν κακίαν· οὐ γὰρ ἔχομεν πρὸς γένεσιν κακίας φυσικὴν δύναμιν. Ποιοῦμεν οὖν ἐνταῦθα φύσει ὄντες τὰς ἀρετάς, πρὸς τὸ ταύτας ποιεῖν ἔχοντες φυσικὴ τὴν δύναμιν, πάσχομεν δὲ κατὰ τὸ μέλλον τὴν θέωσιν, τὴν πρὸς τὸ παθεῖν ταύτην κατὰ δωρεᾶς χάριν δεχόμενοι.

ος'. Ποιοῦμεν ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον τήν τε τῶν ἀρετῶν ποιητικὴν φύσει λογικὴν ἔχομεν δύναμιν ἐνεργουμένην καὶ τὴν πάσης γνώσεως δεκτικὴν νοερὰν ἀσχέτως δύναμιν, πᾶσαν τῶν ὄντων καὶ γινωσκομένων φύσιν διαβαίνουσαν καὶ πάντας κατόπιν ἑαυτῆς τοὺς αἰῶνας ποιουμένην· πάσχομεν δὲ ἡνίκα τῶν ἐξ οὐκ ὄντων τοὺς λόγους τελείως περάσαντες, εἰς τὴν τῶν ὄντων ἀγνώστως ἔλθωμεν Αἰτίαν, καὶ συγκαταπαύσωμεν τοῖς φύσει πεπερασμένοις τὰς οἰκείας δυνάμεις, ἐκεῖνο γινόμενοι, ὅπερ τῆς

καὶ πεινᾶ τὴ θέωσή τους, ἀποξηραίνει μὲ κατάρα τὴν ὑπερηφάνειά τους, ὅπως τὴν ἄκαρπη συκιά[33], μὲ σκοπὸ νὰ προκρίνουν ἀπὸ τὸ νὰ φαίνονται δίκαιοι, τὸ νὰ εἶναι μᾶλλον, κι ἀφοῦ ξεντυθοῦν τὸν ὑποκριτικὸ χιτώνα τῆς ἠθικῆς ἐπίδειξης καὶ ἀκολουθήσουν, ὅπως θέλει ὁ θεῖος λόγος, ἀνόθευτο τὸν ἐνάρετο βίο, νὰ περάσουν μ' εὐσέβεια τὴ ζωή τους, ἐπιδεικνύοντας στὸν Θεὸ τὴν ψυχική τους διάθεση μᾶλλον, παρὰ τὸν ἐξωτερικὸ σχηματισμὸ σχετικὰ μὲ τὰ ἤθη.

οε'. Ἄλλο εἶναι τὸ νόημα τοῦ νὰ πράττει κανεὶς κι ἄλλο τοῦ νὰ πάσχει· τὸ νόημα τοῦ νὰ πράττει εἶναι ἡ φυσικὴ δύναμη γιὰ τὴν ἐνέργεια τῶν ἀρετῶν[34], ἐνῶ τοῦ νὰ πάσχει ἢ εἶναι χάρη ὅσων ὑπερβαίνουν τὴ φύση ἢ τὸ νὰ συμβαίνουν ὅσα παραβαίνουν τὴ φύση. Ὅπως δηλαδὴ δὲν ἔχομε φυσικὴ δύναμη γιὰ τὰ πάνω ἀπὸ τὸ ὄν, ἔτσι δὲν ἔχομε ἀπὸ τὴ φύση οὔτε τὴ δύναμη γιὰ τὸ μὴ ὄν. Πάσχομε λοιπὸν τὴ θέωση κατὰ χάρη, ἐπειδὴ ξεπερνᾶ τὴ φύση, ἀλλὰ δὲν τὴν πράττομε· γιατὶ δὲν ἔχομε ἀπὸ τὴ φύση δύναμη ποὺ νὰ δέχεται τὴ θέωση. Καὶ πάσχομε πάλι, ἐπειδὴ ἡ κακία εἶναι παραφύση καὶ συμβαίνει κατὰ τὴ γνώμη μας· γιατὶ δὲν ἔχομε φυσικὴ δύναμη γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ κακία. Πράττομε λοιπὸν 'ἐδῶ τώρα' μὲ τὴ φυσική δύναμή μας τὶς ἀρετές, ἐπειδὴ ἔχομε ἀπὸ τὴ φύση μας τὴ δύναμη νὰ τὶς πράττομε, ἐνῶ πάσχομε 'κατὰ τὸ μέλλον' τὴ θέωση, δεχόμενοι δωρεὰ τὴ χάρη γιὰ νὰ τὴν πάθομε.

ος'. Ἐμεῖς πράττομε, ἐφόσον ἔχομε νὰ ἐνεργεῖ καὶ τὴ λογικὴ δύναμη ποὺ δημιουργεῖ τὶς ἀρετὲς καὶ τὴ νοερὴ δύναμη τὴ δεκτικὴ ὁποιασδήποτε ἀσχέτως γνώσεως, ποὺ ξεπερνᾶ κάθε φύση ὅσων ὑπάρχουν καὶ ὅσων εἶναι ἀντικείμενα γνώσης καὶ ἀφήνει πίσω της ὅλους τοὺς αἰῶνες. Ἐνῶ πάσχομε ὅταν, ξεπερνώντας τελείως τοὺς λόγους ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, φτάσομε χωρὶς νὰ γνωρίζομε στὴν Αἰτία τῶν ὄντων καὶ καταπαύσομε μαζὶ μὲ τὰ πεπερασμένα κατὰ τὴ φύση τὶς σχετικὲς δυνάμεις μας, ἀφοῦ γίνομε ἐκεῖνο, ποὺ βέβαια δὲν

33. Ματθ. 21, 19.
34. Τὸ ἔνστικτο θὰ ἔλεγε κανεὶς τῆς ἐνέργειας τῆς ἀρετῆς.

κατὰ φύσιν δυνάμεως οὐδαμῶς ὑπάρχει κατόρθωμα, ἐπειδὴ τοῦ ὑπὲρ φύσιν ἡ φύσις καταληπτικὴν οὐ κέκτηται δύναμιν· θεώσεως γὰρ οὐδὲν γενητὸν κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητικόν, ἐπειδὴ μηδὲ Θεοῦ καταληπτικόν· μόνης γὰρ τῆς θείας χάριτος ἴδιον τοῦτο πέφυκεν εἶναι, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὖσι χαρίζεσθαι θέωσιν, τῆς λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτί, καὶ τῶν οἰκείων ὅρων αὐτὴν ὑπεράνω, κατὰ ὑπερβολὴν τῆς δόξης, ποιουμένης.

οζ΄. Τὰς ἀρετὰς ποιοῦντες, μετὰ τήνδε παυόμεθα τὴν ζωήν, τὴν δὲ κατὰ χάριν ὑπὲρ αὐτῶν οὐ παυόμεθα πάσχοντες θέωσιν. Τὸ γὰρ ὑπὲρ φύσιν πάθος ἀόριστον, ὅτι καὶ δραστικόν, τὸ δὲ παρὰ φύσιν ἀνύπαρκτον, ὅτι καὶ ἀδρανές.

οη΄. Τῶν θείων ἀγαθῶν τύποι οἵ τε κατ᾽ ἀρετὴν τρόποι καὶ οἱ τῶν ὄντων λόγοι, οἷς ὁ Θεὸς διαπαντὸς ἄνθρωπος γίνεται, ὡς μὲν σῶμα τοὺς τρόπους ἔχει τῶν ἀρετῶν, ὡς δὲ ψυχὴν τοὺς ἐν πνεύματι λόγους τῆς γνώσεως, οἷς τοὺς ἀξίους θεοποιεῖ, χαρακτῆρα διδοὺς ἀρετῆς ἐνυπόστατον καὶ ἀπλανοῦς γνώσεως ἐνούσιον χαριζόμενος ὕπαρξιν.

οθ΄. Ὁ πιστός, κατὰ τὸν ἅγιον Πέτρον, καὶ πρακτικὸς νοῦς, ὑπὸ Ἡρώδου κρατούμενος, τοῦ δερματίνου νόμου (δερμάτινος γὰρ ὁ Ἡρώδης ἑρμηνεύεται, ὅπερ ἐστὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκός), ὑπὸ δύο συγκλείεται φυλακάς, καὶ μίαν πύλην σιδηρᾶν, πολεμούμενος ἔκ τε τῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας, καὶ τῆς κατὰ διάνοιαν ἐπὶ τοῖς πάθεσι συγκαταθέσεως, ἅς τινας καθάπερ φυλακάς, ἤγουν εἱρκτάς, διὰ τοῦ λόγου τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, ὡς δι᾽ ἀγγέλου διαπεράσας, ἔρχεται ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ λέγω τῶν αἰσθήσεων στερρὰν καὶ ἀπότομον καὶ δυσκαταμάχητον σχέσιν, ἣν ὁ τῆς φυσικῆς ἐν πνεύματι θεωρίας διανοίγων λόγος αὐτομάτην, πρὸς τὰ συγγενῆ νοητὰ λοιπὸν ἀφόβως τὸν νοῦν παραπέμπει τῆς Ἡρώδου μανίας ἐλεύθερον.

εἶναι καθόλου κατόρθωμα τῆς φυσικῆς δύναμής μας, ἐπειδὴ ἡ φύση μας δὲν διαθέτει δύναμη νὰ κατανοεῖ τὸ πάνω ἀπὸ τὴ φύση· γιατὶ κανένα δημιούργημα δὲν προκαλεῖ ὡς ἀπὸ τὴ φύση του τὴ θέωση, ἐπειδὴ οὔτε τὸν Θεὸ μπορεῖ νὰ κατανοήσει. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα μόνο τῆς θείας χάριτος, τὸ νὰ χαρίζει ἀνάλογη θέωση στὰ ὄντα, τῆς χάριτος ποὺ λαμπρύνει τὴ φύση μὲ τὸ ὑπερφυσικὸ φῶς καὶ τὴν κάνει νὰ ξεπεράει τὰ ὅριά της μὲ τὴν ὑπερβολὴ τῆς δόξας.

οζ'. Ἔπειτα ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ παύομε νὰ πράττομε τὶς ἀρετές, δὲν παύομε ὅμως νὰ πάσχομε τὴ θέωση ὑπὲρ αὐτῶν ποὺ μᾶς δόθηκε κατὰ χάρη. Γιατὶ τὸ πάθος ποὺ ὑπερβαίνει τὴ φύση εἶναι ἀπεριόριστο, ἐπειδὴ εἶναι καὶ δραστικό, ἐνῶ τὸ παρὰ φύση εἶναι ἀνύπαρκτο, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἀδρανές.

οη'. Τύποι τῶν θείων ἀγαθῶν εἶναι τόσο οἱ τρόποι τῆς ἀρετῆς, ὅσο καὶ οἱ λόγοι τῶν ὄντων, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος πάντοτε, ἔχοντας ὡς σῶμα του τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, καὶ ὡς ψυχὴ τοὺς πνευματικοὺς λόγους τὴς γνώσης, μὲ τοὺς ὁποίους θεοποιεῖ τοὺς ἄξιους, δίνοντας ἐνυπόστατο χαρακτῆρα ἀρετῆς καὶ χαρίζοντας ὕπαρξη ἐνούσια ἀλάνθαστης γνώσης.

οθ'. Ὁ πιστός, σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Πέτρο, καὶ πρακτικὸς νοῦς, κρατούμενος ἀπὸ τὸν Ἡρώδη, τὸν δερμάτινο νόμο (γιατὶ ὁ Ἡρώδης ἑρμηνεύεται δερμάτινος καὶ εἶναι τὸ φρόνημα τῆς σάρκας), κλείνεται σὲ διπλῆ φυλακὴ καὶ μὲ μία σιδερένια πύλη, καὶ πολεμεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν καὶ ἀπὸ τὴ νοερὴ συγκατάθεση στὰ πάθη, τὰ ὁποῖα περνώντας τα σὰν φυλακὲς καὶ εἱρκτές, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ λόγου τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, σὰν μὲ ἄγγελο, φτάνει στὴν σιδερένια πύλη ποὺ ὁδηγεῖ στὴν πόλη, ἐννοῶ τὴ στερεὴ καὶ ἀπότομη καὶ δυσπολέμητη σχέση τῶν αἰσθήσεων μὲ τὰ αἰσθητά, τὴν ὁποία ἀνοίγει αὐτόματα ὁ λόγος τῆς φυσικῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ στὴ συνέχεια παραπέμπει τὸ νοῦ ἄφοβα πρὸς τὰ συγγενῆ του νοητὰ ἐλεύθερο ἀπὸ τὴ μανία τοῦ Ἡρώδη.

π΄. Ὁ διάβολος καὶ ἐχθρός ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκδικητής· ἐχθρὸς μέν, ὅταν ὡς μισῶν αὐτὸν δοκεῖ πως τὴν ὀλέθριον κεκτῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην, τοῖς τῶν ἑκουσίων παθῶν τρόποις διὰ τῆς ἡδονῆς πείθων ἡμῶν τὴν προαίρεσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν προκρίνειν τὰ πρόσκαιρα, δι' ὧν κλέπτων ὅλην τῆς ψυχῆς τὴν ἔφεσιν, τῆς θείας παντελῶς ἀγάπης ἡμᾶς ἀφίστησιν, ἑκουσίους ἐχθροὺς ποιῶν τοῦ ποιήσαντος· ἐκδικητὴς δέ, ὅταν γυμνώσας τὸ πρὸς ἡμᾶς μῖσος, ὡς ἤδη γενομένους αὐτῷ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑποχειρίους, ἐξαιτῆται τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φίλον τῷ διαβόλῳ καθέστηκεν, ὡς ἄνθρωπος τιμωρούμενος. Τοῦτο δὲ συγχωρηθείς, τὰς ἐπαλλήλους ἐπινοῶν τῶν ἀκουσίων παθῶν ἐπαγωγάς, λαίλαπος δίκην ἀπηνῶς ἐπιφέρεται τοῖς καθ' ὧν ἐκομίσατο συγχωρήσει Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν, οὐ τὸ πρόσταγμα τὸ θεῖον ἐκπληρῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον τοῦ καθ' ἡμῶν μίσους διαθρέψαι πάθος ἐπιθυμῶν, ἵνα, τῷ πολλῷ βάρει τῶν ὀδυνηρῶν συμφορῶν ἡ ψυχὴ δι' ἀτονίαν ὀκλάσασα, τῆς θείας ἐλπίδος ἑαυτῆς περικόψῃ τὴν δύναμιν, ἀντὶ νουθεσίας, ἀθεΐας αἰτίαν ποιουμένη τὴν τῶν ἀλγεινῶς συμβαινόντων ἐπαγωγήν.

πα΄. Ὅταν οἱ τὴν πρακτικὴν ἕξιν καὶ τὴν θεωρητικὴν ἐπιστήμην ἀπειληφότες, πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ταύτας μετέρχωνται δόξαν, ἤθη μὲν ἀρετῶν τῷ φαινομένῳ τρόπῳ σκιαγραφοῦντες, λόγους δὲ σοφίας καὶ γνώσεως μόνον λαλοῦντες, δίχα τῶν κατὰ δικαιοσύνην ἔργων· καὶ τὸν ὡς ἐπ' ἀρετῇ καὶ γνώσει τοῖς ἄλλοις ἐπιδείκνυνται τῦφον, εἰκότως πρέπουσι παραδίδονται πόνοις, διὰ τοῦ πάσχειν τὴν ἀγνοηθεῖσαν αὐτοῖς ἐκ τῆς ματαίας οἰήσεως ταπεινοφροσύνην μεταμανθάνοντες.

πβ΄. Ἕκαστος τῶν δαιμόνων κατὰ τὴν ἐνδιαθέτως ὑποκειμένην ἐπιτηδειότητα πρὸς τήνδε ἢ τήνδε τῶν πειρασμῶν τὴν ἐπαγωγὴν τυγχάνει λειτουργῶν· ἄλλος γὰρ ἄλλης ἐστὶ ποιη-

π'. Ὁ διάβολος καὶ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἐκδικητής. Ἐχθρὸς εἶναι, ὅταν ἀπὸ μίσος πρὸς αὐτὸν νομίζει κατὰ κάποιο τρόπο πὼς ἔχει τὴν ὀλέθρια ἀγάπη πρὸς ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς τρόπους τῶν ἑκούσιων παθῶν, πείθοντας μὲ τὴν ἡδονὴ τὴν προαίρεσή μας ἀπὸ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ νὰ προκρίνομε τὰ πρόσκαιρα, μὲ τὰ ὁποῖα, κλέβοντας ὅλη τὴν ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς μας, μᾶς ἀπομακρύνει τελείως ἀπὸ τὴ θεία ἀγάπη, κάνοντάς μας ἑκούσιους ἐχθροὺς τοῦ δημιουργοῦ μας. Ἐκδικητὴς πάλι εἶναι, ὅταν, δείχνοντας γυμνὸ τὸ μίσος του πρὸς ἐμᾶς, ἐπειδὴ γίναμε πιὰ ὑποχείριοι του ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας, ζητᾶ τὴν τιμωρία μας. Γιατὶ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι τόσο ἀγαπητὸ στὸ διάβολο, ὅσο ὅταν ἕνας ἄνθρωπος τιμωρεῖται. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ τοῦ παραχωρήθηκε, ἐπινοώντας τὶς ἀλλεπάλληλες προσβολὲς τῶν παθῶν, ὁρμᾶ ἀνελέητα σὰν λαίλαπα ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μὲ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὴν ἐξουσία τους αὐτή. Δὲν θέλει βέβαια νὰ ἐκπληρώσει τὸ θεῖο πρόσταγμα, ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ διαθρέψει τὸ οἰκεῖο πάθος τοῦ ἐναντίον μας μίσους, ὥστε μὲ τὸ πολὺ βάρος τῶν ὀδυνηρῶν συμφορῶν, γονατίζοντας ἡ ψυχὴ ἀπὸ ἐξάντληση, νὰ περικόψει τὴ δύναμή της γιὰ τὴ θεία ἐλπίδα, κάνοντας, ἀντὶ γιὰ νουθεσία, αἰτία ἀθεΐας τὶς προσβολὲς τῶν ἀλγεινῶν ποὺ τῆς συμβαίνουν.

πα'. Ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν λάβει τὴν πρακτικὴ ἕξη καὶ τὴ θεωρητικὴ ἐπιστήμη χρησιμοποιοῦν αὐτὲς γιὰ τὴ δόξα τους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, διαγράφοντας μὲ τὴ φανερὴ συμπεριφορά τους τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, καὶ διατυπώνουν μόνο λόγους σοφίας καὶ γνώσης, χωρὶς ἔργα δικαιοσύνης, κι ἐπιδεικνύουν στοὺς ἄλλους τὴν ἀλαζονεία τους γιὰ τὴν ἀρετή τους τάχα καὶ τὴ γνώση, εὔλογα παραδίδονται στοὺς πόνους ποὺ τοὺς πρέπουν, μαθαίνοντας ἐκ τῶν ὑστέρων μὲ τὸ νὰ πάσχουν τὴν ταπεινοφροσύνη ποὺ τὴν ἀγνόησαν ἐξαιτίας τῆς μάταιας ἀλαζονείας τους.

πβ'. Καθένας ἀπὸ τοὺς δαίμονες σύμφωνα μὲ τὴν ἐνδιάθετη καταλληλότητά του ὑπηρετεῖ αὐτὲς ἢ ἐκεῖνες τὶς προσβολὲς τῶν πειρασμῶν. Γιατὶ καθένας τους προκαλεῖ καὶ διαφορετικὴ κακία

τικὸς κακίας, καὶ ἄλλος ἄλλου σαφῶς ἐστι μιαρώτερος καὶ πρὸς τόδε μᾶλλον τῆς κακίας τὸ εἶδος ἐπιτηδειότερος.

πγ'. Ἄνευ τῆς θείας συγχωρήσεως οὐδὲ αὐτοὶ οἱ δαίμονες κατ' οὐδὲν ὑπουργεῖν δύνανται τῷ διαβόλῳ. Οἶδε γὰρ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὅπως μετὰ τῆς δεούσης φιλανθρώπου καὶ ἀγαθῆς προνοίας συγχωρεῖ τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν αὐτοῦ ὑπουργῶν, τὰς ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν διαφόρους ποιεῖσθαι τιμωρίας· καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς ἡ περὶ τοῦ Ἰὼβ συγγραφὴ μὴ δυνάμενον τῷ Ἰὼβ παντελῶς προσπελάσαι τὸν διάβολον ἀναγραφομένη, δίχα τοῦ θείου βουλήματος.

πδ'. Ἐνυπόστατος πίστις ἐστιν ἡ ἐνεργὴς καὶ ἔμπρακτος, καθ' ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐν τοῖς πρακτικοῖς δείκνυται, ταῖς ἐντολαῖς σωματούμενος, δι' ὧν ὡς Λόγος πρὸς τὸν ἐν ᾧ κατὰ φύσιν ἐστίν, ἀνάγει Πατέρα τοὺς πράττοντας.

πε'. Ζωῆς μετάθεσιν καὶ λατρείαν ἀγγελικὴν καὶ πρὸς σῶμα ψυχῆς ἑκούσιον ἀλλοτρίωσιν καὶ τῆς ἐν πνεύματι θείας μεταποιήσεως γένεσιν τὸ τῆς Νέας Διαθήκης καταγγέλλει μυστήριον. Πνευματικὴν δὲ περιτομὴν ὁ λόγος οἶδε καλεῖν τὴν τῆς ἐμπαθοῦς σχέσεως πρὸς σῶμα τῆς ψυχῆς ἐκτομήν.

πς'. Ἀγαθὸς ὑπάρχων ὁ Θεὸς καὶ θέλων ἡμῶν ἐκτῖλαι παντελῶς τὸ τῆς κακίας σπέρμα τὴν ἡδονήν, τὴν τὸν νοῦν τῆς θείας ἀποσυλήσασαν ἀγάπης συγχωρεῖ τῷ διαβόλῳ πόνους ἡμῖν καὶ τιμωρίας ἐπαγαγεῖν, κατὰ ταὐτὸν καὶ τῆς προλαβούσης ἡδονῆς τὸν ἰὸν διὰ τῶν πόνων τῆς ψυχῆς ἀποξέων καὶ πρὸς τὰ παρόντα καὶ μόνην τὴν αἴσθησιν σαίνοντα, μῖσος ἡμῖν καὶ τελείαν ἀποδιάθεσιν, ὡς μηδὲν τιμωρίας πλέον εἰς κέρδος κεκτημένα κατὰ τὴν χρῆσιν ἐμποιῆσαι βουλόμενος, καὶ τὴν ἐκεί-

καὶ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο εἶναι φανερὰ πιὸ μιαρὸς καὶ πιὸ ἐπιτήδειος σ' αὐτὸ μᾶλλον τὸ εἶδος τῆς κακίας.

πγ'. Χωρὶς τὴ θεία παραχώρηση οὔτε κι αὐτοί οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες δὲν μποροῦν σὲ τίποτε νὰ ὑπηρετήσουν τὸ διάβολο. Γιατὶ γνωρίζει ὁ ἴδιος ὁ Θεός, μὲ τὴ φιλάνθρωπη καὶ ἀγαθὴ πρόνοια ποὺ χρειάζεται, πῶς παραχωρεῖ στὸ διάβολο νὰ ἐκτελεῖ μὲ τοὺς ὑπηρέτες του τὶς διάφορες τιμωρίες γιὰ τ' ἁμαρτήματά μας, κι αὐτὸ τὸ δηλώνει σαφῶς ἡ συγγραφὴ ἡ σχετικὴ μὲ τὸν Ἰώβ, ποὺ γράφει ὅτι δὲν μποροῦσε καθόλου νὰ τὸν πλησιάσει ὁ διάβολος χωρὶς τὸ θεῖο θέλημα[35].

πδ'. Ἐνυπόστατη πίστη εἶναι ἡ ἐνεργὴς καὶ ἔμπρακτη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ φαίνεται στοὺς πρακτικοὺς νὰ παίρνει σῶμα μὲ τὶς ἐντολές, μὲ τὶς ὁποῖες ὡς Λόγος ἀνεβάζει ἐκείνους ποὺ τοὺς πράττουν στὸν Πατέρα του, στὸν ὁποῖο βρίσκεται κατὰ φύση.

πε'. Τὸ μυστήριο τῆς Νέας Διαθήκης διακηρύσσει μετάθεση τῆς ζωῆς, καὶ λατρεία ἀγγελική, κι ἑκούσια ἀποξένωση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, καὶ γένεση τῆς πνευματικῆς θείας ἀναγέννησης. Πνευματικὴ περιτομὴ ἡ Γραφὴ συνηθίζει νὰ ὀνομάζει τὴν ἀποκοπὴ τῆς ἐμπαθοῦς σχέσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα.

πστ'. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ θέλει νὰ ξερριζώσει ἀπὸ μᾶς τελείως τὸ σπέρμα τῆς κακίας, τὴν ἡδονή, ποὺ ἐσύλησε ἀπὸ τὸ νοῦ τὴ θεία ἀγάπη, ἐπιτρέπει στὸ διάβολο νὰ μᾶς προκαλέσει πόνους καὶ τιμωρίες, κι ἔτσι μὲ τὸ ἴδιο μέσο καὶ τὸ δηλητήριο τῆς ἡδονῆς ποὺ προηγήθηκε ἀποξέοντας ἀπὸ τὴν ψυχὴ μὲ τοὺς πόνους, καὶ θέλοντας πρὸς αὐτὰ ποὺ εἶναι παρόντα καὶ κολακεύουν τὴν αἴσθηση μόνο νὰ μᾶς ἐμβάλει μίσος καὶ τέλεια ἀποστροφή, ἐπειδὴ ἂν τὰ χρησιμοποιήσομε δὲν ἀποφέρουν κανένα κέρδος

35. Ἰώβ 1, 12.

νου τιμωρὸν δύναμιν καὶ μισάνθρωπον τῆς πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγωγῆς περιστατικὴν αἰτίαν ποιήσασθαι τῶν αὐτῶν ἑκουσίως ἀπολισθησάντων.

πζ'. Πρέπον ἐστὶ καὶ δίκαιον ὑπὸ τοῦ διαβόλου κολάζεσθαι, τοὺς τὰς αὐτοῦ πονηρὰς ὑποθήκας τῶν ἑκουσίων ἁμαρτημάτων ἡδέως δεξαμένους. Καὶ γὰρ καὶ ἡδονῆς ἐστι διὰ τῶν ἑκουσίων παθῶν σπορεὺς ὁ διάβολος, καὶ ὀδύνης διὰ τῶν ἀκουσίων ἐπαγωγεύς.

πη'. Ὁ θεωρητικὸς νοῦς καὶ γνωστικὸς πρὸς τιμωρίαν ἐκδίδοται διὰ τοῦτο πολλάκις τῷ διαβόλῳ, πόνους αὐτῷ δικαίως ἐπάγοντι καὶ συμφοράς, ἵνα μάθῃ πάσχων περὶ καρτερίας μᾶλλον καὶ πόνων ὑπομονῆς φιλοσοφεῖν, ἢ διακενῆς τοῖς οὐκ οὖσιν ὑπερηφάνως ἐμματαιάζειν.

πθ'. Ὁ πάσχων ὑπὲρ χάριτος Θεοῦ παραβαθείσης, ἐὰν ἐπιγνῷ τῆς ἰωμένης αὐτὸν θείας προνοίας τὸν λόγον τήν τε συμφορὰν εὐχαρίστως δέχεται χαίρων, καὶ τὴν ὑπὲρ ἧς παιδεύεται διορθοῦται πλημμέλειαν· ὁ δὲ ταύτης ἀναισθητῶν τῆς ἰατρείας, τῆς τε δοθείσης ἐνδίκως ἀπάγεται χάριτος καὶ τῇ συγχύσει τῶν παθῶν παραδίδοται, πρὸς τὴν πρᾶξιν ἐλθεῖν καταλιμπανόμενος, ὧν ἐνδιαθέτως εἶχε τὴν ἔφεσιν.

ϟ'. Πᾶς ἀνεχόμενος ἑκουσίως ἐκ τῆς τῶν αὐτῷ πεπραγμένων συναισθήσεως, δέξασθαι τὰς ἐπιπόνους τῶν ἀκουσίων ἐπιφορὰς πειρασμῶν μετὰ τῆς δεούσης εὐχαριστίας, οὐκ ἐξοικίζεται τῆς κατ' ἀρετὴν ἕξεώς τε καὶ χάριτος, ὡς ὑπελθὼν ἑκουσίως τὸν ζυγὸν βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ ὡς χρέος ἀποτιννύς, τὰς τῶν βασάνων ἐπιφορὰς καταδεχόμενος, ἀλλ' ἐν αὐταῖς μένων, τελεῖ τῷ μὲν βασιλεῖ Βαβυλῶνος, τοὺς ἐκ τοῦ ποθητοῦ τῆς φύσεως βιαίους πόνους καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς κατὰ διάνοιαν ὡς ὀφειλέ-

πέρα ἀπὸ τὴν τιμωρία καθεαυτή, καὶ νὰ κάνει τὴν τιμωρητικὴ καὶ μισάνθρωπη δύναμη ἐκείνου αἰτία περιστατικὴ τῆς ἐπαναφορᾶς στὴν ἀρετὴ ἐκείνων ποὺ ξέφυγαν ἑκούσια ἀπὸ αὐτήν.

πζ'. Εἶναι πρέπον καὶ δίκαιο νὰ τιμωροῦνται ἀπὸ τὸ διάβολο, ὅσοι δέχθηκαν μ' εὐχαρίστηση τὶς ὕπουλες συμβουλές του γιὰ τὰ ἑκούσια ἁμαρτήματα. Γιατὶ ὁ διάβολος καὶ τῆς ἡδονῆς εἶναι σπορέας μὲ τὰ ἑκούσια πάθη, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀδύνη προκαλεῖ μὲ τὰ ἀκούσια.

πη'. Ὁ θεωρητικὸς καὶ γνωστικὸς νοῦς γι' αὐτὸ παραδίδεται πολλὲς φορὲς γιὰ τιμωρία στὸ διάβολο ποὺ δίκαια τοῦ προκαλεῖ πόνους καὶ συμφορές, γιὰ νὰ μάθει πάσχοντας νὰ φιλοσοφεῖ μάλλον γιὰ καρτερία καὶ ὑπομονὴ στοὺς πόνους, παρὰ νὰ καυχιέται μὲ κούφια περηφάνεια γιὰ ἀνύπαρκτα προσόντα.

πθ'. Ὅποιος ὑποφέρει γιὰ τὴν περιφρόνηση τῆς θείας χάριτος, ἂν καταλάβει τὸ λόγο τῆς θείας πρόνοιας ποὺ τὸν θεραπεύει, καὶ τὴ συμφορὰ δέχεται μὲ χαρά, καὶ τὸ σφάλμα του γιὰ τὸ ὁποῖο παιδεύεται διορθώνει. Ὅποιος ὅμως μένει ἀναίσθητος σ' αὐτὴ τὴ θεραπεία δίκαια καὶ τὴ χάρη ποὺ δέχθηκε χάνει, καὶ στὴ σύγχυση τῶν παθῶν παραδίδεται, μένοντας ἀβοήθητος νὰ φτάσει στὴν πράξη ἐκείνων ποὺ ἐνδιάθετα ποθοῦσε.

ϟ'. Καθένας ποὺ δέχεται θέλοντας ἀπὸ συναίσθηση τῶν πράξεών του τὰ ὀδυνηρὰ χτυπήματα τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν καὶ μὲ τὴν πρέπουσα εὐχαριστία, δὲν διώχνεται ἀπὸ τὸν οἶκο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς χάριτος, ἐπειδὴ θέλοντας μπῆκε στὸ ζυγὸ τοῦ Βαβυλώνιου βασιλιᾶ καὶ ἐπειδὴ δέχεται τὰ χτυπήματα τῶν συμφορῶν σὰν νὰ πληρώνει χρέος. Ἀλλὰ μένοντας σ' αὐτές, καταβάλλει ἀπὸ τὴ μιὰ στὸ βασιλιὰ τῆς Βαβυλώνας[36] τοὺς βίαιους πόνους ἐξαιτίας τῆς παθητότητας τῆς φύσης, καὶ τὴν ψυχικὴ συγκατάθεση γι' αὐτὲς

36. Ἱερ. 27, 6ἑ.

της αὐτῶν διὰ τὰς προλαβούσας πλημμελείας συγκατάθεσιν, τῷ δὲ Θεῷ προσφέρων διὰ λατρείας ἀληθινῆς, τῆς ταπεινῆς λέγω διαθέσεως, τὴν τῶν παρημελημένων διόρθωσιν.

ϛα'. Ὁ τὴν κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ πρὸς διόρθωσιν ἐπαγομένην αὐτῷ διὰ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν συμφορὰν εὐχαρίστως μὴ καταδεχόμενος καὶ τὴν ἐπὶ τῷ δοκεῖν δίκαιος εἶναι, μεταγνούς, οὐκ ἀποτιθέμενος οἴησιν, ὡς τοῖς θείοις τῶν δικαίων κριμάτων ἀντιπίπτων θεσπίσμασι καὶ μὴ καταδεχόμενος ἑκουσίως ὑπὸ τὸν ζυγὸν γενέσθαι τοῦ βασιλέως Βαβυλῶνος κατὰ τὴν θείαν διαταγήν, εἰς αἰχμαλωσίαν παραδίδοται, καὶ κλοιοὺς καὶ δεσμὰ καὶ λοιμὸν καὶ θάνατον καὶ μάχαιραν καὶ τῆς ἰδίας παντελῶς ἀποικίζεται γῆς. Πάντα γὰρ ταῦτα, καὶ τούτων πλείονα, ὁ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ὡς ἰδίας γῆς ἐξοικιζόμενος ἕξεως πάσχει, διὰ τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν ἐξ ὑπερηφανίας καὶ ματαίας οἰήσεως τὰς ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησεν ἐκτιννὺς δίκας, ἐν θλίψεσιν εὐδοκῆσαι καὶ ἀνάγκαις καὶ στενοχωρίαις κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Ἤδει γὰρ ὁ μέγας Ἀπόστολος φυλακτικὴν τῶν θείων κατὰ ψυχὴν θησαυρῶν ὑπάρχουσαν τὴν ἐκτὸς περὶ τὸ σῶμα συνισταμένην διὰ τῶν πόνων ταπείνωσιν, καὶ διὰ τοῦτο στέργων ὑπέμενε καὶ διὰ ἑαυτὸν καὶ τοὺς οἷς ἀρετῆς καὶ πίστεως προέκειτο τύπος, ἵνα κἂν ὡς ὑπεύθυνοι πάσχωσι κατὰ τὸν ἐπιτιμηθέντα Κορίνθιον, εἰς παρηγορίαν ἔχωσι καὶ ὑπομονῆς μίμησιν τὸν ἀνευθύνως πάσχοντα.

ϛβ'. Ὁ μὴ τοῖς σχήμασι τῶν ὁρῶν ἐναπομένων διὰ τὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ κατὰ νοῦν τοὺς λόγους αὐτῶν ἀναζητῶν, ὡς νοητῶν τύπους ἢ λόγους αἰσθητῶν θεώμενος κτισμάτων, οὐδὲν ἀκάθαρτον εἶναι τῶν ὁρωμένων διδάσκεται· πάντα γὰρ φύσει καλὰ λίαν καθέστηκεν.

ϛγ'. Ὁ τῇ κινήσει τῶν αἰσθητῶν μὴ συναλλοιούμενος, ἀκί-

ἐπειδὴ τοὺς ὀφείλει γιὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά του, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη προσφέρει στὸν Θεὸ μὲ ἀληθινὴ λατρεία, ἐννοῶ τὴν ταπεινὴ διάθεση, τὴ διόρθωση ὅσων ἀμέλησε.

ϟα'. Ὅποιος δὲν δέχεται μὲ χαρὰ τὴ συμφορὰ ποὺ τὸν βρίσκει μὲ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἀκούσιους πειρασμοὺς γιὰ τὴ διόρθωσή του καὶ δὲν ἀποβάλλει μετανοώνοντας τὴν ἀλαζονεία ἀπὸ τὴν ἰδέα του ὅτι εἶναι δίκαιος, ἐπειδὴ ἀντιτάσσεται στὰ θεῖα θεσπίσματα τῶν δίκαιων ἀποφάσεων καὶ δὲν δέχεται νὰ τεθεῖ κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βαβυλώνας σύμφωνα μὲ τὴ θεία διαταγή, παραδίδεται στὴν αἰχμαλωσία καὶ στὶς ἁλυσίδες καὶ στὰ δεσμὰ καὶ τὴν ἀρρώστια καὶ τὸ θάνατο καὶ τὸ ξίφος, καὶ ἐκδιώκεται τελείως ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴ γῆ. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ καὶ περισσότερα ὑποφέρει ὅποιος ἀπομακρύνεται, σὰν ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴ γῆ, ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση, ἐπειδὴ δὲν θέλει ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ μάταιη οἴηση, πληρώνοντας τὴν δίκαιη ὀφειλή του γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του, νὰ δεχθεῖ, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Ἀπόστολο[37], μὲ χαρὰ τὶς θλίψεις καὶ τὶς πιέσεις καὶ τὶς στενοχώριες. Γιατὶ γνώριζε ὁ μεγάλος Ἀπόστολος, ὅτι φύλακας τῶν θείων θησαυρῶν τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ταπείνωση ποὺ σφυρηλατοῦν οἱ ἔξω καὶ γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα πόνοι, καὶ γι' αὐτὸ ὑπέμενε μὲ καρτερία καὶ γιὰ χάρη τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ γιὰ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἦταν παράδειγμα ἀρετῆς καὶ πίστεως, ὥστε, ἂν καὶ πάσχουν ὡς ἔνοχοι σύμφωνα μὲ τὸν Κορίνθιο ποὺ ἐπιτίμησε[38], ἔχουν γιὰ παρηγοριά τους καὶ μίμηση ὑπομονῆς αὐτὸν ποὺ ἔπασχε δίχως ἐνοχή.

ϟβ'. Ὅποιος δὲν παραμένει ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης στὰ σχήματα τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ ἀναζητεῖ μὲ τὸ νοῦ τοὺς λόγους τους, βλέποντάς τους ὡς τύπους νοητῶν ἢ λόγους αἰσθητῶν κτισμάτων, διδάσκεται ὅτι δὲν εἶναι κανένα ἀκάθαρτο ἀπὸ ὅσα βλέπομε. Γιατὶ ὅλα ἔχουν γίνει «πολὺ καλά»[39].

ϟγ'. Ὅποιος δὲν ἀλλοιώνεται μαζὶ μὲ τὴν κίνηση τῶν αἰσθη-

37. Β' Κορ. 6, 4. 38. Α' Κορ. 5, 5. 39. Γέν. 1, 31.

βδηλον τὴν τῶν ἀρετῶν μετέρχεται πρᾶξιν. Ὁ δὲ τοῖς αὐτῶν σχήμασι μὴ διατυπώσας τὸν νοῦν, τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων ἀπῆλθε δόξαν, ὁ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων τῇ διανοίᾳ παραδραμών, ὡς ἄριστος θεολόγος, μετὰ ταύτην ἀγνώστως τῇ μονάδι προσέβαλε.

ϟδʹ. Πᾶς θεωρητικὸς νοῦς, ἔχων τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, ἐν ἑαυτῷ τῆς φαινομένης κτίσεως ἀποκτείνας τὴν κίνησιν κατώρθωσεν ἀρετήν, καὶ τῶν αἰσθητῶν σχημάτων ἑαυτοῦ τὴν φαντασίαν ἀποτεμών, τὴν ἐν τοῖς λόγοις τῶν ὄντων εὗρεν ἀλήθειαν, καθ' ἣν ἡ φυσικὴ θεωρία συνέστηκε, καὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων ὑπεράνω γενόμενος, τὸν τῆς θείας καὶ ἀμάχου μονάδος δέχεται φωτισμόν, καθ' ὃν τῆς ἀληθοῦς θεολογίας συνέστηκε τὸ μυστήριον.

ϟεʹ. Ἑκάστῳ κατὰ τὴν ὑποκειμένην αὐτῷ περὶ Θεοῦ δόξαν ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται· τοῖς μὲν κατ' ἔφεσιν τὴν ὑλικὴν περάσασι σύνθεσιν καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἰσοδυναμούσας ἀλλήλαις κεκτημένοις κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀεικινησίαν περὶ Θεόν, ὡς μονὰς ἐκφαίνεται καὶ Τριάς, ἵνα καὶ τὴν οἰκείαν ὕπαρξιν παραδείξειε καὶ τὸν αὐτῆς τρόπον μυστικῶς ἐκδιδάξειε. Τοῖς δὲ περὶ μόνην τὴν ὑλικὴν σύνθεσιν ἔχουσι κινουμένην τὴν ἔφεσιν καὶ ἀλλήλαις ἀσυνδέτους τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις κεκτημένοις, οὐχ ὡς ἔστιν, ἀλλ' ὡς εἰσιν ἐμφανίζεται, δεικνὺς ὅτι τῆς ὑλικῆς δυάδος ἀμφοῖν ἐπελάβοντο ταῖν χεροῖν, καθ' ἣν ὁ σωματικός, ὡς ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, συνέστηκε κόσμος.

ϟϛʹ. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὰς διαφόρους ἐνεργείας τοῦ ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα λέγει διάφορα, ὑφ' ἑνὸς δηλονότι καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνεργούμενα Πνεύματος. Εἰ τοίνυν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐν ἑκάστῳ πίστεως δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύμα-

---

40. Ἐφ. 6, 17.

τῶν, ἀσκεῖ γνήσια τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀρετῶν. Ὅποιος πάλι δὲν διαμόρφωσε τὸ νοῦ του στὰ σχήματα τῶν αἰσθητῶν, ἔχει λάβει τὴν ἀληθινὴ ἰδέα γιὰ τὰ ὄντα. Ἐνῶ ὅποιος προσπεράσει διανοητικὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τῶν ὄντων, σὰν θεολόγος ἄριστος, ἔπειτα ἀπ' αὐτὴν προσήγγισε τὴ Μονάδα χωρὶς τὴ χρήση τῆς γνώσης.

ϟδ'. Κάθε νοῦς θεωρητικός, ἔχοντας «τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, ποὺ εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ»[40], φονεύοντας μέσα του τὴν ταραχὴ τῆς ὁρατῆς κτίσης, κατόρθωσε τὴν ἀρετή, καὶ ἀποκόπτοντας τὴ φαντασία του ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ σχήματα, βρῆκε τὴν ἀλήθεια ποὺ κρύβουν οἱ λόγοι τῶν ὄντων, ποὺ συνιστᾶ τὴ φυσικὴ θεωρία, κι ἀφοῦ ξεπεράσει τὴν οὐσία τῶν ὄντων, δέχεται τὸ φωτισμὸ τῆς θείας καὶ ἀκατάβλητης μονάδας, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο συνίσταται τὸ μυστήριο τῆς ἀληθινῆς θεολογίας.

ϟε'. Στὸν καθένα ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς σύμφωνα μὲ τὴν ὑποκειμενική του ἀντίληψη. Σ' ἐκείνους ποὺ πέρασαν μὲ τὴν ἐπιθυμία τους τὴν ὑλικὴ σύνθεση κι ἔχουν σὲ ἰσορροπία μεταξύ τους τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς τους σὲ μία καὶ τὴν αὐτὴ ἀεικινησία γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, φανερώνεται σὰν μονάδα καὶ Τριάδα, ὥστε καὶ τὴν ὕπαρξή της νὰ δείξει καὶ μυστικὰ νὰ διδάξει πῶς γίνεται αὐτό. Σ' ἐκείνους πάλι ποὺ ἔχουν στραμμένη τὴν ἐπιθυμία τους γύρω μόνο ἀπὸ τὴν ὑλικὴ σύνθεση καὶ οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς τους εἶναι ἀσύνδετες μεταξύ τους, δὲν φανερώνεται ὅπως εἶναι αὐτή, ἀλλὰ ὅπως ἐκεῖνοι εἶναι, δείχνοντας ὅτι καὶ μὲ τὰ δυό τους χέρια ἔχουν ἁρπάξει τὴν ὑλικὴ δυάδα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ σύσταση τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἀφοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὕλη καὶ εἶδος.

ϟϛ'. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀποκαλεῖ τὶς διάφορες ἐνέργειες τοῦ ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος διάφορα χαρίσματα ποὺ ἐνεργοῦνται προφανῶς ἀπὸ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα[41]. Ἂν λοιπὸν ἡ φανέρωση τοῦ Πνεύματος παραχωρεῖται σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστης τοῦ

41. Α' Κορ. 12, 4.

τος ἐν τῇ μετοχῇ τοῦ τοιοῦδε χαρίσματος, ἕκαστος τῶν πιστῶν δηλονότι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ κατὰ ψυχὴν διαθέσεως, συμμεμετρημένην δέχεται τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, χαριζομένην αὐτῷ τῆσδε ἢ τῆσδε τῆς ἐντολῆς τὴν ἁρμόζουσαν πρὸς ἐνέργειαν ἕξιν.

ϟζ΄. Ὥσπερ ὁ μὲν λαμβάνει λόγον σοφίας, ὁ δὲ λόγον γνώσεως, ἕτερος δὲ πίστεως, καὶ ἄλλος ἄλλο τι τῶν ἀπηριθμημένων τῷ μεγάλῳ Ἀποστόλῳ χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὕτως ὁ μὲν δέχεται διὰ τοῦ Πνεύματος χάρισμα τῆς τελείας καὶ ἀμέσου πρὸς Θεὸν καὶ μηδὲν ἐχούσης ὑλικὸν ἀγάπης κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ἕτερος δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος τῆς τελείας ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον χάρισμα, ἄλλος δὲ ἄλλο τι, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὡς ἔφην, ἔχοντος ἑκάστου ἐνεργούμενον τὸ οἰκεῖον χάρισμα. Πᾶσαν γὰρ ἐντολῆς ἕξιν ἐνεργουμένην, Πνεύματος εἶναι χάρισμα λέγει.

ϟη΄. Τὸ τοῦ Κυρίου βάπτισμά ἐστιν ἡ παντελὴς πρὸς νὸν αἰσθητὸν κόσμον τῆς προαιρέσεως ἡμῶν νέκρωσις, τὸ δὲ ποτήριον καὶ αὐτῆς ἡμῶν τῆς παρούσης ζωῆς ὑπὲρ ἀληθείας καθέστηκεν ἄρνησις.

ϟθ΄. Τὸ τοῦ Κυρίου βάπτισμα τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ πρόθεσιν ἑκουσίων καὶ ἡμετέρων πόνων τύπος ὑπάρχει, δι᾽ ὧν τὰς κατὰ συνείδησιν ἀπορρύπτοντες κηλῖδας, τὸν πρὸς τὰ φαινόμενα τῆς προαιρέσεως ἑκούσιον καταδεχόμεθα θάνατον, τὸ δὲ ποτήριον τῶν ἐκ περιστάσεως παρὰ προαίρεσιν ἐπανισταμένων ἡμῖν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀκουσίων πειρασμῶν τύπος ἐστί, δι᾽ ὧν καὶ αὐτῆς προκρίνοντες τὸν θεῖον πόθον τῆς φύσεως, ἑκόντες τὸν περιστατικὸν ὑπερχόμεθα τῆς φύσεως θάνατον.

καθενὸς στὴ μετοχὴ τοῦ ὁποιουδήποτε χαρίσματος, εἶναι φανερὸ ὅτι καθένας ἀπὸ τοὺς πιστοὺς δέχεται σύμμετρη τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ψυχικῆς του διάθεσης, χαρίζοντάς του τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἐντολῆς τὴν ἕξη ποὺ ἁρμόζει νὰ τεθεῖ σ' ἐνέργεια.

ϛζ'. Ὅπως ὁ ἕνας δέχεται λόγο σοφίας, ὁ ἄλλος λόγο γνώσης, ὁ ἄλλος λόγο πίστης κι ὁ ἄλλος κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ποὺ ἀπαριθμεῖ ὁ μεγάλος Ἀπόστολος[42], ἔτσι ὁ ἕνας δέχεται, κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστης, ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὸ χάρισμα τῆς τέλειας καὶ ἄμεσης ἀγάπης πρὸς τὸν Θεό, ποὺ δὲν ἔχει κανένα ὑλικὸ στοιχεῖο, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ ἴδιο Πνεῦμα τὸ χάρισμα τῆς τέλειας ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον του, καὶ ἄλλος ἀπὸ τὸ ἴδιο Πνεῦμα, ὅπως εἶπα, δέχεται κάτι ἄλλο, γιατὶ ὁ καθένας ἔχει σ' ἐνέργεια τὸ δικό του χάρισμα. Κάθε ἕξη δηλαδὴ μιᾶς ἐντολῆς ποὺ εἶναι σ' ἐνέργεια λέγει ὅτι εἶναι χάρισμα τοῦ Πνεύματος.

ϛη'. Τὸ βάπτισμα τοῦ Κυρίου σημαίνει τὴν τέλεια νέκρωση τῆς προαίρεσής μας πρὸς τὸν αἰσθητὸ κόσμο, ἐνῶ τὸ ποτήριο εἶναι ἡ ἄρνηση κι αὐτῆς ἀκόμα τῆς παρούσας ζωῆς μας γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας.

ϛθ'. Τὸ βάπτισμα τοῦ Κυρίου εἶναι τύπος τῆς συγκατάθεσής μας στοὺς ἑκούσιους δικούς μας πόνους γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, μὲ τοὺς ὁποίους ἀποπλύνοντας τὶς κηλίδες τῆς συνείδησής μας, ἀποδεχόμαστε τὸν ἑκούσιο θάνατο πρὸς τὰ φαινόμενα τῆς προαίρεσής μας. Τὸ ποτήρι πάλι εἶναι τύπος τῶν ἀπὸ κάποια περίσταση[43] ἀκούσιων καὶ παρὰ τὴν προαίρεσή μας πειρασμῶν, ποὺ ἐξεγείρονται ἐναντίον μας γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας, μὲ τοὺς ὁποίους κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση μας προκρίνοντας τὸν θεῖο πόθο, δεχόμαστε θέλοντας τὸν περιστασιακὸ θάνατο τῆς φύσης.

---

42. Α' Κορ. 12, 8-12.
43. Περίσταση ἐδῶ καλεῖ τὴ δυσκολία, τὴν ἀντιξοότητα, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τοῦ 'περιστατικά'.

ρ΄. Ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν τὸ βάπτισμα πρὸς τὸ ποτήριον· ὅτι τὸ μὲν βάπτισμα ὑπὲρ ἀρετῆς πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου νεκρὰν ἐργάζεται τὴν προαίρεσιν, τὸ δὲ ποτήριον τὴν ἀλήθειαν καὶ αὐτῆς προκρίνειν πείθει τῆς φύσεως τοὺς εὐσεβεῖς

ϱ'. Αὐτὴ τὴ διαφορὰ ἔχει τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὸ ποτήριο· τὸ βάπτισμα νεκρώνει τὴν προαίρεση πρὸς τὰ εὐχάριστα τοῦ βίου γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, ἐνῶ τὸ ποτήριο πείθει τοὺς εὐσεβεῖς νὰ προκρίνουν κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τὴν ἀλήθεια.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

α΄. Πρότερον τοῦ βαπτίσματος ἔθετο τὸ ποτήριον, ὅτι διὰ τὴν ἀλήθειάν ἐστιν ἡ ἀρετή, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὴν ἀρετὴν ἡ ἀλήθεια. Ὅθεν ὁ διὰ τὴν ἀλήθειαν πράττων τὴν ἀρετήν, κενοδοξίας οὐ τιτρώσκεται βέλεσιν, ὁ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀρετῆς ἕνεκεν ἐπιτηδεύων, σύνοικον ἔχει τῆς κενοδοξίας τὴν οἴησιν.

β΄. Ἀλήθειαν μὲν εἶναι λέγει τὴν θείαν γνῶσιν, ἀρετὴν δὲ τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας τῶν ἐφιεμένων αὐτῆς ἀγῶνας. Ὁ τοίνυν γνώσεως ἕνεκεν ἀρετῆς ὑπομένων πόνους, οὐ κενοδοξεῖ, γινώσκων ἀπερίληπτον εἶναι φύσει τοῖς πόνοις τὴν ἀλήθειαν· τοῖς δευτέροις γὰρ οὐ περιγράφεται φύσει τὸ πρῶτον. Ὁ δὲ τὴν γνῶσιν διὰ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας ἐπιτηδεύων, πάντως κενόδοξος, ὡς εἰληφέναι δοκῶν τοὺς στεφάνους πρὸ τῶν ἱδρώτων, οὐκ εἰδὼς ὅτι διὰ τοὺς στεφάνους οἱ πόνοι, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοὺς πόνους οἱ στέφανοι· φύσει γὰρ ἀμελέτητος πᾶσα καθέστηκε μέθοδος, τοῦ δι᾽ ὃ πέφυκεν ἐξανυσθέντος, ἢ ἀνυσθῆναι δόξαντος.

γ΄. Ὁ μόνην τῆς γνώσεως τὴν μορφήν, ὅπερ ἐστὶν ὁ ψιλὸς λόγος, καὶ ὁ τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, ὅπερ ἐστὶ τὸ ψιλὸν ἦθος, ἐπιτηδεύων, Ἰουδαῖός ἐστι καὶ αὐτός, ἀληθείας τύποις φυσιούμενος.

δ΄. Ὁ πᾶσαν τὴν φαινομένην τοῦ νόμου λατρείαν μὴ κατ᾽ αἴσθησιν ὁρῶν, ἀλλὰ ταῖς κατὰ νοῦν ἐμφόδοις ἕκαστον τῶν

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΑ

α΄. Ἔβαλε τὸ ποτήριο πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα[1], ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ εἶναι γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν ἀρετή. Γι' αὐτὸ ὅποιος πράττει τὴν ἀρετὴ γιὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν πληγώνεται ἀπὸ τὰ βέλη τῆς κενοδοξίας, ἐνῶ ὅποιος ἀσκεῖ τὴν ἀλήθεια γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, ἔχει συγκάτοικο τῆς κενοδοξίας τὴν οἴηση.

β΄. Ἀλήθεια ὀνομάζει τὴ θεία γνώση, ἐνῶ ἀρετὴ τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀλήθεια ἐκείνων ποὺ τὴν ἐπιθυμοῦν. Ὅποιος λοιπὸν γιὰ χάρη τῆς γνώσης ὑπομένει τοὺς πόνους τῆς ἀρετῆς δὲν κενοδοξεῖ, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ περιληφθεῖ ἀπὸ τοὺς πόνους· γιατὶ ἀπὸ τοὺς δεύτερους ἐκ φύσεως δὲν περιγράφεται τὸ πρῶτο. Ὅποιος ὅμως ἀσκεῖ τὴ γνώση γιὰ τοὺς πρὸς χάρη της ἀγῶνες, εἶναι ὁπωσδήποτε κενόδοξος, ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι ἔλαβε τὰ στεφάνια πρὶν ἀπὸ τοὺς ἱδρῶτες, μὴ γνωρίζοντας ὅτι γιὰ τὰ στεφάνια γίνονται οἱ πόνοι καὶ ὄχι γιὰ τοὺς πόνους τὰ στεφάνια. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φύση της κάθε μέθοδος παραμένει ἀνάσκητος ὅταν τελειώσει αὐτὸ γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου ἔγινε ἢ ποὺ νομίστηκε ὅτι πραγματοποιήθηκε.

γ΄. Ὅποιος ἀσκεῖ μόνο τὴ μορφὴ τῆς γνώσης, ποὺ εἶναι ὁ ψιλὸς λόγος, κι ὅποιος μόνο τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, εἶναι κι αὐτὸς Ἰουδαῖος, ποὺ ἐπαίρεται γιὰ τοὺς τύπους τῆς ἀλήθειας.

δ΄. Ὅποιος δὲν βλέπει μὲ τὴν αἴσθηση τὴ νομικὴ λατρεία τῶν φαινομένων, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐξετάσει μὲ τὶς νοερὲς προσπάθειες καθέ-

1. Μάρκ. 10, 38.

ὁρωμένων συμβόλων διασκοπήσας, τὸν ἐν ἑκάστῳ κεκρυμμένον θεοτελῆ Λόγον ἐκδιδασκόμενος, ἐν τῷ νόμῳ τὸν Θεὸν εὑρίσκει, καλῶς ψηλαφῶν διὰ τῆς νοερᾶς δυνάμεως, ὡς ἐν φορυτῷ, τῇ ὕλῃ τῶν νομικῶν διατάξεων, εἴ που κεκρυμμένον εὕροι τῇ σαρκὶ τοῦ νόμου τὸν τὴν αἴσθησιν διαφεύγοντα παντελῶς μαργαρίτην Λόγον.

ε΄. Καὶ ὁ τὴν φύσιν δὲ τῶν ὁρωμένων μὴ τῇ αἰσθήσει μόνῃ περιγράφων, ἀλλὰ κατὰ νοῦν σοφῶς τὸν ἐν ἑκάστῳ κτίσματι λόγον ἐρευνώμενος, εὑρίσκει Θεόν, ἀπὸ τῆς προβεβλημένης τῶν ὄντων μεγαλουργίας τὴν αὐτῶν τῶν ὄντων διδασκόμενος αἰτίαν.

ϛ΄. Ἐπειδὴ τοίνυν ἴδιον τοῦ ψηλαφῶντος ἡ διάκρισίς ἐστιν, ὁ τὰ νομικὰ σύμβολα γνωστικῶς ἐπερχόμενος καὶ τὴν φαινομένην τῶν ὄντων φύσιν ἐπιστημονικῶς θεώμενος, διακρίνων τὴν Γραφὴν καὶ τὴν κτίσιν καὶ ἑαυτόν, τὴν μὲν Γραφὴν εἰς γράμμα καὶ πνεῦμα, τὴν δὲ κτίσιν εἰς λόγον καὶ ἐπιφάνειαν, ἑαυτὸν δὲ εἰς νοῦν καὶ αἴσθησιν· καὶ τῆς μὲν Γραφῆς τὸ πνεῦμα, τῆς δὲ κτίσεως τὸν λόγον, ἑαυτοῦ δὲ τὸν νοῦν λαβών, καὶ ἀλλήλοις ἀλύτως ἑνώσας, εὗρε Θεόν, ὡς ἐπιγνούς, καθὼς δεῖ καὶ δυνατόν ἐστι, τὸν Θεόν, τὸν ἐν Νῷ καὶ Λόγῳ καὶ Πνεύματι, πάντων τῶν πλανώντων καὶ εἰς μυρίας δόξας κατασυρόντων ἀπαλλαγείς, λέγω δὲ γράμματος καὶ ἐπιφανείας καὶ αἰσθήσεως, ἐν οἷς ἡ διάφορος ὑπάρχει ποσότης καὶ τῆς μονάδος ἀντίθετος. Εἰ δὲ τὸ γράμμα τοῦ νόμου καὶ τὴν τῶν ὁρωμένων ἐπιφάνειαν καὶ τὴν οἰκείαν αἴσθησιν ἀλλήλοις τις προσπλέξας συμφύρῃ, τυφλός ἐστι μυωπάζων, τὴν τῆς Αἰτίας τῶν ὄντων ἀγνωσίαν νοσῶν.

ζ΄. Ὁ θεῖος καὶ μέγας Ἀπόστολος, τί ἐστι πίστις ὁρίζων, φησί· «Πίστις ἐστίν, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, καὶ πραγμάτων

να ἀπὸ τὰ ὁρατὰ σύμβολα προσπαθώντας νὰ μάθει τὸν κρυμμένο στὸ καθένα τους τέλειο θεῖο Λόγο, βρίσκει μέσα στὸ νόμο τὸν Θεό, ψάχνοντας ὀρθὰ μὲ τὴ νοερὴ δύναμη, σὰν μέσα σὲ σωρό, μέσα στὴν ὕλη τῶν νομικῶν διατάξεων, μήπως βρεῖ κρυμμένο κάπου μέσα στὴ σάρκα τοῦ νόμου τὸν μαργαρίτη Λόγο ποὺ διαφεύγει τελείως τὴν αἴσθηση.

ε'. Καὶ ἐκεῖνος ἐπίσης ποὺ δὲν περιγράφει τὴ φύση τῶν ὁρατῶν μὲ τὴν αἴσθηση μόνο, ἀλλὰ ἐρευνᾶ μὲ σοφὸ νοῦ τὸ λόγο κάθε κτίσματος, βρίσκει τὸν Θεὸ μαθαίνοντας ἀπὸ τὴ μεγαλουργία τῶν ὄντων ποὺ προβάλλει μπροστά μας τὴν αἰτία τῶν ἴδιων τῶν ὄντων[2].

ς'. Ἐπειδὴ λοιπὸν γνώρισμα ἐκείνου ποὺ ἐρευνᾶ εἶναι ἡ διάκριση, αὐτὸς ποὺ προσεγγίζει τὰ σύμβολα τοῦ νόμου μὲ τὴ γνώση καὶ θεάζεται ἐπιστημονικὰ τὴν ὁρατὴ φύση τῶν ὄντων, διακρίνει τὴ Γραφὴ καὶ τὴ κτίση καὶ τὸν ἑαυτό του· τὴ Γραφὴ σὲ γράμμα καὶ πνεῦμα, τὴν κτίση σὲ λόγο (αἰτία) καὶ ἐπιφάνεια, καὶ τὸν ἑαυτό του σὲ νοῦ καὶ αἴσθηση. Κι ἀφοῦ πάρει ἀπὸ τὴ Γραφὴ τὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὴν κτίση τὸ λόγο, κι ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸ νοῦ καὶ τὰ συνδέσει ἀδιάλυτα μεταξύ τους, βρῆκε τὸν Θεό. Γιατὶ ἔλαβε ὅπως πρέπει κι ὅπως εἶναι δυνατὸ ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ, ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸ Νοῦ, τὸ Λόγο καὶ τὸ Πνεῦμα, ἔχοντας ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ ὅσα τὸν παραπλανοῦν καὶ τὸν παρασύρουν σὲ μύριες δοξασίες, ἐννοῶ τὸ γράμμα καὶ τὴν ἐπιφάνεια καὶ τὴν αἴσθηση, στὰ ὁποῖα ὑπάρχει ἡ διαφορετικὴ ποσότητα, ἡ διαφορισμένη καὶ ἀντίθετη στὴ μονάδα. Ἂν ὅμως συμπλέξει κι ἀναμίξει τὸ γράμμα τοῦ νόμου καὶ τὴν ἐπιφάνεια ὅσων βλέπομε καὶ τὴ δική του αἴσθηση, εἶναι τυφλὸς ποὺ ἀλλοιθωρίζει καὶ νοσεῖ ἀπὸ τὴν ἀγνωσία τῆς Αἰτίας τῶν ὄντων.

ζ'. Δίνοντας τὸν ὁρισμὸ τῆς πίστης ὁ θεῖος καὶ μέγας Ἀπόστολος λέγει· «Πίστη εἶναι ἡ πραγματικότητα αὐτῶν ποὺ ἐλπίζομε,

2. Σοφ. Σολ. 13, 5.

ἔλεγχος οὐ βλεπομένων». Εἰ δέ τις καὶ ἐνδιάθετον αὐτὴν ἀγαθὸν ὁρίσαιτο ἢ γνῶσιν ἀληθῆ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἀποδεικτικήν, τῆς ἀληθείας οὐ διήμαρτεν.

η΄. Ἡ πίστις δύναμίς ἐστι σχετική, ἢ σχέσις δραστικὴ τῆς ὑπὲρ φύσιν ἀμέσου τοῦ πιστεύοντος πρὸς τὸν πιστευόμενον Θεὸν τελείας ἑνώσεως.

θ΄. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ὑπάρχων καὶ σώματος, δυσὶ σαλεύεται νόμοις, σαρκὸς λέγω καὶ πνεύματος, καὶ ὁ μὲν τῆς σαρκὸς νόμος κατὰ τὴν αἴσθησιν, ὁ δὲ τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν νοῦν κέκτηται τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὁ μὲν τῆς σαρκὸς ὕλῃ συνδεῖν πέφυκε, κατὰ τὴν αἴσθησιν ἐνεργούμενος, ὁ δὲ τοῦ πνεύματος κατὰ νοῦν ἐνεργούμενος, πρὸς τὸν Θεὸν ἀμέσως ποιεῖται τὴν ἕνωσιν, εἰκότως «ὁ μὴ διακριθεὶς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ», τουτέστιν ἐν τῷ νοῒ μὴ διακρίνας, ἤγουν διατεμὼν τὴν διὰ τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν γεγενημένην ἄμεσον ἕνωσιν, ὡς ἀπαθής, μᾶλλον δὲ θεὸς ἤδη διὰ τῆς πίστεως τῇ ἑνώσει γεγενημένος, ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ «μεταβῆναι, καὶ μεταβήσεται», δεικτικῶς διὰ τοῦ τοῦτο φάναι, τὸ φρόνημα καὶ τὸν νόμον δηλῶν τῆς σαρκός, τὸν βαρὺν ὄντως καὶ δυσμετακίνητον, καὶ ὅσον πρὸς δύναμιν φυσικὴν παντελῶς ἀκίνητον καὶ ἀσάλευτον.

ι΄. Τοσοῦτον ἐρρίζωται τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς αἰσθήσεως ἡ τῆς ἀλογίας δύναμις, ὥστε τοὺς πολλοὺς μηδ᾽ ἄλλο τι νομίζειν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ σάρκα, δύναμιν πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς παρούσης ζωῆς τὴν αἴσθησιν ἔχουσαν.

ια΄. «Πάντα», φησί, «δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, καὶ μὴ διακρινομένῳ», τουτέστι μὴ διαιρουμένῳ τῆς κατὰ νοῦν διὰ πίστεως γεγενημένης αὐτῷ πρὸς τὸν Θεὸν ἑνώσεως, διὰ τὴν πρὸς τὸ

3. Ἑβρ. 11,1.
4. Μάρκ. 2,23.

καὶ ἡ ἀπόδειξη πραγμάτων ποὺ δὲν φαίνονται»[3]. Ἂν ὅμως τὴν ὁρίσει κανένας καὶ ὡς ἐσωτερικὸ καὶ ἐνδιάθετο ἀγαθὸ ἢ γνώση ἀληθινὴ ποὺ ἀποδεικνύει τὰ ἄρρητα ἀγαθά, δὲν θ' ἀστοχήσει ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια.

η΄. Ἡ πίστη εἶναι δύναμη ποὺ συγκρατεῖ ἢ ἐνεργὸς σχέση τῆς τέλειας καὶ ἄμεσης πέρα ἀπὸ τὴ φύση ἕνωσης τοῦ πιστοῦ πρὸς τὸν Θεὸ ποὺ πιστεύει.

θ΄. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, σαλεύεται ἀπὸ δύο νόμους, τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματος. Ὁ νόμος τῆς σάρκας ἐνεργεῖ στὴν αἴσθηση, ἐνῶ ὁ νόμος τοῦ πνεύματος στὸ νοῦ. Ὁ νόμος τῆς σάρκας κάνει συνδέσεις ὑλικές, ἐπειδὴ λειτουργεῖ στὴν αἴσθηση, ἐνῶ ὁ νόμος τοῦ πνεύματος, λειτουργώντας στὸ νοῦ, ἑνώνει ἀμέσως μὲ τὸν Θεό. Καὶ εἶναι εὔλογο. «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔκανε διάκριση μέσα του»[4], δηλαδὴ δὲν ἔκανε διάκριση μέσα στὸ νοῦ του, ἢ ἀλλιῶς δὲν διέκοψε τὴν ἄμεση ἕνωση μὲ τὸν Θεὸ ποὺ ἐπιτεύχθηκε μὲ τὴν πίστη, ὡς ἀπαλλαγμένος ἀπὸ πάθος, ἢ καλύτερα ἐπειδὴ ἔγινε ἤδη θεὸς μὲ τὴν ἕνωση μέσω τῆς πίστης, «θὰ πεῖ στὸ βουνὸ αὐτὸ νὰ μετακινηθεῖ, καὶ θὰ μετακινηθεῖ»[5], μὲ τὸ «αὐτὸ» δείχνει παραδειγματικὰ ὅτι δηλώνει τὸ φρόνημα καὶ τὸ νόμο τῆς σάρκας, ποὺ εἶναι βαρὺς πράγματι καὶ δυσμετακίνητος καὶ ὡς πρὸς φυσικὴ δύναμη ἀκίνητος τελείως καὶ ἀσάλευτος.

ι΄. Ἔχει σὲ τόσο βαθμὸ ριζώσει στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων μέσω τῆς αἴσθησης ἡ δύναμη τῆς ἀλογίας, ὥστε οἱ πολλοὶ νὰ νομίζουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ σάρκα ποὺ ὡς δύναμη γι' ἀπόλαυση τῆς παρούσας ζωῆς ἔχει τὴν αἴσθηση.

ια΄. «Ὅλα», λέγει, εἶναι δυνατὰ σ' ὅποιον πιστεύει καὶ δὲν διακρίνεται»[6], δηλαδὴ ποὺ δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὴ νοερὴ ἕνωση μὲ τὸν Θεό, τὴν κερδισμένη μέσω τῆς πίστης ἐξαιτίας τῆς σχέσης τῆς

5. Μάρκ. 2, 23.
6. Μάρκ. 9, 23.

σῶμα τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν αἴσθησιν σχέσιν, ὅσα κόσμου καὶ σαρκὸς τὸν νοῦν ἀλλοτριοῖ, Θεῷ δὲ προσοικειοῖ, τετελειωμένον τοῖς κατορθώμασι. Τοῦτο γὰρ προσυπακουστέον τῷ, «Πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι».

ιβ΄. Ἡ πίστις ἀναπόδεικτος γνῶσίς ἐστιν. Εἰ δὲ γνῶσίς ἐστιν ἀναπόδεικτος, ἄρα σχέσις ἐστὶν ὑπὲρ φύσιν ἡ πίστις, δι' ἧς ἀγνώστως, ἀλλ' οὐκ ἀποδεικτικῶς, ἑνούμεθα τῷ Θεῷ κατὰ τὴν ὑπὲρ νόησιν ἕνωσιν.

ιγ΄. Τὴν ἄμεσον λαβὼν ἕνωσιν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ νοῦς, τὴν τοῦ νοεῖν καὶ νοεῖσθαι παντελῶς δύναμιν ἔχει σχολάζουσαν. Ὁπηνίκα γοῦν ταύτην λύσει, νοήσας τι τῶν μετὰ Θεόν, διεκρίθη, τεμὼν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἕνωσιν, καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμένος, ὡς ὑπὲρ φύσιν καὶ τῇ μεθέξει θεὸς γεγενημένος, καθάπερ ὅρος ἀκίνητον, ἑαυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον.

ιδ΄. Ὁ πρὸς εὐσέβειαν εἰσαγόμενος, περὶ τῶν ἔργων διδασκόμενος τῆς δικαιοσύνης, τὴν πρᾶξιν μόνην ἐπιτελεῖ, μετὰ πάσης ὑπακοῆς καὶ πίστεως, καθάπερ σάρκας ἐσθίων τῶν ἀρετῶν τὰ φαινόμενα, τὴν ἠθικὴν δηλονότι παιδαγωγίαν· τοὺς δὲ τῶν ἐντολῶν λόγους, ἐν οἷς ἡ τῶν τελείων ὑπάρχει γνῶσις, τῷ Θεῷ παραχωρεῖ διὰ τῆς πίστεως, μὴ δυνάμενος συνεπεκταθῆναι τέως τῷ μήκει τῆς γνώσεως.

ιε΄. Ὁ τέλειος, οὐ μόνον τὴν τῶν εἰσαγομένων τάξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν προκοπτόντων διαδραμών, οὐκ ἀγνοεῖ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατ' ἐντολὴν γινομένων τοὺς λόγους, ἀλλ' ἐκείνους πνεύματι πρῶτον διαπιών, πᾶσαν ἐσθίει διὰ τῶν ἔργων τὴν σάρκα τῶν ἀρετῶν, πρὸς τὴν κατὰ νοῦν γνῶσιν ἀναβιβάζων τὴν τῶν γινομένων κατ' αἴσθησιν κίνησιν.

ψυχῆς μὲ τὸ σῶμα κατὰ τὴν αἴσθηση. Εἶναι δυνατὰ ὅλα ὅσα ἀποξενώνουν τὸ νοῦ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὴ σάρκα καὶ τὸν προσοικειώνουν μὲ τὸν Θεὸ τέλειο πιὰ μὲ τὶς ἀρετές. Αὐτὸ βέβαια πρέπει νὰ ἐξυπακούεται μὲ τὸ «Εἶναι ὅλα δυνατὰ σ' ὅποιον πιστεύει»[7].

ιβ'. Ἡ πίστη εἶναι γνώση ποὺ δὲν ἀποδεικνύεται. Ἂν λοιπὸν ἡ πίστη εἶναι γνώση ποὺ δὲν ἀποδεικνύεται, ἄρα ἡ πίστη εἶναι σχέση πάνω ἀπὸ τὴ φύση καὶ μ' αὐτὴν μὲ τρόπο ἄγνωστο, ἀλλὰ ὄχι ἀποδεικτικό, πραγματοποιοῦμε τὴν πάνω ἀπὸ τὴ νόηση ἕνωσή μας μὲ τὸν Θεό.

ιγ'. Ὅταν ὁ νοῦς ἐπιτύχει τὴν ἄμεση ἕνωσή του μὲ τὸν Θεό, τότε σχολάζει τελείως ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ νοεῖ καὶ νὰ νοεῖται. Ὅταν λοιπὸν αὐτὴ τὴ διαλύσει νοώντας κάτι ἀπὸ τὰ μετὰ τὸν Θεό, χωρίστηκε τότε ἀπ' αὐτὸν κόβοντας τὴν ὑπέρνοη ἕνωση, κατὰ τὴν ὁποία, ὅσο εἶναι ἑνωμένος μὲ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἔγινε θεὸς ὑπερφυσικὰ καὶ μὲ τὴ μέθεξη, μεταθέτει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸ νόμο τῆς φύσης σὰν ἕνα βουνὸ ἀμετακίνητο.

ιδ'. Αὐτὸς ποὺ εἰσάγεται στὴν εὐσέβεια, ὅταν διδάσκεται γιὰ τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης, κάνει τὴν πράξη μόνο μὲ ὅλη τὴν ὑπακοὴ καὶ τὴν πίστη, τρώγοντας σὰ νὰ εἶναι σάρκες τὰ φαινόμενα τῶν ἀρετῶν, δηλαδὴ τὴν ἠθικὴ παιδαγωγία. Τοὺς λόγους ὅμως τῶν ἐντολῶν, ὅπου ὑπάρχει ἡ γνώση τῶν τελείων, τοὺς παραχωρεῖ στὸν Θεὸ μὲ τὴν πίστη, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ μαζὶ μὲ τὸ μῆκος τῆς γνώσης.

ιε'. Ὁ τέλειος ἀφοῦ διέτρεξε ὄχι τὴν τάξη μόνο ἐκείνων ποὺ εἰσάγονται, ἀλλὰ καὶ τῶν προχωρημένων, δὲν ἀγνοεῖ τοὺς λόγους ὅσων ἔπραξε σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή, ἀλλά, ἀφοῦ ἐκείνους πρῶτα τοὺς καταπιεῖ, τρώγει μὲ τὰ ἔργα ὅλη τὴ σάρκα τῶν ἀρετῶν, ἀνεβάζοντας στὴ νοερὴ γνώση τὴν κίνηση ὅσων γίνονται μὲ τὴν αἴσθηση.

---

7. Μάρκ. 9, 23.

ις´. Ὁ Κύριός εἰπών, «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ», τουτέστι πρὸ πάντων τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ οὕτω τὴν τῶν καθηκόντων τρόπων ἐξάσκησιν, σαφῶς ἔδειξε περὶ μόνης τῆς θείας γνώσεως δεῖν ζητεῖν τοὺς πιστεύοντας καὶ τῆς αὐτὴν κοσμούσης διὰ τῶν ἔργων ἀρετῆς.

ιζ´. Ἐπειδὴ πολλὰ τυγχάνει τὰ πρὸς γνῶσιν Θεοῦ καὶ ἀρετὴν ζητούμενα τοῖς πιστεύουσιν, ἀπαλλαγὴ παθῶν, ὑπομονὴ πειρασμῶν, ἀρετῶν λόγοι, τρόποι ἐνεργειῶν, ἐξήλωσις τῆς πρὸς σάρκα τῆς ψυχῆς διαθέσεως, ἀποξένωσις τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς αἰσθήσεως σχέσεως, τοῦ νοῦ παντελὴς ἀπὸ πάντων τῶν γεγονότων ἀναχώρησις, καὶ ἁπλῶς μυρία ἄλλα εἰσὶ τὰ πρὸς ἀποχὴν μὲν κακίας καὶ ἀγνωσίας, κατόρθωσιν δὲ γνώσεως καὶ ἀρετῆς, εἰκότως ὁ Κύριος ἔφησεν, «Πάντα ὅσα ἂν αἰτῆσθε πιστεύοντες, λήψεσθε», πάντα ἁπλῶς, τὰ πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ καὶ ἀρετὴν συντείνοντα μόνα καὶ ζητεῖν καὶ αἰτεῖν μετ' ἐπιστήμης καὶ πίστεως δεῖν εἰπὼν τοὺς εὐσεβεῖς. Ταῦτα γὰρ πάντα συμφέρει, καὶ πάντως δίδωσιν αὐτὰ τοῖς αἰτοῦσιν ὁ Κύριος.

ιη´. Ὁ τοίνυν διὰ μόνην τὴν πίστιν, ἤγουν τὴν πρὸς Θεὸν ἄμεσον ἕνωσιν, πάντα ζητῶν τὰ πρὸς τὴν ἕνωσιν, πάντως λήψεται· ὁ δὲ ταύτης δίχα τῆς αἰτίας, κἂν ἄλλα, κἂν τὰ προειρημένα ζητῇ, οὐ λήψεται. Οὐ γὰρ πιστεύει, ἀλλ' οἰκείαν, ὡς ἄπιστος, διὰ τῶν θείων πραγματεύεται δόξαν.

ιθ´. Ὁ γνώμῃ τῆς καθ' ἁμαρτίαν καθαρεύων φθορᾶς, φθείρει τὴν τῶν φθείρειν πεφυκότων φθοράν. Ἡ γὰρ ἀφθαρσία τῆς προαιρέσεως, τὴν φθορὰν συντηρεῖν τῆς φύσεως πέφυκεν ἄφθαρτον, κατὰ πρόνοιαν, διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τοῦ Πνεύματος χάριτος μὴ συγχωροῦσα ταῖς ἐναντίαις ποιότησιν αὐτὴν διαφθείρεσθαι.

---

8. Ματθ. 6, 33.

ις'. Λέγοντας ὁ Κύριος, «Νὰ ζητᾶμε πρῶτα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δικαιοσύνη του»[8], δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας, καὶ στὴ συνέχεια τὴν ἄσκηση τῆς κατάλληλης συμπεριφορᾶς, ἔδειξε μὲ σαφήνεια, ὅτι ὅσοι πιστεύουν πρέπει νὰ ἐρευνοῦν γιὰ τὴ θεία μόνο γνώση καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ ποὺ κοσμεῖ τὴ γνώση μὲ τὰ ἔργα.

ιζ'. Ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦν οἱ πιστοὶ γιὰ τὴν γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀρετή, ὅπως ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ πάθη, ὑπομονὴ στοὺς πειρασμούς, λόγοι τῶν ἀρετῶν, τρόποι ἐνεργειῶν, ἀπομάκρυνση τῆς ψυχικῆς διάθεσης ἀπὸ τὴ σάρκα, ἀποξένωση ἀπὸ τὴ σχέση τῆς αἴσθησης πρὸς τὰ αἰσθητά, καὶ γενικὰ ὑπάρχουν μύρια ἄλλα ὅσα ποὺ συντελοῦν στὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴν κακία καὶ στὴν κατόρθωση τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀρετῆς, γι' αὐτὸ εὔλογα εἶπε ὁ Κύριος, «Ὅλα ὅσα ζητᾶτε μὲ πίστη θὰ τὰ λάβετε»[9]. Εἶπε δηλαδὴ ὅτι οἱ εὐσεβεῖς πρέπει νὰ ζητοῦν καὶ νὰ ἀπαιτοῦν μὲ ἐπιστήμη καὶ πίστη ὅλα γενικά, ἐννοώντας ὅσα μόνον ὁδηγοῦν στὴν ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀρετή. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ συμφέρουν καὶ ὁπωσδήποτε τὰ δίνει ὁ Κύριος σὲ ὅσους τὰ ζητοῦν.

ιη'. Ὅποιος λοιπὸν ἀπὸ πίστη μόνον, δηλαδὴ ἄμεση ἕνωση μὲ τὸν Θεό, ζητεῖ ὅλα ὅσα βοηθοῦν στὴν ἕνωση, ὁπωσδήποτε θὰ τὰ λάβει. Ὅποιος ὅμως ζητεῖ χωρὶς τὴν προϋπόθεση αὐτὴ εἴτε ἄλλα εἴτε ὅσα προαναφέρθηκαν, δὲν θὰ τὰ λάβει. Γιατὶ δὲν πιστεύει, ἀλλὰ ὡς ἄπιστος διαπραγματεύεται μὲ τὰ θεῖα τὴ δική του δόξα.

ιθ'. Ὅποιος μὲ τὴ γνώμη του εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὴ φθορὰ τῆς ἁμαρτίας, ἐξουδετερώνει τὴ φθορὰ τῶν φθαρτικῶν συντελεστῶν. Γιατὶ ἡ ἀφθαρσία τῆς προαίρεσης ἔχει στὴ φύση της νὰ συντηρεῖ ἄφθαρτη τὴ φθορὰ τῆς φύσης, σύμφωνα μὲ τὴν πρόνοια ποὺ ἔχει μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπει νὰ διαφθείρεται αὐτὴ μὲ τὶς ἀντίθετες ποιότητες.

---

9. Ματθ. 11, 22.

κ΄. Ἐπειδὴ φύσεως καὶ χάριτος εἷς καὶ ὁ αὐτὸς οὐκ ἔστι λόγος, οὐκ ἔστιν ἀπορίας ἄξιον, πῶς τινες τῶν ἁγίων, ποτὲ μὲν παθῶν ὑπερεῖχον, ποτὲ δὲ μᾶλλον ὑπέπιπτον πάθεσι, γνωσκόντων ἡμῶν, ὅτι τὸ μὲν θαῦμα τῆς χάριτος ἦν, τὸ δὲ πάθος τῆς φύσεως.

κα΄. Ὁ διὰ μιμήσεως τὴν μνήμην ἔχων τῆς τῶν ἁγίων ἀναστροφῆς, τὴν μὲν τῶν παθῶν ἀποτίθεται νέκρωσιν, τὴν δὲ τῶν ἀρετῶν ζωὴν ὑποδέχεται.

κβ΄. Ὧ τρόπῳ βούλεται ὁ τὴν ἑκάστου διορίσας ζωὴν πρὸ τῶν αἰώνων Θεός, ἕκαστον πρὸς τὸ οἰκεῖον τῆς ζωῆς ἄγει τέλος, εἴτε δίκαιον, εἴτε ἄδικον.

κγ΄. Τὸν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ συμβάντα ζοφερὸν χειμῶνα, τὸ βάρος εἶναι τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν τεκμαίρομαι, τὴν δὲ νῆσον, τὴν παγίαν ἕξιν τῆς θείας ἐλπίδος καὶ ἄσειστον, τὴν δὲ πυράν, τὴν ἕξιν τῆς γνώσεως, τὰ δὲ φρύγανα, τὴν τῶν ὁρωμένων φύσιν, ἣν συνέστρεφε μὲν τῇ χειρί, τῇ κατὰ θεωρίαν λέγω ψηλαφητικῇ τοῦ νοῦ δυνάμει, διατρέφων τοῖς ἐξ αὐτῆς νοήμασι τὴν ἕξιν τῆς γνώσεως, τὴν θεραπεύουσαν τὴν ἐκ τοῦ χειμῶνος τῶν πειρασμῶν προστριβεῖσαν τῇ διανοίᾳ κατήφειαν· τὴν δὲ ἔχιδναν, τὴν λανθανόντως ἐγκεκρυμμένην τῇ φύσει τῶν αἰσθητῶν πονηρὰν καὶ ὀλέθριον δύναμιν, δήξασαν μὲν τὴν χεῖρα, τουτέστι τὴν κατὰ νοῦν ψηλαφητικὴν τῆς θεωρίας ἐνέργειαν, οὐ βλάψασαν δὲ τὸν διορατικὸν νοῦν, τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως αὐτὴν εὐθὺς ὡς ἐν πυρὶ διαφθείραντα, τὴν τῷ πρακτικῷ κινήματι τοῦ νοῦ προσαφθεῖσαν ἐκ τῆς τῶν αἰσθητῶν θεωρίας ὀλέθριον δύναμιν.

κδ΄. «Ὀσμὴ ἦν ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν» ὁ Ἀπόστολος, ὡς τοὺς πιστοὺς τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι διὰ πράξεως πρὸς τὴν εὐωδίαν τῶν ἀρετῶν κινεῖσθαι παρασκευάζων, ἢ τοὺς πειθομένους

κ'. Ἐπειδὴ ἡ φύση καὶ ἡ χάρη δὲν ἔχουν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸ λόγο, δὲν εἶναι ἄξιο ἀπορίας πῶς μερικοὶ ἅγιοι ἄλλοτε νικοῦσαν τὰ πάθη τους κι ἄλλοτε ἔπεφταν περισσότερο σ' αὐτά, καθόσον γνωρίζομε ἐμεῖς ὅτι τὸ θαῦμα εἶναι ἔργο τῆς χάριτος, ἐνῶ τὸ πάθος τῆς φύσεως.

κα'. Ὅποιος μὲ τὴ μίμηση ἔχει στὴ μνήμη του τὴν ἀναστροφὴ τῶν ἁγίων, ἀποθέτει τὴ νέκρωση τῶν παθῶν καὶ ὑποδέχεται τὴ ζωὴ τῶν ἀρετῶν.

κβ'. Ὁ Θεὸς ποὺ καθόρισε τὴ ζωὴ τοῦ καθενὸς πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες μὲ ὅποιο τρόπο θέλει αὐτός, ὁδηγεῖ τὸν καθένα πρὸς τὸ οἰκεῖο τέλος τῆς ζωῆς, εἴτε δίκαιο εἴτε ἄδικο.

κγ'. Ἡ ζοφερὴ τρικυμία ποὺ ἔτυχε στὸν μακάριο Παῦλο[10], συμπεραίνω πὼς εἶναι τὸ βάρος τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν· τὸ νησὶ εἶναι ἡ πάγια καὶ ἄσειστη ἕξη τῆς θείας ἐλπίδας· ἡ φωτιὰ εἶναι ἡ ἕξη τῆς γνώσης· τὰ φρύγανα εἶναι ἡ φύση τῶν ὁρατῶν, ποὺ τὴν ἔστριβε μὲ τὸ χέρι, ἐννοῶ τὴ θεωρητικὴ ψηλαφητικὴ δύναμη τοῦ νοῦ, διατρέφοντας μὲ τὰ νοήματά της τὴν ἕξη τῆς γνώσης, ποὺ θεραπεύει τὴν κατήφεια ποὺ προστρίφτηκε στὴ διάνοια ἀπὸ τὴν τρικυμία τῶν πειρασμῶν· ἡ ἔχιδνα εἶναι ἡ πονηρὴ κι ὀλέθρια δύναμη ποὺ λανθάνει κρυμμένη μέσα στὴ φύση τῶν αἰσθητῶν, ἡ ὁποία δάγκασε βέβαια τὸ χέρι, δηλαδὴ τὴν ψηλαφητικὴ νοερὴ ἐνέργεια τῆς θεωρίας, δὲν ἔβλαψε ὅμως τὸν διορατικὸ νοῦ, ἐπειδὴ τὴν ἔκαψε εὐθὺς ἀμέσως, σὰν σὲ φωτιά, στὸ φῶς τῆς γνώσης, τὴν ὀλέθρια δηλαδὴ δύναμη ποὺ προσκολλήθηκε στὴν πρακτικὴ λειτουργία τοῦ νοῦ ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν.

κδ'. Ὁ Ἀπόστολος ἦταν ὀσμὴ ἀπὸ ζωὴ σὲ ζωή[11], ἐπειδὴ προετοίμαζε τοὺς πιστοὺς μὲ τὸ παράδειγμά του νὰ κατευθύνονται μὲ τὶς πράξεις του στὴν εὐωδιὰ τῶν ἀρετῶν, ἢ μετέθετε ὅσους ἀκο-

10. Πράξ. 28, 2, 7.

11. Β' Κορ. 2, 16.

τῷ λόγῳ τῆς χάριτος ὡς κήρυξ ἀπὸ τῆς κατ' αἴσθησιν ζωῆς εἰς τὴν ἐν πνεύματι μετάγων ζωήν. «Ὀσμὴ δὲ θανάτου εἰς θάνατον», τοῖς ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς ἀγνοίας εἰς τὸν τῆς ἀπιστίας ἐλάσασι θάνατον, διδοὺς αὐτοῖς αἴσθησιν τῆς μενούσης αὐτοὺς κατακρίσεως. Ἢ πάλιν «ὀσμὴ ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωήν», τοῖς ἀπὸ πράξεως εἰς θεωρίαν ἀναγομένοις, «ὀσμὴ δὲ θανάτου εἰς θάνατον», τοῖς ἀπὸ τοῦ νεκρῶσαι τῇ καθ' ἁμαρτίαν ἀργίᾳ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τὴν τῶν ἐμπαθῶν νοημάτων τε καὶ φαντασιῶν ἐπαινουμένην μεταβαίνουσι νέκρωσιν.

κε΄. Τρεῖς εἰσιν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, λόγος, θυμός, καὶ ἐπιθυμία. Τῷ μὲν λόγῳ ζητοῦμεν, τῇ ἐπιθυμίᾳ δὲ ποθοῦμεν τὸ ζητηθὲν ἀγαθόν, τῷ δὲ θυμῷ ὑπεραγωνιζόμεθα. Κατὰ ταύτας δὴ τὰς δυνάμεις προσμένοντες οἱ τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες τῷ θείῳ λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, τῇ μὲν ζητοῦντες, τῇ δὲ ποθοῦντες, τῇ δὲ ὑπεραγωνιζόμενοι, δέχονται τροφὴν ἄφθαρτον καὶ τὸν νοῦ πιαίνουσαν τὴν γνῶσιν τῶν γεγονότων.

κς΄. Τὴν κενωθεῖσαν τῆς δοθείσης γνώσεως φύσιν, γενόμενος ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πάλιν ἐπλήρωσε γνώσεως, καὶ στομώσας πρὸς ἀτρεψίαν, οὐ φύσει, ποιότητι δέ, ταύτην ἐθέωσεν, ἀνελλιπῶς αὐτὴν τῷ οἰκείῳ χαρακτηρίσας Πνεύματι, καθάπερ ὕδωρ, οἴνου ποιότητι πρὸς τόνον μετακεράσας. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γίνεται κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπος, ἵνα κατὰ χάριν ἡμᾶς καταστήσῃ θεούς.

κζ΄. Ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήσας Θεός, ἅμα βουλήσει τὸ εἶναι αὐτῇ δέδωκεν, συνήρμοσεν αὐτῇ καὶ δύναμιν τῶν καθηκόντων ποιητικήν· δύναμιν δὲ λέγω τὴν οὐσιωδῶς μὲν κατεσπαρμένην τῇ φύσει πρὸς ἀρετῶν ἐνέργειαν κίνησιν, γνω-

λουθοῦσαν τὸ λόγο τῆς χάριτος ὡς κήρυκας ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς αἴσθησης στὴν πνευματικὴ ζωή. Ἐπίσης ἦταν ὀσμὴ θανάτου γιὰ ἐκείνους ποὺ προχώρησαν ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ἄγνοιας στὸ θάνατο τῆς ἀπιστίας, προδιαθέτοντάς τους γιὰ τὴν κατάκριση ποὺ τοὺς περίμενε. Ἢ πάλι ἦταν ὀσμὴ ἀπὸ ζωὴ σὲ ζωὴ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὴν πράξη στὴ θεωρία, καὶ ὀσμὴ θανάτου πρὸς θάνατο γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀπὸ τὴ νέκρωση μὲ τὴν ἀργία τους στὴν ἁμαρτία τῶν ἐπιγείων μελῶν τους[12], μεταβαίνουν στὴν ἐπαινούμενη νέκρωση τῶν ἐμπαθῶν νοημάτων καὶ φαντασιῶν.

κε'. Οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι τρεῖς· ὁ λόγος, ὁ θυμός, ἡ ἐπιθυμία[13]. Μὲ τὸ λόγο ἐρευνοῦμε, μὲ τὴν ἐπιθυμία ποθοῦμε τὸ ἀγαθὸ ποὺ ἐρευνήσαμε, καὶ μὲ τὸ θυμὸ ἀγωνιζόμαστε γι' αὐτό. Παραμένοντας στὸ πλαίσιο τῶν δυνάμεων αὐτῶν ὅσοι ἀγαποῦν τὸν Θεό, στὸ λόγο δηλαδὴ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, μὲ τὸ λογικὸ ἐρευνώντας, μὲ τὴν ἐπιθυμία ποθώντας, καὶ μὲ τὸ θυμὸ ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὸ ἀγαθό, δέχονται τροφὴ ἄφθαρτη, ποὺ τρέφει τὸ νοῦ μὲ τὴ γνώση ἐκείνων ποὺ ἔχουν δημιουργηθεῖ.

κϛ'. Ὅταν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος γέμισε πάλι μὲ γνώση τὴ φύση ποὺ εἶχε ἀδειάσει ἀπὸ τὴ γνώση ποὺ τῆς εἶχε δοθεῖ, κι ἀφοῦ τὴ σφυρηλάτησε, ὥστε νὰ μείνει ἄτρεπτη, τὴν θέωσε ὄχι κατὰ τὴ φύση, ἀλλὰ κατὰ τὴν ποιότητα, δίνοντάς της χωρὶς ἔλλειψη τοὺς χαρακτῆρες τοῦ Πνεύματός του, ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως μετέβαλε τὸ νερὸ στὴν ποιότητα τοῦ κρασιοῦ δυναμώνοντάς το. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ γίνεται ἀληθινὰ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ μᾶς ἀναδείξει θεοὺς κατὰ χάρη.

κζ'. Ὁ Θεὸς ποὺ δημιούργησε τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, ταυτόχρονα μὲ τὸ εἶναι τῆς ἔδωσε τὴ βούληση καὶ τὴν ἐφοδίασε μὲ τὴ δύναμη νὰ ἐκτελεῖ ὅσα τῆς ταιριάζουν. Μὲ τὴ 'δύναμη' ἐννοῶ τὴν κίνηση ποὺ εἶναι κατεσπαρμένη ὡς πρὸς τὴν οὐσία στὴ φύση γιὰ

12. Κολ. 3, 5.
13. Μὲ σύγχρονους ὅρους λογικό, συναισθηματικὸ καὶ ἐπιθυμητικό.

μικῶς δὲ πρὸς τὴν τοῦ κεκτημένου βούλησιν κατὰ τὴν χρῆσιν ἐκφαινομένην.

κη΄. Φυσικὸν ἔχομεν κριτήριον τὸν κατὰ φύσιν νόμον, διδάσκοντα ἡμᾶς, ὅτι πρὸς τῆς ἐν ὅλοις σοφίας, ἔδει πρὸς τὴν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων μυσταγωγίαν ἡμῶν κινεῖσθαι τὴν ἔφεσιν.

κθ΄. Τὸ φρέαρ ἐστὶ τοῦ Ἰακὼβ ἡ Γραφή, τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶν ἡ ἐν τῇ Γραφῇ γνῶσις, τὸ δὲ βάθος ἡ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων δυσδιεξίτητος θέσις, τὸ δὲ ἄντλημά ἐστιν ἡ διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ θείου λόγου μάθησις, ἣν οὐκ εἶχεν ὁ Κύριος, Αὐτολόγος ὑπάρχων, καὶ οὐ τὴν ἐκ μαθήσεως καὶ μελέτης διδοὺς γνῶσιν τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ χάριτος πνευματικῆς ἀένναον σοφίαν καὶ μηδέποτε λήγουσαν τοῖς ἀξίοις δωρούμενος. Τὸ γὰρ ἄντλημα, τουτέστιν ἡ μάθησις, μέρος ἐλάχιστον λαμβάνουσα γνώσεως, τὸ πᾶν ἐᾷ μηδενὶ λόγῳ κρατούμενον. Ἡ δὲ κατὰ χάριν γνῶσις ὅλην ἔχει καὶ δίχα μελέτης τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις σοφίαν, πρὸς τὰς χρείας ποικίλως βλυστάνουσαν.

λ΄. Τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον, ἐξ αὐτοῦ μόνου, τοῦ, τὸ μὲν «ζωῆς ξύλον» ὀνομασθῆναι τὸ δὲ οὐ ζωῆς, ἀλλὰ μόνον «γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ», πολλὴν καὶ ἄφατον ἔχουσι τὴν διαφοράν. Τὸ γὰρ τῆς «ζωῆς ξύλον», πάντως καὶ ζωῆς ἐστι ποιητικόν, τὸ δὲ μὴ τῆς ζωῆς ξύλον, δῆλον ὅτι θανάτου ποιητικόν. Τὸ γὰρ μὴ ποιητικὸν ζωῆς ἐκ τοῦ μὴ προσαγορευθῆναι ξύλον τῆς ζωῆς, θανάτου σαφῶς ἂν εἴη ποιητικόν· ἄλλο γὰρ οὐδὲν τῇ ζωῇ κατ' ἐναντίωσιν ἀντιδιαιρεῖται.

λα΄. Τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ ὡς σοφία, πλείστην ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ ξύλον τὸ γνωστικὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, τὸ μήτε

---

14. Μυσταγωγία· ἡ μυστικὴ εἰσαγωγή, ἡ μυστικὴ διδασκαλία, ἡ μύηση.
15. Ἰω. 4, 13.

τὴν ἐνέργεια τῶν ἀρετῶν, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴ γνώμη τὴν κίνηση πρὸς τὴ βούληση ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχει, ποὺ ἐκδηλώνεται κατὰ τὴ χρήση.

κη'. Ἔχομε φυσικὸ κριτήριο, τὸ φυσικὸ νόμο ποὺ μᾶς διδάσκει, ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ σοφία ποὺ ὑπάρχει σὲ ὅλα ἔπρεπε ἡ ἐπιθυμία μας νὰ κατευθύνεται στὸ νὰ διδαχθεῖ κατὰ τρόπο μυστικὸ[14] τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ποιητὴ τῶν ὅλων.

κθ'. Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακὼβ εἶναι ἡ Γραφή[15]· τὸ νερό του εἶναι ἡ μέσα στὴ Γραφὴ γνώση· τὸ βάθος του εἶναι ἡ δυσκολόβρετη λύση τῶν αἰνιγμάτων τῆς Γραφῆς· τὸ ἄντλημα εἶναι ἡ μάθηση τοῦ θείου λόγου μὲ τὰ γράμματα, ποὺ δὲν τὴν εἶχε ὁ Κύριος, ἐπειδὴ εἶναι Αὐτολόγος καὶ δὲν δίνει σὲ ὅσους πιστεύουν τὴ γνώση ἀπὸ μάθηση καὶ μελέτη, ἀλλὰ δωρίζει στοὺς ἄξιους μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος τὴ σοφία τὴν ἀένναη καὶ ποὺ δὲν σταματᾶ ποτέ. Γιατὶ τὸ ἄντλημα, δηλαδὴ ἡ μάθηση, παίρνοντας ἕνα ἐλάχιστο ποσοστὸ γνώσης, ἀφήνει τὸ σύνολο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ ἀπὸ κανένα λόγο. Ἐνῶ ἡ κατὰ χάρη γνώση ἔχει ὅλη, καὶ χωρὶς μελέτη, τὴ σοφία τὴ δυνατὴ στοὺς ἀνθρώπους μὲ ποικίλα ἀναβρύσματα ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες.

λ'. Τὸ ξύλο τῆς ζωῆς καὶ τὸ διάφορό του, ἀπὸ τὸ ὄνομά τους καὶ μόνο, τὸ νὰ ὀνομαστεῖ δηλαδὴ τὸ ἕνα «ξύλο τῆς ζωῆς»[16] καὶ τὸ ἄλλο ὄχι τῆς ζωῆς, ἀλλὰ «τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ»[17], ἔχουν μεγάλη καὶ ἀπερίγραπτη διαφορά. Γιατὶ τὸ ξύλο τῆς ζωῆς εἶναι ὁπωσδήποτε πρόξενο ζωῆς, ἐνῶ τὸ ξύλο ποὺ δὲν εἶναι τῆς ζωῆς προφανῶς εἶναι πρόξενο θανάτου. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ δὲν προξενεῖ ζωὴ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ὀνομάστηκε ξύλο τῆς ζωῆς, θὰ μποροῦσε προφανῶς νὰ εἶναι πρόξενο θανάτου· καθόσον κανένα ἄλλο δὲν εἶναι ἀντιφατικὰ ἀντίθετο τῆς ζωῆς.

λα'. Τὸ ξύλο τῆς ζωῆς ἔχει καὶ ὡς σοφία μεγάλη διαφορὰ πρὸς

16. Γεν. 3, 22.
17. Γεν. 2, 17.

ὃν σοφία, μήτε ὠνομασμένον. Τῆς μὲν γὰρ σοφίας ἴδιον νοῦς καὶ λόγος, τῆς δὲ τῇ σοφίᾳ κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντικειμένης ἕξεως ἴδιον ἀλογία καὶ αἴσθησις.

λϐʹ. Ἐπειδὴ ἐκ ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος αἰσθητικοῦ συνεστὼς πρὸς γένεσιν ἦλθεν ὁ ἄνθρωπος, ἔστω κατὰ μίαν ἐπιϐολὴν ξύλον ζωῆς ὁ τῆς ψυχῆς νοῦς, ἐν ᾧ τῆς σοφίας ὑπάρχει τὸ χρῆμα, ξύλον δὲ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ ἡ τοῦ σώματος αἴσθησις, ἐν ᾗ τῆς ἀλογίας ὑπάρχει σαφῶς ἡ κίνησις, ἧς κατὰ τὴν πεῖραν, μὴ ἅψασθαι δι' ἐνεργείας ἄνθρωπος τὴν θείαν λαϐὼν ἐντολήν, οὐκ ἐφύλαξεν.

λγʹ. Ἀμφότερα τὰ ξύλα κατὰ τὴν Γραφήν, τινῶν εἰσι διακριτικά, ἤγουν ὁ νοῦς καὶ ἡ αἴσθησις· οἷον, ὁ μὲν νοῦς ἔχει δύναμιν διακριτικήν, νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, προσκαίρων καὶ αἰωνίων· μᾶλλον δὲ ψυχῆς ὑπάρχων δύναμις διακριτική, τῶν μὲν αὐτὴν ἀντέχεσθαι πείθει, τῶν δὲ ὑπεραίρεσθαι. Ἡ δὲ αἴσθησις ἔχει δύναμιν διακριτικὴν ἡδονῆς σωμάτων καὶ ὀδύνης, μᾶλλον δὲ δύναμις ὑπάρχουσα ἐμψύχων καὶ αἰσθητικῶν σωμάτων, τὴν μὲν ἡδονὴν ἐπισπᾶσθαι πείθει, τὴν δὲ ὀδύνην ἀποπέμπεσθαι.

λδʹ. Ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν μὲν μόνης τῆς καθ' ἡδονὴν καὶ ὀδύνην αἰσθητικῆς τῶν σωμάτων γένηται διακρίσεως, τὴν θείαν παραϐὰς ἐντολήν, ἐσθίει τὸ ξύλον τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, τουτέστι τὴν κατ' αἴσθησιν ἀλογίαν, ἔχων μόνην τὴν συστατικὴν τῶν σωμάτων διάκρισιν, καθ' ἣν, ὡς μὲν καλοῦ τῆς ἡδονῆς ἀντέχεται, ὡς δὲ κακοῦ τῆς ὀδύνης ἀπέχεται. Ἐὰν δὲ μόνης τῆς τῶν αἰωνίων διακρινούσης τὰ πρόσκαιρα δι' ὅλου γένηται νοερᾶς διακρίσεως, τὴν θείαν φυλάξας ἐντολήν, ἐσθίει τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τὴν κατὰ νοῦν λέγω συνισταμένην σοφίαν, μόνην ἔχων τὴν συστατικὴν τῆς ψυχῆς διάκρισιν, καθ' ἣν, ὡς μὲν καλοῦ τῆς τῶν αἰωνίων ἀντέχεται δόξης, ὡς δὲ κακοῦ τῆς τῶν προσκαίρων ἀπέχεται φθορᾶς.

λεʹ. Νοῦ μὲν καλόν ἐστιν ἡ ἀπαθὴς πρὸς τὸ πνεῦμα διά-

τὸ ξύλο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖο οὔτε εἶναι οὔτε ὀνομάστηκε σοφία. Γιατὶ διακριτικὸ γνώρισμα τῆς σοφίας εἶναι ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος, ἐνῶ τοῦ ἀντίθετου τῆς σοφίας γνώρισμα εἶναι ἡ ἀλογία καὶ ἡ αἴσθηση.

λϐ'. Ἐπειδὴ ἦρθε στὴ ζωὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελούμενος ἀπὸ νοερὴ ψυχὴ καὶ σῶμα μ' αἰσθήσεις, ἂς ὑποθέσομε κατὰ μία ἄποψη ὅτι «ξύλο τῆς ζωῆς» εἶναι ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς, ὅπου ὑπάρχει ἡ σοφία, καὶ «ξύλο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ» εἶναι ἡ σωματικὴ αἴσθηση, ὅπου φανερὰ ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ ἡ ἀλογία, τὴν ὁποία, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος πῆρε τὴν ἐντολὴ νὰ μὴ τὴ δοκιμάσει καὶ νὰ μὴν τὴ ϐάλει σ' ἐνέργεια, ὡστόσο δὲν τὴ φύλαξε.

λγ'. Καὶ τὰ δύο 'ξύλα' κατὰ τὴ Γραφή, ἔχουν τὴ δυνατότητα διάκρισης κάποιων, δηλαδὴ ὁ νοῦς καὶ ἡ αἴσθηση. Ὁ νοῦς λόγου χάρη ἔχει τὴ δύναμη διάκρισης σὲ νοητὰ καὶ αἰσθητά, πρόσκαιρα καὶ αἰώνια. Ἢ καλύτερα, ἐπειδὴ εἶναι διακριτικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, τὴν πείθει ἄλλα νὰ τ' ἀποδέχεται κι ἄλλα νὰ τὰ προσπερνᾶ. Ἡ αἴσθηση πάλι ἔχει δύναμη διακριτικὴ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης τῶν σωμάτων καὶ πείθει τὴν ψυχὴ νὰ θέλει ν' ἀποσπᾶ τὴν ἡδονὴ καὶ ν' ἀποϐάλλει τὴν ὀδύνη.

λδ'. Ἂν ὁ ἄνθρωπος περιοριστεῖ στὴ διάκριση μόνο τῆς σωματικῆς αἴσθησης τῆς ἡδονῆς καὶ ὀδύνης, παραϐαίνοντας τὴ θεία ἐντολή, τρώγει «τὸ ξύλο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ», δηλαδὴ τὴν ἀλογία τῆς αἴσθησης, ἔχοντας μονάχα τὴ διάκριση ποὺ συνιστᾶ τὰ σώματα, κατὰ τὴν ὁποία συγκρατεῖ τὴν ἡδονὴ ὡς καλὸ καὶ κρατιέται μακριὰ ἀπὸ τὴν ἡδονή. Ἂν ὅμως δεχθεῖ ὁλοκληρωτικὰ τὴ νοερὴ διάκριση ποὺ διακρίνει τὰ πρόσκαιρα ἀπὸ τὰ αἰώνια, τηρώντας τὴ θεία ἐντολή, τότε τρώγει τὸ ξύλο τῆς ζωῆς, ἐννοῶ τὴ νοερὴ σοφία, ἐπειδὴ ἔχει μονάχα τὴ συστατικὴ διάκριση τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ὁποία συγκρατεῖ τὴ δόξα τῶν αἰώνιων ὡς καλὸ καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴ φθορὰ τῶν πρόσκαιρων ὡς κακό.

λε'. Τὸ καλὸ τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πάθος διάθεση

θεσις, κακὸν δὲ ἡ ἐμπαθὴς πρὸς τὴν αἴσθησιν σχέσις· αἰσθήσεως δὲ καλόν ἐστιν ἡ καθ' ἡδονὴν ἐμπαθὴς πρὸς σῶμα κίνησις, κακὸν δὲ ἡ κατὰ στέρησιν ταύτης ἐπιγινομένη διάθεσις.

λϛʹ. Ὁ πείσας τὸ συνειδός, ὡς φύσει καλόν, πραττόμενον ἔχειν τὸ κάκιστον, οὗτος χειρὸς δίκην ἐκτείνας τὸ πρακτικόν, ἔλαβε ψεκτῶς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἀθάνατον ἡγησάμενος φύσει τὸ κάκιστον. Διόπερ τὴν κατὰ τὸ συνειδὸς τοῦ κακοῦ διαβολὴν τῷ ἀνθρώπῳ φυσικῶς ἐνθέμενος ὁ Θεός, διέκρινεν αὐτὸν τῆς ζωῆς, κακὸν τῇ προαιρέσει γεγενημένον, ἵνα μή, τὸ κακὸν πράττων, δύνηται πεῖσαι τὴν ἰδίαν συνείδησιν, ὅτι φύσει καλὸν ὑπάρχει τὸ κάκιστον.

λζʹ. Ἡ ἄμπελος οἶνον ποιεῖ, ὁ οἶνος μέθην, ἡ μέθη ἔκστασιν. Οὐκοῦν ὁ ἐνεργὴς λόγος, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἄμπελος, γεωργούμενος ταῖς ἀρεταῖς, γεννᾷ τὴν γνῶσιν, ἡ δὲ γνῶσις γεννᾷ τὴν καλὴν ἔκστασιν, τὴν τὸν νοῦν τῆς κατ' αἴσθησιν σχέσεως ἐξιστῶσαν.

ληʹ. Τοῖς τῶν αἰσθητῶν νοήμασιν εἴωθε κακούργως ὁ πονηρὸς συμβάλλειν τὰ τῶν αἰσθητῶν εἴδη καὶ σχήματα, δι' ὧν πέφυκε τὰ πάθη δημιουργεῖσθαι περὶ τὰς ἐπιφανείας τῶν ὁρατῶν, στάσιν λαμβανούσης διὰ τῆς μέσης αἰσθήσεως τῆς περὶ τὰ νοητὰ διαβάσεως, τῆς ἐν ἡμῖν λογικῆς ἐνεργείας. Διὸ καὶ κατισχύει πορθεῖν τὴν ψυχήν, καὶ εἰς τὴν τῶν παθῶν σύγχυσιν κατασύρειν.

λθʹ. Λύχνος ἐστί, κατὰ ταυτὸν ὁμοῦ καὶ φῶς, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ ὡς φωτίζων τοὺς κατὰ φύσιν λογισμοὺς τῶν πιστῶν, καὶ ὡς καίων τοὺς παρὰ φύσιν· καὶ ὡς λύων τὸ ζόφον τῆς κατ' αἴσθησιν ζωῆς, τοῖς διὰ τῶν ἐντολῶν πρὸς τὴν ἐλπιζομένην

πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐνῶ κακὸ ἡ ἐμπαθὴς σχέση πρὸς τὴν αἴσθηση. Τὸ καλὸ πάλι τῆς αἴσθησης εἶναι ἡ κυριαρχιμένη ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἡδονῆς κίνηση πρὸς τὸ σῶμα, ἐνῶ κακὸ ἡ διάθεση ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ στέρησή της.

λς'. Ὅποιος ἔπεισε ὅτι ἡ συνείδηση, ὡς ἀπὸ τὴ φύση του καλό, στὴν πράξη ἔχει τὸ κάκιστο, αὐτὸς ἁπλώνοντας, σὰ νὰ εἶναι χέρι, τὴν πρακτικὴ δύναμή του, ἔλαβε, ὄντας ἄξιος μομφῆς, ἀπὸ τὸ ξύλο τῆς ζωῆς, τὸ κάκιστο, θεωρώντας το ὡς ἀπὸ τὴ φύση του ἀθάνατο. Γι' αὐτὸ θέτοντας ὁ Θεὸς φυσικὰ στὸν ἄνθρωπο τὴ διαβολὴ τοῦ κακοῦ στὴ συνείδησή του, τὸν διαχώρισε ἀπὸ τὴ ζωή, ἐπειδὴ εἶχε γίνει κακὸς στὴν προαίρεση, ὥστε, πράττοντας τὸ κακό, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ πείσει τὴ συνείδησή του, ὅτι ἀπὸ τὴ φύση του καλὸ εἶναι τὸ κάκιστο.

λζ'. Τὸ κλῆμα κάνει κρασί, τὸ κρασὶ προκαλεῖ τὴ μέθη, καὶ ἡ μέθη τὴν ἔκσταση. Ὁ ἐνεργὴς λοιπὸν λόγος, ποὺ εἶναι τὸ κλῆμα, ὅταν καλλιεργεῖται μὲ τὶς ἀρετὲς γεννᾶ τὴ γνώση, καὶ ἡ γνώση γεννᾶ τὴν καλὴ ἔκσταση, ποὺ βγάζει τὸ νοῦ ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ τὶς αἰσθήσεις.

λη'. Μὲ τὰ νοήματα τῶν αἰσθητῶν ὁ πονηρὸς συνηθίζει νὰ ἑνώνει τὶς ὄψεις καὶ τὰ σχήματα τῶν αἰσθητῶν, μέσω τῶν ὁποίων δημιουργοῦνται τὰ πάθη γύρω ἀπὸ τὶς ἐπιφάνειες τῶν ὁρατῶν, ἀφοῦ σταματήσει ἡ λογικὴ ἐνέργεια μέσα μας γιὰ τὸ πέρασμα μέσω τῶν αἰσθήσεων στὰ νοητά. Γι' αὐτὸ καὶ κατορθώνει νὰ πορθεῖ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν κατασύρει στὴ σύγχυση τῶν παθῶν.

λθ'. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι λύχνος καὶ ταυτόχρονα καὶ φῶς[18], ἐπειδὴ καὶ τοὺς φυσικοὺς λογισμοὺς τῶν πιστῶν φωτίζει καὶ τοὺς παραφύση καίει, καὶ ἀκόμα ἐπειδὴ διαλύει τὸ ζόφο τῆς ζωῆς τῶν αἰσθήσεων γιὰ ἐκείνους ποὺ σπεύδουν μέσω τῶν ἐντολῶν πρὸς τὴ

---

18. Ψαλμ. 118, 105. Παροιμ. 6, 23.

ἐπειγομένοις ζωήν, καὶ ὡς κολάζων τῇ καύσει τῆς κρίσεως τοὺς ταύτης τῆς σκοτεινῆς τοῦ βίου νυκτὸς κατὰ γνώμην διὰ φιλίαν σαρκὸς ἀντεχομένους.

μ΄. Ὁ μὴ πρὸς ἑαυτόν, φησί, πρότερον ἀναχθείς, διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παρὰ φύσιν παθῶν, πρὸς τὴν ἰδίαν αἰτίαν, ἤγουν τὸν Θεόν, διὰ τῆς ἐν χάριτι τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν ἐπικτήσεως οὐκ ἀναχθήσεται. Τῶν γὰρ πεποιημένων χωρισθῆναι δεῖ κατὰ διάνοιαν τὸν πρὸς Θεὸν ἀληθῶς συναγόμενον.

μα΄. Τοῦ μὲν γραπτοῦ νόμου ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν παθῶν ἀπαλλαγή, φυσικοῦ δὲ νόμου ἡ κατ᾽ ἰσονομίαν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἰσοτιμία, πνευματικοῦ δὲ νόμου τελείωσις ἡ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς ἔστιν ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἐξομοίωσις.

μβ΄. Τῆς μὲν τῶν σωμάτων καὶ ἀσωμάτων γνώσεως δεκτικὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ δύναμις, τῆς δὲ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ μόνην τὴν χάριν δέχεται τὰς ἐμφάσεις· ὅτι ἐστὶ μόνον πιστεύουσα, ἀλλ᾽ οὔ τί ποτε κατ᾽ οὐσίαν ἐστὶν αὐθαδιζομένη, ὡς ὁ δαιμόνιος νοῦς. Ὁ γὰρ γνώσεως ἄμοιρος, τὸν κατ᾽ ἀρετὴν ῥυπτικὸν τῆς κακίας οὐδαμῶς ἐπίσταται τρόπον.

μγ΄. Ὁ τὸ ψεῦδος ἀγαπῶν, αὐτῷ παραδίδοται πρὸς ἀπώλειαν, ἵνα γνῷ πάσχων ὅπερ ἑκὼν περιεῖπε, καὶ μάθῃ κατὰ τὴν πεῖραν γενόμενος, ὡς ἐλάνθανεν ἀντὶ ζωῆς περιπτυσσόμενος θάνατον.

μδ΄. Μόνην ἔχει τοῦ καλοῦ τὴν γνῶσιν ὁ Θεός, ὡς κατ᾽ οὐσίαν τοῦ καλοῦ φύσις τε καὶ γνῶσις ὑπάρχων, τοῦ δὲ κακοῦ τὴν ἄγνοιαν, ὡς τὴν αὐτοῦ ἔχων ἀδυναμίαν· ὧν γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν φυσικῶς, τούτων οὐσιωδῶς κέκτηται τὴν γνῶσιν.

με΄. Τὸ ἐν τῷ Λευϊτικῷ στηθύνιον τὴν ἀμείνω καὶ ὑψηλὴν

ζωὴ ποὺ ἐλπίζομε, καὶ ἐπειδὴ τιμωρεῖ μὲ τὴ φλόγα τῆς κρίσεως ἐκείνους ποὺ εἶναι προσκολλημένοι μὲ τὴ γνώμη τους ἀπὸ φιλία πρὸς τὴ σάρκα σ' αὐτὴ τὴ σκοτεινὴ νύχτα τοῦ βίου.

μ'. Ὅποιος, λέγει, δὲν ἔχει ἀνεβεῖ στὸν πραγματικὸ ἑαυτό του μὲ τὴν ἀποβολὴ τῶν παραφύση παθῶν, δὲν θ' ἀνεβεῖ πρὸς τὴν ἴδια του τὴν αἰτία, δηλαδὴ τὸν Θεό, μὲ τὴν ἀπόκτηση μέσω τῆς χάριτος τῶν πάνω ἀπὸ τὴ φύση ἀγαθῶν. Γιατί, ὅποιος κατευθύνεται ἀληθινὰ πρὸς τὸν Θεό, πρέπει μὲ τὸ νοῦ του νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὰ δημιουργήματα.

μα'. Ἔργο τοῦ γραπτοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ πάθη, τοῦ φυσικοῦ νόμου εἶναι ἡ ἰσοτιμία πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἰσότητα νόμων, ἐνῶ ἡ τελείωση τοῦ πνευματικοῦ νόμου εἶναι ἡ ἐξομοίωση, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο, πρὸς τὸν Θεό.

μβ'. Τῆς γνώσης τῶν σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων δεκτικὴ κατὰ τὴ φύση εἶναι ἡ δύναμη τοῦ νοῦ, τὶς ἀποκαλύψεις ὅμως τῆς ἁγίας Τριάδας τὶς δέχεται μόνο μέσω τῆς χάριτος. Γιατὶ πιστεύει μόνο ὅτι ὑπάρχει, δὲν καυχιέται ὅμως γιὰ τὸ τί εἶναι ὡς πρὸς τὴν οὐσία, ὅπως τὸ γνωρίζει ὁ θεῖος νοῦς. Γιατὶ ὁ ἄμοιρος ἀπὸ γνώση δὲν γνωρίζει καθόλου τὸν τρόπο καθαρμοῦ τῆς κακίας μὲ τὴν ἀρετή.

μγ'. Ὅποιος ἀγαπᾶ τὸ ψεῦδος, παραδίδεται σ' αὐτὸ γιὰ ἀπώλειά του, γιὰ νὰ γνωρίσει πάσχοντας αὐτὸ ποὺ φρόντιζε θέλοντας, καὶ νὰ μάθει δοκιμάζοντάς το στὴν πεῖρα ὅτι ἀσυναίσθητα ἀγκάλιαζε τὸ θάνατο ἀντὶ τὴ ζωή.

μδ'. Ὁ Θεὸς μόνο ἔχει τὴ γνώση τοῦ καλοῦ, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος κατὰ τὴν οὐσία εἶναι καὶ φύση καὶ γνώση τοῦ καλοῦ· τοῦ κακοῦ ὅμως ἔχει τὴν ἄγνοια, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἀδυναμία νὰ τὸ πράξει. Γιατὶ γιὰ ὅποια ἔχει φυσικὰ τὴ δύναμη νὰ τὰ πράττει, αὐτῶν κατέχει στὴν οὐσία του τὴ γνώση.

με'. Τὸ «στηθάριο» τοῦ Λευϊτικοῦ δηλώνει τὴν ἀνώτερη καὶ

θεωρίαν δηλοῖ, ὁ δὲ βραχίων τὴν πρᾶξιν, ἤγουν τοῦ διανοητικοῦ τὴν ἕξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἢ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀρετήν· ὡς τῆς μὲν γνώσεως αὐτῷ προσαγούσης ἀμέσως τὸν νοῦν τῷ Θεῷ, τῆς ἀρετῆς δὲ κατὰ τὴν πρᾶξιν πάσης ἀφαιρουμένης αὐτὸν τῆς τῶν ὄντων γενέσεως, ἅπερ ἱερεῦσιν ἀφώρισεν ὁ λόγος, τοῖς μόνον τὸν Θεὸν διὰ πάντων κτησαμένοις κληρονομίαν καὶ μηδὲν τὸ σύνολον κεκτημένοις ἐπίγειον.

μς΄. Ἐπειδὴ τὰς ἄλλων καρδίας διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας, οἱ γνώσει καὶ ἀρετῇ δι' ὅλου ποιωθέντες τῷ πνεύματι, εὐσεβείας καὶ πίστεως ποιοῦνται δεκτικάς, καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῶν ἕξιν καὶ δύναμιν ἀφαιρούμενοι, τῶν ἐπὶ τῇ φθαρτῇ φύσει σπουδασμάτων, πρὸς τὴν τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀφθάρτων ἐνέργειαν ἀγαθῶν μεταφέρουσιν, εἰκότως τῶν προσαγομένων εἰς θυσίαν Θεοῦ τὸ στηθύνιον τοῦ ἐπιθέματος, τουτέστι τῶν προσαγομένων τὴν καρδίαν, καὶ τὸν βραχιόνα, τῶν αὐτῶν δηλονότι τὴν πρᾶξιν, προσέταξεν ἀφιεροῦσθαι τοῖς ἱερεῦσιν ὁ Λόγος.

μζ΄. Πᾶσα ἡ ἐνταῦθα δικαιοσύνη συγκρινομένη πρὸς τὴν μέλλουσαν, ἐσόπτρου λόγον ἐπέχει, τὴν τῶν ἀρχετύπων πραγμάτων εἰκόνα, οὐκ αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα, κατ' εἶδος ὑφιστάμενα ἔχουσα, καὶ πᾶσα γνῶσις ἐνταῦθα τῶν ὑψηλῶν συγκρινομένη πρὸς τὴν μέλλουσαν, αἴνιγμά ἐστίν, ἔμφασιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν ὑφισταμένην ἔχουσα τὴν φανήσεσθαι μέλλουσαν ἀ-λήθειαν.

μη΄. Ἐπειδὴ ἀρετῇ καὶ γνώσει τὰ θεῖα συνέχεται, τῶν κατ' ἀρετὴν πρωτοτύπων ἐστὶν ἐνδεικτικὸν τὸ ἔσοπτρον, καὶ τῶν κατὰ γνῶσιν ἀρχετύπων ἐκφαντικὸν ὑπάρχει τὸ αἴνιγμα.

μθ΄. Ὁ διὰ πράξεως εὐαρεστήσας τῷ Θεῷ, διὰ θεωρίας πρὸς τὴν τῶν νοητῶν χώραν τὸν νοῦν δηλαδὴ μετατίθησιν, ἵνα μὴ διὰ φαντασίας τινὸς τὸν ἐν τοῖς πάθεσι θεάσηται θάνατον

ὑψηλὴ θεωρία, ὁ βραχίονας δηλώνει τὴν πράξη, δηλαδὴ τὴν ἕξη καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ λογιστικοῦ, ἢ τὴ γνώση καὶ τὴν ἀρετή, ἐπειδὴ ἡ γνώση ὁδηγεῖ κατ' εὐθείαν τὸ νοῦ στὸν Θεό, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ τὸν βγάζει μὲ τὴν πράξη ἀπὸ ὅλη τὴ δημιουργία τῶν ὄντων. Αὐτὰ ὁ Λόγος τὰ καθόρισε γιὰ τοὺς ἱερεῖς, ποὺ ἀπόχτησαν ὡς κληρονομία τους ἀπὸ ὅλα τὸν Θεὸ μόνο καὶ δὲν ἔχουν ὡς ἀπόχτημά τους τίποτε ἀπολύτως τὸ ἐπίγειο.

μστ'. Ἐπειδὴ τὶς καρδιὲς ἄλλων, ὅσοι μὲ τὴ γνώση καὶ τὴν ἀρετὴ διαποτίστηκαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὶς κάνουν μὲ τὴ διδασκαλία τους δεκτικὲς εὐσέβειας καὶ πίστης, καὶ ἀφαιρώντας τὴν πρακτική τους ἱκανότητα καὶ δύναμη γιὰ τὴ μελέτη καὶ φροντίδα τῆς φθαρτῆς φύσης τοὺς μεταφέρουν πρὸς τὴν ἐνέργεια τῶν ὑπὲρ φύση ἄφθαρτων ἀγαθῶν, εὔλογα ὅρισε ὁ Λόγος ἀπὸ ὅσα προσάγονται γιὰ θυσία στὸν Θεὸ ν' ἀφιερώνονται στοὺς ἱερεῖς τὸ στῆθος τοῦ θύματος, δηλαδὴ ἡ καρδιὰ τῶν προσφερομένων, καὶ τὸν βραχίονα, δηλαδὴ τὴν πράξη αὐτῶν τῶν ἴδιων.

μζ'. Ὅλη ἡ ἐδῶ δικαιοσύνη σὲ σύγκριση μὲ τὴ μελλοντικὴ ἔχει θέσει καθρέφτη, ποὺ δείχνει τὴν εἰκόνα τῶν ἀρχέτυπων καὶ ὄχι τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅπως αὐτὰ ὑπάρχουν κατὰ εἴδη. Καὶ κάθε γνώση ἐδῶ γιὰ τὰ ὑψηλὰ σὲ σύγκριση πρὸς τὴ μελλοντικὴ εἶναι αἴνιγμα, ἀποτελώντας ἔμφαση τῆς ἀλήθειας, καὶ ὄχι τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια στὴν πραγματικότητά της ποὺ πρόκειται στὸ μέλλον νὰ φανερωθεῖ.

μη'. Ἐπειδὴ τὰ θεῖα συνέχονται ἀπὸ ἀρετὴ καὶ γνώση, τὸ κάτοπτρο δείχνει τὰ πρωτότυπα τῆς ἀρετῆς καὶ τὸ αἴνιγμα παριστάνει τὰ ἀρχέτυπα τῆς γνώσης.

μθ'. Ὅποιος μὲ τὶς πράξεις του εὐαρέστησε τὸν Θεό, εἶναι φανερὸ ὅτι μὲ τὴ θεωρία μεταθέτει τὸ νοῦ του πρὸς τὴ χώρα τῶν νοητῶν[19], γιὰ νὰ μὴ θεαστεῖ μὲ κάποια φαντασία σὰν αἰσθητὴ εἰκόνα

19. Γέν. 5,24. Ἑβρ. 11,5.

κατὰ τὴν αἴσθησιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἑλεῖν βουλομένων παντελῶς εὑρισκόμενος.

ν΄. Ὁ καθαρῷ πίστεως ὀφθαλμῷ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἰδὼν τὴν εὐπρέπειαν, ὑπακούει γῆς καὶ συγγενείας καὶ οἴκου πατρικοῦ προθύμως ἐξελθεῖν, καταλιπὼν τὴν πρὸς σάρκα καὶ αἴσθησιν καὶ αἰσθητὰ σχέσιν τε καὶ προσπάθειαν, καὶ φύσεως ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καὶ ἀγώνων ὑψηλότερος ὤν, προτιμήσας τὴν αἰτίαν τῆς φύσεως, ὡς τοῦ Ἰσαάκ, τὸν Θεόν, ὁ μέγας Ἀβραάμ.

να΄. Ὁ μήτε δόξης ἕνεκεν, μήτε προφάσει πλεονεξίας, μήτε κολακείας χάριν, καὶ ἀνθρωπαρεσκίας καὶ ἐπιδείξεως, τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν μελέτην τῶν θείων λόγων μετελθεῖν ἐπιτηδεύων, ἀλλὰ πάντα διὰ τὸν Θεὸν καὶ ποιῶν καὶ λέγων καὶ διανοούμενος, οὗτος ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας ἐν γνώσει πορεύεται. Τρίβοις γὰρ οὐκ εὐθείαις ὁ θεῖος οὐ πέφυκεν ἐμφιλοχωρεῖν λόγος, κἂν εὕρῃ τὴν ὁδὸν ἔν τισιν ἕτοιμον.

νβ΄. Νηστεύει τις καὶ ἀπέχεται τῆς ἐξαπτικῆς τῶν παθῶν διαίτης, τὰ ἄλλα τε ποιεῖ, ὅσα πρὸς ἀπαλλαγὴν κακίας συμβάλλεσθαι δύναται, τὴν λεγομένην ὁδὸν οὗτος ἡτοίμασε, κενοδοξίας δὲ ἢ πλεονεξίας ἢ κολακείας ἢ ἀνθρωπαρεσκίας ἢ ἄλλης τινὸς ἕνεκεν αἰτίας, δίχα τῆς θείας εὐαρεστήσεως τοὺς τοιούτους ἐπιτηδεύει τρόπους, οὗτος οὐκ ἐποίησεν εὐθείας τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸν μὲν τῆς ἑτοιμασίας τῆς ὁδοῦ πόνον ὑπέμεινεν, τὸν δὲ Θεὸν οὐκ ἔσχε ταῖς αὐτοῦ τρίβοις ἐμπεριπατοῦντα.

νγ΄. «Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται»· οὐχ ἁπλῶς πᾶσα, οὐδὲ πάντων· οὔτε γὰρ τῶν μὴ ἑτοιμασάντων τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου καὶ εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ. Ὁπηνίκα οὖν φά-

20. Γεν. 12, 1.

τὸ θάνατο μέσα στὰ πάθη, ἐπειδὴ δὲν βρίσκεται καθόλου ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν συλλάβουν.

ν'. Ὅποιος εἶδε μὲ καθαρὰ μάτια τῆς πίστης τὴν ὀμορφιὰ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ὑπακούει πρόθυμα στὴν ἐντολὴ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὴ συγγένεια καὶ τὸ πατρικό του σπίτι[20], ἐγκαταλείποντας τὴ σχέση καὶ τὴν προσκόλληση στὴ σάρκα καὶ τὴν αἴσθηση καὶ τὰ αἰσθητά, καὶ στὸν καιρὸ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῶν ἀγώνων νικώντας τὴ φύση, προτιμᾶ ἀπὸ τὴ φύση τὴν αἰτία, ὅπως ὁ μέγας Ἀβραὰμ προτίμησε ἀπὸ τὸν Ἰσαὰκ τὸν Θεό[21].

να'. Ὅποιος προσπαθεῖ ν' ἀσκήσει τὴν ἀρετὴ ἢ τὴ μελέτη τῶν θείων λόγων, οὔτε γιὰ χάρη τῆς δόξας, οὔτε μὲ πρόφαση τὴν πλεονεξία[22], οὔτε γιὰ χάρη κολακείας καὶ ἀνθρωπαρέσκειας καὶ ἐπίδειξης, ἀλλὰ πράττει καὶ λέγει καὶ σκέφτεται τὰ πάντα γιὰ τὸν Θεό, αὐτὸς πορεύεται συνειδητὰ τὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας. Γιατὶ δὲν εἶναι φυσικὸ τοῦ θείου λόγου νὰ μπαίνει σὲ δρόμους ὄχι ἴσιους, κι ἂν ἀκόμα βρεῖ τὸ δρόμο σὲ κάποια σημεῖα ἕτοιμο[23].

νβ'. Ἂν νηστεύει κάποιος κι ἀπέχει ἀπὸ τὴ δίαιτα ποὺ ἐξάπτει τὰ πάθη καὶ πράττει καὶ τὰ ἄλλα ὅσα μποροῦν νὰ συμβάλλουν στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν κακία, αὐτὸς ἑτοίμασε τὸ δρόμο γιὰ τὸν ὁποῖο μιλᾶμε. Ἂν ὅμως συμπεριφέρεται ἔτσι ἀπὸ κενοδοξία ἢ πλεονεξία ἢ κολακεία ἢ ἀνθρωπαρέσκεια ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία πέρα ἀπὸ τὴ θεία εὐαρέστηση, αὐτὸς δὲν ἔκανε εὐθεῖς τοὺς δρόμους τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνῶ ὑπέφερε τὸν κόπο γιὰ τὴν ἑτοιμασία τοῦ δρόμου, δὲν εἶδε ὅμως τὸν Θεὸ νὰ περπατᾶ μέσα στοὺς δρόμους του.

νγ'. «Θὰ γεμίσει κάθε φαράγγι»[24]· Κι ὄχι γενικὰ κάθε φαράγγι οὔτε καὶ ὅλων. Γιατὶ δὲν θὰ γεμίσει ἐκείνων ποὺ δὲν ἑτοίμασαν τὸ δρόμο τοῦ Κυρίου καὶ δὲν ἔκαναν εὐθεῖς τοὺς δρόμους του. Ὅταν

21. Γεν. 22, 1ἑ.
22. Α' Θεσσ. 2, 5.
23. Ἠσ. 40, 3.
24. ὅπ. π. 4. Λουκᾶ 3, 5.

ραγξ, ἤγουν σὰρξ ἢ ψυχή, τῶν ἑτοιμασάντων, ὡς εἶπον, τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου καὶ εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ, διὰ τῆς τοῦ περιπατοῦντος ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ἐντολῶν Θεοῦ Λόγου παρουσίας, πληρωθῇ γνώσεώς τε καὶ ἀρετῆς, πάντα τὰ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως καὶ κακίας τὰ πνεύματα ταπεινοῦνται, πατοῦντος αὐτὰ τοῦ Λόγου καὶ ὑποτάττοντος, καὶ τὸ ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πονηρὸν κράτος καταβάλλοντος, καὶ οἷον τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος τῶν ὀρέων καὶ τῶν βουνῶν κατασκάπτοντος καὶ εἰς τὴν τῶν φαράγγων ἄγοντος πλήρωσιν. Ἡ γὰρ τῶν παρὰ φύσιν ἀποβολὴ παθῶν, καὶ ἡ τῶν κατὰ φύσιν ἀρετῶν ἐπιβολή, τὴν φαραγγωθεῖσαν ψυχὴν ἀναπληροῖ, καὶ τὴν ὀρινομένην τῶν πονηρῶν πνευμάτων ταπεινοῖ δυναστείαν.

νδ΄. Αἱ τραχεῖαι (τουτέστιν αἱ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν ἐπιφοραὶ) ἔσονται εἰς ὁδοὺς λείας, ὅταν μάλιστα χαίρων καὶ εὐφραινόμενος ὁ νοῦς ἐν ἀσθενείαις εὐδοκῇ καὶ θλίψεσι καὶ ἀνάγκαις, διὰ τῶν ἀκουσίων πόνων τὴν ὅλην τῶν ἑκουσίων παθῶν ἀφαιρούμενος δυναστείαν. Τραχείας γὰρ κέκληκε τὰς τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν συμβάσεις, εἰς ὁδοὺς λείας διὰ τῆς κατὰ τὴν εὐχαριστίαν ὑπομονῆς μεταπιπτούσας.

νε΄. Ὁ τῆς ἀληθινῆς ἐφιέμενος ζωῆς, γνοὺς ὅτι πᾶς πόνος, εἴτε ἑκούσιος, εἴτε ἀκούσιος, τῆς τοῦ θανάτου μητρὸς ἡδονῆς γίνεται θάνατος, πάσας τὰς τραχείας, τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν ἐπιφοράς, δέξεται μετ᾽ εὐφροσύνης χαίρων, διὰ τῆς ὑπομονῆς ὁδοὺς εὐμαρεῖς τε καὶ λείας τὰς θλίψεις ποιούμενος, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἀπλανῶς παραπεμπούσας αὐτόν, εὐσεβῶς ἐν αὐταῖς τὸν θεῖον δρόμον ποιούμενον. Καὶ γὰρ τοῦ μὲν θανάτου μήτηρ ἐστὶν ἡ ἡδονή, τῆς ἡδονῆς δὲ θάνατός ἐστιν ὁ πόνος, ὅ τε προαιρετικὸς καὶ ὁ παρὰ προαίρεσιν.

νς΄. Πᾶς τοιγαροῦν ὁ τὴν πολυέλικτόν τε καὶ πολύπλοκον

---

25. Ὀπ. π..

λοιπὸν τὸ φαράγγι, δηλαδὴ ἡ σάρκα ἢ ἡ ψυχή, ἐκείνων ποὺ ἑτοίμασαν, ὅπως εἶπα, τὸ δρόμο τοῦ Κυρίου κι ἔκαναν ἴσιους τοὺς δρόμους του, γεμίσει ἀπὸ γνώση καὶ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ Λόγου ποὺ περπατᾶ σ' αὐτοὺς μέσω τῆς ἐκτέλεσης τῶν ἐντολῶν, ταπεινώνονται ὅλα τὰ πνεύματα τῆς κακίας καὶ τῆς ψευδώνυμης γνώσης, καθὼς τὰ πατεῖ καὶ τὰ ὑποτάσσει ὁ Λόγος καὶ καταβάλλει τὴν πονηρὴ δύναμη ποὺ σηκώνεται ἐναντίον τῆς ἀνθρώπινης φύσης, καὶ εἶναι σὰ νὰ κατασκάπτει τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος τῶν ὀρέων καὶ τῶν βουνῶν καὶ ὁδηγεῖ στὴν πλήρωση τῶν φαραγγιῶν. Ἡ ἀποβολὴ δηλαδὴ τῶν παραφύσει παθῶν καὶ ἡ ἐπικράτηση τῶν καταφύση ἀρετῶν ἀναπληρώνει τὴν ψυχὴ ποὺ ἔπεσε στὸ φαράγγι καὶ ταπεινώνει τὴ τυραννικὴ ἐξουσία ποὺ ἐξεγείρεται τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

νδ'. «Οἱ τραχιὲς» (δηλαδὴ τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν ἐπιθέσεις), θὰ γίνουν δρόμοι ὁμαλοί»[25], ὅταν βέβαια ὅλος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ὁ νοῦς συγκατατίθεται σὲ ἀσθένειες καὶ θλίψεις καὶ ἀνάγκες, ἀφαιρώντας μὲ τοὺς ἀκούσιους πόνους ὅλη τὴ δυναστεία τῶν ἑκούσιων παθῶν. Γιατὶ τραχεῖς ὀνόμασε τοὺς ἀκούσιους πειρασμοὺς ποὺ συμβαίνουν, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται σὲ δρόμους ὁμαλοὺς μὲ τὴν ὑπομονὴ κατὰ τὴν εὐχαριστία.

νε'. Ὅποιος ποθεῖ τὴν ἀληθινὴ ζωή, ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι κάθε πόνος, εἴτε ἑκούσιος εἴτε ἀκούσιος, γίνεται θάνατος τῆς ἡδονῆς, τῆς μητέρας τοῦ θανάτου, ὅλες τὶς σκληρὲς ἐπιθέσεις τῶν πειρασμῶν θὰ τὶς δεχθεῖ μὲ χαρὰ μεγάλη, μεταβάλλοντας τὶς θλίψεις μὲ τὴν ὑπομονὴ σὲ δρόμους πλατιοὺς καὶ ὁμαλούς, ποὺ τὸν ὁδηγοῦν ἀλάνθαστα πρὸς τὸ βραβεῖο τῆς ἄνω κλήσης[26], ἀκολουθώντας τὴν πορεία του σ' αὐτοὺς μ' εὐσέβεια. Γιατὶ ἡ ἡδονὴ εἶναι μητέρα τοῦ θανάτου, ἐνῶ τῆς ἡδονῆς θάνατος εἶναι ὁ πόνος, καὶ ὁ προαιρετικὸς καὶ ὁ ἀπροαίρετος.

νστ'. Καθένας λοιπὸν ποὺ μὲ τὴν ἐγκράτεια θὰ διαλύσει τὴν

---

26. Φιλ. 3, 14.

ἡδονήν, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς αἰσθητοῖς πολυτρόπως συμπεπλεγμένην τῇ ἐγκρατείᾳ διαλύσας, τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας ἐποίησε· καὶ ὁ τὴν δύσβατον καὶ τραχεῖαν τῶν πόνων ἐπιφορὰν δι' ὑπομονῆς πατήσας, τὰς τραχείας ἐποίησεν εἰς ὁδοὺς λείας. Ὅθεν ὥσπερ ἔπαθλον ἀρετῆς καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς καμάτων, οἷα καλῶς τε καὶ νομίμως ἀθλήσας, καὶ τὴν ἡδονὴν νικήσας τῷ πόθῳ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν ὀδύνην πατήσας τῷ τῆς γνώσεως ἔρωτι, καὶ δι' ἀμφοτέρων γενναίως τοὺς θείους διενέγκας ἀγῶνας, «Ὄψεται», κατὰ τὸ γεγραμμένον, «τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ».

νζ΄. Ὁ τὴν ἀρετὴν ἀγαπῶν, τὴν τῶν ἡδονῶν ἑκουσίως ἀπομαραίνει κάμινον· ὁ δὲ τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας πεποιωμένος τὸν νοῦν, ἀκουσίοις οὐκ ἐπέχεται πόνοις, τῆς κατὰ τὴν ἔφεσιν πρὸς τὸν Θεὸν φερούσης ἀεικινησίας.

νη΄. Ὁ τὰ σκολιὰ τῶν ἑκουσίων παθῶν, ἤγουν τῆς ἡδονῆς τὰ κινήματα διὰ τῆς ἐγκρατείας εὐθύνας, καὶ τὰς τραχείας, τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν συμφοράς, ἤγουν τοὺς τρόπους τῆς ὀδύνης διὰ τῆς ὑπομονῆς ὁμαλίσας καὶ εἰς ὁδοὺς λείας καταστήσας, ὁ τοιοῦτος εἰκότως «ὄψεται τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ», καθαρὸς τῇ καρδίᾳ γενόμενος, καθ' ἣν διὰ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν εὐσεβῶν θεωρημάτων ὁρᾷ τὸν Θεὸν ἐπὶ τέλει τῶν ἄθλων κατὰ τό, «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται», τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων, τῆς ἀπαθείας τὴν χάριν ἀντιλαβών, ἧς οὐδὲν πλέον τὸν Θεὸν ἐμφανίζει τοῖς ἔχουσι.

νθ΄. Λάκκους καλεῖ ἡ Γραφὴ τὰς δεκτικὰς τῶν οὐρανίων χαρισμάτων τῆς ἁγίας γνώσεως καρδίας, λατομουμένας τῷ στερρῷ λόγῳ τῶν ἐντολῶν καὶ ἀποβαλλομένας καθάπερ πωρώματα τήν τε πρὸς τὰ πάθη φιληδονίαν, καὶ τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ

---

27. Ἠσ. 40,5.

πολύστροφη καὶ πολύπλοκη ἡδονὴ ποὺ εἶναι συμπλεγμένη μὲ πολλοὺς τρόπους μὲ ὅλα μαζὶ τὰ αἰσθητά, αὐτὸς ἔκανε τὶς ἀνωμαλίες εὐθεῖες, κι ὅποιος νίκησε μὲ τὴν ὑπομονὴ τὴ δύσβατη καὶ τραχιὰ σειρὰ τῶν πόνων, ἔκανε ἴσιους τοὺς ἀνώμαλους δρόμους. Γι' αὐτὸ σὰν ἕνα ἔπαθλο ἀρετῆς καὶ τῶν γιὰ χάρη της μόχθων, ἐπειδὴ ἀγωνίστηκε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους καὶ νίκησε τὴν ἡδονὴ μὲ τὸν πόθο τῆς ἀρετῆς καὶ πάτησε τὴν ἡδονὴ μὲ τὸν ἔρωτα τῆς γνώσης, καὶ μὲ τὰ δύο ἔφερε σὲ πέρας μὲ γενναιότητα τοὺς θείους ἀγῶνες, αὐτός, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, «Θὰ δεῖ τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ»[27].

νζ΄. Ὅποιος ἀγαπᾶ τὴν ἀρετή, σβήνει θέλοντας τὸ καμίνι τῶν ἡδονῶν, ἐνῶ ὅποιου ὁ νοῦς ἔχει ἐμποτιστεῖ μὲ τὴ γνώση τῆς ἀλήθειας, δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ ἀκούσιους κόπους στὴν ἀεικινησία ποὺ ὁδηγεῖ τὸν πόθο του στὸν Θεό.

νη΄. Ὅποιος μὲ τὴν ἐγκράτειά του ἴσιωσε τὰ σκολιὰ τῶν ἑκούσιων παθῶν, δηλαδὴ τὰ κινήματα τῆς ἡδονῆς, καὶ ἐξομάλυνε μὲ τὴν ὑπομονὴ τὶς τραχιὲς συμφορὲς τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν, δηλαδὴ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ὀδύνης, καὶ τοὺς ἔκανε δρόμους ὁμαλούς, αὐτὸς εὔλογα «θὰ δεῖ τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ», ἀφοῦ ἔχει καταστήσει τὴν καρδιά του καθαρή, ὁπότε μὲ τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς εὐσεβεῖς θεωρίες βλέπει τὸν Θεὸ στὸ τέλος τῶν ἀγώνων του, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο, «Εἶναι μακάριοι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, ἐ-πειδὴ αὐτοὶ θὰ δοῦνε τὸν Θεό»[28], λαμβάνοντας ὡς ἀντιδώρημα γιὰ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς τὴ χάρη τῆς ἀπάθειας, ἀπὸ τὴν ὁποία τίποτε δὲν ἐμφανίζει τὸν Θεὸ καλύτερα σ' ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν.

νθ΄. Ἡ Γραφὴ καλεῖ λάκκους τὶς καρδιὲς ποὺ δέχονται τὰ οὐράνια χαρίσματα τῆς ἁγίας γνώσης, ποὺ ἔχουν πελεκηθεῖ μὲ τὸ στερεὸ λόγο τῶν ἐντολῶν καὶ ἀποβάλλουν σὰν ἀπολιθώσεις τόσο τὴ φιληδονία πρὸς τὰ πάθη, ὅσο καὶ τὸν σύνδεσμο τῆς φύσης πρὸς

28. Ματθ. 5, 3.

τῆς φύσεως σχέσιν, καὶ πληρουμένας τῆς ἄνωθεν φερομένης ῥυπτικῆς τε τῶν παθῶν καὶ ζωοποιητικῆς καὶ οἷον θρεπτικῆς τῶν ἀρετῶν ἐν πνεύματι γνώσεως.

ξ΄. Λάκκους λατομεῖ ὁ Κύριος ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγω δὲ τῷ κόσμῳ καὶ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, τὰς τῶν ἀξίων καρδίας ἐκχοΐζων καὶ ἀποκαθαίρων τοῦ ὑλικοῦ βάρους τε καὶ φρονήματος, καὶ ποιῶν εὐρυχώρους πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ὑετῶν, ἵνα ποτίζωσι τὰ κτήνη τοῦ Χριστοῦ, τοὺς δεομένους λέγω διὰ ψυχῆς νηπιότητα, τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας.

ξα΄. Ὀρεινὴν ἡ Γραφὴ τὴν ὑψηλὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν τῆς φύσεως λέγει, ἣν γεωργοῦσιν οἱ τῶν αἰσθητῶν ἀπογενόμενοι φαντασιῶν καὶ πρὸς τοὺς αὐτῶν νοητοὺς διὰ μέσων τῶν ἀρετῶν διαβάντες λόγους.

ξβ΄. Ὁ νοῦς ἐφ᾽ ὅσον ἔχει ζῶσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, διὰ τῆς θεωρίας ἐκζητεῖ τὸν Κύριον, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἐν φόβῳ Κυρίου, τουτέστιν ἐν τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν. Ὁ γὰρ ἐκζητῶν διὰ θεωρίας τὸν Κύριον χωρὶς πράξεως, οὐχ εὑρίσκει αὐτόν, ὅτι οὐκ ἐν φόβῳ Κυρίου τὸν Κύριον ἐξεζήτησε. «Καὶ εὐώδωσεν αὐτῷ ὁ Κύριος»· παντὶ γὰρ τῷ μετὰ γνώσεως πράττοντι εὐοδοῖ ὁ Κύριος, τούς τε τῶν ἐντολῶν διδάσκων τρόπους, καὶ τοὺς τῶν ὄντων ἀληθεῖς λόγους ἀποκαλύπτων.

ξγ΄. Ὁ περὶ θεότητος ὑψηλὸς λόγος πύργος ἐστὶ κατὰ ψυχήν, ταῖς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείαις ὠχυρωμένος. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν, ὅτι «Ὠκοδόμησεν Ὀζίας πύργους ἐν Ἱερουσαλήμ». Ὁ γὰρ καλῶς εὐοδούμενος ἐπὶ τὴν διὰ θεωρίας ἐκζήτησιν τοῦ Κυρίου, μετὰ τοῦ ἐπιβεβλημένου φόβου, τουτέστι τῆς τῶν ἐν-

---

29. Ψαλμ. 31, 5.

τὰ αἰσθητά, καὶ γεμίζουν ἀπὸ τὴ γνώση ποὺ ἔρχεται ἀπὸ πάνω καὶ καθαρίζει τὰ πάθη καὶ ζωοποιεῖ καὶ τρέφει κατὰ κάποιο τρόπο πνευματικὰ τὶς ἀρετές.

ξ'. Ὁ Κύριος λατομεῖ λάκκους στὴν ἔρημο, ἐννοῶ στὸν κόσμο καὶ στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, ξεχωματιάζοντας τὶς καρδιὲς τῶν ἄξιων καὶ καθαρίζοντάς τες ἀπὸ τὸ ὑλικὸ βάρος καὶ φρόνημα, καὶ πλατύνοντάς τες γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν θείων βροχῶν τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσης, γιὰ νὰ ποτίζουν τὰ κοπάδια τοῦ Χριστοῦ, ἐννοῶ ἐκείνους ποὺ ἐξαιτίας τῆς νηπιότητας τῆς ψυχῆς τους ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἠθικὴ διδασκαλία.

ξα'. Ὀρεινὴ ἀποκαλεῖ ἡ Γραφὴ τὴν ὑψηλὴ πνευματικὴ θεωρία τῆς φύσης, ποὺ καλλιεργοῦν ὅσοι ἔχουν ἀπεμπλακεῖ ἀπὸ τὶς αἰσθητὲς φαντασίες καὶ πέρασαν διὰ μέσου τῶν ἀρετῶν στοὺς νοητοὺς λόγους τους.

ξβ'. Ὅσο ὁ νοῦς διατηρεῖ ζωντανὴ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ἀναζητεῖ τὸν Κύριο μὲ τὴ θεωρία, καὶ ὄχι ἔτσι ἁπλά, ἀλλὰ «μὲ φόβο Κυρίου»[29], δηλαδὴ μὲ τὴν πράξη τῶν ἐντολῶν. Γιατὶ ὅποιος ἀναζητεῖ τὸν Κύριο μὲ τὴ θεωρία χωρὶς πράξεις, δὲν τὸν βρίσκει, ἐπειδὴ δὲν ἀναζήτησε τὸν Κύριο «μὲ φόβο Κυρίου». «Καὶ ὁ Κύριος τοῦ τὰ ἔφερε εὐνοϊκά»[30], γιατὶ σὲ ὅποιον πράττει τὶς ἐντολὲς μὲ γνώση, ὁ Κύριος τοῦ τὰ φέρνει δεξιά, διδάσκοντάς τον τοὺς τρόπους ἐκπλήρωσης τῶν ἐντολῶν καὶ ἀποκαλύπτοντας τοὺς ἀληθινοὺς λόγους τῶν ὄντων.

ξγ'. Ὁ ὑψηλὸς λόγος περὶ θεότητος εἶναι πύργος τῆς ψυχῆς, ὀχυρωμένος μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν ἐντολῶν. Κι αὐτὸ σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ λέγει, ὅτι «Ἔχτισε ὁ Ὀζίας πύργους στὴν Ἰερουσαλήμ»[31]. Γιατί, ὅποιος βαδίζει ἐπιτυχημένα στὴν ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς θεωρίας, μὲ τὸν ἐπιβαλλόμενο φόβο, δηλαδὴ τὴν ἐκτέλεση τῶν

30. Ὅπ. π. 31. Ὅπ. π. 9.

τολῶν πράξεως, οἰκοδομεῖ πύργους ἐν Ἰερουσαλήμ, κατὰ τὴν ἁπλῆν δηλαδὴ καὶ ἠρεμαίαν τῆς ψυχῆς κατάστασιν, τοὺς περὶ θεότητος ἀνυψῶν λόγους.

ξδ΄. Οἱ τῶν ἐπὶ μέρους λόγοι, τοῖς καθόλου προσχωροῦντες, τὰς τῶν διῃρημένων ἑνώσεις ποιοῦνται· διότι τῶν μερικωτέρων ἑνοειδῶς οἱ καθολικώτεροι τοὺς λόγους περιλαμβάνουσι, πρὸς οὓς φυσικῶς τὴν ἀναφορὰν ἔχει τὰ κατὰ μέρος. Ἀλλὰ καὶ νοῦ πρὸς αἴσθησιν, καὶ οὐρανοῦ πρὸς γῆν, καὶ αἰσθητῶν πρὸς νοητά, καὶ φύσεως πρὸς λόγον, ἔστι τις καὶ τούτων σχετικὸς ἐν πνεύματι λόγος, τὴν πρὸς ἄλληλα διδοὺς αὐτοῖς ἕνωσιν.

ξε΄. Ὁ τῶν παθῶν δυνηθεὶς ἐξηλῶσαι τὰς αἰσθήσεις καὶ τῆς τῶν αἰσθήσεων σχέσεως τὴν ψυχὴν ἀποδιαστείλας, κατίσχυσεν ἀποτειχίσαι τὴν γενομένην τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν νοῦν διὰ μέσων τῶν αἰσθήσεων εἴσοδον, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἔρημον, φημὶ δὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν, οἱονεὶ πύργους ἀσφαλεῖς, τὰς εὐσεβεῖς περὶ τῶν ὄντων ᾠκοδόμησε δόξας, ἐν αἷς ὁ καταφεύγων οὐ φοβεῖται τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην, λέγω δὲ τὴν φύσιν τῶν ὁρωμένων, λῃστεύοντας δαίμονας, καὶ πλανῶντας τὸν νοῦν διὰ τῆς αἰσθήσεως, καὶ πρὸς ἀγνοίας κατασύροντας ζόφον. Ὁ γὰρ τὴν εὐσεβῆ περὶ ἕκαστον δόξαν κτησάμενος, οὐ δέδοικε τοὺς διὰ τῶν φαινομένων πλανῶντας τοὺς ἀνθρώπους δαίμονας.

ξϛ΄. Πᾶς νοῦς ἰσχὺν πρὸς θεωρίαν ἔχων, ἀληθής ἐστι γεωργός, καθαρὰ ζιζανίων διὰ τῆς οἰκείας σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τὰ θεῖα τῶν ἀγαθῶν διαφυλάττων σπέρματα, μέχρις οὗ συντηροῦσαν αὐτὸν ἔχῃ τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην. Φησὶ γάρ· «Καὶ ἦν ἐκζητῶν τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου ἐν φόβῳ Κυρίου». Ζαχαρίαν δέ, μνήμην Θεοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταφερόμενον οἶδεν ὁ λόγος. Διὸ πάντοτε δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου, τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ φυλαχθῆναι ἡμῖν μνήμην, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸ

ἐντολῶν, «χτίζει πύργους στὴν Ἰερουσαλήμ», ὑψώνει δηλαδὴ τοὺς λόγους γιὰ τὴ θεότητα στὴν ἁπλῆ καὶ ἤρεμη κατάσταση τῆς ψυχῆς·

ξδ'. Οἱ λόγοι τῶν ἐπιμέρους ὅταν ἑνωθοῦν μὲ τοὺς καθολικοὺς προκαλοῦν τὶς ἑνώσεις τῶν διηρημένων, ἐπειδὴ οἱ καθολικώτεροι λόγοι περιλαμβάνουν σὲ ἑνότητα τοὺς λόγους τῶν μερικώτερων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀναφέρονται φυσικῶς τὰ ἐπιμέρους. Ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ πρὸς τὴν αἴσθηση, καὶ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴ γῆ, καὶ τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητά, καὶ τῆς φύσης πρὸς τὸ λόγο, κι αὐτῶν ὑπάρχει κάποιος πνευματικὸς σχετικὸς λόγος, ποὺ τοὺς δίνει τὴ μεταξύ τους ἕνωση.

ξε'. Ὅποιος κατόρθωσε ν' ἀποκολλήσει τὶς αἰσθήσεις ἀπὸ τὰ πάθη κι ἀποχώρισε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴ σχέση της μὲ τὶς αἰσθήσεις, κατόρθωσε ν' ἀποκρούσει τὴν εἴσοδο τοῦ διαβόλου στὸ νοῦ ποὺ γίνεται μέσω τῶν αἰσθήσεων, καὶ γι' αὐτὸ οἰκοδόμησε, σὰν πύργους ἀσφαλεῖς, στὴ ἔρημο, ἐννοῶ τὴ φυσικὴ θεωρία, τὶς εὐσεβεῖς ἀντιλήψεις γιὰ τὰ ὄντα, στὶς ὁποῖες ὅποιος καταφεύγει, δὲν φοβᾶται τοὺς δαίμονες ποὺ ληστεύουν σ' αὐτὴν τὴν ἔρημο, ἐννοῶ τὴ φύση τῶν φαινομένων, πλανοῦν τὸ νοῦ μὲ τὴν αἴσθηση καὶ τὸν σέρνουν στὸ ζόφο τῆς ἄγνοιας. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀπέκτησε τὴν εὐσεβῆ ἀντίληψη γιὰ τὸ καθένα, δὲν φοβᾶται τοὺς δαίμονες ποὺ πλανοῦν τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ φαινόμενα.

ξϛ'. Κάθε νοῦς, ποὺ ἔχει δύναμη γιὰ θεωρία, εἶναι ἀληθινὸς γεωργός, ποὺ διατηρεῖ καθαροὺς ἀπὸ ζιζάνια μὲ τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἐπιμέλειά του τοὺς θείους σπόρους τῶν ἀγαθῶν, ὅσο τὸν συντηρεῖ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει· «καὶ ἀναζητοῦσε τὸν Κύριο στὶς μέρες τοῦ Ζαχαρία μὲ φόβο Κυρίου»[32]. Καὶ γνωρίζομε ὅτι «Ζαχαρίας» στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα σημαίνει «μνήμη Θεοῦ». Γι' αὐτὸ ἂς παρακαλέσομε τὸν Κύριο νὰ φυλαχτεῖ σ' ἐμᾶς πάντοτε ἡ σωτήρια μνήμη του σ' ἐμᾶς, γιὰ νὰ μὴ διαφθείρει τὴν ψυχή μας κι

32. Ὀπ. π. 5.

διαφθείρῃ τὴν ψυχὴν τὸ κατορθούμενον, πρὸς ὕψος ἀρθεῖσαν, καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν, ὡς ὁ Ὀζίας, κατατολμήσασαν.

ξζ΄. Ἡ τῶν ὄντων ἀπλανὴς θεωρία, παθῶν ἀπηλλαγμένης δεῖται ψυχῆς, ἥτις Ἱερουσαλὴμ λέγεται, διά τε τὴν ἄρτιον ἀρετὴν καὶ τὴν ἄϋλον γνῶσιν, ἥτις οὐ μόνον κατὰ στέρησιν παθῶν, ἀλλὰ καὶ φαντασιῶν αἰσθητῶν ἐπιγίνεται.

ξη΄. Χωρὶς πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης οὐδὲν οὔτε τῶν κακῶν καταργεῖται παντελῶς, οὔτε τῶν καλῶν κατορθοῦται τὸ σύνολον. Ἡ μὲν γὰρ πίστις πείθει τῷ Θεῷ προσχωρεῖν τὸν νοῦν πολεμούμενον, πάσης αὐτῷ γινομένη παρασκευῆς ὅπλων πνευματικῶν πρὸς τὸ θαρρεῖν παραμύθιον. Ἡ δὲ ἐλπὶς τῆς θείας αὐτῷ καθίσταται βοηθείας ἐγγυητὴς ἀψευδέστατος, τὴν τῶν ἐναντίων καθαίρεσιν ἐπαγγελλομένη δυνάμεων. Ἡ δὲ ἀγάπη δυσμετακίνητον, μᾶλλον δὲ πάμπαν ἀκίνητον, τῆς θείας στοργῆς αὐτὸν εἶναι παρασκευάζει καὶ πολεμούμενον, προσηλοῦσα τῷ θείῳ πόθῳ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τῆς ἐφέσεως δύναμιν.

ξθ΄. Ἡ πίστις παραμυθεῖται τὸν νοῦν πολεμούμενον, βοηθείας ἐλπίδι ῥωννύμενον, ἡ δὲ ἐλπὶς ὑπ' ὄψιν ἄγουσα τὴν πιστευθεῖσαν βοήθειαν, ἀποκρούεται τὴν τῶν ἀντικειμένων καταδρομήν· ἡ δὲ ἀγάπη νεκρὰν καθίστησι τῷ φιλοθέῳ νῷ τῶν πολεμίων τὴν προσβολήν, τῇ πρὸς Θεὸν ἐφέσει παντελῶς ἀμαυρουμένην.

ο΄. Θείας ὄντως μερίδος, ἤγουν γνώσεως ἀληθοῦς, υἱὸς πρῶτός τε καὶ μόνος, ὁ κατὰ τὴν πίστιν τῆς ἐν ἡμῖν θείας ἀναστάσεώς ἐστι λόγος, μετὰ τῆς δεούσης κατὰ τὴν γνώμην οἰκονομίας, ἤγουν διακρίσεως, καλῶς διαφέρων τάς τε τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων πειρασμῶν ἐπαναστάσεις. Καὶ γὰρ πρώτη ἐν ἡμῖν ἀνάστασις τοῦ διὰ τῆς ἀγνοίας ἡμῖν νεκρωθέντος Θεοῦ, ἡ πίστις ἐστί, καλῶς τοῖς ἔργοις τῶν ἐντολῶν οἰκονομουμένη.

οα΄. Ἡ πρὸς Θεὸν ἐπιστροφὴ σαφῶς μηνύει δι' ἑαυτῆς τὸν

αὐτὸ ποὺ πετυχαίνομε, ποὺ γεμίζει ἔπαρση καὶ ὅπως ὁ Ὀζίας ἐπιχειρεῖ μὲ τόλμη μεγάλη νὰ φθάσει στὰ ὑπερφυσικά[33].

ξζ΄. Ἡ ἀλάνθαστη θεωρία τῶν ὄντων προϋποθέτει ψυχὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ πάθη, ἡ ὁποία λέγεται Ἰερουσαλὴμ γιὰ τὴν ὁλοκληρωμένη ἀρετὴ καὶ τὴν ἄυλη γνώση, ποὺ ἔρχεται ὄχι μόνο ὅταν λείψουν τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰσθητὲς φαντασίες.

ξη΄. Χωρὶς πίστη, ἐλπίδα καὶ ἀγάπη οὔτε κανένα ἀπὸ τὰ κακὰ καταργεῖται τελείως, οὔτε καὶ κατορθώνεται κανένα ἀπολύτως καλό. Γιατὶ ἡ πίστη πείθει τὸ νοῦ ὅταν πολεμεῖται νὰ καταφεύγει στὸν Θεὸ καὶ γίνεται ἡ παρηγορία του γιὰ τὴν παρασκευὴ πνευματικῶν ὅπλων γιὰ νὰ παίρνει θάρρος. Ἡ ἐλπίδα πάλι γίνεται ἐγγυητὴς εἰλικρινέστατος γιὰ τὴ θεία βοήθεια, ποὺ ὑπόσχεται τὴν καταστροφὴ τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀγάπη τέλος τὸν κάνει δυσμετακίνητο, ἢ καλύτερα τελείως ἀμετακίνητο ἀπὸ τὴ θεία στοργὴ κι ὅταν πολεμεῖται, προσηλώνοντας ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας του στὸν πόθο τοῦ Θεοῦ.

ξθ΄. Ἡ πίστη ἐνθαρρύνει τὸ νοῦ ὅταν πολεμεῖται, δυναμώνοντάς τον μὲ τὴν ἐλπίδα βοήθειας, ἡ ἐλπίδα παρουσιάζοντας τὴν ἐγγυημένη βοήθεια ἀποκρούει τὴν ἐπίθεση τῶν ἀντιθέτων, καὶ ἡ ἀγάπη νεκρώνει γιὰ τὸν φιλόθεο νοῦ τὴν ἔφοδο τῶν ἐχθρῶν, ποὺ ἀφανίζεται τελείως μὲ τὴν ἐπιθυμία πρὸς τὸν Θεό.

ο΄. Γιὸς τῆς θείας μερίδας, δηλαδὴ τῆς ἀληθινῆς γνώσης, πρῶτος καὶ μόνος, εἶναι ὁ λόγος τῆς θείας ἀνάστασης ποὺ πιστεύομε, μὲ τὴν πρέπουσα οἰκονομία, δηλαδὴ διάκριση, στὴ γνώμη, ποὺ ὑπομένει σθεναρὰ τὶς ἐξεγέρσεις τόσο τῶν ἑκούσιων ὅσο καὶ τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν. Γιατὶ πρώτη ἀνάσταση μέσα μας τοῦ Θεοῦ, ποὺ νεκρώθηκε ἀπὸ τὴν ἄγνοιά μας, εἶναι ἡ πίστη ποὺ οἰκονομεῖται σωστὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἐντολῶν.

οα΄. Ἡ ἐπιστροφὴ στὸν Θεὸ στέλνει καθαρὸ τὸ μήνυμα τοῦ

33. Ὀπ. π. 16.

πληρέστατον τῆς θείας ἐλπίδος λόγον, οὗ χωρίς οὐδαμῶς οὐδενὶ καθ' ὁτιοῦν πρὸς Θεὸν ἐπίνευσις γίνεσθαι πέφυκεν, εἴπερ ἐλπίδος ἴδιον τὸ ὑπ' ὄψιν ἄγειν ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα, καὶ μηδαμῶς ἀπεῖναι πείθειν τῶν πολεμουμένων ὑπὸ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως, τὸν ὑπερασπίζοντα Θεὸν ὑπὲρ οὗ καὶ δι' ὃν ἁγίοις ὁ πόλεμος. Χωρὶς γὰρ τινος προσδοκίας, ἢ δυσχεροῦς ἢ εὐχεροῦς, ἐπιστροφὴ πρὸς τὸ καλὸν οὐδενί ποτε πέφυκε γίνεσθαι.

οβ΄. Οὐδὲν ὄντως οὕτως, ὡς ἡ ἀγάπη συνάγει τοὺς ἐσκορπισμένους καὶ μίαν αὐτοῖς δημιουργεῖ τὴν γνώμην συμπνοίᾳ κρατουμένην, ἧς χαρακτὴρ τὸ τῆς ἰσοτιμίας καθέστηκε κάλλος. Οὐκοῦν τῆς κατὰ τὸ αὐτὸ περὶ τὰ θεῖα συναγωγῆς τε καὶ ἑνώσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, τουτέστι τῆς λογικῆς καὶ θυμικῆς καὶ ἐπιθυμητικῆς ἡ ἀγάπη καθέστηκε γέννημα, καθ' ἣν ἐγγράφοντες τῇ μνήμῃ τὸ τῆς θείας ὡραιότητος κάλλος, οἱ τὸ ἰσότιμον ἤδη πρὸς Θεὸν διὰ τῆς χάριτος κομισάμενοι, ἀνεπίληστον ἔχουσι τῆς τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς ὑπομνηματογραφούσης τε καὶ ἐντυπούσης τὸ ἀκήρατον κάλλος, τῆς θείας ἀγάπης τὴν ἔφεσιν.

ογ΄. Πᾶς νοῦς θείῳ κράτει διεζωσμένος, καθάπερ πρεσβυτέρους τινὰς καὶ ἄρχοντας κέκτηται τήν τε λογικὴν δύναμιν, ἐξ ἧς ἡ γνωστικὴ γεννᾶσθαι πέφυκε πίστις, καθ' ἣν ἀεὶ παρόντα τὸν Θεὸν ἀρρήτως διδάσκεται, καὶ ὡς παροῦσι συγγίνεται διὰ τῆς ἐλπίδος τοῖς μέλλουσι, καὶ τὴν ἐπιθυμητικὴν δύναμιν, καθ' ἣν ἡ θεία συνέστηκεν ἀγάπη, δι' ἣν ἑκουσίως προσηλώσας τῷ πόθῳ τῆς ἀκηράτου θεότητος, ἄλυτον ἔχει τοῦ ποθουμένου τὴν ἔφεσιν· ἔτι μὴν καὶ τὴν θυμικὴν δύναμιν, καθ' ἣν ἀπρὶξ τῆς θείας εἰρήνης ἀντέχεται, ἐπιστύφων πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα τῆς ἐπιθυμίας τὴν κίνησιν. Ταύτας δὲ ἔχει τὰς δυνάμεις πᾶς νοῦς, συνεργούσας αὐτῷ πρός τε τὴν τῆς κακίας καθαίρεσιν, καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς σύστασίν τε καὶ συντήρησιν.

πληρέστατου λόγου τῆς θείας ἐλπίδας, χωρὶς τὸ ὁποῖο σὲ κανέναν δὲν γίνεται καθόλου καὶ μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο ἡ συγκατάθεση στὸν Θεό, ἐφόσον γνώρισμα τῆς ἐλπίδας εἶναι νὰ φέρνει μπροστά μας ὡς παρόντα τὰ μελλοντικὰ καὶ νὰ πείθει ὅτι δὲν ἀπουσιάζει καθόλου, ἀπὸ ὅσους πολεμᾶ ἡ ἀντίθετη δύναμη, ὁ Θεὸς ποὺ τοὺς προστεύει, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου καὶ μὲ τὴ δύναμή του διεξάγεται ὁ πόλεμος τῶν ἁγίων. Γιατὶ χωρὶς προσδοκία γιὰ κάτι τὸ ἀντίξοο ἢ εὐνοϊκὸ ποτὲ κανένας δὲν ἐπιστρέφει στὸ καλό.

οβ'. Τίποτε πραγματικὰ δὲν συνάγει τοὺς διασκορπισμένους τόσο, ὅσο ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία τοὺς δημιουργεῖ μία γνώμη ποὺ συγκρατεῖται ἀπὸ τὴ σύμπνοια, χαρακτηριστικὸ τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ὀμορφιὰ τῆς ἰσοτιμίας. Τῆς συναγωγῆς λοιπὸν στὸ ἴδιο σημεῖο γύρω ἀπὸ τὰ θεῖα καὶ τῆς ἕνωσης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, δηλαδὴ τῆς λογικῆς, τῆς θυμικῆς καὶ τῆς ἐπιθυμητικῆς, καρπὸς εἶναι ἡ ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποία, ἐγγράφοντας στὴ μνήμη τὴ χάρη τῆς θείας ὀμορφιᾶς ἐκεῖνοι ποὺ ἔλαβαν ἤδη τὴν ἰσοτιμία πρὸς τὸν Θεὸ μὲ τὴ χάρη, διατηροῦν ἀνεπίληπτο τὸν πόθο τῆς θείας ἀγάπης, ποὺ ἀναγράφει καὶ ἐντυπώνει στὸ ἡγεμονικὸ μέρος τῆς ψυχῆς τὴν ἀθάνατη ὀμορφιά.

ογ'. Κάθε νοῦς, ποὺ ἔχει περιβληθεῖ μὲ τὴ θεία δύναμη, ἔχει ἀποκτήσει, σὰν κάποιους γέροντες καὶ ἄρχοντες, καὶ τὴ λογικὴ δύναμη, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ γνωστικὴ πίστη, μὲ τὴν ὁποία διδάσκεται μὲ τρόπο ἄρρητο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν καὶ ἀναστρέφεται πρὸς τὰ μελλοντικὰ μὲ τὴν ἐλπίδα σὰ νὰ εἶναι παρόντα, καὶ τὴν ἐπιθυμητικὴ δύναμη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλαβε ὕπαρξη ἡ θεία ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποία, προσκολλημένος θέλοντας στὸν πόθο τῆς ἀκήρατης θεότητας, κατέχει ἀδιάλυτη τὴν ἐπιθυμία τοῦ ποθητοῦ· καὶ ἀκόμα ἔχει ἀποχτήσει καὶ τὴ θυμικὴ δύναμη, μὲ τὴν ὁποία κρατάει σφιχτὰ τὴ θεία εἰρήνη, σφίγγοντας τὴν κίνηση τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὸν θεῖο ἔρωτα. Αὐτὲς τὶς δυνάμεις τὶς ἔχει κάθε νοῦς, ποὺ συνεργάζονται μαζί του τόσο γιὰ τὴν καθαίρεση τῆς κακίας, ὅσο καὶ τὴ σύσταση καὶ τὴ συντήρηση τῆς ἀρετῆς.

οδʹ. Δίχα λογικῆς δυνάμεως ἐπιστημονικὴ γνῶσις οὐκ ἔστι· καὶ γνώσεως χωρὶς οὐ συνίσταται πίστις, ἀφ' ἧς τὸ καλὸν γέννημα πρόεισιν ἡ ἐλπίς, καθ' ἣν ὡς παροῦσι συγγίνεται τοῖς μέλλουσιν ὁ πιστός. Καὶ δίχα τῆς κατ' ἐπιθυμίαν δυνάμεως οὐ συνίσταται πόθος, οὗ τέλος ἐστὶν ἡ ἀγάπη· τὸ γὰρ ἐρᾶν τινος, ἴδιόν ἐστιν ἐπιθυμίας. Καὶ δίχα θυμικῆς δυνάμεως νευρούσης τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν τοῦ ἡδέος ἕνωσιν, οὐδαμῶς γίνεσθαι πέφυκεν εἰρήνη, εἴπερ ἀληθῶς εἰρήνη ἐστὶν ἡ ἀνενόχλητος καὶ παντελὴς τοῦ καταθυμίου κατάσχεσις.

οεʹ. Οὐ δεῖ τὸν μὴ πρότερον καθαρθέντα παθῶν φυσικῆς ἅπτεσθαι θεωρίας, διὰ τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν, δυναμένας τυπῶσαι πρὸς πάθος τὸν νοῦν τοῦ μὴ τελείως ἀπαλλαγέντος παθῶν. Ὁ γὰρ κατὰ φαντασίαν ταῖς ἐπιφανείαις τῶν αἰσθητῶν ἐναπομένων διὰ τὴν αἴσθησιν νοῦς, ἀκαθάρτων γίνεται παθῶν δημιουργός, διὰ θεωρίας πρὸς τὰ συγγενῆ νοητὰ μὴ δυνάμενος διαβῆναι.

οςʹ. Ὁ ἐν καιρῷ τῆς τῶν παθῶν ἐπαναστάσεως γενναίως μύσας τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν φαντασίαν τε καὶ μνήμην παντελῶς ἀπωσάμενος, καὶ συστείλας πάντῃ τὰς τοῦ νοῦ περὶ τὴν τῶν ἐκτὸς ἔρευναν φυσικὰς κινήσεις, κατήσχυνε νικήσας διὰ τῆς θείας χειρός, τὴν ἐπαναστᾶσαν αὐτῷ πονηρὰν καὶ τυραννικὴν δυναστείαν.

οζʹ. Ὅταν ἄνους ὁ λόγος γένηται καὶ προπετὴς ὁ θυμὸς καὶ ἄλογος ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἄγνοια καὶ τυραννὶς καὶ ἀκολασία κρατῶσι τῆς ψυχῆς, τότε ἡ τῆς κακίας ἕξις ἔμπρακτος γίνεσθαι πέφυκε, συμπλακεῖσα τῇ διαφόρῳ τῶν αἰσθήσεων ἡδονῇ.

οηʹ. Χρὴ τὸν γνωστικῶς τὰς ἀοράτους συμπλοκὰς ὑπαλύσκειν ἐπιστάμενον νοῦν, μήτε φυσικὴν μετιέναι θεωρίαν, μηδ' ἄλλο τι ποιεῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πονηρῶν δυνάμεων προσβο-

οδ'. Χωρὶς λογικὴ δύναμη δὲν ὑπάρχει γνώση ἐπιστημονική, καὶ χωρὶς γνώση δὲν γεννιέται πίστη, ἀπὸ τὴν ὁποία προβάλλει τὸ καλὸ γέννημα ἡ ἐλπίδα, ποὺ κάνει τὸν πιστὸ ν' ἀντιμετωπίζει τὰ μέλλοντα σὰν παρόντα. Καὶ δίχως τὴ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας δὲν δημιουργεῖται πόθος, κατάληξη τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἀγάπη· γιατὶ ἡ ἀγάπη πρὸς κάποιον εἶναι γνώρισμα τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ χωρὶς τὴ θυμικὴ δύναμη, ποὺ τονώνει τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴν ἕνωση μὲ τὸ ἡδύ, μὲ κανένα τρόπο δὲν γίνεται εἰρήνη, ἐφόσον εἰρήνη πραγματικὰ εἶναι ἡ ἀνενόχλητη καὶ πλήρης κατάκτηση τοῦ ἐπιθυμητοῦ.

οε'. Δὲν πρέπει ὅποιος δὲν ἔχει καθαρθεῖ προηγουμένως ἀπὸ τὰ πάθη νὰ ἐγγίζει τὴ φυσικὴ θεωρία ἐξαιτίας τῶν εἰκόνων τῶν αἰσθητῶν ὄντων, ποὺ μποροῦν νὰ προσηλώσουν στὸ πάθος τὸ νοῦ ἐκείνου ποὺ δὲν ἔχει ἀπαλλαγεῖ τελείως ἀπὸ τὰ πάθη. Γιατὶ ὁ νοῦς, ποὺ μὲ τὴ φαντασία ἐπιμένει στὶς ἐπιφάνειες τῶν αἰσθητῶν ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης, γίνεται δημιουργὸς ἀκάθαρτων παθῶν, ἀδυνατώντας νὰ διαβεῖ μὲ τὴ θεωρία στὴν περιοχὴ τῶν συγγενῶν του νοητῶν.

ος'. Ὅποιος στὸν καιρὸ τῆς ἐπανάστασης τῶν παθῶν ἔκλεισε μὲ γενναιότητα τὶς αἰσθήσεις καὶ ἀπώθησε τελείως τόσο τὴ φαντασία ὅσο καὶ τὴ μνήμη τῶν αἰσθητῶν καὶ περιόρισε πλήρως τὶς φυσικὲς κινήσεις τοῦ νοῦ σχετικὰ μὲ τὴν ἔρευνα τῶν ἔξω ἀπὸ αὐτόν, αὐτὸς καταντρόπιασε, νικώντας μὲ τὴ θεία βοήθεια τὴν πονηρὴ καὶ τυραννικὴ δυναστεία ποὺ ἐπαναστάτησε ἐναντίον του.

οζ'. Ὅταν τὸ λογικὸ γίνει ἀνόητο καὶ τὸ θυμικὸ ἀνάλγητο καὶ ἡ ἐπιθυμία παράλογη, καὶ ὑποδουλώνουν τὴν ψυχὴ ἡ ἄγνοια, ἡ αὐθαιρεσία καὶ ἡ ἀκολασία, τότε εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεται πράξη ἡ ἕξη τῆς κακίας, ἔχοντας συμπλακεῖ μὲ τὴν πολλαπλῆ ἡδονὴ τῶν αἰσθήσεων.

οη'. Ὁ νοῦς ποὺ γνωρίζει νὰ ξεφεύγει μὲ γνώση τὶς ἀόρατες συμπλοκές, δὲν πρέπει οὔτε τὴ φυσικὴ θεωρία νὰ ἀσκεῖ, οὔτε τίποτε ἄλλο νὰ κάνει τὸν καιρὸ τῆς προσβολῆς τῶν πονηρῶν δυνάμε-

λῆς, ἢ μόνον προσεύχεσθαι, καὶ τὸ σῶμα πόνοις δαμάζειν, καὶ τὴν τοῦ χοϊκοῦ φρονήματος διὰ πάσης σπουδῆς ποιεῖσθαι καθαίρεσιν, καὶ φυλάττειν τὰ τείχη τῆς πόλεως, λέγω δὲ τὰς φρουρητικὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς, ἢ τὰς τῶν ἀρετῶν φυλακτικὰς μεθόδους, ἐγκράτειαν λέγω καὶ ὑπομονήν, μήπως διὰ τῶν δεξιῶν ἀπατήσας, ἀποστήσῃ Θεοῦ κλέψας τὴν ἔφεσιν, ὁ τὴν ψυχὴν ποτίζων ἀνατροπὴν θολεράν, καὶ διὰ τῶν νομιζομένων καλῶν πρὸς τὰ χείρονα τὴν τὰ καλὰ ζητοῦσαν ὑποσύρῃ διάνοιαν.

οθ΄. Ὁ γενναίως διὰ τῆς λελογισμένης καὶ περιεκτικῆς ἐγκρατείας καὶ ὑπομονῆς μύσας τὰς αἰσθήσεις, καὶ διὰ τῶν κατὰ ψυχὴν δυνάμεων τὰς πρὸς τὸν νοῦν τῶν αἰσθητῶν σχημάτων ἀποτειχίσας εἰσόδους, εὐχερῶς τοῦ διαβόλου τὰς πονηρὰς διόλλυσι μηχανάς, ὑποστρέφων αὐτὸν μετ᾽ αἰσχύνης τῇ ὁδῷ ᾗ ἦλθεν. Ὁδὸς δὲ δι᾽ ἧς ὁ διάβολος ἔρχεται, ἐστὶ τὰ πρὸς σύστασιν τοῦ σώματος εἶναι δοκοῦντα ὑλικά.

π΄. Νοῦς ἑαυτῷ κατὰ φύσιν διὰ μέσου λόγου συνάψας τὴν αἴσθησιν, τὴν ἐκ τῆς φυσικῆς θεωρίας ἀληθῆ συλλέγεται γνῶσιν.

πα΄. Πηγαί εἰσιν ἔξω τῆς πόλεως, τουτέστι τῆς ψυχῆς, ἃς Ἐζεκίας ἐμφράττει, τὰ αἰσθητὰ πάντα, ὕδατα δὲ τούτων τυγχάνουσι τῶν πηγῶν, τὰ τῶν αἰσθητῶν νοήματα, ποταμὸς δὲ διορίζων διὰ μέσης τῆς πόλεώς ἐστιν ἡ κατὰ φυσικὴν θεωρίαν ἐκ τῶν αἰσθητῶν νοημάτων συναγομένη γνῶσις, διὰ μέσης διερχομένη τῆς ψυχῆς, ὡς νοῦ καὶ αἰσθήσεως οὖσα μεθόριος. Ἡ γὰρ γνῶσις τῶν αἰσθητῶν οὔτε πάντῃ νοερᾶς ἀπεξένωται δυνάμεως, οὔτε διόλου προσνενέμηται τῇ κατ᾽ αἴσθησιν ἐνεργείᾳ, ἀλλ᾽ οἷον τῆς τε τοῦ νοῦ πρὸς τὴν αἴσθησιν, καὶ πρὸς τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως συνόδου, μέση τυγχάνουσα, δι᾽ ἑαυτῆς ποιεῖται τὴν πρὸς ἄλλη-

34. Ἀββακ. 2, 15.

ων, παρὰ νὰ προσεύχεται μόνο καὶ νὰ καταβάλλει τὸ σῶμα μὲ ἀσκήσεις, καὶ νὰ προσπαθεῖ μὲ κάθε φροντίδα νὰ κρημνίσει τὸ χοϊκὸ φρόνημα καὶ νὰ φυλάγει τὰ τείχη τῆς πόλης, ἐννοῶ τὶς φρουρητικὲς ἀρετὲς τῆς ψυχῆς ἢ τὶς μεθόδους γιὰ τὴ φύλαξη τῶν ἀρετῶν, δηλαδὴ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ὑπομονή, μήπως, ἐξαπατώντας μὲ τὶς εὐνοϊκὲς ὑποσχέσεις καὶ ἐπικλέπτοντας τὴν ἐπιθυμία, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεό, αὐτὸς ποὺ ποτίζει τὴν ψυχὴ μὲ τὸ θολερὸ ποτό[34], καὶ σύρει λαθραῖα πρὸς τὰ χειρότερα μὲ τὰ φαινομενικὰ καλὰ τὴ διάνοια ποὺ ζητεῖ τὰ πραγματικὰ καλά.

οθ'. Ὅποιος ἔκλεισε γενναῖα τὶς αἰσθήσεις μὲ τὴν ἐσκεμμένη καὶ περιεκτικὴ ἐγκράτεια καὶ ὑπομονὴ καὶ μὲ τὶς ψυχικὲς δυνάμεις ἔφραξε τὶς εἰσόδους τῶν αἰσθητῶν σχημάτων πρὸς τὸ νοῦ, καταστρέφει εὔκολα τὶς πονηρὲς μηχανὲς τοῦ διαβόλου, κάνοντάς τον νὰ γυρίσει ντροπιασμένος πρὸς τὸ δρόμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἦρθε. Καὶ δρόμος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔρχεται ὁ διάβολος εἶναι τὰ ὑλικὰ πράγματα, ποὺ νομίζονται πὼς εἶναι τὰ συστατικὰ τοῦ σώματος[35].

π'. Ὁ νοῦς ποὺ μέσω τοῦ λόγου συνέδεσε φυσικὰ τὴν αἴσθηση μὲ τὸν ἑαυτό του, συλλέγει τὴν ἀληθινὴ γνώση ἀπὸ τὴ φυσικὴ θεωρία.

πα'. Πηγὲς ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, δηλαδὴ τὴν ψυχή, τὶς ὁποῖες ὁ Ἐζεκίας φράζει[36], εἶναι ὅλα τὰ αἰσθητά· νερὰ τῶν πηγῶν αὐτῶν εἶναι τὰ νοήματα τῶν αἰσθητῶν· ποταμὸς ποὺ περνᾶ ἀπὸ τὴ μέση τῆς πόλης καὶ τὴ χωρίζει εἶναι ἡ γνώση ποὺ συνάγεται μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία ἀπὸ τὰ μέσω τῶν αἰσθητῶν νοήματα, ποὺ περνᾶ ἀπὸ τὴ μέση τῆς ψυχῆς, γιατὶ βρίσκεται στὴ μεθόριο τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἴσθησης. Γιατὶ ἡ γνώση τῶν αἰσθητῶν οὔτε εἶναι ἀποξενωμένη τελείως ἀπὸ νοερὴ δύναμη, οὔτε ἔχει δοθεῖ ὁλόκληρη στὴν ἐνέργεια τῆς αἴσθησης, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι διάμεση τῆς συνάντησης τοῦ νοῦ μὲ τὴν αἴσθηση καὶ τῆς αἴσθησης μὲ τὸ νοῦ, γίνεται μὲ τὸν

35. Δ' Βασ. 19, 33.
36. Β' Παραλ. 32, 3.

λα τούτων συνάφειαν, κατὰ μὲν τὴν αἴσθησιν κατ' εἶδος τυπουμένη τοῖς σχήμασι τῶν σχημάτων τοὺς τύπους μεταβιβάζουσα. Διὸ ποταμὸς διορίζων διὰ μέσης τῆς πόλεως εἰκότως προσηγορεύθη τῶν δρωμένων ἡ γνῶσις, ὡς τῶν ἄκρων, λέγω δὲ νοῦ καὶ αἰσθήσεως, οὖσα μεταίχμιος.

πβ'. Ὁ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τῶν πειρασμῶν ἐπαναστάσεως, τῆς μετὰ φυσικῆς ἀπεχόμενος θεωρίας, τῆς δὲ προσευχῆς κατὰ τὴν ἐκ πάντων πρὸς ἑαυτόν τε καὶ τὸν Θεὸν τοῦ νοῦ συστολὴν ἀντεχόμενος, ἀποκτείνει τὴν ποιητικὴν τῆς κακίας ἕξιν, καὶ ἀποστρέφει μετ' αἰσχύνης τὸν διάβολον, ὑποβαλλόμενον τὴν εἰρημένην ἕξιν, ἐφ' ᾗ πεποιθὼς μετὰ τῆς οἰκείας ἀλαζονείας ἦλθε πρὸς τὴν ψυχήν, διὰ τῶν ὑπερηφάνων λογισμῶν τῆς ἀληθείας κατεπαιρόμενος, ὅπερ τυχὸν καὶ γνοὺς καὶ παθὼν καὶ ποιήσας ὁ μέγας Δαβίδ, ὁ πάντων μάλιστα πεῖραν ἔχων τῆς τῶν νοητῶν πολέμων παρατάξεως, «Ἐν τῷ συστῆναι», φησί, «τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἐκωφώθην καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν», καὶ μετ' αὐτὸν ὁ θεῖος Ἱερεμίας, προστάσσων τῷ λαῷ μὴ ἐκβῆναι τῆς πόλεως, διὰ τὴν κύκλωθεν παροικοῦσαν τῶν ἐχθρῶν ῥομφαίαν.

πγ'. Καὶ ὁ μακάριος τοίνυν Ἄβελ, εἴπερ ἐφυλάξατο καὶ μὴ συνεξῆλθε τῷ Κάϊν ἐν τῷ πεδίῳ, τουτέστιν ἐν τῷ πλάτει τῆς φυσικῆς θεωρίας, πρὸ τῆς ἀπαθείας, οὐκ ἂν ἐπαναστὰς ἀπέκτεινεν αὐτὸν μετὰ δόλου, κλέψας τοῖς δεξιοῖς κατὰ τὴν τῶν ὄντων θεωρίαν πρὸ τῆς τελείας ἕξεως, ὁ τῆς σαρκὸς νόμος, ὁ Κάϊν, καὶ ὢν καὶ καλούμενος.

πδ'. Ὁμοίως καὶ Δίνα, ἡ τοῦ μεγάλου θυγάτηρ Ἰακώβ, εἰ μὴ συνεξῆλθε ταῖς θυγατράσι τῶν ἐγχωρίων, τουτέστι ταῖς αἰσθητικαῖς φαντασίαις, οὐκ ἂν Συχέμ, ὁ υἱὸς Ἐμμόρ, ἐπαναστὰς αὐτὴν ἐταπείνωσε.

---

37. Ψαλμ. 38, 2. 38. Ἱερ. 6, 25.

ἑαυτό της ὁ σύνδεσμος αὐτῶν μεταξύ τους. Στὶς αἰσθήσεις παίρνει τὴ μορφὴ τῶν σχημάτων τῶν αἰσθητῶν, ἐνῶ στὸ νοῦ μεταφέρει σὲ λόγους τοὺς τύπους τῶν σχημάτων. Γι' αὐτὸ πολὺ εὔλογα ὀνομάστηκε ἡ γνώση τῶν ὁρατῶν ποταμὸς ποὺ χωρίζει τὴν πόλη στὴ μέση, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ματαίχμιο τῶν ἄκρων, δηλαδὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἴσθησης.

πβ'. Ὅποιος στὸν καιρὸ τῆς ἐπανάστασης τῶν πειρασμῶν ἀπέχει ἀπὸ τὴ φυσικὴ θεωρία κι ἐπιμένει στὴν προσευχὴ μαζεύοντας τὸ νοῦ του ἀπὸ ὅλα πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν Θεό, φονεύει τὴν ἕξη ποὺ προκαλεῖ τὴν κακία καὶ ἀναγκάζει τὸν διάβολο νὰ ὑποχωρήσει ντροπιασμένος, ποὺ ὑποβάλλει τὴν ἕξη ποὺ ἀνέφερα καὶ ποὺ θαρρώντας σ' αὐτὴν πλησίασε τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἀλαζονεία ποὺ ἔχει γεμάτος ἔπαρση κατὰ τῆς ἀλήθειας μὲ τοὺς ὑπερήφανους λογισμούς του. Κι αὐτὸ ἴσως εἶναι ἐκεῖνο ποὺ γνώρισε κι ἔπαθε κι ἔπραξε ὁ μέγας Δαβίδ, αὐτὸς ποὺ ἔχει περισσότερο ἀπὸ ὅλους τὴν ἐμπειρία τῶν νοητῶν πολέμων, λέγοντας· «Ὅταν συναντήθηκα μὲ τὸν ἁμαρτωλό, ἔγινα σὰν κουφὸς καὶ σώπασα ταπεινὰ ἀκόμα καὶ γιὰ λόγους καλούς»[37]. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ θεῖος Ἰερεμίας, ποὺ πρόσταξε τὸ λαὸ νὰ μὴ βγεῖ ἀπὸ τὴν πόλη, ἐπειδὴ γύρω τους παραμόνευαν τὰ ξίφη τῶν ἐχθρῶν[38].

πγ'. Κι ὁ μακάριος λοιπὸν Ἄβελ, ἂν εἶχε φυλαχτεῖ καὶ δὲν ἔβγαινε μαζὶ μὲ τὸν Κάιν στὴν πεδιάδα, δηλαδὴ στὸ πλάτος τῆς φυσικῆς θεωρίας, δὲν θὰ τὸν σκότωνε μὲ δόλο ὁρμώντας ἐναντίον του[39], προτοῦ ἀποκτήσει τὴν ἀπάθεια, ἐξαπατώντας τον μὲ τὰ εὐχάριστα κατὰ τὴ θεωρία τῶν ὄντων πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἕξη, ὁ νόμος τῆς σάρκας, δηλαδὴ ὁ Κάιν, ποὺ εἶναι καὶ ὀνομάζεται.

πδ'. Ὅμοια καὶ ἡ Δίνα, ἡ κόρη τοῦ μεγάλου Ἰακώβ, ἂν δὲν ἔβγαινε μαζὶ μὲ τὶς ἐντόπιες κοπέλλες, δηλαδὴ τὶς φαντασίες τῶν αἰσθήσεων, δὲν θὰ τὴν ταπείνωνε ὁ Συχέμ, ὁ γιὸς τοῦ Ἐμμόρ, ὁρμώντας ἐναντίον της[40].

---

39. Γέν. 4, 8. 40. Γέν. 34, 1ἑ.

πε΄. Καλόν ἐστι πρὸ τῆς τελείας ἕξεως μὴ ἅπτεσθαι ἡμᾶς τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἵνα μή, λόγους ἐπιζητοῦντες πνευματικοὺς ἐκ τῶν ὁρωμένων κτισμάτων, λάθωμεν πάθη συλλέγοντες. Πλέον γὰρ ἐν τοῖς ἀτελέσι δυναστεύει πρὸς τὴν αἴσθησιν τὰ φαινόμενα σχήματα τῶν ὁρωμένων, ἢ πρὸς τὴν ψυχὴν οἱ κεκρυμμένοι τοῖς σχήμασι λόγοι τῶν γεγονότων. Οἱ μέντοι μόνῳ τῷ γράμματι προσδήσαντες ἰουδαϊκῶς τὴν διάνοιαν, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτο ἐκδέχονται τὰς ἐπαγγελίας τῶν ἀκηράτων ἀγαθῶν, ἀγνοοῦντες τὰ κατὰ φύσιν τῆς ψυχῆς ἀγαθά.

πς΄. Ὁ τὴν εἰκόνα φορέσας τοῦ ἐπουρανίου, τῷ πνεύματι διὰ πάντων ἕπεσθαι σπεύδει τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐν ᾧ δι᾽ ἀρετῆς καὶ γνώσεως ἡ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει συντήρησις, ὁ δὲ τὴν εἰκόνα φορῶν τοῦ χοϊκοῦ, τὸ γράμμα μόνον περιέπει, ἐν ᾧ ἡ κατ᾽ αἴσθησιν πρὸς σῶμα λατρεία συνέστηκε τὰ πάθη δημιουργοῦσα.

πζ΄. Κράτος Θεοῦ καθέστηκεν ἡ ἀναιρετικὴ τῶν παθῶν ἀρετὴ καὶ τῶν εὐσεβῶν φρουρητικὴ λογισμῶν, ἣν γεννᾷ πρᾶξις ἐντολῶν, δι᾽ ἧς τὰς ἀντικειμένας τῷ ἀγαθῷ πονηρὰς δυνάμεις, συνεργείᾳ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ μόνῃ δυνάμει Θεοῦ, διαφθείρομεν. Ὕψος δὲ Θεοῦ ἐστιν ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας, ἣν γεννᾷ τῆς τῶν γεγονότων θεωρίας ὁ πόνος, καὶ οἱ ἐπὶ τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν ἱδρῶτες πόνου πατέρες γινόμενοι, δι᾽ ἧς τὴν ἀντικειμένην τῇ ἀληθείᾳ τοῦ ψεύδους δύναμιν παντελῶς ἐξαφανίζομεν, πᾶν ὕψωμα τῶν ἐπαιρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ πονηρῶν πνευμάτων ταπεινοῦντες καὶ καταβάλλοντες. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἡ πρᾶξις γεννᾷ τὴν ἀρετήν, οὕτως ἡ θεωρία τὴν γνῶσιν.

πη΄. Ἡ ἄληστος γνῶσις, ἀόριστον ἔχουσα περὶ τὴν θείαν

---

41. Β' Κορ. 10, 5.

πε'. Εἶναι καλὸ πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἕξη νὰ μὴν ἀσχολούμαστε μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία, γιὰ νὰ μὴ συγκεντρώνομε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβομε πάθη, ἐνῶ ἀναζητοῦμε λόγους πνευματικούς. Γιατὶ στοὺς ἀτελεῖς ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη νὰ τοὺς ὠθοῦν στὴν αἴσθηση τὰ φαινόμενα σχήματα τῶν ὁρατῶν, παρὰ νὰ τοῦς ὠθοῦν στὴν ψυχὴ οἱ λόγοι ποὺ εἶναι κρυμμένοι στὰ σχήματα τῶν δημιουργημάτων. Ἐκεῖνοι λοιπὸν πού, ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι, ἔχουν προσδέσει τὴ διάνοιά τους μόνο στὸ γράμμα, περιμένουν σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἐπαγγελίες γιὰ τὰ αἰώνια ἀγαθά, ἀγνοώντας τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς.

πς'. Ὅποιος ἔχει φορέσει τὴν εἰκόνα τῶν ἐπουράνιων, ἀκολουθεῖ σὲ ὅλα πρόθυμα τὸ Πνεῦμα τῆς ἁγίας Γραφῆς[41], στὸ ὁποῖο συντελεῖται ἡ συντήρηση τῆς ψυχῆς μὲ ἀρετὴ καὶ γνώση. Ὅποιος ὅμως φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φροντίζει τὸ γράμμα μόνο, ὅπου ἐνεργεῖ ἡ λατρεία τοῦ σώματος μὲ τὶς αἰσθήσεις καὶ δημιουργεῖ τὰ πάθη.

πζ'. Εἶναι δύναμη τοῦ Θεοῦ ἡ ἀρετὴ ποὺ καταργεῖ τὰ πάθη καὶ φρουρὸς τῶν εὐσεβῶν λογισμῶν, τὴν ὁποία γεννᾶ ἡ ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν, μὲ τὴν ὁποία διαφθείρομε τὶς ἀντίθετες στὸ ἀγαθὸ πονηρὲς δυνάμεις μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἢ καλύτερα μόνο μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ὕψος τοῦ Θεοῦ πάλι εἶναι ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας, ποὺ γεννᾶ ὁ κόπος τῆς θεωρίας ὅσων ἔχουν γίνει, καὶ οἱ ἱδρῶτες ποὺ χύνονται γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀρετῶν, ποὺ γίνονται πατέρες τοῦ κόπου, μὲ τὴν ὁποία ἐξαφανίζομε τελείως τὴ δύναμη τοῦ ψεύδους ποὺ ἀντιτίθεται στὴν ἀλήθεια, ταπεινώνοντας καὶ καταβάλλοντας κάθε ἔπαρση τῶν πονηρῶν πνευμάτων κατὰ τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ[42]. Γιατὶ ὅπως ἡ πράξη γεννᾶ τὴν ἀρετή, ἔτσι κι ἡ θεωρία γεννᾶ τὴ γνώση.

πη'. Ἡ ἀλάνθαστη γνώση, ποὺ ἔχει δίχως ὅρια τὴν πάνω ἀπὸ

---

42. Ὅπ. π.

ἀπειρίαν τὴν κατὰ νοῦν ὑπὲρ νόησιν κίνησιν, εἰκονίζει διὰ τῆς ἀοριστίας τὴν ὑπεράπειρον δόξαν τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ τῆς κατὰ τὴν πρόνοιαν σοφῆς ἀγαθότητος αὐθαίρετος μίμησις, τιμὴν φέρει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ νοῦ κατὰ τὴν διάθεσιν ἀρίδηλον, ὡς ἔστι δυνατόν, ἐξομοίωσιν.

πθ΄. Ἡ γλῶσσα τῆς κατὰ ψυχὴν γνωστικῆς ἐνεργείας ἐστὶ σύμβολον, ὁ δὲ λάρυγξ τῆς πρὸς τὸ σῶμα φυσικῆς φιλαυτίας τεκμήριον. Ὁ γοῦν ταῦτα ψεκτῶς κολλήσας ἀλλήλοις, μνησθῆναι τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν εἰρηνικῆς ἕξεως οὐ δύναται, τῇ συγχύσει διὰ σπουδῆς τῶν σωματικῶν ἡδόμενος παθῶν.

϶΄. Αἱ κατὰ φύσιν ὀρέξεις καὶ ἡδοναί, μὴ φέρουσαι τοῖς κεκτημένοις διαβολήν, ὡς ἀναγκαῖον παρακολούθημα τῆς φυσικῆς ὀρέξεως καθεστήκασιν. Ἡδονὴν γὰρ κατὰ φύσιν ποιεῖ καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, καὶ ἡ τυχοῦσα τροφή, προλαβοῦσαν ἔνδειαν παραμυθουμένη· καὶ πόσις ἀποκρουομένη τοῦς δίψους τὴν ὄχλησιν· καὶ ὕπνος τὴν ἐκ τῆς ἐγρηγόρσεως δαπανηθεῖσαν ἀνανεούμενος δύναμιν, καὶ ὅσα τῶν καθ' ἡμᾶς φυσικῶν ἕτερα τυγχάνει, πρὸς μὲν σύστασιν φύσεως ἀναγκαῖα, πρὸς δὲ κτῆσιν ἀρετῆς ὑπάρχοντα χρήσιμα τοῖς σπουδαίοις. Ἅπερ συνεκβαίνει παντὶ νοΐ φεύγοντι τῆς ἁμαρτίας τὴν σύγχυσιν, ἵνα μὴ δι' αὐτὰ μείνῃ κρατούμενος εἰς δουλείαν τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ διαβεβλημένων, καὶ παρὰ φύσιν παθῶν, οὐκ ἐχόντων ἄλλην ἀρχὴν ἐν ἡμῖν πλὴν τῆς κινήσεως τῶν κατὰ φύσιν παθῶν, τῶν μηδὲ πεφυκότων πρὸς τὴν ἀθάνατον καὶ μακραίωνα ζωὴν συμμεταβαίνει ἡμῖν.

϶α΄. Οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ, ψιλῶς κατὰ μόνην λαλούμενοι τὴν προφοράν, οὐκ ἀκούονται, φωνὴν τὴν τῶν αὐτοὺς λαλούντων πρᾶξιν οὐκ ἔχοντες. Εἰ δὲ τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν ἐκφωνοῦνται, τούς τε δαίμονας ἔχουσι τῇ τοιαύτῃ διατηκομένους φωνῇ, καὶ

τὴ νόηση κίνηση τοῦ νοῦ γύρω ἀπὸ τὸ ἄπειρο τῆς θεότητας, εἰκονίζει μὲ τὴν ἀοριστία[43] τὴν ὑπεράπειρη δόξα τῆς ἀλήθειας. Ἐνῶ ἡ μίμηση ἡ αὐτοπροαίρετη τῆς σοφῆς ἀγαθότητάς της, ποὺ ἐκδηλώνεται στὴν πρόνοια, ἔχει ὡς τιμὴ τὴν ὁλοφάνερη ἐξομοίωση, ὅσο εἶναι δυνατό, τῆς διάθεσης τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεό.

πθ'. Ἡ γλώσσα εἶναι σύμβολο τῆς γνωστικῆς ἐνέργειας τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ὁ λάρυγγας τεκμήριο τῆς φυσικῆς ἀγάπης πρὸς τὸ σῶμα. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κόλλησε αὐτὰ τὰ δύο μεταξύ τους μὲ τρόπο μεμπτό, δὲν μπορεῖ νὰ ἀναφερθεῖ στὴν εἰρηνικὴ ἕξη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, ἀφοῦ εὐχαριστεῖται ἀσυγκράτητα μὲ τὴ σύγχυση τῶν σωματικῶν παθῶν.

ϟ'. Οἱ φυσικὲς ὀρέξεις καὶ ἡδονές, ἐπειδὴ δὲν προκαλοῦν διαβολὴ σ' αὐτοὺς ποὺ τὶς ἔχουν, γίνονται ἀναγκαῖο παρακολούθημα τῆς φυσικῆς ὄρεξης. Γιατὶ προκαλεῖ ἡδονὴ στὴ φύση μας, ἀκόμα κι ἂν ἐμεῖς δὲν θέλομε, καὶ ἡ ὁποιαδήποτε τροφὴ ποὺ ἱκανοποιεῖ μιὰ προηγούμενη ἔλλειψη, καὶ ἡ πόση ποὺ διώχνει τὴν ἐνόχληση τῆς δίψας, καὶ ὁ ὕπνος ποὺ ἀνανεώνει τὴ δύναμη ποὺ δαπανήθηκε κατὰ τὴν ἐγρήγορση, καὶ ὅσα τυχαίνει νὰ εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ δικά μας φυσικὰ στοιχεῖα, ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴ σύσταση τῆς φύσης μας καὶ χρήσιμα στοὺς σπουδαίους γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα βγαίνουν μαζὶ μὲ κάθε νοῦ ποὺ φεύγει ἀπὸ τὴ σύγχυση τῆς ἁμαρτίας, γιὰ νὰ μὴ μείνει γι' αὐτὰ δεμένος στὴ δουλεία τῶν παθῶν ποὺ εἶναι στὴν ἐξουσία μας, διαβλητὰ καὶ παρὰ φύση, τὰ ὁποία δὲν ἔχουν ἄλλην ἀρχὴ μέσα μας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κίνηση τῶν φυσικῶν παθῶν, ποὺ δὲν ἔχουν στὴ φύση τους νὰ συμπορεύονται μαζί μας πρὸς τὴν ἀθάνατη καὶ μακραίωνη ζωή.

ϟα'. Οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀπευθύνονται σὰν ἦχος μονάχα μὲ τὴν προφορά, δὲν γίνονται ἀκουστοί, ἐπειδὴ ἡ φωνὴ αὐτῶν ποὺ τὶς ἐκφωνοῦν δὲν γίνεται πράξη. Ἂν ὅμως λέγονται μὲ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν, καὶ τοὺς δαίμονες τοὺς κάνουν νὰ διαλύονται μὲ

43. Ἀοριστία, ἀόριστος: ἡ ἔλλειψη ορίων καὶ καθορισμοῦ.

τοὺς ἀνθρώπους τῇ προκοπῇ τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης, εὐπειθῶς τὸν θεῖον τῆς καρδίας οἰκοδομοῦντας ναόν.

ϟβʹ. Ὥσπερ ὁ Θεὸς κατ᾽ οὐσίαν οὐχ ὑποπέπτωκε γνώσει, οὕτως οὔτε ὁ λόγος αὐτοῦ γνώσει τῇ καθ᾽ ἡμᾶς περιλαμβάνεται. Ὁ γὰρ τῆς ἁγίας Γραφῆς λόγος, κἂν εἰ δέχηται περιγραφὴν κατὰ τὸ γράμμα, τοῖς χρόνοις τῶν ἱστορουμένων πραγμάτων συναπολήγων, ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα ταῖς τῶν νοουμένων θεωρίαις μένει διαπαντὸς ἀπερίγραφος.

ϟγʹ. Χρὴ τὸν γνωστικῶς πρὸς ψυχὴν τὴν ἁγίαν Γραφὴν κατὰ Χριστὸν ἐκδεχόμενον, ἀσκηθῆναι φιλοπόνως καὶ τῶν ὀνομάτων τὴν ἑρμηνείαν αὐτόθεν δυνάμενον, ὅλην τὴν τῶν γεγραμμένων σαφηνίσαι διάνοιαν, εἴπερ μέλοι αὐτῷ τῆς ἀκριβοῦς τῶν γεγραμμένων κατανοήσεως· ἀλλ᾽ οὐκ ἰουδαϊκῶς πρὸς σῶμα καὶ γῆν κατάγειν τὸ ὕψος τοῦ πνεύματος, καὶ τὰς θείας καὶ ἀκηράτους τῶν νοητῶν ἀγαθῶν, τῇ τῶν παρερχομένων φθορᾷ περιγράφειν ἐπαγγελίας.

ϟδʹ. Ὥσπερ εὐχή ἐστιν ὑπόσχεσις τῶν ἐξ ἀνθρώπων Θεῷ κατ᾽ ἐπαγγελίαν προσαγομένων καλῶν, οὕτω προσευχὴ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἔσται σαφῶς ἡ τῶν ἐκ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν χορηγουμένων τοῖς ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐξαίτησις, ἀντίδοσιν φέρουσα τῆς τῶν προηγμένων καλῆς διαθέσεως. Βοὴ δέ ἐστιν ἡ τῶν κατὰ τὴν πρᾶξιν ἐναρέτων τρόπων καὶ τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν γνωστικῶν θεωρημάτων ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἐπαναστάσεως, ἐπίδοσίς τε καὶ ἐπαύξησις, ἧς πάντων οὐχ ἥκιστα φυσικῶς ἀκούει Θεός, ἀντὶ μεγάλης φωνῆς τὴν τῶν τῆς ἀρετῆς καὶ γνώσεως ἐπιμελουμένων διάθεσιν.

ϟεʹ. Ἡ πονηρὰ καὶ ὀλέθριος τοῦ διαβόλου βασιλεία, διὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων τυπουμένη βασιλείας, τὸν κατὰ τῆς ἀρετῆς καὶ

τὴ φωνὴ αὐτοῦ τοῦ εἴδους, καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν πρόοδό τους στὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης νὰ οἰκοδομοῦν μὲ εὐπείθεια τὸν θεῖο ναὸ τῆς καρδιᾶς.

ϟϐ'. Ὅπως ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσία μένει ἀσύλληπτος ἀπὸ τὴ γνώση, ἔτσι οὔτε ὁ λόγος συλλαμβάνεται μὲ τὴ δική μας γνώση. Ὁ λόγος δηλαδὴ τῆς ἁγίας Γραφῆς, κι ἂν ἀκόμα δέχεται περιγραφὴ κατὰ τὸ γράμμα, ἀπολήγοντας μαζὶ μὲ τοὺς χρόνους τῶν πραγμάτων ποὺ ἐξιστοροῦνται, ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα παραμένει ἀπερίγραφος γιὰ πάντα μὲ τὶς θεωρίες αὐτῶν ποὺ νοοῦνται.

ϟγ'. Ὅποιος ἀποδέχεται τὴν ἁγία Γραφὴ ὡς ψυχὴ κατὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ πρέπει ν' ἀσκηθεῖ φιλόπονα καὶ στὴν ἑρμηνεία τῶν ὀνομάτων, ἐπειδὴ μπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν νὰ διασαφηνίσει ὅλο τὸ νόημα τῶν ὅσων εἶναι γραμμένα σ' αὐτήν, ἐφόσον τὸν ἐνδιαφέρει ἡ ἀκριβὴς κατανόηση ὅσων ἔχουν γραφεῖ. Ἀλλὰ νὰ μὴ κατεβάζει τὸ ὕψος τοῦ πνεύματος σύμφωνα μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ ἀντίληψη πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴ γῆ καὶ νὰ μὴν περιορίζει τὶς θεῖες κι ἀθάνατες ἐπαγγελίες τῶν νοητῶν ἀγαθῶν μέσα στὴ φθορὰ τῶν πραγμάτων ποὺ παρέρχονται.

ϟδ'. Ὅπως εὐχὴ εἶναι ὑπόσχεση τῶν δώρων ποὺ προσφέρουν οἱ ἄνθρωποι στὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τάξιμό τους, ἔτσι προσευχὴ σαφῶς κατὰ φυσικὸ λόγο εἶναι ἡ ἐξαίτηση τῶν ἀγαθῶν ποὺ παραχωρεῖ ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴ σωτηρία τους, ποὺ ἀποτελεῖ ἀντιχάρισμα γιὰ τὴν καλὴ διάθεση ὅσων προσφέρθηκαν. Βοὴ πάλι εἶναι ἡ ἐπίδοση καὶ ἡ ἐπαύξηση τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀρετῆς στὴν πράξη καὶ τῶν γνωστικῶν ἐκτιμήσεων τῆς θεωρίας κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐπανάστασης τῶν πονηρῶν δαιμόνων, τὴν ὁποία βοὴ ἀκούει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν φύση του ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀντὶ δυνατῆς φωνῆς, τὴ διάθεση δηλαδὴ ἐκείνων ποὺ ἐπιμελοῦνται τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση.

ϟε'. Ἡ πονηρὴ κι ὀλέθρια βασιλεία τοῦ διαβόλου, ποὺ τύπος της εἶναι ἡ βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων, συγκροτώντας τὸν πόλεμο

τῆς γνώσεως συναγείρουσα πόλεμον, διὰ τῶν αὐτῆς ἐμφύτων δυνάμεων τροποῦσθαι μηχανᾶται τὴν ψυχήν, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν πρῶτον εἰς ὄρεξιν τῶν παρὰ φύσιν διερεθίζουσα καὶ τὰ αἰσθητὰ τῶν νοητῶν προτιμᾶν ἀναπείθουσα, τὸν δὲ θυμὸν ὑπεραγωνίζεσθαι τοῦ αἱρεθέντος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας αἰσθητοῦ διεγείρουσα, τὸ δὲ λογικὸν τοὺς τρόπους ἐπινοεῖν τῶν κατ' αἴσθησιν ἡδονῶν ἐκδιδάσκουσα.

ϟϛʹ. Τῆς ἄκρας ἀγαθότητος ἴδιον, τὸ μὴ μόνον τὰς θείας καὶ ἀσωμάτους τῶν νοητῶν οὐσίας τῆς ἀπορρήτου καὶ θείας ἀπεικονίσματα καταστῆσαι δόξης, ὅλην κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀναλόγως αὐταῖς εἰσδεχομένας τὴν ἀπερινόητον ὡραιότητα τοῦ ἀπροσίτου κάλλους, ἀλλὰ καὶ τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ τῶν νοητῶν οὐσιῶν κατὰ πολὺ ἀποδέουσιν, ἀπηχήματα τῆς οἰκείας ἐγκαταμίξαι μεγαλειότητος, δυνάμενα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐποχούμενον αὐτοῖς, πρὸς Θεὸν ἀπλανῶς διαπορθμεύειν, ὑπεράνω πάντων τῶν ὁρωμένων γινόμενον, οἷα τῆς ἄκρας ἐπιβάντα μακαριότητος.

ϟζʹ. Πᾶς νοῦς ἀρετῇ καὶ γνώσει κατεστεμμένος, οἷα δὴ κατὰ τὸν μέγαν Ἐζεκίαν βασιλεύειν λαχὼν τῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆς εἰρήνην μόνην ὁρώσης ἕξεως, ἤγουν τῆς παντοίων παθῶν ἐστερημένης καταστάσεως, «ὅρασις γὰρ εἰρήνης» Ἱερουσαλὴμ ἑρμηνεύεται, πᾶσαν ἔχει τὴν κτίσιν ὑποχείριον, διὰ τῶν αὐτὴν συμπληρούντων εἰδῶν, τῷ μὲν Θεῷ δι' αὐτοῦ τοὺς ἐν αὐτῇ πνευματικοὺς τῆς γνώσεως καθάπερ δῶρα προσκομίζουσαν λόγους, αὐτῷ δὲ καθάπερ δόματα, τοὺς ἐνυπάρχοντας αὐτῇ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πρὸς ἀρετὴν τρόπους παρέχουσαν, καὶ διὰ τῶν ἀμφοτέρων δεξιουμένην τὸν κατ' ἀμφότερα κρατίστως εὐδοκιμεῖν δυνάμενον, λέγω δὲ τὸν κατὰ λόγον καὶ βίον διὰ πράξεώς τε καὶ θεωρίας τελειωθέντα φιλόσοφον νοῦν.

ϟηʹ. Ὁ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας κατορθώσας εἰς ἄκρον τὴν

κατὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, μηχανεύεται μὲ τὶς ἔμφυτες δυνάμεις της πῶς νὰ κατατροπώσει τὴν ψυχή. Καὶ πρῶτα τὴν ἐπιθυμία τὴν ἐρεθίζει σὲ ὄρεξη τῶν παρὰ φύση καὶ πείθοντάς την νὰ προτιμᾶ τὰ αἰσθητὰ ἀπὸ τὰ νοητά. Τὸ θυμὸ πάλι τὸν διεγείρει ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὸ αἰσθητὸ ποὺ προτίμησε ἡ ἐπιθυμία, ἐνῶ τὸ λογικὸ τὸ διδάσκει νὰ ἐπινοεῖ τρόπους γιὰ τὴν ἀπόλαυση τῶν ἡδονῶν τῆς αἴσθησης.

πς'. Γνώρισμα τῆς ἄκρας ἀγαθότητας εἶναι ὄχι μονάχα νὰ καταστήσει τὶς θεῖες κι ἀσώματες οὐσίες τῶν νοητῶν ἀπεικονίσματα τῆς ἄρρητης καὶ θείας δόξας, ποὺ νὰ δέχονται ὅσο ἐπιτρέπεται σ' αὐτὲς καὶ κατ' ἀναλογία τὴν ἀπερινόητη ὡραιότητα τοῦ ἀπρόσιτου κάλλους, ἀλλὰ καὶ στὰ αἰσθητά, ποὺ ὑστεροῦν πολὺ ἔναντι τῶν νοητῶν οὐσιῶν, νὰ ἐγκαταμίξει ἀπηχήματα τοῦ μεγαλείου της, ποὺ μποροῦν τὸ νοῦ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐποχεῖται σ' αὐτὰ νὰ τὸν διαπεράσουν ἀλάνθαστα πρὸς τὸν Θεό, ὑπερβαίνοντας ὅλα τὰ ὁρατά, ἐπειδὴ ἔφτασε τὴ θεία μακαριότητα.

πζ'. Κάθε νοῦς στεφανωμένος μὲ ἀρετὴ καὶ γνώση, ἐπειδὴ τοῦ ἔλαχε ἀνάλογα μὲ τὸν μεγάλο Ἐζεκία νὰ βασιλεύει στὴν Ἰερουσαλήμ, δηλαδὴ στὴν ἕξη ποὺ μόνο στὴν εἰρήνη ἀποβλέπει, δηλαδὴ τὴν κατάσταση ποὺ εἶναι στερημένη ἀπὸ ὁποιοδήποτε πάθος, γιατὶ ἡ λέξη Ἰερουσαλὴμ ἑρμηνεύεται «ὅραση εἰρήνης», ἔχει ὑποχείριά του ὅλη τὴν κτίση, ποὺ μὲ τὰ εἴδη ποὺ τὴ συμπληρώνουν, στὸν Θεὸ προσκομίζει μὲ τὸ νοῦ σὰν δῶρα τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῆς γνώσης ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτήν[44], ἐνῶ σ' αὐτὸν σὰν δῶρα παρέχει τοὺς τρόπους τῆς ἀρετῆς ποὺ ἐνυπάρχουν σ' αὐτὴν σύμφωνα μὲ τὸ φυσικὸ νόμο πρὸς πραγματοποίηση τῆς ἀρετῆς, καὶ μὲ τὰ δύο ὑποδέχεται φιλόφρονα ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ εὐδοκιμήσει καὶ στὰ δύο, ἐννοῶ τὸ φιλόσοφο νοῦ ποὺ τελειώθηκε στὸ λόγο καὶ στὸ βίο μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία.

πη'. Ὅποιος μὲ τὴ πράξη καὶ τὴ θεωρία ἔφερε ὡς τὴν ἄκρη τὸ

---

44. Β' Παραλ. 32, 23.

ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν, εἰκότως ὑπεραίρεται πάντων, τῶν σαρκικῶν καὶ διαβεβλημένων παθῶν ὑπεράνω κατὰ τὴν πρᾶξιν γινόμενος, καὶ τῶν φυσικῶν λεγομένων σωμάτων, λέγω δή, τῶν ὑπὸ γένεσιν ὄντων καὶ φθοράν, καὶ ἁπλῶς, ἵνα συνελὼν εἴπω, πάντων τῶν ὑπὸ αἴσθησιν εἰδῶν, κατὰ τὴν θεωρίαν, τοὺς ἐν αὐτοῖς πάντας γνωστικῶς διαπεράσας λόγους, τὸν νοῦν ὁ τοιοῦτος πρὸς τὰ συγγενῆ καὶ θεῖα ἀνήγαγεν.

ϟθ΄. Ὁ τὴν ἀπάθειαν καθάπερ Ἱερουσαλὴμ οἰκεῖν διὰ τῶν κατὰ τὴν πρᾶξιν πόνων λαχών, καὶ πάσης τῆς καθ' ἁμαρτίαν ἀπηλλαγμένος ὀχλήσεως, καὶ μόνην εἰρήνην καὶ πράττων καὶ λαλῶν, καὶ ἀκούων καὶ λογιζόμενος, μετὰ τὸ δέξασθαι διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας τὴν φύσιν τῶν ὁρατῶν, τοὺς ἐν αὐτῇ θειοτέρους καθάπερ δῶρα τῷ Κυρίῳ δι' αὐτοῦ προσκομίζουσαν λόγους καί, τοὺς ἐν αὐτῇ νόμους αὐτῷ καθάπερ βασιλεῖ δόματα φέρουσαν, κατ' ὀφθαλμοὺς ἐπαίρεται πάντων τῶν ἐθνῶν, ὑπεράνω γινόμενος πάντων, δηλονότι τῶν τε κατὰ σάρκα παθῶν διὰ τῆς πράξεως, τῶν τε φυσικῶν σωμάτων, καὶ τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν πάντων εἰδῶν διὰ τῆς θεωρίας, τοὺς ἐν αὐτοῖς πνευματικοὺς διαβὰς λόγους τε καὶ τρόπους.

ρ΄. Ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία, τὸν πρακτικὸν ὑπεράνω ποιεῖ τῶν παθῶν, ἡ θεωρία δὲ τὸν γνωστικὸν ὑπεράνω τῶν ὁρωμένων καθίστησιν, ἀναβιβάσασα τὸν νοῦν πρὸς τὰ συγγενῆ νοητά.

κατόρθωμα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, ὑψώνεται εὔλογα πάνω ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ νίκησε στὴν πράξη ὅλα τὰ διαβλητὰ πάθη καὶ τὰ λεγόμενα φυσικὰ σώματα, ἐννοῶ βέβαια ὅσα ὑπακούουν στὸ νόμο τῆς γένεσης καὶ τῆς φθορᾶς. Καὶ γενικά, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς διαπέρασε γνωστικὰ κατὰ τὴ θεωρία ὅλων τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν τοὺς λόγους ποὺ ἔχουν μέσα τους, ἀνέβασε τὸν νοῦ πρὸς τὰ συγγενῆ καὶ θεῖα.

ϟθ'. Ἐκεῖνος ποὺ τοὺ ἔλαχε νὰ κατοικήσει τὴν ἀπάθεια σὰ νὰ εἶναι Ἰερουσαλὴμ μὲ τοὺς κόπους τῆς πράξης, κι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἐνόχληση τῆς ἁμαρτίας καὶ πράττει καὶ μιλᾶ κι ἀκούει καὶ σκέφτεται μόνο τὴν εἰρήνη, ἀφοῦ μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία συνέλαβε τὴ φύση τῶν ὁρατῶν, ποὺ προσκομίζει σὰν δῶρα στὸν Κύριο τοὺς θεϊκοὺς λόγους ποὺ αὐτὴ κρύβει κι ἀποδίδει σ' αὐτὸν σὰν σὲ βασιλιὰ ὡς φόρους τοὺς νόμους ποὺ τὴν κυβερνοῦν, ὑψώνεται στὰ μάτια ὅλων τῶν ἐθνῶν, νικώντας τὰ πάντα, δηλαδὴ τὰ σαρκικὰ πάθη μὲ τὴν πράξη, καὶ ξεπερνώντας μὲ τὴ θεωρία ὅλους τοὺς πνευματικοὺς λόγους κι ἐκδηλώσεις τῶν φυσικῶν σωμάτων καὶ τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν.

ρ'. Ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία κάνει τὸν πρακτικὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὰ πάθη, ἐνῶ ἡ θεωρία τὸν ἄνθρωπο τῆς γνώσης τὸν φέρνει πάνω ἀπὸ τὰ ὁρατά, ἀνεβάζοντας τὸ νοῦ πρὸς τὰ συγγενῆ του νοητά.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ ΤΡΙΤΗ

α΄. Ὁ μετὰ πράξεως γινώσκων καὶ μετὰ γνώσεως πράττων, θρόνος καὶ ὑποπόδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ· θρόνος μὲν διὰ τὴν γνῶσιν, ὑποπόδιον δὲ διὰ τὴν πρᾶξιν. Εἰ δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν φαίη τις εἶναι οὐρανόν, πάσης μὲν ὑλικῆς καθαιρόμενον φαντασίας, τοῖς δὲ θείοις τῶν νοητῶν ἐνασχολούμενον, μᾶλλον δὲ κατακοσμούμενον, λόγοις, οὐκ ἔξω τῆς ἀληθείας, ἔμοιγε δοκεῖ, βέβηκε.

β΄. Πᾶς φιλόσοφος δηλονότι καὶ εὐσεβής, ἀρετῇ καὶ γνώσει, ἢ πράξει καὶ θεωρίᾳ φρουρούμενος, ἐπειδὰν ἴδῃ διὰ τῶν παθῶν ἐπαναστᾶσαν αὐτῷ τὴν πονηρὰν δύναμιν, καθάπερ τῷ Ἐζεκίᾳ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεύς, μίαν ἔχει πρὸς τὴν τῶν κακῶν λύσιν βοήθειαν, τὸν Θεόν, ὃν ἱλεοῦται βοῶν ἀλαλήτως διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ γνῶσιν πλείονος ἐπιτάσεως, καὶ δέχεται πρὸς συμμαχίαν, μᾶλλον δὲ πρὸς σωτηρίαν, ἄγγελον, δηλονότι μείζονα σοφία καὶ γνώσεως λόγον, «ἐκτρίβοντα πάντα δυνατὸν καὶ πολεμιστὴν καὶ ἄρχοντα καὶ στρατηγὸν ἐν τῇ παρεμβολῇ».

γ΄. Παντὸς πέφυκε πάθους ἄρχειν τὸ προσφυὲς αἰσθητόν. Ἄνευ γάρ τινος ὑποκειμένου καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς διὰ μέσης τινὸς αἰσθήσεως ἐπικινοῦντος πρὸς ἑαυτό, πάθος οὐκ ἂν συσταίη ποτέ. Χωρὶς γὰρ αἰσθητοῦ πράγματος πάθος οὐ συνίσταται. Μὴ γὰρ οὔσης γυναικός, οὐκ ἔστι πορνεία· καὶ βρωμάτων οὐκ ὄντων, οὐκ ἔσται γαστριμαργία· καὶ χρυσοῦ μὴ ὄντος,

ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΑ ΤΡΙΤΗ

α΄. Ὅποιος γνωρίζει καὶ πράττει καὶ ὅποιος πράττει καὶ γνωρίζει εἶναι θρόνος καὶ ὑποπόδιο τοῦ Θεοῦ. Θρόνος εἶναι λόγω τῆς γνώσεως καὶ ὑποπόδιο λόγω τῆς πράξεως. Κι ἂν πεῖ κάποιος ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι οὐρανός, καθαρὸς ἀπὸ κάθε ὑλικὴ φαντασία κι ἀπασχολημένος μὲ τοὺς θείους λόγους τῶν νοητῶν, ἢ καλύτερα στολισμένος μὲ αὐτούς, δὲν ἔχει ξεφύγει, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

β΄. Κάθε φιλόσοφος κι εὐσεβής, φρουρούμενος ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση ἢ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία, ὅταν διαπιστώσει ὅτι ξεσηκώθηκε ἐναντίον του μὲ τὰ πάθη ἡ δύναμη τοῦ πονηροῦ, ὅπως ἐναντίον τοῦ Ἐζεκία ὁ βασιλιὰς τῶν Ἀσσυρίων, ἔχει μία μόνο βοήθεια γιὰ τὴ διάλυση τῶν κακῶν, τὸν Θεό, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐπισύρει τὸ ἔλεός του κραυγάζοντας ἄφωνα σ᾽ αὐτὸν μὲ τὴν περισσότερη ἐπίταση τῆς ἀρετῆς καὶ γνώσης, καὶ δέχεται σύμμαχό του, ἢ καλύτερα σωτῆρα του, ἄγγελο, δηλαδὴ μεγαλύτερο λόγο σοφίας καὶ γνώσης, «ποὺ συντρίβει κάθε ἰσχυρὸ καὶ πολέμαρχο καὶ ἄρχοντα καὶ στρατηγὸ στὸ στρατόπεδο»[1].

γ΄. Σὲ κάθε πάθος φυσικὸ εἶναι νὰ ἄρχει τὸ σύμφυτο αἰσθητό. Γιατὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποιο ὑποκείμενο, ποὺ νὰ ἐπισύρει στὸν ἑαυτό του μέσω κάποιας αἴσθησης τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, πάθος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ποτέ. Ἂν δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ γυναίκα, δὲν ὑπάρχει πορνεία. Κι ἂν δὲν ὑπάρχουν φαγητά, δὲν θὰ ὑπάρχει καὶ λαιμαργία· κι ἂν δὲν ὑπάρχει χρυσάφι, δὲν θὰ ὑπάρχει

1. Β' Παραλ. 32, 21

οὐκ ἔσται φιλαργυρία. Οὐκοῦν πάσης ἐμπαθοῦς κινήσεως τῶν ἐν ἡμῖν φυσικῶν δυνάμεων ἄρχει τὸ αἰσθητόν, ἤγουν δι' αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διερεθίζων πρὸς ἁμαρτίαν δαίμων.

δ΄. Ἡ τρίψις τὴν ἐνέργειαν, ἡ ἔκτριψις δὲ καὶ αὐτὴν ἀφανίζει τῆς κακίας τὴν ἐνθύμησιν. Ἡ μὲν γὰρ τρίψις τῆς ἐμπαθοῦς κατ' ἐνέργειαν μόνης ὑπάρχει πράξεως κατάργησις, ἡ δὲ ἔκτριψις καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν πονηρῶν κινημάτων παντελής ἐστιν ἀφανισμός.

ε΄. Μέσα εἰσὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά, ὧν ὑπεράνω γίνεται χωρῶν πρὸς Θεὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, τοῖς μὲν αἰσθητοῖς κατὰ τὴν πρᾶξιν μὴ δουλούμενος, τοῖς δὲ νοητοῖς κατὰ τὴν θεωρίαν μηδόλως κρατούμενος.

ς΄. Κατήγορος ἡ κτίσις γίνεται τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, διὰ μὲν τῶν ἐν αὐτῇ λόγων τὸν ἑαυτῆς κηρύττουσα ποιητήν, διὰ δὲ τῶν ἐν αὐτῇ κατ' εἶδος ἕκαστον φυσικῶν νόμων πρὸς ἀρετὴν παιδαγωγοῦσα τὸν ἄνθρωπον. Οἱ μὲν οὖν λόγοι ἐν τῇ συνοχῇ τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον εἴδους γνωρίζονται μονιμότητος, οἱ δὲ νόμοι ἐν τῇ ταυτότητι φαίνονται τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον εἴδους φυσικῆς ἐνεργείας, οἷς μὴ ἐπιβάλλοντες κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν νοερὰν δύναμιν, τήν τε τῶν ὄντων ἠγνοήσαμεν αἰτίαν, καὶ πᾶσι τοῖς παρὰ φύσιν προστετήκαμεν πάθεσι.

ζ΄. Δῶρα τῷ Θεῷ προσφέρεσθαι παρ' ἡμῶν ὁ λόγος διακελεύεται, ἵνα παραστήσῃ τὸ τῆς θείας ἀγαθότητος ἄπειρον, ὡς μηδὲν προεισενεγκούσης δέχεσθαι παρ' ἡμῶν ὡς δῶρα τὰ δόματα, τὸ πᾶν ἡμῖν λογιζομένης τῆς εἰσφορᾶς, πολλὴν καὶ ἄφατον εἶναι περὶ ἡμᾶς δεικνύων τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα, δεχομένου ὡς ἡμῶν τὰ ἑαυτοῦ, ἐξ ἡμῶν αὐτῷ προσφερόμενα, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ὡς ἀλλοτρίων ὀφειλὴν ὁμολογοῦντος.

η΄. Ὁ ἄνθρωπος τοὺς πνευματικοὺς τῶν ὁρωμένων λόγους

φιλαργυρία. Ἑπομένως σὲ κάθε ἐμπαθῆ κίνηση τῶν φυσικῶν δυνάμεων μέσα μας ἄρχει τὸ αἰσθητό, δηλαδὴ κάποιος δαίμονας, ποὺ ἐρεθίζει τὴν ψυχὴ πρὸς τὴν ἁμαρτία.

δ'. Ἡ τρίψη ἀφανίζει τὴν ἐνέργεια, ἐνῶ ἡ ἔκτριψη καὶ τὴν ἴδια τὴ θύμηση τῆς κακίας. Γιατὶ ἡ τρίψη ἐνεργεῖ τὴν κατάργηση τῆς ἐμπαθοῦς πράξεως, ἐνῶ ἡ ἔκτριψη εἶναι πλήρης ἀφανισμὸς τῶν πονηρῶν κινημάτων τῆς διάνοιάς μας.

ε'. Ἐνδιάμεσα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶναι τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά, τὰ ὁποῖα ξεπερνᾶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς προχωρώντας πρὸς τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πράξη δὲν ὑποδουλώνεται στὰ αἰσθητά, ἐνῶ κατὰ τὴ θεωρία δὲν κρατεῖται καθόλου ἀπὸ τὰ νοητά.

ς'. Ἡ κτίση γίνεται κατήγορος τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία μὲ τοὺς λόγους ποὺ κρύβει διαλαλεῖ τὸν ποιητή της, ἐνῶ μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὴ κατὰ εἶδος ἰδιαιτέρως παιδαγωγεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴν ἀρετή. Οἱ λόγοι λοιπὸν διαπιστώνονται στὴ συνοχὴ τῆς μονιμότητας κάθε εἴδους χωριστά[2], ἐνῶ οἱ νόμοι φαίνονται στὴν ταυτότητα τῆς φυσικῆς ἐνέργειας κάθε εἴδους, τοὺς ὁποίους ἂν δὲν τοὺς προσεγγίζομε μὲ τὴ νοερὴ δύναμη ποὺ ἔχομε, καὶ τὴν αἰτία τῶν ὄντων ἀγνοήσαμε καὶ καταφθαρήκαμε μέσα σὲ ὅλα τὰ παραφύση πάθη.

ζ'. Ἡ Γραφὴ ὁρίζει νὰ προσφέρομε δῶρα στὸν Θεό, γιὰ νὰ παραστήσει τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς θείας ἀγαθότητας, ὥστε, χωρὶς νὰ ἔχει προεισαγάγει τίποτε, νὰ δέχεται ἀπὸ ἐμᾶς ὡς δῶρα τὶς προσφορές μας, λογαριάζοντας σὲ μᾶς ὅλη τὴν εἰσφορά, δείχνοντας ἔτσι ἡ Γραφὴ ὅτι εἶναι πολλὴ καὶ ἀνείπωτη πρὸς ἐμᾶς ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ δέχεται ὡς δικά μας τὰ δικά του, ὅταν τοῦ τὰ προσφέρομε, καὶ ὁμολογεῖ τὴν ὀφειλή του γι' αὐτὰ σὰ νὰ εἶναι ξένα.

η'. Κατανοώντας ὁ ἄνθρωπος τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῶν

---

2. Εἶναι φανερὸ τί θέλει νὰ πεῖ ἐδῶ ὁ Μάξιμος· ὅτι δηλαδὴ τὰ εἴδη καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας τους μένουν τὰ ἴδια συνεχῶς.

κατανοῶν, διδάσκεται, ὡς ἔστι τις τῶν φαινομένων ποιητής, τὴν τοῦ ὁποῖός ἐστιν ἔννοιαν, ὡς ἀνέφικτον, ἀφεὶς ἀνεξέταστον. Τὴν γὰρ ὅτι Ποιητής, ἀλλ' οὐχ ὁποῖός ἐστιν ὁ ποιητής, ὁρωμένη σαφῶς ἡ κτίσις παρέχει κατάληψιν.

θ'. Ὀργὴ Θεοῦ ἐστιν ἡ τῶν παιδαγωγουμένων ἐπίπονος αἴσθησις. Ἐπίπονος δὲ καθέστηκεν αἴσθησις ἡ τῶν ἀκουσίων πόνων ἐπαγωγή, δι' ἧς τὸν ἐπ' ἀρετῇ καὶ γνώσει φυσιούμενον νοῦν ὁ Θεὸς ἄγει πολλάκις πρὸς συστολὴν καὶ ταπείνωσιν, αὐτὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι διδοὺς ἐπιγνώμονα καὶ τῆς οἰκείας ἀσθενείας συνίστορα, ἧς ἐπαισθόμενος, τὸ μάταιον οἴδημα τῆς καρδίας ἀποτίθεται.

ι'. Ὀργὴ Κυρίου ἐστὶν ἡ ἀνακωχὴ τῆς τῶν θείων χαρισμάτων χορηγίας, ἥτις συμφερόντως ἐπὶ πάντα γίνεται νοῦν ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ τοῖς δοθεῖσιν αὐτῷ θεόθεν καλοῖς ὡς ἐπὶ ἰδίοις κατορθώμασι μεγαλαυχούμενον.

ια'. Πᾶς γνωστικὸς καὶ φιλόσοφος νοῦς καὶ τὸν Ἰούδαν ἔχει καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· τὸν μὲν Ἰούδαν ὡς πρακτικὴν φιλοσοφίαν, τὴν δὲ Ἱερουσαλὴμ ὡς θεωρητικὴν μυσταγωγίαν. Ὁπηνίκα οὖν διὰ τῆς θείας χάριτος ὁ φιλόθεος νοῦς, κατά τε τὴν πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν φιλοσοφίαν, πᾶσαν ἀντικειμένην ἀρετῇ καὶ γνώσει διακρουσάμενος δύναμιν, τελείως τὸ κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀναδήσηται κράτος, καὶ μὴ τὴν δέουσαν εὐχαριστίαν ἀνάθηται τῷ αἰτίῳ τῆς νίκης Θεῷ, ἀλλ' ὑψωθῇ τὴν καρδίαν, ἑαυτὸν τοῦ παντὸς κατορθώματος ἡγησάμενος αἴτιον, τηνικαῦτα ὡς μὴ ἀνταποδοὺς τῷ Θεῷ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα, ὃ ἀνταπέδωκεν αὐτῷ, δέχεται οὐ μόνον αὐτὸς γινομένην ἐπ' αὐτὸν τὴν ὀργὴν τῆς ἐγκαταλείψεως, ἀλλὰ καὶ Ἰούδας καὶ Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ἡ τῆς πράξεως ἕξις καὶ τῆς θεωρίας παθῶν ἀτιμίας εὐθέως, συγχωρήσει Θεοῦ, κατεπανισταμένων

ὁρατῶν, μαθαίνει ὅτι ὑπάρχει κάποιος ποιητής τους, ἀφήνει ὅμως ἀδιερεύνητη, ὡς μὴ δυνατή, τὴν ἔννοια τοῦ τί λογῆς εἶναι. Γιατὶ βλέποντας τὴν κτίση μᾶς παρέχει τὴν ἔννοια ὅτι ὑπάρχει Δημιουργός, ὄχι ὅμως τί λογῆς εἶναι.

θ'. Ὀργὴ Θεοῦ εἶναι τὸ ὀδυνηρὸ αἴσθημα ἐκείνων ποὺ παιδαγωγοῦνται, καὶ αἴσθημα ὀδυνηρὸ γίνεται ἡ ἐπιβολὴ τῶν ἀθέλητων μόχθων, μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ὁδηγεῖ στὴ συστολὴ καὶ τὴν ταπείνωση τὸ νοῦ ποὺ ἐπαίρεται γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση του, κάνοντάς τον νὰ λάβει ἐπίγνωση ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ συνειδητοποιήσει τὴν ἴδια του τὴν ἀδυναμία, τὴν ὁποία ὅταν τὴν νιώσει, ἀποβάλλει τὴ μάταιη ἔπαρση τῆς καρδιᾶς του.

ι'. Ὀργὴ τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ διακοπὴ τῆς χορήγησης τῶν θείων χαρισμάτων, ἡ ὁποία γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον του σὲ κάθε νοῦ ποὺ ὑψηλοφρονεῖ καὶ ἐπαίρεται καὶ καυχιέται σὰ νὰ ἦταν δικά του κατορθώματα τὰ ἐπιτεύγματα ποὺ τοῦ παραχώρησε ὁ Θεός.

ια'. Κάθε νοῦς ποὺ κατέχει γνώση καὶ φιλοσοφία, ἔχει καὶ τὸν Ἰούδα καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ· τὸν Ἰούδα τὸν ἔχει ὡς πρακτικὴ φιλοσοφία καὶ τὴν Ἰερουσαλὴμ σὰν μυσταγωγία θεωρητική. Ὅταν λοιπὸν μὲ τὴ θεία χάρη ὁ φιλόθεος νοῦς τόσο μὲ τὴν πρακτικὴ ὅσο καὶ τὴ θεωρία καὶ φιλοσοφία, ἀφοῦ ἀποκρούσει κάθε δύναμη ποὺ ἀντιστέκεται στὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση καὶ ἐπιτύχει τὴν τέλεια κατατρόπωση τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, δὲν ἀποδώσει τὴν εὐχαριστία ποὺ πρέπει στὸν Θεό, τὸν αἴτιο τῆς νίκης, ἀλλὰ ὑπερηφανευθεῖ θεωρώντας τὸν ἑαυτό του δημιουργὸ τοῦ κατορθώματος, τότε, ἀφοῦ δὲν τὸ ἀνταποδίδει στὸν Θεό, σύμφωνα μὲ τὴ δωρεὰ ποὺ τοῦ ἔκανε, δέχεται ὄχι μονάχα αὐτὸς νὰ ξεσπᾶ ἐπάνω του ἡ ὀργὴ τῆς ἐγκατάλειψης, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰούδας καὶ ἡ Ἰερουσαλήμ[3], δηλαδὴ ἡ ἕξη τῆς πράξης καὶ τῆς ἀρετῆς. Καὶ τότε μὲ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ ἐπαναστατοῦν ἀμέσως τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας κατὰ τῆς

---

3. Β' Παραλ. 32, 25.

τῆς πράξεως καὶ τὴν τέως καθαρὰν μολυνόντων συνείδησιν, καὶ ψευδῶν ἐννοιῶν συνεπιπλεκομένων τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων, καὶ τὴν τέως ὀρθὴν διαστρεφουσῶν δόξαν τῆς γνώσεως. Τὸν γὰρ ἐπαιρόμενον ἐπὶ πράξει, παθῶν ἀτιμία διαδέχεται, τὸν δὲ ἐπὶ γνώσει ὑψούμενον, περὶ τὴν ἀληθῆ θεωρίαν πταίειν ἡ δικαία κρίσις συγχωρεῖ.

ιβ΄. Θεῖος ὡς ἀληθῶς ὅρος τε καὶ νόμος κατὰ τὴν Πρόνοιαν ἐνυπάρχει τοῖς οὖσι, παιδεύεσθαι διὰ τῶν ἐναντίων ἐπιτρέπων πρὸς εὐγνωμοσύνην, τοὺς ἐπὶ κρείττοσι φανέντας ἀγνώμονας, καὶ τὴν πεῖραν τῶν ἀντικειμένων τῆς τῶν καλῶν κατορθωτικῆς θείας ἐπίγνωσιν ποιεῖσθαι δυνάμεως, ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἀκαθαίρετον παρὰ τῆς Προνοίας ἔχειν συγχωρηθέντες τὴν οἴησιν, εἰς τὴν ἀντίθετον τῆς ὑπερηφανίας διάθεσιν κατολισθήσωμεν, ἑαυτῶν κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐκ ἐπίκτητον χάριτι τὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως κτῆσιν εἶναι νομίζοντες, καὶ εὑρεθῶμεν τῷ καλῷ πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ χρώμενοι γένεσιν, καὶ δι' ὧν ἔδει πλέον διασφιγχθεῖσαν ἐν ἡμῖν ἀσάλευτον μένειν τὴν θείαν ἐπίγνωσιν, δι' ἐκείνων ὡς οὐκ ὤφελον τὴν ταύτης νοσήσαντες ἄγνοιαν.

ιγ΄. Ὅρον καὶ νόμον ἐνυπάρχοντα θεῖον τοῖς οὖσιν ἴσμεν τὴν τῶν ὄντων συνεκτικὴν πρόνοιαν, κατὰ κρίσιν δικαίαν τῇ σπάνει τῶν ἀγαθῶν παιδεύουσαν πρὸς εὐγνωμοσύνην, τοὺς ἐπὶ τῇ ἀφθονίᾳ τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὸν ταύτης χορηγὸν φανέντας ἀγνώμονας, διὰ τῶν ἐναντίων αὐτοὺς πρὸς συναίσθησιν ἄγουσαν τῆς τοῦ χαριζομένου τὰ καλὰ διαγνώσεως. Ἡ ἐπ' ἀρετῇ γὰρ οἴησις, ἀπαιδαγώγητος μένουσα, τὸ τῆς ὑπερηφανίας γεννᾷν πέφυκε νόσημα, τὸ τὴν ἀντικειμένην τῷ Θεῷ φέρον διάθεσιν.

ιδ΄. Ὁ οἰόμενος ἑαυτὸν κατειληφέναι τὸ τέλος τῆς ἀρετῆς, οὐδαμῶς ζητήσει λοιπὸν τὴν πηγαίαν τῶν καλῶν αἰτίαν, ἑαυτῷ

πράξης καὶ μολύνουν τὴν ὥς τότε καθαρὴ συνείδηση, ἀλλὰ καὶ ψευδεῖς ἔννοιες πλέκονται μὲ τὴ θεωρία τῶν ὄντων καὶ διαστρέφουν τὴν ὀρθὴ ὥς τότε γνώση. Γιατὶ ἐκεῖνον ποὺ ἐπαίρεται γιὰ τὴν πράξη του, τὸν περιμένουν τὰ ἄτιμα πάθη, καὶ ἐκεῖνον ποὺ ὑψηλοφρονεῖ γιὰ τὴ γνώση του, ἐπιτρέπει ἡ δίκαιη κρίση νὰ κάνει λάθος στὴν ἀληθινὴ θεωρία.

ιβ'. Ἀληθινὰ θεῖος κανόνας καὶ νόμος κατὰ τὴν Πρόνοια ὑπάρχει μέσα στὰ ὄντα, ποὺ ἐπιτρέπει νὰ παιδεύονται μὲ τὰ ἐνάντια γιὰ νὰ νιώσουν τὸ αἴσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης ὅσοι φάνηκαν ἀγνώμονες στὶς εὐεργεσίες, καὶ τὴν πείρα τῶν ἀντιθέτων νὰ τὴ μετατρέψουν σὲ ἐπίγνωση τῆς θείας δύναμης ποὺ κατορθώνει τὰ καλά, ὥστε νὰ μὴ ξεγλιστρήσομε στὴν ἀντίθετη διάθεση τῆς ὑπερηφάνειας, ἀφοῦ θὰ μᾶς ἔχει παραχωρηθεῖ ἀπὸ τὴν Πρόνοια τελείως ἄτρωτη ἡ οἴηση γιὰ τὰ καλά μας, νομίζοντας πὼς εἶναι φυσικὴ ἰδιότητά μας ἡ ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης κι ὄχι ἐπίκτητη κατὰ χάρη, καὶ βρεθοῦμε νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ καλὸ γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κακοῦ, καὶ μὲ ὅποια ἔπρεπε νὰ στερεωθεῖ μέσα μας καὶ νὰ μείνει ἀκλόνητη ἡ θεία ἐπίγνωση, ἐξαιτίας αὐτῶν –πρᾶγμα ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνει– νὰ κυριευθοῦμε ἀπὸ τὴ νόσο τῆς ἄγνοιάς της.

ιγ'. Γνωρίζομε ὅτι ὑπάρχει κανόνας καὶ νόμος θεῖος μέσα στὰ ὄντα, ποὺ εἶναι ἡ Πρόνοια ποὺ συνέχει τὰ ὄντα, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ δίκαιη κρίση παιδεύει μὲ τὴν ἔλλειψη τῶν ἀγαθῶν νὰ νιώθουν εὐγνωμοσύνη ἐκεῖνοι πού, παρὰ τὴν ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν, φάνηκαν ἀγνώμονες στὸ χορηγό τους, καὶ τοὺς ὁδηγεῖ μέσω τῶν ἀντιθέτων στὴ συναίσθηση τοῦ δωρητῆ τῶν ἀγαθῶν. Γιατὶ ἡ ἔπαρση γιὰ τὴν ἀρετή, ἂν μείνει ἀδιαπαιδαγώγητη, ἔχει στὴ φύση της νὰ γεννᾶ τὴ νόσο τῆς ὑπερηφάνειας, ποὺ προκαλεῖ τὴ διάθεση ἀντίστασης στὸν Θεό.

ιδ'. Ὅποιος νομίζει ὅτι ἔχει φτάσει στὸ τέλος τῆς ἀρετῆς, δὲν θὰ ζητήσει καθόλου στὸ ἑξῆς τὴν πηγαία αἰτία τῶν καλῶν, περιο-

μόνῳ περιγράψας τὴν τῆς ἐφέσεως δύναμιν, καὶ αὐτὸν τῆς σωτηρίας τὸν ὅρον ὑφ' ἑαυτοῦ, φημὶ δὲ τὸν Θεόν, ζημιούμενος. Ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ περὶ τὰ καλὰ φυσικῆς συναισθόμενος πενίας, οὐ παύεται προτροπάδην τρέχων πρὸς τὸν δοῦναι δυνάμενον τῆς ἐνδείας τὴν πλήρωσιν.

ιε΄. Ὁ τὴν ἀπειρίαν τῆς ἀρετῆς διαγνούς, οὐδέποτε τοῦ κατ' αὐτὴν παύεται δρόμου, ἵνα μὴ ζημιωθῇ αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, τὸν Θεὸν λέγω, περὶ ἑαυτὸν στήσας τὴν κίνησιν τῆς ἐφέσεως, καὶ λάθῃ νομίζων ἐπειλῆφθαι τῆς τελειότητος, ὑπομένων τοῦ ἀληθῶς ὄντως τὴν ἔκπτωσιν, πρὸς ὅπερ ἐπίγεται πᾶσα σπουδαίου κίνησις.

ιϛ΄. Γίνεται δικαίως ἐπὶ τὸν ὑψηλόφρονα νοῦν ὀργή, τουτέστιν ἐγκαταλείψις, καθὰ εἴρηται· ἤγουν ἡ τοῦ διοχληθῆναι αὐτὸν κατά τε τὴν πρᾶξιν, κατά τε τὴν θεωρίαν ὑπὸ δαιμόνων συγχώρησις, ἵνα λάθῃ τῆς μὲν ἑαυτοῦ φυσικῆς ἀσθενείας συναίσθησιν, τῆς δὲ σκεπούσης αὐτὸν καὶ τὸ πᾶν κατορθούσης τῶν ἀγαθῶν θείας δυνάμεώς τε καὶ χάριτος τὴν ἐπίγνωσιν, καὶ ταπεινωθῇ, πόρρω παντελῶς ἑαυτοῦ τὸ ἀλλότριον καὶ παρὰ φύσιν ὕψος ποιούμενος, ὥστε μὴ ἐπελθεῖν ἐπ' αὐτὸν τὴν ἄλλην ὀργήν, τῆς τῶν δοθέντων χαρισμάτων ἀφαιρέσεως, ταπεινωθέντα καὶ γενόμενον τῆς τοῦ παρέχοντος τὰ καλὰ συναισθήσεως.

ιζ΄. Ὁ μὴ σωφρονισθεὶς τῷ πρώτῳ εἴδει τῆς ὀργῆς, ἤγουν ἐγκαταλείψεως, ἐλθεῖν πρὸς ταπείνωσιν, ἡγησάμενος αὐτὴν τῆς καλῆς ἐπιγνωμοσύνης διδάσκαλον, τὴν ἄλλην δέχεται σαφῶς ἐπ' αὐτὸν ἐρχομένην ὀργήν, ἀφαιρουμένην αὐτοῦ τὴν τῶν χαρισμάτων ἐνέργειαν, καὶ ἔρημον αὐτὸν καθιστῶσαν τῆς τέως φρουρούσης δυνάμεως. «Ἀφελῶ» γάρ, φησί, «τὸν φραγμὸν αὐτοῦ», περὶ τοῦ ἀγνώμονος Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς λέγων, «καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν· καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τιμηθῇ,

ρίζοντας μέσα στὸν ἑαυτό του μόνο τὴ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας, κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του ζημιώνεται αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ τέλος τῆς σωτηρίας, κι ἐννοῶ τὸν Θεό. Ὅποιος ὅμως συναισθάνθηκε τὴ φυσικὴ πενία του στὰ καλά, δὲν παύει νὰ τρέχει ὁλοταχῶς πρὸς ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει τὴν ἱκανοποίηση τῆς ἀνάγκης του.

ιε'. Ὅποιος διαπίστωσε τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ἀρετῆς, δὲ σταματᾶ τότε τὴν πορεία του πρὸς αὐτὴν, γιὰ νὰ μὴ ζημιωθεῖ τὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἀρετῆς, δηλαδὴ τὸν Θεό, σταματώντας στὸν ἑαυτό του τὴν κίνηση τῆς ἐπιθυμίας, καὶ νομίσει κατὰ λάθος ὅτι ἔφτασε στὴν τελειότητα, ὑπομένοντας τὴν ἔκπτωσή του ἀπὸ τὸ ἀληθινὸ ὄν, πρὸς τὸ ὁποῖο σπεύδει μὲ κάθε κίνησή του ὅποιος σπουδάζει τὴν ἀρετή.

ιϛ'. Ξεσπᾶ δίκαια στὸν ὑψηλόφρονα νοῦ ὀργή, δηλαδὴ ἐγκατάλειψη, ὅπως λέχθηκε, δηλαδὴ ἡ παραχώρηση νὰ ἐνοχληθεῖ κατὰ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία ἀπὸ τοὺς δαίμονες, μὲ σκοπὸ νὰ λάβει ἀπὸ τὴ μιὰ συναίσθηση τῆς φυσικῆς ἀδυναμίας του, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἐπίγνωση τῆς θείας δύναμης καὶ χάρης ποὺ τὸν σκεπάζει καὶ κατορθώνει τὸ σύνολο τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ταπεινωθεῖ, ἀπαλλασσόμενος τελείως ἀπὸ τὴν ξένη καὶ παραφύση ἀλαζονεία, ὥστε νὰ μὴν τὸν βρεῖ ἡ ἄλλη ὀργή, τῆς ἀφαίρεσης δηλαδὴ τῶν χαρισμάτων ποὺ τοῦ δόθηκαν, ἀφοῦ θὰ ἔχει ταπεινωθεῖ καὶ θὰ συναισθανθεῖ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ παρέχει τὰ ἀγαθά.

ιζ'. Ὅποιος δὲν σωφρονιστεῖ ἀπὸ τὸ πρῶτο εἶδος τῆς ὀργῆς, δηλαδὴ τῆς ἐγκατάλειψης, ὥστε νὰ ὁδηγηθεῖ στὴν ταπείνωση, θεωρώντας αὐτὴν δάσκαλο τῆς καλῆς εὐγνωμοσύνης, δέχεται ὁπωσδήποτε τὴ δεύτερη ὀργὴ νὰ ξεσπᾶ πάνω του, ποὺ τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν ἐνέργεια τῶν χαρισμάτων καὶ τὸν καθιστᾶ ἔρημο ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ τὸν φρουροῦσε ὡς τότε. Γιατὶ λέγει ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἀγνώμονα Ἰσραήλ, «Θὰ ἀφαιρέσω τὸν φραγμό του, καὶ θὰ παραδοθεῖ στὴ διαρπαγή· θὰ ρίξω τὸν τοῖχο του καὶ θὰ τὸν καταπατήσουν· θ' ἀφήσω τὸ ἀμπέλι μου χωρὶς κλάδεμα καὶ χωρὶς σκάψιμο

οὐδὲ μὴ σκαφῇ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα, καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτόν».

ιη΄. Ὅτι πρὸς ἀσέβειαν πρανὴς καθέστηκεν ὁδὸς ἡ περὶ τὴν ζημίαν τῶν ἀρετῶν ἀναισθησία. Ὁ γὰρ ἐθίσας ἑαυτὸν διὰ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς Θεοῦ παρακούειν, καὶ αὐτὸν ἀρνήσεται τὸν Θεὸν καλούσης προφάσεως, Θεοῦ τὴν σαρκὸς ζωὴν προτιμῶν, ἧς καὶ μόνης τὰς ἡδονὰς τῶν θείων κρείττους ἔσχηκε θελημάτων.

ιθ΄. Ὅταν τι καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον τὸν νοῦν πεπονθέναι νομίσωμεν, τῷ τοιούτῳ νοῒ τήν τε πρακτικὴν αὐτοῦ καὶ θεωρητικὴν δύναμιν, κατὰ τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν λόγους συμπεπονθέναι πάντως πιστεύσομεν. Οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν παθεῖν τὸ ὑποκείμενον, τῶν ἐν ὑποκειμένῳ μὴ πασχόντων· ὑποκείμενον δὲ λέγω τὸν νοῦν, ὡς ἀρετῆς καὶ γνώσεως δεκτικόν, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν, αἵτινες πρὸς τὸν νοῦν συμβεβηκότων λόγον ἐπέχουσι. Διὸ κατὰ πάντα τρόπον καὶ συμπάσχουσι πάσχοντι, τὴν αὐτοῦ ποιὰν κίνησιν ἀρχὴν τῆς οἰκείας ἀλλοιώσεως ἔχουσαι.

κ΄. Πᾶς θεοφιλὴς καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος κατὰ τὸν Ἐζεκίαν, γνωστικῶς τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων διαζωσάμενος κράτος, ἂν γένηταί τις αὐτῷ προσβολὴ πνευμάτων πονηρῶν, ἀοράτως κατὰ νοῦν πρὸς αὐτὸν συμπλεκόντων τὸν πόλεμον, καὶ διὰ προσευχῆς δέξηται θεόθεν αὐτῷ πεμπόμενον ἄγγελον, λέγω δὲ σοφίας λόγον μείζονα, καὶ πᾶσαν ἐκτρίψας διασκεδάσῃ τοῦ διαβόλου τὴν φάλαγγα, καὶ τῆς τοιαύτης νίκης τε καὶ σωτηρίας αἴτιον τὸν Θεὸν μὴ ἐπιγράψηται, ἀλλ᾽ ἑαυτῷ τὴν ὅλην ἀνάθηται νίκην, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἀνταπέδωκε τῷ Θεῷ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα αὐτοῦ, μὴ ἐξισώσας τῷ μεγέθει τῆς σωτηρίας τὸ πλῆθος τῆς

καὶ θὰ φουντώσουν σ' αὐτό, ὅπως σὲ τόπο χέρσο, τὰ ἀγκάθια καὶ θὰ προστάξω τὰ σύννεφα νὰ μὴ βρέξουν σ' αὐτό»[4].

ιη'. Εἶναι κατηφορικὸς δρόμος πρὸς τὴν ἀσέβεια ἡ ἀναισθησία ὡς πρὸς τὴν ἀπώλεια τῶν ἀρετῶν. Ὅποιος δηλαδὴ συνήθισε γιὰ χάρη τῶν ἡδονῶν τῆς σάρκας νὰ παρακούει στὸν Θεό, θ' ἀρνηθεῖ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ ὅταν βρεθεῖ κάποια πρόφαση καὶ θὰ προτιμήσει ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴ ζωὴ τῆς σάρκας, ποὺ αὐτῆς καὶ μόνης τὶς ἡδονές θεωρεῖ καλύτερες ἀπὸ τὰ θεῖα θελήματα.

ιθ'. Ὅταν νομίσομε ὅτι ὁ νοῦς ἔπαθε κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο κάτι, θὰ πιστέψομε ὁπωσδήποτε ὅτι ὁ νοῦς αὐτὸς ἔχει ὑποστεῖ βλάβη καὶ στὴν πρακτικὴ καὶ τὴ θεωρητικὴ του δύναμη σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς λόγους αὐτῶν. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πάθει τὸ ὑποκείμενο καὶ νὰ μὴν πάσχουν αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸ ὑποκείμενο. Ὑποκείμενο βέβαια λέγω τὸ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι δεκτικὸς ἀρετῆς καὶ γνώσης, ἐνῶ μὲ τὸ 'αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸ ὑποκείμενο' ἐννοῶ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία, ποὺ ἔχουν θέση συμβεβηκότων στὸ νοῦ. Γι' αὐτὸ μὲ κάθε τρόπο καὶ συμπάσχουν μαζί του ὅταν πάσχει αὐτός, ἔχοντας τὴν ὁποιαδήποτε κίνηση αὐτοῦ ἀρχὴ τῆς ἀλλοίωσής τους.

κ'. Κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἀγαπᾶ τὸν Θεὸ καὶ εἶναι ἐνάρετος ὅπως ὁ Ἐζεκίας, ἔχοντας περιβληθεῖ τὴ γνώση ὡς ὅπλο κατὰ τῶν δαιμόνων, ἂν τοῦ γίνει κάποια προσβολὴ πονηρῶν πνευμάτων, ποὺ συγκροτοῦν μέσα στὸ νοῦ του ἀόρατο πόλεμο, καὶ δεχθεῖ μὲ προσευχὴ ἄγγελο σταλμένο ἀπὸ τὸν Θεὸ (ἐννοῶ λόγο σοφίας ἀνώτερο), καὶ συντρίψει καὶ σκορπίσει ὅλη τὴ φάλαγγα τοῦ διαβόλου, δὲν ἀναγράψει ὅμως αὐτῆς τῆς νίκης καὶ τῆς σωτηρίας ὡς αἴτιο τὸν Θεό, ἀλλ' ἀποδώσει στὸν ἑαυτό του ὅλη τὴ νίκη, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἀνταπέδωσε στὸν Θεὸ τὴ δωρεὰ ποὺ τοῦ ἔχει κάνει, ἐπειδὴ δὲν ἐξίσωσε τὸ πλῆθος τῆς εὐχαριστίας μὲ τὸ μέγεθος τῆς

4. Ἠσ. 5, 5-6.

εὐχαριστίας, μηδὲ τῇ εὐεργεσίᾳ τοῦ σώσαντος ἀντιμετρήσας τὴν οἰκείαν διάθεσιν.

κα΄. Φωτίσωμεν τὸν νοῦν τοῖς θείοις νοήμασι, τὸ δὲ σῶμα τοῖς τῶν νοηθέντων θειοτέρων λόγων τρόποις φαιδρύνωμεν, ἀρετῆς αὐτὸν ποιοῦντες λογικὸν ἐργαστήριον τῇ ἀποβολῇ τῶν παθῶν· τὰ γὰρ ἔμφυτα πάθη τοῦ σώματος, λόγῳ μὲν κυβερνώμενα, οὐκ ἔχει διαβολήν, κινούμενα δὲ τούτου χωρίς, φέρει διαβολήν. Τούτων οὖν λέγει γίνεσθαι δεῖν ἀποβολήν, ὧν ἔμφυτος μὲν ἡ κίνησις, παρὰ φύσιν δὲ γίνεται πολλάκις ἡ χρῆσις, λόγῳ μὴ κυβερνωμένη.

κβ΄. Πᾶς ὁ ὑψώσας ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν ἐφ᾿ οἷς ἔλαβε χαρίσμασι μέγα φρονήσας, ὡς μὴ λαβών, ἐνδίκως δέχεται γινομένην ἐπ᾿ αὐτῷ τὴν ὀργήν, συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ τῷ διαβόλῳ νοητῶς αὐτῷ συμπλακῆναι, καὶ τοὺς κατὰ τὴν πρᾶξιν παρασαλεῦσαι τρόπους τῆς ἀρετῆς, καὶ τοὺς κατὰ θεωρίαν διαυγεῖς ἐπιθολῶσαι λόγους τῆς γνώσεως, ἵνα, μαθὼν τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ἐπιγνῷ τὴν μόνην δύναμιν, τὴν τὰ πάθη ἐν ἡμῖν καταπαλαίουσαν, καὶ ταπεινωθῇ μετανοήσας, τὸν ὄγκον ἀποβαλὼν τῆς οἰήσεως, καὶ τὸν Θεὸν ἱλεώσηται, καὶ ἀποστρέψῃ τὴν ἐπερχομένην τοῖς μὴ μετανοοῦσιν ὀργήν, τὴν ἀφαιρουμένην τὴν φρουροῦσαν τὴν ψυχὴν χάριν, καὶ ἔρημον καταλιμπάνουσαν τὸν ἀγνώμονα νοῦν.

κγ΄. Ὀργὴ σωτήριός ἐστιν ἡ πρὸς τὸ πολεμεῖσθαι τὸν ὑψηλόφρονα νοῦν τοῖς πάθεσιν ὑπὸ τῶν δαιμόνων θεία συγχώρησις, ἵνα γνῷ πάσχων ἀτίμως, ἐπ᾿ ἀρεταῖς μεγαλαυχούμενος, τίς ὁ τούτων ὑπάρχει δοτήρ, ἢ γένηται τῶν ἀλλοτρίων γυμνός, ἅπερ ὡς μὴ λαβὼν ἔχειν ἐνόμιζε.

κδ΄. Μακάριος ὄντως ἐκεῖνος ὁ νοῦς, ὁ τοῖς οὖσιν ἅπασιν ἐπαινετῶς ἀποθανών· τοῖς μὲν αἰσθητοῖς τῇ ἀποθέσει τῆς κατ᾿

σωτηρίας καὶ δὲν ἰσοζύγισε τὴ δική του διάθεση μὲ τὴν εὐεργεσία τοῦ σωτήρα του[5].

κα΄. Ἂς φωτίσομε τὸ νοῦ μας μὲ τὰ θεῖα νοήματα, καὶ τὸ σῶμα ἂς τὸ φαιδρύνομε μὲ τοὺς τρόπους τῶν θειοτέρων λόγων ποὺ νοήσαμε, κάνοντάς το λογικὸ ἐργαστήρι ἀρετῆς μὲ τὴν ἀποβολὴ τῶν παθῶν. Γιατὶ τὰ ἔμφυτα πάθη τοῦ σώματος, ὅταν τὰ κυβερνᾶ ὁ λόγος, δὲν δέχονται διαβολή, δέχονται ὅμως διαβολὴ ὅταν κινοῦνται χωρὶς αὐτόν. Μᾶς λέγει λοιπὸν ὅτι πρέπει αὐτὰ ν' ἀποβάλλονται, τῶν ὁποίων βέβαια ἡ λειτουργία εἶναι ἔμφυτη, συχνὰ ὅμως ἡ χρήση τους γίνεται παραφύση ἂν δὲν κατευθύνεται ἀπὸ τὸ λόγο.

κβ΄. Καθένας ποὺ ἄφησε τὴν καρδιά του νὰ ὑψηλοφρονήσει, μεγαλοφρονώντας γιὰ τὰ χαρίσματα ποὺ ἔλαβε, σὰ νὰ μὴν τὰ ἔχει λάβει, δέχεται δίκαια τὴν ὀργὴ ποὺ ξεσπᾶ πάνω του, ἔπειτα ἀπὸ ἄδεια τοῦ Θεοῦ στὸ διάβολο νὰ συμπλακεῖ μαζί του καὶ νὰ κλονίσει τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀρετῆς κατὰ τὴν πράξη καὶ νὰ θολώσει τοὺς διαυγεῖς λόγους τῆς γνώσης κατὰ τὴ θεωρία, ὥστε, μαθαίνοντας τὴν ἀσθένειά του, νὰ λάβει ἐπίγνωση τῆς μόνης δύναμης ποὺ ἀντιπαλεύει μέσα μας τὰ πάθη καὶ νὰ ταπεινωθεῖ μετανοώντας, ἀφοῦ ἀποβάλει τὸν ὄγκο τῆς ἀλαζονείας του, κι ἔτσι νὰ ἐξιλεώσει τὸν Θεὸ καὶ ν' ἀποτρέψει τὴν ὀργὴ ποὺ πέφτει σὲ ὅσους δὲν μετανοοῦν, ποὺ ἀφαιρεῖ τὴ χάρη ποὺ φρουρεῖ τὴν ψυχὴ καὶ ἀφήνει ἔρημο ἀπὸ αὐτὴν τὸν ἀγνώμονα νοῦ.

κγ΄. Ὀργὴ σωτήρια εἶναι ἡ θεία παραχώρηση νὰ πολεμεῖται μὲ πάθη ἀπὸ δαίμονες ὁ νοῦς ποὺ ὑψηλοφρονεῖ, ὥστε νὰ μάθει, πάσχοντας πάθη ἀτιμίας, ἐπειδὴ καυχιέται γιὰ τὶς ἀρετές του, ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ τὶς δίνει, ἢ ν' ἀπογυμνωθεῖ ἀπὸ τὰ ὄχι δικά του, ποὺ νόμιζε ὅτι τὰ ἔχει χωρὶς νὰ τὰ ἔχει λάβει.

κδ΄. Εἶναι μακάριος πράγματι ὁ νοῦς ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πεθάνει τὸν ἐπαινετὸ θάνατο πρὸς ὅλα τὰ ὄντα, πρὸς τὰ αἰσθητὰ μὲ τὴν

5. Β' Παραλ. 32, 25.

αἴσθησιν ἐνεργείας, τοῖς δὲ νοητοῖς τῇ τῆς νοερᾶς ἀποπαύσει κινήσεως. Σημείωσαι δέ, ὅτι νοῦ θάνατον ἐπαινούμενον λέγει τὴν πρὸς πάντα τὰ ὄντα γνωμικὴν ἀπογένεσιν, μεθ' ἣν τὴν θείᾳ χάριτι ζωὴν ὑποδέχεσθαι πέφυκεν, ἀντὶ τῶν ὄντων τὸ αἴτιον τῶν ὄντων ἀνεννοήτως ἀπολαβών.

κε΄. Μακάριος ὁ συνάψας τὸ μὲν πρακτικὸν τῷ κατὰ φύσιν ἀγαθῷ, τὸ δὲ θεωρητικὸν τῇ κατὰ φύσιν ἀληθείᾳ. Πᾶσα γὰρ πρᾶξις διὰ τὸ ἀγαθὸν γίνεσθαι πέφυκε, καὶ πᾶσα θεωρία τὴν γνῶσιν διὰ μόνην ζητεῖ τὴν ἀλήθειαν, ὧν διανυσθέντων, οὐδὲν ἔσται τὸ σύνολον τὸ πλῆττον τῆς ψυχῆς τὸ πρακτικόν, οὔτε μὴν τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς, διὰ ξένων δριμύττον θεωρημάτων, παντὸς ἐπέκεινα γενομένης καὶ ὄντος καὶ νοουμένου καὶ εἰς αὐτὸν εἰσδυσάσης τὸν Θεὸν τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ ἀληθινόν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν ὄντα καὶ νόησιν.

κϛ΄. Πρακτικῆς ἀρετῆς τέλος εἶναί φασι τὸ ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ θείας ἐνεργείας ὑπάρχει συμπλήρωσις, πρὸς ἣν ἄγει τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ χρώμενον κατὰ φύσιν, ἐν ᾗ τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀναφαίνεσθαι πέφυκε κάλλος· θεωρητικῆς δέ φασι φιλοσοφίας εἶναι τὴν ἀλήθειαν τέλος, ἥτις ἀμερῶς τῶν περὶ Θεὸν ἁπάντων ἑνοειδής ἐστι γνῶσις, πρὸς ἣν ὁ καθαρὸς φέρεται νοῦς, ἀποσβέσας ἑαυτοῦ παντελῶς τὴν κατ' αἴσθησιν κρίσιν, ἐν ᾗ (γνώσει δηλονότι) ἀκίβδηλον τὸ τῆς θείας εἰκόνος ἀξίωμα δείκνυται.

κζ΄. Οὐδεὶς δύναται τὸν Θεὸν εὐλογεῖν ἀληθῶς, μὴ τὸ σῶμα καθαγιάσας ταῖς ἀρεταῖς καὶ τὴν ψυχὴν καταφωτίσας ταῖς γνώσεσιν. Ἡ γὰρ κατ' ἀρετὴν διάθεσις, πρόσωπόν ἐστι τοῦ θεωρητικοῦ νοός, ὡς εἰς οὐρανὸν πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀληθινῆς ἐπαιρόμενον γνώσεως.

κη΄. Μακάριος ὁ ἐν ἀληθείᾳ εἰδώς, ὅτι πᾶσαν ἐν ἡμῖν ὡς

ἀπόθεση τῆς ἐνέργειας τῶν αἰσθήσεων, ἐνῶ πρὸς τὰ νοητὰ μὲ τὴν διακοπὴ τῆς νοερῆς λειτουργίας. Σημείωσε ὅτι θάνατο ἐπαινούμενο λέγει τὴν ἀποσύνδεση μὲ τὴ γνώμη του ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι φυσικὸ νὰ δέχεται τὴ ζωὴ τῆς θείας χάριτος, ἔχοντας λάβει μέσα του χωρὶς νόηση τὸ αἴτιο τῶν ὄντων, ἀντὶ τὰ ὄντα.

κε'. Εἶναι μακάριος ὅποιος ἔχει συνδέσει τὴν πρακτικὴ δύναμη μὲ τὸ φυσικὸ ἀγαθὸ καὶ τὴ θεωρητικὴ δύναμη μὲ τὴ φυσικὴ ἀλήθεια. Γιατὶ κάθε πράξη γίνεται ἀπὸ τὴ φύση της γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ κάθε θεωρία ἐπιζητεῖ τὴ γνώση μόνο γιὰ τὴν ἀλήθεια. Ὅταν γίνουν αὐτὰ δὲν θὰ ὑπάρχει τίποτε ἀπολύτως ποὺ νὰ προσβάλλει τὴν πρακτικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, οὔτε βέβαια καὶ τὴ θεωρητικὴ θὰ τὴν ταράξει μὲ ξένες θεωρητικὲς ἐκτιμήσεις, γιατὶ προχωρεῖ ἡ ψυχὴ πέρα ἀπὸ ὅλα, καὶ ἀπὸ τὸ ὂν καὶ τὸ νοητό, καὶ εἰσδύει στὸν ἴδιο τὸν Θεό, τὸν μόνο ἀγαθὸ καὶ ἀληθινὸ καὶ ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε οὐσία καὶ νόηση.

κς'. Λένε ὅτι τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς εἶναι τὸ ἀγαθό, κι αὐτὸ εἶναι συμπλήρωση τῆς θείας ἐνέργειας, πρὸς τὴν ὁποία ὁδηγεῖ τὸ λογικὸ τῆς ψυχῆς χρησιμοποιώντας τὸ θυμικὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία σύμφωνα μὲ τὴ φύση, στὴν ὁποία ἀναφαίνεται ἡ ὁμορφιὰ τοῦ 'καθ' ὁμοίωσιν'. Τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας τέλος εἶναι, λένε, ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁποία εἶναι ἑνοειδής, δίχως μέρη, γνώση ὅλων τῶν σχετικῶν μὲ τὸ Θεό, πρὸς τὴν ὁποίαν κατευθύνεται ὁ καθαρὸς νοῦς ἀφοῦ ἀποσβήσει ἀπὸ πάνω του τελείως τὴν κρίση τῆς αἰσθήσης, στὴν ὁποία (δηλαδὴ τὴ γνώση) δείχνεται γνήσια ἡ ἀξία τῆς θείας εἰκόνας.

κζ'. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἐπαινεῖ ἀληθινὰ τὸν Θεό, ἂν δὲν καθαγιάσει τὸ σῶμα του μὲ τὴς ἀρετὲς καὶ δὲν καταφωτίσει τὴν ψυχὴ μὲ τὶς γνώσεις. Γιατὶ ἡ διάθεση γιὰ τὴν ἀρετὴ εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ, ἐπειδὴ ὑψώνεται στὸν οὐρανό, πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀληθινῆς γνώσης.

κη'. Εἶναι μακάριος ὅποιος γνωρίζει ἀληθινὰ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι

ὀργάνοις ὁ Θεὸς ἐπιτελεῖ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, ἀρετήν τε καὶ γνῶσιν καὶ νίκην καὶ σοφίαν καὶ ἀγαθότητα καὶ ἀλήθειαν, μηδὲν ἡμῶν συνεισφερόντων τὸ σύνολον, πλὴν τῆς θελούσης τὰ καλὰ διαθέσεως, ἣν ἔχων ὁ μέγας Ζοροβάβελ, πρὸς τοῖς εἰρημένοις, φησίν, «Εὐλογητὸς εἶ», πρὸς τὸν Θεὸν λέγων, «ὃς ἔδωκάς μοι σοφίαν, καὶ σοὶ ὁμολογῶ, Δέσποτα τῶν πατέρων· παρὰ σοῦ ἡ νίκη, καὶ παρὰ σοῦ ἡ σοφία, καὶ σοὶ ἡ δόξα, καὶ ἐγὼ σὸς οἰκέτης». Ὡς εὐγνώμων ὄντως οἰκέτης πάντα τῷ Θεῷ ἀνέθετο τῷ πάντα δωρησαμένῳ, ἐξ οὗ λαβὼν εἶχε τὴν σοφίαν, αὐτῷ ὁμολογῶν ὡς Δεσπότῃ πατέρων τῶν κεχαρισμένων ἀγαθῶν τὴν δύναμιν, ἅπερ εἰσὶν ἕνωσις νίκης, ὡς εἴρηται, καὶ σοφίας, ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως, πράξεως καὶ θεωρίας, ἀγαθότητός τε καὶ ἀληθείας· αὗται γὰρ ἀλλήλαις ἑνούμενοι, μίαν ἀπαστράπτουσι δόξαν καὶ αὐγὴν Θεοῦ.

κθʹ. Πάντα τὰ τῶν ἁγίων κατορθώματα, Θεοῦ προδήλως ὑπῆρχον χαρίσματα, μηδενὸς τὸ παράπαν ἔχοντος μηδέν, ἢ τὸ δοθὲν ἀγαθόν· ὡς παρὰ Δεσπότου τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἀναλογίαν τῆς εὐγνωμοσύνης τε καὶ εὐνοίας τοῦ δεχομένου μετρούμενον, κἀκεῖνα μόνα κεκτημένου, ὅσα τῷ Δεσπότῃ δωρουμένῳ παρίσταται.

λʹ. Ὁ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως προϊστάμενος νοῦς, καὶ τῆς κακῆς τῶν παθῶν δουλείας τὴν ψυχὴν στερηθῆναι βεβουλημένος, φησίν, «Ὑπερισχύουσιν αἱ γυναῖκες, καὶ ὑπερνικᾷ ἡ ἀλήθεια», γυναῖκας μὲν εἰπὼν τὰ θεοποιοὺς ἀρετάς, ἐξ ὧν ἡ πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους τοῖς ἀνθρώποις ἑνοποιὸς ἀγάπη συνέστηκεν, ἁπάντων τὴν ψυχὴν ἐξαρπάζουσα τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὰ νοητῶν οὐσιῶν, καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ κατ' ἐρωτικήν τινα σύγκρασιν περιπλέκουσα, καθ' ὅσον ἐστὶ δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ τὴν ἄχραντον καὶ θείαν μυστικῶς

---

6. Γʹ Ἔσδρα 4,59.60.

ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ μέσα μας ὡς ὄργανά του κάθε πράξη ἤ θεωρεία, καὶ ἀρετὴ καὶ γνώση, καὶ νίκη καὶ σοφία, καὶ ἀγαθότητα καὶ ἀλήθεια, χωρὶς ἐμεῖς νὰ συνεισφέρομε ἀπολύτως τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διάθεση πού συγκατατίθεται στὰ καλά, τὴν ὁποία ἔχοντας ὁ μέγας Ζοροβάβελ, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού ἀναφέραμε, λέγει πρὸς τὸν Θεό· «Εἶσαι εὐλογητὸς ἐσὺ πού μοῦ ἔδωσες σοφία, καὶ τὸ ὁμολογῶ, Κύριε τῶν πατέρων μου. Ἀπὸ ἐσένα προέρχεται ἡ νίκη καὶ ἀπὸ ἐσένα ἡ σοφία, καὶ σ' ἐσένα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἐγὼ εἶμαι δοῦλος σου»[6]. Σὰν εὐγνώμων πραγματικὰ δοῦλος ἀνέθεσε τὰ πάντα στὸν Θεὸ πού τοῦ δώρησε τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἔλαβε καὶ εἶχε τὴ σοφία, ὁμολογώντας αὐτὸν ὡς Κύριο τὸν πατέρων του, τὴ δύναμη τῶν χαρισμένων σ' αὐτὸν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἕνωση, ὅπως εἶπα, νίκης καὶ σοφίας, ἀρετῆς καὶ γνώσης, πράξης καὶ θεωρίας, ἀγαθότητας καὶ ἀλήθειας. Γιατὶ αὐτὲς οἱ δυνάμεις ὅταν ἑνώνονται ἀναμεταξύ τους ἀκτινοβολοῦν μία δόξα καὶ λάμψη τοῦ Θεοῦ.

κθ'. Ὅλα τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων ἦταν προφανῶς χαρίσματα τοῦ Θεοῦ, καὶ κανένας δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ πού τοῦ δόθηκε· γιατὶ ἀπὸ τὸν Κύριο τὸν Θεό μας ἀντιμετρεῖτε σ' ἐκεῖνον πού τὸ δέχεται ἀνάλογα μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὴν ἀγάπη του, κι ἔχει αὐτὰ μονάχα, ὅσα διαθέτει ἀπὸ δωρεὰ τοῦ Κυρίου.

λ'. Ὁ νοῦς πού εἶναι προϊστάμενος τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ θέλει νὰ ἐλευθερωθεῖ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν κενὴ δουλεία τῶν παθῶν λέγει, «Ὑπερισχύουν οἱ γυναῖκες καὶ ὑπερνικᾶ ἡ ἀλήθεια»[7]. Γυναῖκες βέβαια εἶπε τὶς θεοποιητικὲς ἀρετές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχει τὴ σύστασή της ἡ ἀγάπη πού ἑνοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν Θεὸ καὶ μεταξύ τους, καὶ ἁρπάζοντας τὴν ψυχὴ ἔξω ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶναι τῆς γένεσης καὶ τῆς φθορᾶς, τὴν περιπλέκει μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ σὲ μιὰ ἐρωτικὴ ἕνωση, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ

7. Ἔσδρ. π. 34. 41.

δημιουργοῦσα συμβίωσιν. Ἀλήθειαν δὲ φήσας τὴν μόνην καὶ μίαν αἰτίαν τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴν καὶ βασιλείαν καὶ δύναμιν καὶ δόξαν, ἐξ ἧς καὶ δι' ἣν πάντα γέγονέ τε καὶ γίνεται, καὶ πρὸς τὸ εἶναι ὑπ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς συγκρατεῖται, καὶ ὑπὲρ ἧς πᾶσα τοῖς φιλοθέοις ἐστὶ σπουδή τε καὶ κίνησις.

λα'. Διὰ μὲν τῶν γυναικῶν τὸ τέλος ἐνεδείξατο τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀγάπην, ὅπερ ἐστὶν ἡ κατ' ἔφεσιν τοῦ φύσει ἀγαθοῦ τῶν μετεχόντων ἀδιάπτωτος ἡδονὴ καὶ ἀδιαίρετος ἕνωσις. Διὰ δὲ τῆς ἀληθείας τὸ πέρας πασῶν ἐπεσήμανε τῶν γνώσεων καὶ αὐτῶν γινωσκομένων, εἰς ὅπερ, ὡς ἀρχὴν καὶ πέρας πάντων τῶν ὄντων, αἱ κατὰ φύσιν κινήσεις γενικῷ τινι λόγῳ συνέλκονται, πάντα νικώσης κατὰ φύσιν ὡς ἀληθείας τῆς τῶν ὄντων ἀρχῆς καὶ αἰτίας, καὶ πρὸς ἑαυτὴν συνελκούσης τῶν γεγονότων τὴν κίνησιν.

λβ'. Τῇ καθ' ὑπεροχὴν στερήσει τῶν πολλῶν, ὡς ἓν καὶ μόνον ἡ ἀλήθεια πέφυκεν ἀναφαίνεσθαι, καλύπτουσα πάντων τῶν νοεῖν ἢ νοεῖσθαι δυναμένων τὰς γνωστικὰς δυνάμεις, ὡς ὑπὲρ τὰ νοοῦντά τε καὶ νοούμενα καθ' ὕπαρξιν ὑπερούσιον οὖσα, καὶ ἀπείρῳ δυνάμει τὰς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων ἀκρότητας περιγράφουσα, πᾶσαν πάντων πρὸς ἑαυτὴν συνέλκει κίνησιν, τοῖς μὲν παρεχομένη γνῶσιν ἀρίδηλον ἧς ἐστερήθησαν χάριτος, τοῖς δὲ δωρουμένη κατ' αἴσθησιν ἄρρητον ἧς εἶχον τὴν ἔφεσιν ἀγαθότητος, τῇ μεθέξει φανερὰν τὴν ἐπίγνωσιν.

λγ'. Ὁ νοῦς σοφίας ὄργανον, φησίν, ὁ λόγος γνώσεως, ἡ κατ' ἄμφω φυσικὴ πληροφορία τῆς κατ' ἄμφω συνισταμένης πίστεως, τοῦ δὲ τῶν ἰαμάτων χαρίσματος ἡ φυσικὴ φιλανθρωπία. Πᾶν γὰρ χάρισμα θεῖον ἐπιτήδειον ἐν ἡμῖν ἔχει καὶ προσφυές, ὥσπερ δύναμιν ἢ ἕξιν ἢ διάθεσιν, ὄργανον δεκτικόν. Οἷον, ὁ τὸν νοῦν πάσης αἰσθητῶν φαντασίας ποιήσας καθαρόν, δέχεται σοφίαν, ὁ δὲ τὸν λόγον τῶν ἐμφύτων παθῶν, θυμοῦ λέγω καὶ

δημιουργεῖ μυστικῶς τὴν ἄχραντη καὶ θεία συμβίωση. Ἀλήθεια πάλι εἶπε τὴ μία καὶ μόνη αἰτία τῶν ὄντων, τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ βασιλεία καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴ δόξα, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ γιὰ χάρη τῆς ὁποίας ἔχουν γίνει καὶ γίνονται τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ αὐτὴν καὶ μέσω αὐτῆς συγκρατοῦνται στὴν ὕπαρξη, καὶ γιὰ χάρη τῆς ὁποίας ἐκδηλώνεται στοὺς φιλόθεους κάθε ἐπιμέλεια καὶ κάθε ἐνέργεια.

λα'. Μὲ τὶς γυναῖκες ἔδειξε τὸ τέλος τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀδιάπτωτη ἡδονὴ καὶ ἡ ἀδιαίρετη ἕνωση μὲ τὸ φυσικὸ ἀγαθὸ ἐκείνων ποὺ τὸ μετέχουν σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τους. Μὲ τὴν ἀλήθεια πάλι ὑποσήμανε τὸ πέρας ὅλων τῶν γνώσεων καὶ ὅσων ἀποτελοῦν ἀντικείμενα γνώσης, στὸ ὁποῖο ἕλκονται μαζί, σύμφωνα μ' ἕνα γενικὸ λόγο, ὡς ἀρχὴ καὶ πέρας ὅλων τῶν ὄντων, οἱ φυσικὲς κινήσεις, ἡ ὁποία ὡς ἀλήθεια, ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν ὄντων νικάει τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τὴ φύση της καὶ συνέλκει πρὸς τὸν ἑαυτό της τὶς κινήσεις ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔχουν γίνει.

λβ'. Μὲ τὴ στέρηση ὑπεροχῆς τῶν πολλῶν παρουσιάζεται ὡς ἀπὸ τὴ φύση της ἡ ἀλήθεια ὡς ἕνα καὶ μόνο, καλύπτοντας τὶς γνωστικὲς δυνάμεις ὅλων ἐκείνων ποὺ μποροῦν νὰ νοοῦν ἢ νὰ νοοῦνται, ἐπειδὴ εἶναι πάνω ἀπὸ ὅσα νοοῦν καὶ νοοῦνται σύμφωνα μὲ τὴν ὑπερούσια ὕπαρξή της, καὶ περιγράφοντας μὲ τὴν ἄπειρη δύναμή της τὰ ἀκραῖα ὄντα ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τους, συνέλκει πρὸς τὸν ἑαυτό της τὴν ὅλη κίνηση ὅλων γενικῶς, παρέχοντας σὲ ἄλλα ὁλοφάνερη γεύση τῆς χάριτος ποὺ στερήθηκαν, καὶ σὲ ἄλλα δωρίζει μὲ μιὰ ἄρρητη αἴσθηση, φανερὴ μὲ τὴ μέθεξη, τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀγαθότητας ποὺ ἐπιθυμοῦσαν.

λγ'. Ὁ νοῦς, λέγει, εἶναι σοφίας ὄργανο, ὁ λόγος γνώσης, ἡ φυσικὴ πληροφορία καὶ ἀπὸ τὰ δύο εἶναι ὄργανο τῆς πίστης ποὺ συνίσταται κι ἀπὸ τὰ δύο, ἐνῶ τοῦ χαρίσματος τῶν ἰάσεων ὄργανο εἶναι ἡ φυσικὴ φιλανθρωπία. Γιατὶ κάθε θεῖο χάρισμα ἔχει μέσα μας, ὡς δύναμη ἢ ἕξη ἢ διάθεση, τὸ πρόσφορο καὶ κατάλληλο δεκτικὸ ὄργανο. Γιὰ παράδειγμα, ὅποιος ἔκανε τὸ νοῦ του καθαρὸ ἀπὸ κάθε φαντασία αἰσθητῶν δέχεται τὴ σοφία, ὅποιος ἔχει κατα-

ἐπιθυμίας, καταστήσας δεσπότην, δέχεται γνῶσιν, ὁ δὲ τὴν κατὰ νοῦν καὶ λόγον περὶ τὰ θεῖα ἀσάλευτον πληροφορίαν ἔχων, τὴν πάντα δυναμένην δέχεται πίστιν· ὁ δὲ τὴν φυσικὴν κατορθώσας φιλανθρωπίαν μετὰ τὴν τελείαν τῆς φιλαυτίας ἀναίρεσιν, ἰαμάτων δέχεται χαρίσματα.

λδ'. Ἕκαστος ἡμῶν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως φανερουμένην κέκτηται τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Ὥστε ταμίας ὑπάρχει τῆς χάριτος ἕκαστος ἑαυτοῦ, καὶ οὔ ποτ' ἂν εὖ φρονῶν ἄλλῳ φθονήσειεν ἐνευδοκιμοῦντι ταῖς χάρισιν, ἐπ' αὐτῷ κειμένης τῆς δεκτικῆς τῶν θείων ἀγαθῶν διαθέσεως.

λε'. Αἴτιον εἶναί φησι τῆς τῶν θείων διανομῆς ἀγαθῶν τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου πίστεως. Καθὼς γὰρ πιστεύομεν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ πράττειν τῆς προθυμίας ἐπίδοσιν ἔχομεν. Ὁ γοῦν πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πράξεως ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς πίστεως, δεχόμενος ὡς ἐπίστευσε τὸ μέτρον τῆς χάριτος· ὁ δὲ μὴ πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπραξίας ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς ἀπιστίας, δεχόμενος, ὡς ἠπίστησε, τῆς χάριτος τὴν στέρησιν. Οὐκοῦν κακῶς ποιεῖ βασκαίνων τοῖς κατορθοῦσιν ὁ φθονερός, ἐπ' αὐτῷ σαφῶς, οὐκ ἐπ' ἄλλῳ, κειμένης τῆς τῶν πιστεύειν τε καὶ πράττειν καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως ἐρχομένην δέξασθαι τὴν χάριν ἐπιλογῆς.

λς'. Ὁ τῶν καλῶν ἐραστής, κατὰ πρόνοιαν σοφίας λόγοις ἑκουσίως ἐπείγεται πρὸς τὴν τῆς θεώσεως χάριν, ὁ δὲ τούτων ἀνέραστος, κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν παιδείας τρόποις ἀκουσίως κακίας ἀπάγεται· ὁ μὲν ὡς φιλόθεος διὰ τῆς προνοίας θεούμενος, ὁ δὲ διὰ τῆς κρίσεως ὡς φιλόϋλος εἰς κατάκρισιν ἐλθεῖν μὴ συγχωρούμενος. Ὁ γὰρ Θεὸς ὡς ἀγαθός, σοφίας μὲν λόγοις

στήσει τὸ κύριο τῶν ἔμφυτων παθῶν, ἐννοῶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, δέχεται γνώση· ὅποιος ἔχει στὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο ἀσάλευτη πληροφορία γιὰ τὰ θεῖα, δέχεται τὴν πίστη ποὺ μπορεῖ τὰ πάντα· κι ὅποιος πραγματοποίησε τὴ φυσικὴ φιλανθρωπία, μετὰ τὸ τέλειο ξερρίζωμα τῆς φιλαυτίας, δέχεται χαρίσματα ἰάσεων.

λδ'. Στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς φανερώνεται κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεώς του ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Ὥστε καθένας εἶναι ταμίας τῆς δικῆς του χάρης, κι ἂν σκέφτεται σωστὰ δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ φθονήσει κανένα ἄλλον ποὺ προκόβει στὰ χαρίσματα, γιατὶ βρίσκεται σ' αὐτὸν ἡ διάθεση ἡ δεκτικὴ τῶν θείων ἀγαθῶν.

λε'. Αἰτία ποὺ καθορίζει τὴν κατανομὴ τῶν θείων ἀγαθῶν εἶναι τὸ μέτρο τῆς πίστεως τοῦ καθενός[8]. Στὸ βαθμὸ δηλαδὴ ποὺ πιστεύομε, ἔχομε καὶ τὴν ἐπίδοση τῆς προθυμίας μας στὴν πράξη. Ὅποιος λοιπὸν πράττει, παρουσιάζει ἀνάλογα μὲ τὴν πράξη τὸ μέτρο τῆς πίστεως, δεχόμενος τὸ μέτρο τῆς χάριτος ὅσο πίστεψε. Ἐνῶ ὅποιος δὲν πράττει, δείχνει ἀνάλογα μὲ τὴν ἔλλειψη πράξης τὸ μέτρο τῆς ἀπιστίας του, δεχόμενος σύμφωνα μὲ τὴν ἀπιστία του τὴ στέρηση τῆς χάριτος. Ἑπομένως ὁ φθονερὸς ἐνεργεῖ ἄσχημα φθονώντας ἐκείνους ποὺ προοδεύουν στὴν ἀρετή, ἐπειδή, εἶναι σαφές, σ' αὐτὸν καὶ ὄχι σὲ ἄλλον ἐναπόκειται νὰ ἐπιλέξει αὐτὰ ποὺ πιστεύει καὶ πράττει καὶ νὰ δεχθεῖ τὴ χάρη ποὺ ἔρχεται ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστεως.

λς'. Ὁ ἐραστὴς τῶν καλῶν, μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ σπεύδει μὲ τὴ θέλησή του μὲ τοὺς λόγους τῆς σοφίας πρὸς τὴ χάρη τῆς θεώσης, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τὰ καλά, σύμφωνα μὲ δίκαια κρίση, μὲ διάφορους τρόπους παιδείας χωρὶς νὰ θέλει ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν κακία. Ὁ ἕνας, ὡς φίλος τοῦ Θεοῦ, θεώνεται μὲ τὴν πρόνοιά του, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὴ δίκαιη κρίση του, ὡς φίλος τῆς ὕλης δὲν ἀφήνεται νὰ φτάσει στὴν κατάκριση. Γιατὶ ὁ Θεός, ὡς ἀγαθὸς

8. Ρωμ. 12, 6.

θεραπεύει τοὺς θέλοντας, παιδείας δὲ τρόποις τοὺς πρὸς ἀρετὴν δυσκινήτους ἰᾶται.

λζ΄. Ἡ μὲν ὄντως πίστις, ἀλήθειά ἐστι συνεκτική τε καὶ συστατική, ψεῦδος οὐκ ἔχουσα· ἡ δὲ ἀγαθὴ συνείδησις τὴν τῆς ἀγάπης ἐπιφέρεται δύναμιν, ὡς μηδεμίαν ἔχουσα παράβασιν ἐντολῆς.

λη΄. «Καὶ ἐπαναπαύσεται», φησίν, «ἐπ᾽ αὐτόν, ἑπτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης, πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Ἔστι δὲ ἴδιον τῶν πνευματικῶν τούτων χαρισμάτων, φόβου μὲν ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν· ἰσχύος δὲ ἡ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν· βουλῆς δὲ ἡ τῶν ἀντικειμένων διάκρισις· ἐπιστήμης δὲ ἡ τῶν καθηκόντων ἀνόθευτος εἴδησις· γνώσεως δὲ ἡ κατ᾽ ἐνέργειαν τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θείων λόγων περίληψις· συνέσεως δὲ ἡ πρὸς τὰ γνωσθέντα διόλου τῆς ψυχῆς συνδιάθεσις· σοφίας δὲ ἡ πρὸς Θεὸν ἀδιάγνωστος ἕνωσις, καθ᾽ ἣν τοῖς ἀξίοις ἡ ἔφεσις ἀπόλαυσις γίνεται, μεθέξει ποιοῦσα Θεὸν τὸν μετέχοντα, καὶ τῆς θείας αὐτὸν ὑποφήτην καθιστῶσα μακριότητος, κατὰ τὴν ἀέναον πρὸς τοὺς δεομένους τῶν θείων μυστηρίων ἀνεκπόμπευτον προβολὴν καὶ διέξοδον.

λθ΄. Τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ τῶν κατ᾽ ἐνέργειαν κακῶν ἐστιν ἀποχή· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἰσχύος ἡ πρὸς ἐνέργειαν καὶ πρᾶξιν τῶν ἐντολῶν πρόθυμος ὁρμὴ καὶ κίνησις· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς βουλῆς ἡ ἕξις τῆς διακρίσεως, καθ᾽ ἣν σὺν λόγῳ τὰς θείας πράττομεν ἐντολάς, καὶ τῶν κρειττόνων διαιροῦμεν τὰ χείρονα· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης ἡ τῶν κατ᾽ ἀρετὴν τῆς πράξεως τρόπων ἄπτωτος εἴδησις, καθ᾽ ἣν πράττοντες, τῆς ὀρθῆς τοῦ λόγου κρίσεως οὐδαμῶς πίπτομεν· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς γνώσε-

ποὺ εἶναι, θεραπεύει μὲ λόγους σοφίας ἐκείνους ποὺ θέλουν, ἐνῶ μὲ τοὺς τρόπους τῆς παιδείας θεραπεύει τοὺς δυσκίνητους πρὸς τὴν ἀρετή.

λζ'. Ἡ πραγματικὴ πίστη εἶναι ἀλήθεια ποὺ δημιουργεῖ συνοχὴ καὶ σύσταση, χωρὶς νὰ περιέχει ψεῦδος, ἐνῶ ἡ ἀγαθὴ συνείδηση προσθέτει τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης, ἐπειδὴ δὲν ἔχει διαπράξει καμμιὰ παράβαση ἐντολῆς.

λη'. «Καὶ θ' ἀναπαυθοῦν», λέγει, «πάνω σ' αὐτὸν ἑφτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα φρόνησης, πνεῦμα γνώσης, πνεῦμα ἐπιστήμης[9], πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα δύναμης, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»[10]. Καὶ τὰ γνωρίσματα τῶν πνευματικῶν αὐτῶν χαρισμάτων εἶναι· τοῦ φόβου ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακά· τῆς δύναμης ἡ πράξη τῶν ἀγαθῶν· τῆς βουλῆς ἡ διάκριση τῶν ἀντιθέτων· τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀνόθευτη γνώση τῶν καθηκόντων· τῆς γνώσης ἡ συμπερίληψη κατὰ τὴν ἐνέργεια τῶν θείων λόγων τῶν ἀρετῶν· τῆς φρόνησης ἡ ἀπόλυτη συγκατάθεση τῆς ψυχῆς σὲ ὅσα ἔχουν γνωσθεῖ· καὶ τέλος τῆς σοφίας ἡ ἀκατανόητη ἕνωση μὲ τὸν Θεό, κατὰ τὴν ὁποία ὁ πόθος τῶν ἀξίων γίνεται ἀπόλαυση, ποὺ μεταβάλλει σὲ θεὸ θέσει ἐκεῖνον ποὺ τὴ μετέχει καὶ τὸν κάνει δάσκαλο τῆς θείας μακαριότητας σ' ὅσους χρειάζονται τὰ θεῖα μυστήρια κατὰ τὴν διαρκῆ ἀκοινοποίητη προβολὴ καὶ ἐξήγηση.

λθ'. Τὸ πνεῦμα τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν· τὸ πνεῦμα τῆς δύναμης εἶναι ἡ πρόθυμη ὁρμὴ καὶ κίνηση πρὸς ἐνέργεια καὶ ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν· τὸ πνεῦμα τῆς βουλῆς εἶναι ἡ ἱκανότητα γιὰ διάκριση μετὰ τὴν ὁποία πράττομε τὶς θεῖες ἐντολὲς μὲ λόγο καὶ χωρίζομε ἀπὸ τὰ καλύτερα τὰ χειρότερα· τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ σταθερὴ γνώση τῶν τρόπων τῆς πράξης, ποὺ ἂν πράττομε σύμφωνα μ' αὐτὴν δὲν πέφτομε καθόλου ἀπὸ τὴν ὀρθὴ κρίση τοῦ λόγου· τὸ πνεῦμα τῆς

9. Δηλαδὴ πνεῦμα εὐσέβειας.
10. Ἡσ. 11, 2.3.

ως ἡ τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς λόγων περίληψις, καθ' οὓς οἱ τρόποι τῶν ἀρετῶν συνεστήκασι· πνεῦμα δὲ συνέσεώς ἐστιν ἡ πρὸς τοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν συγκατάθεσις, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, μεταποίησις, καθ' ἣν σύγκρασις γίνεται τῶν φυσικῶν δυνάμεων πρὸς τοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῶν ἐντολῶν· πνεῦμα δὲ σοφίας ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν αἰτίαν τῶν ἐν ταῖς ἐντολαῖς πνευματικωτέρων λόγων ἀνάληψίς τε καὶ ἕνωσις, καθ' ἣν ἀγνώστως τοὺς ἐν Θεῷ, κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀνθρώποις, ἁπλῶς μυούμενοι τῶν ὄντων λόγους, ὡς ἔκ τινος βλυστανούσης πηγῆς τῆς καρδίας, τὴν ἐν τοῖς ὅλοις ἀλήθειαν ποικίλως τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις προσφέρομεν.

μ΄. Ἀπὸ μὲν τῶν ἐκ Θεοῦ τελευταίων, ἡμῖν δὲ προσεχῶν, ἐπὶ τὰ πρῶτα, καὶ ἡμῶν μὲν πόρρω, τῷ δὲ Θεῷ προσεχῆ, καθ' ὁδὸν καὶ τάξιν ἀναβαίνομεν. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἀργίας τῶν κακῶν διὰ φόβον ἐπὶ τὴν τῶν ἀρετῶν δι' ἰσχύος ἐρχόμεθα πρᾶξιν· ἀπὸ δὲ τῆς τῶν ἀρετῶν πράξεως ἐπὶ τὴν διάκρισιν τῆς βουλῆς· ἀπὸ δὲ τῆς διακρίσεως ἐπὶ τὴν ἕξιν τῶν ἀρετῶν, ἤγουν ἐπιστήμην· ἀπὸ δὲ τῆς ἕξεως τῶν ἀρετῶν ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρεταῖς λόγων· ἀπὸ δὲ ταύτης εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἐγνωσμένους λόγους τῶν ἀρετῶν μεταποιητικὴν ἕξιν, φημὶ δὲ τὴν σύνεσιν· καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν ἁπλῆν τῆς ἐν ὅλοις ἀληθείας ἀκριβῆ θεωρίαν, ἀφ' ἧς ὁρμώμενοι, πολλοὺς καὶ ποικίλους ἐκ τῆς τῶν ὄντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν οὐσιῶν σοφῆς θεωρίας, εὐσεβεῖς λόγους περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδώσομεν.

μα΄. Τὸ πρὸς ἡμᾶς κατ' ἐνέργειαν πρῶτον ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ φόβος, τελευταῖον ἀπηριθμήσατο τῆς Γραφῆς ὁ λόγος, ὡς σοφίας ἀρχήν, ἀφ' οὗ κινούμενοι, πρὸς τὸ τῆς σοφίας τέλος, τὴν σύνεσιν, ἀναβαίνομεν, μεθ' ἣν προσεχεῖς αὐτῷ γινόμεθα τῷ Θεῷ, μόνην τὴν σοφίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἑνώσεως μεσιτεύουσαν ἔχοντες. Οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐπιλαβέσθαι σοφίας, τὸν μὴ πρό-

γνώσης εἶναι ἡ κατανόηση τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν λόγων τους, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους συνίστανται οἱ τρόποι τῶν ἀρετῶν· τὸ πνεῦμα τῆς σύνεσης εἶναι ἡ συγκατάθεση στοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν, ἢ γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πιὸ κυριολεκτικά, ἡ μεταποίηση, κατὰ τὴν ὁποία γίνεται ἀνάμιξη τῶν φυσικῶν δυνάμεων μὲ τοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῶν ἐντολῶν· τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας εἶναι ἡ ἀνάληψη ἀπὸ τὴν αἰτία τῶν πνευματικότερων λόγων τῶν ἐντολῶν καὶ ἡ ἕνωση μ' αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποία, διδασκόμενοι μὲ τρόπο ἄγνωστο, ὅσο εἶναι δυνατὸ στοὺς ἀνθρώπους, τοὺς λόγους τῶν ὄντων ποὺ ὑπάρχουν στὸν Θεό, προσφέρομε μὲ ποικίλους τρόπους στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴν ἀλήθεια τῶν ὅλων ποὺ ἀναβλύζει, σὰν ἀπὸ κάποια πηγή, ἀπὸ τὴν καρδιά.

μ'. Ἀπὸ τὰ τελευταῖα σὲ σχέση μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἄμεσα κοινὰ σ' ἐμᾶς, ἀναβαίνομε μὲ σειρὰ καὶ τάξη πρὸς τὰ πρῶτα, ποὺ εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ ἐμᾶς καὶ ἄμεσα κοινὰ στὸν Θεό. Ἀπὸ τὴν μὴ ἐκτέλεση δηλαδὴ τῶν κακῶν ἀπὸ φόβο, ἐρχόμαστε στὴν μὲ δύναμη ἐκτέλεση τῶν ἀρετῶν· στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀρετῶν ἐρχόμαστε στὴ διάκριση τῆς βουλῆς· ἀπὸ τὴ διάκριση ἐρχόμαστε στὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, δηλαδὴ τὴν εὐσέβεια· ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν ἐρχόμαστε στὴ γνώση τῶν λόγων ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτές· ἀπὸ αὐτὴν ἐρχόμαστε στὴ μεταποιητικὴ δύναμη τῶν ἀρετῶν πρὸς τοὺς λόγους ποὺ γνωρίσαμε, ἐννοῶ τὴ σύνεση· κι ἀπὸ αὐτὴν στὴν ἁπλὴ καὶ ἀκριβῆ θεωρία τῆς ἀλήθειας τῶν ὅλων, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκινώντας θ' ἀποδώσομε πολλοὺς καὶ διάφορους εὐσεβεῖς λόγους γιὰ τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὴ σοφὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν ὄντων καὶ τῶν νοητῶν οὐσιῶν.

μα'. Τὸ πρῶτο κατὰ τὴν πράξη μας ἀγαθό, ποὺ εἶναι ὁ φόβος, τὸ ἔβαλε τελευταῖο ὁ λόγος τῆς Γραφῆς, ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ τῆς σοφίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινώντας ἀνεβαίνομε πρὸς τὸ τέλος τῆς σοφίας τὴ σύνεση, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὁποία φθάνομε ἄμεσα κοντὰ στὸν Θεό, ἔχοντας ἐνδιάμεσο τῆς ἕνωσής μας μὲ αὐτὸν τὴ σοφία μόνο. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λάβει τὴ σοφία ὅποιος δὲν ἔχει

τερον διὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν διὰ μέσου λοιπῶν χαρισμάτων τήν τε λήμην τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν τῆς κακίας κονιορτὸν ἑαυτοῦ παντελῶς ἀποσεισάμενον. Διὰ τοῦτο Θεῷ μὲν προσεχῆ τὴν σοφίαν, ἡμῖν δὲ τὸν φόβον ἡ γραφικὴ τάξις διέθηκεν, ἵνα ἡμεῖς εὐταξίας μάθωμεν ὅρον καὶ νόμον.

μβʹ. Διὰ τούτων οὖν ἀναβαίνοντες τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως, ἤγουν φωτισμῶν, πρὸς τὴν θείαν τῆς σοφίας συναγόμεθα μονάδα, τὴν γεγενημένην δι' ἡμᾶς τῶν χαρισμάτων διαίρεσιν, πρὸς τὴν αἰτίαν τῶν χαρισμάτων συνάγοντες, ταῖς κατὰ μέρος τῶν ἀρετῶν ἀναβάσεσι μηδὲν τῶν εἰρημένων συνεργίᾳ Θεοῦ παραλιμπάνοντες, ἵνα μή, κατ' ὀλίγον ἀμελοῦντες, τυφλὴν ἡμῶν τὴν πίστιν καὶ ἀνόμματον καταστήσωμεν, οὐκ ἔχουσαν τοὺς διὰ τῶν ἔργων τοῦ Πνεύματος φωτισμούς, καὶ κολασθῶμεν δικαίως εἰς ἀπείρους αἰῶνας, ὡς ἐν ἑαυτοῖς κατὰ τὴν πίστιν ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, τοὺς θείους ἐκτιφλώσαντες ὀφθαλμούς.

μγʹ. Πᾶς ὁ τῆς πίστεως ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἀργίας τῶν ἐντολῶν τοὺς τοιούτους ἀνορύξας ὀφθαλμούς, πάντως κατάκριτος, μηκέτι τὸν Θεὸν ἔχων εἰς αὐτὸν ἐπιβλέποντα. Εἰ γὰρ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, φησίν, ὀφθαλμοὺς Κυρίου προσαγορεύει ὁ λόγος, ὁ μὴ τούτους τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν διανοίγων, ἐπιβλέποντα τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτὸν οὐκ ἔχει. Δι' ἄλλων γάρ, ὡς εἰκός, ὀφθαλμῶν ἐπισκοπεῖν τοὺς ἐπὶ γῆς οὐ πέφυκεν ὁ Θεός, εἴπερ θείας ὁράσεως ἀκτίς ἐστιν ὁ κατ' ἀρετὴν ἡμῶν φωτισμός.

μδʹ. Ἡ σοφία μονάς ἐστι, ταῖς ἐξ αὐτῆς διαφόροις ἀρεταῖς ἀτμήτως ἐνθεωρουμένη καὶ μονοειδῶς ταῖς αὐτῶν ἐνεργείαις ἐπινοουμένη· καὶ πάλιν ἁπλῆ μονὰς ἀποδεικνυμένη, ταῖς πρὸς αὐτὴν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀρετῶν ἀποκαταστάσεσιν· ὅταν ἡμεῖς, δι' οὓς κατὰ τὴν ἑκάστης ἀρετῆς γένεσιν ποιεῖται τὴν πρόοδον, ἀνατατικῶς δι' ἑκάστης ἀρετῆς πρὸς αὐτὴν συναγόμεθα.

ἀποτινάξει πρῶτα ἀπὸ πάνω του τελείως μὲ τὸ φόβο καὶ τὰ ἐνδιάμεσαν λοιπὰ χαρίσματα τὴν τσίμπλα τῆς ἄγνοιας καὶ τὴ σκόνη τῆς κακίας. Γι' αὐτὸ τοποθέτησε ἡ γραφικὴ διάταξη ἄμεσα κοντὰ στὸν Θεὸ τὴ σοφία καὶ σ' ἐμᾶς τὸ φόβο, γιὰ νὰ μάθομε κι ἐμεῖς τὸν κανόνα καὶ τὸ νόμο τῆς σωστῆς τάξης.

μβ'. Ἀνεβαίνοντας λοιπὸν μ' αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστης, δηλαδὴ τοὺς φωτισμούς, συναγόμαστε στὴ θεία μονάδα τῆς σοφίας, τὴ διαίρεση τῶν χαρισμάτων, ποὺ ἔγινε γιὰ μᾶς, συνάγοντάς την στὴν αἰτία τῶν χαρισμάτων μὲ τὶς ἐπιμέρους ἀναβάσεις τῶν ἀρετῶν, χωρὶς νὰ παραλείπομε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ τίποτε ἀπὸ ὅσα εἴπαμε, ὥστε μὲ τὴ μικρὴ ἀμέλειά μας νὰ μὴ κάνομε τυφλὴ κι ἀόμματη τὴν πίστη μας, ποὺ δὲν θὰ ἔχει τοὺς μὲ τὰ ἔργα φωτισμοὺς τοῦ Πνεύματος, καὶ καταδικαστοῦμε δίκαια στοὺς ἄπειρους αἰῶνες, ἐπειδὴ τυφλώσαμε, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, ὡς πρὸς τὴν πίστη μέσα μας τοὺς θείους ὀφθαλμούς.

μγ'. Ὅποιος μὲ τὴν ἀπραξία τῶν ἐντολῶν ἐξόρυξε μέσα του αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστης, ὁπωσδήποτε θὰ κατακριθεῖ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πιὰ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν ἡ Γραφὴ ὀνομάζει τὶς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος ὀφθαλμοὺς τοῦ Κυρίου[11], ὅποιος μὲ τὴν πράξη τῶν ἐντολῶν δὲν τοὺς ἀνοίγει, δὲν ἔχει τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἐπιβλέπει. Γιατί, ὅπως εἶναι φυσικό, ὁ Θεὸς δὲν ἐπισκοπεῖ μὲ ἄλλα μάτια τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ὁ φωτισμός μας ἀπὸ τὴν ἀρετὴ εἶναι ἀκτίνα τῆς θείας ὅρασης.

μδ'. Ἡ σοφία εἶναι μονάδα, ποὺ παρουσιάζεται ἀκομμάτιαστα μέσα στὶς διάφορες ἀρετὲς ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτήν, καὶ νοεῖται ἑνιαῖα στὶς ἐνέργειες αὐτῶν, καὶ πάλι ἀποδεικνυόμενη ἁπλῆ μονάδα μὲ τὶς ἀποκαταστάσεις σ' αὐτὴν τῶν ἀπὸ αὐτὴν προερχομένων ἀρετῶν, ὅταν ἐμεῖς, γιὰ τοὺς ὁποίους δημιουργεῖ τὴν πρόοδο κατὰ τὴ γένεση κάθε μιᾶς ἀρετῆς, συναγόμαστε σ' αὐτὴν μὲ ἀνάταση τοῦ πνεύματός μας μὲ κάθε ἀρετή.

11. Ζαχ. 3,9.

με΄. Τυφλὴν ἔχει τὴν πίστιν ὁ τὰ κατὰ τὴν πίστιν θεῖα προστάγματα μὴ ἐργαζόμενος. Εἰ γὰρ φῶς εἰσι τὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματα, δῆλον ὅτι δίχα θείου φωτός ἐστιν ὁ μὴ πράττων τὰ θεῖα προστάγματα, καὶ ψιλήν, ἀλλ' οὐκ ἀληθῆ τὴν θείαν περιφέρεται κλῆσιν.

μϛ΄. Οὐδεὶς ἁμαρτάνων δύναται τῆς ἁμαρτίας συνήγορον ἔχειν τῆς σαρκὸς τὴν ἀσθένειαν. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἕνωσις, ὅλην τὴν φύσιν τῇ λύσει τῆς κατάρας ἀνέρρωσεν, ἀπροφάσιστον ἡμῖν ποιησαμένη τὴν πρὸς τὰ πάθη τῆς γνώμης προσπάθειαν. Ἡ γὰρ τοῦ Λόγου θεότης, κατὰ χάριν ἀεὶ συνοῦσα τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι, τὸν ἐν τῇ σαρκὶ νόμον τῆς ἁμαρτίας ἀπομαραίνει.

μζ΄. Ὁ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως καὶ ἀγάπης νικήσας τὰς παραλόγους ἐπιθυμίας, εἴτουν κινήσεις, καὶ αὐτοῦ τοῦ κατὰ φύσιν ἔξω γίνεται νόμου, καὶ πρὸς τὴν χώραν τῶν νοητῶν ὅλος μεταβιβάζεται, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ὁμόφυλον, μετὰ τῶν προσγενομένων αὐτῷ, τῆς ἀλλοτρίας ἑαυτῷ συνεκβάλλει δουλείας.

μη΄. Μὴ χαλινουμένη τῷ θείῳ φόβῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἡ γνῶσις, τύφον ἐργάζεται, ὡς οἰκεῖον τὸ δεδανεισμένον προβάλλεσθαι πείθουσα τὸν ἐπ' αὐτῇ τυφωθέντα, πρὸς οἰκεῖον ἔπαινον τὸν ἔρανον τοῦ λόγου ποιούμενον. Ἡ δὲ πρᾶξις τῷ θείῳ συναυξάνουσα πόθῳ, τὴν ὑπὲρ τὰ πρακτέα μὴ λαμβάνουσα γνῶσιν, τὸν πρακτικὸν ἐργάζεται ταπεινόφρονα, τοῖς ὑπὲρ τὴν οἰκείαν δύναμιν λόγοις πρὸς ἑαυτὸν συστελλόμενον.

μθ΄. Οὐράνιον οἰκητήριόν ἐστιν ἡ κατ' ἀρετὴν ἀπαθὴς ἕξις, καὶ ἡ μηδὲν ἔχουσα πλάνης πολεμοῦν αὐτῇ νόημα γνῶσις.

ν΄. Ὥσπερ τέλος κινηθείσης μονάδος ἐστὶν ἡ μυριάς, καὶ

με'. Ἔχει τυφλὴ πίστη ὅποιος δὲν ἐκτελεῖ τὰ θεῖα προστάγματα ποὺ προβλέπει ἡ πίστη. Ἂν εἶναι δηλαδὴ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ φῶς[12], εἶναι προφανῶς δίχως θεῖο φῶς ὅποιος δὲν πράττει τὰ θεῖα προστάγματα καὶ περιφέρει κατ' ὄνομα μόνο κι ὄχι πραγματικὴ τὴ θεία κλήση.

μς'. Κανένας ἀπὸ ὅσους ἁμαρτάνουν δὲν μπορεῖ νὰ πάρει συνήγορο τὴν ἀδυναμία τῆς σάρκας. Γιατὶ ἡ ἕνωση μὲ τὸν Θεὸ Λόγο ἀναζωογόνησε ὅλη τὴν κτίση μὲ τὴ λύση τῆς κατάρας, ἀφαιρώντας τὶς προφάσεις ἀπὸ τὴν προσκόλληση τῆς γνώμης μας στὰ πάθη. Ἡ θεότητα δηλαδὴ τοῦ Λόγου, ποὺ ὑπάρχει κατὰ χάρη πάντοτε μέσα σ' ἐκείνους ποὺ τὸν πιστεύουν, ἀπομαραίνει τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας ποὺ ὑπάρχει μέσα στὴ σάρκα.

μζ'. Ὅποιος μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ νίκησε τὶς παράλογες ἐπιθυμίες, δηλαδὴ τὶς κινήσεις τῶν παραφύση παθῶν, βγαίνει ἔξω κι ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ φυσικὸ νόμο καὶ μεταφέρεται ὁλόκληρος στὴ χώρα τῶν νοητῶν, βγάζοντας μαζί του ἀπὸ τὴν ἀλλότρια δουλεία καὶ τὸ ὁμόφυλό του κατὰ τὴ φύση μὲ ὅσα συνέβησαν σ' αὐτό.

μη'. Ἡ γνώση, ἂν δὲν χαλιναγωγεῖται ἀπὸ τὸν θεῖο φόβο τὶς ὧρες τῆς πράξης, προκαλεῖ ἀλαζονεία, πείθοντας ἐκεῖνον ποὺ ἀλαζονεύτηκε γι' αὐτὴν νὰ προβάλλει ὡς δικό του τὸ δανεισμένο, θεωρώντας ὅτι ὁ λόγος ὁ δανεισμένος ἀποβλέπει πρὸς ἔπαινο δικό του. Ἐνῶ ἡ πράξη καθὼς αὐξάνει μὲ τὸν θεῖο πόθο, ἐπειδὴ δὲν ἀποκτᾶ τὴ γνώση γιὰ τὰ πρακτέα, κάνει ἐκεῖνον ποὺ τὴν πράττει νὰ ταπεινοφρονεῖ καὶ νὰ μαζεύεται στὸν ἑαυτό του μὲ τοὺς πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή του λόγους.

μθ'. Εἶναι οὐράνιο κατοικητήριο ἡ ἀπαθὴς ἕξη τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ γνώση ποὺ δὲν ἔχει πολέμιό της κανένα πλανεμένο νόημα.

ν'. Ὅπως κατάληξη τῆς μονάδας ποὺ κινήθηκε εἶναι ἡ μυριά-

12. Παροιμ. 6, 23.

ἀρχὴ μὴ κινηθείσης μυριάδος ἐστὶν ἡ μονὰς (ἀρχὴ γὰρ παντὸς τέλους ἡ κατ' αὐτὸ σαφῶς ἀκινησία καθέστηκε, καὶ τέλος πάσης ἀρχῆς ἡ τῆς κατ' αὐτὴν κινήσεως ὑπάρχει συμπλήρωσις), οὕτω καὶ ἡ πίστις ἀρχὴ κατὰ φύσιν ἀρετῶν ὑπάρχουσα, τέλος ἔχει τοῦ δι' αὐτῶν ἀγαθοῦ τὴν συμπλήρωσιν, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἀγαθόν, ὡς ἀρετῶν τέλος, ἀρχὴν ἔχον τὴν πίστιν, πρὸς αὐτὴν ἐνδιαθέτως συνάγεται. Πίστις γάρ ἐστιν ἐνδιάθετον ἀγαθόν, καὶ ἀγαθόν ἐστιν ἐνεργηθεῖσα πίστις. Πιστὸς δὲ κατὰ φύσιν καὶ ἀγαθός ἐστιν ὁ Θεός· τὸ μὲν ὡς πρῶτον ἀγαθόν, τὸ δὲ ὡς ἔσχατον ὀρεκτόν. Ταὐτὸν δὲ ταῦτα καθέστηκε παντὶ τρόπῳ ἀλλήλοις ὄντα, μηδενὶ λόγῳ πλὴν τοῦ κατ' ἐπίνοιαν ἀλλήλων διαιρούμενα παντελῶς, διὰ τὴν τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀρχομένων καὶ εἰς αὐτὸν ληγόντων κίνησιν. Ἄρα ἡ μυριὰς ἐσχάτου ὀρεκτοῦ φέρουσα τύπον, τῶν πρὸς αὐτὸ κινουμένων τελείαν περιγράφει τὴν ἔφεσιν, καὶ ἡ μονάς, πρώτου ἀγαθοῦ φέρουσα σύμβολον, τῶν ἀπ' αὐτοῦ κινουμένων τελείαν ἐπιφέρεται βάσιν.

να'. Πρώτη ἐστὶν ἀπάθεια ἡ παντελὴς ἀποχὴ τῶν κατ' ἐνέργειαν κακῶν ἐν τοῖς εἰσαγομένοις θεωρουμένη· δευτέρα δὲ ἡ παντελὴς κατὰ διάνοιαν περὶ τὴν τῶν κακῶν συγκατάθεσιν ἀποβολὴ λογισμῶν, ἐν τοῖς μετὰ λόγου τὴν ἀρετὴν μετιοῦσι γινομένη· τρίτη δὲ ἡ κατ' ἐπιθυμίαν περὶ τὰ πάθη παντελὴς ἀκινησία, ἐν τοῖς διὰ τῶν σχημάτων τοὺς λόγους νοητῶς θεωμένοις τῶν ὁρωμένων· τετάρτη δέ ἐστιν ἀπάθεια ἡ καὶ αὐτῆς τῆς ψιλῆς φαντασίας παντελὴς κάθαρσις, ἐν τοῖς διὰ γνώσεως καὶ θεωρίας καθαρὸν καὶ διειδὲς ἔσοπτρον τοῦ Θεοῦ ποιησαμένοις τὸ ἡγεμονικὸν συνισταμένη. Ὁ τοίνυν καθάρας ἑαυτὸν ἐνεργείας παθῶν καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς κατὰ διάνοιαν συγκαταθέσεως ἐλευθερωθείς, καὶ τῆς περὶ αὐτὰ κατ' ἐπιθυμίαν κινήσεως στάσιν λαβών, καὶ τῆς αὐτῶν ψιλῆς φαντασίας τὸν νοῦν καταστήσας ἀμόλυντον, τὰς τέσσαρας γενικὰς ἀπαθείας ἔχων, ἐξέρχεται τῆς ὕλης καὶ τῶν ὑλικῶν, καὶ πρὸς τὴν νοερὰν καὶ θείαν καὶ εἰρηνικὴν τῶν νοητῶν ἐπίγεται λῆξιν.

δα, καὶ ἀρχὴ τῆς μυριάδας ποὺ δὲν κινήθηκε εἶναι ἡ μονάδα, γιατὶ ἡ ἀρχὴ κάθε τέλους εἶναι σαφῶς ἡ ἀκινησία του, καὶ τέλος κάθε ἀρχῆς εἶναι ἡ ὁλοκλήρωση τῆς κίνησής της, ἔτσι καὶ ἡ πίστη, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της ἀρχὴ ἀρετῶν, ἔχει ὡς τέλος τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀγαθοῦ ποὺ ἐπιδιώκουν αὐτές, καὶ τὸ φυσικὸ ἀγαθό, ὡς τέλος τῶν ἀρετῶν, ἐπειδὴ ἔχει ὡς ἀρχὴ του τὴν πίστη, συνάγεται σ' αὐτὴν μὲ ὅλη τὴ διάθεσή του. Γιατὶ ἡ πίστη εἶναι ἀγαθὸ τῆς διάθεσης, καὶ ἀγαθὸ εἶναι ἡ πίστη ποὺ γίνεται ἐνέργεια. Πιστὸς σύμφωνα μὲ τὴ φύση του καὶ ἀγαθὸς εἶναι ὁ Θεός, ἀφ' ἑνὸς ὡς πρῶτον ἀγαθό, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς ἔσχατο ἐπιθυμητό. Αὐτὰ τὰ δύο μέ κάθε τρόπο ἔγιναν τὸ ἴδιο τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ δὲν διαιροῦνται καθόλου τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο γιὰ κανένα λόγο, παρὰ μὲ τὴ σκέψη μόνο, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὸν ἀρχίζει ἡ κίνησή τους καὶ σ' αὐτὸν τελειώνει. Ἄρα ἡ μυριάδα, ἔχοντας τὸν τύπο τοῦ ἔσχατου ἐπιθυμητοῦ, περιγράφει τὸν πλήρη πόθο ἐκείνων ποὺ κινοῦνται πρὸς αὐτό. Καὶ ἡ μονάδα, συμβολίζοντας τὸ πρῶτο ἀγαθό, ἀποτελεῖ τὴν τέλεια βάση (φύση) ὅσων ἀρχίζουν τὴν κίνησή τους ἀπὸ αὐτό.

να'. Πρώτη ἀπάθεια εἶναι ἡ πλήρης ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν κακῶν, ποὺ θεωρεῖται στοὺς πρωτοεισερχόμενους. Δεύτερη εἶναι ἡ πλήρης ἀποβολὴ τῶν λογισμῶν σχετικὰ μὲ τὴ συγκατάθεση στὰ κακά, ποὺ πραγματοποιεῖται σὲ ὅσους ἐπιδιώκουν μετὰ λόγου τὴν ἀρετή. Τρίτη εἶναι ἡ τέλεια ἀκινησία τῆς ἐπιθυμίας γιὰ τὰ πάθη σὲ ὅσους θεάζονται νοητὰ μέσω τῶν σχημάτων τοὺς λόγους τῶν ὁρατῶν. Τέταρτη ἀπάθεια εἶναι ἡ τέλεια κάθαρση κι ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἁπλῆ φνατασία ποὺ ἀπαντᾶται σὲ ἐκείνους ποὺ ἔκαναν, μὲ τὴ γνώση καὶ τὴ θεωρία, καθαρὸ καὶ διαυγὲς ἔσοπτρο τοῦ Θεοῦ τὸ ἡγεμονικὸ τῆς ψυχῆς τους. Ὅποιος λοιπὸν ἔχει καθαρίσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν κι ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ συγκατάθεση σ' αὐτὰ μὲ τὴ διάνοια καὶ διέκοψε τὴν κίνηση τῆς ἐπιθυμίας του γύρω ἀπὸ αὐτὰ κι ἔκανε τὸ νοῦ του ἀμόλυντο καὶ ἀπὸ τὴν ἁπλῆ φαντασία της, ἔχοντας πιὰ τὶς τέσσερες γενικὲς ἀπάθειες, βγαίνει ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ τὰ ὑλικὰ καὶ σπεύδει πρὸς τὴ νοερὴ καὶ θεία καὶ εἰρηνικὴ κατάληξη τῶν νοητῶν.

νβ΄. Πρώτην ἀπάθειαν λέγει τὴν πρὸς ἁμαρτίαν τοῦ σώματος κατ᾽ ἐνέργειαν ἀνέπαφον κίνησιν· δευτέραν δὲ τὴν κατὰ ψυχὴν τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τελείαν ἀποβολήν, δι᾽ ἧς τῶν παθῶν ἀπομαραίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἀπάθειαν κίνησις, ἐξάπτοντας αὐτὴν πρὸς ἐνέργειαν οὐκ ἔχουσα τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· τρίτην δὲ τὴν περὶ τὰ πάθη τελείαν τῆς ἐπιθυμίας ἀκινησίαν, δι᾽ ἣν καὶ ἡ δευτέρα γίνεσθαι πέφυκε, τῇ τῶν λογισμῶν καθαρότητι συνισταμένη· τετάρτην δὲ λέγει ἀπάθειαν τὴν κατὰ διάνοιαν πασῶν τῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν τελείαν ἀπόθεσιν, καθ᾽ ἣν ἡ τρίτη τὴν γένεσιν εἴληφεν, οὐκ ἔχουσα τὰς φαντασίας τῶν αἰσθητῶν εἰδοποιούσας αὐτῇ τῶν παθῶν τὰς εἰκόνας.

νγ΄. Παντὶ πρακτικῷ, παιδὸς καὶ παιδίσκης δίκην, ὁ λόγος καὶ διάνοια μοχθοῦσι, τοὺς κατ᾽ ἀρετὴν τῆς πράξεως τρόπους ἐπινοοῦντές τε καὶ δημιουργοῦντες, καὶ οἷον πᾶσαν ἑαυτῶν κατὰ τῶν ἀντικειμένων τῇ πρακτικῇ πνευμάτων τῆς πονηρίας τὴν δύναμιν ἔχοντες ἀντιτεταγμένην, πληρώσαντες δὲ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, ἣν ὁ ἕκτος τῶν ἐνιαυτῶν παρεδήλωσεν ἀριθμὸς (εἴρηται γὰρ ὅτι ὁ ἓξ ἀριθμὸς τὴν πρακτικὴν σημαίνει φιλοσοφίαν), ἐλεύθεροι πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀπολύονται, δηλονότι τῶν ἐν τοῖς οὖσι συγγενῶν λόγων θεωρίαν ἐπανερχόμενοι, ὅ τε λόγος καὶ ἡ διάνοια.

νδ΄. Ἀλλόφυλος παῖς ἐστι καὶ παιδίσκη ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, οὓς ὑποζεύγνυσι διὰ παντὸς τῇ δεσποτείᾳ τοῦ λόγου, πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀρετῶν, δι᾽ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης ὁ θεωρητικὸς νοῦς, μὴ διδοὺς αὐτοῖς παντελῶς τὴν πρὸς ἐλευθερίαν ἄφεσιν, ἕως ἂν καταποθῇ τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος τελείως ὁ τῆς φύσεως νόμος, καθάπερ ὑπὸ ζωῆς ἀπείρου, σαρκὸς δυστήνου θάνατος, καὶ πᾶσα δειχθῇ καθαρῶς ἡ τῆς ἀνάρχου βασιλείας εἰκών, πᾶσαν ἔχουσα τοῦ ἀρχετύπου διὰ μιμήσεως τὴν μορφήν, καθ᾽ ἣν γενόμενος ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ἐλευθέρους ποιεῖται τόν τε θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν· τὴν μὲν πρὸς τὴν ἀκήρατον τοῦ θείου ἔρωτος ἡδονὴν καὶ τὴν ἄχραντον θέλξιν μετασκευάζων,

νβ'. Πρώτη ἀπάθεια λέγει τὴν κίνηση τῆς ἐνέργειας τοῦ σώματος ποὺ δὲν ἔχει ἐπαφὴ μὲ τὴν ἁμαρτία. Δεύτερη τὴν τέλεια ἀποβολὴ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν ἀπὸ τὴν ψυχή, μὲ τὴν ὁποία ἀπομαραίνεται ἡ κίνηση τῶν παθῶν, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς νὰ τὴν ἐξάπτουν πρὸς ἐνέργεια. Τρίτη τὴν τέλεια ἀκινησία τῆς ἐπιθυμίας γύρω ἀπὸ τὰ πάθη, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται καὶ ἡ δεύτερη, ἀφοῦ ἔγκειται στὴν καθαρότητα τῶν λογισμῶν. Τέταρτη ἀπάθεια λέγει τὴν τέλεια ἀπόθεση ὅλων τῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν ἀπὸ τὴ διάνοια, κατὰ τὴν ὁποία γεννήθηκε ἡ τρίτη, ἀφοῦ δὲν ἔχει τὶς φαντασίες τῶν αἰσθητῶν ποὺ δίνουν μορφὴ στὶς εἰκόνες τῶν παθῶν.

νγ'. Σὲ κάθε πιστὸ τῆς πράξης ὁ λόγος καὶ ἡ διάνοια μοχθοῦν, ὅπως ἕνας δοῦλος καὶ μία δούλη, γιὰ τὴν ἐπινόηση καὶ τὴ δημιουργία τῶν τρόπων τῆς πράξης κατὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς, καὶ σὰ νὰ ἔχουν ὅλη τὴ δύναμή τους ἀντιπαραταγμένη κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ποὺ ἀντίκεινται στην ἐκτέλεση τῆς πράξης, κι ὅταν ὁλοκληρώσουν τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία, ποὺ τὴ δήλωσε ὁ ἕκτος ἀριθμὸς τῶν χρόνων (γιατὶ ἔχει λεχθεῖ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἕξι σημαίνει τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία), ἀφήνονται πιὰ ἐλεύθεροι γιὰ τὴν πνευματικὴ φιλοσοφία, ἐπανέρχονται δηλαδὴ στὴ θεωρία τῶν συγγενῶν λόγων μέσα στὰ ὄντα, τόσο ὁ λόγος ὅσο καὶ ἡ διάνοια.

νδ'. Ἀλλοεθνὴς δοῦλος καὶ δούλη[13] εἶναι τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικό, ποὺ θέτει στὸ ζυγὸ παντοτινὰ ὁ θεωρητικὸς νοῦς μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ λόγου γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὶς ἀρετὲς μὲ ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη, μὴν παραχωρώντας τους καθόλου τὴν ἄδεια γιὰ ἐλευθερία, μέχρι ποὺ νὰ καταποθεῖ ὁ νόμος τῆς φύσης ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ πνεύματος, ὅπως τῆς δύστυχης σάρκας ὁ θάνατος ἀπὸ τὴν ἄπειρη ζωή, καὶ δειχθεῖ καθαρὰ ὅλη ἡ εἰκόνα τῆς δίχως ἀρχὴ βασιλείας, ποὺ ἔχει μὲ τὴ μίμηση ἀκέραιη τὴ μορφὴ τοῦ ἀρχέτυπου. Ὅταν ὁ θεωρητικὸς νοῦς φτάσει σ' αὐτήν, ἐλευθερώνει πιὰ τὸ θυμικὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, καὶ μεταβάλλει τὴν ἐπιθυμία στὴν ἀθάνατη ἡδονὴ

13. Ἐξ. 21, 2ἑ.

τὴν δὲ πρὸς ζέσιν πνευματικὴν καὶ διάπυρον ἀεικινησίαν καὶ σώφρονα μανίαν μεταβιβάζων.

νε΄. Ἀνάρχου βασιλείας ἐστὶν εἰκών, ἡ τοῦ νοῦ περὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἀτρεψία καὶ ἡ τῆς αἰσθήσεως περὶ τὴν ἀρετὴν ἀφθαρσία, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος κατὰ τὴν ἐν πνεύματι πρὸς τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως ἀλλήλοις συνδεδεμένων, καθ' ἣν τὴν ἀεικίνητον τοῦ λόγου καὶ ζῶσαν διαπαντὸς ἔχουσι διικνουμένην ἐνέργειαν, ἐν ᾗ πᾶσα παντελῶς ἄπεστι πρὸς τὸ Θεῖον ἀπέμφασις.

νς΄. Ἐνεργουμένην ἐπιθυμίαν φασὶν εἶναι τὴν ἡδόνην, εἴπερ παρὸν ἀγαθὸν κατὰ τὸν αὐτῆς ἐστιν ὁρισμόν· ἀνενέργητον δὲ ἡδονὴν τὴν ἐπιθυμίαν, εἴπερ μέλλον ἀγαθὸν κατὰ τὸν αὐτῆς ἐστιν ὁρισμόν· τὸν δὲ θυμὸν μανίας μελετωμένην κίνησιν, καὶ τὴν μανίαν θυμὸν ἐνεργούμενον. Ὁ γοῦν ταύτας ὑποτάξας τῷ λόγῳ τὰς δυνάμεις, εὑρήσει τὴν μὲν ἐπιθυμίαν αὐτῷ γινομένην ἡδονήν, κατὰ τὴν ἐν χάριτι πρὸς τὸ Θεῖον τῆς ψυχῆς ἄχραντον συμπλοκήν, τὸν δὲ θυμὸν ζέσιν ἀκήρατον τῆς περὶ τὸ Θεῖον ἡδονῆς φρουρητικήν, καὶ σώφρονα μανίαν τῆς κατὰ τὴν ἔφεσιν τῆς ψυχῆς θελκτικῆς δυνάμεως ἀπὸ τῶν ὄντων τελείως ἐκστατικήν. Οὐκοῦν ἕως ἐν ἡμῖν ὁ κόσμος ζῇ καὶ ἡ πρὸς τὰ ὑλικὰ τῆς ψυχῆς ἑκούσιος σχέσις, οὐ δεῖ ταύταις παρέχειν ἐλευθερίαν ταῖς δυνάμεσι, μήπως, μιγεῖσαι τοῖς αἰσθητοῖς ὡς ὁμοφύλοις, πολεμήσωσι τὴν ψυχήν, καὶ λάβωσιν αὐτὴν δορυάλωτον γεγενημένην τοῖς πάθεσιν, ὡς πάλαι τὴν Ἰερουσαλὴμ οἱ Βαβυλώνιοι. Τὸν γὰρ αἰῶνα καθ' ὃν τοὺς ἀλλοφύλους παῖδας δουλεύειν ὁ νόμος ἐκέλευσε, τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον, ἤγουν τὴν παροῦσαν ζωήν, γνωμικὴν τῆς ψυχῆς ἐσήμανε σχέσιν ὁ λόγος, διὰ τῶν ἱστορουμένων παραδεικνὺς τὰ νοούμενα.

νζ΄. Ἠργμένον λέγει τὸ κακὸν (ἀρχὴν γὰρ ἔχει τὴν ἡμῶν

τοῦ θείου ἔρωτα, ἐνῶ τὸ θυμικὸ τὸ ὁδηγεῖ σὲ πνευματικὴ θέρμη καὶ πύρινη ἀεικινησία καὶ γεμάτη σωφροσύνη μανία.

νε'. Τῆς δίχως ἀρχὴ βασιλείας εἰκόνα εἶναι ἡ ἀμετάτρεπτη σταθερότητα τοῦ νοῦ γύρω ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ γνώση καὶ ἡ ἀφθαρσία τῆς αἴσθησης γύρω ἀπὸ τὴν ἀρετή, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ποὺ συνδέονται μεταξὺ τοὺς μόνο μὲ τὸν θεῖο νόμο τῶν πνευμάτων κατὰ τὴν πνευματικὴ μετατροπὴ τῆς αἴσθησης πρὸς τὸ νοῦ, ἔχουν τὴν ἀεικίνητη καὶ ζῶσα ἐνέργεια τοῦ λόγου νὰ διαπερνᾶ τὰ πάντα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπουσιάζει τελείως κάθε ἀνομοιότηα πρὸς τὸ Θεῖον.

νς'. Ἐπιθυμία ἐκδηλούμενη σὲ ἐνέργεια λένε πὼς εἶναι ἡ ἡδονή, ἀφοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ὁρισμό της, εἶναι παρὸν ἀγαθό. Ἡδονὴ ποὺ δὲν ἐκδηλώνεται σ' ἐνέργεια λένε τὴν ἐπιθυμία, ἀφοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ὁρισμό της, εἶναι μελλοντικὸ ἀγαθό· τὸν θυμὸ τὸν λένε κίνηση μανίας μέσα στὴ σκέψη, καὶ τὴ μανία θυμὸ ἐκδηλούμενο μὲ ἐνέργεια. Ὅποιος λοιπὸν ὑπέταξε στὸ λόγο αὐτὲς τὶς δυνάμεις, θὰ βρεῖ τὴν ἐπιθυμία νὰ γίνεται σ' αὐτὸν ἡδονὴ κατὰ τὴ σύμφωνα μὲ τὴ χάρη ἄυλη ἕνωση τῆς ψυχῆς μὲ τὸν Θεό, τὸ θυμὸ θέρμη ἀθάνατη, ποὺ φρουρεῖ τὴν ἡδονὴ γύρω ἀπὸ τὸ Θεῖο, καὶ φρόνιμη μανία τῆς θελητικῆς δύναμης τῆς ψυχῆς, ποὺ βρίσκεται στὴν ἐπιθυμία καὶ ποὺ βγάζει τελείως ἔξω ἀπὸ τὰ ὄντα. Ἑπομένως ὅσο ζεῖ μέσα μας ὁ κόσμος καὶ ὁ ἑκούσιος σύνδεσμος τῆς ψυχῆς μας μὲ τὰ ὑλικά, δὲν πρέπει νὰ παρέχομε σ' αὐτὲς τὶς δυνάμεις ἐλευθερία, μήπως ἑνωθοῦν μὲ τὰ αἰσθητὰ ὡς ὁμόφυλά τους καὶ πολεμήσουν τὴν ψυχὴ καὶ τὴν κυριεύσουν ἔχοντας γίνει αἰχμάλωτη τῶν παθῶν, ὅπως παλιὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἱ Βαβυλώνιοι. Γιατὶ τὸν αἰώνα, κατὰ τὸν ὁποῖο πρόσταξε ὁ νόμος νὰ εἶναι δοῦλοι τὰ ἀλλόφυλα παιδιά, τὸν ἐπεσήμανε ὁ λόγος ὡς τὴν αὐτόγνωμη σχέση τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν κόσμο αὐτόν, δηλαδὴ τὴν παροῦσα ζωή, δείχνοντας ὁλοφάνερα μὲ τὰ γεγονότα ποὺ ἐξιστοροῦσε αὐτὰ ποὺ ἦταν νὰ νοηθοῦν.

νζ'. Ἔχει, λέγει, ἀρχὴ τὸ κακὸ (γιατὶ ἔχει ἀρχὴ τὴν παραφύση

παρὰ φύσιν κίνησιν), οὐκ ἠργμένον δὲ τὸ ἀγαθὸν (πρὸ παντὸς γὰρ αἰῶνος καὶ χρόνου φύσει τὸ ἀγαθόν). Νοητὸν λέγει τὸ ἀγαθόν, ὃ δεῖ μόνον νοεῖν, οὐ νοητὸν δὲ τὸ κακόν, ὅπερ δεῖ μόνον μὴ νοεῖν· ῥητὸν δὲ λέγει τὸ ἀγαθόν, αὐτὸ γὰρ δεῖ μόνον λαλεῖσθαι. Καὶ γινόμενον λέγει τὸ ἀγαθόν, κατὰ φύσιν γὰρ ὑπάρχον ἀγέννητον, κατὰ χάριν διὰ φιλανθρωπίαν παρ' ἡμῶν ἀνέχεται γίνεσθαι, πρὸς τὴν ἡμῶν τῶν ποιούντων καὶ λαλούντων ἐκθέωσιν, ὅπερ δεῖ μονώτατον γίνεσθαι· οὐ ποιούμενον δὲ τὸ κακόν, ὅπερ δεῖ μόνον μὴ γίνεσθαι. Φθαρτὸν λέγει τὸ κακόν · φθορὰ γάρ ἐστιν ἡ τοῦ κακοῦ φύσις, οὐδαμῶς κατ' οὐδὲν ὕπαρξιν ἔχουσα· ἄφθαρτον δὲ τὸ ἀγαθόν, ὡς ἀεὶ ὂν καὶ μηδέποτε τοῦ εἶναι παυόμενον, καὶ πάντων οἷς ἐγγίνηται φρουρητικόν. Τοῦτο γοῦν τῷ μὲν λογιστικῷ ζητοῦμεν, τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ ποθοῦμεν, τῷ δὲ θυμικῷ φυλάττομεν ἄσυλον, τῷ δ' αἰσθητικῷ κατ' ἐπιστήμην ἀμιγὲς αὐτὸ τῶν ἐναντίων διακρίνομεν, τῷ δὲ φωνητικῷ λαλοῦντες αὐτὸ ποιοῦμεν τοῖς ἀγνοοῦσι φανερὸν καὶ τῷ γονίμῳ πληθύνομεν αὐτό· μᾶλλον δ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἡμεῖς κατ' αὐτὸ πληθυνόμεθα.

νη'. Δεῖ τὸν θεωρητικὸν νοῦν, βασιλεύοντα τῶν ἐν τοῖς οὖσι νοημάτων τε καὶ θεαμάτων καὶ τῶν οἰκείων κινημάτων, ἕξιν ἄγονον ἔχειν κακίας, τουτέστι κακίαν μήτε συλλαμβάνουσαν παντελῶς, μήτε τίκτουσαν, ἐφ' ἧς αὐτὸν δεῖ περὶ θεωρίαν κινούμενον φέρεσθαι, μήπως, πνευματικὴν ποιούμενος τὴν τῶν ὄντων διάσκεψιν, λαθὼν περιπέσῃ τινὶ τῶν παραφθείρειν διά τινος τῶν αἰσθητῶν πεφυκότων πονηρῶν πνευμάτων τὴν ἁγνὴν τῆς καρδίας διάσκεψιν.

νθ'. Ὁ κενοδοξίᾳ τινί, δι' ἀρετὴν ἢ γνῶσιν τρωθείς, τὴν κόμην ματαίως διατρέφων, καθάπερ Ἀβεσαλών, τῆς οἰήσεως ἐπιτετεχνασμένην τε καὶ μικτὴν ὥσπερ ἡμίονον πρὸς ἀπάτην

κίνησή μας), ἐνῶ τὸ ἀγαθὸ δὲν ἔχει ἀρχή, γιατὶ ὑπάρχει φύσει τὸ ἀγαθὸ πρὶν ἀπὸ κάθε αἰώνα καὶ χρόνο. Τὸ ἀγαθὸ τὸ ὀνομάζει νοητό, τὸ ὁποῖο πρέπει μόνο νὰ νοεῖται, ἐνῶ τὸ κακὸ τὸ λέγει μὴ νοητό, τὸ ὁποῖο μόνο δὲν πρέπει νὰ νοεῖται. Ρητὸ λέγει τὸ ἀγαθό, γιατὶ αὐτὸ μόνο πρέπει νὰ λέγεται. Τὸ ἀγαθὸ τὸ λέγει καὶ γινόμενο, γιατί, ἐνῶ εἶναι κατὰ τὴ φύση ἀγέννητο, κατὰ χάρη ἀπὸ φιλανθρωπία δέχεται νὰ γίνεται ἀπὸ ἐμᾶς, γιὰ νὰ θεωθοῦμε ἐμεῖς ποὺ τὸ πράττομε καὶ τὸ λέμε, πράγμα ποὺ μόνο αὐτὸ πρέπει νὰ γίνεται· τὸ κακὸ τὸ λέγει μὴ γινόμενο, πράγμα ποὺ πρέπει μόνο αὐτὸ νὰ μὴ γίνεται. Φθαρτὸ λέγει τὸ κακό, γιατὶ εἶναι φθορὰ ἡ φύση τοῦ κακοῦ, ἀφοῦ δὲν ἔχει μὲ κανένα τρόπο καμμιὰ ὕπαρξη. Ἄφθαρτο λέγει τὸ ἀγαθό, ἐπειδὴ ὑπάρχει πάντοτε καὶ οὐδέποτε παύει νὰ ὑπάρχει καὶ φρουρεῖ ὅλα ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα παρουσιάζεται. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀγαθὸ μὲ τὸ λογιστικὸ τὸ ζητοῦμε, μὲ τὸ ἐπιθυμητικὸ τὸ ποθοῦμε, μὲ τὸ θυμικὸ τὸ φυλάγομε ἀπαραβίαστο, μὲ τὸ αἰσθητικὸ τὸ διακρίνομε ἐπιστημονικὰ καθαρὸ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα, μὲ τὴ φωνητική μας δύναμη λέγοντάς το τὸ φανερώνομε σ' ὅσους τὸ ἀγνοοῦν, καὶ μὲ τὴ γονιμότητά μας τὸ πληθύνομε, ἢ καλύτερα γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, πληθυνόμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπὸ αὐτό.

νη'. Ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ποὺ βασιλεύει στὰ νοήματα καὶ στὰ θεάματα τῶν ὄντων καθὼς καὶ στὴν ἴδια του τὴ λειτουργία, πρέπει νὰ ἔχει ἕξη τῆς κακίας ἄγονη, δηλαδὴ κακία ποὺ οὔτε συλλαμβάνει καθόλου οὔτε γεννᾶ, καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἕξη κατὰ τὴ θεωρία πρέπει νὰ κινεῖται, μήπως, προβαίνοντας στὴν πνευματικὴ ἐξέταση τῶν ὄντων, πέσει χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει σὲ κάτι ἀπὸ αὐτὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα ποὺ ὑπάρχουν γιὰ νὰ παραφθείρουν μὲ κάποιο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ τὴν ἁγνὴ ἔρευνα τῆς καρδιᾶς.

νθ'. Ὅποιος κεντρίθηκε ἀπὸ κάποια κενοδοξία γιὰ τὴν ἀρετὴ ἢ τὴ γνώση του, μάταια τρέφοντας τὴν κόμη τῆς οἴησης, ὅπως ὁ Ἀβεσαλών,[14] φτιαγμένη μὲ τέχνη καὶ ἀνάμικτη σὰ νά 'ναι ἡμίονος

14. Β' Βασ. 18, 9.

τῶν θεωμένων, τὴν ἠθικὴν ἐπιδείκνυται πολιτείαν, ἐφ' ἧς αἰωρούμενος, οἴεται τὸν γεννήσαντα διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ λόγου πατέρα χειρώσασθαι, πᾶσαν βουλόμενος τὴν τῷ πατρὶ προσοῦσαν θεόθεν δόξαν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, ὡς ὑπερήφανος εἰς ἑαυτὸν τυραννικῶς ἐφελκύσασθαι. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐξελθὼν εἰς τὸ πλάτος τῆς ἐν πνεύματι φυσικῆς θεωρίας, πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀληθείας λογικὸν πόλεμον, διὰ τὴν ζῶσαν αἴθησιν, τῷ δάσει τῆς δρυὸς τῶν ὑλικῶν θεαμάτων κρατεῖται τῆς κόμης, αὐτὴν ἔχων συνδεσμοῦσαν πρὸς θάνατον τὴν διάκενον οἴησιν, τὴν κρεμνοῦσαν αὐτὸν ἀνάμεσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀνάμεσον τῆς γῆς. Οὐ γὰρ ἔχει γνῶσιν ὁ κενόδοξος, καθάπερ οὐρανὸν ἀνέλκουσαν αὐτὸν τῆς κατασπώσης οἰήσεως, οὐδ' αὖ πάλιν γῆν, τὴν ἐν τῇ ταπεινώσει λέγω βάσιν τῆς πράξεως, καθέλκουσαν αὐτὸν τῆς ἀνασπώσης φυσιώσεως, ὃν πενθεῖ καὶ θανόντα διὰ φιλανθρωπίαν ὡς φιλόθεος ὁ γεννήσας διδάσκαλος, μιμήσει Θεοῦ, μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι, καὶ ζῆν αὐτόν.

ξ'. Ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶ τῆς ἑκάστου σωτηρίας ἡ σοφία, φόβον μὲν ἀρχομένη πρῶτον δημιουργοῦσα, καὶ πόθον ὕστερον τελειουμένη συνιστῶσα· μᾶλλον δὲ φόβος αὐτὴ κατ' ἀρχὰς δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς γινομένη, ἵνα παύσῃ κακίας τὸν ἐραστήν, καὶ πόθος ὑστερονον φυσικῶς εὑρισκομένη δι' ἑαυτὴν κατὰ τὸ τέλος, ἵνα πληρώσῃ γέλωτος νοητοῦ τοὺς τὴν αὐτῆς πάντων τῶν ὄντων ἀλλαξαμένους συμβίωσιν.

ξα'. Ἡ σοφία καὶ φόβος ἐστί, κατὰ τὴν ἀποφυγὴν γινομένη στέρησις τοῖς οὐκ ὀρεγομένοις αὐτῆς· καὶ πόθος ἐστίν, ἕξις ἀπολαυστικῆς ἐνεργείας εὑρισκομένη τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτήν. Αὕτη γὰρ ἐλπίδι κολάσεως παθῶν ἀπαλλάσσουσα, καὶ φόβον ποιεῖ, καὶ πόθον ἐργάζεται, τῇ τῶν ἀρετῶν ἐπικτήσει τὸν νοῦν ἐθίζουσα βλέπειν τὰ μέλλοντα.

πρὸς ἐξαπάτηση ἐκείνων ποὺ βλέπουν, δείχνει τὴν ἠθικὴ πολιτεία, πάνω στὴν ὁποία ἀεροβοτώντας φαντάζεται ὅτι ὑπέταξε τὸν πατέρα του ποὺ τὸν γέννησε μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ λόγου, θέλοντας ὅλη τὴ δόξα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης ποὺ ἔχει ὁ πατέρας νὰ τὴν ἑλκύσει διὰ τὴς βίας ὡς ὑπερήφανος στὸν ἑαυτό του. Ἀλλὰ αὐτὸς ὅταν βγεῖ στὸ χῶρο τῆς πνευματικῆς φυσικῆς θεωρίας γιὰ τὸ λογικὸ πόλεμο πρὸς χάρη τῆς ἀλήθειας, ἐξαιτίας τῆς ζωντανῆς αἴσθησης πιάνεται ἀπὸ τὰ μαλλιὰ στὸ δάσος τῶν δρυῶν τῶν ὑλικῶν θεαμάτων, ἔχοντας νὰ τὸν δένει μαζὶ μὲ τὸ θάνατο αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν κούφια οἴηση ποὺ τὸν κρεμνᾶ ἀνάμεσα στὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. Γιατὶ ὁ κενόδοξος δὲν ἔχει γνώση, ποὺ σὰν οὐρανὸς νὰ τὸν ἕλκει πρὸς τὰ ἄνω ἀπὸ τὴν οἴηση ποὺ τὸν ἀποσπᾶ πρὸς τὰ κάτω. Οὔτε πάλι ἔχει γῆ, ἐννοῶ τὴ βάση τῆς πράξης στὴν ταπείνωση, ποὺ νὰ τὸν τραβάει κάτω ἀπὸ τὴν ἔπαρση ποὺ τὸν σπρώχνει πρὸς τὰ ἄνω. Αὐτὸν ὁ δάσκαλος ποὺ τὸν γέννησε ὡς φιλόθεος ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ νεκρὸ τὸν πενθεῖ, ἀπὸ μίμηση τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ ζήσει[15].

ξ'. Ἡ σοφία εἶναι ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς σωτηρίας τοῦ καθενός· ἀρχίζοντας δημιουργεῖ πρῶτα φόβο κι ἔπειτα, ὅταν ὁλοκληρωθεῖ, ἐγκαθιστᾶ τὸν πόθο. Ἢ καλύτερα στὴν ἀρχὴ γίνεται κατ' οἰκονομία γιὰ χάρη μας φόβος, γιὰ νὰ ἀνακόψει ἀπὸ τὴν κακία τὸν ἐραστή, καὶ βρίσκεται ἔπειτα φυσικὰ ὡς πόθος γιὰ τὸν ἑαυτό της πρὸς τὸ τέλος, γιὰ νὰ γεμίσει ἀπὸ νοητὸ γέλιο ἐκείνους ποὺ ἀντάλλαξαν τὴ συμβίωσή τους μ' αὐτὴν μὲ ὅλα τὰ ὄντα.

ξα'. Ἡ σοφία εἶναι καὶ φόβος ποὺ γίνεται στέρηση, ὅταν ἀποφεύγεται, γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν τὴν ἐπιθυμοῦν. Εἶναι καὶ πόθος, ποὺ ἀπαντᾶ ὡς ἕξη ἀπόλαυσης τῆς ἐνέργειας σ' ἐκείνους ποὺ τὴν ἀγαποῦν. Γιατὶ αὐτή, ἀπαλλάσσοντας μὲ τὴν προσδοκία τῆς τιμωρίας ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ φόβο προκαλεῖ, καὶ πόθο δημιουργεῖ, συνηθίζοντας τὸ νοῦ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν νὰ ἀποβλέπει στὰ μελλοντικά.

---

15. Ἐξ. 18, 32.

ξβ΄. Πᾶσα ἐξομολόγησις ταπεινοῖ τὴν ψυχήν· ἡ μὲν χάριτι Θεοῦ δικαιωθεῖσαν, ἡ δὲ ῥαθυμίᾳ γνώμης οἰκείας ἐπ' ἐγκλήμασιν ἐνεχομένην αὐτὴν ἐκδιδάσκουσα.

ξγ΄. Διττὸς ὁ τῆς ἐξομολογήσεως λόγος· ὁ μὲν ἐπ' εὐχαριστίᾳ τῶν δεδωρημένων ἀγαθῶν γινόμενος, ὁ δὲ ἐπ' ἐλέγχῳ καὶ ἐτασμῷ τῶν κακῶς πεπραγμένων λεγόμενος. Ἐξομολόγησις γὰρ λέγεται καὶ ἡ τῶν εὖ πεπονθότων μετ' εὐχαριστίας τῶν θείων εὐεργεσιῶν ἀπαρίθμησις, καὶ ἡ τῶν κακῶς πεπραγμένων παρὰ τῶν ὑπαιτίων ἐξαγόρευσις· ἀμφότερα δὲ ταπεινώσεως ὑπάρχει ποιητικά. Ὅ τε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῖς εὐχαριστῶν ὁμοῦ καὶ ὁ ἐπ' ἐγκλήμασιν ἐταζόμενος ταπεινοῦται· ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνάξιον κρίνων τῶν δοθέντων καλῶν, ὁ δὲ λαβεῖν ἄφεσιν τῶν πλημμεληθέντων δεόμενος.

ξδ΄. Τὸ τῆς ὑπερηφανίας πάθος ἐκ δύο συνέστηκεν ἀγνοιῶν. Δύο δὲ συνελθοῦσαι πρὸς ἕνωσιν ἄγνοιαι, μίαν φρόνησιν συγκεχυμένην ἀποτελοῦσι. Μόνος γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὑπερήφανος, ὁ καὶ τὴν θείαν βοήθειαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀγνοήσας ἀσθένειαν. Οὐκοῦν ὑπερηφανία ἐστὶ θείας καὶ ἀνθρωπίνης γνώσεως στέρησις. Τῇ γὰρ τῶν ἀληθῶν ἄκρων ἀποφάσει μία καὶ ψευδὴς ὑπάρχει κατάφασις.

ξε΄. Ἡ κενοδοξία σκοποῦ μὲν τοῦ κατὰ Θεόν ἐστι ἔκστασις, πρὸς δὲ ἄλλον σκοπὸν παρὰ τὸν θεῖον ὑπάρχει μετάβασις. Κενόδοξος γάρ ἐστιν ὁ τῆς οἰκείας, ἀλλὰ μὴ τῆς θείας ἕνεκα δόξης, τὴν ἀρετὴν ἐπιτηδεύων, καὶ πόνοις οἰκείοις τοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἀνυποστάτους ἐπαίνους ὠνούμενος.

ξϛ΄. Ὁ ἀνθρωπάρεσκος μόνων ἐπιμελεῖται τῶν φαινομένων ἠθῶν, καὶ μὴν καὶ λόγου τοῦ κόλακος, ἵνα τοῖς μὲν τὴν ὅρασιν, τῷ δὲ τὴν ἀκοὴν σφετερίζηται, τῶν μόνοις ἡδομένων ἢ καὶ καταπληττομένων τοῖς φαινομένοις τε καὶ ἀκουομένοις, καὶ μόνῃ τῇ αἰσθήσει περιγραφόντων τὴν ἀρετήν. Ἀνθρωπαρέσκειαν

ξβ'. Κάθε ἐξομολόγηση ὁδηγεῖ τὴν ψυχὴ στὴν ταπείνωση, διδάσκοντας αὐτὴν ἡ μία ὅτι δικαιώθηκε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἄλλη ὅτι εἶναι ἔνοχη γιὰ ἐγκλήματα ἀπὸ ραθυμία τῆς δικῆς της γνώμης.

ξγ'. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐξομολόγησης εἶναι διπλός· ἢ γίνεται πρὸς εὐχαριστία γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχουν δοθεῖ ὡς δῶρα, ἢ λέγεται πρὸς ἔλεγχο καὶ ἐξέταση τῶν κακῶν πράξεων. Γιατὶ ἐξομολόγηση λέγεται καὶ ἡ ἀπαρίθμηση τῶν θείων εὐεργεσιῶν μὲ εὐχαριστία ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐεργετήθηκαν, καὶ ἡ ἐξαγόρευση ἀπὸ τοὺς ὑπαίτιους ὅσων ἔπραξαν κακῶς· καὶ τὰ δύο δημιουργοῦν ταπείνωση. Γιατὶ ταπεινώνεται ἐξίσου καὶ αὐτὸς ποὺ εὐχαριστεῖ γιὰ ἀγαθά, κι αὐτὸς ποὺ ἐξετάζεται γιὰ παραβάσεις. Ὁ ἕνας γιατὶ κρίνει τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο γιὰ τὰ καλὰ ποὺ τοῦ δόθηκαν, ἐνῶ ὁ ἄλλος γιατὶ παρακαλεῖ νὰ λάβει ἄφεση γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του.

ξδ'. Τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἄγνοιες. Κι ὅταν συμπέσουν σὲ ἕνωση δύο ἄγνοιες δημιουργοῦν συγκεχυμένη σκέψη. Γιατὶ ἐκεῖνος μόνο εἶναι περήφανος, ὅποιος ἀγνόησε καὶ τὴ θεία βοήθεια καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Ὑπερηφάνεια λοιπὸν εἶναι ἡ στέρηση τῆς θείας κι ἀνθρώπινης γνώσης. Γιατὶ μὲ τὴν ἄρνηση τῶν δύο ἄκρων, γεννιέται μία καὶ ψευδὴς κατάφαση.

ξε'. Ἡ κενοδοξία εἶναι παρέκκλιση ἀπὸ τὸν θεῖο σκοπὸ καὶ μετάβαση σὲ ἄλλον σκοπὸ ἔξω ἀπὸ τὸν θεῖο. Γιατὶ κενόδοξος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιδιώκει τὴν ἀρετὴ γιὰ τὴ δική του κι ὄχι γιὰ τὴ θεία δόξα, καὶ μὲ δικούς του μόχθους ἀγοράζει τοὺς ἀνυπόστατους ἐπαίνους τῶν ἀνθρώπων.

ξς'. Ὁ ἀνθρωπάρεσκος φροντίζει μόνο γιὰ τὴ φαινομενικὴ συμπριφορὰ καὶ βέβαια καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦ κόλακα, γιὰ νὰ οἰκειοποιεῖται ἄλλων τὴν ὅραση καὶ τοῦ κόλακα τὴν ἀκοή, ποὺ εὐχαριστοῦνται ἢ καὶ καταπλήσσονται μὲ τὰ φαινόμενα μόνο καὶ τὰ ἀκούσματα καὶ περιορίζουν τὴν ἀρετὴ στὴν αἴσθηση μόνο. Ἀν-

οὖν φαμεν τὴν ὡς ἐπ' ἀρετῇ δι' ἀνθρώπους γινομένην τῶν ἠθῶν τε λόγων ἐπίδειξιν.

ξζ'. Ὑπόκρισίς ἐστι φιλίας προσποίησις, ἢ μῖσος σχήματι φιλίας κεκαλυμμένον, ἢ ἔχθρα δι' εὐνοίας ἐνεργουμένη, ἢ φθόνος ἀγάπης χαρακτῆρα μιμούμενος, ἢ βίος ἀρετῆς πλάσματι, ἀλλ' οὐ πράγματι, τὸ κόσμιον ἔχων, ἢ δικαιοσύνης προσποίησις, τῇ τοῦ εἶναι δοκήσει συντηρουμένη, ἢ ἀπάτη ἀληθείας ἔχουσα μόρφωσιν, ἣν οἱ τὸν ὄφιν τῇ τῶν ἠθῶν σκολιότητι μιμούμενοι ἐπιτηδεύουσιν.

ξη'. Ἡ τῶν ὄντων αἰτία καὶ τῶν ἐν τοῖς οὖσιν ἀγαθῶν ἐστὶν ὁ Θεός. Ὁ τοίνυν περὶ τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν γνῶσιν ἐπαιρόμενος, καὶ μὴ τῷ μέτρῳ τῆς ἐν χάριτι ἀρετῆς, ἤτοι προκοπῆς, συνεπεκτείνων τῆς οἰκείας ἀσθενείας τὴν ἐπιγνωμοσύνην, τὸ τῆς ὑπερηφανίας κακὸν οὐ διέφυγεν. Ὁ δὲ δόξης ἕνεκεν ἰδίας τὸ καλὸν ἐπιτηδεύων, ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ προτετίμηκε, τῷ τῆς κενοδοξίας ἥλῳ περιπαρείς. Ὁ δὲ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις ποιῶν ἢ λαλῶν τὴν ἀρετήν, τῆς θείας πολλῷ τὴν ἀνθρωπίνην ἀποδοχὴν ὑπερέθηκε, τῷ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας πάθει νοσηλευόμενος· ὁ δὲ μόνον τῇ κατ' ἀρετὴν σεμνότητι πρὸς ἀπάτην κακούργως ἐπιχρώσας τὰ ἤθη καὶ τὴν πονηρὰν τῆς γνώμης διάθεσιν τῷ φαινομένῳ σχήματι καλύπτων τῆς εὐλαβείας, τῷ τῆς ὑποκρίσεως ἐξωνεῖται δόλῳ τὴν ἀρετήν. Οὐκοῦν ὁ τοιοῦτος ἐπ' ἄλλα παρὰ τὴν αἰτίαν ἑκάστου τούτων ἀπήγαγε τὸν σκοπόν.

ξθ'. Οὐδεὶς τῶν πονηρῶν δαιμόνων τοῦ ἐναρέτου ποτὲ κωλύει τὸ πρόθυμον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, τὰς ἐλλείψεις δολερῶς περικόψας τῶν ἀρετῶν, τὰς ἐπιτάσεις ὑπαγορεύει, τοῖς ἀγωνισταῖς συμπροθυμούμενος, ἵνα πρὸς ἑαυτὸν ὅλην ποιήσηται τοῦ ἀσκουμένου τὴν ἔννοιαν, παραπολέσασαν τὸ ἴσον τῆς μεσότητος στάθμιον, καὶ λάθῃ πρὸς ἄλλο παρὰ τὸ δοκοῦν ὁδεύουσα καταγώγιον.

θρωπαρέσκεια λοιπὸν ὀνομάζομε τὴν ἐπίδειξη τῶν ἠθῶν καὶ λόγων τῆς ἀρετῆς τάχα γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων.

ξζ'. Ὑπόκριση εἶναι προσποίηση φιλίας, ἢ εἶναι μίσος κρυμμένο κάτω ἀπὸ κάλυμμα φιλίας, ἢ ἔχθρα μὲ ἐκδήλωση εὔνοιας, ἢ φθόνος ποὺ παίρνει τὸ χαρακτήρα τῆς ἀγάπης, ἢ ζωὴ μὲ πλαστὴ ἀρετὴ καὶ ὄχι μὲ πραγματικὴ κοσμιότητα, ἢ προσποίηση δικαιοσύνης ποὺ συντηρεῖται μὲ τὴν ἰδέα ὅτι εἶναι πραγματική, ἢ ἀπάτη ποὺ ἔχει τὴ μορφὴ ἀλήθειας καὶ στὴν ὁποία εἶναι ἐπιτήδειοι ὅσοι μιμοῦνται τὸ φίδι μὲ τὴν ἑλικοειδὴ συμπεριφορά τους.

ξη'. Ἡ αἰτία τῶν ὄντων καὶ τῶν ἀγαθῶν μέσα στὰ ὄντα εἶναι ὁ Θεός. Ὅποιος λοιπὸν ἐπαίρεται γιὰ τὴν ἀρετὴ ἢ τὴ γνώση καὶ δὲν συνεπεκτείνει τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας του μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀρετῆς, δηλαδὴ τῆς προκοπῆς, ποὺ παρέχει ἡ χάρη, δὲν ἔχει ξεφύγει τὸ κακὸ τῆς ὑπερηφάνειας. Ὅποιος πάλι πράττει τὸ καλὸ γιὰ τὴν δική του δόξα, προτίμησε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸν Θεό, ἔχοντας καρφωθεῖ ἀπὸ τὸ καρφὶ τῆς κενοδοξίας. Κι ὅποιος πράττει ἢ κηρύττει τὴν ἀρετὴ γιὰ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, ἔθεσε πολὺ πιὸ πάνω ἀπὸ τὴ θεία ἐπιδοκιμασία τὴν ἀνθρώπινη καὶ ἀσθενεῖ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρέσκειας. Ὅποιος πάλι ἔδωσε ὕπουλα στὰ ἤθη του γιὰ νὰ ἐξαπατήσει μιὰ ἐπίχρωση ἀπὸ τὴ σεμνότητα τῆς ἀρετῆς καὶ καλύπτει τὴν πονηρὴ διάθεση τῆς γνώμης μὲ τὸ φαινόμενο σχῆμα τῆς εὐλάβειας, αὐτὸς ἀγοράζει μὲ δόλο τὴν ἀρετή. Ἕνας τέτοιος λοιπὸν ἄνθρωπος μετέφερε τὸ σκοπὸ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ σὲ ἄλλα διάφορα ἀπὸ τὴν αἰτία τους.

ξθ'. Κανένας ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δαίμονες δὲν ἐμποδίζει ποτὲ τὴν προθυμία τοῦ ἐνάρετου, ἀλλὰ μᾶλλον, ἀναπληρώνοντας μὲ δόλο τὶς ἐλλείψεις τῶν ἀρετῶν, ὑπαγορεύει τὴν ἐνίσχυσή τους, ἀγωνιζόμενος πρόθυμα μαζὶ μὲ τοὺς ἀγωνιστές, γιὰ νὰ στρέψει στὸν ἑαυτό του ὅλη τὴν προσοχὴ τοῦ ἀσκουμένου, χάνοντας τὸ ἀντιζύγι τῆς μετριοπάθειας, καὶ νὰ μὴ καταλάβει ὅτι πορεύεται σὲ ἄλλο κατάλυμα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ νομίζει.

ο΄. Οἱ δαίμονες οὔτε σωφροσύνην μισοῦσιν, οὔτε νηστείαν βδελύσσονται· οὐ χρημάτων διάδοσιν, οὐ φιλοξενίαν, οὐ ψαλμῳδίαν, οὐ σχολὴν ἀναγνώσεως, οὐχ ἡσυχίαν, οὐ τῶν μαθημάτων τὰ ὑψηλότερα, οὐ χαμευνίαν, οὐκ ἀγρυπνίαν, οὐ τὰ λοιπὰ πάντα, δι' ὧν ὁ κατὰ Θεὸν χαρακτηρίζεται βίος, ἕως πρὸς αὐτοὺς νένευκεν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ αἰτία τῶν γινομένων.

οα΄. Τοὺς μὲν ἄλλους δαίμονας, τάχιον ἴσως ὁ ἀσκητὴς καταλαβόμενος, ῥᾳδίως τὴν ἐξ αὐτῶν βλάβην διαδιδράσκει, τοὺς δὲ δοκοῦντας συνεργεῖν τῷ δρόμῳ τῆς ἀρετῆς καὶ οἷον συνοικοδομεῖν βουλομένους τὸν ναὸν Κυρίῳ, τίς ἂν τῶν ἄγαν ὑψηλῶν καταλάβοι νοῦς, χωρὶς τοῦ διὰ πάντων χωροῦντος ἐνεργοῦς λόγου καὶ ζῶντος καὶ διικνουμένου ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, τουτέστι διαγινώσκοντος τίνα τῶν ἔργων ἢ νοημάτων εἰσὶ ψυχικά, τουτέστιν εἴδη φυσικὰ τῆς ἀρετῆς ἢ κινήματα, καὶ τίνα τυγχάνει πνευματικά, τουτέστιν ὑπὲρ φύσιν καὶ Θεὸν χαρακτηρίζοντα, τῇ φύσει δὲ κατὰ χάριν διδόμενα, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν τὴν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῶν κατ' ἀρετὴν τρόπων ἁρμόδιον ἢ ἀναρμόδιον διόλου σύννευσιν ἐπισταμένου, κρίνοντός τε τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὰς ἐννοίας τῶν καρδιῶν, τουτέστι τὰς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀφανεῖς κατὰ τὸ βάθος σχέσεις, καὶ τὰς κατὰ ψυχὴν ἀοράτους τούτων αἰτίας, ᾧ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐν ἡμῖν τοῖς λανθάνειν δοκοῦσι, «πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα», οὐ μόνον τὰ γεγενημένα τε καὶ νενοημένα, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ γεννησόμενα παρ' ἡμῶν καὶ νοηθησόμενα.

οβ΄. Μερισμὸν ψυχῆς καὶ πνεύματος λέγει τὴν διαφορὰν τῶν ἐκ φύσεως ἀρετῶν, ὧν φυσικῶς ἔχομεν τοὺς λόγους, καὶ τῶν

---

16. Γ' Ἔσδρ. 5, 63.
17. Ἑβρ. 4, 12.

ο΄. Οἱ δαίμονες οὔτε τὴ σωφροσύνη μισοῦν, οὔτε τὴ νηστεία τὴ θεωροῦν βδελυρή, οὔτε τὴ διανομὴ τῶν χρημάτων, οὔτε τὴ φιλοξενία, τὴν ψαλμωδία, τὴν ἀσχολία μὲ τὴν ἀνάγνωση, οὔτε τὴν ἡσυχία, οὔτε τὰ πιὸ ὑψηλὰ ἀπὸ τὰ μαθήματα, οὔτε τὸ πλάγιασμα καταγῆς, οὔτε τὴν ἀγρυπνία, οὔτε ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν σύμφωνο μὲ τὸν Θεὸ βίο, ὅσο ἀποκλίνει πρὸς αὐτοὺς ὁ σκοπὸς καὶ ἡ αἰτία ὅσων γίνονται.

οα΄. Τοὺς ἄλλους δαίμονες ἂν τυχὸν τοὺς καταλάβει ἀρκετὰ γρήγορα ὁ ἀσκητής, εὔκολα ἀποφεύγει τὴ βλάβη ἀπὸ αὐτούς. Αὐτοὺς ὅμως ποὺ δείχνουν νὰ βοηθοῦν στὴν πορεία τῆς ἀρετῆς καὶ θέλουν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ οἰκοδομήσουν μαζί του τὸ ναὸ τοῦ Κυρίου[16], ποιὸς νοῦς ἀκόμα κι ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ ὑψηλοὺς θὰ μπορέσει νὰ τοὺς καταλάβει χωρὶς τὸν ὁλοκάθαρο καὶ ζωντανὸ Λόγο ποὺ προχωρεῖ ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλα καὶ φτάνει ὥς τὸ χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα[17], δηλαδὴ ποὺ κάνει διάγνωση ποιὰ ἔργα ἢ νοήματα εἶναι ψυχικά, δηλαδὴ εἴδη ἢ κινήματα φυσικὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ ποιὰ εἶναι πνευματικά, δηλαδὴ πάνω ἀπὸ τὴ φύση καὶ χαρακτηρίζουν τὸν Θεό, καὶ ποὺ δίνονται στὴ φύση κατὰ χάρη, τὸ Λόγο ποὺ γνωρίζει τὴν ἁρμόδια ἢ ἀναρμόδια ἐντελῶς συμφωνία πρὸς τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῶν σύμφωνα μὲ τὴν ἀρετὴ τρόπων, δηλαδὴ τῶν ἀρθρώσεων καὶ τῶν μυελῶν, ποὺ κρίνει τὶς σκέψεις καὶ τὶς ἔννοιες τῶν καρδιῶν, δηλαδὴ τὶς ἀφανεῖς μέσα στὸ βάθος σχέσεις ὅσων εἴπαμε καὶ τὶς ἀόρατες ψυχικὲς αἰτίες τους[18], γιὰ τὸν ὁποῖο Λόγο δὲν ὑπάρχει δημιούργημα ποὺ νὰ μὴν φαίνεται ἀνάμεσα σὲ μᾶς ποὺ νομίζομε ὅτι δὲν γινόματε ἀντιληπτοί, ἀλλὰ εἶναι «ὅλα γυμνὰ καὶ ὁλοφάνερα»[19], ὄχι μόνο ὅσα ἔχουν πραχθεῖ καὶ νοηθεῖ, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ἐκεῖνα ποὺ θὰ γίνουν ἀπὸ μᾶς καὶ θὰ νοηθοῦν;

οβ΄. Μερισμὸ (χωρισμὸ) ψυχῆς καὶ πνεύματος λέγει τὴ διαφορὰ τῶν ἐκ φύσεως ἀρετῶν, ποὺ φυσικὰ ἔχομε τοὺς λόγους τους,

18. Ὅπ. π.
19. Ὅπ. π. 13.

ἐκ πνεύματος, ὧν κατὰ δωρεὰν δεχόμεθα τὴν χάριν. Τούτων γὰρ εὐκρινῶς τὴν διαστολὴν ποιεῖται κρίνων ὁ λόγος.

ογ΄. Τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὰς ἐννοίας, ὧν ἐστι κριτικὸς ὁ λόγος, φησὶν εἶναι τὰς τῆς ψυχῆς ἐπί τε τοῖς θείοις λόγοις καὶ τοῖς λογισμοῖς σχέσεις, καὶ τὰς αὐτῶν δηλαδὴ τῶν σχέσεων αἰτίας. Ἡ γὰρ ἐνθύμησις κινεῖ μνήμην, ἧς οἰκεῖον ἡ σχέσις, ἡ δὲ ἔννοια πέρας ἀποσκοπεῖ, ὅπερ αἰτίαν χαρακτηρίζει.

οδ΄. Εἰ κατ᾽ οὐσίαν γνῶσίς ἐστιν ὁ Θεός, προηγεῖται δὲ σαφῶς πάσης γνώσεως νοῦς, ᾧ καὶ ὑποπίπτειν πέφυκεν· ἄρα ὑπὲρ ταύτην ἐστὶ ὁ Θεός, ὅτι καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν, ᾧ γνῶσις καθ᾽ ὁτιοῦν πέφυκεν ὑποπίπτειν, ὑπεραπείρως καθέστηκε.

οε΄. Τίς τὸν θεῖον οὐκ ἔχων ἐνοικοῦντα λόγον τῷ βάθει τῆς καρδίας, δυνήσεται τοὺς ἀφανεῖς δόλους τῆς καθ᾽ ἡμῶν ὑποκρίσεως τῶν δαιμόνων ὑποκλίνας, στῆναι καθ᾽ ἑαυτὸν μονώτατος, χωρίς τινος ἐπιμιξίας, καὶ οἰκοδομῆσαι τοῦ Κυρίου τὸν ναόν, κατὰ τὸν μέγαν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν πατριῶν, φάσκοντας διαρρήδην μεγάλῃ τῇ φωνῇ τοῖς ἀπατεῶσι πνεύμασι τῆς ὑπερηφανίας καὶ τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ἀνθρωπαρεσκίας καὶ τῆς ὑποκρίσεως, «Οὐχ ἡμῖν καὶ ὑμῖν τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ μόνοι οἰκοδομήσομεν τῷ Κυρίῳ τοῦ Ἰσραήλ», γινώσκων ὡς ἡ τούτων ἐπιμιξία τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ποιεῖται φθορὰν καὶ καθαίρεσιν, καὶ συλᾷ τῆς τῶν θείων ἀναθημάτων εὐπρεπείας τὴν χάριν;

ος΄. Οὐδεὶς δύναταί τινα τῶν εἰρημένων δαιμόνων ἔχων τὴν ἀρετὴν συμμετερχόμενον, ταύτην τῷ Κυρίῳ οἰκοδομῆσαι· οὐ

καὶ τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν, τῶν ὁποίων τὴ χάρη τὴν ἔχομε δωρημένη. Γιατὶ τὴ διαστολὴ αὐτῶν κάνει μὲ εὐκρίνεια ὁ λόγος διακρίνοντας αὐτά.

ογ'. Οἱ ἐνθυμήσεις καὶ οἱ ἔννοιες ποὺ διαχωρίζει ὁ λόγος εἶναι, λέγει, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς θείους λόγους καὶ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὶς αἰτίες αὐτῶν τῶν σχέσεων. Γιατὶ ἡ ἐνθύμηση κινεῖ τὴ μνήμη, τῆς ὁποίας γνώρισμα εἶναι ἡ σχέση, ἐνῶ ἡ ἔννοια ἀποβλέπει στὸ πέρας ποὺ τὸ χαρακτηρίζει ὡς αἰτία.

οδ'. Ἂν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσία εἶναι γνώση καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε γνώση προηγεῖται σαφῶς ὁ νοῦς, στὸν ὁποῖο ἀπὸ τὴ φύση της καὶ ὑποπίπτει, ἄρα ὁ Θεὸς εἶναι πάνω ἀπὸ αὐτήν, γιατὶ βρίσκεται ὑπεράπειρα πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ, στὸν ὁποῖο κατευθύνεται κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο ἡ γνώση ἀπὸ τὴ φύση της.

οε'. Ποιὸς ποὺ δὲν ἔχει ἔνοικο τὸ λόγο στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς του θὰ μπορέσει, λυγίζοντας τοὺς ἀφανεῖς δόλους τῆς ἐναντίον μας ὑπόκρισης τῶν δαιμόνων, νὰ σταθεῖ ὁλομόναχος χωρὶς καμμιὰ ἀνάμιξη ἄλλου, καὶ νὰ οἰκοδομήσει τὸ ναὸ τοῦ Κυρίου, σύμφωνα μὲ τὸν μεγάλο Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦ καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πατριῶν, ποὺ κηρύττουν καθαρὰ μὲ δυνατὴ φωνὴ ὕπουλα στὰ πνεύματα τῆς ἀπάτης τῆς περηφάνειας καὶ τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ἀνθρωπαρέσκειας καὶ τῆς ὑποκρισίας, «Δὲν ἀνήκει σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς νὰ οἰκοδομήσομε τὸ ναὸ τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ μας· γιατὶ ἐμεῖς μόνοι μας θὰ οἰκοδομήσομε στὸν Κύριο τοῦ Ἰσραήλ»[20], γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀνάμιξη αὐτῶν προκαλεῖ τὴ φθορὰ καὶ τὸ γκρέμισμα τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ ἀφαιρεῖ τὴ χάρη τῆς ὀμορφιᾶς τῶν θείων ἀφιερωμάτων;

ϛ'. Κανένας δὲν μπορεῖ, ἔχοντας κάποιον ἀπὸ τοὺς δαίμονες ποὺ εἴπαμε βοηθό του στὴν ἀρετή, νὰ οἰκοδομήσει αὐτὴν γιὰ τὸν

20. Γ' Ἔσδρ. 5,71.

γὰρ ἔχει τὸν Θεὸν τῶν γινομένων τέλος, ὃν θεώμενος ταύτην διέξεισιν, ἀλλὰ τὸ πάθος, ὅπερ διὰ ταύτης συνίστησιν.

οζ΄. Οἱ κατ᾽ ἔλλειψιν ἀρετῆς πολεμοῦντες, δαίμονές εἰσιν, οἱ πορνείαν καὶ μέθην, φιλαργυρίαν τε καὶ φθόνον διδάσκοντες· οἱ δὲ καθ᾽ ὑπερβολὴν πολεμοῦντες, εἰσὶν οἱ τὴν οἴησιν καὶ τὴν κενοδοξίαν καὶ τὴν ὑπερηφανίαν διδάσκοντες, καὶ διὰ τῶν δεξιῶν τοῖς ἀριστεροῖς ἐπικεκρυμμένως ἐμπείροντες.

οη΄. Εἴθε γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἀεὶ λέγειν τοῖς ἐν πλάσματι φιλίαν πνευματικῆς ἀοράτως προσβάλλουσι πνεύμασι τῆς πονηρίας, καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ λεληθότως βουλομένοις κατεργάσασθαι τῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον καὶ λέγουσι, «Συνοικοδομήσομεν ἡμῖν τὸν ναὸν τῷ Κυρίῳ ὑμῶν», «Οὐχ ἡμῖν καὶ ὑμῖν τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ μόνοι οἰκοδομήσομεν τῷ Κυρίῳ τοῦ Ἰσραήλ». Μόνοι μέν, ὅτι τῶν κατ᾽ ἔλλειψιν τῆς ἀρετῆς πολεμούντων ἐλευθερωθέντες πνευμάτων, ὧν καὶ ἐκβεβήκαμεν, οὐ βουλόμεθα ταῖς ὑπερβολαῖς δι᾽ ὑμῶν ἐπαρθέντες πάλιν περιπαρῆναι, καὶ πεσεῖν πτῶσιν, τοσοῦτον τῆς προτέρας χαλεπωτέραν, ὅσον τῆς μὲν ἦν ἐπανόδου ἐλπὶς εὐχερής, συγγνωσθεῖσι διὰ τὴν ἀσθένειαν, τῇ δὲ ἢ οὐκ ἔστι, ἢ δυσχερὴς ἔσται μισηθεῖσι διὰ τὴν ὑπερηφανίαν, καὶ τοῦ δεξιοῦ ποιουμένοις ἕτερόν τι δεξιώτερον. Οὐ μόνοι δὲ πάλιν, ὅτι τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἔχομεν τῶν καλῶν συλλήπτορας, μᾶλλον δὲ τὸν Θεὸν αὐτόν, ἡμῖν ἑαυτὸν ἐμφανίζοντα διὰ τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἡμᾶς ἑαυτῷ ναὸν ἅγιον οἰκοδομοῦντα καὶ παντὸς πάθους ἐλεύθερον.

οθ΄. Ἀρετῆς ὅρος ἐστίν, ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κατ᾽ ἐπίγνωσιν πρὸς τὴν θείαν δύναμιν ἕνωσις. Ὁ τοίνυν ἑαυτὸν τῇ ἀσθενείᾳ περιγράφων τῆς φύσεως, πρὸς τὸν ὅρον οὐκ ἦλθε τῆς

Κύριο. Γιατὶ δὲν ἔχει σκοπὸ ὅσων γίνονται τὸν Θεό, ποὺ βλέποντάς τον τὴν ἐπιδώκει, ἀλλὰ τὸ πάθος ποὺ μέσω αὐτῆς προκαλεῖ.

οζ'. Ὅποιοι πολεμοῦν μὲ ἔλλειψη ἀρετῆς, εἶναι δαίμονες ποὺ διδάσκουν τὴν πορνεία καὶ τὴ μέθη, τὴ φιλαργυρία καὶ τὸ φθόνο. Ἐνῶ ὅποιοι πολεμοῦν μὲ ὑπερβολή, εἶναι αὐτοὶ ποὺ διδάσκουν τὴν οἴηση, τὴν κενοδοξία καὶ τὴν ὑπερηφάνεια, καὶ ποὺ μὲ τὰ δεξιὰ εἰσάγουν λαθραῖα τ' ἀριστερά.

οη'. Μακάρι νὰ λέγαμε κι ἐμεῖς πάντα στὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ποὺ μᾶς πλησιάζουν ἀόρατα μὲ πλαστὴ φιλία πνευματικὴ καὶ μέσω τοῦ ἀγαθοῦ θέλουν χωρὶς νὰ καταλάβομε νὰ χαλκεύσουν τὸ θάνατο μας ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ μᾶς λένε, «Ἂς χτίσομε μαζὶ τὸ ναὸ τοῦ Κυρίου σας», «Δὲν εἶναι κοινὸ ἔργο δικό μας καὶ δικό σας νὰ οἰκοδομήσομε τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ μας· ἐμεῖς μόνοι μας θὰ τὸν χτίχομε γιὰ τὸν Κύριο τοῦ Ἰσραήλ»[21]. Μόνοι μας, ἐπειδὴ ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ πνεύματα ποὺ μᾶς πολεμοῦν ἀπὸ ἔλλειψη ἀρετῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ξεφύγαμε, δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ ξεσηκωθοῦμε ἀπὸ τὶς ὑπερβολές σας καὶ νὰ πληγωθοῦμε πάλι καὶ νὰ πέσομε τόσο χειρότερα ἀπὸ πρῶτα, ὅσο γιὰ τὸ πρῶτο πέσιμο ὑπῆρχε ἐλπίδα γιὰ εὔκολη ἐπάνοδο, ἀφοῦ ἐλάβαμε συγχώρηση γιὰ τὴν ἀσθένειά μας. Γιὰ τὸ δεύτερο ὅμως δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα ἢ θὰ εἶναι δύσκολη, ἐπειδὴ ἐπισύραμε τὸ μίσος ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφάνειάς μας, καὶ πρέπει ἀπὸ τὸ δεξιὸ νὰ κάνομε κάτι ἀκόμα πιὸ δεξιό. Καὶ πάλι ὄχι μόνοι, ἐπειδὴ ἔχομε βοηθοὺς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους γιὰ τὰ καλὰ ἔργα., ἢ καλύτερα τὸν ἴδιο τὸν Θεό, ποῦ φανερώνεται σ' ἐμᾶς μὲ τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης καὶ μᾶς κάνει γιὰ τὸν ἑαυτό του ναὸ ἅγιο κι ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε πάθος.

οθ'. Ὅρος τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ συνειδητὴ ἕνωση τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας μὲ τὴ θεία δύναμη. Ὅποιος λοιπὸν περιχαρακώνει τὸν ἑαυτό του στὴν ἀδυναμία τῆς φύσης, δὲν ἔφτασε στὸ σκοπὸ τῆς

21. Ὀπ. π.

ἀρετῆς, καὶ διὰ τοῦτο πλημμελεῖ, μήπω λαβὼν τὴν τὸ ἀσθενὲς ἐνισχύουσαν δύναμιν. Ὁ δὲ τῆς θείας δυνάμεως τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν ὡς ἰσχὺν αὐθαδῶς ἀντιπροβαλόμενος, τὸν ὅρον παρῆλθε τῆς ἀρετῆς, καὶ διὰ τοῦτο πλημμελῶν, ὡς τοῦ κατόπιν ὑπερφεροῦς παρ᾽ ἑαυτῷ γινομένου, οὐκ ἐπιγινώσκει· ἀρετὴν γὰρ εἶναι νομίζει τὸ πλημμέλημα. Συγγνωστὸς οὖν μᾶλλον ὁ τῇ κατὰ φύσιν ἀσθενείᾳ ἑαυτὸν περιγράψας, παθὼν μᾶλλον ἐκ ῥαθυμίας τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀρετῆς, ἢ ὁ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν ὡς ἰσχὺν πρὸς τὴν τῶν καθηκόντων ποίησιν ἀντιπροβαλόμενος τῆς θείας δυνάμεως, δράσας μᾶλλον ἐξ αὐθαδείας τῆς ἀρετῆς τὴν ἔκπτωσιν.

π΄. Ἐπειδὴ εἴρηται «Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη», κατὰ δύο τρόπους οἶδα ταύτην ἐνεργουμένην· καθ᾽ ἕνα μέν, ὁπόταν μετὰ τῶν κατ᾽ ἐντολὴν ἔργων τῷ Θεῷ τὴν ταύτης ποιῆται προσαγωγὴν τῆς δεήσεως ὁ εὐχόμενος, ὡς μὴ μόνον ἐν ψιλῷ λόγῳ καὶ διακένῳ φωνῆς ἤχῳ τῆς γλώττης ἐκπίπτουσαν ἀργὴν κεῖσθαι τὴν δέησιν καὶ ἀνυπόστατον, ἀλλ᾽ ἐνεργὸν καὶ ζῶσαν, τοῖς ἔργοις τῶν ἐντολῶν ψυχουμένην. Εὐχῆς γὰρ καὶ δεήσεως ὑπόστασις, ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν τῶν ἐντολῶν ὑπάρχει προδήλως ἐκπλήρωσις, καθ᾽ ἣν ἰσχυρὰν καὶ πάντα δυναμένην ὁ δίκαιος ἔχει τὴν δέησιν ἐνεργουμένην ταῖς ἐντολαῖς. Καθ᾽ ἕτερον δὲ τρόπον, ὁπόταν ὁ τῆς εὐχῆς τοῦ δικαίου δεόμενος, τὰ ἔργα τῆς εὐχῆς διαπράττηται, τόν τε πρότερον διορθούμενος βίον, καὶ τὴν δέησιν ἰσχυρὰν τοῦ δικαίου ποιούμενος, διὰ τῆς οἰκείας καλῆς ἀναστροφῆς δυναμουμένην.

πα΄. Οὐδὲν ὄφελος τῆς τοῦ δικαίου δεήσεως, τοῦ ταύτης χρήζοντος, πλέον τῶν ἀρετῶν ἡδομένου τοῖς πλημμελήμασιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας ποτὲ Σαμουὴλ ἐπένθει τὸν Σαοὺλ πλημμελοῦντα, ἀλλ᾽ οὐκ ἴσχυσε τὸν Θεὸν ἱλεώσασθαι, μὴ λαβὼν συλλή-

ἀρετῆς, καὶ γι' αὐτὸ ἁμαρτάνει, ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε ἀκόμα τὴ δύναμη ποὺ ἐνισχύει τὴν ἀδυναμία του. Ὅποιος πάλι προβάλλει μὲ αὐθάδεια ἀπὸ τὴ θεία δύναμη τὴ δική του ἀδυναμία ὡς ἰσχύ, αὐτὸς προσπέρασε τὸ ὅριο τῆς ἀρετῆς, καὶ γι' αὐτὸ ἁμαρτάνοντας δὲν τὸ καταλαβαίνει, νομίζοντας ὅτι αὐτὸ τὸ στὴ συνέχεια ὑπέροχο[22] γίνεται ἀπὸ αὐτόν, γιατὶ θεωρεῖ ἀρετὴ τὸ πλημμέλημα. Εἶναι πιὸ πολὺ ἄξιος συγχώρησης ὅποιος περιόρισε τὸν ἑαυτό του στὴν φυσικὴ ἀδυναμία του, γιατὶ ἔπαθε ἀπὸ ραθυμία μᾶλλον τὴν ἀπώλεια τῆς ἀρετῆς, παρὰ αὐτὸς πού, ἀντιπροβάλλοντας τὴν ἀδυναμία του ὡς ἰσχὺ ἔναντι τῆς θείας δύναμης γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων του, ἐνέργησε μᾶλλον ἀπὸ αὐθάδεια τὴν ἀπώλεια τῆς ἀρετῆς.

π'. Ἐπειδὴ ἔχει λεχθεῖ, «Ἔχει πολὺ μεγάλη δύναμη ἡ δέηση ἑνὸς δικαίου ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ πράξη»[23], νομίζω ὅτι γίνεται αὐτὴ πράξη κατὰ δύο τρόπους. Ὁ ἕνας, ὅταν ὅποιος προσεύχεται ἀναπέμπει τὴ δέηση στὸν Θεὸ μαζὶ μὲ τὰ ἔργα ποὺ ὁρίζονται, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, γινόμενη μὲ λόγο ἁπλὸ καὶ μὲ κούφιο ἦχο τῆς φωνῆς ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ γλώσσα, νὰ εἶναι ἀργὴ καὶ ἀνυπόστατη ἡ δέηση, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐνεργὴς καὶ ζωντανή, ἐμψυχωμένη ἀπὸ τὰ προσταγμένα ἔργα. Γιατὶ ὑπόσταση τῆς προσευχῆς καὶ τῆς δέησης εἶναι ὁλοφάνερα ἡ ἐκπλήρωση τῶν ἀρετῶν ποὺ ζητοῦν οἱ ἐντολὲς καὶ ἀπὸ αὐτὴν ὁ δίκαιος ἀντλεῖ ἰσχυρὴ καὶ παντοδύναμη τὴ δέησή του, ὅταν ἐνεργεῖται μὲ τὶς ἐντολές. Ὁ ἄλλος τρόπος εἶναι ὅταν, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προσευχὴ τοῦ δικαίου, ἐκτελεῖ τὰ ἔργα τῆς προσευχῆς, καὶ τὸν προηγούμενο βίο του διορθώνοντας καὶ ἰσχυροποιώντας τὴ δέηση τοῦ δικαίου, ἐνισχυμένη ἀπὸ τὴν καλή του ἀναστροφή.

πα'. Κανένα ὄφελος ἀπὸ τὴ δέηση τοῦ δικαίου δὲν ἀποκομίζει ὅποιος τὴν κάνει, ὅταν εὐχαριστιέται ἀπὸ τὶς παραβάσεις του περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι μὲ τὶς ἀρετές. Γιατὶ καὶ ὁ μέγας Σαμουὴλ πενθοῦσε κάποτε γιὰ τὸν Σαοὺλ ποὺ ἁμάρτησε, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ

22. Τὸ μεγάλο δηλαδή, τὸ ὑπερβολικό, τὸ ὑπερφυσικό.
23. Ἰακ. 5, 16.

πτορα τοῦ πένθους τὴν καθήκουσαν τοῦ πλημμελοῦντος διόρθωσιν. Διὸ τοῦ ἀνονήτου πένθους ὁ Θεὸς καταπαύων τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα, φησὶ πρὸς αὐτόν, «Ἕως πότε σὺ πενθεῖς ἐπὶ Σαούλ, καὶ ἐγὼ ἐξουδένωκα αὐτόν, τοῦ βασιλεύειν ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ;».

πβ'. Καὶ πάλιν Ἱερεμίας ὁ συμπαθέστατος, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, περὶ τὴν πλάνην μανέντος τῶν δαιμονίων, οὐκ εἰσακούεται προσευχόμενος, οὐκ ἔχων εἰς προσευχῆς δύναμιν τὴν ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν ἀθέων Ἰουδαίων ἐπιστροφήν. Ὅθεν τοῦ διακενῆς προσεύχεσθαι καὶ τοῦτον ἀπάγων ὁ Θεός, φησί, «Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου τοῦ ἐλεηθῆναι αὐτούς, καὶ μὴ εὔχου, καὶ μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν ἔτι, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι».

πγ'. Πολλῆς ὄντως ἐστὶν ἀβελτηρίας, ἵνα μὴ λέγω παραφροσύνης, δι' εὐχῆς δικαίων ἐπιζητεῖν σωτηρίαν, τὸν κατὰ διάθεσιν τοῖς ὀλεθρίοις ἡδόμενον, κἀκείνων αἰτεῖσθαι συγχώρησιν, οἷς ἐγκαυχᾶται κατ' ἐνέργειαν προθέσει σπιλούμενος, δέον μὴ ἀργὴν ἐᾶν γίνεσθαι καὶ ἀκίνητον τοῦ δικαίου τὴν δέησιν, τὸν ταύτης δεόμενον, εἴπερ ἀληθῶς τοῖς πονηροῖς ἀπεχθάνεται, ἀλλ' ἐνεργὸν ποιεῖν καὶ ἰσχυράν, ταῖς οἰκείαις ἀρεταῖς πτερουμένην, καὶ φθάνουσαν τὸν συγχώρησιν διδόναι τῶν πλημμεληθέντων δυνάμενον.

πδ'. «Πολὺ ἰσχύει τοῦ δικαίου ἡ δέησις», εἴτε ἐκ τοῦ ποιουμένου ταύτην δικαίου, εἴτε ἐκ τοῦ γίνεσθαι αὐτὴν αἰτουμένου τὸν δίκαιον ἐνεργουμένη. Ὑπὸ μὲν γὰρ τοῦ δικαίου ἐνεργουμένη δίδωσιν αὐτῷ παρρησίαν πρὸς τὸν δοῦναι δυνάμενον τὰ τῶν δικαίων αἰτήματα· ὑπὸ δὲ τοῦ ταύτην αἰτουμένου τὸν δίκαιον, τῆς προτέρας αὐτὸν μοχθηρίας ἀφίστησι, μεταβάλλουσα πρὸς ἀρετὴν αὐτῷ τὴν διάθεσιν.

κάμψει τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ δὲν εἶχε συνεργάτη στὸ πένθος τὴν πρέπουσα διόρθωση τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Διακόπτοντας ὁ Θεὸς τὸ ἀνώφελο πένθος τοῦ λειτουργοῦ του λέγει πρὸς αὐτόν· «Μέχρι πότε ἐσὺ θὰ πενθεῖς γιὰ τὸν Σαούλ, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐγὼ τὸν διέγραψα ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;»[24].

πβ'. Καὶ πάλι ὁ φιλανθρωπότατος Ἰερεμίας γιὰ χάρη τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ποὺ τὸν εἶχε πιάσει λύσσα μὲ τὴν δαιμονικὴ πλάνη, δὲν εἰσακούεται ὅταν προσεύχεται, ἐπειδὴ δὲν ἐνίσχυε τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς του ἡ ἐπιστροφὴ τῶν ἄθεων Ἰουδαίων ἀπὸ τὴν πλάνη. Γι' αὐτὸ ἀποτρέποντας κι αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν κενὴ προσευχὴ τοῦ λέγει· «Καὶ σὺ μὴν προσεύχεσαι γι' αὐτὸν τὸ λαὸ καὶ μὴν ἀξιώνεις νὰ ἐλεηθοῦν καὶ μὴν εὔχεσαι καὶ μὴν ἔρθεις πιὰ νὰ μὲ παρακαλέσεις γι' αὐτούς, γιατὶ δὲν θὰ σὲ ἀκούσω»[25].

πγ'. Εἶναι πραγματικὰ μεγάλη ἀνοησία, γιὰ νὰ μὴν πῶ παραφροσύνη, νὰ ἐπιζητεῖ σωτηρία μὲ τὴν προσευχὴ τῶν δικαίων ἐκεῖνος ποὺ εὐχαριστιέται μὲ τὰ ὀλέθρια, καὶ νὰ ζητεῖ συγχώρηση γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὁποῖα καυχιέται ὅτι τὸν σπιλώνουν μὲ θέλησή του στὴν πράξη, ἐνῶ πρέπει νὰ μὴν ἀφήνει νὰ γίνεται ἀνενεργὴς καὶ ἀκίνητη ἡ δέηση τοῦ δικαίου ὅποιος τὴν ἔχει ἀνάγκη, ἂν πραγματικὰ ἀπεχθάνεται τὰ πονηρά, ἀλλὰ νὰ τὴν κάνει ἐνεργὸ καὶ ἰσχυρή, ποὺ νὰ παίρνει φτερὰ ἀπὸ τὶς ἀρετές του καὶ νὰ φτάνει σ' ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματα.

πδ'. «Ἔχει μεγάλη δύναμη ἡ δέηση τοῦ δικαίου» ποὺ γίνεται εἴτε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν δίκαιο ποὺ τὴν κάνει, εἴτε ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὴ ζητεῖ ἀπὸ τὸ δίκαιο νὰ τὴν κάνει γι' αὐτόν. Ὅταν τὴν κάνει ὁ δίκαιος, λαμβάνει παρρησία πρὸς ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκπληρώσει τὰ αἰτήματα τῶν δικαίων. Ὅταν πάλι τὴν κάμνει αὐτὸς ποὺ τὴ ζητεῖ ἀπὸ τὸ δίκαιο, τὸν ἀπαλλάσει ἀπὸ τὴν προηγούμενη μοχθηρία του, μεταβάλλοντας τὴ διάθεσή του πρὸς τὴν ἀρετή.

---

24. Α' Βασ. 16, 1.
25. Ἰερ. 7, 16.

πε΄. Τοῦ Ἀποστόλου εἰρηκότος, «Ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε ὀλίγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστὶ λυπηθέντας ὑμᾶς ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς», πῶς τις λυπούμενος ἐν πειρασμοῖς δύναται ἀγαλλιᾶσθαι ἐν ᾧ λυπεῖται;

πς΄. Τὴν λύπην διττὴν οἶδε τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· τὴν μὲν κατὰ ψυχὴν ἀφανῶς, τὴν δὲ κατ' αἴσθησιν φανερῶς συνισταμένην· καὶ τὴν μὲ ὅλον τῆς ψυχῆς τὸ βάθος περιλαμβάνουσαν, τῇ μάστιγι τῆς συνειδήσεως αἰκιζόμενον, τὴν δὲ πᾶσαν τὴν αἴσθησιν περιγράφουσαν, τῷ βάρει τῶν ἀλγεινῶν συστελλομένην τῆς φυσικῆς διαχύσεως· καὶ τὴν μὲν τῆς κατ' αἴσθησιν ἡδονῆς, τὴν δὲ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐφροσύνης τέλος ὑπάρχουσαν· μᾶλλον δὲ τὴν μὲν τῶν κατ' αἴσθησιν γνωμικῶν, τὴν δὲ τῶν κατ' αὐτὴν συμπέρασμα παρὰ γνώμην παθῶν τυγχάνουσαν.

πζ΄. Λύπη ἐστί, κατ' ἐμὲ φάναι, διάθεσις ἡδονῶν ἐστερημένη, στέρησις δὲ καθέστηκεν ἡδονῶν, πόνων ἐπαγωγή· πόνος δὲ σαφῶς ἐστι φυσικῆς ἕξεως ἔλλειψις ἢ ὑποχώρησις, ἔλλειψις δὲ φυσικῆς ἐστιν ἕξεως πάθος τῆς κατὰ φύσιν ὑποκειμένης τῇ ἕξει δυνάμεως. Τὸ δὲ πάθος τῆς κατὰ φύσιν ὑποκειμένης τῇ ἕξει δυνάμεώς ἐστιν, ὁ κατὰ τὴν παράχρησιν τῆς φυσικῆς ἐνεργείας τρόπος· παράχρησις δὲ τοῦ κατ' ἐνέργειαν τρόπου καθέστηκεν ἡ πρὸς τὸ μὴ πεφυκὸς κατὰ φύσιν καὶ ὑφιστάμενον τῆς δυνάμεως κίνησις.

πη΄. Τὴν κατὰ ψυχὴν λύπην τέλος εἶναί φησι τῆς κατ' αἴσθησιν ἡδονῆς· ἐκ γὰρ ταύτης συνίσταται λύπη ψυχῆς· ὥσπερ οὖν καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς τέλος ἐστὶν ἡ κατὰ σάρκα λύπη· ψυχῆς γὰρ εὐφροσύνη σαρκὸς γίνεται κόλασις.

πθ΄. Διττὴν τὴν λύπην λέγει· τὴν μὲν περὶ τὴν αἴσθησιν, κα-

πε'. Ἀφοῦ ὁ ἀπόστολος ἔχει πεῖ γιὰ τὸν (νέο κόσμο) «νὰ χαίρεστε πάντοτε, ἔστω κι ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ λυπηθεῖτε τώρα λίγο μὲ τοὺς διάφορους πειρασμούς»[26], πῶς τότε κάποιος ποὺ λυπᾶται μὲ διάφορους πειρασμοὺς μπορεῖ νὰ χαίρεται γι' αὐτὸ ποὺ λυπᾶται;

πστ'. Ὁ Λόγος τῆς ἀλήθειας παρουσιάζει τὴ λύπη διπλῆ· ἡ μία εἶναι ἀφανὴς στὴν ψυχή, ἐνῶ ἡ ἄλλη βρίσκεται φανερὴ στὶς αἰσθήσεις. Καὶ ἡ μία περιλαμβάνει ὅλο τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, ποὺ δέχεται τὰ χτυπήματα ἀπὸ τὸ μαστίγιο τῆς συνείδησης, ἐνῶ ἡ ἄλλη περιέχει ὅλες τὶς αἰσθήσεις καὶ τὸ βάρος τῶν ἀλγεινῶν τὴν κάνει νὰ συστέλλει τὸ φυσικὸ ἅπλωμά της. Καὶ ἡ μία εἶναι κατάληξη τῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων, ἐνῶ ἡ ἄλλη τῆς ψυχικῆς εὐφροσύνης, ἢ καλύτερα, ἡ μία εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἑκούσιων ἐπιλογῶν στὶς αἰσθήσεις, ἡ ἄλλη τῶν παθῶν ποὺ τῆς συμβαίνουν παρὰ τὴ γνώμη της.

πζ'. Λύπη κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι διάθεση ποὺ στερεῖται τὶς ἡδονές· στέρηση τῶν ἡδονῶν εἶναι ἡ παρουσία πόνων· πόνος εἶναι σαφῶς ἡ ἔλλειψη ἢ ἡ ὑποχώρηση μιᾶς φυσικῆς ἕξης· ἔλλειψη τῆς φυσικῆς ἕξης εἶναι τὸ πάθος τῆς φυσικῆς δύναμης ποὺ ὑπόκειται στὴν ἕξη· τὸ πάθος πάλι τῆς φυσικῆς δύναμης ποὺ ὑπόκειται στὴν ἕξη εἶναι ὁ κατὰ κακὴ χρήση τρόπος τῆς φυσικῆς ἐνέργειας, καὶ τέλος κακὴ χρήση τοῦ τρόπου ἐνέργειας εἶναι ἡ κίνηση τῆς δύναμης πρὸς αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι ἔμφυτο οὔτε ὑπάρχει σύμφωνα μὲ τὴ φύση.

πη'. Ἡ λύπη τῆς ψυχῆς μας εἶναι, λέγει, τέλος τῆς ἡδονῆς ἀπὸ τὴν αἴσθηση· γιατὶ ἀπὸ αὐτὴν δημιουργεῖται ἡ λύπη τῆς ψυχῆς. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ τῆς ἡδονῆς τῆς ψυχῆς τέλος της εἶναι ἡ λύπη τῆς σάρκας· γιατὶ ἡ εὐφροσύνη τῆς ψυχῆς γίνεται τιμωρία (λύπη) τῆς σάρκας.

πθ'. Ἡ λύπη εἶναι, λέγει, διπλῆ· ἡ μία ἔχει σχέση μὲ τὴν αἰσθη-

26. Α' Πέτρ. 1, 6.

τὰ στέρησιν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν συνισταμένην, τὴν δὲ περὶ νοῦν κατὰ στέρησιν τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν γινομένην. Διττοὺς δὲ λέγει καὶ τοὺς πειρασμούς, τοὺς μὲν ἑκουσίους, τοὺς δὲ ἀκουσίους. Καὶ τοὺς μὲν ἑκουσίους τῆς κατ' αἴσθησιν σωματικῆς ἡδονῆς εἶναι πατέρας, τῆς δὲ κατὰ ψυχὴν λύπης (ὀδύνης) εἶναι γεννήτορας· μόνη γὰρ πραχθεῖσα λυπεῖ τὴν ψυχὴν ἡ ἁμαρτία· τοὺς δ' ἀκουσίους, οἵτινες ἐν τοῖς παρὰ γνώμην δείκνυται πόνοις, τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς εἶναι πατέρας, τῆς δὲ κατ' αἴσθησιν σωματικῆς λύπης εἶναι γεννήτορας.

ϟ'. Ὥσπερ τὴν λύπην διττήν, ὡς ἔφην, οἶδεν ὁ λόγος, οὕτω καὶ τῶν πειρασμῶν διττὸν ἐπίσταται τὸν τρόπον· τὸν μὲν κατὰ γνώμην, τὸν δὲ παρὰ γνώμην· καὶ τὸν μὲν ἑκουσίων ἡδονῶν δημιουργόν, τὸν δὲ ἀκουσίων ὀδυνῶν ἐπακτικόν. Ὁ γὰρ κατὰ γνώμην πειρασμὸς τὰς κατὰ προαίρεσιν ἑκουσίους σαφῶς συνίστησιν ἡδονάς, ὁ δὲ παρὰ γνώμην προδήλως τοὺς ἀκουσίους παρὰ προαίρεσιν ἐφίστησι πόνους· καὶ ὁ μὲν τῆς κατὰ ψυχήν, ὁ δὲ τῆς κατ' αἴσθησιν λύπης καθέστηκεν αἴτιος.

ϟα'. Ὁ μὲν κατὰ γνώμην πειρασμὸς τὴν κατὰ ψυχὴν λύπην συνίστησι, τὴν δὲ κατ' αἴσθησιν δημιουργεῖ σαφῶς ἡδονήν· ὁ δὲ παρὰ γνώμην, τὴν μὲν τῆς ψυχῆς ἡδονήν, τὴν δὲ τῆς σαρκὸς λύπην ὑφίστησιν.

ϟβ'. Οἶμαι τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν, πῶς δεῖ προσεύχεσθαι τοὺς οἰκείους διδάσκοντα μαθητάς, πρὸς τό, τὸ κατὰ γνώμην εἶδος τῶν πειρασμῶν ἀπεύχεσθαι, φάσκειν, «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν», τῶν ἡδονικῶν δηλονότι καὶ γνωμικῶν καὶ ἑκουσίων πειρασμῶν, μὴ ἐγκαταλειφθῆναι πεῖραν λαβεῖν εὔχεσθαι· τὸν δὲ μέγα Ἰάκωβον, τοῦ Κυρίου λεγόμενον ἀδελφόν, πρὸς τὸ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν εἶδος διδάσκοντα μὴ συστέλλεσθαι τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνιζομένους, φάναι.

ση καὶ συνίσταται στὴ στέρηση τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι σχετικὴ μὲ τὸ νοῦ καὶ γίνεται μὲ στέρηση τῶν ἀγαθῶν τῆς ψυχῆς. Διπλοὺς λέγει καὶ τοὺς πειρασμούς· ἑκούσιους καὶ ἀκούσιους. Οἱ ἑκούσιοι εἶναι πατέρες τῆς σωματικῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων καὶ γεννοῦν τὴν λύπη στὴν ψυχή. Ἂν δηλαδὴ πραχθεῖ μόνη της ἡ ἁμαρτία προκαλεῖ στὴν ψυχὴ λύπη. Οἱ ἀκούσιοι, ποὺ τοὺς βλέπομε στοὺς ἀκούσιους πόνους, εἶναι πατέρες τῆς ψυχικῆς ἡδονῆς καὶ γεννοῦν τὴ σωματικὴ λύπη στὶς αἰσθήσεις.

ϟ'. Ὅπως ὁ λόγος, ὅπως εἶπα, χαρακτηρίζει τὴ λύπη διπλῆ, ἔτσι χαρακτηρίζει διπλὸ καὶ τὸν τρόπο τῶν πειρασμῶν, τὸν ἕνα σύμφωνο μὲ τὴ γνώμη, καὶ τὸν ἄλλο χωρὶς τὴ γνώμη. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν ἑκούσιων ἡδονῶν, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἐπιφέρει τὶς ἀκούσιες ὀδύνες. Ὁ σύμφωνος μὲ τὴ γνώμη πειρασμὸς συνιστᾶ σαφῶς τὶς ἑκούσιες ἡδονὲς τὶς σύμφωνες μὲ τὴν προαίρεσή της. Ἐνῶ ὁ χωρὶς τὴ γνώμη πειρασμὸς ἐπιφέρει προφανῶς τοὺς ἀκούσιους χωρὶς τὴν προαίρεση πόνους. Ἔτσι ὁ ἕνας εἶναι αἴτιος τῆς ψυχικῆς λύπης, ἐνῶ ὁ ἄλλο τῆς λύπης ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις.

ϟα'. Ὁ σύμφωνος μὲ τὴ γνώμη πειρασμὸς εἶναι δημιουργὸς τῆς λύπης τῆς ψυχῆς καὶ δημιουργεῖ σαφῶς τὴν ἡδονὴ τῶν αἰσθήσεων, ἐνῶ ὁ χωρὶς τὴ γνώμη πειρασμὸς προκαλεῖ τὴν ἡδονὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὴ λύπη τῆς σάρκας.

ϟβ'. Ὁ Κύριος καὶ Θεός μας, διδάσκοντας τοὺς μαθητές του πῶς πρέπει νὰ προσεύχονται, λέγοντας τὰ λόγια «καὶ μὴ μᾶς ἀφήσεις νὰ πέσομε σὲ πειρασμό»[27], ἔλεγε, νομίζω, ν' ἀπεύχονται τὸ σύμφωνο μὲ τὴ γνώμη εἶδος τῶν πειρασμῶν· νὰ προσευχόμαστε δηλαδὴ νὰ μὴ ἀφεθοῦμε νὰ λάβομε πεῖρα τῶν ἡδονικῶν καὶ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη κι ἑκούσιων πειρασμῶν. Κι ὁ μέγας Ἰάκωβος, ὁ λεγόμενος ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, διδάσκοντας τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς ἀλήθειας νὰ μὴ συστέλλονται πρὸς τὸ εἶδος τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν,

27. Ματθ. 6, 13.

«Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις», δηλονότι τοῖς ἀκουσίοις καὶ παρὰ γνώμην καὶ πόνων ποιητικοῖς πειρασμοῖς. Καὶ δηλοῦσι σαφῶς, ἐκεῖ μὲν ἐπάγων ὁ Κύριος, «Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», ἐνταῦθα δὲ ὁ μέγας Ἰάκωβος, «Γινώσκοντες, ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν, ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι».

ϟγʹ. Ὁ μὲν Κύριος ἀπεύχεσθαι τοὺς ἑκουσίους ἡμᾶς διδάσκει πειρασμούς, ὡς σαρκὸς μὲν ἡδονῆς, ψυχῆς δὲ ποιητικοὺς ὀδύνης· ὁ δὲ μέγας Ἰάκωβος ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις ἡμῖν παραινεῖ χαίρειν πειρασμοῖς, ὡς σαρκὸς μὲν ἡδονήν, ψυχῆς δὲ ὀδύνην ἀφαιρουμένοις.

ϟδʹ. Τέλειός ἐστιν ὁ τοῖς ἑκουσίοις δι' ἐγκρατείας μαχόμενος καὶ τοῖς ἀκουσίοις δι' ὑπομονῆς ἐγκαρτερῶν πειρασμοῖς, καὶ ὁλόκληρός ἐστιν ὁ καὶ τὴν πρᾶξιν μετὰ γνώσεως καὶ τὴν θεωρίαν οὐκ ἄπρακτον διανύων.

ϟεʹ. Διῃρημένης εἰς ψυχήν τε καὶ αἴσθησιν τῆς τε λύπης καὶ τῆς ἡδονῆς, ὁ τὴν τῆς ψυχῆς περιποιούμενος ἡδονήν, τὴν δὲ τῆς αἰσθήσεως μεθ' ὑπομονῆς καταδεχόμενος λύπην, δόκιμος γίνεται καὶ τέλειος καὶ ὁλόκληρος· δόκιμος μὲν διὰ τὴν πεῖραν τῶν κατ' αἴσθησιν ἐναντίων, τέλειος δὲ ὡς τῇ κατ' αἴσθησιν ἡδονῇ τε καὶ λύπῃ δι' ἐγκρατείας καὶ ὑπομονῆς ἀνενδότως μαχόμενος, ὁλόκληρος δὲ ὡς τὰς μαχομένας ταῖς κατ' αἴσθησιν ἀλλήλαις ἀντικειμέναις διαθέσεσιν ἕξεις ἐν τῇ σταθερότητι τῆς κατὰ τὸν λόγον ταυτότητος ἀλωβήτους διαφυλάττων· φημὶ δὲ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν, ἀλλήλαις συνεχομένας καὶ μηδεμίαν τῆς ἑτέρας διεζευγμένην, ἀλλὰ τὴν μὲν πρᾶξιν τῆς θεωρίας τὴν γνῶσιν διὰ τῶν τρόπων προφαίνουσαν, τὴν δὲ θεωρίαν οὐχ ἧττον τοῦ λόγου τὴν ἀρετὴν τεθωρακισμένην τῆς πράξεως.

λέγει· «Νὰ θεωρήσετε, ἀδελφοί μου, μεγάλη χαρά, ὅταν πέσετε σὲ διάφορους πειρασμούς»[28], δηλαδὴ σὲ ἀκούσιους καὶ ἀντίθετους μὲ τὴ γνώμη πειρασμοὺς ποὺ προκαλοῦν πόνους. Καὶ τὸ δηλώνουν αὐτὸ μὲ σαφήνεια, ὁ μὲν Κύριος προσθέτοντας στὰ λόγια του ἐκεῖνα, «Ἀλλὰ σῶσε μας ἀπὸ τὸν πονηρό»[29], καὶ ὁ μέγας Ἰάκωβος «Γνωρίζοντας ὅτι ἡ δοκιμασία τῆς πίστης σας σφυρηλατεῖ τὴν ὑπομονὴ καὶ ἡ ὑπομονὴ νὰ κρατήσει ὡς τὸ τέλος, γιὰ νὰ γίνετε τέλειοι καὶ ὁλοκληρωμένοι καὶ νὰ μὴν ὑστερεῖτε σὲ τίποτε»[30].

ϟγ'. Ὁ Κύριος δηλαδὴ μᾶς διδάσκει ν' ἀπευχόμαστε τοὺς ἑκούσιους πειρασμούς, ἐπειδὴ προκαλοῦν ἡδονὴ στὴ σάρκα κι ὀδύνη στὴν ψυχή, ἐνῶ ὁ μέγας Ἰάκωβος μᾶς προτρέπει νὰ χαιρόμαστε γιὰ τοὺς ἀκούσιους πειρασμούς, ἐπειδὴ ἀφαιροῦν τὴν ἡδονὴ τῆς σάρκας καὶ τὴν ὀδύνη τῆς ψυχῆς.

ϟδ'. Τέλειος εἶναι ὅποιος μάχεται τοὺς ἑκούσιους πειρασμοὺς μὲ τὴν ἐγκράτεια καὶ δείχνει καρτερία καὶ ὑπομονὴ στοὺς ἀκούσιους, ἐνῶ ὁλοκληρωμένος εἶναι ὅποιος διανύει καὶ τὴν πράξη μὲ γνώση καὶ τὴ θεωρία ὄχι χωρὶς πράξη.

ϟε'. Ὄντας μοιρασμένη στὴν ψυχὴ καὶ στὴν αἴσθηση τόσο ἡ λύπη ὅσο καὶ ἡ ἡδονή, ὅποιος φροντίζει τὴν ἡδονὴ τῆς ψυχῆς καὶ δέχεται μὲ ὑπομονὴ τὴ λύπη τῆς αἴσθησης, γίνεται δοκιμασμένος καὶ τέλειος κι ὁλόκληρος. Δοκιμασμένος γίνεται λόγω τῆς πείρας τῶν ἀντίθετων κατὰ τὴν αἴσθηση· τέλειος, γιατὶ μάχεται ἀνένδοτα μ' ἐγκράτεια κι ὑπομονὴ στὴν ἡδονὴ καὶ τὴ λύπη τῆς αἴσθησης· κι ὁλοκληρωμένος, ἐπειδὴ τὶς ἕξεις ποὺ μάχονται τὶς ἀντίθετες μεταξύ τους διαθέσεις τῆς αἴσθησης τὶς διαφυλάττει ἀλώβητες μέσα στὴ σταθερότητα τῆς ταυτότητας τοῦ λόγου τους, κι ἐννοῶ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία, ποὺ συνδέονται μεταξύ τους καὶ καμμιὰ δὲν χωρίζει ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλὰ ἡ πράξη μὲ τὶς ἐκδηλώσεις της προβάλλει τὴ γνώση τῆς θεωρίας, ἐνῶ ἡ θεωρία προβάλλει τὴν ἀρετὴ τῆς πράξης ὄχι λιγότερο θωρακισμένη ἀπὸ τὸ λόγο.

---

28. Ἰακ. 1, 2. 29. Ματθ. 6, 13. 30. Ἰακ. 1, 3. 4.

ϟϛ΄. Ὁ λύπης καὶ ἡδονῆς σαρκὸς πεῖραν λαβών, λέγοιτ᾽ ἂν δόκιμος, ὡς εὐχερείας καὶ δυσχερείας τῶν περὶ σάρκα πραγμάτων πεπειραμένος· τέλειος δὲ ὁ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ὀδύνην τῇ τοῦ λόγου δυνάμει καταπαλαίσας· ὁλόκληρος δὲ ὁ τὰς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἕξεις ἀτρέπτους τῇ περὶ τὸν θεῖον πόθον συντονίᾳ διατηρήσας.

ϟζ΄. Τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν λύπης ἐστὶ διττὸς ὁ τρόπος· ὁ μὲν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις, ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις πλημμλήμασι συνιστάμενος. Αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης λύπης ἡ κατ᾽ αἴσθησιν τοῦ λυπουμένου σαφῶς, ἢ τῶν δι᾽ οὓς λυπεῖται, καθέστηκεν ἡδονή. Κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὐκ ἔστι παντελῶς ἁμαρτία σχεδὸν ἐν ἀνθρώποις, μὴ τῆς ψυχῆς πρὸς αἴσθησιν, ἡδονῆς ἕνεκεν ἀλόγιστον σχέσιν, ἀρχὴν τῆς οἰκείας γενέσεως ἔχουσα. Τῆς δὲ κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς αἰτία προδήλως ἐστίν, ἡ κατ᾽ αἴσθησιν τοῦ ἐπὶ ταῖς οἰκείαις ἢ ταῖς ἀλλοτρίαις ἀρεταῖς ἡδομένου τε καὶ χαίροντος λύπη. Κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὐκ ἔστιν ἀρετὴ σχεδὸν ἐν ἀνθρώποις, μὴ τῆς ψυχῆς πρὸς αἴσθησιν λελογισμένην ἀποδιάθεσιν, ἀρχὴν τῆς οἰκείας γενέσεως ἔχουσα.

ϟη΄. Χωρὶς τῆς κατὰ ψυχὴν ἐμπαθοῦς πρὸς αἴσθησιν σχέσεως, οὐκ ἔστιν ἐν ἀνθρώποις παντελῶς ἁμαρτία· πάσης δὲ λύπης συνισταμένης κατὰ ψυχήν, ἡδονὴ σαρκὸς προηγεῖται.

ϟθ΄. Γένεσις ἀρετῆς ἐστιν ἀληθής, ἡ πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς ἑκουσίος ἀλλοτρίωσις· εὐφραίνει δὲ ψυχὴν πνευματικῶς ὁ τοῖς ἑκουσίοις τὴν σάρκα πόνοις δαμάζων.

ρ΄. Τῆς ψυχῆς ὑπὲρ ἀρετῆς πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀποδιάθεσιν κτησαμένης, ἐξανάγκης ἡ αἴσθησις ἐν πόνοις ἔσται, τὴν τῶν ἡδέων ἐπινοητικὴν συνημμένην αὐτῇ κατὰ τὴν γνωμικὴν σχέσιν, τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχουσα δύναμιν· τοὐναντίον δέ, τὴν μὲν τῶν αὐ-

ϟϛ'. Ὅποιος δοκίμασε τὴ σαρκικὴ λύπη καὶ ἡδονή, μπορεῖ νὰ λεχθεῖ δοκιμασμένος, γιατὶ ἔχει δοκιμάσει τὴν εὐκολία καὶ δυσκολία τῶν σχετικῶν μὲ τὴ σάρκα πραγμάτων. Τέλειος πάλι μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅποιος κατανίκησε μὲ τὴν δύναμη τοῦ λόγου τὴν ἡδονὴ τῆς σάρκας καὶ τὴν ὀδύνη της. Ἐνῶ ὁλοκληρωμένος ὅποιος διατήρησεη τὶς σχετικὲς μὲ τὴν πράξη καὶ θεωρία ἕξεις ἀμετάβλητες μὲ τὸ συντονισμό τους γύρω ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο.

ϟζ'. Ἡ λύπη τῆς ψυχῆς ἐκδηλώνεται μὲ δύο τρόπους· ὁ ἕνας εἶναι γιὰ τὰ δικά μας πλημμελήματα, καὶ ὁ δεύτερος γιὰ τὰ πλημμελήματα τῶν ἄλλων. Αἰτία τῆς λύπης αὐτῆς εἶναι σαφῶς ἡ ἀπὸ τὴν αἴσθηση ἡδονὴ ἐκείνου ποὺ λυπᾶται κι αὐτῶν γιὰ τοὺς ὁποίους λυπᾶται. Γιατί, γιὰ ν' ἀκριβολογήσω, δὲν ὑπάρχει σχεδὸν καμμιὰ ἀπολύτως ἁμαρτία στοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχει ἀρχὴ τῆς γένεσής της τὴν ἀλόγιστη σχέση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν αἴσθηση γιὰ χάρη τῆς ἡδονῆς. Τῆς ἡδονῆς πάλι τῆς ψυχῆς πρόδηλη αἰτία εἶναι ἡ ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις λύπη ἐκείνου ποὺ εὐχαριστιέται καὶ χαίρεται γιὰ τὶς δικές του ἢ τὶς ἀρετὲς τῶν ἄλλων. Γιατί, γιὰ ν' ἀκριβολογήσω, δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἀρετὴ στοὺς ἀνθρώπους ποὺ νὰ μὴ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς γένεσής της στὴν ἐσκεμμένη ἄρνηση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν αἴσθηση.

ϟη'. Χωρὶς τὴν ἐμπαθῆ σχέση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν αἴσθηση δὲν ὑπάρχει καθόλου ἁμαρτία στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀπὸ κάθε λύπη ποὺ ὑπάρχει στὴν ψυχὴ προηγεῖται ἡ ἡδονὴ τῆς σάρκας.

ϟθ'. Ἀληθινὴ γένεση τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ ἑκούσια ἀποξένωση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴ σάρκα, καὶ ὅτι προξενεῖ πνευματικὴ εὐφροσύνη στὴν ψυχὴ ὅποιος δαμάζει τὴ σάρκα μὲ ἑκούσιους πόνους.

ρ'. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἔχει ἀποκτήσει ἀρνητικὴ διάθεση πρὸς τὴν αἴσθηση γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, ἀναγκαστικὰ ἡ αἴσθηση θὰ ταλαιπωρηθεῖ ἀπὸ πόνους, ἐπειδὴ δὲν ἔχει δεμένη μαζί της μ' ἐλεύθερη τῆς γνώμης σχέση τὴν ψυχικὴ δύναμη ποὺ ἐπινοεῖ τὰ εὐχάριστα.

τῆς φυσικῶν ἡδονῶν ἐπανάστασιν, δι' ἐγκρατείας ἀνδρικῶς ἀπορραπίζουσαν, πρὸς δὲ τὴν τῶν παρὰ φύσιν καὶ ἀκουσίων πόνων ἐπαγωγὴν διὰ τῆς ὑπομονῆς ἀμείλικτον παντελῶς διαμένουσαν, καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν θεοπρεποῦς ἀξίας τε καὶ δόξης διὰ τὴν ἀνυπόστατον ἡδονὴν οὐκ ἐξισταμένην, καὶ πρὸς τὴν τῶν πόνων ἀντίληψιν φειδοῖ τῆς σαρκὸς διὰ τὴν ὀδυνῶσαν αἴσθησιν τοῦ ὕψους τῶν ἀρετῶν οὐκ ἀποπίπτουσαν. Τῆς δὲ κατ' αἴσθησιν λύπης αἰτία καθέστηκεν ἡ πρὸς τὰ κατὰ φύσιν τῆς ψυχῆς παντελὴς ἀσχολία. Τὴν δὲ κατ' αἴσθησιν ἡδονὴν ἡ παρὰ φύσιν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς προδήλως ὑφίστησιν, ἄλλην ἀρχὴν ἔχειν οὐ δυναμένην συστάσεως, ἢ τῆς ψυχῆς τῶν κατὰ φύσιν ἀπόθεσιν.

Τὸ ἀντίθετο, καταστέλλοντας μὲ ἀνδρεία ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν ἐπανάσταση τῶν φυσικῶν ἡδονῶν της μὲ τὴν ἐγκράτεια, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο παραμένοντας τελείως ἀδιάλλακτη μὲ τὴν ὑπομονή της πρὸς τὴ συρροὴ τῶν παραφύση καὶ ἀκούσιων πόνων καὶ μὴ ἀπομακρυνόμενη καθόλου ἀπὸ τὴ θεία ἀξία καὶ δόξα γιὰ χάρη τῆς ἀνυπόστατης ἡδονῆς, δὲν ἐκπίπτει ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ἀρετῶν ὡς πρὸς τὴν ἀνάληψη τῶν μόχθων ἀπὸ φειδὼ τῆς σάρκας ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης ποὺ πονᾶ. Τῆς λύπης πάλι στὴν αἴσθηση αἰτία εἶναι ἡ πλήρης ἀσχολία τῆς ψυχῆς μὲ τὰ φυσικά. Καὶ τέλος τὴν ἡδονὴ στὴν αἴσθηση τὴν προκαλεῖ προφανῶς ἡ παραφύση ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἄλλη ἀρχὴ τῆς ὕπαρξής της, παρὰ τὴν ἀπόθεση ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν της.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

α΄. Ἐπινοητικὴν οἶδε τὴν νοερὰν τῆς ψυχῆς δύναμιν, ἥτις, χωριζομένη τῆς κατ᾽ αἴσθησιν σχέσεως, ἔρημον τῆς πρὸς ἡδονὴν τὴν σάρκα καταλιμπάνει προνοίας κατὰ τὴν ἐν γνώμῃ σχέσιν, οὐδὲ τὴν ὀδύνην τῆς σαρκὸς ἀνεχομένη περαμυθεῖσθαι, διὰ τὴν ἐν σχέσει τῆς γνώμης πρὸς τὰ θεῖα ὁλικὴν σχολήν.

β΄. Νοῦς καὶ αἴσθησις ἀντικειμένην ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, διὰ τὴν τῶν αὐτοῖς ὑποκειμένων ἀκροτάτην διαφορὰν καὶ ἑτερότητα. Ὁ μὲν γὰρ ὑποκειμένας ἔχει τὰς νοητὰς καὶ ἀσωμάτους οὐσίας, ὧν ἀσωμάτως ἀντιλαμβάνεσθαι πέφυκεν, ἡ δὲ τὰς αἰσθητὰς καὶ σωματικὰς φύσεις, ὧν καὶ αὐτὴ φυσικῶς ἀντιλαμβάνεται.

γ΄. Ἡ τῆς ψυχῆς τῶν κατὰ φύσιν ἀπόθεσις τῆς κατ᾽ αἴσθησιν ἡδονῆς ἀρχὴ γίνεσθαι πέφυκε. Τῆς γὰρ ψυχῆς περὶ τὰ κατὰ φύσιν ἀγαθὰ πονουμένης, οὐκ ἔστιν ἡ τὸν κατ᾽ αἴσθησιν τῆς ἡδονῆς τρόπον ἐφευρίσκουσα δύναμις.

δ΄. Ἔνθα λόγος προκαθηγεῖται τῆς αἰσθήσεως κατὰ τὴν τῶν ὁρατῶν θεωρίαν, πάσης ἐστέρηται τῆς κατὰ φύσιν ἡ σὰρξ ἡδονῆς, οὐκ ἔχουσα τὴν αἴσθησιν ἄφετον καὶ τῶν λογικῶν ἀπολελυμένην δεσμῶν, εἰς ὑπηρεσίαν τῶν κατ᾽ αὐτὴν ἡδονῶν. Ὅθεν καὶ ἐξανάγκης κρατοῦντος τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, ἡ πρὸς ἀρετὴν αὐτῷ δουλωθεῖσα βασανίζεται σάρξ.

ε΄. Ὁ νοῦς ἅμα τὴν αἴσθησιν οἰκείαν κατὰ φύσιν ἡγήσεται

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΑ

α΄. Χαρακτηρίζει 'ἐπινοητική' τὴ νοερὴ[1] δύναμη τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία, ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὴ σχέση της μὲ τὴν αἴσθηση, ἐγκαταλείπει μὲ τὴ θέλησή της τὴ σάρκα ἔρημη ἀπὸ τὴν πρόνοια πρὸς τὴν ἡδονὴ καὶ δὲν ἀνέχεται οὔτε ν' ἀνακουφίσει τὴν ὀδύνη τῆς σάρκας ἐξαιτίας τῆς ὁλικῆς ἑκούσιας ἀσχολίας της μὲ τὰ θεῖα.

β΄. Ὁ νοῦς καὶ ἡ αἴσθηση ἔχουν ἀντίθετη τὴ μεταξύ τους φυσικὴ ἐνέργεια, ἐξαιτίας τῆς ἀκρότατης διαφορᾶς καὶ ἑτερότητας ἐκείνων ποὺ ὑπόκεινται σ' αὐτά. Γιατὶ ὁ νοῦς ἔχει ὑποκείμενες σ' αὐτὸν τὶς νοητὲς καὶ ἀσώματες οὐσίες, ποὺ τὶς ἀντιλαμβάνεται ἀσώματα, ἐνῶ ἡ αἴσθηση ἔχει τὶς αἰσθητὲς καὶ σωματικὲς φύσεις, τὶς ὁποῖες κι αὐτὴ ἀντιλαμβάνεται φυσικά.

γ΄. Ἡ ἀπόθεση ἀπὸ μέρους τῆς ψυχῆς τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν γίνεται ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων. Γιατί, ὅταν ἡ ψυχὴ κοπιάζει γύρω ἀπὸ τὰ κατὰ φύση ἀγαθά, λείπει ἡ δύναμη ποὺ ἐφευρίσκει τὸν τρόπο τῆς ἡδονῆς τῆς αἴσθησης.

δ΄. Ὅπου προκαθηγούμενος στὴν αἴσθηση εἶναι ὁ λόγος κατὰ τὴ θεωρία τῶν ὁρατῶν, ἡ σάρκα στερεῖται τὴν κάθε φυσικὴ ἡδονή, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν αἴσθηση ἐλεύθερη καὶ λυμένη ἀπὸ τὰ λογικὰ δεσμὰ στὴν ὑπηρεσία τῶν ἡδονῶν ποὺ προσιδιάζουν σ' αὐτή. Γι' αὐτὸ καὶ ἀναγκαστικά, ὅταν κυριαρχεῖ ὁ λόγος μέσα μας, βασανίζεται ἡ σάρκα ποὺ ὑποδηλώθηκε σ' αὐτὸν γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς.

ε΄. Μόλις ὁ νοῦς θεωρήσει τὴν αἴσθηση φυσική δύναμή του,

1. Ἀλλοῦ ἡ ὑπόνοια ἐννοεῖται ὡς λογισμός.

δύναμιν, ταῖς τῶν αἰσθητῶν ἐπιπλεκόμενος ἐπιφανείαις, ἐπινοεῖται τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, οὐ δυνάμενος τῶν ὁρατῶν διαβῆναι τὴν φύσιν, τῇ πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐμπαθεῖ σχέσει κατασχεθείς.

ϛ´. Εἰ οὐκ ἔστι δυνατὸν πρὸς τὰ συγγενῆ νοητὰ τὸν νοῦν διαβῆναι δίχα τῆς τῶν διὰ μέσου προβεβλημένων αἰσθητῶν θεωρίας, ταύτην δὲ γενέσθαι παντελῶς ἀμήχανον χωρὶς τῆς αὐτῷ μὲν συγκειμένης, τοῖς αἰσθητοῖς δὲ κατὰ φύσιν συγγενοῦς αἰσθήσεως, εἰκότως εἰ μὲν προβαλὼν ἐνσχεθῇ ταῖς ἐπιφανείαις τῶν ὁρατῶν, ἐνέργειαν εἶναι φυσικὴν τὴν συγκειμένην οἰόμενος αἴσθησιν, τῶν μὲν κατὰ φύσιν ἐκπέπτωκε νοητῶν, τῶν δὲ παρὰ φύσιν ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν, ὅ δὴ λέγεται, ἐπελάβετο σωμάτων, οἷς παρὰ τὸν λόγον ἐνεργούμενος, διὰ τὴν αὐτὸν ἐκνικήσασαν αἴσθησιν, τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν λύπης γεννήτωρ καθίσταται, συχναῖς ταῖς κατὰ συνείδησιν μάστιξιν αἰκιζόμενος, τῆς δὲ κατ᾽ αἴσθησιν ἡδονῆς ἀρίδηλος γίνεται ποιητής, ταῖς ἐπινοίαις τῶν περιποιητικῶν τρόπων τῆς σαρκὸς λιπαινόμενος. Εἰ δὲ τὴν πρὸς αἴσθησιν, ἅμα τῇ προσβολῇ τῶν ὁρωμένων, διατεμὼν ἐπιφάνειαν, τοὺς πνευματικοὺς τῶν ὄντων καθαροὺς τῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς σχημάτων θεάσεται λόγους, τὴν μὲν τῆς ψυχῆς ἡδονὴν κατειργάσατο μηδενὶ τῶν αἰσθητῶν θεωρουμένων κρατουμένης, τὴν δὲ τῆς αἰσθήσεως συνεστήσατο λύπην, πάντων κατὰ φύσιν τῶν αἰσθητῶν ἐστερημένης.

ζ´. Ἐπειδὴ τὴν μὲν τῆς ψυχῆς λύπην, ἤγουν τὸν πόνον (ταὐτὸν γὰρ ἀλλήλοις ἀμφότερα), ἡ κατ᾽ αἴσθησιν ἡδονὴ συνίστησι, τὴν δὲ τῆς αἰσθήσεως λύπην, ἤγουν τὸν πόνον, ἡ κατὰ ψυχὴν ποιεῖν ἡδονὴ πέφυκεν, εἰκότως ὁ τῆς κατ᾽ ἐλπίδα ζωῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι᾽ ἀναστάσεως νεκρῶν εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς ἐφιέμενος, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀγαλλίασιν

καθὼς μπλέκεται μὲ τὶς ἐπιφάνειες τῶν αἰσθητῶν, ἐπινοεῖ τὴ σαρκικὴ ἡδονή, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβεῖ τὴ φύση τῶν ὁρατῶν, αἰχμαλωτισμένος ἀπὸ τὴν ἐμπαθῆ σχέση πρὸς τὴν αἴσθηση.

ϛ'. Ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ ὁ νοῦς νὰ περάσει πρὸς τὰ συγγενῆ του νοητὰ χωρὶς τὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν ποὺ παρεμβάλλονται ἐνδιάμεσα (ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς τὴν συνδεδεμένη μαζί του καὶ συγγενῆ κατὰ τὴ φύση αἴσθηση) εὔλογα, ἂν προβάλλοντας πιαστεῖ ἀπὸ τὶς ἐπιφάνειες τῶν ὁρατῶν, νομίζοντας ὅτι ἡ συνδεδεμένη αἴσθηση εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια, ἐκπίπτει ἀπὸ τὰ φύσει νοητά, καὶ μὲ τὰ δυό του χέρια, κατὰ τὸ λεγόμενο, ἀγκάλιασε τὰ παραφύση σώματα, καὶ κινούμενος ἀπὸ αὐτὰ παρὰ τὸ λόγο, ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης ποὺ τὸν νίκησε, γίνεται αὐτὸς ποὺ γεννᾶ στὴν ψυχὴ τὴ λύπη μαστιγωμένος μὲ ἀλλεπάλληλα χτυπήματα τῆς συνείδησής του καὶ γίνεται καταφάνερος δημιουργὸς τῆς ἡδονῆς στὶς αἰσθήσεις, τροφοδοτούμενος ἀπὸ τὶς ἐπίνοιες τῆς συμπεριφορᾶς ποὺ φροντίζει τὴ σάρκα. Ἂν ὅμως, διαχωρίζοντας τὴν ἐπιφάνεια τῶν ὁρατῶν, ἀμέσως μόλις τὴν ἀντιληφθεῖ, θεαστεῖ τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῶν ὄντων καθαροὺς ἀπὸ τὰ σχήματα ποὺ τοὺς καλύπτουν, τότε αὐτὸς δημιουργεῖ τὴν ἡδονὴ τῆς ψυχῆς χωρὶς νὰ κρατεῖται ἀπὸ κανένα ἀπὸ αἰσθητὰ ποὺ θεωρεῖ, καὶ παράλληλα δημιούργησε καὶ τὴ λύπη τῆς αἴσθησης, ἐπειδὴ στερήθηκε ὅλα τὰ κατὰ τὴ φύση αἰσθητά.

ζ'. Ἐπειδὴ ἡ ἡδονὴ τῆς αἴσθησης δημιουργεῖ τὴ λύπη τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὸν πόνο (γιατὶ εἶναι τὸ ἴδιο αὐτὰ τὰ δύο), ἐνῶ τὴ λύπη τῆς αἴσθησης, δηλαδὴ τὸν πόνο, τὴν δημιουργεῖ ὡς ἀπὸ τὴ φύση της ἡ ἡδονὴ τῆς ψυχῆς, εὔλογα ὅποιος ἐπιθυμεῖ «μέσα στὶς ἐλπίδες του τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ μὲ τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν φυλάγεται στοὺς οὐρανοὺς γιὰ νὰ τὴν κληρονομήσομε ἄφθαρτη κι ἀμίαντη κι ἀμάραντη»[2], ἔχει τὴν ψυχή του γεμάτη ἀπὸ ἀγαλλίαση καὶ χαρὰ ἀνεκλάλητη, χαιρόμε-

2. Α' Πέτρ. 1, 3.

ἔχει, χαρὰν ἀνεκλάλητον, διηνεκῶς τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι γαννύμενος ἀγαθῶν, κατὰ δὲ τὴν σάρκα καὶ τὴν αἴσθησιν λύπην, ἤγουν τοὺς ἐκ τῶν ποικίλων πειρασμῶν ἐπιγινομένους αὐτῇ πόνους καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ὀδύνας. Πάσῃ γὰρ ἀρετῇ ἡδονὴ καὶ πόνος παρέπεται· πόνος μὲν σαρκός, ἐστερημένης τῆς προσηνοῦς καὶ λειοτέρας αἰσθήσεως, ἡδονὴ δὲ ψυχῆς παντὸς αἰσθητοῦ καθαροῖς ἐντρυφώσης τοῖς ἐν πνεύματι λόγοις.

η'. Δέον ἐστὶ τὸν νοῦν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν (τοῦτο γάρ μοι νοεῖται τὸ «νῦν»), κατὰ σάρκα λυπούμενον, διὰ τοὺς πολλοὺς πόνους τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτῷ προσαγομένων πειρασμῶν, ἀεὶ χαίρειν κατὰ ψυχὴν καὶ ἥδεσθαι διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, κἂν ἔχῃ καταπονουμένην τὴν αἴσθησιν. «Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς», φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος.

θ'. Ψυχῆς ἡ σάρξ, ἀλλ' οὐ σαρκὸς ἡ ψυχή· τοῦ γὰρ κρείττονος, φησί, τὸ ἧττον, ἀλλ' οὐ τοῦ ἥττονος τὸ κρεῖττον. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ τῇ σαρκὶ διὰ τὴν παράβασιν ἐνεφύρη τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, ὅπερ ἐστὶν ἡ κατ' αἴσθησιν ἡδονή, δι' ἣν διὰ πόνων κατεκρίθη τῆς σαρκὸς ὁ θάνατος, εἰς τὴν τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς ἀναίρεσιν ἐπινενοημένος, ὁ διαγνοὺς ὅτι διὰ τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὴν αὐτῆς ἀναίρεσιν ἐπεισῆλθεν ὁ θάνατος, ἀεὶ χαίρουσαν ἔχει τὴν ψυχήν, διὰ πόνων ποικίλων θεωμένην ἀπογινόμενον τῆς οἰκείας σακρὸς τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας, πρὸς ὑποδοχὴν τῆς μελλούσης ἐν πνεύματι μακαρίας ζωῆς, ἧς ἄλλως οὐκ ἔστι τυχεῖν, μὴ πρότερον κενωθέντος ὡς ἐξ ἀγγείου τινός τῆς σαρκὸς ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν σχέσιν τῆς γνώμης, τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας.

ι'. Ὁ τῇ ἀρετῇ κατὰ σάρκα διὰ τοὺς πόνους λυπούμενος, ἐν

---

3. Α. Πέτρ. 1,6.

νος ἀδιάκοπα μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ἐνῶ στὴ σάρκα καὶ τὴν αἴσθηση ἔχει λύπη, δηλαδὴ τοὺς πόνους ποὺ τῆς συμβαίνουν ἀπὸ τοὺς ποικίλους πειρασμοὺς καὶ τὶς ὀδύνες. Γιατὶ σὲ κάθε ἀρετὴ ἀκολουθεῖ ἡδονὴ καὶ πόνος, πόνος τῆς σάρκας ποὺ ἔχει στερηθεῖ τὴν ἤπια καὶ μαλακὴ αἴσθηση, καὶ ἡδονὴ τῆς ψυχῆς ποὺ ἐντρυφᾶ στοὺς πνευματικοὺς λόγους καθαροὺς ἀπὸ κάθε τι τὸ αἰσθητό.

η'. Πρέπει ὁ νοῦς κατὰ τὴν παρούσα ζωὴ (γιατὶ ἔτσι ἐγὼ ἐννοῶ τὸ τώρα) λυπούμενος κατὰ σάρκα, ἐξαιτίας τῶν πολλῶν πόνων ἀπὸ τοὺς πειρασμούς[3] ποὺ γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς τὸν βρίσκουν, νὰ χαίρεται καὶ νὰ νιώθει ἡδονὴ χάρη στὴν ἐλπίδα τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν, κι ἂν ἀκόμα καταπονεῖται ἡ αἴσθησή του. Γιατὶ λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, «Δὲν ἔχουν καμμιὰ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ μπροστὰ στὴ δόξα ποὺ πρόκειται νὰ φανερωθεῖ σ' ἐμᾶς»[4].

θ'. Ἡ σάρκα βρίσκεται στὴν ἐξουσία τῆς ψυχῆς, καὶ ὄχι ἡ ψυχὴ τῆς σάρκας· γιατὶ λέγει, τὸ χειρότερο εἶναι στὴν ἐξουσία τοῦ καλύτερου, καὶ ὄχι στοῦ χειρότερου τὸ καλύτερο. Ἑπομένως, ἐπειδὴ ἐξαιτίας τῆς παράβασης ἐμφυτεύθηκε στὴ σάρκα ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ποὺ εἶναι ἡ ἡδονὴ τῆς αἴσθησης, ἐξαιτίας τῆς ὁποίας κατακρίθηκε ἡ σάρκα σὲ θάνατο, ποὺ ἐφευρέθηκε γιὰ νὰ ἀναιρεθεῖ ὁ νόμος τῆς σάρκας, ὅποιος διαπίστωσε ὅτι ὁ θάνατος ἦρθε ἔπειτα ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ γιὰ τὴν ἀναίρεσή της, ἔχει πάντα χαρούμενη τὴν ψυχὴ ποὺ βλέπει μὲ ποικίλους πόνους νὰ ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὴ σάρκα της ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς μελλοντικῆς μακάριας πνευματικῆς ζωῆς, τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ἀλλιῶς, ἂν δὲν κενωθεῖ προηγουμένως ἀπὸ τὴ σάρκα, σὰν ἀπὸ κάποιο ἀγγεῖο, στὴν παρούσα ζωὴ ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας μὲ ἐλεύθερη τὴ γνώμη του σχετικὰ μ' αὐτήν.

ι'. Ὅποιος γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς ἐξαιτίας τῶν πόνων λυπᾶται

4. Ρωμ. 8, 18.

αὐτῇ χαίρει τῇ ἀρετῇ κατὰ ψυχήν, ὡς παροῦσαν θεώμενος τὴν τῶν μελλόντων εὐπρέπειαν, ὑπὲρ ἧς, κατὰ τὸν μέγα Δαβίδ, τῇ κατὰ γνώμην ἀπογενέσει τῆς σαρκός, καθ᾽ ἑκάστην ἀποθνῄσκει τὴν ἡμέραν, ὁ κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἐν πνεύματι γένεσιν ἀεὶ καινιζόμενος, ἅτε δὴ καὶ τὴν ἡδονὴν ἔχων σωτήριον, καὶ τὴν λύπην ὠφέλιμον. Λύπην γάρ φαμεν, οὐ τὴν παράλογον καὶ τῶν πολλῶν, ἐπὶ στερήσει παθῶν ἢ πραγμάτων ὑλικῶν τὴν ψυχὴν βασανίζουσαν, ὡς τὰς ὁρμὰς παρὰ φύσιν ἐφ᾽ ἃ μὴ δεῖ, καὶ τὰς ἀποφυγὰς ἀφ᾽ ὧν μὴ δεῖ ποιουμένων, ἀλλὰ τὴν λελογισμένην καὶ τοῖς τὰ θεῖα σοφοῖς ἐγκριθεῖσαν καὶ τὸ παρὸν κακὸν ὑποσημαίνουσαν· παρὸν γὰρ κακὸν φασὶν εἶναι τὴν λύπην, συνισταμένην μὲν κατὰ ψυχήν, ὅταν ἡ κατ᾽ αἴσθησιν ἡδονὴ τῆς λογικῆς κρατῇ διακρίσεως, ὑφισταμένην δὲ κατ᾽ αἴσθησιν, ὅταν τῆς ψυχῆς κατ᾽ ἀρετὴν ἀκωλύτως ὁ δρόμος ἀνύηται, τοσοῦτον ἐπάγων τῇ αἰσθήσει τοὺς πόνους, ὅσον ἡδονὴν ἐμποιεῖ καὶ χαρὰν τῇ ψυχῇ, τῷ Θεῷ προσαγομένῃ διὰ τῆς συγγενοῦς κατ᾽ ἀρετήν τε καὶ γνῶσιν ἐλλάμψεως.

ια΄. Ἡδονὴν λέγει σωτήριον τὴν ἐπ᾽ ἀρετῇ χαρὰν τῆς ψυχῆς, ὠφέλιμον δὲ λύπην τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς ὀδύνην τῆς σαρκός. Ὁ γοῦν πάθεσι προσπεπηκὼς καὶ πράγμασιν ἐφ᾽ ἃ μὴ δεῖ τὰς ὁρμὰς ποιεῖται, καὶ ὁ τὰς ποιητικὰς τῆς τῶν παθῶν καὶ τῶν πραγμάτων στερήσεως συμβάσεις οὐκ ἀσπαζόμενος, ἀφ᾽ ὧν μὴ δεῖ τὰς ἀποφυγὰς ποιεῖται.

ιβ΄. Οὔτε ἡ θεία χάρις ἐνεργεῖ φωτισμοὺς γνώσεως, οὐκ ὄντος τοῦ κατὰ δύναμιν φυσικὴν δεχομένου τὸν φωτισμόν, οὔτε μὴν τὸ δεκτικὸν δίχα τῆς χορηγούσης χάριτος τὸν φωτισμὸν ἐνεργεῖ γνώσεως.

ιγ΄. Οὔτε ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνεργεῖ σοφίαν

κατὰ σάρκα, χαίρεται γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀρετὴ στὴν ψυχή του, θεωρώντας ὡς παροῦσα τὴν ὡραιότητα τῶν μελλοντικῶν, γιὰ τὴν ὁποία, κατὰ τὸν μεγάλο Δαβίδ[5], μὲ τὴν ἑκούσια ἐξάλειψη τῆς σάρκας πεθαίνει καθημερινά, αὐτὸς ποὺ ἀνανεώνεται πάντοτε μὲ τὴν πνευματικὴ γένεση τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔχει καὶ τὴν ἡδονὴ σωτήρια καὶ τὴ λύπη ὠφέλιμη. Γιατὶ λύπη λέμε ὄχι τὴν παράλογη λύπη καὶ τὴ λύπη τῶν πολλῶν, ποὺ βασανίζει τὴν ψυχὴ γιὰ στέρηση παθῶν ἢ ὑλικῶν πραγμάτων, ὥστε νὰ στρέφουν αὐτοὶ τὶς ὁρμές τους παραφύση σ' αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει καὶ ν' ἀποφεύγουν πάλι αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει, ἀλλὰ τὴ λύπη τὴ λογικὴ καὶ ἐσκεμμένη καὶ ποὺ ἔχει ἐπιδοκιμαστεῖ ἀπὸ τοὺς σοφοὺς στὰ θεῖα καὶ ὑποδηλώνει τὸ παρὸν κακό. Γιατὶ παρὸν κακὸ λένε ὅτι εἶναι ἡ λύπη, ποὺ γεννιέται μέσα στὴν ψυχή, ὅταν ἡ ἡδονὴ τῆς αἴσθησης ἔχει ὑποτάξει τὴ λογικὴ διάκριση, καὶ ὑπάρχει στὴν αἴσθηση ὅταν διατρέχεται ἀπόλυτα ὁ δρόμος τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἀρετή, ποὺ προξενεῖ σὲ τέτοιο βαθμὸ πόνους στὴν αἴσθηση, σὲ ὅσο παρέχει ἡδονὴ καὶ χαρὰ στὴν ψυχή, προσφερόμενη στὸν Θεὸ μὲ τὴ συγγενῆ ἔλλαμψη ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση.

ια'. Σωτήρια ἡδονὴ λέγει τὴ χαρὰ τῆς ψυχῆς γιὰ τὴν ἀρετή, ἐνῶ ὠφέλιμη λύπη τὴν ὀδύνη τῆς σάρκας γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εἶναι προσκολλημένος στὰ πάθη καὶ στὰ πράγματα, στρέφει τὶς ὁρμές του σ' αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει, κι ὅποιος δὲν ἀσπάζεται τὰ συμβάντα ποὺ προκαλοῦν τὴ στέρηση τῶν παθῶν καὶ τῶν πραγμάτων, ἀποφεύγει ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει.

ιβ'. Οὔτε ἡ θεία χάρη ἐνεργεῖ γνωστικοὺς φωτισμούς, ἂν δὲν ὑπάρχει ἐκεῖνος ποὺ δέχεται τὸ φωτισμὸ μὲ τὴ φυσική δύναμή του, οὔτε ἡ δεκτικὴ ἱκανότητα χωρὶς τὴ χορηγοῦσα χάρη προχωρεῖ στὸ γνωστικὸ φωτισμό.

ιγ'. Οὔτε ἡ χάρη τοῦ παναγίου Πνεύματος δημιουργεῖ σοφία

---

5. Ψαλμ. 43, 22.

ἐν τοῖς ἁγίοις χωρὶς τοῦ ταύτην δεχομένου νοός, οὔτε γνῶσιν χωρὶς τῆς δεκτικῆς τοῦ λόγου δυνάμεως, οὔτε πίστιν ἄνευ τῆς κατὰ νοῦν καὶ λόγον τῶν μελλόντων καὶ πᾶσι τέως ἀδήλων πληροφορίας, οὔτε ἰαμάτων χαρίσματα δίχα τῆς κατὰ φύσιν φιλανθρωπίας, οὔτε τι ἕτερον τῶν λοιπῶν χαρισμάτων χωρὶς τῆς ἑκάστου δεκτικῆς ἕξεώς τε καὶ δυνάμεως, οὔτε μὴν πάλιν ἓν τῶν ἀπηριθμημένων ἄνθρωπος κτήσεται κατὰ δύναμιν φυσικὴν δίχα τῆς χορηγούσης ταῦτα θείας δυνάμεως. Καὶ δηλοῦσι τοῦτο σαφῶς πάντες ἅγιοι, μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τῶν θείων ζητοῦντες τῶν ἀποκαλυφθέντων τοὺς λόγους.

ιδ΄. Ὁ δίχα πάθους αἰτῶν, λαμβάνει τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύνασθαι χάριν κατὰ τὴν πρᾶξιν τὰς ἀρετάς, καὶ ὁ ζητῶν ἀπαθῶς εὑρίσκει κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν, καὶ ὁ κρούων ἀπαθῶς τὴν θύραν τῆς γνώσεως, ἀκωλύτως εἰς τὴν ἀπόκρυφον τῆς μυστικῆς θεολογίας ἐλεύσεται χάριν.

ιε΄. Ὁ ἀπαθῶς τὰ θεῖα ζητῶν, πάντως λήψεται τὸ ζητούμενον, ὁ δὲ μετά τινος πάθους ζητῶν, ἀποτεύξεται τοῦ ζητουμένου. Φησὶ γάρ, «Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖτε».

ις΄. Ζητεῖ ἐν ἡμῖν τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐρευνᾷ, ἀλλ᾽ οὐκ ἑαυτῷ ζητεῖ τὸ ζητούμενον, ὅτι Θεὸς καὶ πάσης ἐπέκεινα γνώσεως, ἀλλ᾽ ἡμῖν τοῖς δεομένοις τῆς γνώσεως· ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ Λόγος γίνεται σὰρξ οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ᾽ ἡμῖν τὸ διὰ τῆς σαρκὸς ἐξανύων μυστήριον. Ὡς γὰρ χωρὶς σαρκὸς νοερῶς ἐψυχωμένης οὐκ ἐνήργει θεοπρεπῶς τὰ κατὰ φύσιν ὁ Λόγος τῆς σαρκός, οὕτως οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς ἁγίοις ἐνεργεῖ τὰς γνώσεις τῶν μυστηρίων χωρὶς τῆς κατὰ φύσιν ζητούσης τε καὶ ἐρευνώσης τὴν γνῶσιν δυνάμεως.

στοὺς ἁγίους χωρὶς νὰ ὑπάρχει ὁ νοῦς ποὺ θὰ τὴ δεχθεῖ, οὔτε καὶ γνώση χωρὶς τὴ δεκτικὴ δύναμη τοῦ λόγου, οὔτε πίστη χωρὶς τὴν πληροφορία μὲ νοῦ καὶ λόγο τῶν μελλοντικῶν τῶν ἄδηλων ὥς τότε σὲ ὅλους, οὔτε χαρίσματα γιὰ ἰάσεις χωρὶς τὴ φιλανθρωπία τῆς φύσης, οὔτε κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὸ λοιπὰ χαρίσματα χωρὶς τὴ δεκτικὴ ἕξη καὶ δύναμη τοῦ καθενός, οὔτε πάλι ὁ ἄνθρωπος θὰ μποροῦσε ν' ἀποχτήσει κάποιο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀπαριθμήσαμε μὲ τὴ φυσικὴ δύναμή του χωρὶς τὴ θεία δύναμη ποὺ τὰ χορηγεῖ. Καὶ τὸ δηλώνουν αὐτὸ μὲ σαφήνεια ὅλοι οἱ ἅγιοι, ζητώντας, μετὰ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν θείων, τοὺς λόγους ὅσων ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ[6].

ιδ'. Ὅποιος ζητεῖ χωρὶς πάθος[7], λαμβάνει τὴ χάρη νὰ μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ τὶς ἀρετὲς κατὰ τὴν πράξη· κι ὅποιος ζητεῖ μὲ ἀπάθεια, βρίσκει κατὰ τὴ φυσικὴ θεωρία τὴν ἀλήθεια ποὺ ὑπάρχει στὰ ὄντα· κι ὅποιος κρούει μὲ ἀπάθεια τὴ θύρα τῆς γνώσης, θὰ εἰσέλθει χωρὶς ἐμπόδια στὴν ἀπόκρυφη χάρη τῆς μυστικῆς θεολογίας.

ιε'. Ὅποιος μὲ ἀπάθεια ζητεῖ τὰ θεῖα, θὰ λάβει ὁπωσδήποτε ὅ,τι ζητεῖ. Ὅποιος ὅμως ζητεῖ κυριευμένος ἀπὸ κάποιο πάθος, δὲν θὰ ἐπιτύχει τὸ ζητούμενο. Γιατὶ λέγει· «Ζητεῖτε καὶ δὲν σᾶς δίδεται, γιατὶ δὲν ζητεῖτε ὀρθά»[8].

ις'. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα ζητεῖ καὶ ἐρευνᾶ μέσα μας τὴ γνώμη τῶν ὄντων, αὐτὸ ποὺ ζητεῖ ὅμως δὲν τὸ θέλει γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιατὶ αὐτὸ εἶναι Θεὸς καὶ πέρα ἀπὸ κάθε γνώση, ἀλλὰ τὸ ζητεῖ γιὰ μᾶς ποὺ ἔχομε ἀνάγκη τῆς γνώσης· ὅπως βέβαια καὶ ὁ Λόγος γίνεται σάρκα ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ χάρη μας φέρνει σὲ πέρας τὸ μυστήριο μέσω τῆς σάρκας. Ὅπως δηλαδὴ χωρὶς σάρκα προικισμένη μὲ νοερὴ ψυχὴ δὲν ἐνεργοῦσε τὶς φυσικὲς λειτουργίες τῆς σάρκας μὲ τρόπο θεῖο, ἔτσι οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα πραγματοποιεῖ τὶς γνώσεις τῶν μυστηρίων στοὺς ἁγίους χωρὶς τὴ φυσικὴ δύναμη ποὺ ζητεῖ καὶ ἐρευνᾶ γιὰ τὴ γνώση.

---

7. Ματθ. 7, 8.
8. Ἰακ. 4, 3.

ιζ΄. Ὥσπερ οὐκ ἔστι χωρὶς ἡλιακοῦ φωτὸς ὀφθαλμὸν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν, οὕτω δίχα πνευματικοῦ φωτὸς νοῦς ἀνθρώπινος οὔποτ᾽ ἂν δέξεται θεωρίαν πνευματικήν. Τὸ μὲν γὰρ αἰσθητὸν φῶς κατὰ φύσιν φωτίζει τὴν αἴσθησιν πρὸς τὴν τῶν σωματικῶν ἀντίληψιν, τὸ δὲ πνευματικὸν πρὸς τὴν θεωρίαν τὸ νοῦν καταυγάζει πρὸς κατανόησιν τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν.

ιη΄. Τὰς μὲν ζητητικάς τε καὶ ἐρευνητικὰς τῶν θείων δυνάμεις οὐσιωδῶς ἔχει καταβεβλημένας αὐτῇ παρὰ τοῦ Κτίσαντος κατ᾽ αὐτὴν τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, τὰς δὲ τῶν θείων ἀποκαλύψεις κατὰ χάριν ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοιτῶσα ποιεῖται δύναμις. Ἐπειδὴ δὲ κατ᾽ ἀρχὰς διὰ τῆς ἁμαρτίας τῇ φύσει τῶν ὁρατῶν ταύτας ὁ πονηρὸς προσήλωσε τὰς δυνάμεις, καὶ οὐκ ἦν ὁ συνιὼν ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν, πάντων τῶν μετειληφότων τῆς φύσεως, τὴν νοεράν τε καὶ λογικὴν δύναμιν ἐχόντων περιγεγραμμένην τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν αἰσθητῶν, καὶ μηδεμίαν κεκτημένων ἔννοιαν τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν, εἰκότως ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις, τοῖς μὴ κατὰ πρόθεσιν ἐνδιαθέτως ὑπὸ τὴν ἀπάτην γενομένοις, τῶν ὑλικῶν ἀφηλώσασα, τὴν προσηλωμένην ἀποκατέστησε δύναμιν, ἣν καθαρὰν ἀπολαβόντες διὰ τῆς χάριτος πρῶτον ἐζήτησαν καὶ ἠρεύνησαν, καὶ οὕτως ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν, διὰ τῆς αὐτῆς δηλαδὴ τοῦ Πνεύματος χάριτος.

ιθ΄. Σωτηρία δηλαδὴ ψυχῶν κυρίως ἐστὶ τὸ τέλος τῆς πίστεως. Τέλος δὲ πίστεώς ἐστιν ἡ τοῦ πιστευθέντος ἀληθὴς ἀποκάλυψις. Ἀληθὴς δὲ τοῦ πιστευθέντος ἐστὶν ἀποκάλυψις ἡ κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐν ἑκάστῳ πίστεως ἄρρητος τοῦ πεπιστευμένου περιχώρησις. Περιχώρησις δὲ τοῦ πεπιστευμένου καθέστηκεν ἡ πρὸς τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ τέλος τῶν πεπιστευκότων ἐπάνοδος. Ἡ δὲ πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν κατὰ τὸ τέλος τῶν πεπιστευκότων ἐπάνοδός ἐστιν ἡ τῆς ἐφέσεως πλήρωσις. Ἐφέσεως δὲ πλήρωσίς

9. Ψαλμ. 13,2. καὶ 52,3.

ιζ'. Ὅπως χωρὶς τὸ ἡλιακὸ φῶς δὲν μπορεῖ τὸ μάτι ν' ἀντιληφθεῖ τὰ αἰσθητά, ἔτσι χωρὶς πνευματικὸ φῶς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ δεχθεῖ τὴν πνευματικὴ θεωρία. Γιατὶ τὸ αἰσθητὸ φῶς φωτίζει φυσικὰ τὴν αἴσθηση γιὰ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ σωματικά, ἐνῶ τὸ πνευματικὸ καταυγάζει τὸ νοῦ γιὰ τὴν θεωρία πρὸς κατανόηση τῶν πάνω ἀπὸ τὴν αἴσθηση.

ιη'. Οἱ δυνάμεις ποὺ ἀναζητοῦν καὶ ἐρευνοῦν τὰ θεῖα ἔχουν καταβληθεῖ στὴν οὐσία τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀπὸ τὸν Δημιουργό τους μαζὶ μὲ τὸν ἐρχομό της στὴν ὕπαρξη, τὶς ἀποκαλύψεις ὅμως τῶν θείων τὶς προκαλεῖ κατὰ χάρη μὲ τὴν ἐπιφοίτησή της ἡ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κι ἐπειδὴ στὴν ἀρχὴ αὐτὲς τὶς δυνάμεις τὶς προσήλωσε ὁ πονηρὸς στὴ φύση τῶν ὁρατῶν καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας ποὺ νὰ ἐννοοῦσε ἢ ν' ἀναζητοῦσε τὸν Θεό[9], ἀφοῦ ὅσοι εἶχαν λάβει τὴν ἀνθρώπινη φύση εἶχαν περιγραμμένη τὴ νοερὴ καὶ λογικὴ δύναμη στὴν ἐπιφάνεια τῶν αἰσθητῶν καὶ δὲν εἶχαν καμμιὰ ἔννοια γιὰ τὰ πάνω ἀπὸ τὴν αἴσθηση, εὔλογα ἡ χάρη τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀφοῦ τοὺς ἀπέσπασε ἀπὸ τὰ ὑλικά, ἀποκατέστησε τὴν προσηλωμένη σ' αὐτὰ δύναμη σὲ ὅσους δὲν ὑπέκυψαν ἐσκεμμένα καὶ θέλοντας στὴν ἀπάτη. Κι ἀφοῦ τὴν ἔλαβαν καθαρὴ μὲ τὴ χάρη, ἀναζήτησαν πρῶτα καὶ ἐρεύνησαν[10], καὶ ἔτσι ἐξακρίβωσαν καὶ διαπίστωσαν, μὲ τὴν ἴδια δηλαδὴ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος.

ιθ'. Σωτηρία τῶν ψυχῶν εἶναι προφανὲς πὼς εἶναι κατὰ κυριολεξία τὸ τέλος τῆς πίστεως. Τέλος τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἀποκάλυψη αὐτοῦ ποὺ ἔχει πιστευθεῖ. Ἀποκάλυψη αὐτοῦ ποὺ ἔχει πιστευθεῖ εἶναι ἡ κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως τοῦ καθενὸς ἄρρητη περιχώρηση αὐτοῦ ποὺ ἔχει πιστευθεῖ. Περιχώρηση αὐτοῦ ποὺ ἔχει πιστευθεῖ εἶναι ἡ ἐπάνοδος κατὰ τὸ τέλος στὴν ἀρχὴ ἐκείνων ποὺ ἔχουν πιστέψει. Ἡ ἐπάνοδος πάλι ἐκείνων ποὺ ἔχουν πιστέψει στὴν ἴδια τους τὴν ἀρχὴ κατὰ τὸ τέλος εἶναι ἡ ἱκανοποίηση

10. Α' Πέτρ. 1, 10

ἐστιν ἡ περὶ τὸ ἐφετὸν τῶν ἐφιεμένων ἀεικίνητος στάσις. Ἀεικίνητος δὲ στάσις περὶ τὸ ἐφετὸν τῶν ἐφιεμένων ἐστὶν ἡ τοῦ ἐφετοῦ διηνεκής τε καὶ ἀδιάστατος ἀπόλαυσις. Ἀπόλαυσις δὲ διηνεκής τε καὶ ἀδιάστατος τοῦ ἐφετοῦ ἡ τῶν ὑπὲρ φύσιν θείων καθέστηκε μέθεξις. Μέθεξις δὲ τῶν ὑπὲρ φύσιν θείων ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων ὁμοίωσις. Ἡ δὲ πρὸς τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων ὁμοίωσίς ἐστιν ἡ κατ' ἐνέργειαν πρὸς αὐτὸ τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων δι' ὁμοιότητος ἐνδεχομένη ταυτότης. Ἡ δὲ τῶν μετεχόντων ἐνδεχομένη κατ' ἐνέργειαν δι' ὁμοιότητος ταυτότης, ἡ δι' ὁμοιότητος πρὸς τὸ μετεχόμενόν ἐστι θέωσις τῶν ἀξιουμένων θεώσεως.

κ'. Οὐκ ἔχει ἡ φύσις τῶν ὑπὲρ φύσιν τοὺς λόγους, ὥσπερ οὐδὲ τῶν παρὰ φύσιν τοὺς νόμους. Ὑπὲρ φύσιν δὲ λέγω τὴν θείαν καὶ ἀνεννόητον ἡδονήν, ἣν ποιεῖν πέφυκεν ὁ Θεὸς φύσει, κατὰ χάριν τοῖς ἀξίοις ἑνούμενος· παρὰ φύσιν δὲ τὴν κατὰ στέρησιν ταύτης συνισταμένην ἀνεκλάλητον ὀδύνην, ἣν ποιεῖν εἴωθεν ὁ Θεὸς φύσει, παρὰ τὴν χάριν τοῖς ἀναξίοις ἑνούμενος. Κατὰ γὰρ τὴν ὑποκειμένην ἑκάστῳ ποιότητα τῆς διαθέσεως ὁ Θεὸς τοῖς πᾶσιν ἑνούμενος, ὡς οἶδεν αὐτός, τὴν αἴσθησιν ἑκάστῳ παρέχεται, καθὼς ἐστιν ἕκαστος ὑφ' ἑαυτοῦ διαπεπλασμένος, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ πάντως πᾶσιν ἑνωθησομένου κατὰ τὸ πέρας τῶν αἰώνων.

κα'. Τοὺς ἐκζητοῦντας ἐν πνεύματι τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν καὶ ἐξερευνῶντας τοὺς ταύτης πνευματικοὺς τῆς σωτηρίας λόγους τε καὶ τρόπους, ὁδηγεῖ πρὸς κατανόησιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἐῶν ἀκίνητον αὐτοῖς μένειν καὶ ἀνενέργητον τὴν δι' ἧς τὰ θεῖα ἐκζητεῖν πεφύκασι δύναμιν.

κβ'. Πρῶτόν τις ζητεῖ τῇ προαιρέσει νεκρῶσαι τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν προαίρεσιν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ οὕτως ἐρευνᾷ, πῶς δεῖ καὶ ποίῳ τρόπῳ νεκρῶσαι ταύτας ἀλλήλαις. Καὶ πάλιν μετὰ τὴν

τῆς ἐπιθυμίας. Ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας εἶναι ἡ ἀεικίνητη στάση ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν γύρω ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητό. Ἀεικίνητη στάση ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν γύρω ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητὸ εἶναι ἡ συνεχὴς κι ἀδιάκοπη ἀπόλαυση τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Ἀπόλαυση συνεχὴς κι ἀδιάκοπη τοῦ ἐπιθυμητοῦ εἶναι ἡ μέθεξη τῶν πάνω ἀπὸ τὴ φύση θείων πραγμάτων. Μέθεξη τῶν πάνω ἀπὸ τὴ φύση θείων εἶναι ἡ ὁμοίωση πρὸς τὸ μετεχόμενο ἐκείνων ποὺ τὸ μετέχουν. Ἡ ὁμοίωση πρὸς τὸ μετεχόμενο ἐκείνων ποὺ τὸ μετέχουν εἶναι ἡ ἐνδεχόμενη ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα ταυτότητα κατὰ τὴν ἐνέργεια. Ἡ ἐνδεχόμενη κατὰ τὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα ταυτότητα ἐκείνων ποὺ μετέχουν εἶναι ἡ μὲ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ μετεχόμενο θέωση ἐκείνων ποὺ γίνονται ἄξιοι θεώσεως.

κ'. Ἡ φύση δὲν ἔχει τοὺς λόγους τῶν πάνω ἀπὸ τὴ φύση, ὅπως δὲν ἔχει οὔτε τοὺς νόμους τῶν παραφύση. Πάνω ἀπὸ τὴ φύση λέγω τὴ θεία κι ἀκατάληπτη ἡδονὴ ποὺ δημιουργεῖ φύσει ὁ Θεὸς ὅταν ἑνώνεται κατὰ χάρη μὲ τοὺς ἄξιους, ἐνῶ παρὰ φύση, τὴν ἀνεκλάλητη ὀδύνη ποὺ προκαλεῖ ἡ στέρησή της, ποὺ ὁ Θεὸς δημιουργεῖ φύσει ὅταν ἀντίθετα μὲ τὰ χάρη ἑνώνεται μὲ τοὺς ἀνάξιους. Ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὴν ποιότητα τῆς διάθεσης ποὺ ἔχει ὁ καθένας, ὅταν ὁ Θεὸς ἑνώνεται μὲ ὅλους, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει, παρέχει στὸν καθένα τὴν αἴσθηση, ἔτσι ὅπως εἶναι διαπλασμένος ὁ καθένας ἀπὸ αὐτόν, γιὰ νὰ ὑποδεχθεῖ αὐτὸν ποὺ ὁπωσδήποτε θὰ ἑνωθεῖ μὲ ὅλους στὸ τέλος τῶν αἰώνων.

κα'. Ὅσους ἐπιζητοῦν πνευματικὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν καὶ ἀνιχνεύουν τῆς σωτηρίας αὐτῆς τοὺς πνευματικοὺς λόγους καὶ τρόπους, τοὺς ὁδηγεῖ στὴν κατανόηση τὸ ἅγιο Πνεῦμα, μὴ ἀφήνοντας νὰ μένει σ' αὐτοὺς ἀκίνητη καὶ ἀνενεργὸς ἡ δύναμη μὲ τὴν ὁποία ἔχομε πλαστεῖ νὰ ἐπιζητοῦμε τὰ θεῖα.

κβ'. Πρῶτα ζητεῖ κάποιος νὰ νεκρώσει μὲ τὴν προαίρεσή του τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν προαίρεση γιὰ τὴν ἁμαρτία, καὶ ἔτσι ἐρευνᾶ πῶς πρέπει καὶ μὲ ποιὸ τρόπο νὰ νεκρώσει τὴ μία γιὰ τὴν ἄλλη.

τούτων ἀλλήλαις τελείαν νέκρωσιν, ζητεῖ τὴν κατ' ἀ-ρετὴν τῆς προαιρέσεως, καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν κατὰ προαίρεσιν ζωήν, καὶ οὕτως ἐρευνᾷ, πῶς δεῖ καὶ ποίῳ τρόπῳ τὴν ἐν ἀλλήλαις τούτων δημιουργῆσαι ζωήν. Ἔστιν οὖν ὡς ἐν ὁρισμῷ λαβεῖν, ἡ μὲν ζήτησις ὄρεξις καταθυμίου τινός, ἡ δὲ ἐρεύνησις τρόπος τῆς πρὸς τὸ καταθύμιον ὀρέξεως ἀνυστικός.

κγ΄. Δεῖ ὡς ἀληθῶς τὸν σωθησόμενον, μὴ μόνον τῇ προαιρέσει νεκρῶσαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προαίρεσιν τῇ ἁμαρτίᾳ· καὶ μὴ μόνον ἀναστῆσαι τῇ ἀρετῇ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τῇ προαιρέσει τὴν ἀρετήν, ἵνα νεκρὰ νεκρᾶς, ὅλη ὅλης τῆς ἁμαρτίας διαιρεθεῖσα μὴ αἰσθάνηται, καὶ ζῶσα ζώσης, ὅλη ὅλης τῆς ἀρετῆς ἐπαισθάνηται καθ' ἕνωσιν ἀδιάστατον ἡ προαίρεσις. Ὁ γὰρ νεκρώσας τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν προαίρεσιν, σύμφυτος γέγονε τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὁ ταύτην ἀναστήσας τῇ δικαιοσύνῃ, σύμφυτος γέγονε καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.

κδ΄. Ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ προαίρεσις νεκρούμεναι ἀλλήλαις, διπλῆν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὴν ἀναισθησίαν. Καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ προαίρεσις, ἀλλήλαις ἔχουσαι τὴν ζωήν, διπλῆν ἔχουσι τὴν αἴσθησιν.

κε΄. Θεὸς ὑπάρχων φύσει καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστός, ὑφ' ἡμῶν ὡς Θεὸς ὑπὲρ φύσιν χάριτι κληρονομεῖται, κατὰ τὴν ἄρρητον μέθεξιν, καὶ δι' ἡμᾶς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος ἡμᾶς οἰκειούμενος, ἑαυτὸν κληρονομεῖ σὺν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνεννόητον συγκατάβασιν, ὃν τῷ πνεύματι μυστικῶς οἱ ἅγιοι προθεωρήσαντες, ἐδιδάχθησαν ὡς χρὴ τῆς κατὰ τὸ μέλλον φανησομένης διὰ τὴν ἀρετὴν ἐν Χριστῷ δόξης, τὰ εἰς αὐτὸν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ τὸ παρὸν προκαθηγεῖσθαι παθήματα.

κς΄. Ὁ μὲν νοῦς κατὰ μόνην τὴν ἔφεσιν ἀγνώστως πρὸς τὴν

---

11. Ρωμ. 6, 5.

Καὶ πάλι μετὰ τὴ νέκρωση τῆς μιᾶς γιὰ τὴν ἄλλη ζητεῖ τὴ ζωὴ τῆς σύμφωνης μὲ τὴν ἀρετὴ προαίρεσης καὶ τῆς ἀρετῆς τὴ σύμφωνη μὲ τὴν προαίρεση, καὶ ἔτσι ἐρευνᾶ πῶς πρέπει καὶ μὲ ποιὸ τρόπο νὰ δημιουργήσει τὴ ζωὴ τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλη. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ τὸ διατυπώσομε ἔτσι ὡς ὁρισμό, ὅτι δηλαδὴ ἡ ζήτηση εἶναι ὄρεξη μιᾶς ἐπιθυμίας, ἐνῶ ἡ διερεύνηση τρόπος ποὺ συντελεῖ στὴν ὄρεξη πρὸς τὴν ἐπιθυμία.

κγ'. Πρέπει πράγματι αὐτὸς ποὺ θὰ σωθεῖ νὰ μὴ νεκρώσει γιὰ τὴν προαίρεση μόνο τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν προαίρεση γιὰ τὴν ἁμαρτία. Καὶ νὰ μὴν ἀναστήσει μονάχα τὴν προαίρεση γιὰ τὴν ἀρετή, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀρετὴ γιὰ τὴν προαίρεση, ὥστε νὰ μὴν αἰσθάνεται ἡ προαίρεση ὅλη νεκρή, χωρισμένη ἀπὸ ὅλη τὴ νεκρὴ ἁμαρτία, ἀλλὰ νὰ αἰσθάνεται ἡ προαίρεση ὅλη ζωντανὴ ὅλη τὴν ἀρετὴ ζωντανὴ σὲ ἕνωση ἀχώριστη. Γιατί, ὅποιος νέκρωσε γιὰ τὴν ἁμαρτία τὴν προαίρεση, ἔγινε σύμφυτος μὲ τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ[11], καὶ ὅποιος τὴν ἀνέστησε μὲ τὴ δικαιοσύνη, ἔγινε σύμφυτος καὶ τῆς ἀνάστασης αὐτοῦ.

κδ'. Ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ προαίρεση ὅταν νεκρώνονται ἡ μία γιὰ τὴν ἄλλη, ἔχουν διπλῆ τὴν ἀναισθησία ἡ μία γιὰ τὴν ἄλλη. Καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ προαίρεση, ἔχοντας τὴ ζωὴ ἡ μία γιὰ τὴν ἄλλη, ἔχουν τὴν αἴσθηση διπλῆ.

κε'. Ὁ Χριστός, ποὺ εἶναι φύσει Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, κληρονομεῖται ἀπὸ ἐμᾶς ὑπερφυσικὰ ὡς Θεὸς σύμφωνα μὲ τὴν ἄρρητη μέθεξη κατὰ χάρη. Καὶ γιὰ μᾶς μὲ τὴ δική μας μορφὴ ὡς ἄνθρωπος μὲ τὸ νὰ μᾶς συνάπτει μὲ τὸν ἑαυτό του κληρονομεῖ τὸν ἑαυτό του μαζί μας κατὰ τὴν ἀκατανόητη συγκατάβαση. Αὐτὸν προθεωρώντας οἱ ἅγιοι πνευματικὰ διδάχθηκαν ὅτι πρέπει στὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ θὰ φανερωθεῖ στὸ μέλλον γιὰ τὴν ἀρετή μας, νὰ προηγοῦνται τὰ κατὰ τὸ παρὸν παθήματα γι' αὐτὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς[12].

κς'. Ὁ νοῦς μὲ τὴν ἐπιθυμία μόνο κινούμενος δίχως τὴ γνώση

12. Ρωμ. 8,25.

τῶν ὄντων αἰτίαν κινούμενος, ζητεῖ μόνον, ὁ δὲ λόγος τοὺς ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθεῖς ποικίλως ἐφοδεύων ἐρευνᾷ λόγους.

κζ΄. Ζήτησίς ἐστιν ἡ τοῦ νοῦ πρώτη τε καὶ ἁπλῆ πρὸς τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετ᾽ ἐφέσεως κίνησις, ἐρεύνησις δέ ἐστιν ἡ πρώτη τε καὶ ἁπλῆ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετά τινος ἐννοίας διάκρισις. Ἐκζήτησις δὲ πάλιν ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ κατ᾽ ἐπιστήμην γνωστικὴ πρὸς τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετά τινος ζεούσης ἐφέσεως κίνησις, ἐξερεύνησις δέ ἐστιν ἡ τοῦ λόγου κατ᾽ ἐνέργειαν τῶν ἀρετῶν περὶ τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετά τινος ἔμφρονος καὶ σοφῆς ἐννοίας γινομένη διάκρισις.

κη΄. Οἱ ἅγιοι καὶ θεῖοι προφῆται, περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἐκζητήσαντές τε καὶ ἐξερευνήσαντες, διάπυρον εἶχον καὶ ζέουσαν μετ᾽ ἐπιστήμης καὶ γνώσεως πρὸς τὸν Θεὸν τὴν τοῦ νοῦ κατ᾽ ἔφεσιν κίνησιν, καὶ ἔμφρονα καὶ σοφὴν τὴν τοῦ λόγου κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν θείων διάκρισιν, οὓς οἱ μιμούμενοι, μετὰ γνώσεως καὶ ἐπιστήμης τὴν τῶν ψυχῶν ἐκζητοῦσι σωτηρίαν, καὶ μετὰ φρονήσεως καὶ σοφίας ἐξερευνῶντες, μετέρχονται τὴν ἐν τοῖς θείοις ἔργοις διάκρισιν.

κθ΄. Διττὴν οἶδε τὴν τῶν θείων γνῶσιν ὁ λόγος, τὴν μὲν σχετικήν, ὡς ἐν λόγῳ μόνῳ κειμένην καὶ νοήμασι καὶ τὴν κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ γνωσθέντος διὰ πείρας οὐκ ἔχουσαν αἴσθησιν, δι᾽ ἧς κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν οἰκονομούμεθα, τὴν δὲ κυρίως ἀληθινήν, ἐπὶ μόνῃ τῇ πείρᾳ κατ᾽ ἐνέργειαν δίχα λόγου καὶ νοημάτων ὅλην τοῦ γνωσθέντος κατὰ χάριν μεθέξει παρεχομένην τὴν αἴσθησιν, δι᾽ ἧς κατὰ τὴν μέλλουσαν λῆξιν τὴν ὑπὲρ φύσιν ὑποδεχόμεθα θέωσιν ἀπαύστως ἐνεργουμένην. Καὶ τὴν μὲν σχετικήν, ὡς ἐν λόγῳ κειμένην καὶ τοῖς νοήμασι, κινητικὴν εἶναί φασι, τῆς πρὸς τὴν μεθέξει κατ᾽ ἐνέργειαν γνῶσιν ἐφέσεως, τὴν δὲ κατ᾽ ἐνέργειαν διὰ τῆς πείρας μεθέξει παρεχομένην τοῦ γνωσθέντος τὴν αἴσθησιν, ἀφαιρετικὴν εἶναι τῆς ἐν λόγῳ κειμένης καὶ νοήμασι γνώσεως.

πρὸς τὴν αἰτία τῶν ὄντων ζητεῖ μονάχα, ἐνῶ ὁ λόγος ἐρευνᾶ μὲ τοὺς συλλογισμούς του τοὺς ἀληθινοὺς λόγους τῶν ὄντων.

κζ'. Ζήτηση εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἁπλῆ σκέψη τοῦ νοῦ μὲ ἐπιθυμία πρὸς τὴν ἴδια τὴν αἰτία, ἐνῶ διερεύνηση εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἁπλῆ διασαφήνιση μὲ κάποια ἔννοια πρὸς τὴν ἴδια τὴν αἰτία. Ἐκζήτηση πάλι εἶναι ἡ γνωστικὴ κίνηση τοῦ νοῦ μ' ἐπιστήμη πρὸς τὴν ἴδια τὴν αἰτία μὲ μιὰ θερμὴ ἐπιθυμία, ἐνῶ ἐξερεύνηση εἶναι ἡ διάκριση ποὺ κάνει ὁ λόγος κατὰ τὴν πράξη τῶν ἀρετῶν πρὸς τὴν αἰτία μὲ κάποια λογικὴ καὶ σοφὴ σκέψη.

κη'. Οἱ ἅγιοι καὶ θεῖοι προφῆτες ἐκζητώντας καὶ ἐξερευνώντας γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν εἶχαν ἔνθερμη καὶ διάπυρη τὴν κίνηση τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεὸ μ' ἐπιστήμη καὶ γνώση καὶ λογικὴ καὶ σοφὴ τὴ διάκριση τοῦ λόγου κατὰ τὴν πράξη τῶν θείων, κι αὐτοὶ ποὺ τοὺς μιμοῦνται ἐκζητοῦν μὲ γνώση κι ἐπιστήμη τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν καί, ἐξερευνώντας μὲ σωφροσύνη καὶ σοφία, προχωροῦν στὴ διάκριση τῶν θείων ἔργων.

κθ'. Ὁ λόγος διακρίνει σὲ δύο τὴ γνώση τῶν θείων· σχετικὴ[13] τὴ μία, ἐπειδὴ ὑπάρχει στὸ λόγο μόνο καὶ τὰ νοήματα καὶ δὲν ἔχει κατὰ τὴν πράξη αἴσθηση ἐκείνου ποὺ γνώρισε μὲ τὴν πείρα, μὲ τὴν ὁποία οἰκονομούμαστε κατὰ τὴν παροῦσα ζωή· τὴν ἄλλη ἀληθινὰ πραγματική, ποὺ μὲ τὴν πείρα μόνο, καὶ στὴν πράξη χωρὶς λόγο καὶ νοήματα, παρέχει μὲ τὴ μέθεξη κατὰ χάρη ὅλη τὴν αἴσθηση ἐκείνου ποὺ ἔχει γνωσθεῖ, μὲ τὴν ὁποία κατὰ τὴ μελλοντικὴ ζωὴ δεχόμαστε τὴν πάνω ἀπὸ τὴ φύση θέωση ποὺ ἐνεργεῖται ἀκατάπαυστα. Καὶ ἡ σχετικὴ γνώση, ἐπειδὴ κινεῖται στὸ λόγο καὶ τὰ νοήματα, λένε ὅτι κινεῖ τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴ γνώση στὴν πράξη μὲ μέθεξη, ἐνῶ ἡ ἄλλη, ποὺ στὴν πράξη παρέχει μὲ τὴν πείρα κατὰ μέθεξη τὴν αἴσθηση ἐκείνου ποὺ ἔχει γνωσθεῖ, ἀφαιρεῖ τὴ γνώση ποὺ γίνεται μὲ τὸ λόγο καὶ τὰ νοήματα.

---

13. Μπορεῖ κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Migne νὰ λεχθεῖ καὶ ἀναφορικὴ ἢ ἀφαιρετική.

λ΄. Διττὴν εἶναι λέγει τὴν γνῶσιν, τὴν μὲν ἐν λόγῳ κειμένην καὶ θείοις νοήμασι κατ᾽ εἶδος παροῦσαν τὴν αἴσθησιν τῶν νοηθέντων οὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ κατ᾽ ἐνέργειαν μόνην ἔχουσαν, δίχα λόγου καὶ νοημάτων, τῶν ἀληθῶν τὴν κατ᾽ εἶδος ἀπόλαυσιν. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ γνώσεως ὁ λόγος τὸ γνωστὸν πέφυκεν ὑποσημαίνειν, κινεῖ τὴν ἔφεσιν τῶν δι᾽ αὐτοῦ κινουμένων πρὸς τὴν τοῦ σημανθέντος ἀπόλαυσιν.

λα΄. Ἀμήχανον εἶναί φασιν οἱ σοφοὶ συνυπάρχειν τῇ πείρᾳ τοῦ Θεοῦ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον, ἢ τῇ αἰσθήσει τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ αὐτοῦ νόησιν. Λόγον δὲ περὶ Θεοῦ φημι τὴν ἐκ τῶν ὄντων ἀναλογίαν τῆς περὶ αὐτοῦ γνωστικῆς θεωρίας, αἴσθησιν δὲ τὴν ἐν τῇ μεθέξει πεῖραν τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν, νόησιν δὲ τὴν ἐκ τῶν ὄντων ἁπλῆν περὶ αὐτοῦ καὶ ἑνιαίαν γνῶσιν· τάχα δὲ καὶ ἐπ᾽ ἄλλου παντὸς τοῦτο γνωρίζεται, εἴπερ ἡ τοῦδε τοῦ πράγματος πεῖρα τὸν περὶ αὐτοῦ καταπαύει λόγον, καὶ ἡ τοῦδε τοῦ πράγματος αἴσθησις τὴν περὶ αὐτοῦ σχολάζουσαν ἐργάζεται νόησιν. Πεῖραν δὲ λέγω αὐτὴν τὴν κατ᾽ ἐνέργειαν γνῶσιν, τὴν μετὰ πάντα λόγον ἐπιγινομένην, αἴσθησιν δὲ αὐτὴν τοῦ γνωσθέντος τὴν μέθεξιν, τὴν μετὰ πᾶσαν νόησιν ἐκφαινομένην. Καὶ τοῦτο τυχὸν μυστικῶς διδάσκων ὁ μέγας Ἀπόστολος, φησίν· «Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται», περὶ τῆς ἐν λόγῳ κειμένης καὶ νοήμασι γνώσεως δηλονότι φάσκων.

λβ΄. Ἐχρῆν ὡς ἀληθῶς τὸν κατὰ φύσιν τῆς τῶν ὄντων οὐσίας δημιουργὸν καὶ τῆς κατὰ χάριν αὐτουργὸν γενέσθαι τῶν γεγονότων θεώσεως, ἵνα ὁ τοῦ εἶναι δοτὴρ φανῇ καὶ τοῦ ἀεὶ εὖ εἶναι χαριστικός. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν τῶν ὄντων ἑαυτὸ τὸ παράπαν, ἢ ἄλλο γινώσκει ὅ τί ποτε κατ᾽ οὐσίαν ἐστίν, εἰκότως οὐδὲ τῶν γενησομένων οὐδενὸς οὐδὲν τῶν ὄντων ἔχει κατὰ φύσιν τὴν πρόγνωσιν, πλὴν τοῦ ὑπὲρ τὰ ὄντα Θεοῦ καὶ ἑαυτὸν γινώσκον-

λ'. Εἶναι διπλῆ, λέγει, ἡ γνώση· ἡ μία βρίσκεται στὸ λόγο καὶ στὰ θεῖα νοήματα, χωρὶς νὰ ἔχει παροῦσα τὴν αἴσθηση ἐκείνων ποὺ νοήθηκαν μὲ τὴ μορφή τους· ἐνῶ ἡ ἄλλη ἔχει στὴν πράξη μόνο, χωρὶς λόγο καὶ νοήματα, τὴν ἀπόλαυση τῶν ἀληθινῶν μὲ τὴ μορφή τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λόγος ἔχει στὴ φύση του νὰ ἐπισημαίνει τὸ γνωστὸ μὲ τὴ γνώση, ὠθεῖ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνων ποὺ κινοῦνται ἀπὸ αὐτὸν πρὸς τὴν ἀπόλαυση ἐκείνου ποὺ ἐπισημάνθηκε.

λα'. Εἶναι ἀδύνατο, λένε οἱ σοφοί, νὰ συνυπάρχει μὲ τὴν πείρα ποὺ ἔχομε γιὰ τὸν Θεό, ὁ λόγος γι' αὐτόν, ἢ μὲ τὴν αἴσθηση γιὰ τὸν Θεὸ ἡ νόηση γι' αὐτόν. Καὶ λόγο γιὰ τὸν Θεὸ λέγω τὴν ἀναλογία ἐκ μέρους τῶν ὄντων τῆς γνωστικῆς θεωρίας γι' αὐτόν· αἴσθηση λέγω τὴν πείρα κατὰ μέθεξη τῶν πάνω ἀπὸ τὴ φύση ἀγαθῶν, καὶ νόηση τὴν ἁπλῆ καὶ ἑνιαία γνώση γι' αὐτὸν ἀπὸ τὰ ὄντα, τὸ ὁποῖο εἶναι ἴσως γνώρισμα καὶ κάθε ἄλλου, ἐφόσον ἡ πείρα αὐτοῦ τοῦ πράγματος θέτει τέρμα στὸ λόγο γι' αὐτό. Πείρα πάλι λέγω τὴν ἴδια τὴν κατὰ τὴν ἐνέργεια γνώση, ποὺ ἀκολουθεῖ ἔπειτα ἀπὸ κάθε λόγο, ἐνῶ αἴσθηση τὴν ἴδια τὴ μέθεξη ἐκείνου ποὺ ἔγινε γνωστό, ποὺ ἐμφανίζεται ἔπειτα ἀπὸ κάθε νόηση. Καὶ αὐτὸ ἴσως διδάσκοντας ὁ μέγας Ἀπόστολος λέγει, «Εἴτε εἶναι προφητεῖες θὰ καταργηθοῦν, εἴτε γλῶσσες θὰ σταματήσουν, εἴτε γνώση θὰ καταργηθεῖ»[14], μιλώντας δηλαδὴ γιὰ τὴ γνώση ποὺ γίνεται μὲ τὸ λόγο καὶ τὰ νοήματα.

λβ'. Ἔπρεπε πράγματι ὁ δημιουργὸς κατὰ τὴ φύση τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, νὰ γίνει αὐτουργὸς καὶ τῆς κατὰ χάρη θεώσεως τῶν δημιουργημάτων, γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι αὐτὸς ποὺ δίνει τὸ εἶναι καὶ χαρίζει καὶ τὸ παντοτινὸ μακάριο εἶναι. Ἐπειδὴ λοιπὸν κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν γνωρίζει καθόλου τὸν ἑαυτό του ἢ κάποιο ἄλλο τί τέλος πάντων εἶναι στὴν οὐσία του, εἶναι εὔλογο ὅτι κι ἀπὸ τὰ ὄντα κανένα κατὰ φύση δὲν ἔχει τὴν πρόγνωση γιὰ κανένα ἀπὸ

14. Α' Κορ. 13, 8.

τος, ὅτι κατ' οὐσίαν ἐστί, καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων, καὶ πρὶν γενέσθαι προεγνωκότος τὴν ὕπαρξιν· καὶ μέλλοντος κατὰ χάριν φιλοτιμεῖσθαι τοῖς οὖσι τὴν ἑαυτῶν καὶ ἄλλων, ὅ τί ποτε κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσι γνῶσιν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ μονοειδῶς προόντας τῆς αὐτῶν γενέσεως φανερῶσαι λόγους.

λγ΄. Ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήσας λόγος, οὐ συνέκτισεν αὐτῇ κατὰ αἴσθησιν, οὔτε ἡδονὴν οὔτε ὀδύνην, ἀλλὰ δύναμίν τινα κατὰ νοῦν αὐτῇ πρὸς ἡδονήν, καθ' ἣν ἀρρήτως ἀπολαύειν αὐτοῦ δυνήσεται, ἐνετεκτήνατο. Ταύτην δὲ τὴν δύναμιν, λέγω δὲ τὴν κατὰ φύσιν τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἔφεσιν, ἅμα τῷ γενέσθαι, τῇ αἰσθήσει δοὺς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, πρὸς τὰ αἰσθητὰ κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην κίνησιν διὰ μέσης τῆς αἰσθήσεως ἔσχε παρὰ φύσιν ἐνεργουμένην τὴν ἡδονήν, ᾗτινι, κατὰ πρόνοιαν ὁ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κηδόμενος, παρέπηξεν, ὥσπερ τινὰ τιμωρὸν δύναμιν, τὴν ὀδύνην, καθ' ἣν ὁ τοῦ θανάτου μετὰ σοφίας ἐνερριζώθη τῇ τοῦ σώματος φύσει νόμος, περιορίζων τῆς τοῦ νοῦ μανίας παρὰ φύσιν ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ κινουμένην τὴν ἔφεσιν.

λδ΄. Ἡδονὴ καὶ ὀδύνη τῇ φύσει τῆς σαρκὸς οὐ συνεκτίσθησαν, ἀλλ' ἡ παράβασις τὴν μὲν ἐπενόησεν εἰς φθορὰν τῆς προαιρέσεως, τὴν δὲ κατεδίκασεν εἰς λύσιν τῆς φύσεως, ἵνα ἡ μὲν ἡδονὴ ψυχῆς ἑκούσιον ἐργάσηται θάνατον τὴν ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ὀδύνη διὰ τῆς λύσεως τὴν κατ' εἶδος ποιήσηται τῆς σαρκὸς ἀπογένεσιν. Κατὰ πρόνοιαν γὰρ πρὸς κόλασιν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἡδονῆς δέδωκεν ὁ Θεὸς τῇ φύσει τὴν παρὰ προαίρεσιν ὀδύνην καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ θάνατον.

λε΄. Διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν τῇ φύσει παρὰ λόγον ἡδονὴν ἡ κατὰ λόγον ἐπεισῆλθεν ὀδύνη, διὰ πολλῶν παθημάτων, ἐν οἷς καὶ ἐξ ὧν ὁ θάνατος, ποιουμένη τῆς παρὰ φύσιν ἡδονῆς τὴν

τὰ ὄντα ποὺ θὰ γίνουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν πάνω ἀπὸ τὰ ὄντα, ποὺ καὶ τὸν ἑαυτό του γνωρίζει τί εἶναι στὴν οὐσία του, καὶ ὅλων ὅσων δημιούργησε καὶ πρὶν ἀκόμα γίνουν προγνώριζε τὴν ὕπαρξη, καὶ ποὺ ἔμελλε κατὰ χάρη νὰ παραχωρήσει στὰ ἴδια τὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ τῶν ἄλλων, τί εἶναι τέλος πάντων, καὶ νὰ φανερώσει σ' αὐτὰ τοὺς λόγους τῆς γένεσής τους ποὺ προϋπάρχουν ἑνιαῖοι μέσα του.

λγ'. Ὁ Λόγος (Θεὸς) ποὺ δημιούργησε τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων δὲν συνδημιούργησε μαζί της στὴν αἴσθηση οὔτε τὴν ἡδονὴ οὔτε τὴν ὀδύνη, ἀλλὰ κατασκεύασε μέσα στὸ νοῦ της κάποια δυνατότητα πρὸς ἡδονή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία κατὰ τρόπον ἄρρητο μπορεῖ νὰ τὴν ἀπολαύσει. Αὐτὴ τὴ δυνατότητα, ἐννοῶ τὸν φυσικὸ πόθο τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεό, ἀμέσως μόλις ἔγινε, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τὴν παρέδωσε στὴν αἴσθηση καὶ εἶδε νὰ πραγματοποιεῖται ἡ ἡδονὴ πρὸς τὰ αἰσθητὰ παραφύση στὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴν πρώτη κίνηση. Ἔτσι κοντὰ σ' αὐτήν, προνοώντας αὐτὸς ποὺ φροντίζει γιὰ τὴ σωτηρία μας, παρέπηξε σὰν μιὰ τιμωρὸ δύναμη τὴν ὀδύνη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐμφυτεύθηκε μέσα στὴ φύση τοῦ σώματος μὲ σοφία ὁ νόμος τοῦ θανάτου, ποὺ περιορίζει τὴν ἔφεση τῆς μανίας τοῦ νοῦ νὰ κινεῖται παραφύση πρὸς τὰ αἰσθητά.

λδ'. Ἡδονὴ καὶ ὀδύνη δὲν δημιουργήθηκαν μαζὶ μὲ τὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ τὴ μία τὴν ἐπινόησε ἡ παράβαση γιὰ νὰ φθείρει τὴν προαίρεση, ἐνῶ τὴν ἄλλη τὴν προόρισε γιὰ τὸν ὄλεθρο τῆς φύσης, ὥστε ἡ ἡδονὴ νὰ κάνει τὴν ἁμαρτία ἑκούσιο θάνατο τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ ὀδύνη μὲ τὸν ὄλεθρο νὰ προκαλέσει τὴ διάλυση τῆς μορφῆς τῆς σάρκας. Γιατὶ ὁ Θεὸς κατὰ πρόνοια γιὰ τὴν τιμωρία τῆς ἑκούσιας ἡδονῆς ἔδωσε στὴ φύση τὴν ἀκούσια ὀδύνη καὶ τὸ θάνατο ποὺ προξενεῖ αὐτή.

λε'. Ἐξαιτίας τῆς ἡδονῆς ποὺ εἰσῆλθε παράλογα στὴ φύση ἀκολούθησε λογικὰ ἡ ὀδύνη, ἡ ὁποία μὲ πολλὰ παθήματα, ὅπου παραμένει καὶ ἀπ' ὅπου προέρχεται ὁ θάνατος, ἀφαιρεῖ τὴν παρα-

ἀφαίρεσιν (οὐ μὴν δὲ καὶ τελείαν ἀναίρεσιν), καὶ ἣν ἡ κατὰ νοῦν τῆς θείας ἡδονῆς ἀναδείκνυσθαι πέφυκε χάρις.

λϛ΄. Ἡ τῶν ἑκουσίων πόνων ἐπίνοια καὶ ἡ τῶν ἀκουσίων ἐπαγωγή, ἀφαιροῦνται μὲν τὴν ἡδονήν, τὴν κατ' ἐνέργειαν αὐτῆς καταπαύουσαι κίνησιν, οὐκ ἀναιροῦσι δὲ τὴν ὥσπερ νόμον τῇ φύσει ἐγκειμένην πρὸς γένεσιν αὐτῇ δύναμιν. Ἡ γὰρ κατ' ἀρετὴν φιλοσοφία γνώμης ἀπάθειαν, ἀλλ' οὐ φύσεως ἐργάζεσθαι πέφυκε, καθ' ἣν δηλαδὴ τὴν γνωμικὴν ἀπάθειαν ἡ κατὰ νοῦν τῆς θείας ἡδονῆς ἐπιγίνεται χάρις.

λζ΄. Πᾶς πόνος ὡς αἰτίαν τῆς ἰδίας γενέσεως ἔχων, κατ' ἐνέργειαν προηγουμένην, τὴν ἡδονήν, χρέος ἐστὶ δηλαδή, φυσικῶς κατ' αἰτίαν παρὰ πάντων τῶν μετειληφότων τῆς φύσεως ἐκτιννύμενον. Τῇ γὰρ παρὰ φύσιν ἡδονῇ πάντως παρέπεται φυσικῶς ὁ πόνος ἐν πᾶσιν, ὧν ὁ τῆς ἡδονῆς νόμος ἀναιτίως προκαθηγήσατο τῆς γενέσεως. Ἀναίτιον δέ φημι τὴν ἐκ τῆς παραβάσεως ἡδονήν, ὡς μὴ γενομένην δηλονότι προλαβόντος πόνου διάδοχον.

λη΄. Ἀμήχανον ἦν παντελῶς, τὴν φύσιν ὑποκλιθεῖσαν τῇ τε κατὰ προαίρεσιν ἡδονῇ καὶ τῇ παρὰ προαίρεσιν ὀδύνῃ, πάλιν εἰς τὴν ἐξαρχῆς ἀνακληθῆναι ζωήν, εἰ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ δημιουργός, προαιρέσει δεχόμενος τὴν πρὸς κόλασιν τῆς κατὰ προαίρεσιν τῆς φύσεως ἡδονῆς, ἐπινοηθεῖσαν ὀδύνην, οὐκ ἔχουσαν προηγουμένην αὐτῆς τὴν ἐξ ἡδονῆς γένεσιν, ἵνα τῆς ἐκ καταδίκης ἐλευθερώσῃ τὴν φύσιν γεννήσεως, ἐξ ἡδονῆς ἀρχὴν οὐκ ἔχουσαν καταδεχόμενος γέννησιν.

λθ΄. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παράβασιν πάντες ἄνθρωποι τὴν ἡδονὴν εἶχον τῆς ἰδίας φυσικῶς προκαθηγουμένην γενέσεως, καὶ οὐδεὶς ἦν τὸ σύνολον ὁ τῆς καθ' ἡδονὴν ἐμπαθοῦς γενέσεως φυσικῶς ὑπάρχων ἐλεύθερος, ἀλλ' ὡς χρέος πάντες φυσικὸν ἀποδιδόντες τοὺς πόνους, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς ὑπέμενον θάνατον,

φύση ἡδονὴ (χωρὶς βέβαια καὶ νὰ τὴν ἀναιρεῖ τελείως), ἀπὸ ὅπου ἀναδεικνύεται ἡ χάρη τῆς νοερῆς θείας ἡδονῆς.

λϛ΄. Ἡ σκέψη τῶν ἑκούσιων πόνων καὶ ἡ προσθήκη τῶν ἀκούσιων, ἀφαιροῦν βέβαια τὴν ἡδονὴ σταματώντας τὴν κίνησή της πρὸς ἐκδήλωσή, δὲν ἀναιροῦν ὅμως τὴ δύναμή της πρὸς γένεση ποὺ ὑπάρχει μέσα στὴ φύση σὰν νόμος. Ἡ σύμφωνη δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρετὴ φιλοσοφία δημιουργεῖ τὴν ἀπάθεια τῆς γνώμης ὄχι ὅμως τῆς φύσης, κατὰ τὴν ὁποία, δηλαδὴ τὴ γνωμικὴ ἀπάθεια, ἐκδηλώνεται ἡ χάρη τῆς νοερῆς θείας ἡδονῆς.

λζ΄. Κάθε πόνος, ποὺ ἔχει ὡς αἰτία τῆς γένεσής του νὰ προηγεῖται τὴν ἐνέργεια τῆς ἡδονῆς, εἶναι προφανῶς ἕνα χρέος, ποὺ κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ δικαιολογημένα καταβάλλεται ἀπὸ ὅλους ὅσοι μετέχουν τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ στὴν παραφύση ἡδονὴ ἀκολουθεῖ ὁπωσδήποτε σύμφωνα μὲ τὴ φύση ὁ πόνος σὲ ὅλα στὰ ὁποῖα προηγήθηκε χωρὶς αἰτία ὁ νόμος τῆς ἡδονῆς. Ἀναίτια λέγω τὴν ἡδονὴ ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν παράβαση, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν διαδέχθηκε προηγούμενο πόνο.

λη΄. Ἦταν τελείως ἀδύνατο, ἡ φύση ποὺ ὑποτάχτηκε καὶ στὴν ἑκούσια ἡδονὴ καὶ στὴν ἀκούσια ὀδύνη, νὰ ἀνακληθεῖ στὴν ἐξαρχῆς ζωή, ἂν δὲν γινόταν ἄνθρωπος ὁ δημιουργός, δεχόμενος μὲ θέλησή του τὴν ὀδύνη ποὺ ἐπινοήθηκε πρὸς τιμωρία τῆς ἑκούσιας φυσικῆς ἡδονῆς καὶ ποὺ δὲν εἶχε προηγούμενή της τὴ γένεση ἀπὸ ἡδονή, ὥστε νὰ ἐλευθερώσει τὴ φύση ἀπὸ τὴν ἀπὸ τὴ γέννηση καταδίκη, ἀποδεχόμενος γέννηση ποὺ δὲν εἶχε ἀρχὴ ἀπὸ τὴν ἡδονή.

λθ΄. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παράβαση ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχαν προκαθηγούμενη φυσικὰ στὴν ἴδια τους τὴ γένεση τὴν ἡδονὴ καὶ κανένας ἀπολύτως δὲν ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἐμπαθῆ γέννηση μὲ τὴν ἡδονή, ἀλλὰ ὅλοι κατέβαλλαν ὡς φυσικὸ χρέος τοὺς πόνους καὶ ὑπέμεναν τὸ θάνατο ἀπὸ αὐτούς, καὶ ἦταν τελείως ἀδύνατο νὰ

καὶ ἦν ἄπορος παντάπασιν ὁ τῆς ἐλευθερίας τρόπος τοῖς ὑπὸ τῆς ἀδίκου τυραννουμένοις ἡδονῆς καὶ ὑπὸ τῶν δικαίων πόνων καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῖς δικαιοτάτου θανάτου φυσικῶς ἐνεχομένοις, ἔδει δὲ πρὸς ἀναίρεσιν μὲν τῆς ἀδικωτάτης ἡδονῆς καὶ τῶν δι' αὐτὴν δικαιοτάτων πόνων, ὑφ' ὧν ἐλεεινῶς διεσπᾶτο πάσχων ὁ ἄνθρωπος, ἐκ φθορᾶς τῆς καθ' ἡδονὴν ἔχων τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, καὶ εἰς φθορὰν τὴν διὰ τοῦ θανάτου τὸ τῆς ζωῆς καταλήγων τέλος, πρὸς δὲ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἀπαθοῦς φύσεως ἐπινοηθῆναι πόνον καὶ θάνατον, ἄδικον ὁμοῦ καὶ ἀναίτιον· ἀναίτιον μὲν ὡς οὐδαμῶς προλαβοῦσαν ἡδονὴν ἐσχηκότα πρὸς γένεσιν, ἄδικον δὲ ὡς οὐδεμιᾶς τὸ παράπαν ζωῆς ἐμπαθοῦς ὄντα διάδοχον, ἵνα μέσος διαληφθεὶς ἡδονῆς ἀδίκου καὶ πόνου καὶ θανάτου δικαιοτάτου, πόνος καὶ θάνατος ἀδικώτατος ἀνέλῃ διόλου τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀδικωτάτην ἀρχὴν καὶ τὸ δι' αὐτὴν διὰ θανάτου δικαιότατον τέλος τῆς φύσεως, καὶ γένηται πάλιν ἡδονῆς καὶ ὀδύνης ἐλεύθερον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐκληρίαν ἀπολαβούσης τῆς φύσεως, μηδενὶ τῶν ἐμπεφυκότων τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν γνωρισμάτων μολυνομένην. Διὰ τοῦτο Θεὸς ὑπάρχων τέλειος κατὰ φύσιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, γίνεται τέλειος ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς νεορᾶς καὶ σώματος παθητοῦ κατὰ φύσιν παραπλησίως ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας συνεστώς, τὴν μὲν ἐκ τῆς παρακοῆς ἡδονὴν οὐδαμῶς τὸ σύνολον ἐσχηκώς, προηγουμένην αὐτοῦ τῆς ἐκ γυναικὸς ἐν χρόνῳ γεννήσεως, τὴν δὲ δι' αὐτὴν ὀδύνην ὑπάρχουσαν τέλος τῆς φύσεως, διὰ φιλανθρωπίαν κατὰ θέλησιν προσηκάμενος, ἵνα, πάσχων ἀδίκως, ἀνέλῃ τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀδίκου τυραννοῦσαν τὴν φύσιν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, οὐκ ἔχουσαν ὡς χρέος ὑπὲρ αὐτῆς ἐκτιννύμενον κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τοῦ Κυρίου τὸν θάνατον, ἀλλὰ μᾶλλον κατ' αὐτῆς προβεβλημένον, καὶ τὸ διὰ τοῦ θανάτου δίκαιον τέλος ἐξαφανίσῃ τῆς φύσεως, οὐκ ἔχων τὴν δι' ἣν ἐπεισῆλθε καὶ ὑπ' αὐτοῦ δικαίως τιμωρουμένην ὡς αἰτίαν τοῦ εἶναι παράνομον ἡδονήν.

μ'. Ἔδει ὡς ἀληθῶς ἔδει, σοφὸν καὶ δίκαιον καὶ δυνατὸν

ὑπάρξει ὁ τρόπος τῆς ἐλευθερίας γιὰ ἐκείνους ποὺ τυραννοῦνταν ἀπὸ τὴν ἄδικη ἡδονὴ καὶ ἀπὸ τοὺς δίκαιους πόνους καὶ ἦταν φυσικῶς ἔνοχοι γιὰ τὸ δικαιότατο θάνατο ποὺ ἐπιβλήθηκε σ' αὐτούς, ἔπρεπε ὅμως γιὰ τὴν ἀναίρεση τῆς ἀδικώτατης ἡδονῆς καὶ τῶν ἐξαιτίας της δικαιότατων πόνων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑποφέροντας ὁ ἄνθρωπος ἄθλια βρισκόταν σὲ διάσπαση, ἔχοντας τὴν ἀρχὴ τῆς γένεσής του ἀπὸ τὴ φθορὰ τῆς ἡδονῆς καὶ ὁδηγώντας τὸ τέλος τῆς ζωῆς του στὴ φθορὰ τοῦ θανάτου, ἐνῶ γιὰ τὴν ἐπανόρθωση τῆς ἀπαθοῦς φύσης χρειαζόταν νὰ ἐπινοηθοῦν πόνος καὶ θάνατος, ἄδικος καὶ μαζὶ ἀδικαιολόγητος, ἀδικαιολόγητος, γιατὶ γιὰ τὴ γένεσή του δὲν εἶχε καθόλου προηγηθεῖ ἡδονή, καὶ ἄδικος, γιατὶ δὲν διαδεχόταν καθόλου καμμιὰ ἐμπαθῆ ζωή, ὥστε ὁ ἀδικώτατος πόνος καὶ θάνατος, εὑρισκόμενος ἀνάμεσα στὴν ἄδικη ἡδονὴ καὶ τὸν δικαιότατο πόνο καὶ θάνατο, νὰ ἀναιρέσει ἐξολοκλήρου τὴν ἀδικώτατη ἀρχὴ ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καὶ τὸ ἐξαιτίας της δικαιότατο μὲ τὸ θάνατο τέλος τῆς φύσης καὶ νὰ ἐλευθερωθεῖ πάλι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ὀδύνη καὶ νὰ ἀπολαύσει ἡ φύση τὴν ἐξαρχῆς καλοτυχιά, χωρὶς νὰ τὴ μολύνει κανένα γνώρισμα ἀπὸ ὅσα ἔχουν φυτευθεῖ σ' ὅσους ὑπόκεινται στὴ γένεση καὶ τὴ φθορά, γι' αὐτὸ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἦταν κατὰ τὴ φύση τέλειος Θεός, γίνεται τέλειος ἄνθρωπος μὲ ψυχὴ νοερὴ καὶ σῶμα παθητὸ κατὰ τὴ φύση καὶ ὅμοιο μὲ τὸ δικό μας, χωρὶς μόνο τὴν ἁμαρτία, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε βέβαια ἀπολύτως καθόλου τὴν ἡδονὴ ἀπὸ τὴν παρακοὴ προηγούμενη ἀπὸ τὴ χρονικὴ ἀπὸ γυναίκα γέννησή του, δέχθηκε ὅμως θέλοντας ἀπὸ φιλανθρωπία τὴν ἀπὸ αὐτὴν ὀδύνη ποὺ εἶναι τὸ τέλος τῆς φύσης, ὥστε, πάσχοντας ἄδικα, νὰ ἀναιρέσει τὴν ἀρχὴ τῆς γένεσης ποὺ ἀπὸ ἄδικη ἡδονὴ τυραννοῦσε τὴ φύση, ποὺ δὲν τῆς ὀφειλόταν νὰ τῆς καταβληθεῖ ὡς χρέος, ὅπως ἀπὸ ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς εἶχε ἐπιβληθεῖ, καὶ νὰ ἐξαφανίσει τὸ δίκαιο τέλος τῆς φύσης μὲ τὸ θάνατο, ἂν καὶ δὲν εἶχε ὡς αἰτία τῆς ὕπαρξής του τὴν παράνομη ἡδονή, γιὰ τὴν ὁποία προστέθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ δίκαια τιμωρεῖται ἀπὸ αὐτόν.

μ'. Ἔπρεπε πραγματικά, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ Κύριος σοφὸς καὶ

ὄντα κατὰ φύσιν τὸν Κύριον, ὡς μὲν σοφὸν μὴ ἀγνοῆσαι τὸν τρόπον τῆς ἰατρείας, ὡς δίκαιον δὲ μὴ τυραννικὴν ποιήσασθαι τοῦ κατειλημμένου κατὰ γνώμην ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν, ὡς δὲ πάντα δυνάμενον μὴ ἀτονῆσαι πρὸς τὴν τῆς ἰατρείας ἐκπλήρωσιν.

μα΄. Τὸ μὲν σοφὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ γενέσθαι φύσει κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπον δείκνυται, τὸ δὲ δίκαιον ἐν τῷ τὸ παθητὸν κατὰ τὴν γένεσιν ὁμοίως ἡμῖν ἀνειληφέναι τῆς φύσεως, τὸ δὲ δυνατὸν ἐν τῷ διὰ παθημάτων καὶ θανάτου ζωὴν ἀΐδιον τῇ φύσει δημιουργῆσαι καὶ ἀπάθειαν ἄτρεπτον.

μβ΄. Τὸν μὲν τῆς σοφίας λόγον ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἰατρείας φανερὸν ὁ Κύριος ἐποίησε, χωρὶς τροπῆς καὶ τῆς οἱασοῦν ἀλλοιώσεως γενόμενος ἄνθρωπος, τὴν ἰσότητα δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν τῷ μεγέθει τῆς συγκαταβάσεως ἔδειξε, τὸ ἐν τῷ παθητῷ κατάκριμα τῆς φύσεως κατὰ θέλησιν ὑποδύς, κἀκεῖνο ποιήσας ὅπλον πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν καὶ τοῦ δι' αὐτὴν θανάτου, τουτέστι τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς δι' αὐτὴν ὀδύνης, ἐν ᾧ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε καὶ τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡδονὴν τῆς ἁμαρτίας τυραννὶς καὶ ἡ δι' αὐτὴν κατὰ τὴν ὀδύνην τοῦ θανάτου δυναστεία. Ἐν γὰρ τῷ παθητῷ προδήλως ὑπάρχει τῆς φύσεως τὸ τῆς ἡδονῆς κράτος καὶ τὸ τῆς ὀδύνης. Καὶ γάρ πως τῆς ὀδύνης πλέον τὸ κατὰ φύσιν ἐπιτεινόμενον πρόστιμον, διὰ τῆς ἡδονῆς αὐτὴν παραμυθεῖσθαι σπουδάζομεν· θέλοντες γὰρ ἐκφυγεῖν τὴν κατὰ τὴν ὀδύνην ἐπίπονον αἴσθησιν, πρὸς τὴν ἡδονὴν καταφεύγομεν, τῷ τῆς ὀδύνης αἰκισμῷ πιεζομένην τὴν φύσιν ἐπιχειροῦντες παραμυθεῖσθαι. Σπεύδοντες δὲ διὰ τῆς ἡδονῆς τὰ τῆς ὀδύνης ἀμβλῦναι κινήματα, πλέον αὐτῆς τὸ καθ' ἑαυτῶν ἐπικυροῦμεν χειρόγραφον, ὀδύνης καὶ πόνων ἔχειν τὴν ἡδονὴν ἀπολελυμένην οὐ δυνάμενοι.

μγ΄. Τὴν δὲ τῆς ὑπερβαλλούσης δυνάμεως ἰσχὺν δῆλον κατέστησε, τῶν οἷς αὐτὸς ἔπασχεν ἐναντίων, ὑποστήσας τῇ φύσει

δίκαιος καὶ δυνατὸς κατὰ τὴ φύση, ὥστε ὡς σοφὸς νὰ μὴν ἀγνοήσει τὸν τρόπο τῆς ἰατρείας, ὡς δίκαιος νὰ μὴν κάνει τυραννικὴ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ αἰχμαλώτισε τὴ γνώμη του ἡ ἁμαρτία, κι ὡς δυνατὸς γιὰ τὰ πάντα νὰ μὴ φανεῖ ἀδύναμος ὡς πρὸς τὴν ὁλοκλήρωση τῆς θεραπείας.

μα'. Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ φανερώνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἔγινε πραγματικὰ κατὰ τὴ φύση ἄνθρωπος. Ἡ δικαιοσύνη του ἀπὸ τὸ ὅτι ἀνέλαβε τὸ παθητὸ τῆς φύσης κατὰ τὴ γένεσή του ὅμοια μ' ἐμᾶς. Καὶ ἡ δύναμή του, ἀπὸ τὸ ὅτι δημιούργησε μὲ τὰ παθήματα καὶ τὸ θάνατό του στὴ φύση ζωὴ αἰώνια καὶ ἀπάθεια ἀμετάβλητη.

μβ'. Ὁ Κύριος φανέρωσε τὴ σοφία του μὲ τὸν τρόπο τῆς θεραπείας, ἀφοῦ ἔγινε ἄνθρωπος χωρὶς τροπὴ καὶ ὁποιαδήποτε ἀλλοίωση· τὴν ἰσότητα τῆς δικαιοσύνης τὴν ἔδειξε μὲ τὸ μέγεθος τῆς συγκατάβασής του, ἀφοῦ ὑποδύθηκε θέλοντας τὴν καταδικασμένη παθητότητα τῆς φύσης καὶ κάνοντάς την ὅπλο γιὰ τὴν ἀναίρεση τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ ἀπὸ αὐτὴν θανάτου, δηλαδὴ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἐξαιτίας της ὀδύνης, ὅπου ὑπῆρχε ἡ κυριαρχία τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου καὶ ἡ μέσω τῆς ἡδονῆς τυραννικὴ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας καὶ ἡ ἐξαιτίας αὐτῆς κατὰ τὴν ὀδύνη δύναμη τοῦ θανάτου. Γιατὶ εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἡ δυναστεία τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης ὑπάρχει στὸ παθητὸ τῆς φύσης. Γιατί, ὅταν κατὰ κάποιο τρόπο ἐπιτείνεται περισσότερο τὸ πρόστιμο τῆς ὀδύνης, προσπαθοῦμε νὰ τὴ διαλύσομε μὲ τὴν ἡδονή. Θέλοντας δηλαδὴ ν' ἀποφύγομε τὴν ἐπίπονη αἴσθηση τῆς ὀδύνης καταφεύγομε στὴν ἡδονή, προσπαθώντας ν' ἀνακουφίσομε τὴ φύση ποὺ καταπιέζεται ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς ὀδύνης. Σπεύδοντας πάλι ν' ἀμβλύνομε τὰ χτυπήματα τῆς ὀδύνης μὲ τὴν ἡδονή, ἐπικυρώνομε ἐντονώτερα τὸ εἰς βάρος μας χειρόγραφο, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ ἔχομε τὴν ἡδονὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὀδύνη καὶ πόνους.

μγ'. Τὴν πάνω ἀπὸ ὅλα ὑπερβολικὴ δύναμή του τὴ φανέρωσε, καθιστώντας ἄτρεπτη στὴ φύση τὴ γένεση μὲ τὰ δεινὰ ποὺ ἔπασχε

τὴν γένεσιν ἄτρεπτον· διὰ πάθους γὰρ τὴν ἀπάθειαν, καὶ διὰ πόνων τὴν ἄνεσιν, καὶ διὰ θανάτου τὴν ἀΐδιον ζωὴν τῇ φύσει δούς, πάλιν ἀποκατέστησε, ταῖς ἑαυτοῦ καταστερήσεσι τὰς ἕξεις ἀνακαινίσας τῆς φύσεως, καὶ διὰ τῆς ἰδίας σαρκώσεως τὴν ὑπὲρ φύσιν χάριν δωρησάμενος τῇ φύσει, τὴν θέωσιν.

μδ΄. Γέγονεν ὁ Θεὸς κατ᾽ ἀλήθειαν ἄνθρωπος, καὶ δέδωκεν ἄλλην ἀρχὴν τῇ φύσει δευτέρας γενέσεως, διὰ πόνου πρὸς ἡδονὴν μελλούσης ζωῆς καταλήγουσαν. Ὡς γὰρ Ἀδὰμ ὁ προπάτωρ, τὴν θείαν ἐντολὴν παραβάς, ἄλλην ἀρχὴν γενέσεως, ἐξ ἡδονῆς μὲν συνισταμένην, εἰς δὲ τὸν διὰ πόνου θάνατον τελευτῶσαν τῇ φύσει παρὰ τὴν πρώτην παρεισήγαγε, καὶ ἐπενόησε κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ ὄφεως ἡδονὴν οὐκ οὖσαν προλαβόντος πόνου διάδοχον, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν πόνον περαιουμένην, πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ σαρκὶ γενομένους κατ᾽ αὐτόν, διὰ τὴν ἐξ ἡδονῆς ἄδικον ἀρχήν, εἶχε συνυπαγομένους αὐτῷ δικαίως, πρὸς τὸ διὰ πόνου κατὰ τὸν θάνατον τέλος, οὕτω καὶ ὁ Κύριος γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἄλλην ἀρχὴν δευτέρας γενέσεως ἐκ Πνεύματος ἁγίου τῇ φύσει δημιουργήσας, καὶ τὸν διὰ πόνου τοῦ Ἀδὰμ δικαιότατον καταδεξάμενος θάνατον, ἐν αὐτῷ δηλαδὴ γενόμενον ἀδικώτατον, ὡς οὐκ ἔχοντα τῆς ἰδίας γενέσεως ἀρχὴν τὴν ἐκ παρακοῆς ἀδικωτάτην τοῦ προπάτορος ἡδονήν, ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων, ἀρχῆς τε λέγω καὶ τέλους τῆς κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἀνθρωπίνης γενέσεως, οἷα δὴ προηγουμένως οὐκ ὄντων ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀναίρεσιν ἐποιήσατο, καὶ πάντας τοὺς μυστικῶς ἐξ αὐτοῦ ἀναγεννωμένους τῆς ἐπ᾽ αὐτῆς ἐνοχῆς ἐλευθέρους κατέστησε.

με΄. Τὴν ἐκ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας ἡδονὴν εἰς ἀθέτησιν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τῶν ἐν αὐτῷ χάριτι διὰ Πνεύματος γεννωμένων ὁ Κύριος ἀφελόμενος, τὸν εἰς καταδίκην τὸ πρότερον ὄντα τῆς φύσεως, εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας κατάκρισιν αὐτοῖς συγχωρεῖ δέχεσθαι θάνατον, ἔχοντες μὲν τοῦ Ἀδὰμ οὐκέτι τὴν

ὁ ἴδιος. Μὲ τὸ πάθος δηλαδὴ τὴν ἀπάθεια καὶ μὲ τοὺς πόνους τὴν ἄνεση καὶ μὲ τὸ θάνατο δίνοντας στὴ φύση τὴν αἰώνια ζωή, πρόσφερε πάλι σ' αὐτὴν τὴν ἀποκατάσταση, ἀνακαινίζοντας μὲ τὶς δικές του βαριὲς στερήσεις τὶς ἕξεις τῆς φύσης καὶ μὲ τὴν ἴδια του τὴ σάρκωση δωρίζοντας στὴ φύση τὴν πάνω ἀπὸ τὴν φύση χάρη, τὴ θέωση.

μδ'. Ἔγινε πραγματικὰ ὁ Θεὸς ἄνθρωπος κι ἔδωσεε στὴ φύση ἄλλη ἀρχὴ δεύτερη γένεσης, ποὺ καταλήγει μέσω τοῦ πόνου στὴν ἡδονὴ τῆς μέλλουσας ζωῆς. Ὅπως δηλαδὴ ὁ προπάτορας Ἀδάμ, παραβαίνοντας τὴ θεία ἐντολὴ παρεισήγαγε στὴ φύση δίπλα στὴν πρώτη μιὰ ἄλλη ἀρχὴ γένεσης, ποὺ συνίσταται ἀπὸ ἡδονὴ καὶ τελειώνει στὸ θάνατο μέσω τοῦ πόνου, καὶ ἐπινόησε κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ φιδιοῦ τὴν ἡδονὴ ποὺ δὲν ἦταν διάδοχος προηγούμενου πόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει στὸν πόνο τὴν κατάληξή της, καὶ ὅλους ὅσοι ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν κατὰ σάρκα σύμφωνα μ' αὐτόν, ἐξαιτίας τὴς ἄδικης ἀρχῆς ἀπὸ τὴν ἡδονή, τοὺς ὁδήγησε μαζί του ὑποταγμένους δίκαια πρὸς τὸ τέλος τοῦ θανάτου μέσω τοῦ πόνου, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος, μὲ τὸ νὰ γίνει ἄνθρωπος δημιούργησε ἄλλην ἀρχὴ δεύτερης γένεσης τῆς φύσης ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ μὲ τὸ νὰ καταδεχθεῖ τὸν δικαιότατο θάνατο τοῦ Ἀδὰμ μέσω τοῦ πόνου, ἀλλὰ ποὺ ἦταν γι' αὐτὸν θάνατος ἀδικώτατο, γιατὶ δὲν εἶχε ὡς ἀρχὴ τῆς δικῆς του γένεσης τὴν ἀδικώτατη ἀπὸ παρακοὴ ἡδονὴ τοῦ προπάτορα, ἐπέτυχε τὴν κατάργηση καὶ τῶν δύο ἄκρων, ἐννοῶ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς σύμφωνα μὲ τὸν Ἀδὰμ γένεσης τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τεθεῖ προηγουμένως ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ὅλους, ὅσοι ἀναγεννιοῦνται ἀπὸ αὐτὸν μὲ τρόπο μυστικό, τοὺς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ σ' αὐτά.

με'. Ἀφοῦ ὁ Κύριος ἀφαίρεσε τὴν ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας ἡδονὴ πρὸς ἀθέτηση (ἀπόρριψη) τῆς κατὰ σάρκα γέννησης ἐκείνων ποὺ γεννιοῦνται σ' αὐτὸν μὲ τὴ χάρη μέσω τοῦ Πνεύματος, ἐπιτρέπει νὰ δέχονται αὐτοὶ τὸ θάνατο γιὰ τὴν καταδίκη τῶν ἁμαρτιῶν τους, τὸν θάνατο ποὺ πρῶτα ἀποτελοῦσε καταδίκη τῆς

ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἡδονὴν τῆς γενέσεως, μόνην δὲ τὴν διὰ τὸν Ἀδὰμ ὀδύνην ἐνεργοῦσαν ἐν αὐτοῖς, οὐ κατὰ χρέος ὑπὲρ ἁμαρτίας, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν, διὰ τὴν κατὰ φύσιν περίστασιν, κατὰ τῆς ἁμαρτίας, τὸν θάνατον, ὅς, ὁπόταν μὴ ἔχει γεννῶσαν αὐτὸν μητέρα τήν, ἧς γίνεσθαι πέφυκε τιμωρός, ἡδονήν, ἀϊδίου ζωῆς προδήλως καθίσταται πατήρ. Ὡς γὰρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ καθ' ἡδονὴν ζωὴ θανάτου καὶ φθορᾶς γέγονε μήτηρ, οὕτω καὶ ὁ διὰ τὸν Ἀδὰμ τοῦ Κυρίου θάνατος ὑπάρχων τῆς ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐλεύθερος ἡδονῆς, ἀϊδίου γεννήτωρ γίνεται ζωῆς.

μς΄. Ἀρχὴν ἔσχε μετὰ τὴν παράβασιν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τῆς ἰδίας γενέσεως τὴν καθ' ἡδονὴν ἐκ σπορᾶς σύλληψιν καὶ τὴν κατὰ ῥεῦσιν γέννησιν, καὶ τέλος τὸν κατ' ὀδύνην διὰ φθορᾶς θάνατον· ὁ δὲ Κύριος ταύτην οὐκ ἔχων ἀρχὴν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, οὔτε τῷ τέλει, τουτέστι τῷ θανάτῳ, ὑπῆρχεν ἁλωτός.

μζ΄. Τὸν Ἀδὰμ ἡ ἁμαρτία καταρχὰς δελεάσασα, πρὸς παράβασιν τῆς θείας παρέπεισεν ἐλθεῖν ἐντολῆς, καθ' ἣν τὴν ἡδονὴν ὑποστήσασα καὶ ἑαυτὴν διὰ τῆς ἡδονῆς ἐν αὐτῷ καθηλώσασα τῷ πυθμένι τῆς φύσεως, τὸν θάνατον τῆς ὅλης κατέκρινε φύσεως, ὠθοῦσα πρὸς ἀπογένεσιν κατὰ τὸν θάνατον διὰ τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν τῶν γεγονότων. Τοῦτο γὰρ καὶ μεμηχάνητο τῷ σπορεῖ τῆς ἁμαρτίας καὶ πατρὶ τῆς κακίας πονηρῷ διαβόλῳ, τῷ ἑαυτὸν μὲν ἐξ ὑπερηφανίας τῆς θείας ἐξοικίσαντι δόξης, διὰ φθόνον δὲ τόν τε πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Θεόν, τοῦ παραδείσου τὸν Ἀδὰμ ἐξοικίσαντι, ἀφανίσαι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ διαλῦσαι τὰ συνεστῶτα πρὸς γένεσιν.

μη΄. Φθονῶν τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν ὁ διάβολος, δόλῳ τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ Θεοῦ φθονεῖσθαι παραπείσας, παραβῆναι τὴν ἐντολὴν παρεσκεύασε. Τῷ Θεῷ μέν, ἵνα φανερὰ μὴ γένηται κατ' ἐνέργειαν ἡ πανύμνητος αὐτοῦ δύναμις θεουργοῦσα τὸν ἄνθρωπον, τῷ

φύσης, ἔχοντας ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ὄχι πιὰ τὴν ἡδονὴ τῆς γένεσης ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ μονάχα τὴν ὀδύνη ἐξαιτίας τοῦ Ἀδὰμ νὰ ἐνεργεῖ σ' αὐτοὺς τὸ θάνατο, ὄχι ὡς ὀφειλὴ γιὰ χάρη τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ κατ' οἰκονομία, λόγω τῆς δύσκολης περίστασης τῆς φύσης, τὸν θάνατο κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὁ ὁποῖος ὅταν δὲν ἔχει μητέρα ἐκείνην ποὺ τὸν γεννᾶ, δηλαδὴ τὴν ἡδονή, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι τιμωρός της, γίνεται προφανῶς πατέρας αἰώνιας ζωῆς. Γιατί, ὅπως ἡ ζωὴ ἡδονῆς τοῦ Ἀδὰμ ἔγινε μητέρα τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, ἔτσι καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου γιὰ χάρη τοῦ Ἀδάμ, ὄντας ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τοῦ Ἀδάμ, γίνεται πατέρας αἰώνιας ζωῆς.

μϛ'. Ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὴν παράβαση ὡς ἀρχὴ τῆς τῆς γένεσής της εἶχε τὴ σύλληψη ἀπὸ σπορὰ μὲ ἡδονὴ καὶ τὴ γέννηση μὲ ροή, καὶ ὡς τέλος τὸν θάνατο μὲ ὀδύνη μέσω τῆς φθορᾶς. Ὁ Κύριος ὅμως ποὺ δὲν εἶχε τὴν ἡδονὴ ὡς ἀρχὴ τῆς κατὰ σάρκα γέννησής του δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἁλωθεῖ οὔτε ἀπὸ τὸ τέλος, δηλαδὴ τὸ θάνατο.

μζ'. Ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἡ ἁμαρτία δελέασε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν παρέσυρε νὰ φτάσει στὴν παράβαση τῆς θείας ἐντολῆς, κατὰ τὴν ὁποία, ἀφοῦ ἔλαβε ὕπαρξη ἡ ἡδονὴ καὶ μὲ αὐτὴν καθηλώθηκε στὸν ἴδιο τὸν πυθμένα τῆς φύσης, καταλόγισε τὸ θάνατο σὲ ὅλη τὴ φύση, ὠθώντας τὴ φύση τῶν δημιουργημάτων στὴ φθορὰ μὲ τὸ θάνατο. Γιατὶ αὐτὸ μηχανεύτηκε ὁ σπορέας τῆς ἁμαρτίας καὶ πατέρας τῆς κακίας, ὁ πονηρὸς διάβολος, ποὺ αὐτοεκδιώχτηκε ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἀπὸ τὴ θεία δόξα καὶ ἀπὸ τὸν ἐναντίον μας κι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ φθόνο ἔβγαλε τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν παράδεισο, γιὰ ν' ἀφανίσει τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ διαλύσει ὅσα εἶχαν συσταθεῖ πρὸς γένεση.

μη'. Φθονώντας ὁ διάβολος τὸν Θεὸ κι ἐμᾶς, παραπείθοντας μὲ δόλο τὸν ἄνθρωπο ὅτι φθονεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν ἔκανε νὰ παραβεῖ τὴν ἐντολή. Τὸν Θεὸ τὸν φθονοῦσε γιὰ νὰ μὴ φανερωθεῖ στὴν πράξη ἡ πανύμνητη δύναμή του ὅτι θεουργεῖ τὸν ἄνθρωπο,

δ' ἀνθρώπῳ προδήλως, ἵνα μὴ γένηται τῆς θείας ἐν εἴδει κατ' ἀρετὴν μέτοχος δόξης. Φθονεῖ γὰρ ὁ μιαρώτατος οὐ μόνον ἡμῖν τῆς ἐπὶ τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἀρετὴν δόξης, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ τῆς ἐφ' ἡμῖν διὰ τὴν σωτηρίαν πανυμνήτου δυνάμεως.

μθ΄. Ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ ὁ θάνατος τῆς φύσεως ὑπῆρχε κατάκρισις, ἀρχὴν ἐχούσης τὴν ἡδονὴν τῆς ἰδίας γενέσεως, οὕτως ὁ θάνατος ἐν Χριστῷ τῆς ἁμαρτίας κατάκρισις γέγονεν, ἡδονῆς καθαρὰν ἐν Χριστῷ πάλιν τῆς φύσεως ἀπολαβούσης τὴν γένεσιν.

ν΄. Εἰ ἡμεῖς, οἱ οἶκος τοῦ Θεοῦ χάριτι γενέσθαι ἀξιωθέντες διὰ Πνεύματος, τοσαύτην ὑπὲρ δικαιοσύνης εἰς κατάκρισιν τῆς ἁμαρτίας ὑπομονὴν ἐπιδείκνυσθαι παθημάτων ὀφείλομεν, καὶ ὡς κακοῦργοι τὸν ἐφύβριστον, ἀγαθοὶ τυγχάνοντες, προθύμως ἀποφέρεσθαι θάνατον, τί «τὸ τέλος τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίῳ», τουτέστι ποῖον ἔσται τὸ τέλος, ἤγουν ἡ κρίσις, τῶν μὴ μόνον ζῶσάν τε καὶ ἐνεργουμένην, κατά τε ψυχὴν καὶ σῶμα, γνώμῃ τε καὶ φύσει τὴν καθ' ἡδονὴν τοῦ Ἀδὰμ κρατήσασαν τῆς φύσεως γένεσιν μέχρι τέλους διὰ σπουδῆς ἐσχηκότων, ἀλλὰ μήτε προσδεξαμένων παρακαλοῦντα τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα δι' Υἱοῦ σαρκωθέντος, μήτε μὴν αὐτὸν τὸν ὑπὲρ τοῦ Πατρὸς πρεσβεύοντα μεσίτην καὶ Υἱὸν καὶ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν εἰς τὸν Πατέρα καταλλαγῆς, ἑαυτόν, βουλήσει τοῦ Πατρός, εἰς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον κατὰ θέλησιν προϊέμενον, ὅπως δι' ἑαυτὸν ἡμᾶς τοσοῦτον δοξάσῃ, τῷ κάλλει καταφαιδρύνας τῆς οἰκείας θεότητος, ὅσον δι' ἡμᾶς αὐτὸς κατεδέξατο τοῖς ἡμῶν ἀτιμασθῆναι παθήμασιν;

να΄. Ἐπειδὴ πάντων τῶν σωζομένων ὁ Θεὸς ἔσται τόπος ἀπερίγραφός τε καὶ ἀδιάστατος καὶ ἄπειρος, πᾶσι πάντα γινό-

---

15. Α' Πέτρ. 4,17.

ἐνῶ τὸν ἄνθρωπο προφανῶς γιὰ νὰ μὴ γίνει μὲ τὴν ἀρετή του κατ' ὄψη μέτοχος τῆς θείας δόξας. Γιατὶ ὁ μιαρώτατος φθονεῖ ὄχι μονάχα ἐμᾶς γιὰ τὴ δόξα μας κοντὰ στὸν Θεὸ ἐξαιτίας τῆς ἀρετῆς μας, ἀλλὰ φθονεῖ καὶ τὸν Θεὸ γιὰ τὴν πανύμνητη δύναμή του ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ τὴ σωτηρία μας.

μθ'. Ὅπως ὁ θάνατος στὸν Ἀδὰμ στάθηκε ἡ καταδίκη τῆς φύσης, ποὺ εἶχε τὴν ἡδονὴ ὡς ἀρχὴ τῆς γένεσής της, ἔτσι ὁ θάνατος στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἔγινε κατάκριση τῆς ἁμαρτίας, ἀφοῦ ἡ φύση ἔλαβε πάλι τὴ γένεση μέσω τοῦ Χριστοῦ καθαρὴ ἀπὸ ἡδονή.

ν'. Ἂν ἐμεῖς, ποὺ ἀξιωθήκαμε νὰ γίνομε μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος οἶκος τοῦ Θεοῦ, ὀφείλομε νὰ δείχνομε τόση ὑπομονὴ στὰ παθήματα γιὰ χάρη τῆς δικαιοσύνης πρὸς κατάκριση τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ δεχόμαστε πρόθυμα ὡς κακοῦργοι τὸν ἐπονείδιστο θάνατο, ἐνῶ εἴμαστε καλοί, «ποιὸ θὰ εἶναι τὸ τέλος ἐκείνων ποὺ δὲν ὑπακούουν στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Θεοῦ;»[15]. Δηλαδὴ ποιὸ θὰ εἶναι τὸ τέλος, ἤτοι ἡ κρίση, ἐκείνων ποὺ δὲν ἀπέκτησαν μόνο ζῶσα καὶ ἐνεργὸ μὲ ζῆλο στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, στὴ γνώμη τους καὶ τὴ φύσης τους, ὡς τὸ τέλος καὶ μὲ ἡδονὴ τὴ γένεση τοῦ Ἀδὰμ ποὺ νίκησε τὴ φύση, ἀλλὰ καὶ ποὺ δὲν δέχθηκαν τὴν πρόσκληση τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα μέσω τοῦ Υἱοῦ ποὺ σαρκώθηκε, οὔτε βέβαια αὐτὸν τὸν ἴδιο ποὺ ἔγινε πρεσβευτὴς τοῦ Πατέρα του μεσολαβητὴς καὶ Υἱός[16], καὶ ποὺ γιὰ τὴν συμφιλίωσή μας μὲ τὸν Πατέρα παραδόθηκε μὲ τὴ θέληση τοῦ Πατέρα καὶ δική του στὸν γιὰ χάρη μας θάνατο, ὥστε μὲ τὸν ἑαυτό του νὰ μᾶς δοξάσει σὲ τέτοιο βαθμό, λαμπρύνοντάς μας μὲ τὴν ὀμορφιὰ τῆς θεότητάς του, ὅσο καταδέχθηκε ὁ ἴδιος γιὰ χάρη μας νὰ ἀτιμαστεῖ μὲ τὰ δικά μας παθήματα;

να'. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς θὰ εἶναι ὁ τόπος[17] ὁ ἀπερίγραφος καὶ ἀδιάστατος καὶ ἄπειρος ὅλων ἐκείνων ποὺ σώζονται, καὶ γίνεται

16. Β' Κορ. 5, 20.
17. Ψαλμ. 70, 3.

μενος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς δικαιοσύνης, μᾶλλον δὲ κατὰ τὸ μέτρον τῶν μετὰ γνώσεως ὑπὲρ δικαιοσύνης ἐνταῦθα παθημάτων, ἑαυτὸν ἑκάστῳ δωρούμενος, καθάπερ ψυχὴ σώματος μέλεσι κατὰ τὴν ὑποκειμένην ἑκάστῳ μέλει δύναμιν, ἑαυτὴν ἐνεργοῦσαν ἐκφαίνουσα, καὶ πρὸς τὸ εἶναι δι᾽ ἑαυτῆς τὰ μέλη συνέχουσα πρὸς ζωὴν συγκρατούμενα, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποὺ φανεῖται, ταύτης ἐστερημένος τῆς χάριτος; Ὁ γὰρ μὴ δυνάμενος ἐνεργουμένην τὴν κατὰ τὸ εὖ εἶναι τοῦ Θεοῦ δέξασθαι παρουσίαν, ποὺ φανεῖται, τῆς θείας ζωῆς τῆς ὑπὲρ αἰῶνα καὶ χρόνον καὶ τόπον ὑπομείνας τὴν ἔκπτωσιν;

νβ΄. Ὁ τὸν Θεὸν οὐκ ἔχων πρὸς τὸ εὖ εἶναι συνέχοντα τὴν ζωήν, τὸν μέλλοντα πᾶσι γίνεσθαι τόπον τοῖς ἀξίοις, πῶς ἔσται, τόπον αὐτὸν οὐκ ἔχων τὸν Θεὸν κατὰ τὴν τῶν εὖ εἶναι ἐν Θεῷ μονήν τε καὶ ἵδρυσιν; Καὶ εἰ μετὰ πολλῆς δυσχερείας ὁ δίκαιος σώζεται, τί ἔσται ἢ τί πείσεται ὁ μηδένα λόγον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ποιησάμενος;

νγ΄. Ὁ μὲν Θεὸς κατὰ μίαν ἀπειροδύναμον τῆς ἀγαθότητος βούλησιν πάντας συνέξει καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, ἀγαθούς τε καὶ πονηρούς, οὗτοι δὲ πάντες οὐκ ἴσως μεθέξουσι Θεοῦ, τοῦ διὰ πάντων ἀσχέτως χωρήσαντος, ἀλλ᾽ ἀναλόγως ἑαυτοῖς.

νδ΄. Οἱ μὲν τῇ φύσει φυλάξαντες διὰ πάντων ἰσονομοῦσαν τὴν γνώμην καὶ τῶν τῆς φύσεως λόγων κατ᾽ ἐνέργειαν δεκτικὴν αὐτὴν καταστήσαντες καθ᾽ ὅλον τὸν τοῦ ἀεὶ εὖ εἶναι λόγον, διὰ τὴν πρὸς τὴν θείαν βούλησιν τῆς γνώμης εὐπάθειαν, ὅλης μεθέξουσι τῆς ἀγαθότητος κατὰ τὴν αὐτοῖς ἐπιλάμπουσαν ὡς ἐν ἀγγέλοις ἢ ὡς ἐν ἀνθρώποις θείαν ζωήν. Οἱ δὲ τῇ φύσει ποιήσαντες ἀνισονομοῦσαν διὰ πάντων τὴν γνώμην καὶ τῶν τῆς φύσεως

---

18. Α' Πέτρ. 4,18.

γιὰ ὅλους τὰ πάντα κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς δικαιοσύνης, ἢ καλύτερα κατὰ τὸ μέτρο τῶν συνειδητῶν ἐδῶ παθημάτων μας γιὰ χάρη τῆς δικαιοσύνης, δωρίζοντας τὸν ἑαυτό του στὸν καθένα, ὅπως ἡ ψυχὴ ποὺ κινεῖται καὶ φανερώνεται στὰ μέλη τοῦ σώματος κατὰ τὴ δύναμη ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε μέλος καὶ μὲ τὸν ἑαυτό της κρατεῖ τὰ μέλη μὲ συνοχὴ στὸ εἶναι ποὺ συγκρατοῦνται πρὸς τὴ ζωή, «Ποῦ θὰ φανεῖ ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλός»[18], ποὺ εἶναι στερημένος ἀπὸ αὐτὴ τὴ χάρη; Γιατὶ αὐτὸς ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ ἐνεργὸ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ ποὺ φέρνει τὴ μακαριότητα, ποῦ θὰ φανεῖ, ἀφοῦ θὰ εἶχε ὑπομείνει τὴν ἔκπτωση ἀπὸ τὴ θεία ζωὴ τὴν πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο;

νβ'. Ὅποιου δὲν συγκρατεῖ τὴ ζωῇ στὴ μακαριότητα ὁ Θεός, ποὺ πρόκειται νὰ γίνει ὁ τόπος ὅλων τῶν ἀξίων, πῶς θὰ εἶναι, ἂν δὲν ἔχει τόπο τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ ποὺ εἶναι ἡ αἰωνιότητα καὶ ἡ σταθερότητα τῆς μακαριότητας; Κι ἂν μὲ πολλὴ δυσκολία σώζεται ἀκόμα κι ὁ δίκαιος, τί θὰ γίνει ἢ τί θὰ πάθει αὐτὸς ποὺ δὲν εἶπε καὶ δὲν ἔκανε κανένα λόγο εὐσέβειας καὶ ἀρετῆς κατὰ τὴν παρούσα ζωή;

νγ'. Ὁ Θεὸς μὲ μιὰ ἀπειροδύναμη βούληση ἀγαθότητας θὰ συνάξει ὅλους, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, ἀγαθοὺς καὶ πονηρούς, καὶ ὅλοι αὐτοί, ὄχι ἐξίσου, θὰ μεθέξουν τὸν Θεὸ ποὺ προχώρησε ἐλεύθερα ἀνάμεσα σὲ ὅλους, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὸν καθένα.

νδ'. Ὅσοι διατήρησαν τὴ γνώμη τους σὲ ἰσοδυναμία μὲ τὴ φύση[19] σὲ ὅλα, καὶ τὴν ἔκαναν δεκτικὴ κατὰ τὴν ἐνέργεια τῶν λόγων τῆς φύσης, σὲ ὅλη τὴν αἰώνια μακαριότητα, χάρη στὴν ἀνταπόκριση τῆς γνώμης τους πρὸς τὴ θεία βούληση, θὰ μεθέξουν ὅλη τὴν ἀγαθότητα κατὰ τὴ θεία ζωὴ ποὺ ἐκλάμπει σ' αὐτοὺς ὅπως στοὺς ἀγγέλους ἢ ὅπως στοὺς ἀνθρώπους. Ὅποιοι ὅμως ἔβαλαν σὲ ἀνισορροπία σὲ ὅλα τὴ γνώμη πρὸς τὴ φύση καὶ ἔδειξαν

19. Τὴ φύση πρὶν ἀπὸ τὴν παράβαση, ὅπως βγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ.

λόγων κατὰ τὴν ἐνέργειαν σκεδαστικὴν αὐτὴν ἀποδείξαντες καθ' ὅλον τὸν τοῦ εὖ εἶναι λόγον, διὰ τὴν πρὸς τὴν θείαν βούλησιν τῆς γνώμης ἀντιπάθειαν, ὅλης ἐκπεσοῦνται τῆς ἀγαθότητος, κατὰ τὴν ἐμφαινομένην αὐτοῖς πρὸς τὸ φεῦ εἶναι τῆς γνώμης οἰκείωσιν, καθ' ἣν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἔσται τῶν τοιούτων διάστασις, οὐκ ἐχόντων κατὰ τὴν πρόθεσιν τῆς γνώμης ταῖς ἐνεργείαις τῶν ἀγαθῶν τὸν τοῦ εὖ εἶναι λόγον ζωογονούμενον, καθ' ὃν ἡ θεία ζωὴ διαφαίνεσθαι πέφυκε.

νε΄. Ζυγὸς τῆς ἑκάστου γνώμης ἔσται κατὰ τὴν κρίσιν ὁ τῆς φύσεως λόγος, τὴν πρὸς τὸ φεῦ ἢ εὖ αὐτῆς διελέγχων κίνησιν, καθ' ἣν ἡ τῆς θείας ζωῆς μέθεξις ἢ ἀμεθεξία γίνεσθαι πέφυκε. Κατὰ γὰρ τὸ εἶναι καὶ ἀεὶ εἶναι πάντας συνέξει παρὼν ὁ Θεός, κατὰ δὲ τὸ ἀεὶ εὖ εἶναι μόνους ἰδιοτρόπως τοὺς ἁγίους, ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπους, τὸ ἀεὶ φεῦ εἶναι τοῖς μὴ τοιούτοις ὡς γνώμης καρπὸν ἀφεὶς ἐπικιρνώμενον.

νς΄. Οὐ συνεπάγεται τῇ κατὰ φύσιν τῶν ἐξ ὧν συνέστηκεν ἑτερότητι καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν τὸ μυστήριον τῆς θείας σαρκώσεως· τὸ μὲν ἵνα μὴ προσθήκην λάβῃ τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον, τὸ δὲ ἵνα μηδὲν ᾖ τῇ θεότητι κατὰ φύσιν ὁμογενὲς καὶ ὁμοούσιον. Δύο γὰρ φύσεων πρὸς ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐ πρὸς φύσιν μίαν γέγονε σύνοδος, ἵνα καὶ τὸ καθ' ὑπόστασιν ἓν ἐκ τῶν ἀλλήλαις συνδραμουσῶν φύσεων δειχθῇ κατὰ τὴν ἕνωσιν ἀποτελούμενον, καὶ τὸ διάφορον τῶν συνελθόντων πρὸς τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν κατὰ τὴν φυσικὴν ἰδιότητα πιστευθῇ, πάσης ἐκτὸς μένον τροπῆς καὶ συγχύσεως.

νζ΄. Οὐ λέγομεν ἐπὶ Χριστοῦ διαφορὰν ὑποστάσεων, ὅτι Τριὰς μεμένηκεν ἡ Τριάς, καὶ σαρκωθέντος τοῦ Λόγου, προσθήκης προσώπου οὐ προαγενομένης τῇ ἁγίᾳ Τριάδι διὰ τὴν σάρκωσιν· λέγομεν δὲ φύσεων διαφοράν, ἵνα μὴ τῷ Λόγῳ κατὰ τὴν φύσιν ὁμοούσιον τὴν σάρκα πρεσβεύωμεν.

στὴν ἐνέργεια πὼς διασκορπίζει τοὺς λόγους τῆς φύσης σὲ ὅλη τὴ μακαριότητα, ἐξαιτίας τῆς ἀντιπάθειας τῆς γνώμης τους πρὸς τὴ θεία βούληση, θὰ ἐκπέσουν ἀπὸ ὅλη τὴν ἀγαθότητα σύμφωνα μὲ τὴ φανερὴ οἰκείωση τῆς γνώμης τους μὲ τὴ δυστυχισμένη ὕπαρξη, κατὰ τὴν ὁποία θὰ εἶναι δική τους ἡ διάσταση μὲ τὸν Θεό, ποὺ δὲν ἔχουν κατὰ τὴν πρόθεση τῆς γνώμης ζωογονούμενο τὸ λόγο τῆς μακαριότητας μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν ἀγαθῶν, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἀπὸ τὴ φύση της διαφαίνεται ἡ θεία ζωή.

νε'. Ὁ ζυγὸς τῆς γνώμης τοῦ καθενὸς θὰ εἶναι κατὰ τὴν κρίση ὁ λόγος τῆς φύσης, ἐλέγχοντας τὴν κίνησή της πρὸς τὸν ὄλεθρο ἢ τὴ μακαριότητά της, κατὰ τὴν ὁποία γίνεται ἀπὸ τὴ φύση της ἡ μέθεξη ἢ ἡ ἀμεθεξία τῆς θείας ζωῆς. Γιατὶ κατὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ αἰώνιο εἶναι ὁ Θεὸς παρὼν θὰ κρατήσει σὲ συνοχὴ ὅλους, κατὰ τὸ μακάριο αἰώνιο εἶναι ὅμως μόνους μὲ ἰδιαίτερο τρόπο τοὺς ἁγίους, ἀγγέλους κι ἀνθρώπους, ἐνῶ τὸν παντοτινὸ ὄλεθρο τὸν ἄφησε νὰ προσφέρεται στοὺς μὴ ἁγίους ὡς καρπὸ τῆς ἐλεύθερης βούλησής τους.

νς'. Τὸ μυστήριο τῆς θείας σάρκωσης μαζὶ μὲ τὴν ἑτερότητα τῶν φυσικῶν συντελεστῶν του δὲν συνεπάγεται καὶ ὑποστατικὴ διαφορά, ὁ ἕνας λόγος γιὰ νὰ μὴ λάβει κάποια προσθήκη τὸ μυστήριο τῆς Τριάδας, καὶ ὁ ἄλλος, γιὰ νὰ μὴν εἶναι ὁμογενὲς καὶ ὁμοούσιο μὲ τὴ θεότητα κατὰ τὴ φύση. Γιατὶ ἔγινε ἕνωσις δύο φύσεων γιὰ μιὰ ὑπόσταση, ἀλλ' ὄχι γιὰ μία φύση, γιὰ νὰ δειχθεῖ ὅτι καὶ τὸ ἕνα τῆς ὑπόστασης ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς φύσεις ποὺ ἑνώθηκαν μεταξύ τους καὶ νὰ πιστευθεῖ ὅτι ἡ διαφορὰ ἐκείνων ποὺ ἑνώθηκαν κατὰ τὴ φυσική τους ἰδιότητα σὲ ἀδιάσπαστη ἕνωση μένει ἔξω ἀπὸ κάθε τροπὴ καὶ σύγχυση.

νζ'. Γιὰ τὸν Χριστὸ δὲν λέμε διαφορὰ ὑποστάσεων, ἐπειδὴ ἡ Τριάδα ἔμεινε Τριάδα καὶ ὅταν ὁ Λόγος σαρκώθηκε, χωρὶς νὰ προστεθεῖ ἐξαιτίας τῆς σάρκωσης ἄλλο πρόσωπο στὴν ἁγία Τριάδα. Καὶ λέμε διαφορὰ φύσεων, γιὰ νὰ μὴν πρεσβεύομε ὁμοούσια τὴ σάρκα μὲ τὸν Λόγο κατὰ τὴ φύση.

νη΄. Ὁ μὴ λέγων φύσεως διαφοράν, οὐκ ἔχει πόθεν πιστώσασθαι τὴν ὅτι γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος δίχα τροπῆς ὁμολογίαν, μὴ γινώσκων σωζόμενον κατὰ τὴν φύσιν ἐν τῇ μιᾷ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Σωτῆρος ὑποστάσει μετὰ τὴν ἕνωσιν τὸ προλαβὸν καὶ τὸ προσειλημμένον.

νθ΄. Εἰ σαρκὸς ἐν Χριστῷ καὶ θεότητος μετὰ τὴν ἕνωσιν ὑπάρχει διαφορὰ κατὰ φύσιν (οὐ γὰρ ταὐτὸν κατ᾽ οὐσίαν ποτὲ θεότης καὶ σάρξ) πρὸς φύσεως μιᾶς γένεσιν, ἡ τῶν συνελθόντων οὐδαμῶς γέγονεν ἕνωσις, ἀλλὰ πρὸς μίαν οἱονδήποτε τρόπον εὑρίσκομεν διαφοράν. Ταὐτὸν γὰρ τῇ οἰκείᾳ σαρκὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁ Λόγος. Καθ᾽ ὃ γὰρ ἂν ὁ Χριστὸς ἔχῃ διαφοράν, ἓν εἶναι κατὰ πάντα τρόπον οὐ δύναται· καθ᾽ ὃ δὲ τὴ οἱανοῦν παντελῶς οὐκ ἐπιδέχεται διαφοράν, κατὰ πάντα τρόπον τὸ ἓν ἐπ᾽ αὐτοῦ διαπαντὸς εὐσεβῶς ἔχει καὶ ὂν καὶ λεγόμενον.

ξ΄. Ἡ πίστις διὰ τῆς ἐλπίδος τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην τελείαν συνίστησιν, ἡ ἀγαθὴ συνείδησις τὴν εἰς τὸν πλησίον διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν ἀγάπην ὑφίστησιν. Ἡ γὰρ ἀγαθὴ συνείδησις παραβαθεῖσαν ἐντολὴν οὐκ ἔχει κατήγορον. Ταύτας δὲ μόνη καρδία πιστεύεσθαι πέφυκε, τῶν ἐφιεμένων τῆς ἀληθοῦς σωτηρίας.

ξα΄. Οὐδὲν τοῦ πιστεύειν ταχύτερον καὶ τοῦ διὰ στόματος ὁμολογεῖν τοῦ πιστευθέντος τὴν χάριν ἐστὶν εὐκολώτερον· τὸ μὲν γὰρ δηλοῖ τὴν ἔμψυχον πρὸς τὸν πεποιηκότα τοῦ πεπιστευκότος ἀγάπην, τὸ δὲ τὴν θεοφιλῆ πρὸς τὸν πλησίον διάθεσιν. Ἀγάπη δὲ καὶ γνησία διάθεσις, ἤγουν πίστις καὶ ἀγαθὴ συνείδησις, ἔργον προδήλως τοῦ κατὰ καρδίαν ἀφανοῦς ὑπάρχει κινήματος, τῆς ἐκτὸς ὕλης πρὸς γένεσιν παντελῶς οὐ δεόμενον.

ξβ΄. Ὁ τὴν παντελῆ περὶ τὸ καλὸν ἀκινησίαν νοσῶν, περὶ τὸ

νη'. Ὅποιος δὲν δέχεται διαφορὰ φύσεων, δὲν ἔχει ἀπὸ ποῦ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν ὁμολογία ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα δίχως τροπή, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει ὅτι σώζεται μετὰ τὴν ἕνωση κατὰ τὴ φύση στὴ μία τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Σωτῆρα ὑπόσταση αὐτὸ ποὺ προσέλαβε κι αὐτὸ ποὺ εἶχε προσληφθεῖ.

νθ'. Ἂν στὸν Χριστὸ ὑπάρχει μετὰ τὴν ἕνωση διαφορὰ κατὰ τὴ φύση σάρκας καὶ θεότητας (γιατὶ δὲν εἶναι ποτὲ ἴδιο κατὰ τὴν οὐσία ἡ θεότητα καὶ ἡ σάρκα), τότε δὲν ἔγινε καθόλου ἡ ἕνωση ἐκείνων ποὺ συνῆλθαν γιὰ νὰ γίνει μία φύση, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνει μία ὑπόσταση, στὴν ὁποία δὲν βρίσκομε στὸν Χριστὸ καμμιὰ κατὰ κανένα τρόπο διαφορά. Γιατὶ ὁ Λόγος εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὴ δική του σάρκα κατὰ τὴν ὑπόσταση. Γιατί, ἂν ὁ Χριστὸς ἔχει διαφορὰ ὡς πρὸς αὐτήν, τότε μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἕνα. Ἂν ὅμως δὲν ἐπιδέχεται καθόλου τὴν ὁποιαδήποτε διαφορά, τότε ἔχει μὲ κάθε τρόπο γιὰ πάντα στὸν ἑαυτό του εὐσεβῶς τὸ ἕνα, ποὺ καὶ εἶναι καὶ λέγεται.

ξ'. Ἡ πίστη μὲ τὴν ἐλπίδα συνιστᾶ τὴν τέλεια ἀγάπη στὸν Θεό, ἡ ἀγαθὴ συνείδηση δημιουργεῖ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον μὲ τὴ φύλαξη τῶν ἐντολῶν. Γιατὶ ἡ ἀγαθὴ συνείδηση δὲν ἔχει κατήγορό της κάποια ἐντολὴ ποὺ παραβίασε. Αὐτὲς τὶς ἐμπιστεύεται μόνο ἡ καρδιὰ ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν ἀληθινὴ σωτηρία.

ξα'. Τίποτε δὲν εἶναι ταχύτερο ἀπὸ τὸ νὰ πιστεύει κανεὶς καὶ εὐκολώτερο ἀπὸ τὸ νὰ ὁμολογεῖ μὲ τὸ στόμα τὴ χάρη αὐτοῦ ποὺ πίστεψε. Γιατὶ τὸ ἕνα δηλώνει τὴν ὁλόψυχη ἀγάπη ἐκείνου ποὺ πίστεψε πρὸς τὸν δημιουργό του, ἐνῶ τὸ δεύτερο τὴ θεάρεστη διάθεση πρὸς τὸν πλησίον. Ἀγάπη καὶ γνήσια διάθεση, δηλαδὴ πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση, εἶναι προφανῶς ἔργο τῆς ἀφανοῦς συγκίνησης τῆς καρδιᾶς, ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη καθόλου ἀπὸ τὴν ἔξω ὕλη γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ.

ξβ'. Ὅποιος πάσχει ἀπὸ τὴ νόσο τῆς τέλειας ἀκινησίας πρὸς

κακὸν ὑπάρχει πάντως εὐκίνητος. Κατ᾽ ἄμφω γὰρ ἀκίνητον ὑπάρχειν ἀδύνατον. Ὅθεν καὶ λίθους καλεῖν οἶδεν ἡ Γραφὴ τὴν περὶ τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς ῥαθυμίαν, ὡς ἀρετῶν ἀναισθητούσης, ξύλα δὲ τὴν περὶ τὰ κακὰ προθυμίαν. Ἡ δὲ κατ᾽ αἴσθησιν κίνησις συναπτομένη τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ, ποιεῖ τὴν μετὰ γνώσεως ἀρετήν.

ξγ΄. Μεσότοιχον ἡ Γραφὴ τὸν κατὰ φύσιν, ὡς οἶμαι, νόμον τοῦ σώματος κέκληκε, φραγμὸν δὲ τὴν ἐν τῷ νόμῳ τῆς σαρκὸς πρὸς τὰ πάθη σχέσιν, ἤγουν τὴν ἁμαρτίαν. Μόνη γὰρ ἡ πρὸς τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας σχέσις τοῦ νόμου τῆς φύσεως, τουτέστι τοῦ ποθητοῦ τῆς φύσεως μέρους, φραγμὸς γίνεται, τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα διατειχίζων καὶ τοῦ λόγου τῶν ἀρετῶν τὴν πρὸς σάρκα διὰ μέσης ψυχῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν, μὴ συγχωρῶν γενέσθαι διάβασιν· ὁ δὲ λόγος παραγενόμενος καὶ τὸν τῆς φύσεως νόμον, ἤγουν τὸ τῆς φύσεως παθητὸν καταπαλαίσας, τὴν ἐν αὐτῷ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν σχέσιν κατήργησεν.

ξδ΄. Ἡνίκα μὲν δι᾽ ἀπάτης δόλῳ συλῶν τὴν περὶ Θεὸν ἔμφυτον γνῶσιν τῆς φύσεως, ταύτην ὁ πονηρὸς εἰς ἑαυτὸν σφετερίζεται, κλέπτης ἐστί, πρὸς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ σέβας μεταφέρειν πειρώμενος· ἀπάγων δηλονότι τῶν ἐν τοῖς γεγονόσι πνευματικῶν λόγων τὴν κατὰ νοῦν τῆς ψυχῆς θεωρίαν, καὶ μόνῃ περιγράφων τὴν νοερὰν δύναμιν τῇ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν προσόψει τῶν αἰσθητῶν. Ὁπηνίκα δὲ διὰ τῶν φυσικῶν ἀπαρχόμενος κινημάτων, πρὸς τὰ παρὰ φύσιν σοφιστικῶς κατασύρῃ τὴν πρακτικὴν δύναμιν, καὶ διὰ τῶν νομιζομένων καλῶν τοῖς χείροσι πιθανῶς προσηλώσῃ ταύτης τὴν ἔφεσιν, ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ὀμνύει ψευδῶς, πρὸς ἄλλα παρ᾽ ὑπόσχεσιν ἄγων τὴν πειθομένην ψυχήν. Καὶ ἔστι κλέπτης μέν, ὡς πρὸς ἑαυτὸν συλῶν τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως, ἐπίορκος δέ, ὡς τὸ πρακτικὸν τῆς ψυχῆς μάτην διαπονεῖσθαι πείθων τοῖς παρὰ φύσιν.

---

20. Ἰεζ. 11, 19· 36, 26. 21. Ματθ. 21, 19. 22. Ἐφ. 2, 14.

τὸ καλό, εἶναι ὁπωσδήποτε εὐκίνητος πρὸς τὸ κακό. Γιατὶ τὸ νὰ εἶναι καὶ στὰ δύο ἀκίνητος εἶναι ἀδύνατο. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ ὀνομάζει συνήθως λίθους[20] τὴ ραθυμία τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ καλά, ἐπειδὴ εἶναι ἀναίσθητη πρὸς τὶς ἀρετές, καὶ ξύλα τὴν προθυμία στὸ κακό[21]. Ἡ κίνηση τώρα τῆς αἴσθησης ἑνωμένη μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ νοῦ, προκαλεῖ τὴν ἀρετὴ ποὺ τὴ συνοδεύει ἡ γνώση.

ξγ'. Ἡ Γραφὴ ὀνόμασε «μεσότοιχο»[22], νομίζω, τὸν φυσικὸ νόμο τοῦ σώματος[23], καὶ «φραγμὸ»[24] τὴ σχέση τῆς σάρκας μέσα στὸ νόμο μὲ τὰ πάθη, δηλαδὴ τὴν ἁμαρτία. Γιατὶ μόνο ἡ σχέση πρὸς τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας γίνεται φραγμὸς τοῦ νόμου τῆς φύσης, δηλαδὴ τοῦ παθητοῦ μέρους τῆς φύσης, διατειχίζοντας τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ ἀπαγορεύντας νὰ γίνει ἡ διάβαση κατὰ τὴν πράξη τοῦ λόγου τῶν ἀρετῶν διαμέσου τῆς ψυχῆς πρὸς τὴ σάρκα. Ἀλλὰ ὅταν ἦρθε ὁ λόγος κι ἀφοῦ κατανίκησε τὸ νόμο τῆς φύσης, δηλαδὴ τὸ παθητὸ τῆς φύσης, κατάργησε μέσα του τὴ σχέση τῶν παραφύση παθῶν.

ξδ'. Ὅταν μὲ ἀπάτη καὶ δόλο ληστεύει τὴ σχετικὴ μὲ τὸν Θεὸ ἔμφυτη γνώση τῆς φύσης καὶ αὐτὴν ὁ πονηρὸς τὴ σφετερίζεται, εἶναι κλέφτης, προσπαθώντας νὰ μεταφέρει ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ σεβασμὸ στὸν ἑαυτό του, ἀπομακρύνοντας δηλαδὴ τὴ νοερὴ θεωρία τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῶν δημιουργημάτων καὶ περιγράφοντας τὴ νοερὴ δύναμη μόνο μὲ τὴν ἐπιφάνεια καὶ μορφὴ τῶν αἰσθητῶν. Ὅταν ὅμως, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ φυσικὰ κινήματα, κατασύρει σοφιστικὰ πρὸς τὰ παραφύση τὴν πρακτικὴ δύναμη καὶ μέσω τῶν νομιζομένων καλῶν προσηλώσει πιθανῶς τὴν ἐπιθυμία της πρὸς τὰ χειρότερα, ψευδορκεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὁδηγώντας σὲ ἄλλα τὴν ψυχὴ ποὺ τὸν ἀκολουθεῖ. Καὶ εἶναι κλέφτης βέβαια, ἐπειδὴ ἀφαιρεῖ τὴ γνώση τῆς φύσης γιὰ λογαριασμό του, ἐνῷ ἐπίορκος, ἐπειδὴ προσπαθεῖ νὰ πείσει ὅτι τὸ πρακτικὸ τῆς ψυχῆς μάταια μοχθεῖ μὲ τὰ παραφύση.

23. Ἐδῶ ὁ Μάξιμος χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο τῆς φύσης στὴ θέση τοῦ νόμου τοῦ σώματος. 24. Ἐφ. 2, 14.

ξε΄. Ἢ πάλιν κλέπτης ἐστὶν ὁ πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων τοὺς θείους δῆθεν ἀσκούμενος λόγους, ὧν οὐκ ἐπέγνω διὰ τῶν ἔργων τὴν δύναμιν, τὴν ψιλὴν προφορὰν δόξης ἐμπορίαν ποιούμενος, καὶ τῷ διὰ γλώσσης λόγῳ τὸν τοῦ δίκαιος νομίζεσθαι παρὰ τῶν ἀκροωμένων θηρώμενος ἔπαινον. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὁ τῷ λόγῳ τὸν βίον ἀνάρμοστον καὶ τῇ γνώσει τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχων ἀντικειμένην, κλέπτης ἐστίν, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν οὐ καλῶς διαφαινόμενος. Πρὸς ὃν ὁ λόγος εἰκότως ἐρεῖ, «Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου;».

ξϛ΄. Κλέπτης ὡσαύτως ἐστὶ καὶ ὁ τοῖς φαινομένοις τρόποις καὶ ἤθεσι τὴν μὴ φαινομένην συγκαλύπτων τῆς ψυχῆς κακουργίαν, ἐπιεικείας πλάσματι τὴν ἔνδον ἐπικαλύπτων διάθεσιν, καὶ κλέπτων, ὥσπερ ἐκεῖνος τῇ προφορᾷ τῶν λόγων τῆς γνώσεως, τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς τῷ τρόπῳ τῆς τῶν ἠθῶν ὑποκρίσεως, τῶν θεωμένων τὴν αἴσθησιν, πρὸς ὃν ὁμοίως εἰρήσεται, «Αἰσχύνθητε, οἱ ἐνδεδυμένοι ἱμάτια ἀλλότρια», καὶ τό, «Ἀποκαλύψει Κύριος τὸ σχῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ». Καθ' ἑκάστην γὰρ ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ ταῦτά μοι λέγοντος ἀκούειν δοκῶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμέραν, ὡς ἐπ' ἀμφοῖν διαρρήδην κατεγνωσμένος.

ξζ΄. Ἐπίορκός ἐστιν, ἤγουν ὀμνύων ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ψευδῶς, ὁ ἐπαγγελλόμενος τῷ Θεῷ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, καὶ ἀλλότρια παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς οἰκείας ἐπαγγελίας ἐπιτηδεύων, καὶ τὴν συνθήκην τῆς ὁμολογίας τοῦ σεμνοῦ βίου διὰ τῆς ἀργίας τῶν ἐντολῶν παραβαίνων. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὁ κατὰ Θεὸν ζῆν προελόμενος καὶ μὴ τελείως τῷ παρόντι βίῳ νεκρούμενος, ψεύστης ἐστὶ καὶ ἐπίορκος, ὀμόσας μὲν τῷ Θεῷ, τουτέστιν, ἐπαγγειλάμενος τὸν ἐν τοῖς θείοις ἀγῶσιν ἄμεμπτον δρόμον, καὶ

ξε'. Ἢ πάλι κλέφτης εἶναι ὅποιος, γιὰ νὰ ἐξαπατήσει ἐκείνους ποὺ τὸν ἀκοῦν, ἀσκεῖται τάχα μὲ τοὺς θείους λόγους, ποὺ δὲν διαπίστωσε μὲ τὰ ἔργα τὴ δύναμή τους, ἀλλὰ ἐμπορεύεται σὰν δόξα τὴν ἁπλῆ προφορά τους καὶ θηρεύει μὲ τὰ λόγια ἀπὸ τοὺς ἀκροατές του τὸν ἔπαινο νὰ νομίζεται δίκαιος. Καὶ γενικά, ὅποιος ἔχει τὸν βίο ἀνάρμοστο στὸ λόγο καὶ τὴν ψυχικὴ του διάθεση ἀντίθετη στὴ γνώση, εἶναι κλέφτης ποὺ δὲν φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὶς ξένες καλὲς διαθέσεις, στὸν ὁποῖο ἡ Γραφὴ θὰ πεῖ δίκαια· «Στὸν ἁμαρτωλὸ ὁ Θεὸς εἶπε· Γιατί διδάσκεις ἐσὺ τὶς ἐντολές μου κι ἀναλαμβάνεις νὰ μιλᾶς γιὰ τὴ διαθήκη μου;»[25].

ξς'. Κλέφτης ἐπίσης εἶναι καὶ ὅποιος μὲ τὸν τρόπο ποὺ δείχνει καὶ τὰ ἤθη του συγκαλύπτει τὴν ἀφανῆ κακότητα τῆς ψυχῆς του, ἐπικαλύπτοντας μὲ πλαστὴ ἠπιότητα τὴν ἐσωτερική του διάθεση, καὶ κλέβοντας, ὅπως ἐκεῖνος μὲ τὴν διατύπωση συνετῶν λόγων τὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ τὸν ἀκοῦν, ἔτσι κι αὐτὸς μὲ τὸν τρόπο τῆς ὑποκρισίας τῶν ἠθῶν κλέβει τὴν αἴσθηση ἐκείνων ποὺ τὸν βλέπουν, πρὸ τὸν ὁποῖο ὅμοια θὰ λεχθεῖ, «Ντραπεῖτε ὅσοι φορᾶτε ξένα ροῦχα»[26], κι ἀκόμα, «Ὁ Κύριος θ' ἀποκαλύψει τὴν προσποίησή τους ἐκείνη τὴν ἡμέρα»[27]. Γιατὶ καθημερινὰ στὸ κρυφὸ ἐργαστήρι τῆς καρδιᾶς νομίζω πὼς ἀκούω νὰ μοῦ λέγει αὐτὰ ὁ Θεός, ὅτι εἶμαι ἀδιαμφισβήτητα καταδικασμένος καὶ γιὰ τὰ δύο.

ξζ'. Ἐπίορκος, δηλαδὴ ὁρκιζόμενος ψευδῶς στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, εἶναι ὅποιος ὑπόσχεται στὸν Θεὸ βίο ἀρετῆς, καὶ πράττει διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ καὶ παραβαίνει μὲ τὴν ἀργία τῶν ἐντολῶν τὴν ὁμολογημένη συμφωνία γιὰ σεμνὸ βίο. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, ὅποιος προτίμησε νὰ ζήσει σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ νεκρώνεται τέλεια γιὰ τὴν παροῦσα ζωή, εἶναι ψεύτης κι ἐπίορκος, ποὺ ὁρκίστηκε στὸν Θεό, δηλαδὴ ὑποσχέθηκε τὸ ἄψογο τρέξιμο στοὺς θείους ἀγῶνες, ἀλλὰ δὲν ἐκπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσή του, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀκούει κανένα ἔπαι-

---

25. Ψαλμ. 49, 16. 26. Σοφον. 1, 8. 27. Ἠσ. 3, 17.

μὴ πληρώσας, καὶ διὰ τοῦτο μηδαμῶς ἐπαινούμενος. «Ἐπαινεθήσεται γὰρ πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ», τουτέστι, πᾶς ὁ τῷ Θεῷ τὸν ἔνθεον ἐπαγγειλάμενος βίον, καὶ διὰ τῆς ἀληθείας τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης τοὺς ὅρκους πληρῶν τῆς καλῆς ὑποσχέσεως.

ξη'. Ὁ κατὰ μόνην τὴν ἐν τοῖς λόγοις προφορὰν γνῶσιν ὑποκρινόμενος, πρὸς δόξαν οἰκείαν τὴν τῶν ἀκουόντων κλέπτει διάνοιαν· καὶ ὁ τοῖς ἤθεσι τὴν ἀρετὴν ὑποκρινόμενος, πρὸς δόξαν οἰκείαν κλέπτει τῶν θεωμένων τὴν ὅρασιν· καὶ δι' ἀπάτης ἀμφότεροι κλέπτοντες, πλανῶσιν, ὁ μὲν διάνοιαν ψυχῆς τῶν ἀκουόντων, ὁ δὲ τῶν θεωμένων σώματος αἴσθησιν.

ξθ'. Εἰ πάντων ἔπαινον ἔχει ὁ τῶν οἰκείων πληρωτὴς ἐπαγγελιῶν, ὡς ὀμνύων ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἀληθεύων, δῆλον ὅτι ψόγον ἕξει καὶ ἀτιμίαν ὁ τῶν οἰκείων συνθηκῶν παραβάτης γινόμενος, ὡς ὀμόσας ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ψευσάμενος.

ο'. Οὐ πᾶς ἄνθρωπος εἰς τοῦτον ἐρχόμενος τὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ Λόγου πάντως φωτίζεται «πολλοὶ γὰρ ἀφώτιστοι διαμένουσι καὶ τοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ἀμέτοχοι φωτός», ἀλλὰ δῆλον ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κατ' οἰκείαν γνώμην εἰς τὸν ἀληθῆ κόσμον ἐρχόμενος τῶν ἀρετῶν. Πᾶς γὰρ ὁ κατ' ἀλήθειαν διὰ τῆς αὐθαιρέτου γεννήσεως εἰς τοῦτον ἐρχόμενος τὸν κόσμον, ὑπὸ τοῦ Λόγου πάντως φωτίζεται, λαμβάνων ἕξιν ἀρετῆς ἀμετακίνητον, καὶ γνώσεως ἀληθοῦς ἐπιστήμην ἄπταιστον.

οα'. Οὐ πάντες τε καὶ πάντα τὰ τὴν αὐτὴν ἐκφώνησιν ἔχοντα, καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν πάντως νοηθήσεται τρόπον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν λεγομένων πρὸς τὴν ὑποκειμένην δηλονότι τῷ τρόπῳ τῆς ἁγίας Γραφῆς δύναμιν νοητέον, εἰ μέλλοιμεν ὀρθῶς τοῦ σκοποῦ τῶν γεγραμμένων καταστοχάζεσθαι.

---

28. Ψαλμ. 52, 12.

νο. Γιατὶ «Θὰ ἐπαινεθεῖ καθένας ποὺ ὁρκίζεται σ' αὐτόν»[28], δηλαδὴ καθένας ποὺ ὑποσχέθηκε στὸν Θεὸ τὸν ἔνθεο βίο καὶ ἐκπληρώνει τοὺς ὅρκους τῆς καλῆς ὑπόσχεσης μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ δικαιοσύνη τῶν ἔργων του.

ξη'. Ὅποιος μὲ τὴν προφορὰ μόνο λόγων ὑποκρίνεται γνώση, γιὰ τὴ δική του δόξα, κλέβει τὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ τὸν ἀκοῦν. Κι ὅποιος μὲ τὰ ἤθη του ὑποκρίνεται τὴν ἀρετή, κλέβει τὰ βλέμματα ἐκείνων ποὺ τὸν παρακολουθοῦν γιὰ δική του δόξα. Καὶ ἔτσι κλέβοντας καὶ οἱ δύο μὲ ἀπάτη, παραπλανοῦν ὁ ἕνας τὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ τὸν ἀκοῦν, καὶ ὁ ἄλλος τὴν αἴσθηση τοῦ σώματος ἐκείνων ποὺ τὸν βλέπουν.

ξθ'. Ἂν ὅποιος ἐκπληρώνει τὶς ὑποσχέσεις του ἔχει ὁπωσδήποτε τὸν ἔπαινο, ἐπειδὴ ὁρκίζεται στὸν Θεὸ καὶ τηρεῖ τὸ ὅρκο του, εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ ἔχει μομφὴ καὶ ἀτιμία ὅποιος ἔγινε παραβάτης τῆς ἴδιας του τῆς συμφωνίας, ἐπειδὴ ὁρκίστηκε στὸν Θεό, ἀλλὰ φάνηκε ψεύτης.

ο'. Δὲν φωτίζεται βέβαια ἀπὸ τὸν Λόγο κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἔρχεται σ' αὐτὸν τὸν κόσμο[29] (γιατὶ πολλοὶ παραμένουν ἀφώτιστοι καὶ εἶναι ἀμέτοχοι τοῦ φωτὸς μ' ἐπίγνωσή του), ἀλλὰ φωτίζεται κάθε ἄνθρωπος ποὺ μὲ δική του γνώμη ἔρχεται στὸν ἀληθινὸ κόσμο τῶν ἀρετῶν. Γιατί, κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἀληθινὰ μὲ τὴν αὐτόγνωμη γέννησή του ἔρχεται σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, φωτίζεται ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὸν Λόγο κι ἀποκτᾶ ἕξη ἀρετῆς σταθερὴ κι ἀλάθητη ἀληθινὴ ἐπιστημονικὴ γνώση.

οα'. Ὅλοι καὶ ὅλα ποὺ ἐκφωνοῦνται ὅμοια δὲν θὰ νοηθοῦν βέβαια μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλὰ καθένα ἀπὸ ὅσα λέγονται πρέπει νὰ τὰ νοήσομε προφανῶς μὲ τὸ νόημα ποὺ τοὺς δίνει ἡ ἁγία Γραφή, ἂν θέλομε νὰ κατανοήσομε σωστὰ τὸ νόημα ὅσων γράφονται.

29. Ἰω. 1, 9.

οβ΄. Οὐδὲν τῶν ἀναγεγραμμένων τῇ Γραφῇ προσώπων, ἢ τόπων ἢ χρόνων ἢ ἑτέρων πραγμάτων ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν ἀεὶ νοούμενον τρόπον, ἔχει συμβαίνουσαν ἑαυτῇ διόλου τὴν ἱστορίαν ἢ τὴν θεωρίαν. Διὸ χρὴ τὸν ἀπταίστως τὴν θείαν τῆς Γραφῆς ἐξασκούμενον εἴδησιν ταῖς διαφοραῖς τῶν γινομένων ἢ λεγομένων, διαφόρως ἐκδέχεσθαι τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον, καὶ τὴν ἁρμόζουσαν αὐτῷ κατὰ τὸν τόπον, ἢ τὸν χρόνον δεόντως θεωρίαν προσνέμειν.

ογ΄. Διδάσκειν χρὴ πάντας τοὺς ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, λόγῳ ζῆν μόνῳ καὶ πολιτεύεσθαι, καὶ τοσοῦτον ἔχειν περὶ τῶν σωμάτων τὴν μέριμναν, ὅσον διὰ πολλῆς φροντίδος τὴν πρὸς αὐτὰ σχέσιν τῆς ψυχῆς διακόψαι, καὶ μηδεμίαν διδόναι τὸ σύνολον ὕλης τῇ ψυχῇ φαντασίαν· σβεσθείσης ἤδη τῷ λόγῳ τῆς κατ᾽ ἀρχάς, τὸν μὲν λόγον παρωσαμένης, τὴν ἀλογίαν δὲ τῆς ἡδονῆς ὄφεως δίκην ἑρπυστικοῦ προσδεξαμένης, αἰσθήσεως, καθ᾽ ἧς ὡρίσθη δικαίως ὁ θάνατος, ἵνα παύσηται τῷ διαβόλῳ πρὸς τὴν ψυχὴν παρεχομένη τὴν εἴσοδον.

οδ΄. Μία ὑπάρχουσα κατὰ τὸ γένος ἡ αἴσθησις, πενταπλοῦται τοῖς εἴδεσι, διὰ τῆς καθ᾽ ἕκαστον εἶδος ἀντιληπτικῆς ἐνεργείας, τὸ προσφυὲς αἰσθητόν, ἀντὶ Θεοῦ στέργειν τὴν πλανωμένην ψυχὴν ἀναπείθουσα. Διόπερ ὁ τῷ λόγῳ σοφῶς ἑπόμενος, πρὸς τοῦ βεβιασμένου καὶ παρὰ γνώμην θανάτου, τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς ἑκουσίως καταψηφίζεται, τὸν πρὸς αἴσθησιν τῆς γνώμης παντελῆ ποιούμενος χωρισμόν.

οε΄. Λαβοῦσα τὸν νοῦν ἡ αἴσθησις ὑποχείριον, διδάσκει πολύθεον, δι᾽ ἑκάστης αἰσθήσεως τῇ περὶ τὰ πάθη δουλείᾳ ὡς θεῖον τὸ προσφυὲς αἰσθητὸν θεραπεύουσα.

ος΄. Ὁ μόνῳ τῷ γράμματι τῆς Γραφῆς παρακαθήμενος, μόνην ἔχει τὴν αἴσθησιν κρατοῦσαν τῆς φύσεως, καθ᾽ ἣν ἡ πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς σχέσις μόνη διαφαίνεσθαι πέφυκε. Τὸ γὰρ

οβ'. Κανένα ἀπὸ ὅσα ἀναγράφονται στὴ Γραφὴ πρόσωπα, τόποι, χρόνοι, ἢ ἄλλα ἔμψυχα καὶ ἄψυχα αἰσθητὰ καὶ νοητά, ἂν νοοῦνται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πάντοτε, δὲν ἔχει καθόλου σύμφωνη μ' αὐτὴν τὴν ἱστορία ἢ τὴ θεωρία. Γι' αὐτὸ πρέπει αὐτὸς ποὺ ἀσκεῖται ἀλάνθαστα μὲ τὴ γνώση τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀνάλογα μὲ τὶς διαφορὲς τῶν ὅσων γίνονται καὶ λέγονται, ν' ἀντιλαμβάνεται διαφορετικὰ καθένα ἀπὸ ὅσα ἀναφέρθηκαν, καὶ νὰ ἀποδίδει ὅπως πρέπει τὴν ἁρμόζουσα σ' αὐτὸ τὴ γνώση σχετικὰ μὲ τὸν τόπο ἢ τὸ χρόνο.

ογ'. Ὅλοι ὅσοι ζοῦνε σὲ ὅλο τὸν κόσμο πρέπει νὰ διδάσκονται, νὰ ζοῦν, καὶ νὰ πολιτεύονται μόνο μὲ τὸ λόγο, καὶ νὰ καταβάλλουν τόση μέριμνα γιὰ τὰ σώματα, ὅσο νὰ διακόψουν τὴ μὲ πολλὴ φροντίδα σχέση τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτά, καὶ νὰ μὴ δίνουν κανένα ἀπολύτως ὑλικὸ γιὰ φαντασία στὴν ψυχή. Κι' ἀφοῦ θὰ ἔχει σβήσει πιὰ μὲ τὸ λόγο ἡ αἴσθηση, κατ' ἀρχὰς ἀπώθησε τὸ λόγο καὶ ἀποδέχθηκε τὴν ἀλογία τῆς ἡδονῆς σὰν φίδι σερνόμενο, κατὰ τῆς ὁποίας ὁρίστηκε δίκαια ὁ θάνατος, γιὰ νὰ σταματήσει νὰ παρέχει στὸ διάβολο τὴν εἴσοδο στὴν ψυχή.

οδ'. Ἡ αἴσθηση εἶναι μία στὸ γένος, ἀλλὰ πενταπλῆ στὰ εἴδη, πείθοντας τὴν ψυχὴ ποὺ πλανᾶται νὰ στέργει μὲ τὴν ἀντιληπτικὴ ἱκανότητα κάθε τὸ κατάλληλο αἰσθητὸ εἶδος ἀντὶ τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ ὅποιος ἀκολουθεῖ μὲ σοφία τὸ λόγο, πρὶν ἀπὸ τὸν κατ' ἀνάγκη καὶ παρὰ γνώμη θάνατο, ψηφίζει μὲ τὴ θέλησή του τὸ θάνατο τῆς σάρκας, προβαίνοντας στὸν πλήρη χωρισμὸ τῆς γνώμης ἀπὸ τὴν αἴσθηση.

οε'. Κάνοντας ἡ αἴσθηση ὑποχείριό της τὸ νοῦ, διδάσκει τὴν πολυθεΐα καὶ θεραπεύει μέσω κάθε μιᾶς αἴσθησης στὴ δουλεία τῶν παθῶν ὡς θεῖο τὸ κατάλληλο αἰσθητό.

ος'. Ὅποιος ἐπιμένει μόνο στὸ γράμμα τῆς Γραφῆς, ἔχει τὴν αἴσθηση μόνο νὰ κυριαρχεῖ στὴ φύση, κατὰ τὴν ὁποία διαφαίνεται μόνο ἡ σχέση τῆς ψυχῆς μὲ τὴ σάρκα. Ἂν τὸ γράμμα δηλαδὴ δὲν

γράμμα μὴ νοούμενον πνευματικῶς, μόνην ἔχει τὴν αἴσθησιν περιγράφουσαν αὐτοῦ τὴν ἐκφώνησιν, καὶ μὴ συγχωροῦσαν πρὸς τὸν νοῦν διαβῆναι τῶν γεγραμμένων τὴν δύναμιν. Εἰ δὲ πρὸς μόνην τὴν αἴσθησιν ἔχει τὸ γράμμα τὴν οἰκειότητα, πᾶς ὁ καθ' ἱστορίαν μόνην ἰουδαϊκῶς τὸ γράμμα δεχόμενος, κατὰ σάρκα ζῇ, τῆς ἁμαρτίας καθ' ἑκάστην ἡμέραν διὰ τὴν ζῶσαν αἴσθησιν γνωμικῶς ἀποθνήσκων τὸν θάνατον, μὴ δυνάμενος πνεύματι τὰς πράξεις θανατῶσαι τοῦ σώματος, ἵνα ζῇ τὴν ἐν πνεύματι μακαρίαν ζωήν. «Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν», φησὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος· «εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε».

οζ΄. Μὴ τοίνυν τὸν θεῖον λύχνον, ἤγουν τὸν φωτιστικὸν τῆς γνώσεως λόγον, ἀνάπτοντες διὰ θεωρίας καὶ πράξεως, ὑπὸ τὸν μόδιον θήσωμεν, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς περιγράφοντες τῷ γράμματι τὴν τῆς σοφίας ἀπερίληπτον δύναμιν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, λέγω τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, ἐν τῷ ὕψει τῆς ἀληθοῦς θεωρίας, πᾶσι τὸ φῶς τῶν θείων δογμάτων πυρσεύουσαν.

οη΄. Ὁ τὰς προσβολὰς τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν κατὰ τὸν μακάριον Ἰὼβ καὶ τοὺς γενναίους μάρτυρας ἀκατασείστῳ φέρων τῷ φρονήματι, λύχνος ἐστὶν ἰσχυρός, ἀκατάσβεστον καὶ αὐτὸς φυλάττων τὸ φῶς τῆς σωτηρίας, ἐν τῷ τρόπῳ τῆς κατὰ τὴν ἀνδρίαν ὑπομονῆς φυλαττόμενον, ὡς τὸν Κύριον ἰσχὺν ἔχων καὶ ὕμνησιν. Ὁ δὲ γινώσκων τοῦ πονηροῦ τὰ μηχανήματα, καὶ τὰς συμπλοκὰς τῶν ἀφανῶν πολέμων οὐκ ἀγνοῶν, καὶ οὗτος τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως περιλαμπόμενος, ἄλλος πέφηνε λύχνος, τῷ μεγάλῳ Ἀποστόλῳ προσηκόντως φθεγγόμενος, «Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν».

οθ΄. Τὴν μὲν κάθαρσιν τοῖς ἀξίοις τῆς τῶν ἀρετῶν καθαρότητος διὰ φόβου καὶ εὐσεβείας καὶ γνώσεως ποιεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν δὲ φωτισμὸν τῆς τῶν ὄντων καθ' οὓς ὑπάρχουσι λόγους γνώσεως, δι' ἰσχύος καὶ βουλῆς καὶ συνέσεως δωρεῖται

νοεῖται πνευματικά, ἡ αἴσθηση μόνο περιγράφει τὴν ἐκφώνησή του καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὸ νόημα τῶν γραπτῶν νὰ περάσει στὸ νοῦ. Ἀλλὰ ἂν τὸ γράμμα εἶναι μόνο πρὸς τὴν αἴσθηση οἰκεῖο, καθένας ποὺ δέχεται τὸ γράμμα μόνο στὴν ἱερὴ Ἱστορία μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο, ζεῖ σαρκικὰ καὶ καθημερινὰ ἐπειδὴ κυριαρχεῖ ἡ αἴσθηση πεθαίνει μὲ τὴ θέλησή του τὸ θάνατο τῆς ἁμαρτίας, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ θανατώσει μὲ τὸ πνεῦμα τὶς πράξεις τοῦ σώματος, γιὰ νὰ ζεῖ τὴ μακάρια ζωὴ τοῦ Πνεύματος: Γιατὶ λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος· «Ἂν ζεῖτε σαρκικά, πρόκειται νὰ πεθάνετε· ἂν ὅμως θανατώνετε πνευματικὰ τὶς πράξεις τοῦ σώματος, θὰ ζήσετε»[30].

οζ'. Ἀνάβοντας λοιπὸν μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴν πράξη τὸν θεῖο λύχνο, δηλαδὴ τὸν φωτιστικὸ λόγο τῆς γνώσης, ἂς μὴν τὸν τοποθετήσομε κάτω ἀπὸ τὸ μόδιο, γιὰ νὰ μὴν κατακριθοῦμε ὅτι περιγράφομε μέσα στὸ γράμμα τὴν ἀπερίληπτη δύναμη τῆς σοφίας, ἀλλὰ ἐπάνω στὴ λυχνία, ἐννοῶ τὴν ἁγία Ἐκκλησία, στὸ ὕψος τῆς ἀληθινῆς θεωρίας, ποὺ μεταλαμπαδεύει σ' ὅλους τὸ φῶς τῶν θείων δογμάτων[31].

οη'. Ὅποιος ἀντιμετωπίζει τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἀκούσιων πειρασμῶν ὅπως ὁ μακάριος Ἰὼβ καὶ οἱ γενναῖοι μάρτυρες μὲ ἀκλόνητο φρόνημα, εἶναι λύχνος ἰσχυρὸς ποὺ φυλάει κι αὐτὸς ἄσβηστο τὸ φῶς τῆς σωτηρίας, φυλάσσοντάς το μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἀνδρεία, ἐπειδὴ ἔχει τὸν Κύριο ἰσχὺ καὶ ὕμνησή του[32]. Ἐνῶ ὅποιος γνωρίζει τὰ μηχανεύματα τοῦ πονηροῦ καὶ δὲν ἀγνοεῖ τὶς συγκρούσεις τῶν ἀόρατων πολέμων, κι αὐτός, καταφωτισμένος ἀπὸ τὸ φῶς τῆς γνώσης, ἀποδείχθηκε ἄλλος λύχνος, ποὺ λέγει ὅμοια μὲ τὸν μεγάλο Ἀπόστολο, «Δὲν ἀγνοοῦμε τὰ νοήματά του»[33].

οθ'. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα κάνει τὴν κάθαρση τῶν ἄξιων γιὰ τὴν καθαρότητα τῶν ἀρετῶν μὲ φόβο, εὐσέβεια καὶ γνώση· ἐνῶ τὸν φωτισμὸ γιὰ τὴ γνώση τῶν ὄντων σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους ὑπαρξής τους τὸν δωρίζει στοὺς ἄξιους γιὰ τὸ φῶς μὲ ἰσχὺ καὶ σκέψη

32. Β' Βασ. 22, 2, 3. Ἱερ. 16, 19. Ψαλμ. 70, 6, 7.
33. Β' Κορ. 2, 11.

τοῖς ἀξίοις φωτός, τὴν δὲ τελειότητα διὰ τῆς παμφαοῦς καὶ ἁπλῆς καὶ ὁλοσχεροῦς σοφίας χαρίζεται τοῖς ἀξίοις θεώσεως, πρὸς τὴν τῶν ὄντων αἰτίαν, ἀμέσως αὐτοὺς ἀνάγον κατὰ πάντα τρόπον, ὡς ἔστιν ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἐκ μόνων τῶν θείων τῆς ἀγαθότητος ἰδιωμάτων γνωριζομένους, καθ' ἣν ἐκ Θεοῦ μὲν ἑαυτούς, ἐξ ἑαυτῶν δὲ γινώσκοντες τὸν Θεόν, οὐκ ὄντος τινὸς μέσου διατειχίζοντος (σοφίας γὰρ μέσον οὐδὲν πρὸς Θεόν), τὴν ἀναλλοίωτον ἕξουσιν ἀτρεψίαν, τῶν μέσων αὐτοῖς ὁλικῶς πάντων διαβαθέντων, ἐν οἷς ὑπῆρχεν ὁ περὶ τὴν γνῶσίν ποτε τοῦ σφάλλεσθαι κίνδυνος. Μέσα δὲ καλεῖ τὴν τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν οὐσίαν, δι' ὧν πρὸς Θεὸν ὡς αἰτίαν τῶν ὄντων, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀνάγεσθαι πέφυκε.

π΄. Τὴν μὲν πρακτικὴν φιλοσοφίαν φόβος, εὐσέβειά τε καὶ γνῶσις ἐργάζονται, τὴν δὲ φυσικὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν ἰσχὺς καὶ βουλὴ καὶ σύνεσις κατορθοῦσι, τὴν δὲ μυστικὴν θεολογίαν σοφία θεία μόνη χαρίζεται.

πα΄. Ὥσπερ ἐλαίου χωρὶς ἄσβεστον διατηρηθῆναι λύχνον ἀμήχανον, οὕτως ἕξεως χωρίς, προσφόροις καὶ λόγοις καὶ τρόποις καὶ ἤθεσι, νοήμασί τε αὖ καὶ λογισμοῖς τοῖς καθήκουσι τὰ καλὰ διατρεφούσης, ἄσβεστον φυλαχθῆναι τὸ φῶς τῶν χαρισμάτων ἀμήχανον. Πᾶν γὰρ χάρισμα πνευματικὸν προσφυοῦς χρῄζει τῆς ἕξεως, ἀπαύστως ἐπιχεούσης αὐτῷ καθάπερ ἔλαιον τὴν ὕλην τὴν νοεράν, ἵνα διαμείνῃ κατὰ τὴν ἕξιν τοῦ δεξαμένου κρατούμενον.

πβ΄. Ὥσπερ ἐλαίας χωρὶς οὐκ ἔστιν οὐδαμῶς εὑρεῖν φύσει κατ' ἀλήθειαν γνήσιον ἔλαιον, ἄγγους δὲ δίχα κρατεῖσθαι τοῦ δεχομένου τὸ ἔλαιον οὐ δυνατόν, ἐλαίῳ δὲ μὴ τρεφόμενον σβέννυται πάντως τὸ λυχνιαῖον φῶς, οὕτω τῶν ἁγίων Γραφῶν χωρὶς οὐκ ἔστι κατὰ ἀλήθειαν δύναμις νοημάτων θεοπρεπής· ἕξεως δὲ δίχα, καθάπερ ἄγγους νοημάτων δεκτικοῦ, οὐδαμῶς ἂν συσταίη

καὶ φρόνηση. Τὴν τελειότητα πάλι τὴ χαρίζει μὲ τὴν ὁλόφωτη κι ἁπλῆ καὶ ὁλόπλευρη σοφία στοὺς ἄξιους γιὰ τὴ θέωση, ἀνάγοντάς τους ἄμεσα μὲ κάθε τρόπο στὴν αἰτία τῶν ὄντων, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο, ἀναγνωριζόμενους ἀπὸ τὰ θεῖα μόνο γνωρίσματα τῆς ἀγαθότητας, μὲ τὴν ὁποία γνωρίζουν ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν ἑαυτό τους καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους τὸν Θεό, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάτι ἐνδιάμεσα νὰ τὴ χωρίζει, γιατὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐνδιάμεσα στὴ σοφία καὶ τὸν Θεό. Καὶ θ' ἀποκτήσουν τὴν ἀναλλοίωτη ἀτρεψία, ἀφοῦ θὰ ἔχουν περάσει ὅλα τὰ ἐνδιάμεσά τους στὸ σύνολό τους, στὰ ὁποῖα ὑπῆρχε κάποτε ὁ κίνδυνος σφάλματος ὡς πρὸς τὴ γνώση. Ἐνδιάμεσα καλεῖ τὴν οὐσία τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὡς ἀπὸ τὴ φύση του ἀνάγεται πρὸς τὸν Θεὸ ὡς αἰτία τῶν ὄντων.

π'. Τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία τὴ δημιουργοῦν ὁ φόβος, ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ γνώση, ἐνῶ τὴ φυσικὴ πνευματικὴ θεωρία τὴν κατορθώνουν ἡ ἰσχύς, ἡ σκέψη καὶ ἡ φρόνηση, καὶ τέλος τὴ μυστικὴ θεολογία τὴ χαρίζει μόνο ἡ θεία σοφία.

πα'. Ὅπως εἶναι ἀδύνατο νὰ διατηρηθεῖ ἀναμμένος ὁ λύχνος χωρὶς λάδι, ἔτσι εἶναι ἀδύνατο νὰ διατηρηθεῖ ἄσβηστο τὸ φῶς τῶν χαρισμάτων χωρὶς τὴν ἕξη ποὺ τρέφει τὰ καλὰ μὲ πρόσφορους λόγους καὶ τρόπους καὶ ἤθη καὶ μὲ τὰ κατάλληλα νοήματα καὶ λογισμούς. Γιατὶ κάθε χάρισμα πνευματικὸ χρειάζεται τὴν ἀντίστοιχη ἕξη, ποὺ νὰ χύνει ἀδιάκοπα σ' αὐτὸ σὰν λάδι τὴ νοερὴ ὕλη, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κρατήσει τὸ χάρισμα ἡ ἕξη ἐκείνου ποὺ τὸ δέχθηκε.

πβ'. Ὅπως εἶναι ἀδύνατο χωρὶς τὸ ἐλαιόδεντρο νὰ βρεθεῖ κάπου ἀληθινὰ φύσει γνήσιο λάδι, καὶ ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὸ χωρὶς δοχεῖο νὰ κρατήσει τὸ λάδι ὅποιος τὸ δέχετα, καὶ τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ σβήνει ὁπωσδήποτε ἂν δὲν τρέφεται μὲ τὸ λάδι, ἔτσι καὶ χωρὶς τὶς ἅγιες Γραφὲς δὲν ὑπάρχει ἀληθινὰ θεία δύναμη νοημάτων, καὶ χωρὶς τὴν ἕξη, ποὺ σὰν ἀγγεῖο δέχεται τὰ νοήματα, μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ συσταθεῖ θεῖο νόημα, καὶ ἂν δὲν τρέ-

νόημα θεῖον· θείοις δὲ νοήμασι μὴ τρεφόμενον τὸ φῶς τῆς ἐν τοῖς χαρίσμασι γνώσεως, ἄσβεστον οὐ συντηρεῖται τοῖς ἔχουσι.

πγ΄. Τὴν μὲν Παλαιὰν Διαθήκην τὴν ἐξ εὐωνύμων ἐλαίαν ὑπολαμβάνω σημαίνειν, ὡς τῆς πρακτικῆς μᾶλλον προνοουμένην φιλοσοφίας, τὴν ἐκ δεξιῶν δὲ τὴν Νέαν Διαθήκην, ὡς καινοῦ μυστηρίου διδάσκαλον καὶ τῆς ἐν ἑκάστῳ τῶν πιστῶν θεωριτικῆς ἕξεως ποιητικήν. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετῆς τρόπους, ἡ δὲ γνώσεως λόγους παρέχεται τοῖς τὰ θεῖα φιλοσοφοῦσι· καὶ ἡ μὲν τῆς τῶν ὁρωμένων ὁμίχλης ὑφαρπάζουσα πρὸς τὸ συγγενὲς ἀνάγει τὸν νοῦν, πάσης καθαρὸν ὑλικῆς φαντασίας γεγενημένον, ἡ δὲ τῆς ὑλικῆς προσπαθείας αὐτὸν ἀποκαθαίρει, τῷ τῆς ἀνδρείας τόνῳ, καθάπερ σφύρᾳ τινί, τοὺς πρὸς τὸ σῶμα τῆς γνώμης κατὰ τὴν σχέσιν ἐκκρουομένη ἥλους.

πδ΄. Ἡ μὲν Παλαιὰ τὸ σῶμα πρὸς ψυχὴν λογισθὲν ἀναβιβάζει διὰ μέσων τῶν ἀρετῶν, κωλύουσα τοῦ πρὸς σῶμα τὸν νοῦν καταβιβάζεσθαι, ἡ δὲ Νέα τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβιβάζει, τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης πτερούμενον· καὶ ἡ μὲν ταὐτὸν ἐργάζεται τῷ νοῒ τὸ σῶμα κατὰ τὴν θέσει κίνησιν, ἡ δὲ ταὐτὸν τῷ Θεῷ τὸν νοῦν ἀποτελεῖ κατὰ τὴν ἕξιν τῆς χάριτος τοσαύτην ἔχοντα πρὸς Θεὸν τὴν ἐμφέρειαν, ὥστε τὸν Θεὸν δι' αὐτοῦ γνωρίζεσθαι, τὸν ἐξ ἑαυτοῦ κατὰ φύσιν οὐδαμῶς τὸ παράπαν οὐδενὶ γινωσκόμενον, ὡς ἔκ τινος εἰκόνος ἀρχέτυπον.

πε΄. Ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη, πράξεως καὶ ἀρετῆς ὑπάρχουσα σύμβολον, συμφωνεῖν τὸ σῶμα τῷ νοῒ παρασκευάζει κατὰ τὴν κίνησιν· ἡ δὲ Νέα, θεωρίας οὖσα καὶ γνώσεως ποιητική, τὸν μυστικῶς αὐτῆς ἀντεχόμενον νοῦν τοῖς θείοις νοήμασι καταφαιδρύνει καὶ τοῖς γνωρίσμασι· καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ τῷ γνωστικῷ χορηγεῖ τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, ἡ δὲ Νέα τῷ πρακτικῷ γνώσεως ἀληθοῦς λόγους χαρίζεται.

34. Ζαχ. 4,3. 35. Ζαχ. 4,3.

φεται μὲ θεῖα νοήματα τὸ φῶς τῆς γνώσης τῶν χαρισμάτων, ὅποιοι τὸ ἔχουν δὲν τὸ διατηροῦν ἄσβηστο.

πγ'. Τὴν Παλαιὰ Διαθήκη σημαίνει ὑποθέτω ἡ ἐλιὰ ἀπὸ τὰ ἀριστερά[34], ἐπειδὴ προνοεῖ μᾶλλον γιὰ τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία, ἐνῶ ἡ ἐλιὰ ἀπὸ τὰ δεξιὰ[35] σημαίνει τὴ Νέα Διαθήκη, ἐπειδὴ διδάσκει τὸ νέο μυστήριο καὶ δημιουργεῖ σὲ κάθε πιστὸ τὴ θεωρητικὴ ἕξη. Γιατὶ ἡ πρώτη παρέχει, σὲ ὅποιους φιλοσοφοῦν τὰ θεῖα, τρόπους ἀρετῆς, ἐνῶ ἡ δεύτερη λόγους γνώσης. Ἡ μία βγάζει τὸ νοῦ μὲ ὑφαρπαγὴ ἀπὸ τὴν ὁμίχλη τῶν ὁρατῶν καὶ τὸν μεταφέρει στὸ συγγενές του, ἀφοῦ γίνει καθαρὸς ἀπὸ κάθε ὑλικὴ φαντασία, ἐνῶ ἡ ἄλλη τὸν ἀποκαθαίρει ἀπὸ τὴν προσκόλλησή του στὰ ὑλικά, βγάζοντας μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀνδρείας, σὰν μὲ κάποια σφύρα, τὰ καρφιὰ ἀπὸ τὴ σχέση τῆς γνώμης πρὸς τὸ σῶμα.

πδ'. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀνεβάζει στὴν ψυχὴ τὸ σῶμα λογικοποιημένο διαμέσου τῶν ἀρετῶν κι ἐμποδίζει νὰ κατεβεῖ ὁ νοῦς πρὸς τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ Νέα ἀνεβάζει πρὸς τὸν Θεὸ τὸ νοῦ φτερωμένο ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης. Ἡ μία καθιστᾶ τὸ σῶμα ἴδιο μὲ τὸ νοῦ μὲ τὴ θετικὴ[36] κίνηση, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἀπεργάζεται ἴδιο τὸ νοῦ μὲ τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἕξη τῆς χάριτος, μοιάζοντας σὲ τόσο βαθμὸ μὲ τὸν Θεό, ὥστε μέσω τοῦ νοῦ νὰ ἀναγνωρίζεται ὁ Θεός, ποὺ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του δὲν μπορεῖ καθόλου ἀπὸ κανένα καὶ μὲ κανένα τρόπο νὰ γνωριστεῖ κατὰ τὴ φύση, ὅπως τὸ ἀρχέτυπο ἀπὸ μιὰ εἰκόνα.

πε'. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἐπειδὴ εἶναι σύμβολο τῆς πράξης καὶ τῆς ἀρετῆς, ἑτοιμάζει τὸ σῶμα νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸ νοῦ κατὰ τὴν λειτουργία του. Ἡ Νέα, ἐπειδὴ προξενεῖ τὴ θεωρία καὶ τὴ γνώση, κατακοσμεῖ τὸ νοῦ, ποὺ τὴν κατανοεῖ μυστικά, μὲ θεῖα νοήματα καὶ γνωρίσματα. Καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ χορηγεῖ στὸν γνωστικὸ τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, ἐνῶ ἡ Νέα χαρίζει στὸν πρακτικὸ τοὺς λόγους τῆς ἀληθινῆς γνώσης.

---

36. Μᾶλλον μὲ θελητική, ἠθελημένη κίνηση· ἕξη, ἀμέσως πιὸ κάτω, ἡ κατοχή.

πς΄. Ἐκείνων ὁ Θεὸς λέγεταί τε καὶ γίνεται κατὰ χάριν Πατήρ, τῶν μόνην ἐχόντων τὴν κατ᾽ ἀρετὴν γνωμικὴν ἐν πνεύματι γέννησιν, καθ᾽ ἥν, ὥσπερ ψυχῆς πρόσωπον, τὸν ἐν ἀρεταῖς τοῦ γεννήσαντος Θεοῦ χαρακτῆρα φαινόμενον ἔχοντες κατὰ τὸν βίον, τοὺς θεωμένους τῇ μεταβολῇ τῶν τρόπων δοξάζειν τὸν Θεὸν παρασκευάζουσι, τὸν οἰκεῖον βίον πρὸς μίμησιν παρέχοντες αὐτοῖς ἐξαίρετον ἀρετῆς ἐξεμπλάριον. Οὐ γὰρ λόγῳ ψιλῷ Θεὸς δοξάζεσθαι πέφυκεν, ἀλλ᾽ ἔργοις δικαιοσύνης πολλῷ πλείονα λόγων βοῶσι τὴν θείαν μεγαλοπρέπειαν.

πζ΄. Ἀριστερὸς μὲν ὁ φυσικὸς νόμος διὰ τὴν αἴσθησιν, προσάγει δὲ τῷ λόγῳ τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν καὶ ποιεῖ γνῶσιν ἐνεργουμένην. Ὁ δὲ πνευματικὸς νόμος δεξιὸς μέν ἐστι διὰ τὸν νοῦν, μίγνυσι δὲ τῇ αἰσθήσει τοὺς ἐν τοῖς οὖσι πνευματικοὺς λόγους, καὶ ποιεῖ πρᾶξιν λελογισμένην.

πη΄. Ὁ τῇ πράξει σωματουμένην τὴν γνῶσιν καὶ τῇ γνώσει ψυχουμένην τὴν πρᾶξιν δεικνύς, τὸν ἀκριβῆ τρόπον εὗρε τῆς ἀληθοῦς θεουργίας. Ὁ δ᾽ ὁποτέραν τούτων τῆς ἑτέρας ἔχων διεζευγμένην, ἢ τὴν γνῶσιν ἀνυπόστατον πεποίηκε φαντασίαν, ἢ τὴν πρᾶξιν ἄψυχον κατέστησεν εἴδωλον. Γνῶσις γὰρ ἄπρακτος, φαντασίας οὐδὲν διενήνοχεν, ὑφιστῶσαν αὐτὴν τὴν πρᾶξιν οὐκ ἔχουσα· καὶ πρᾶξις ἀλόγιστος, ταὐτὸν εἰδώλῳ καθέστηκε, ψυχοῦσαν αὐτὴν τὴν γνῶσιν οὐκ ἔχουσα.

πθ΄. Τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον ἐπίδειξιν μὲν λόγου τὸν βίον, δόξαν δὲ βίου τὸν λόγον ποιεῖται· καὶ τὴν μὲν πρᾶξιν θεωρίαν ἐνεργουμένην, τὴν δὲ θεωρίαν πρᾶξιν μυσταγωγουμένην. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, τὴν μὲν ἀρετὴν φανέρωσιν γνώσεως, τὴν δὲ γνῶσιν ἀρετῆς συντηρητικὴν ἐργαζόμενον δύναμιν· καὶ δι᾽ ἀμφοῖν, ἀρετῆς δὲ λέγω καὶ γνώσεως, μίαν σοφίαν συνισταμένην ἐπιδεικνύμενον, ἵνα γνῶμεν ὅτι συμφωνοῦσιν ἀλλήλαις διὰ πάντων αἱ δύο Διαθῆκαι κατὰ τὴν χάριν, πλέον εἰς ἑνὸς μυστηρίου συμπλήρωσιν, ἢ ὅσον ψυχὴ καὶ σῶμα πρὸς ἑνὸς ἀνθρώπου γένεσιν, κατὰ τὴν σύνθεσιν ἀλλήλαις συμβαίνουσαι.

πς'. Ὁ Θεὸς λέγεται καὶ γίνεται Πατέρας κατὰ χάρη ἐκείνων, ποὺ ἔχουν τὴν ἑκούσια κατ' ἀρετὴ καὶ πνεῦμα μόνο γέννηση, κατὰ τὴν ὁποία, σὰν πρόσωπο τῆς ψυχῆς, δείχνουν φανερὸ στὸν ἐνάρετο βίο τους τὸ χαρακτήρα τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴ γέννησε, καὶ κάνουν ὅσους τοὺς βλέπουν νὰ δοξάζουν τὸν Θεὸ μὲ τὴ μεταβολὴ τῆς συμπεριφορᾶς τους, παρέχοντάς τους τὸ βίο τους ἐξαίρετο παράδειγμα ἀρετῆς πρὸς μίμηση. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν δοξάζεται συνήθως μὲ ἁπλὸ λόγο, ἀλλὰ μὲ ἔργα δικαιοσύνης, ποὺ διακηρύττουν πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς λόγους τὴ θεία μεγαλοπρέπεια.

πζ'. Ἀριστερὸς νοεῖται ὁ φυσικὸς νόμος ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης, προσθέτει ὅμως στὸ λόγο τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν καὶ δημιουργεῖ γνώση πρακτική. Ὁ πνευματικὸς πάλι νόμος εἶναι δεξιὸς χάρη στὸ νοῦ, ἀναμιγνύει ὅμως μὲ τὴν αἴσθηση τοὺς πνευματικοὺς λόγους τῶν ὄντων καὶ πραγματοποιεῖ πράξη μὲ λογική.

πη'. Ὅποιος δείχνει τὴ γνώση σωματοποιημένη μὲ τὴν πράξη καὶ τὴν πράξη ἐμψυχωμένη ἀπὸ τὴ γνώση, βρῆκε τὸν ἀκριβῆ τρόπο τῆς κατὰ Θεὸν πράξης. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔχει ὁποιαδήποτε ἀπὸ αὐτὲς τὶς δύο χωρισμένη ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἢ μετέβαλε τὴ γνώση σὲ ἀνυπόστατη φαντασία, ἢ ἔκανε τὴν πράξη ἄψυχο εἴδωλο. Γιατὶ γνώση χωρὶς πράξεις, σὲ τίποτε δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν φαντασία ὅταν δὲν ἔχει ὡς θεμέλιό της τὴν πράξη. Καὶ πράξη χωρὶς λογικὴ εἶναι καθαρὸ εἴδωλο, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴ γνώση νὰ τὴν ἐμψυχώνει.

πθ'. Τὸ μυστήριο τῆς σωτηρίας μας κάνει ἐπίδειξη τοῦ λόγου τὸν βίο, καὶ λαμπρότητα τοῦ βίου τὸ λόγο· ἐπίσης τὴν πράξη τὴν κάνει ἐνεργὸ θεωρία, καὶ τὴ θεωρία πράξη ποὺ διδάσκει μυστικά. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, κάνει τὴν ἀρετὴ φανέρωση τῆς γνώσης, καὶ τὴ γνώση δύναμη συντηρητικὴ τῆς ἀρετῆς, καὶ μὲ τὶς δύο, ἐννοῶ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση, δείχνει ν' ἀποτελεῖται μία σοφία, γιὰ νὰ γνωρίσομε ὅτι σὲ ὅλα συμφωνοῦν μεταξύ τους οἱ δυὸ Διαθῆκες κατὰ τὴ χάρη γιὰ τὴ συμπλήρωση ἑνὸς μυστηρίου περισσότερο ἀπὸ ὅσο συμφωνοῦν μεταξύ τους ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα γιὰ τὴ γένεση ἑνὸς ἀνθρώπου ὡς πρὸς τὴ σύνθεσή του.

ϟ'. Ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα ποιεῖ κατὰ σύνθεσιν ἄνθρωπον, οὕτω πρᾶξις καὶ θεωρία μίαν κατὰ σύνοδον ἀποτελεῖ σοφίαν γνωστικήν· καὶ Παλαιὰ καὶ Νέα Διαθήκη μυστήριον ἓν ἀπεργάζεται. Μόνου δὲ τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, ἐξ οὗ, κατὰ μετοχήν, πάντα φωτίζεταί τε καὶ ἀγαθύνεται, τὰ φωτὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀγαθότητος δεκτικά.

ϟα'. Ὁ τὸν φαινόμενον κόσμον νοῶν, θεωρεῖ τὸν νοούμενον· τυποῖ γὰρ τῇ αἰσθήσει τὰ νοητὰ φανταζόμενος, καὶ κατὰ νοῦν σχηματίζει τοὺς θεαθέντας λόγους· καὶ μεταφέρει πρὸς μὲν αἴσθησιν πολυειδῶς τοῦ νοητοῦ κόσμου τὴν σύστασιν, πρὸς δὲ νοῦν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου πολυπλόκως τὴν σύνθεσιν· καὶ νοεῖ ἐν μὲν τῷ νοητῷ τὸν αἰσθητόν, μετενέγκας πρὸς τὸν νοῦν τοῖς λόγοις τὴν αἴσθησιν, ἐν δὲ τῷ αἰσθητῷ τὸν νοητόν, πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐπιστημόνως τοῖς τύποις μετεγκλοιώσας τὸν νοῦν.

ϟβ'. Τὸν πρῶτον περὶ μονάδος λόγον ὡς ἀρχὴν πάσης ἀρετῆς κεφαλὴν ὁ προφήτης ὠνόμασεν, ὡς τό, «Ἔδυ ἡ κεφαλή μου εἰς σχισμὰς ὀρέων», τὰς δὲ διανοίας τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας σχισμὰς τῶν ὀρέων, ὑφ' ὧν κατεπόθη διὰ τῆς παραβάσεως ὁ ἡμέτερος νοῦς· γῆν δὲ κατωτάτην τὴν μηδαμῶς γνώσεως αἰσθανομένην θείας, ἢ τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς, τὴν οἱανοῦν κίνησιν ἔχουσαν ἕξιν, ἄβυσσον δὲ τὴν ἐπικειμένην ἄγνοιαν τῇ ἕξει τῆς κακίας, ἐφ' ᾗ βέβηκε, καθάπερ γῇ, τὰ τῆς κακίας πελάγη, ἢ γῆν τὴν παγίαν τῆς κακίας ἕξιν εἶπεν· αἰωνίους δὲ μοχλοὺς τὰς συγρατούσας τὴν χειρίστην ἕξιν ἐμπαθεῖς προσπαθείας τῶν ὑλικῶν.

ϟγ'. Ἡ τῶν ἁγίων ὑπομονή, τὴν πονηρὰν δύναμιν προσβάλλουσαν, δαπανᾷ, ὡς πείθουσα τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας ἐγκαλλωπίζεσθαι πόνοις, τοὺς αὐτῆς διακόνους, καὶ πλέον ἐμπλατύνεσθαι

ϟ'. Ὅπως ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα κάνουν μὲ σύνθεσή τους τὸν ἄνθρωπο, ἔτσι καὶ ἡ πράξη καὶ ἡ θεωρία, ὅταν συμπέσουν ἀπὸ κοινοῦ ἀποτελοῦν τὴ γνωστικὴ σοφία, Καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Διαθήκη πραγματοποιοῦν ἕνα μυστήριο. Τὸ ἀγαθὸ ἀνήκει μόνο στὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του, ἀπὸ τὴ μετοχὴ τοῦ ὁποίου φωτίζονται τὰ πάντα καὶ εὐεργετοῦνται, ὅσα εἶναι δεκτικὰ σύμφωνα μὲ τὴ φύση τους φωτὸς κι ἀγαθότητας.

ϟα'. Ὅποιος νοεῖ τὸν φαινόμενο κόσμο, θεᾶται τὸ νοούμενο. Γιατὶ ἀποτυπώνει στὴν αἴσθηση φανταζόμενος τὰ νοητὰ καὶ δίνει σχῆμα μὲ τὸ νοῦ του στοὺς λόγους ποὺ θεάστηκε, καὶ μεταφέρει μὲ πολλοὺς τρόπους στὴν αἴσθηση τὴ σύσταση τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ στὸ νοῦ τὴν πολύπλοκη σύνθεση τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Καὶ ἔτσι μὲ τὴ νοητικὴ δύναμή του νοεῖ τὸν αἰσθητό, μεταφέροντας μὲ τοὺς λόγους στὸ νοῦ τὴν αἴσθηση, ἐνῶ μὲ τὸν αἰσθητὸ τὸν νοητό, ἐγκλωβίζοντας μ' ἐπιστήμη τὸ νοῦ μὲ τύπους στὴν αἴσθηση.

ϟβ'. «Κεφαλὴ κάθε ἀρετῆς» ὀνόμασε ὁ προφήτης τὸν πρῶτο λόγο γιὰ τὴ Μονάδα, ὅπως λέγει τὸ χωρίο· «Βυθίστηκε ἡ κεφαλή μου σὲ σχισμὲς βουνῶν»[37], ἐνῶ τὶς σκέψεις τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας τὶς εἶπε «σχισμὲς βουνῶν», ἀπὸ τὶς ὁποῖες καταπόθηκε μὲ τὴν παράβαση ὁ νοῦς μας. «Κατώτατη γῆ» πάλι λέγει τὴν ἕξη, ποὺ δὲν ἔχει καθόλου ὁποιαδήποτε κίνηση ποὺ νὰ αἰσθάνεται τὴ θεία γνώση ἢ τὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς. «Ἄβυσσο» λέγει τὴν ἄγνοια ποὺ ἐνυπάρχει στὴν ἕξη τῆς κακίας, στὴν ὁποία ἁπλώνονται, ὅπως στὴ γῆ, τὰ πελάγη τῆς κακίας, ἢ «γῆ» εἶπε τὴν πάγια ἕξη τῆς κακίας, ἐνῶ «αἰώνιους μοχλοὺς» τὶς ἐμπαθεῖς προσκολλήσεις τῶν ὑλικῶν ποὺ δυναμώνουν τὴ χείριστη ἕξη.

ϟγ'. Ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐξαντλεῖ τὴν πονηρὴ δύναμη ποὺ τοὺς προσβάλλει, ἐπειδὴ πείθει τοὺς ὑπηρέτες της νὰ ἐγκαλλωπίζονται μὲ τοὺς κόπους γιὰ τὴν ἀλήθεια, καὶ διδάσκει νὰ ἐπεκτείνο-

---

37. Β' Βασ. 22, 8.

διδάσκουσα τοῖς παθήμασιν, ἢ ταῖς ἀνέσεσιν, οἱ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ἄγαν φροντίζοντες, ὑπόθεσιν αὐτοῖς ὑπερβαλλούσης κατὰ πνεῦμα δυνάμεως ποιουμένη, τὴν κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς περὶ τὸ πάσχειν ἀσθένειαν. Ὅρα γὰρ ὅπως τῆς καθ' ὑπερβολὴν θείας δυνέμεώς ἐστιν ὑπόθεσις, ἡ κατὰ φύσιν τῶν ἁγίων ἀσθένεια, ἧς ἥττονα τὸν ὑπερήφανον διάβολον ὁ Κύριος ἔδειξεν.

ϟδ΄. Ὁ λόγος τῆς χάριτος, διὰ πολλῶν πειρασμῶν πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἤγουν τὴν τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαν, ὥσπερ Ἰωνᾶς διὰ πολλῶν θλίψεων πρὸς Νινευὶ διαβὰς τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, ἔπεισε τὸν βασιλεύοντα νόμον τῆς φύσεως ἐξαναστῆναι τοῦ θρόνου, τῆς προτέρας δηλαδὴ περὶ τὸ κακὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν ἕξεως, καὶ περιελέσθαι τὴν στολὴν αὐτοῦ, τὸν ἐπὶ τοῖς ἤθεσι λέγω τῆς κοσμικῆς δόξης ἀποθέσθαι τῦφον, καὶ περιβαλέσθαι σάκκον, τὸ πένθος δηλαδὴ καὶ τὴν δυσχερῆ καὶ τραχεῖαν τῆς κακοπαθείας, καὶ βίῳ τῷ κατὰ Θεὸν πρέπουσαν ἀγωγήν, καὶ καθίσαι ἐπὶ σποδοῦ· σποδὸς δέ ἐστιν ἡ πτωχεία τοῦ πνεύματος, ἐφ' ἧς καθέζεται πᾶς εὐσεβῶς ζῆν διδασκόμενος, καὶ τὴν μάστιγα τῆς συνειδήσεως ἔχων τοῖς πλημμεληθεῖσιν, αὐτὸν καταικίζουσαν.

ϟε΄. Ὅρα ὅπως βασιλέα μὲν εἶναι λέγει τὸν φυσικὸν νόμον· θρόνον δὲ τὴν ἐμπαθῆ κατ' αἴσθησιν ἕξιν· τὴν δὲ στολήν, τὴν τῆς κενῆς δόξης προβολήν· τὸ δὲ σάκκον, τὸ κατὰ τὴν μετάνοιαν πένθος· τὴν δὲ σποδόν, τὴν ταπεινοφροσύνην· ἀνθρώπους δέ, τοὺς περὶ τὸν λόγον· κτήνη δέ, τοὺς περὶ τὴν ἐπιθυμίαν· βόας δέ, τοὺς περὶ τὸν θυμόν· πρόβατα δέ, τοὺς περὶ τὴν θεωρίαν τῶν ὁρατῶν πταίοντας.

ϟϛ΄. Ὁ διὰ τὴν ἔννομον ἀρετὴν τῶν ἐν σαρκὶ παθῶν ὡς ἀριστερῶν ποιούμενος λήθην, καὶ διὰ τὴν ἄπταιστον γνῶσιν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τῇ νόσῳ τῆς φυσιούσης οἰήσεως ὡς δεξιᾶς

νται περισσότερο στὰ παθήματα, παρὰ στὶς ἀνέσεις, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ φροντίζουν ὑπερβολικὰ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς σάρκας, ἀποδεικνύοντας τὴν ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ δύναμή τους κι ὄχι τὴ φυσικὴ ἀσθένεια τῆς σάρκας σχετικὰ μὲ τὸν πόνο. Πρόσεχε δηλαδὴ πῶς εἶναι ἀπόδειξη τῆς ὑπερβολικῆς θείας δύναμης ἡ φυσικὴ ἀσθένεια τῶν ἁγίων, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔδειξε νὰ ἡττᾶται ὁ ὑπερήφανος διάβολος.

ϟδ'. Ὁ λόγος τῆς χάριτος, προχωρώντας μέσω πολλῶν πειρασμῶν πρὸς τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησία τῶν ἐθνῶν, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς μέσω πολλῶν θλίψεων πρὸς τὴ Νινευΐ[38], τὴ μεγάλη πόλη, ἔπεισε τὸν νόμο, βασιλιὰ τῆς φύσης, νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ τὸ θρόνο του, ἀπὸ τὴν προηγούμενη δηλαδὴ ἕξη τῶν αἰσθήσεων στὸ κακό, καὶ νὰ βγάλει τὴ στολή του, ν' ἀποθέσει δηλαδὴ τὴν ἔπαρση τῆς κοσμικῆς δόξας γιὰ τὴ συμπεριφορά του, καὶ νὰ φορέσει σάκκο, τὸ πένθος δηλαδὴ καὶ τὴ δύσκολη καὶ τραχειὰ διαβίωση τῆς κακοπάθειας ποὺ ἁρμόζει στὸ σύμφωνο μὲ τὸν Θεὸ βίο, καὶ νὰ καθίσει πάνω στὴ σποδὸ (στάχτη), ποὺ σποδὸς εἶναι ἡ πτωχεία τοῦ πνεύματος, στὴν ὁποία καθέζεται ὅποιος διδάσκεται νὰ ζεῖ μ' εὐσέβεια κι ἔχει τὸ μαστίγιο τῆς συνείδησής του νὰ τὸν κατασχίζει γιὰ τὶς παραβάσεις του.

ϟε'. Πρόσεχε πῶς λέγει «βασιλιὰ» τὸν φυσικὸ νόμο, «θρόνο» τὴν ἐμπαθὴ ἕξη τῆς αἴσθησης, «στολὴ» τὴ στολὴ τῆς κενῆς δόξας, «σάκκο» τὸ πένθος τῆς μετάνοιας, «σποδὸ» τὴν ταπεινοφροσύνη, «ἀνθρώπους» τὰ λογικὰ ὄντα, «κτήνη» ὅσους εἶναι προσκολλημένοι στὴν ἐπιθυμία, «βόδια» ὅσους κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸ θυμό, καὶ «πρόβατα» ὅσους σφάλλουν στὴ θεωρία τῶν ὁρατῶν.

ϟϛ'. Ὅποιος γιὰ χάρη τῆς νόμιμης ἀρετῆς ἀφήνει στὴ λήθη τὰ πάθη τῆς σάρκας ἐπειδὴ εἶναι ἀριστερά, καὶ δὲν αἰχμαλωτίζεται ἐξαιτίας τῆς ἀλάνθαστης γνώσης γιὰ τὰ κατορθώματά του ἀπὸ τὴ

38. Ἰωνᾶ 3, 1ἑ.

οὐχ ἁλισκόμενος, ἀνὴρ γέγονε, μὴ γινώσκων δεξιὰν αὐτοῦ, ὡς δόξης οὐκ ἐρῶν λυομένης, οὐδὲ ἀριστεράν, ὡς τοῖς τῆς σαρκὸς οὐκ ἐρεθεζόμενος πάθεσι. Δεξιὰν οὖν, ὡς ἔοικεν, εἶπεν ὁ λόγος τὴν ἐπὶ τοῖς δῆθεν κατορθώμασι κενοδοξίαν, ἀριστερὰν δέ, τὴν ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς πάθεσιν ἀκολασίαν. Ὁ γὰρ τῆς ἀρετῆς λόγος, τῆς σαρκὸς ὡς ἀριστερᾶς οὐκ οἶδεν ἁμαρτίαν, ὁ δὲ τῆς γνώσεως τὴν ψυχῆς ὡς δεξιᾶς οὐ γινώσκει κακίαν.

ϟζʹ. Ἡ κατὰ λόγον γνῶσις τῶν ἀρετῶν, ἤγουν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀληθὴς τῆς τῶν ἀρετῶν αἰτίας ἐπίγνωσις, ἄγνοιαν παντελῆ πέφυκε ποιεῖν, τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ἑκατέρωθεν παρακειμένης τῇ μεσότητι τῶν ἀρετῶν ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Εἰ γὰρ οὐδὲν ἐν τῷ λόγῳ παντελῶς πέφυκεν εἶναι παράλογον, σαφῶς ὁ πρὸς τὸν λόγον τῶν ἀρετῶν ἀναχθείς, τὴν τῶν παραλόγων οὐδαμῶς ἐπιγνώσεται θέσιν. Οὐ γὰρ δυνατὸν ἄμφω κατὰ ταὐτὸν ἅμα καταθρῆσαι τὰ ἀντικείμενα, καὶ θατέρῳ ἅμα τὸ ἕτερον γνῶναι συνεμφαινόμενον.

ϟηʹ. Εἰ ἀπιστίας ἐν τῇ πίστει λόγος οὐδείς, οὐδὲ σκότους αἰτία κατὰ φύσιν ὑπάρχει τὸ φῶς, οὐδὲ Χριστῷ συνενδείκνυσθαι πέφυκεν ὁ διάβολος, δῆλον ὡς οὐδὲ τῷ λόγῳ τὸ παράπαν συνυπάρχει τὸ παράλογον. Εἰ δὲ τῷ λόγῳ συνεῖναι παντελῶς οὐ δύναται τὸ παράλογον, ὁ πρὸς τὸν λόγον τῶν ἀρετῶν ἀναχθεὶς τὴν τῶν παραλόγων οὐδαμῶς ἐπιγνώσεται θέσιν, μόνην ὡς ἔστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς νομίζεται, γινώσκων τὴν ἀρετήν· καὶ διὰ τοῦτο μήτε δεξιὰν διὰ τῆς ὑπερβολῆς, μήτε ἀριστερὰν διὰ τῆς ἐλλείψεως ἐπιστάμενος. Ἐπ' ἀμφοῖν γὰρ θεωρεῖται σαφῶς τὸ παράλογον.

ϟθʹ. Ἀπιστίαν λέγει τὴν ἄρνησιν τῶν ἐντολῶν, πίστιν δὲ τὴν

---

39. Ἰωνᾶ 4, 10. 11.

νόσο τῆς ἀλαζονείας ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἔπαρση, γιατὶ τάχα εἶναι δεξιά[39], ἔγινε ἄνδρας, ποὺ δὲν γνωρίζει τὴ δεξιά του, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐραστὴς τῆς δόξας ποὺ διαλύεται, οὔτε τὴν ἀριστερά του[40], ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐρεθίζουν τὰ πάθη τῆς σάρκας. «Δεξιὰ» λοιπόν, ὅπως φαίνεται, εἶπε ὁ λόγος τὴν κενοδοξία γιὰ ὑποθετικὰ κατορθώματα, ἐνῶ «ἀριστερὰ» τὴν ἀκολασία γιὰ τὰ αἰσχρὰ πάθη. Ὁ λόγος δηλαδὴ τῆς ἀρετῆς δὲν γνωρίζει τὴν ἁμαρτία τῆς σάρκας, ἐπειδὴ εἶναι ἀριστερά, ἐνῶ ὁ λόγος τῆς γνώσης δὲν γνωρίζει τὴν κακία τῆς ψυχῆς ἐπειδὴ εἶναι δεξιά.

ϟζ'. Ἡ λογικὴ γνώση τῶν ἀρετῶν, δηλαδὴ ἡ κατὰ τὴν ἐνέργεια ἀληθινὴ ἐπίγνωση τῆς αἰτίας τῶν ἀρετῶν, προκαλεῖ πλήρη ἄγνοια, ἐπειδὴ ἡ δεξιὰ καὶ ἡ ἀριστερά, ἡ ὑπερβολὴ δηλαδὴ καὶ ἡ ἔλλειψη, βρίσκονται ἀπὸ τὸ ἕνα κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς μεσότητας. Γιατί, ἂν τίποτε μέσα στὸ λόγο δὲν εἶναι παράλογο, εἶναι σαφές, ὅτι ὅποιος ἔχει ἀναχθεῖ στὸ λόγο τῶν ἀρετῶν, δὲν θὰ κατανοήσει καθόλου τὴ θέση τῶν παραλόγων. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ καὶ τὰ δύο τὰ ἀντικείμενα νὰ τὰ συμπεριλάβει κανεὶς ταυτόχρονα στὸ ἴδιο σημεῖο καὶ νὰ διαπιστώσει ὅτι φανερώνεται συγχρόνως μὲ τὸ ἕνα τὸ ἄλλο.

ϟη'. Ἂν μέσα στὴν πίστη δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος, οὔτε εἶναι αἰτία κατὰ φύση τοῦ σκότους τὸ φῶς, οὔτε εἶναι φυσικὸ μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ νὰ φανερώνεται ὁ διάβολος, εἶναι φανερὸ ὅτι μὲ τὸ λόγο δὲν ὑπάρχει καθόλου τὸ παράλογο. Κι ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπάρχει μὲ τὸ λόγο τὸ παράλογο, ὅποιος ἀνέβηκε στὸ λόγο τῶν ἀετῶν, δὲν θὰ βάλει καθόλου στὸ νοῦ του θέση γιὰ τὰ παράλογα, ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν ἀρετὴ μόνη, ὅπως εἶναι καὶ ὄχι ὅπως νομίζεται. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν γνωρίζει οὔτε τὴ δεξιὰ μὲ τὴν ὑπερβολή, οὔτε μὲ τὴν ἔλλειψη τὴν ἀριστερά. Ἐπειδὴ καὶ στὶς δύο παρατηρεῖται μὲ σαφήνεια τὸ παράλογο.

ϟθ'. Ἀπιστία λέγει τὴν ἄρνηση τῶν ἐντολῶν, πίστη τὴν ἀποδο-

40. Ὅπ. π.

αὐτῶν συγκατάθεσιν· τὸ δὲ σκότος τοῦ καλοῦ τὴν ἄγνοιαν, τὸ δὲ φῶς τὴν τούτου διάγνωσιν. Χριστὸν δὲ κέκληκε τὴν οὐσίαν τοῦ καλοῦ καὶ τὴν ὑπόστασιν, τὸν διάβολον δὲ τὴν πάντων γεννητικὴν τῶν κακῶν χειρίστην ἕξιν.

ρ΄. Εἰ ὅρος ὑπάρχει καὶ μέτρον τῶν ὄντων ὁ λόγος, ἴσον πρὸς ἀλογίαν ἐστί, καὶ διὰ τοῦτο παράλογον, τὸ παρὰ τὸν ὅρον καὶ παρὰ τὸ μέτρον. Ἐπίσης γὰρ ἄμφω τοῖς οὕτω κινουμένοις τοῦ κυρίως ὄντος φέρει τὴν ἔκπτωσιν· τὸ μὲν ἄδηλον αὐτοῖς ποιεῖσθαι τοῦ δρόμου πεῖθον τὴν κίνησιν καὶ ἀόριστον, οὐκ ἔχουσαν σκοπὸν τὸν Θεὸν δι᾽ ἀμετρίαν νοός, ὡς τέλος αὐτοῖς προεπινοούμενον, τοῦ δεξιοῦ δεξιώτερον ἀναπλαττομένοις, τὸ δὲ παρὰ τὸν σκοπόν, πρὸς μόνην τὴν αἴσθησιν αὐτοὺς πεῖθον, τοῦ δρόμου ποιεῖσθαι τὴν κίνησιν, δι᾽ ἀτονίας νοός, προεπινοούμενον τέλος νομίζοντας, τὸ κατ᾽ αἴσθησιν αὐτοῖς περιγραφόμενον, ἅπερ ἀγνοεῖ μὴ πάσχων, ὁ μόνῳ τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς συνημμένος καὶ πᾶσαν αὐτῷ τῆς κατὰ νοῦν οἰκείας δυνάμεως περιγράψας τὴν κίνησιν, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν ὑπὲρ τὸν λόγον ἢ παρὰ τὸν λόγον διανοεῖσθαι δυνάμενος.

χή τους, σκότος τὴν ἄγνοια τοῦ καλοῦ, καὶ φῶς τὴ διάγνωση αὐτοῦ. Χριστὸ πάλι ὀνόμασε τὴν οὐσία καὶ τὴν ὑπόσταση τοῦ καλοῦ, ἐνῶ διάβολο τὴ χείριστη ἕξη ποὺ γεννᾶ ὅλα τὰ κακά.

ρ'. Ἂν ὁ λόγος εἶναι ὅρος καὶ μέτρο τῶν ὄντων, εἶναι ἴσο μὲ τὴν παραλογία καὶ γι' αὐτὸ παράλογο, νὰ κινεῖται κανεὶς παρὰ τὸν ὅρο καὶ πάνω ἀπὸ τὸ μέτρο. Γιατὶ ἐξίσου καὶ τὰ δύο σ' αὐτοὺς ποὺ κινοῦνται ἔτσι προκαλοῦν τὴν ἔκπτωση ἀπὸ τὸ κυρίως ὄν. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος πείθοντας ὅτι κάνουν ἄδηλη γι' αὐτοὺς κι ἀόριστη τὴν κίνηση τοῦ δρόμου καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἀπὸ ἔλλειψη μέτρου τοῦ νοῦ σκοπὸ τὸν Θεὸ ὡς τέλος τους ποὺ προεπινοεῖται, ἀναπλάθοντας τὸ δεξιὸ δεξιώτερο. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἀντίθετα μὲ τὸ σκοπό, πείθοντάς τους νὰ κάνουν τὴν κίνηση τοῦ δρόμου, ἀπὸ ἀτονία τοῦ νοῦ νομίζοντας ὡς προεπινοούμενο τέλος αὐτὸ ποὺ περιγράφει ἡ αἴσθησή τους, τὰ ὁποῖα ἀγνοεῖ ἂν δὲν πάσχει ὅποιος εἶναι ἑνωμένος μόνο μὲ τὸ λόγο τῆς ἀρετῆς καὶ ἔχει περιγράψει ὅλη τὴν κίνηση τῆς νοερῆς δύναμής του σ' αὐτό, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ διανοηθεῖ τίποτε πάνω ἀπὸ τὸ λόγο ἢ παρὰ τὸ λόγο.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ ΠΕΜΠΤΗ

α΄. Ὁ κατὰ φύσιν λόγος, διὰ μέσων τῶν ἀρετῶν πρὸς τὸν νοῦν ἀνάγειν πέφυκε τὸν ἐπιμελούμενον πράξεως, ὁ δὲ νοῦς πρὸς τὴν σοφίαν εἰσάγει διὰ θεωρίας τὸν ἐφιέμενον γνώσεως. Τὸ δὲ παράλογον πάθος πρὸς τὴν αἴσθησιν πείθει καταφέρεσθαι τὸν ἀμελοῦντα τῶν ἐντολῶν, ἧς τέλος ἐστὶ τὸ πρὸς τὴν ἡδονὴν καθηλωθῆναι τὸν νοῦν.

β΄. Ἀρετὴν καλεῖ τὴν ἀπαθεστάτην καὶ παγίαν περὶ τὸ καλὸν ἕξιν, ἧς ἐφ᾽ ἑκάτερα καθέστηκεν οὐδέν, Θεοῦ φερούσης χαρακτῆρα, ᾧ οὐδέν ἐστιν ἐναντίον. Αἰτία δὲ τῶν ἀρετῶν ἐστιν ὁ Θεός, τούτου δὲ κατ᾽ ἐνέργειαν γνῶσις ἡ τοῦ κατ᾽ ἀλήθειαν ἐπεγνωκότος τὸν Θεὸν πρὸς τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἕξιν ἀλλοίωσις.

γ΄. Εἰ ὁ λόγος διώρισεν ὡς πέφυκεν ἑκάστου τὴν γένεσιν, οὐδὲν τῶν ὄντων ἑαυτὸ φυσικῶς ἢ ὑπερβέβηκεν ἢ ὑποβέβηκεν. Οὐκοῦν ὅρος μὲν τῶν ὄντων ἐστὶν ἡ κατ᾽ ἔφεσιν τῆς αἰτίας ἐπίγνωσις, μέτρον δὲ ἡ ἐφικτὴ τοῖς οὖσι κατ᾽ ἐνέργειαν τῆς αἰτίας ἐκμίμησις. Τὸ δὲ ὑπὲρ τὸν ὅρον φέρεσθαι καὶ τὸ μέτρον τῶν κινουμένων τὴν ἔφεσιν, ἀνόνητον ποιεῖ τὸν δρόμον, μὴ καταντώντων εἰς Θεόν, ἐν ᾧ ἡ κατ᾽ ἔφεσιν πάντων ἵσταται κίνησις, αὐθυπόστατον δεχομένη τέλος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόλαυσιν. Τὸ δὲ παρὰ τὸν ὅρον φέρεσθαι καὶ τὸ μέτρον τῶν κινουμένων τὴν ἔφεσιν, ἀνόνητον ποιεῖ τὸν δρόμον, ἀντὶ Θεοῦ καταντώντων πρὸς τὴν αἴσθησιν, ἐν ᾗ καθ᾽ ἡδονὴν βέβηκεν ἡ τῶν παθῶν ἀνυπόστατος ἀπόλαυσις.

ΠΕΜΠΤΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΑ

α΄. Ὁ σύμφωνος μὲ τὴ φύση λόγος μέσω τῶν ἀρετῶν ὑψώνει ὡς ἀπὸ τὴ φύση του πρὸς τὸ νοῦ ὅποιον φροντίζει γιὰ τὴν πράξη, ἐνῶ ὁ νοῦς εἰσάγει μὲ τὴ θεωρία στὴ σοφία ὅποιον ἐπιθυμεῖ τὴ γνώση. Τὸ παράλογο ὅμως πάθος πείθει ἐκεῖνον ποὺ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς ἐντολὲς νὰ ὀλισθήσει πρὸς τὴν αἴσθηση, τῆς ὁποίας τέλος εἶναι τὸ νὰ καθηλώνει τοῦ νοῦ στὴν ἡδονή.

β΄. Ἀρετὴ καλεῖ τὴν τελείως ἀπαθῆ καὶ πάγια ἕξη γύρω ἀπὸ τὸ καλό, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη, καὶ φέρει τὸ χαρακτῆρα τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει κανένα ἀντίθετο. Αἰτία τῶν ἀρετῶν εἶναι ὁ Θεός, ἐνῶ γνώση τοῦ Θεοῦ στὴν πράξη εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀλλοίωση τῆς ἕξης πρὸς τὴν πνευματικοποίηση ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἔλαβε ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ.

γ΄. Ἂν ὁ λόγος καθόρισε ὅπως εἶναι φυσικὸ τὴ γένεση τοῦ καθενός, κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν ξεπέρασε ὡς πρὸς τὴ φύση του τὸν ἑαυτό του οὔτε ἔγινε κατώτερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Σκοπὸς λοιπὸν τῶν ὄντων εἶναι ἡ σύμφωνη μὲ τὴν ἐπιθυμία του ἐπίγνωση τῆς αἰτίας καὶ μέτρο ἡ ἐφικτὴ γιὰ τὰ ὄντα στὴν πράξη ἐξομοίωση μὲ τὴν αἰτία. Τὸ νὰ ξεπερνᾶ ὅμως τὸ στόχο καὶ τὸ μέτρο ἡ ἐπιθυμία ἐκείνων ποὺ κινοῦνται κάμνει ἀνώφελη τὴν πορεία τους, ἀφοῦ δὲν καταντοῦν στὸν Θεό, ὅπου σταματᾶ ἡ κίνηση τῆς ἐπιθυμίας ὅλων δεχόμενη τὸ αὐτοϋπόστατο τέλος, τὴν ἀπόλαυση τοῦ Θεοῦ. Τὸ νὰ κινεῖται πάλι ἀντίθεται μὲ τὸ στόχο καὶ τὸ μέτρο ἡ ἐπιθυμία ἐκείνων ποὺ κινοῦνται, κάνει ἀνώφελο τὸ δρόμο, ἀφοῦ, ἀντὶ στὸν Θεό, καταντοῦν στὴν αἴσθηση, στὴν ὁποία κατευθύνεται γιὰ ἡδονὴ ἡ ἀνυπόστατη ἀπόλαυση τῶν παθῶν.

δ'. Ὁ πρὸς τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων ἀσχέτως ἀνατιθεὶς νοῦν, ἀγνοήσει παντελῶς, μηδένα θεωρῶν λόγον, ἐν τῷ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ὑπὲρ πάντα λόγον ὄντι κατ' οὐσίαν Θεῷ, πρὸς ὃν ἀπὸ τῶν ὄντων ἁπάντων συσταλείς, οὐδένα τῶν ἀφ' ὧν ἀπέστη λόγων ἐπίσταται, μόνον τὸν πρὸς ὃν γέγονε κατὰ χάριν ἀνερμηνεύτως θεώμενος. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς τῶν ἀσωμάτων καὶ τοὺς τῶν σωμάτων ἀφίησι λόγους, ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναδραμὼν κατ' ἔκστασιν νοῦς. Οὐ γὰρ πέφυκέ τι Θεῷ, τῶν μετὰ Θεόν, ἅμα συγκατοπτεύεσθαι.

ε'. Ἐπάρατον ὄντως πάθος ὁ τῦφος, καὶ ἐκ δύο κακῶν κατὰ σύνθεσιν συνιστάμενον, ὑπερηφανίας φημὶ καὶ κενοδοξίας, ὧν ἡ μὲν ὑπερηφανία τὴν αἰτίαν ἀρνεῖται τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φύσεως, ἡ δὲ κενοδοξία τήν τε φύσιν καὶ αὐτὴν νόθον τὴν ἀρετὴν καθίστησιν. Οὐδὲν γὰρ τῷ ὑπερηφάνῳ κατὰ Θεὸν διαπράττεται, καὶ οὐδὲν τῷ κενοδόξῳ κατὰ φύσιν προέρχεται.

ς'. Ὑπερηφανίας ἴδιον, τὸ ἀρνεῖσθαι τὸν Θεὸν ἀρετῆς εἶναι γενέτην καὶ φύσεως· κενοδοξίας δὲ τὸ μερίζειν τὴν φύσιν πρὸς ὕφεσιν, ὧν ὁ τῦφος εἶναι γέννημα πέφυκεν, ἕξις κακίας ὑπάρχων σύνθετος, Θεοῦ ἄρνησιν ἑκούσιον ἔχουσα, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἰσοτιμίας ἄγνοιαν.

ζ'. Ὑπερηφανίας καὶ κενοδοξίας μίξις ὁ τῦφος καθέστηκε, πρὸς μὲν τὸν Θεὸν ἔχων τὴν καταφρόνησιν, καθ' ἣν πέφυκε βλασφήμως διαβάλλειν τὴν πρόνοιαν, πρὸς δὲ τὴν φύσιν κεκτημένος τὴν ἀλλοτρίωσιν, καθ' ἣν πάντα τὰ τῆς φύσεως παρὰ τὴν φύσιν μεταχειρίζεται, τῷ κατὰ παράχρησιν τρόπῳ τὴν τῆς φύσεως παραφθείρων εὐπρέπειαν.

η'. Τὸ πνεῦμα τοῦ καύσωνος οὐ μόνον τοὺς πειρασμούς,

δ'. Ὅποιος ὑψώνει τὸ νοῦ ἀδέσμευτο πρὸς τὴν αἰτία τῶν ὄντων, θὰ συναντήσει τέλεια ἄγνοια, μὴ θεωρώντας κανένα λόγο στὸν Θεό, ποὺ κατὰ τὴν οὐσία εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε αἰτία καὶ ὁποιοδήποτε λόγο, καὶ ἀφοῦ περιορισθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα σ' αὐτόν, δὲν γνωρίζει κανένα λόγο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐγκατέλειψε, καὶ μόνο θεᾶται ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ἔφτασε ἀνεξήγητα κατὰ χάρη. Γιατὶ ἐγκαταλείπει τόσο τῶν ἀσωμάτων ὅσο καὶ τῶν σωμάτων τοὺς λόγους ὁ νοῦς ποὺ μὲ ἔκσταση ὑψώθηκε πρὸς τὸν Θεό. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὰ μετὰ Θεὸν νὰ συνθεωρεῖται καὶ νὰ συγκατοπτεύεται μαζὶ μὲ τὸν Θεό.

ε'. Πραγματικὰ εἶναι ἐπάρατο πάθος ἡ ἔπαρση καὶ ἀποτελεῖται κατὰ τὴ σύνθεσή του ἀπὸ δύο κακά, ἐννοῶ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν κενοδοξία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ ὑπερηφάνεια ἀρνεῖται τὴν Αἰτία τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φύσης, ἐνῶ ἡ κενοδοξία καθιστᾶ τόσο τὴ φύση ὅσο κι αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἀρετὴ νόθες. Γιατὶ ὁ ὑπερήφανος τίποτε δὲν πράττει σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, καὶ τίποτε σύμφωνο μὲ τὴ φύση δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν κενόδοξο.

ϛ'. Γνώρισμα τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι ὅτι ἀρνεῖται τὸν Θεό, τὸν δημιουργὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φύσης, ἐνῶ τῆς κενοδοξίας ὅτι κομματιάζει τὴ φύση γιὰ μείωσή της, τῶν ὁποίων ἡ ἔπαρση εἶναι τὸ φυσικὸ γέννημα, ὄντας ἕξη σύνθετη κακίας, ποὺ περιλαμβάνει ἑκούσια ἄρνηση τοῦ Θεοῦ καὶ ἄγνοια τῆς κατὰ φύση ἰσοτιμίας.

ζ'. Ἡ ἔπαρση ἀποτελεῖ ἀνάμιξη τῆς ὑπερηφάνειας καὶ τῆς κενοδοξίας, ποὺ τρέφει καταφρόνηση πρὸς τὸν Θεό, κατὰ τὴν ὁποία ὡς ἀπὸ τὴ φύση της διαβάλει βλάσφημα τὴν πρόνοια, ἐνῶ πρὸς τὴ φύση ἐκδηλώνει τὴν ἀποξένωση, κατὰ τὴν ὁποία ὅλα τὰ φυσικὰ τὰ μεταχειρίζεται παρὰ τὴ φύση καὶ μ' αὐτὸν τὸν παραχρηστικὸ τρόπο καταστρέφει τὴν ὀμορφιὰ τῆς φύσης.

η'. Τὸ πνεῦμα τοῦ καύσωνα[1] δηλώνει ὄχι μονάχα τοὺς πειρα-

1. Ἠσ. 4, 4.

ἀλλὰ καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀφαιρουμένην τῶν Ἰουδαίων τὴν τῶν θείων χαρισμάτων χορηγίαν, δηλοῖ. Ἡ δὲ διὰ πνεύματος κατὰ ψυχὴν ἀγχιστεία, σαρκὸς μὲν λύει τὴν σχέσιν τῆς προαιρέσεως, Θεῷ δὲ προσδεσμεῖ κατὰ πόθον προσηλωθεῖσαν.

θ΄. Ὁ μὲν φυσικὸς νόμος, ὅταν οὐκ ἔχῃ πλεονεκτοῦσαν τὸν λόγον τὴν αἴσθησιν, ἀδιδάκτως ἀσπάζεσθαι πάντας πείθει τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον, αὐτὴν ἔχοντας τὴν φύσιν τῆς τῶν δεομένων ἐπικουρίας διδάσκαλον, κἀκεῖνο βούλεσθαι πᾶσιν ἅπαντας, ὅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ παρὰ τῶν ἄλλων γινόμενον εἶναι δοκεῖ καταθύμιον. Καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Κύριος, φησίν, «Ὅσα θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ὁμοίως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς».

ι΄. Ἔργον εἶναι τοῦ φυσικοῦ νόμου, φησί, τὴν γνωμικὴν πάντων πρὸς πάντας ὁμόθυμον σχέσιν. Ἐφ᾽ ὧν γὰρ ἡ φύσις λόγῳ βραβεύεται, τούτων μία πέφυκεν εἶναι διάθεσις. Ὧν δὲ διάθεσις ἡ αὐτή, καὶ ὁ κατ᾽ ἦθος τρόπος καὶ ὁ τοῦ βίου δρόμος εἷς ὑπάρχειν προδήλως πέφυκεν. Ὧν δὲ τρόπος ἠθῶν καὶ βίου δρόμος ἐστὶν ὁ αὐτός, εἷς δηλονότι καὶ ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν γνώμην τῆς πρὸς ἀλλήλους σχέσεως ὑπάρχει δεσμός, κατὰ μίαν γνώμην ἄγων τοὺς πάντας πρὸς τὸν ἕνα λόγον τῆς φύσεως, ἐν ᾧ παντελῶς οὐκ ἔστιν ἡ νῦν κρατοῦσα τῆς φύσεως διὰ τῆς φιλαυτίας διαίρεσις. Ὁ δὲ γραπτὸς νόμος, φόβῳ τῶν ἐπιτιμίων ἐπέχων τὰς ἀτάκτους τῶν ἀφρονεστέρων ὁρμάς, ἐθίζει διδάσκων, πρὸς μόνην αὐτοὺς ὁρᾶν τὴν τοῦ ἴσου διανομήν, καθ᾽ ἣν τῆς δικαιοσύνης τὸ κράτος, χρόνῳ βεβαιωθέν, εἰς φύσιν μεθίσταται, ποιοῦν, τὸν μὲν φόβον διάθεσιν, ἠρέμα κατὰ μικρὸν τῇ περὶ τὸ καλὸν γνώμῃ συγκρατυνομένην, ἕξιν δὲ τὴν συνήθειαν, τῇ λήθῃ τῶν προτέρων καθαιρομένην, καὶ τὸ φιλάλληλον ἑαυτῇ συναποτίκτουσαν.

σμούς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τὴ χορηγία τῶν θείων χαρισμάτων. Ἡ πνευματικὴ ὅμως συγγένεια τῆς ψυχῆς ἀποδεσμεύει ἀπὸ τὴ σχέση της μὲ τὴ σάρκα τὴν προαίρεση καὶ τὴν δεσμεύει στὸν Θεὸ προσηλωμένη σ' αὐτὸν μὲ τὸν πόθο.

θ'. Ὁ φυσικὸς νόμος, ὅταν σ' αὐτὸν δὲν πλεονεκτεῖ ἡ αἴσθηση εἰς βάρος τοῦ λόγου, μᾶς πείθει ὅλους χωρὶς διδασκαλία ν' ἀσπαζόμαστε τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁμόφυλους, ἔχοντας δάσκαλο τῆς βοήθειας ἐκείνων ποὺ τὴ χρειάζονται τὴν ἴδια τὴ φύση, καὶ νὰ θέλουν ὅλοι γιὰ ὅλους, ὅ,τι καθένας θεωρεῖ σύμφωνο μὲ τὴν ἐπιθυμία του νὰ τοῦ γίνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Κι αὐτὸ θέλοντας νὰ διδάξει ὁ Κύριος, λέγει· «Ὅσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, κάνετε ὅμοια κι ἐσεῖς αὐτὰ σ' αὐτούς»[2].

ι'. Ἔργο τοῦ φυσικοῦ νόμου, λέγει, εἶναι ἡ ἐθελούσια ὁμόθυμη σχέση ὅλων πρὸς ὅλους. Γιατί, ὅποια ἡ φύση τὰ κατευθύνει μὲ τὸ λόγο, σ' αὐτὰ ἀπὸ τὴ φύση τους εἶναι μία ἡ διάθεση. Καὶ σὲ ὅποια ἡ διάθεση εἶναι ἡ αὐτή, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ ἡ συμπεριφορὰ καὶ ὁ δρόμος τῆς ζωῆς τους εἶναι ἕνας. Καὶ σ' ὅποια ἡ συμπριφορὰ καὶ ὁ δρόμος τῆς ζωῆς τους εἶναι ὁ αὐτός, ὑπάρχει προφανῶς ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς δεσμὸς τῆς γνώμης στὴ μεταξύ τους σχέση, ὁδηγώντας τὰ πάντα μὲ μία γνώμη πρὸς τὸν ἕνα λόγο τῆς φύσης, ὅπου ἀπουσιάζει τελείως ἡ διαίρεση τῆς φύσης ποὺ ἐπικρατεῖ τώρα ἐξαιτίας τῆς διαίρεσης. Ὁ γραπτὸς πάλι νόμος, ποὺ σταματᾶ μὲ τὸ φόβο τῶν ἐπιτιμίων τὶς ἄτακτες ὁρμὲς τῶν ἀφρόνων, τοὺς συνηθίζει διδάσκοντας νὰ ἀποβλέπουν στὴ διανομὴ μόνο τοῦ ἴσου, κατὰ τὴν ὁποία ἡ δύναμη τῆς δικαιοσύνης, βεβαιωμένη ἀπὸ τὸ χρόνο, μεταβάλλεται σὲ φύση καὶ κάνει τὸν μὲν φόβο διάθεση ποὺ ἰσχυροποιεῖται ἤρεμα βαθμηδὸν μὲ τὴ γνώμη σχετικὰ μὲ τὸ καλό, ἐνῶ τὴν ἕξη τὴ κάνει συνήθεια, ποὺ καθαίρεται μὲ τὴ λήθη ἀπὸ τὰ προηγούμενα καὶ μαζί της γεννᾶ τὴ φιλαλληλία.

---

2. Ματθ. 7, 12.

ια'. Ὁ γραπτὸς νόμος, φησί, κωλύων φόβῳ τὴν ἀδικίαν, ἐθίζει πρὸς τὸ δίκαιον· χρόνῳ δὲ τὸ ἔθος ποιεῖ διάθεσιν φιλοδίκαιον, ὑφ' ἧς παγία πρὸς τὸ καλὸν ἕξις ἐπιγίνεται, λήθην προλαβούσης πονηρίας ἐπάγουσα.

ιβ'. Ὁ δὲ τῆς χάριτος νόμος, αὐτὸν ἀμέσως διδάσκει τοὺς ἀγομένους μιμεῖσθαι τὸν Θεόν, ὃς τοσοῦτον ὑπὲρ ἑαυτὸν ἡμᾶς, εἰ θέμις εἰπεῖν, καὶ ταῦτα διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὄντας ἐχθρούς, ἠγάπησεν, ὥστε καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οὐσίαν ἐλθεῖν ἀτρέπτως, ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν ὄντα, καὶ φύσιν ὑπερουσίως καταδέξασθαι καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕνα χρηματίσαι βούλεσθαι, καὶ τὴν ἡμετέραν κατάκρισιν οἰκείαν ποιῆσαι μὴ παραιτήσασθαι· καὶ τοσοῦτον ἡμᾶς θεῶσαι κατὰ χάριν, ὅσον κατ' οἰκονομίαν αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μὴ μόνον μάθωμεν ἀλλήλων ἀντέχεσθαι φυσικῶς καὶ ὡς ἑαυτοὺς ἀλλήλους ἀγαπᾶν πνευματικῶς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἀλλήλων κήδεσθαι θεϊκῶς, καὶ ταύτην τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἀπόδειξιν ποιεῖσθαι, τὸ κατ' ἀρετὴν ὑπὲρ ἀλλήλων τὸν ἑκούσιον προθύμως αἱρεῖσθαι θάνατον. «Οὐκ ἔστι γὰρ ἄλλη μείζων ταύτης ἀγάπη», φησίν, «ἵνα τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ φίλου αὐτοῦ».

ιγ'. Ὁ μὲν τῆς φύσεως νόμος ἐστίν, ἵνα συνελὼν εἴπω, λόγος φυσικός, τὴν αἴσθησιν λαβὼν ὑποχείριον πρὸς ἀφαίρεσιν τῆς ἀλογίας, καθ' ἣν τῶν φυσικῶς συνημμένων ἐστὶν ἡ διαίρεσις. Ὁ δὲ γραπτὸς νόμος ἐστὶ λόγος φυσικὸς μετὰ τὴν κατ' αἴσθησιν τῆς ἀλογίας ἀφαίρεσιν, προσλαβὼν καὶ πόθον πνευματικὸν τῆς πρὸς τὸ συγγενὲς ἀλληλουχίας συνεκτικόν. Ὁ δὲ τῆς χάριτος νόμος ὑπὲρ φύσιν καθέστηκε λόγος, πρὸς θέωσιν ἀτρέπτως τὴν φύσιν μεταλλάττων, καὶ ὡς ἐν εἰκόνι δεικνὺς ἀκαταλήπτως τῇ

ια'. Ὁ γραπτὸς νόμος, λέγει, ἐμποδίζοντας τὴν ἀδικία μὲ τὸ φόβο, συνηθίζει πρὸς τὸ δίκαιο, καὶ μὲ τὸν καιρὸ τὸ ἔθος δημιουργεῖ φιλοδίκαιη διάθεση, στὴν ὁποία ἐπακολουθεῖ ἡ πάγια ἕξη τοῦ καλοῦ, ἐπιφέροντας τὴ λήθη τῆς προηγούμενης πονηρίας.

ιβ'. Ὁ νόμος τῆς χάριτος διδάσκει ἐκείνους ποὺ ὁδηγοῦνται ἀπὸ αὐτὸν νὰ μιμοῦνται κατ' εὐθείαν τὸν Θεό, ποὺ τόσο περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἂν εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ πῶ, ἀγάπησε ἐμᾶς καὶ μάλιστα ἐνῶ ἤμαστε ἐχθροί του ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας, ὥστε νὰ λάβει τὴ δική μας οὐσία χωρὶς μεταβολή του, ἂν καὶ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε οὐσία, καὶ τὴ φύση μας νὰ καταδεχτεῖ ὑπερούσια, καὶ νὰ γίνει ἄνθρωπος, καὶ νὰ θελήσει νὰ χρηματίσει ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μὴν ἀποποιηθεῖ νὰ κάνει δική του τὴ δική μας καταδίκη, καὶ σὲ τέτοιο βαθμὸ νὰ μᾶς θεώσει κατὰ χάρη, σὲ ὅποιο αὐτὸς ἔγινε ἄνθρωπος κατ' οἰκονομία, ὥστε νὰ μάθομε ὄχι μόνο νὰ ἀνεχόμαστε φυσικὰ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἀγαποῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο πνευματικὰ ὅπως τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας νὰ ἀλληλοφροντιζόμαστε θεϊκά, καὶ νὰ δίνομε αὐτὴ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἄλλους, τὸ νὰ προτιμοῦμε πρόθυμα ἀπὸ ἀρετὴ τὸν ἑκούσιο θάνατο γιὰ τοὺς ἄλλους. Γιατὶ λέγει, «Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀγάπη μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν, τὸ νὰ θυσιάσει δηλαδὴ κάποιος τὴ ζωή του γιὰ χάρη τοῦ φίλου του»[3].

ιγ'. Ὁ νόμος τῆς φύσης εἶναι, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, λόγος φυσικός, ποὺ ἔκανε ὑποχείριά του τὴν αἴσθηση γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ἀλογίας, ἡ ὁποία προκαλεῖ τὴ διαίρεση τῶν ἑνωμένων φυσικά. Ὁ γραπτὸς πάλι νόμος εἶναι λόγος φυσικὸς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ἀλογίας ἀπὸ τὴν αἴσθηση, προσλαμβάνοντας καὶ τὸν πνευματικὸ πόθο ποὺ συνέχει τὴν ἀλληλουχία πρὸς τὸ συγγενές. Ἐνῶ ὁ νόμος τῆς χάριτος εἶναι λόγος πάνω ἀπὸ τὴ φύση, ποὺ μεταλλάζει ἀμετάβλητα τὴ φύση γιὰ τὴ θέωση, καὶ δείχνει ἀκατάληπτα, σὰν σὲ εἰκόνα, στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων τὸ ὑπερού-

3. Ἰω. 15, 13.

φύσει τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὑπὲρ οὐσίαν καὶ φύσιν ἀρχέτυπον, καὶ τὴν τοῦ ἀεὶ εὖ εἶναι διαμονὴν παρεχόμενος.

ιδʹ. Τὸ μὲν ἔχειν ὡς ἑαυτὸν τὸν πλησίον μόνης ἐστὶ φροντίσαι τῆς πρὸς τὸ εἶναι ζωῆς, ὅπερ φυσικοῦ νόμου καθέστηκε· τὸ δὲ τὸν πλησίον ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτὸν καὶ τῆς πρὸς τὸ εὖ εἶναι κατ' ἀρετήν ἐστι προνοεῖσθαι τοῦ πέλας, ὅπερ ὁ γραπτὸς ἐπιτρέπει νόμος, τὸ δὲ ὑπὲρ ἑαυτὸν ἀγαπῆσαι τὸν πλησίον, τοῦ νόμου τῆς χάριτός ἐστιν ἰδιαίτατον.

ιεʹ. Ὁ κωλυόμενος τῶν πρὸς ἡδονὴν σώματος ἀφορμῶν, μανθάνει Προνοίας λόγους, ἐπεχούσης τὴν ἐξαπτικὴν ὕλην τῶν παθῶν, ὁ δὲ τὰς πρὸς ὀδύνην σώματος δεχόμενος μάστιγας, διδάσκεται κρίσεως λόγους, προλαβόντων μολυσμῶν ἀκουσίοις πόνοις αὐτὸν ἐκκαθαιρούσης.

ιϛʹ. Εἰ τὸν προφήτην διὰ τὴν σκηνὴν καὶ τὴν κολόκυνθαν λυπούμενον, λέγω δὲ τὴν σάρκα καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ἡδονήν, τῆς δὲ Νινευῒ τὸν Θεὸν ἀντεχόμενον ἀντεισήγαγεν ὁ τῆς Γραφῆς λόγος, δῆλον ὡς τῶν τοῖς ἀνθρώποις τιμίων καὶ ἐπεράστων, τόδε τῷ Θεῷ φανὲν προσφιλές, πάντων τῶν ὄντων πολλῷ κρεῖττόν ἐστι καὶ τιμιώτερον, ἤπουγε (ὅπου γε) τῶν οὐκ ὄντων, καὶ μόνῃ προλήψει κατ' ἐσφαλμένην κρίσιν εἶναι δοκούντων, ὧν οὐδεὶς τὸ παράπαν ἐστὶ κατὰ τὴν ὕπαρξιν λόγος, μόνη δὲ φαντασία τὸν νοῦν φενακίζουσα, καὶ σχῆμα τοῖς οὐκ οὖσι διάκενον, ἀλλ' οὐχ ὑπόστασιν τῷ πάθει παρεχομένη.

ιζʹ. Ἡ μὲν ἀκριβὴς γνῶσις τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος,

3a. Ματθ. 19,19 καὶ 22,29.

σιο καὶ ὑπερφυσικὸ ἀρχέτυπο, καὶ παρέχει τὴν κατάσταση τῆς αἰώνιας μακαριότητας.

ιδ'. Τὸ νὰ βλέπεις τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτό σου εἶναι φροντίδα μόνο τῆς ζωῆς γιὰ τὸ εἶναι, πράγμα ποὺ εἶναι γνώρισμα τοῦ φυσικοῦ νόμου· τὸ ν' ἀγαπᾶς πάλι τὸν διπλανό σου ὅπως τὸν ἑαυτό σου σημαίνει καὶ τὴν σύμφωνα μὲ τὴν ἀρετὴ πρόνοια πρὸς τὸ διπλανὸ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς μακαριότητας, πράγμα ποὺ τὸ ἐπιτρέπει ὁ γραπτὸς νόμος. Τὸ ν' ἀγαπήσει ὅμως κάποιος τὸ πλησίον του περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του εἶναι τὸ ἰδιαίτατο γνώρισμα τοῦ νόμου τῆς χάριτος[3a].

ιε'. Ὅποιος ἐμποδίζεται ἀπὸ τὶς ἀφορμὲς τοῦ σώματος γιὰ ἡδονή, μαθαίνει τοὺς λόγους τῆς Πρόνοιας ποὺ ἀνακόπτει τὴν ὕλη ποὺ ἐξάπτει τὰ πάθη. Ἐνῶ ὅποιος δέχεται τὶς μαστιγώσεις τοῦ σώματος γιὰ νὰ πονέσει, διδάσκεται τοὺς λόγους τῆς κρίσης, ποὺ τὸν καθαίρει ἀπὸ προηγουμένους μολυσμοὺς μὲ ἀθέλητους πόνους.

ιϛ'. Ἂν ὁ λόγος τῆς Γραφῆς ἀντιπαρέθεσε ἀπὸ τὴ μιὰ τὸν προφήτη ποὺ λυπόταν γιὰ τὴ σκηνὴ καὶ τὴν κολοκυθιά, καὶ ἐννοῶ τὴ σάρκα καὶ τὴ σαρκικὴ ἡδονή, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν Θεὸ ποὺ φρόντιζε γιὰ τὴ Νινευΐ, εἶναι φανερὸ πὼς ἀπὸ τὰ πολύτιμα καὶ ἀγαπητὰ στοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ ποὺ φάνηκε ἀγαπητὸ στὸν Θεό, εἶναι πολὺ ἀνώτερο καὶ ἀκριβώτερο ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, ἀφοῦ ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα καὶ ποὺ μὲ προκατάληψη μόνο καὶ μ' ἐσφαλμένη κρίση φαίνονται πὼς ὑπάρχουν, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν κανένα λόγο ἀπολύτως γιὰ ὕπαρξη, καὶ μόνο ἡ φαντασία εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐξαπατᾶ τὸ νοῦ καὶ παρέχει ἕνα σχῆμα διάκενο στὰ μὴ ὄντα, ὄχι ὅμως ὑπόσταση στὸ πάθος[4].

ιζ'. Ἡ ἀκριβὴς γνώση τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος εἶναι φυσικὸ

4. Γ' ἀγαπητὰ στοὺς ἀνθρώπους εἶναι μὴ ὄντα. Τὸ πολυτιμότερο ἀπὸ τὰ ὄντα εἶναι τὸ προσφιλὲς στὸ Θεό. Ὄχι ἡ σκηνὴ καὶ ἡ κολοκυθιά, ἀλλὰ νὰ κηρυχθεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

μόνοις ἀποκαλύπτεσθαι πέφυκε τοῖς ἀξίοις τοῦ Πνεύματος, οἳ διὰ πολλὴν τῶν ἀρετῶν ἐπιμέλειαν, τῆς τῶν παθῶν αἰθάλης τὸν νοῦν ἐκκαθάραντες, ἐσόπτρου δίκην καθαροῦ καὶ διαυγοῦς, ἅμα τῇ προσβολῇ, καθάπερ πρόσωπον ἐντυπουμένην αὐτοῖς καὶ ἐμπίπτουσαν τὴν τῶν θείων δέχονται γνῶσιν. Οἷς δὲ ταῖς τῶν παθῶν κηλῖσιν ὁ βίος κατέστικται, μόλις κἂν ἐξ εἰκότων τινῶν στοχασμῶν τεκμηριῶσαι τὴν τῶν θείων γνῶσίν ἐστι δυνατόν, μὴ ὅτι γε νοῆσαί τε καὶ φράσαι ταύτην δι' ἀκριβείας ἀπαυθαδίζεσθαι.

ιη΄. Ὁ τοῦ νοῦ μορφὴν τὴν ἐξ ἀρετῶν ἐν Πνεύματι θείῳ δεξάμενος γνῶσιν, τὰ θεῖα λέγεται παθεῖν, ὅτι μὴ φύσει κατὰ τὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ χάριτι κατὰ τὴν μέθεξιν, ταύτην προσέλαβεν. Ὁ δὲ τὴν ἐκ χάριτος μὴ δεξάμενος γνῶσιν, κἂν λέγῃ τι γνωστικόν, οὐκ οἶδε κατὰ πεῖραν τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν. Ψιλὴ γὰρ μάθησις τὴν καθ' ἕξιν γνῶσιν οὐ δίδωσι.

ιθ΄. Νοῦς εἰς ἄκρον διὰ τῶν ἀρετῶν καθαιρόμενος, τοὺς τῶν ἀρετῶν πέφυκεν εἰκότως ἐκδιδάσκεσθαι λόγους, τὴν ἐξ αὐτῶν θειωδῶς χαρακτηρισθεῖσαν γνῶσιν οἰκεῖον ποιούμενος πρόσωπον. Καθ' ἑαυτὸν γὰρ ἀνείδεός τε καὶ ἀχαρακτήριστος πᾶς καθέστηκε νοῦς, μορφὴν ἔχων ἐπίκτητον, ἢ τὴν ἐκ τῶν ἀρετῶν ὑποστᾶσαν ἐν πνεύματι γνῶσιν, ἢ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἐπισυμβαίνουσαν ἄγνοιαν.

κ΄. Πᾶς ὁ τῆς θείας ἐκπεπτωκὼς ἀγάπης, τὸν ἐν τῇ σαρκὶ νόμον ἔχει διὰ τῆς ἡδονῆς βασιλεύοντα, τὸν μηδεμίαν θείαν ἐντολὴν φυλάξαι δυνάμενον ἢ βουλόμενον. Τῆς γὰρ ἐν πνεύματι Θεοῦ κατ' ἀρετὴν διεξαγομένης ζωῆς τε καὶ βασιλείας, προτιμήσας τὴν φιλήδονον ζωήν, τὴν ἄγνοιαν ἀντὶ τῆς γνώσεως ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο.

κα΄. Ὁ μὴ διαβαίνων κατὰ νοῦν πρὸς τὴν ἔνδον ἐν πνεύματι τοῦ νομικοῦ γράμματος θείαν εὐπρέπειαν, τὴν τῆς γνώμης φιλή-

ν' ἀποκαλύπτεται στοὺς ἄξιους τοῦ Πνεύματος, ποὺ μὲ τὴ μεγάλη ἐπιμέλεια τῶν ἀρετῶν, ἀφοῦ καθάρισαν τὸ νοῦ ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῶν παθῶν, ὅμοια μὲ καθρέπτη καθαρὸ καὶ διαυγῆ δέχονται τὴ γνώση τῶν θείων μὲ τὴν πρώτη ἐπαφὴ ποὺ ἐντυπώνεται στὸ πρόσωπο καὶ εἰσδύει σ' αὐτούς. Ὅποιοι ὅμως ἔχουν βίο κατάστικτο ἀπὸ τὶς κηλίδες τῶν παθῶν, μόλις καὶ μὲ δυσκολία καὶ ἀπὸ κάποιους πιθανοφανεῖς στοχασμοὺς εἶναι δυνατὸ νὰ τεκμηριωθεῖ ἡ γνώση τῶν θείων, χωρὶς ν' ἀλλαζονευτοῦμε βέβαια ὅτι τὴν ἐννοοῦμε καὶ τὴν ἐκφράζομε μὲ ἀκρίβεια.

ιη'. Ὅποιος κατὰ τὴ μορφὴ τοῦ νοῦ δέχθηκε μὲ τὴ χάρη τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ἀπὸ τὶς ἀρετὲς γνώση, αὐτὸς λέγεται ὅτι ἔπαθε τὰ θεῖα, ἐπειδὴ ἔλαβε αὐτὴν ὄχι μὲ τὴ φυσικὴ ὕπαρξή του, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη κατὰ μέθεξη. Κι ὅποιος δὲν δέχθηκε τὴν ἀπὸ τὴ χάρη γνώση, κι ἂν ἀκόμα λέγει κάτι τῆς γνώσης, δὲν ξέρει ἀπὸ πείρα τὸ νόημα τοῦ λόγου του. Γιατὶ ἡ ψιλὴ μάθηση δὲν δίνει τὴ σταθερὴ γνώση τῆς ἕξης.

ιθ'. Ὁ νοῦς ποὺ καθαίρεται τέλεια μὲ τὶς ἀρετές, εἶναι εὔλογο νὰ διδάσκεται τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν κάνοντας δικό του πρότυπο τὴ γνώση ποὺ ἔλαβε θεϊκὰ ἀπὸ αὐτὲς τὰ χαρακτηριστικά της. Γιατὶ καθ' ἑαυτὸν κάθε νοῦς εἶναι ἄμορφος καὶ ἀχαρακτήριστος κι ἔχει μορφὴ ἐπίκτητη ἢ τὴ γνώση τὴν πνευματικὴ ποὺ σχηματίστηκε ἀπὸ τὶς ἀρετές, ἢ τὴν ἄγνοια ποὺ ἐπισυμβαίνει ἀπὸ τὰ πάθη.

κ'. Καθένας ποὺ ἐκπίπτει ἀπὸ τὴ θεία ἀγάπη κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ νόμο τῆς σάρκας μέσω τῆς ἡδονῆς, ποὺ δὲν μπορεῖ ἢ δὲ θέλει νὰ φυλάξει καμμιὰ θεία ἐντολή. Ἐπειδὴ προτίμησε δηλαδὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ βασιλεία ποὺ βιώνονται μὲ πνεῦμα Θεοῦ καὶ μὲ ἀρετή, τὴ ζωὴ τῆς φιληδονίας, ἐπέσυρε ἐπάνω του τὴν ἄγνοια ἀντὶ τὴ γνώση.

κα'. Ὅποιος δὲν εἰσέρχεται μὲ τὸ νοῦ του πρὸς τὴ θεία ὡραιότητα ποὺ κρύβεται πνευματικὰ μέσα στὸ νομικὸ γράμμα, δημι-

δονον σχέσιν, ἤγουν τὴν κοσμικὴν προσπάθειαν καὶ φιλοκοσμίαν γεννᾶν πέφυκεν, ἐκ τῆς κατὰ μόνην τὴν ἐν λόγῳ τοῦ νόμου μαθήσεως προφοράν.

κβ΄. «Αἰσχύνη στόματός» ἐστιν ἡ κατὰ νοῦν φιλόκοσμος μελέτη τῶν λογισμῶν καὶ φιλοσώματος. Ἐν ᾧ γὰρ ὁ κόσμος ἐκ τῆς ἐμφαινομένης τῷ γράμματι τοῦ νόμου σωματικῆς διαπλάσεως, κατὰ τὴν γνωμικὴν σχέσιν γεννᾶσθαι πέφυκεν· ἤγουν, ἡ τὸν κόσμον φιλοῦσα διάθεσις καὶ ἡ κατὰ νοῦν φιλήδονος μελέτη τῶν λογισμῶν. Πρὸς ὃ γὰρ σχετικῶς διακείμεθα, πρὸς ἐκεῖνο καὶ κατὰ νοῦν μελέτην κεκτήμεθα.

κγ΄. Ἡ πάλιν «αἰσχύνη στόματός» ἐστιν ἡ τοῖς πάθεσιν εἶδος ἐπάγουσα καὶ τὸ καθ' ἡδονὴν πρὸς αἴσθησιν διαπλάττουσα κάλλος τοῦ νοῦ κίνησις. Χωρὶς γὰρ τῆς κατὰ νοῦν ἐπινοητικῆς δυνάμεως πρὸς διάπλασιν μορφῆς, οὐδαμῶς πάθος ἄγεται. Ἢ «ἀνάθημά» ἐστι καὶ ἡ πρόσυλος καὶ ἀκαλλὴς τῶν παθῶν καὶ ἀδιατύπωτος κίνησις, «αἰσχύνη δὲ στόματος» ἡ τὸ πάθος εἰδοποιοῦσα πρὸς αἴσθησιν τοῦ νοῦ κίνησις, καὶ ταῖς ἐπινοίαις ὕλην ἁρμόδιον τῷ πάθει πορίζουσα.

κδ΄. Ὁ διὰ τρυφὴν σωματικὴν καὶ ἀνάπαυσιν τὰς θυσίας καὶ τὰς ἑορτάς, τά τε Σάββατα καὶ τὰς νεομηνίας κατὰ τὸν νόμον τὸν Θεὸν διατεταχέναι πιστεύων, πάντῃ τε καὶ πάντως, ὑπὸ τὴν ἐνοχὴν γενήσεται τῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας, καὶ τὴν αἰσχύνην τῆς τῶν ἐπ' αὐταῖς αἰσχρῶν λογισμῶν ῥυπαρίας, ὑπό τε τὸν φθειρόμενον ἔσται κόσμον καὶ τὴν ἐν λογισμοῖς φιλοσώματον μελέτην, ὑπό τε τὴν ὕλην τῶν παθῶν καὶ τὸ εἶδος, μηδὲν ἄλλο πλὴν τῶν φθειρομένων τίμιον ἔχειν δυνάμενος.

κε΄. Ὁ πεισθεὶς θείαν εἶναι διαταγὴν τὸ σωματικῶς κατὰ νόμον τρυφᾶν, τὴν γαστριμαργίαν ὡς Θεοῦ δῶρον λαμβάνει

ουργεῖ τὴ φιλήδονη σχέση τῆς γνώμης, δηλαδὴ τὴν προσκόλληση καὶ τὴν ἀγάπη στὸν κόσμο, ἐπειδὴ μαθαίνει νὰ προφέρει μὲ τὸ λόγο μόνο τὸ νόμο.

κβ'. «Αἰσχύνη στόματος»[5] εἶναι ἡ φιλόκοσμη καὶ φιλοσώματη μελέτη τῶν λογισμῶν μὲ τὸ νοῦ μας. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου γεννιέται ἀπὸ τὴ φύση ἀνάλογα μὲ τὴ γνωμικὴ σχέση ὁ κόσμος (ἡ κοσμικὴ διάσταση) ἀπὸ τὴ σωματικὴ διαμόρφωση ποὺ παρουσιάζει τὸ γράμμα τοῦ νόμου, δηλαδὴ ποὺ γεννιέται ἡ διάθεση ἀγάπης πρὸς τὸν κόσμο καὶ ἡ φιλήδονη μέσα στὸ νοῦ μελέτη τῶν λογισμῶν. Γιατὶ μὲ ὅποιο σχετιζόμαστε, ἐκεῖνο καὶ μελετοῦμε μὲ τὸ νοῦ μας.

κγ'. Ἢ πάλι «αἰσχύνη στόματος» εἶναι ἡ κίνηση τοῦ νοῦ, ποὺ ἐπιθέτει μορφὴ στὰ πάθη καὶ διαπλάθει τὸ κάλλος τῆς ἡδονῆς στὴν αἴσθηση. Γιατὶ χωρὶς τὴν ἐπινοητικὴ δύναμη τοῦ νοῦ γιὰ τὴ διάπλαση τῆς μορφῆς, δὲν προχωρεῖ καθόλου τὸ πάθος. Ἢ «ἀνάθημα» εἶναι καὶ ἡ μὲ τὴν ὕλη δεμένη καὶ ἄσχημη καὶ ἀδιατύπωτη κίνηση, ἐνῶ «αἰσχύνη στόματος» ἡ κίνηση τοῦ νοῦ ποὺ μορφοποιεῖ τὸ πάθος γιὰ τὴν αἴσθηση καὶ προσφέρει μὲ τὶς ἐπίνοιες ὕλη ἁρμόδια στὸ πάθος.

κδ'. Ὅποιος πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς ὅρισε μὲ τὸ νόμο γιὰ σωματικὴ ἀπόλαυση καὶ ἀνάπαυση τὶς θυσίες καὶ τὶς ἑορτές, τὰ Σάββατα καὶ τὶς πρωτομηνιές, θὰ γίνει μὲ κάθε τρόπο ὁπωσδήποτε ἔνοχος γιὰ τὴν διενέργεια τῶν παθῶν καὶ τὴν αἰσχύνη τῆς ἀκαθαρσίας τῶν αἰσχρῶν λογισμῶν ποὺ οἱ ἑορτὲς αὐτὲς προκαλοῦν, καὶ θὰ βρίσκεται μὲ τοὺς λογισμοὺς κάτω ἀπὸ τὸν φθειρόμενο κόσμο καὶ τὴ φιλοσώματη μελέτη, κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς τῶν παθῶν, καὶ δὲν θὰ μπορεῖ νὰ ἔχει σὲ τιμὴ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φθειρόμενα.

κε'. Ὅποιος ἔχει πειστεῖ ὅτι ἡ σωματικὴ τρυφὴ τοῦ νόμου εἶναι θεία διαταγή, παίρνει ὡς δῶρο Θεοῦ τὴ γαστριμαργία γιὰ νὰ

5. Ἀπόδοση στὰ ἑλληνικὰ τοῦ ὀνόματος, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Σαούλ.

πρὸς συμβίωσιν μετὰ χαρᾶς, ἐξ ἧς γεννᾷ τοὺς μολύνοντας τῇ παραχρήσει τὴν ἐνέργειαν τῶν αἰσθήσεων τρόπους.

κς΄. Ἐπειδὰν τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς τὴν τρυφὴν κατὰ τὸν ἐν γράμματι νόμον ὡς θείαν διὰ τὴν ἐντολὴν ἀσπάσηται πρὸς συμβίωσιν, τὴν τῶν αἰσθήσεων παρὰ φύσιν μετέρχεται χρῆσιν, μηδεμιᾶς συγχωροῦν κατὰ φύσιν διαφαίνεσθαι τὴν χρῆσιν τῆς ἐνεργείας. Γεννᾷ γὰρ τήν τε τῶν παθῶν ἕξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὡς θείαν εἰσοικίζεται τὴν γαστριμαργίαν, πρὸς γένεσιν τῶν ρυπαινόντων τῇ παραχρήσει τὰς αἰσθήσεις τρόπων, εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἐν τοῖς οὖσι φυσικῶν λόγων τε καὶ σπερμάτων.

κζ΄. Οὐδεὶς μόνῃ προσανέχων τῇ σωματικῇ τοῦ νόμου λατρείᾳ, φυσικὸν τὸ παράπαν δύναιτ᾽ ἂν παραδέξασθαι λόγον ἢ λογισμόν, ὅτι μηδὲ πέφυκε ταυτὸν εἶναι τῇ φύσει τὰ σύμβολα. Ὁ γὰρ τοῖς συμβόλοις ἑναπομένων τοῦ νόμου, οὐ δύναται κατὰ λόγον τὴν τῶν ὄντων φύσιν ὁρᾶν, καὶ τοὺς τεθέντας οὐσιωδῶς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τοῖς οὖσι λόγους περιποιεῖσθαι, διὰ τὸ τῶν συμβόλων πρὸς τὴν τῶν ὄντων φύσιν διάφορον.

κη΄. Ὁ Θεὸν τὴν κοιλίαν ἡγούμενος καὶ ὡς ἐπὶ δόξῃ τῇ αἰσχύνῃ καλλωπιζόμενος, μόνων οἶδεν ὡς θείων ἀντέχεσθαι διὰ σπουδῆς τῶν παθῶν τῆς ἀτιμίας, καὶ διὰ τοῦτο μόνα περιέπει τὰ χρονικά, τουτέστι τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν κατὰ παράχρησιν πενταπλῆν ἐνέργειαν τῶν αἰσθήσεων. Τῇ γὰρ ὕλῃ καὶ τῷ εἴδει συμπλακεῖσα κατὰ μίξιν ἡ αἴσθησις, ἀποτελεῖν μὲν πάθος, ἀποκτείνειν δὲ καὶ ἀναιρεῖν τοὺς κατὰ φύσιν πέφυκε λόγους. Πάθος γὰρ καὶ φύσις κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον οὐδαμῶς ἀλλήλοις συνυπάρχουσιν. Οὐ γὰρ πέφυκε πάθει συνεμφαίνεσθαι τὸ παράπαν φύσεως λόγος, ὥσπερ οὔτε φύσει συναποτίκτεσθαι κατὰ γένεσιν πάθος.

κθ΄. Ὁ μὴ πιστεύων τὴν Γραφὴν εἶναι πνευματικήν, τῆς οἰ-

ζεῖ μαζί της μὲ χαρὰ κι ἀπὸ αὐτὴν γεννᾶ τοὺς τρόπους ποὺ μολύνουν μὲ τὴν κακὴ χρήση τὴν ἐνέργεια τῶν αἰσθήσεων.

κς'. Ὅταν ἡ θεωρητικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς ἀποδεχθεῖ τὴν τρυφὴ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ γράμματος ὡς θεία ἐντολὴ γιὰ νὰ ζεῖ μαζί της, ἀρχίζει τὴν παραφύση χρήση τῶν αἰσθήσεων, γιατὶ τὸ γράμμα δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐκδηλώνεται καμμιᾶς ἐνέργειας ἡ κατὰ φύση χρήση. Γιατὶ γεννᾶ τὴν ἕξη καὶ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν καὶ ἐγκαθιστᾶ ὡς θεία μέσα του τὴ γαστριμαργία, πρὸς γένεση τῶν τρόπων ποὺ ρυπαίνουν μὲ τὴν παρὰ- χρησή τους τὶς αἰσθήσεις, ὥστε νὰ ἀναιρεθοῦν οἱ φυσικοὶ λόγοι καὶ τὰ σπέρματα ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὰ ὄντα.

κζ'. Κανένας ποὺ ἐπιμένει στὴ σωματικὴ μόνο λατρεία τοῦ νόμου δὲν θὰ μποροῦσε νὰ δεχθεῖ καθόλου ἕνα φυσικὸ λόγο ἢ λογισμό, ἐπειδὴ οὔτε ἀπὸ τὴ φύση τους ταυτίζονται μὲ τὴ φύση τὰ σύμβολά τους. Γιατί, ὅποιος ἐπιμένει στὰ σύμβολα τοῦ νόμου, δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὴ φύση τῶν ὄντων σύμφωνα μὲ τὸ λόγο καὶ νὰ προσέξει τοὺς λόγους ποὺ ὁ δημιουργὸς ἔθεσε στὰ ὄντα, ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς τῶν συμβόλων πρὸς τὴ φύση τῶν ὄντων.

κη'. Ὅποιος θεωρεῖ θεὸ τὴν κοιλιά του καὶ καυχιέται γιὰ τὴν αἰσχύνη σὰ νὰ εἶναι δόξα, ξέρει νὰ ἐπιδίδεται μὲ ζῆλο, σὰ νὰ εἶναι θεῖα, στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, καὶ γι' αὐτὸ ἀσχολεῖται μόνο μὲ τὰ 'χρονικά', δηλαδὴ τὴν ὕλη καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν παρα-χρηστικὴ πενταπλὴ ἐνέργεια τῶν αἰσθήσεων. Γιατὶ ὅταν συμπλακεῖ ἡ φύση μὲ τὴν ὕλη καὶ τὸ εἶδος, ἀπὸ τὴ φύση της ἀποτελεῖ τὸ πάθος καὶ φονεύει καὶ ἀναιρεῖ τοὺς φυσικοὺς λόγους. Γιατὶ πάθος καὶ φύση κατὰ τὸ λόγο τῆς ὑπαρξῆς τους μὲ κανένα τρόπο δὲν συνυπάρχουν. Δὲν εἶναι δηλαδὴ καθόλου συνηθισμένο νὰ συνεκδηλώνεται τὸ πάθος καὶ ὁ λόγος τῆς φύσης, καθὼς καὶ νὰ ἔχουν κοινὴ ἀρχὴ γένεσης ἡ φύση καὶ τὸ πάθος.

κθ'. Ὅποιος δὲν πιστεύει ὅτι ἡ Γραφὴ εἶναι πνευματική, δὲν

κείας κατὰ τὴν γνῶσιν πενίας οὐκ αἰσθάνεται, ἀλλὰ λιμῷ διαφθείρεται. Λιμὸς γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς, ἔκλειψις τῶν κατ' αὐτὴν τὴν πεῖραν ἐγνωσμένων ἀγαθῶν, καὶ ἀπορία καὶ σπάνις παντελὴς τῶν τὴν ψυχὴν συγκρατούτων πνευματικῶν βρωμάτων. Πῶς γὰρ λιμὸν ἡγήσεταί τις ἢ ζημίαν, τὴν τῶν καθάπαξ αὐτῷ μηδαμῶς ἐγνωσμένων ἀφαίρεσιν;

λ'. Λιμώττει ἐπ' ἀληθείας τῶν πιστῶν καὶ ἐπεγνωκότων τὴν ἀλήθειαν ὁ λαός, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ καθ' ἕκαστον ἀφεμένη τῆς ἐν τῇ χάριτι πνευματικῆς θεωρίας, καὶ γενομένη τῆς τυπικῆς ἐν τῷ γράμματι δουλείας, μὴ διατρέφουσα τὸν νοῦν ταῖς τῶν νοημάτων μεγαλοφυΐαις, ἀλλὰ πληροῦσα τὴν αἴσθησιν ἐμπαθοῦς φαντασίας, ταῖς σωματικαῖς τῶν Γραφικῶν συμβόλων διατυπώσεσι.

λα'. Πᾶς ὁ τὴν πνευματικὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς θεωρίαν μὴ προσιέμενος, τόν τε φυσικὸν ταύτῃ καὶ τὸν γραπτὸν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους συναπώσατο νόμον, καὶ τὸν ἐν τῇ χάριτι νόμον ἠγνόησε, καθ' ὃν δίδοται τοῖς κατ' αὐτὸν ἀγομένοις ἡ θέωσις. Ὁ τοίνυν τὸν γραπτὸν νόμον λαμβάνων σωματικῶς, ἀρεταῖς τὴν ψυχὴν οὐ διατρέφει· καὶ ὁ τοῖς λόγοις τῶν ὄντων οὐκ ἐπιβάλλων, τῇ ποικίλῃ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ τὸν νοῦν οὐχ ἑστιᾷ φιλοτίμως· καὶ ὁ τὸ μέγα τῆς καινῆς χάριτος μὴ γινώσκων μυστήριον, τῇ ἐλπίδι τῆς μελλούσης θεώσεως οὐκ ἀγάλλεται. Οὐκοῦν ἡ ἔλλειψις τῆς κατὰ τὸν γραπτὸν νόμον θεωρίας ἔχει παρεπομένην αὐτῇ τὴν ἔνδειαν τῆς κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον νοουμένης ποικίλης σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἐφεπομένην ἔχουσαν τῆς κατὰ τὸ καινὸν μυστήριον χάριτι δοθησομένης θεώσεως πάντως τὴν ἄγνοιαν.

λβ'. Πᾶς νοῦς κατὰ Χριστὸν διορατικὸς καὶ ἰσχυρὸς ὁράσει, ἀεὶ ἐφίεται καὶ ζητεῖ τὸ πρόσωπον Κυρίου. Πρόσωπον δὲ Κυ-

---

6. Β' Βασ. 16,12.

αἰσθάνεται τὴν πενία του ὡς πρὸς τὴ γνώση, ἀλλὰ φθείρεται ἀπὸ τὴν πείνα. Γιατὶ εἶναι πείνα πραγματικά, ἐξαφάνιση τῶν ἀγαθῶν ποὺ γνωρίσαμε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πεῖρα, καὶ ἔλλειψη καὶ σπανιότητα πλήρης τῶν πνευματικῶν τροφῶν ποὺ συγκρατοῦν τὴν ψυχή. Γιατὶ πῶς θὰ θεωρήσει κάποιος πείνα ἢ ζημία τὴν ἀφαίρεση ἐκείνων ποὺ δὲν ἔλαβε οὔτε μιὰ φορὰ τὴν ἔννοιά τους;

λ'. Ἀληθινὰ πεινάει ὁ λαὸς τῶν πιστῶν ποὺ ἔχουν μάθει τὴν ἀλήθεια καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ καθενός, ἀφήνοντας τὴν κατὰ χάρη πνευματικὴ θεωρία καὶ πέφτοντας στὴν τυπικὴ δουλεία τοῦ γράμματος, δὲν τρέφει τὸ νοῦ μὲ τὰ μεγαλοφυῆ νοήματα, ἀλλὰ γεμίζει τὴν αἴσθηση μὲ ἐμπαθῆ φαντασία μὲ τὶς σωματικὲς ἐκφράσεις τῶν Γραφικῶν συμβόλων.

λα'. Καθένας ποὺ δὲν ἀποδέχεται τὴν πνευματικὴ θεωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀπέρριψε μαζί της τόσο τὸν φυσικὸ ὅσο καὶ τὸν γραπτὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους νόμο, καὶ ἀγνόησε καὶ τὸ νόμο τῆς χάριτος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο παραχωρεῖται ἡ θέωση σ' ἐκείνους ποὺ πορεύονται σύμφωνα μ' αὐτόν. Ὅποιος λοιπὸν δέχεται τὸν γραπτὸ νόμο μὲ σωματικὴ διάσταση, δὲν τρέφει τὴν ψυχή του μὲ ἀρετές, κι ὅποιος δὲν μελετᾶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων, δὲν συμποσιάζει φιλόξενα τὸ νοῦ μὲ τὴν ποικιλία τῆς θείας σοφίας, κι ὅποιος δὲν γνωρίζει τὸ μεγάλο μυστήριο τῆς καινῆς χάριτος, δὲν εὐφραίνεται μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μελλοντικῆς θέωσης. Ἡ ἔλλειψη λοιπὸν τῆς θεωρητικῆς γνώσης τοῦ γραπτοῦ νόμου ἔχει συνακόλουθη τὴν ἔνδεια τῆς ποικίλης σοφίας τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴ βρίσκομε στὸ φυσικὸ νόμο, ἔχοντας συνακόλουθή της ὁπωσδήποτε κι αὐτὴ τὴν ἄγνοια τῆς θέωσης, ποὺ θὰ δοθεῖ μὲ τὴ χάρη σύμφωνα μὲ τὸ καινὸ μυστήριο.

λβ'. Κάθε νοῦς μὲ τὴν κατὰ Χριστὸ διορατικότητα καὶ ἰσχυρὸς στὴν ὅραση[6] ἐπιθυμεῖ πάντοτε καὶ ζητεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου[7].

7. Ψαλμ. 25, 8.

ρίου καθέστηκεν ἡ κατ' ἀρετὴν τῶν θείων ἀληθὴς θεωρία καὶ γνῶσις, ἣν ζητῶν, διδάσκεται τὴν αἰτίαν τῆς κατ' αὐτὸν ἐνδείας καὶ ἀπορίας. Ὥσπερ γὰρ τὸ πρόσωπον χαρακτηριστικόν ἐστι τοῦ καθ' ἕκαστον, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ γνῶσις ἐμφαντικῶς χαρακτηρίζει τὸ Θεῖον, ἣν ὁ ζητῶν, λέγεται ζητεῖν τὸ πρόσωπον Κυρίου. Ὁ δὲ κατασαρκούμενος κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ταῖς ἐναίμοις θυσίαις, ποθουμένην ἄγνοιαν ἔχει, πρὸς μόνην σαρκὸς ἡδονὴν ἐντολὴν ἐκδεχόμενος, καὶ μόνης κατ' αἴσθησιν ἀντεχόμενος σωματικῶς τῆς ὕλης τοῦ γράμματος.

λγ'. Ὁ μὲν σωματικῶς κατὰ τὸ νόμον λατρεύων, καθάπερ ὕλην γεννᾷ τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, καὶ ὡς εἶδος τὴν ἐπ' αὐτῇ τοῦ νοῦ συγκατάθεσιν ταῖς προσφόροις ἡδοναῖς τῶν αἰσθήσεων ὑλικῶς διαπλάττεται. Ὁ δὲ πνευματικῶς τὴν Γραφὴν ἐκδεχόμενος, ὡς μὲν ὕλην τὴν ἐνέργειαν, ὡς εἶδος δὲ τῆς ἁμαρτίας τὴν συγκατάθεσιν, μετὰ τῶν κατὰ παράχρησιν πρὸς ἡδονὴν τῆς αἰσθήσεως τρόπων θανατοῖ, διὰ τῶν φυσικῶν λογισμῶν ἐν τῷ ὕψει τῆς θεωρίας.

λδ'. Τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος καὶ τοὺς περὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος κατὰ παράχρησιν πέντε τρόπους τῶν πέντε αἰσθήσεων, λέγω δὲ τὴν ἐμπαθῆ τε καὶ παρὰ φύσιν πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων συμπλοκήν, ἤγουν τὰ ὑπὸ χρόνον καὶ ῥεῦσιν, μετὰ τὴν πάροδον τῆς ἐν νόμῳ κατὰ τὸ γράμμα σωματικῆς λατρείας, καὶ τὴν τῆς ἀγνοίας διάβασιν, παραδίδωσι θανατωθῆναι τοῖς κατὰ φυσικὴν θεωρίαν ὑψηλοτέροις λόγοις καὶ λογισμοῖς, ὁ πνευματικὸς νόμος ἢ νοῦς τὴν ἐν τοῖς συμβόλοις πρὸς αἴσθησιν καὶ σῶμα καθολικωτάτην τῶν ὑπὸ χρόνον σχέσιν ἀφανίσαι καὶ θανατῶσαι, κατὰ τὸ ὕψος γινομένοις τοῦ νόμου τῆς πνευματικῆς θεωρίας.

λε'. Χωρὶς φυσικῆς θεωρίας οὐδεὶς τὴν πρὸς τὰ θεῖα τῶν νομικῶν συμβόλων ἀπέμφασιν διαγινώσκει. Εἰ γὰρ μὴ φυσικῶς

Καὶ πρόσωπο τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ κατ' ἀρετὴ ἀληθινὴ θεωρία καὶ γνώση τῶν θείων, τὴν ὁποία ἀναζητώντας, διδάσκεται τὴν αἰτία τῆς ἔνδειας καὶ ἀπορίας του. Ὅπως δηλαδὴ τὸ πρόσωπο χαρακτηρίζει τὸν καθένα, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ γνώση χαρακτηρίζει ἐμφαντικὰ τὸ Θεῖο, καὶ ὅποιος ζητᾶ αὐτήν, λέγεται ὅτι ζητᾶ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου. Ὅποιος ὅμως γίνεται σάρκα κυριολεκτικὰ σύμφωνα μὲ τὸ γράμμα τοῦ νόμου μὲ τὶς αἱματηρὲς θυσίες, ἔχει ἄγνοια ποὺ τὴν ποθεῖ, ἀφοῦ δέχεται ἐντολὴ ἀπὸ τὴ σάρκα γιὰ ἡδονὴ μόνο κι ἐπιμένει στὴ σωματικὴ μόνο ὕλη τοῦ γράμματος μὲ τὴν αἴσθηση.

λγ'. Ὅποιος περιορίζεται στὴ σωματικὴ λατρεία τοῦ νόμου, ὡς ὕλη γεννᾶ τὴν ἁμαρτία στὴν πράξη καὶ ὡς εἶδος διαμορφώνει ὑλικὰ τὴ συγκατάθεση τοῦ νοῦ σ' αὐτὴν μὲ τὶς κατάλληλες ἡδονὲς τῶν αἰσθήσεων. Ὅποιος ὅμως ἀποδέχεται τὴ Γραφὴ πνευματικά, θανατώνει τὴν ἐνέργεια ὡς ὕλη καὶ τὴ συγκατάθεση στὴν ἁμαρτία ὡς εἶδος μαζὶ μὲ τοὺς κατὰ παρά-χρηση τρόπους ποὺ ἐπιδώκουν τὴν ἡδονὴ τῆς αἴσθησης, μὲ τοὺς φυσικοὺς λογισμοὺς στὸ ὕψος τῆς θεωρίας.

λδ'. Τὴν ὕλη καὶ τὸ εἶδος καὶ τοὺς πέντε γύρω ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ τὸ εἶδος κατὰ παρά-χρηση τρόπους τῶν πέντε αἰσθήσεων, ἐννοῶ τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἀντίθετη μὲ τὴ φύση συμπλοκὴ τῶν αἰσθήσεων μὲ τὰ αἰσθητά, δηλαδὴ ὅσα εἶναι μέσα στὸ χρόνο καὶ τὴ ροή, μετὰ τὴν παρέλευση τῆς νομικῆς λατρείας, τῆς σωματικῆς καὶ σύμφωνης μὲ τὸ γράμμα, καὶ τὸ ξεπέρασμα τῆς ἄγνοιας, τὰ παραδίδει νὰ θανατωθοῦν μὲ τοὺς ὑψηλότερους λόγους καὶ λογισμοὺς τῆς φυσικῆς θεωρίας ὁ πνευματικὸς Νόμος ἢ νοῦς, γιὰ ν' ἀφανίσει καὶ νὰ θανατώσει τὴ καθολικὴ σχέση τῶν χρονικῶν μὲ τὴν αἴσθηση καὶ τὸ σῶμα ποὺ ὑπονοοῦν τὰ σύμβολα, φτάνοντας στὸ ὕψος τοῦ νόμου τῆς πνευματικῆς θεωρίας.

λε'. Χωρὶς φυσικὴ θεωρία κανένας δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀσυμφωνία τῶν νομικῶν συμβόλων πρὸς τὰ θεῖα. Γιατί, ἂν δὲν ἐξε-

πρότερόν τις τὴν ἐν τοῖς συμβόλοις τῶν θείων καὶ νοητῶν διασκοπήσας ἀπέμφασιν ἐλθεῖν ποθήσει κατὰ νοῦν, ἔξω παντελῶς τῶν θείων ἀδύτων τὴν αἴσθησιν θέμενος, πρὸς τὴν τῶν νοητῶν εὐπρέπειαν, τῆς ἐν τοῖς τύποις ἀπολυθηναι καθάπαξ οὐ δύναται σωματικῆς ποικιλίας, καθ' ἥν, ἕως βέβηκε τοῦ γράμματος ἀντεχόμενος, τὴν ἐκ τοῦ λιμοῦ τῆς γνώσεως εἰκότως ἀπορίαν οὐ παραμυθεῖται, τῆς Γραφῆς τὴν γῆν, ἤγουν τὸ σῶμα, κατὰ τὸν ἀπατηλὸν ὄφιν ἐσθίειν ἑαυτὸν καταδικάσας· ἀλλ' οὐ κατὰ Χριστόν, τὸν οὐρανόν, ἤγουν τῆς Γραφῆς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχήν, τουτέστι τὸν οὐράνιον καὶ ἀγγελικὸν ἄρτον, λέγω δὲ τὴν ἐν Χριστῷ τῶν Γραφῶν πνευματικὴν θεωρίαν καὶ γνῶσιν βρωματιζόμενος, ἥν δίδωσι δαψιλῶς ἐπιχορηγουμένην τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁ Θεός, κατὰ τὸ γεγραμμένον, «Ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος».

λϛ'. Χρὴ τὴν κατ' αἴσθησιν πρὸς σῶμα τῆς Γραφῆς ἐκδοχήν, ὡς παθῶν προδήλως καὶ τῆς πρὸς τὰ χρονικὰ καὶ ῥέοντα σχετικῆς διαθέσεως οὖσαν γεννητικήν, ἤγουν τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων ἐμπαθοῦς ἐνεργείας, ὡς Σαοὺλ τέκνα καὶ ἔκγονα, διὰ τῆς φυσικῆς ἐν ὄρει, τῇ τῶν θείων ἀναγωγῇ, λογίων ἀφανίσαι θεωρίας, εἴ πως ἐμφορηθῆναι θείας ἐφιέμεθα χάριτος.

λζ'. Ἀδικεῖ τὴν ἀλήθειαν ὅ τε νόμος κατὰ μόνον τὸ γράμμα νοούμενος, καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς καὶ εἴ τις ἐκείνων ὑπάρχει κατὰ διάνοιαν μιμητής, μόνῳ τῷ γράμματι περιγράφων τοῦ νόμου τὴν δύναμιν, καὶ μὴ δεχόμενος πρὸς τὴν φανέρωσιν τῆς μυστικῆς ἐγκεκρυμμένης τῷ γράμματι γνώσεως τὴν φυσικὴν θεωρίαν, μέσῃ ὑπάρχουσαν τύπων καὶ ἀληθείας, τῶν μὲν τοὺς ἀγομένους ἀπάγουσαν, πρὸς δὲ τὴν ἐπανάγουσαν, ἀλλ' οἷον ταύτην πάμπαν ἀρνούμενος, καὶ τῆς τῶν θείων αὐτὴν ἔξω ποιούμενος μυσταγωγίας. Ταύτην τοιγαροῦν χρὴ τοῦ νόμου τὴν

---

8. Γεν. 3,14

τάσει κάποιος προηγουμένως φυσικὰ τὴν ἀσυμφωνία τῶν θείων καὶ νοητῶν μέσα στὰ σύμβολα καὶ δὲν ποθήσει νὰ ἔρθει μὲ τὸ νοῦ, θέτοντας τὴν αἴσθηση τελείως ἔξω ἀπὸ τὰ θεῖα ἄδυτα, πρὸς τὴν ὡραιότητα τῶν νοητῶν, δὲν μπορεῖ μὲ μιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ σωματικὴ ποικιλία τῶν τύπων, καὶ ὅσο βαδίζει σύμφωνα μ' αὐτὴν ἐπιμένοντας στὸ γράμμα, εὔλογα δὲν παρηγορεῖται γιὰ τὴν ἀπορία του ἀπὸ τὴν πείνα τῆς γνώσης, ἔχοντας καταδικάσει τὸν ἑαυτό του, σύμφωνα μὲ τὸ ἀπατηλὸ φίδι, νὰ τρώει τὴ γῆ τῆς Γραφῆς[8], δηλαδὴ τὸ σῶμα, ὄχι ὅμως κατὰ Χριστὸν τὸν οὐρανό, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Γραφῆς, δηλαδὴ τὸν οὐράνιο καὶ ἀγγελικὸ ἄρτο, καὶ ἐννοῶ τρεφόμενος μὲ τὴν κατὰ Χριστὸν πνευματικὴ θεωρία καὶ γνώση τῶν Γραφῶν, ποὺ τὴ δίνει μὲ πλούσια χορήγηση ὁ Θεὸς σὲ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς Γραφῆς· «Τοὺς ἔδωσε οὐράνιο ἄρτο, ὁ ἄνθρωπος ἔφαγε ἄρτο τῶν ἀγγέλων»[9].

λς'. Πρέπει τὸν συσχετισμὸ τῆς Γραφῆς πρὸς τὸ σῶμα τῶν αἰσθήσεων, ἐπειδὴ δημιουργεῖ προφανῶς τὰ πάθη καὶ τὴ σχετικὴ διάθεση πρὸς τὰ χρονικὰ καὶ ρέοντα, δηλαδὴ τὴν ἐμπαθῆ ἐνέργεια τῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ αἰσθητά, σὰν παιδιὰ κι ἀπογόνους τοῦ Σαούλ[10], μὲ τὴ φυσικὴ στὸ βουνὸ θεωρία, δηλαδὴ μὲ τὴν ἀνύψωση τῶν θείων λογίων, νὰ τὸν ἀφανίσομε, ἂν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐμφορηθοῦμε ἀπὸ τὴ θεία χάρη.

λζ'. Ἀδικεῖ τὴν ἀλήθεια καὶ ὁ νόμος, ἂν νοεῖται μόνο κατὰ τὸ γράμμα, καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων, καθὼς κι ἂν ὑπάρχει κάποιος μιμητὴς τῆς νοοτροπίας τους, ποὺ περιορίζει τὸ νόημα τοῦ νόμου μόνο μέσα στὸ γράμμα καὶ δὲν δέχεται γιὰ τὴ φανέρωση τῆς μυστικῆς κρυμμένης μέσα στὸ γράμμα γνώσης τὴ φυσικὴ θεωρία, ποὺ εἶναι τὸ ἐνδιάμεσο τύπων καὶ ἀλήθειας, καὶ ποὺ ἀπομακρύνει ἀπὸ τοὺς τύπους ἐκείνους ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν, καὶ τοὺς ἐπαναφέρει στὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ εἶναι σὰ νὰ τὴν ἀρνεῖται τελείως καὶ νὰ τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ θεία μυσταγωγία. Αὐτὴ λοιπὸν τὴ σωματικὴ

9. Ψαλμ. 77, 24. 10. Β' Βασ. 21, 1ἑ.

σωματικὴν καὶ πρόσκαιρον ἐκδοχήν, ὡς ὑπὸ χρόνον καὶ ῥέουσαν, ἀποκτείνειν διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας, ὡς ἐν ὄρει τῷ ὕψει τῆς γνώσεως, τοὺς τῶν θείων ἐπιμελητὰς θεαμάτων.

λη΄. Τὸν σωματικὸν νοῦν τῆς Γραφῆς ἀφανίζει παντελῶς ὁ πράξει διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας ἀποκτείνων τὴν γενομένην ἐκ τοῦ γραπτοῦ νόμου, πρὸς τὴν ἄστατον ὕλην καὶ ῥέουσαν τῇ ψυχῇ φιλήδονον σχέσιν καὶ φιλοσώματον, κατασφάττων ὡς τέκνα τοῦ Σαοὺλ καὶ ἔκγονα, τὴν χαμαίζηλον τοῦ νόμου διάνοιαν, διὰ μέσης τῆς φυσικῆς θεωρίας, ὡς ἐν ὄρει τῷ ὕψει τῆς γνώσεως, καὶ φανερὰν ποιούμενος ἐνώπιον Κυρίου, δι' ἐξομολογήσεως δηλαδή, τὴν πρὸς σῶμα τοῦ νόμου προτέραν ἐκδοχήν. Τοῦτο γὰρ τό, «Ἐξηλιάσαι», νοεῖσθαι δύναται τοῖς φιλομαθέσιν, «ἔναντι Κυρίου». «Καὶ ἐξηλίασαν αὐτούς», φησίν, «ἐν τῷ ὄρει ἔναντι Κυρίου»· εἰς φῶς ἀγαγόντες, διὰ τῆς γνώσεως δηλαδή, τὴν κατὰ τὸ γράμμα πεπλανημένην πρόληψιν, ὅπερ ἐστί, φανερῶσαι κατὰ τὸ ὕψος τῆς θεωρίας τὸ γράμμα τοῦ νόμου νεκρὸν διὰ τῆς ἐν πνεύματι γνώσεως.

λθ΄. «Τὸ γράμμα», φησίν, «ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ». Διὸ χρὴ τὸ ἀποκτείνειν πεφυκός, ἀποκτείνεσθαι πνεύματι ζωοποιῷ. Συνυπάρχειν γὰρ ἀλλήλοις κατ' ἐνέργειαν ἅμα κατὰ τὸ αὐτὸ τὸ σωματικὸν τοῦ νόμου καὶ τὸ θεῖον, ἤγουν τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα, παντελῶς ἀμήχανον· ὅτι μηδὲ συμφωνεῖν πέφυκε τῷ παρεχομένῳ κατὰ φύσιν ζωήν, τὸ ταύτην ἀφαιρεῖσθαι δυνάμενον.

μ΄. Τὸ μὲν πνεῦμα ζωῆς ὑπάρχει παρεκτικόν, τὸ δὲ γράμμα ζωῆς ἐστιν ἀφαιρετικόν. Οὐκοῦν οὐ δύναται καὶ τὸ γράμμα πράττειν κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ πνεῦμα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ζωοποιὸν τῷ φθοροποιῷ συνυπάρχειν.

μα΄. Περιτομή ἐστι μυστική, τῆς ἐμπαθοῦς κατὰ νοῦν περὶ

11. Ὀπ. π. 9.

καὶ πρόσκαιρη ἐκδοχὴ τοῦ νόμου, ἀφοῦ ὑπόκειται στὸ χρόνο καὶ τὴ ροή, πρέπει νὰ τὴ θανατώνουν μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία, σὰν σὲ βουνό, στὸ ὕψος τὴς γνώσης οἱ θιασῶτες τῶν θείων θεαμάτων.

λη'. Ἀφανίζει τελείως τὸ σωματικὸ νόημα τῆς Γραφῆς ὅποιος ἔμπρακτα μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία φονεύει τὴ φιλήδονη καὶ φιλοσώματη σχέση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄστατη καὶ ρέουσα ὕλη ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν γραπτὸ νόμο, κατασφάζοντας σὰν παιδιὰ κι ἀπογόνους τοῦ Σαοὺλ τὸ χαμαίζηλο νόημα τοῦ νόμου μέσω τῆς φυσικῆς θεωρίας, σὰν σὲ βουνό, στὸ ὕψος τῆς γνώσης, καὶ φανερώνοντας μπροστὰ στὸν Κύριο, προφανῶς μὲ τὴν ἐξομολόγηση, τὴν προηγούμενη ἐκδοχὴ τοῦ νόμου πρὸς τὸ σῶμα. Γιατὶ ἔτσι μποροῦν οἱ φιλομαθεῖς νὰ ἐννοήσουν τό, «νὰ ἐκθέσουν (ἐξηλιάσαι) στὸν ἥλιο μπροστὰ στὸν Κύριο». Γιατὶ λέγει, «Καὶ τοὺς ἐξέθεσαν στὸν ἥλιο μπροστὰ στὸν Κύριο πάνω στὸ ὄρος»[11]. Ἔφεραν δηλαδὴ στὸ φῶς μὲ τὴ γνώση τὴν πλανεμένη ἀντίληψή τους σύμφωνα μὲ τὸ γράμμα, πράγμα ποὺ σημαίνει, φανέρωσαν μὲ τὸ ὕψος τῆς θεωρίας νεκρὸ τὸ γράμμα τοῦ νόμου μὲ τὴν πνευματικὴ γνώση.

λθ'. «Τὸ γράμμα», λέγει, «θανατώνει, ἐνῶ τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ»[12]. Γι' αὐτὸ πρέπει αὐτὸ ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του θανατώνει, νὰ θανατώνεται μὲ τὸ ζωοποιὸ πνεῦμα. Γιατὶ εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ συνυπάρχουν μαζὶ καὶ νὰ ἐνεργοῦν ταυτόχρονα τὸ σωματικὸ τοῦ νόμου καὶ τὸ θεῖο, δηλαδὴ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα. Γιατὶ οὔτε φυσικὸ εἶναι νὰ συμφωνοῦν αὐτὸ ποὺ παρέχει σύμφωνα μὲ τὴ φύση του ζωή, καὶ ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ ἀφαιρεῖ αὐτήν.

μ'. Τὸ πνεῦμα παρέχει ζωή, ἐνῶ τὸ γράμμα ἀφαιρεῖ τὴ ζωή. Δὲν μποροῦν λοιπὸν νὰ ἐνεργοῦν μαζὶ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπως οὔτε νὰ συνυπάρχουν αὐτὸ ποὺ ζωοποιεῖ καὶ ἐκεῖνο ποὺ φθείρει τὴ ζωή.

μα'. Περιτομὴ εἶναι ἡ μυστικὴ τέλεια ἀφαίρεση τῆς ἐμπαθοῦς

12. Β' Κορ. 3,7.

τὴν ἐπείσακτον γένεσιν σχέσεως παντελὴς περιαίρεσις. Φυσικῶς γὰρ ἐπιβάλλοντες τοῖς πράγμασιν, οἴδαμεν ὡς οὐκ ἔστι τελειότης ἡ τῆς ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἀρτιότητος περιαίρεσις. Οὐ γὰρ ποιεῖ τελειότητα φύσις διὰ τέχνης κολοβουμένη, καὶ διὰ περινοίας ἀποτιθεμένη τὸ προσὸν αὐτῇ θεόθεν κατὰ λόγον δημιουργίας, ἵνα μὴ τὴν τέχνην Θεοῦ πρὸς βεβαίωσιν δικαιοσύνης ἰσχυροτέραν εἰσάγωμεν, καὶ τὴν περινενοημένην τῆς φύσεως ἔλλειψιν ἀναπληρωτικὴν ποιώμεθα τῆς ἐν δικαιοσύνῃ κατὰ δημιουργίαν ἐλλείψεως, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς τοπικῆς τοῦ περιτεμνομένου μορίου θέσεως διδασκώμεθα ποιεῖσθαι γνωμικῶς τὴν περιτομὴν τῆς κατὰ ψυχὴν ἐμπαθοῦς διαθέσεως, καθ᾽ ἣν μᾶλλον τῇ φύσει συντρέχειν ἡ γνώμη ῥυθμίζεται, τὸν ἐμπαθῆ τῆς ἐπικτήτου γενέσεως νόμον διορθουμένη.

μβ΄. Φυσικὸν ἡ ἀκροβυστία. Πᾶν δὲ φυσικὸν θείας ἔργον δημιουργίας ἐστί, καὶ λίαν καλόν, κατὰ τὴν φάσκουσαν φωνήν, «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν». Ὁ δὲ νόμος ὡς ἀκάθαρτον περιαιρεῖσθαι κελεύων τὴν ἀκροβυστίαν διὰ περιτομῆς, τὸν Θεὸν εἰσάγει, διὰ τέχνης τὸ οἰκεῖον διορθούμενον ἔργον, ὅπερ κἂν ἐννοεῖν ἀσεβέστατον. Οὐκοῦν ὁ τοῖς συμβόλοις τοῦ νόμου φυσικῶς ἐπιβάλλων, οἶδεν ὡς οὐ τὴν φύσιν ὁ Θεὸς διορθοῦται διὰ τῆς τέχνης, ἀλλὰ τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ τῆς ψυχῆς παθητικὸν περιτέμνεσθαι κελεύει, τὸ διὰ τοῦ σωματικοῦ μορίου τυπικῶς δηλούμενον, ὅπερ γνῶσις διὰ τῆς κατὰ πρᾶξιν ἀνδρείας, τῆς γνώμης ἀποτίθεσθαι πέφυκεν. Ὁ γὰρ περιτέμνων ἱερεὺς σημαίνει τὴν γνῶσιν, τὴν ἔχουσαν καθάπερ σίδηρον κατὰ τοῦ πάθους, τὴν τοῦ λόγου κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀνδρείαν. Ἀφανίζεται γὰρ ἡ τοῦ νόμου παράδοσις, πλεονεκτοῦντος τὸ γράμμα τοῦ πνεύματος.

μγ΄. Τὸ Σάββατον παθῶν ἐστι καὶ τῆς περὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων τοῦ νοῦ κινήσεως ἀνάπαυσις, ἢ τελεία παθῶν ἀπραξία,

νοερῆς σχέσης γύρω ἀπὸ τὴν ἐπείσακτη γνώση. Ὅταν προσεγγίζομε τὰ πράγματα φυσικά, διαπιστώνομε ὅτι τελειότητα δὲν εἶναι ἡ ἀφαίρεση τῆς φυσικῆς ἀρτιότητας ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ δὲν δημιουργεῖ τελειότητα ἡ φύση ποὺ κολοβώνεται ἀπὸ τὴν τέχνη καὶ μὲ σκέψη ἀποβάλλει ὅ,τι ἔδωσε ὁ Θεὸς σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τῆς δημιουργίας, γιὰ νὰ μὴ θεωρήσομε ἰσχυρότερη βεβαιωτικὴ δύναμη τὴν τέχνη ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐσκεμμένη ἔλλειψη τῆς φύσης τὴν κάνομε ν' ἀναπληρώνει τὴν κατὰ δίκαιη κρίση ἔλλειψη τῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὴ θέση τοῦ μορίου ποὺ περιτέμνεται, ἂς διδαχθοῦμε νὰ κάνομε θέλοντας τὴν περιτομὴ τῆς ἐμπαθοῦς διάθεσης τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ὁποία ἡ γνώμη ρυθμίζεται μᾶλλον νὰ συμβαδίζει μὲ τὴ φύση, διορθώνοντας τὸν ἐμπαθῆ νόμο τῆς ἐπίκτητης γένεσης.

μβ'. Ἡ ἀκροβυστία εἶναι φυσική, καὶ κάθε τι τὸ φυσικὸ εἶναι ἔργο τῆς θείας δημιουργίας καὶ πολὺ καλό, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ποὺ λέγει· «Καὶ εἶδε ὁ Θεὸς ὅλα ὅσα ἔκανε καὶ ἦταν πολὺ καλά»[13]. Ὁ νόμος ὅμως, προστάζοντας ν' ἀφαιρεῖται ἡ ἀκροβυστία σὰν κάτι ἀκάθαρτο, παρουσιάζει τὸν Θεὸ νὰ διορθώνει μέσω τῆς τέχνης τὸ ἔργο του, πράγμα ποὺ εἶναι ἀσεβέστατο καὶ νὰ τὸ σκεφθεῖ κανείς. Ὅποιος λοιπὸν ἐννοεῖ τὰ σύμβολα τοῦ νόμου φυσικά, γνωρίζει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν διορθώνει τὴ φύση μὲ τὴν τέχνη, ἀλλὰ προστάζει νὰ περιτέμνεται ἡ παθητικότητα τῆς ψυχῆς ποὺ πείθεται στὸ λόγο, ποὺ δηλώνεται τυπικὰ μὲ τὸ σωματικὸ μόριο, πράγμα ποὺ εἶναι γνώση καὶ μὲ τὴν ἰσχὺ τῆς πράξης συμβαίνει ν' ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὴ γνώμη. Ὁ ἱερέας δηλαδὴ ποὺ κάνει τὴν περιτομή, σημαίνει τὴ γνώση, ποὺ ἔχει σὰν σιδερένιο ἐργαλεῖο κατὰ τοῦ πάθους τὴ δύναμη τοῦ λόγου στὴν πράξη. Ἀφανίζεται δηλαδὴ ἡ νομικὴ παράδοση, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ γράμμα.

μγ'. Τὸ Σάββατο εἶναι ἡ ἀνάπαυση ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν κίνηση τοῦ νοῦ γύρω ἀπὸ τὴ φύση τῶν ὄντων, ἢ εἶναι τέλεια ἀπραξία

---

13. Γεν. 2,31.

καὶ τῆς περὶ τὰ πεποιημένα καθολικὴ τοῦ νοῦ παύλα κινήσεως, καὶ πρὸς τὸ Θεῖον τελεία διάβασις, ἐν ᾧ τὸν δι᾽ ἀρετῆς καὶ γνώσεως κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀφικόμενον, οὐ δεῖ καθάπερ ξύλα τὴν οἱανοῦν παντελῶς ὕλην ἐξαπτικὴν ἐνθυμεῖσθαι παθῶν, οὔτε μὴν φύσεως τὸ παράπαν ἀναλέγεσθαι λόγους, ἵνα μή, πάθεσιν ἡδόμενον ἢ φύσεως ὅροις μετρούμενον, κατὰ τοὺς Ἕλληνας τὸν Θεὸν δογματίζωμεν, ὅνπερ ἡ τελεία μόνη κέκραγε σιγή, καὶ παντελὴς καθ᾽ ὑπεροχὴν ἀγνωσία παρίστησι.

μδ΄. Στέφανός ἐστι χρηστότητος πίστις καθαρά, λίθων τιμίων δίκην ταῖς τῶν δογμάτων ὑψηγορίαις, καὶ λόγοις διηνθισμένη πνευματικοῖς καὶ νοήμασι, τὸν θεοφιλῆ καθάπερ κεφαλὴν διασφίγγουσα νοῦν. Ἢ μᾶλλον στέφανος χρηστότητός ἐστιν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τῇ ποικιλίᾳ τῶν κατὰ πρόνοιαν καὶ κρίσιν τρόπων, ἤγουν ἐγκρατείᾳ, τῶν ἑκουσίων, καὶ ὑπομονῇ τῶν ἀκουσίων παθῶν, ὡς κεφαλὴν τὸν νοῦν περιγράφων καὶ τῇ μετοχῇ τῆς κατὰ θέωσιν χάριτος αὐτὸν ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ποιῶν ὡραιότερον.

με΄. Ἐνταῦθα τὴν ἐγκράτειαν ἔργον εἶναι λέγει τῆς Προνοίας, ὡς τῶν γνωμικῶν καθαρτικὴν παθῶν, τὴν ὑπομονὴν δὲ τῆς κρίσεως εἶναι κατόρθωμά φησιν, ὡς τοῖς ἀκουσίοις ἀντιτασσομένην πειρασμοῖς καὶ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ὑπάρχουσαν σύμβολον, πρὸς ἀρετήν, ὡς ἀπ᾽ Αἰγύπτου τῆς ἁμαρτίας, τοὺς ὑπ᾽ αὐτῆς κρατουμένους διαβιβάζουσαν.

μς΄. Οὐ τὰς ἡμέρας τιμᾶσθαι θέλων ὁ Θεὸς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων προσέταξε τιμηθῆναι τό τε Σάββατον καὶ τὰς νεομηνίας καὶ τὰς ἑορτάς· οὕτω γὰρ ἂν λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα κατὰ νόμου ἐντολὴν ἐδογμάτισεν, οἰομένους σεπτὰς εἶναι φύσει

---

14. Ἀριθμ. 15, 32.

τῶν παθῶν καὶ καθολικὴ παύση κινήσεως τοῦ νοῦ γύρω ἀπὸ τὰ δημιουργήματα καὶ τέλεια διάβαση πρὸς τὸ Θεῖο, στὸ ὁποῖο ἐκεῖνος ποὺ φτάνει κατὰ τὸ δυνατὸ μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση, δὲν πρέπει νὰ ἔχει καθόλου στὸ νοῦ του, σὰν ξύλα[14], τὴν ὁποιαδήποτε ὕλη ποὺ ἐξάπτει τὰ πάθη, οὔτε βέβαια ν' ἀναλογίζεται καθόλου τοὺς λόγους τῆς φύσης, γιὰ νὰ μὴν ἀποφαινόμαστε, σύμφωνα μὲ τοὺς Ἕλληνες, ὅτι ὁ Θεὸς εὐχαριστεῖται ἀπὸ τὸ πάθος ἢ μετριέται μὲ τὰ μέτρα τῆς φύσης, τὸν ὁποῖο διακηρύσσει μόνο ἡ τέλεια σιγή[15] καὶ τὸν παριστάνει ἡ πλήρης ἀγνωσία σύμφωνα μὲ τὴν ὑπεροχή.

μδ'. 'Στέφανος χρηστότητος' εἶναι ἡ καθαρὴ πίστη, ποὺ διανθισμένη ὅμοια μὲ πολύτιμους λίθους μὲ τὶς ὑψηλὲς διατυπώσεις τῶν δογμάτων καὶ τοὺς πνευματικοὺς λόγους καὶ νοήματα, στεφανώνει σὰ νὰ εἶναι κεφαλὴ τὸ θεοφιλῆ νοῦ. Ἢ καλύτερα 'στέφανος χρηστότητος' εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ποὺ μὲ τοὺς ποικίλους τρόπους τῆς πρόνοιας καὶ τῆς κρίσης του, δηλαδὴ μ' ἐγκράτεια τῶν ἑκούσιων παθῶν καὶ μὲ ὑπομονὴ τῶν ἀκούσιων, περιβάλλοντας τὸ νοῦ, σὰ κεφάλι, καὶ μὲ τὴ μετοχὴ τῆς χάριτος τῆς θέωσης κάνει τὸ νοῦ ὡραιότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του.

με'. Ἐδῶ λέγει ὅτι ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἔργο τῆς πρόνοιας, ἐπειδὴ καθαίρει ἀπὸ τὰ ἑκούσια πάθη, ἐνῶ ἡ ὑπομονὴ λέγει ὅτι εἶναι κατόρθωμα τῆς κρίσης, ἐπειδὴ ἀντιτάσσεται στοὺς ἀκούσιους πειρασμοὺς καὶ εἶναι σύμβολο τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, ποὺ μεταφέρει, σὰν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀπὸ τὴν ἁμαρτία πρὸς τὴν ἀρετὴ τοὺς αἰχμαλωτισμένους ἀπὸ αὐτήν.

μστ'. Δὲν πρόσταξε ὁ Θεὸς νὰ τιμῶνται τὸ Σάββατο καὶ οἱ πρωτομηνιὲς καὶ οἱ ἑορτές, θέλοντας νὰ τιμοῦν οἱ ἄνθρωποι τὶς ἡμέρες, γιατὶ ἔτσι θὰ δογμάτιζε μ' ἐντολὴ τοῦ νόμου νὰ λατρεύσομε τὴν κτίση κι ὄχι τὸν Κτίστη[16], νομίζοντας ὅτι εἶναι σεβαστὲς φύσει οἱ ἡμέρες καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσκυνοῦνται, ἀλλὰ μὲ τὶς ἡμέ-

15. Ψαλμ. 64, 2.
16. Ρωμ. 1, 25.

τὰς ἡμέρας καὶ διὰ τοῦτο προσκυνητάς, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν τιμᾶσθαι συμβολικῶς διὰ τῶν ἡμερῶν παρεδήλωσεν. Αὐτὸς γάρ ἐστι Σάββατον μέν, ὡς τῶν ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μόχθων ἀνάπαυσις καὶ τῶν κατὰ δικαιοσύνην πόνων κατάπαυσις· Πάσχα δέ, ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν τῇ πικρᾷ δουλείᾳ κεκρατημένων τῆς ἁμαρτίας· Πεντηκοστὴ δέ, ὡς ἀπαρχὴ καὶ τέλος τῶν ὄντων καὶ λόγος, ᾧ τὰ πάντα φύσει συνέστηκε. Σκόπει δὲ πῶς ὁ νόμος ἀπόλλυσι τοὺς νοοῦντας αὐτὸν σωματικῶς, τῇ κτίσει λατρεύειν παρὰ τὸν Κτίσαντα πείθων, καὶ ἡγεῖσθαι φύσει σεπτὰ τὰ δι᾽ αὐτοὺς γεγονότα, τὸν δι᾽ ὃν αὐτοὶ γεγόνασιν ἀγνοήσαντας.

μζ΄. Ὁ μὲν κόσμος τόπος ἐστὶ πεπερασμένος καὶ στάσις περιγεγραμμένη, ὁ δὲ χρόνος περιγραφομένη καθέστηκε κίνησις, ὅθεν καὶ ἀλλοιωτὴ τῶν ἐν αὐτῷ καθέστηκεν ἡ κατὰ τὴν ζωὴν κίνησις. Ὁπηνίκα δὲ τὸν τόπον διελθοῦσα καὶ τὸν χρόνον, κατ᾽ ἐνέργειάν τε καὶ ἔννοιαν ἡ φύσις, ἤγουν τὰ ὧν οὐκ ἄνευ, τουτέστι τὴν πεπερασμένην στάσιν καὶ κίνησιν, ἀμέσως συναφθῇ τῇ προνοίᾳ, λόγον εὑρίσκει τὴν πρόνοιαν, κατὰ φύσιν ἁπλοῦν τε καὶ στάσιμον καὶ μηδεμίαν ἔχοντα πάντῃ περιγραφήν, καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς οὔτε κίνησιν.

μη΄. Ἐν μὲν τῷ κόσμῳ ὑπάρχουσα χρονικῶς ἡ φύσις, ἀλλοιωτὴν ἔχει τὴν κίνησιν, διὰ τὴν τοῦ κόσμου πεπερασμένην στάσιν καὶ τὴν καθ᾽ ἑτεροίωσιν τοὺ χρόνου φοράν, ἐν δὲ τῷ Θεῷ γινομένη, διὰ τὴν φυσικὴν τοῦ ἐν ᾧ γέγονε μονάδα, στάσιν ἀκίνητον ἕξει, καὶ στάσιμον ταυτοκινησίαν, περὶ τὸ ταυτὸν καὶ ἓν καὶ μόνον, ἀϊδίως γινομένην, ἣν οἶδεν ὁ λόγος ἄμεσον εἶναι περὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, τῶν ἐξ αὐτοῦ πεποιημένων μόνιμον ἵδρυσιν.

μθ΄. Μυστήριόν ἐστι Πεντηκοστῆς ἡ πρὸς τὴν Πρόνοιαν ἄμεσος τῶν προνοουμένων ἕνωσις ἤγουν ἡ πρὸς τὸν λόγον κατὰ

ρες δήλωσε συμβολικὰ νὰ τιμᾶται ὁ ἴδιος. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι Σάββατο, ὡς ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοὺς μόχθους τῆς σάρκας καὶ κατάπαυση τῶν δίκαιων πόνων. Πάσχα εἶναι ὡς λυτρωτὴς τῶν αἰχμαλώτων στὴν πικρὴ δουλεία τῆς ἁμαρτίας. Πεντηκοστή, ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος τῶν ὄντων καὶ λόγος μὲ τὸν ὁποῖο ἔλαβαν τὰ πάντα φύσει ὕπαρξη. Καὶ πρόσεχε πῶς ὁ νόμος ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια ἐκείνους ποὺ τὸν ἐκλαμβάνουν σωματικά, πείθοντάς τους νὰ μὴ λατρεύουν τὸν Κτίστη καὶ νὰ θεωροῦν σεβαστὰ ἀπὸ τὴ φύση τους ὅσα δημιουργήθηκαν γι' αὐτούς, ἀγνοώντας ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτοὶ ἔγιναν[17].

μζ'. Ὁ κόσμος εἶναι τόπος πεπερασμένος καὶ στάση περιγραμμένη, ἐνῶ ὁ χρόνος εἶναι περιγραμμένη κίνηση καὶ γι' αὐτὸ ἐπιδέχεται ἀλλοίωση ἡ κίνηση τῆς ζωῆς ἐκείνων ποὺ ὑπάρχουν μέσα του. Ὅταν λοιπὸν ἡ φύση, ἀφοῦ διαβεῖ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο στὴν πράξη καὶ στὴ σκέψη, δηλαδὴ ὅσα δὲν γίνονται χωρὶς αὐτά, δηλαδὴ τὴν πεπερασμένη στάση καὶ κίνηση, καὶ συναφθεῖ ἄμεσα μὲ τὴν πρόνοια, βρίσκει τὴν πρόνοια λόγο, κατὰ τὴ φύση ἁπλὸ καὶ στάσιμο, καὶ ποὺ δὲν ἔχει καμμιὰ περιγραφή, καὶ γι' αὐτὸ οὔτε καθόλου κίνηση.

μη'. Ὑπάρχοντας χρονικὰ ἡ φύση μέσα στὸν κόσμο, ἔχει ἐπιδεκτικὴ ἀλλοίωσης τὴν κίνησή της ἐξαιτίας τῆς πεπερασμένης στάσης τοῦ κόσμου καὶ τῆς μεταβαλλόμενης φορᾶς τοῦ χρόνου. Ὅταν ὅμως φτάσει μέσα στὸν Θεό, ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς μονάδας ἐκείνου στὸν ὁποῖον ἔφτασε, θ' ἀποκτήσει στάση ἀκίνητη καὶ στάσιμη ταυτοκινησία, ποὺ γίνεται αἰώνια γύρω ἀπὸ τὸ ταυτὸ καὶ ἕνα καὶ μόνο, ποὺ ἡ Γραφὴ δέχεται ὅτι εἶναι ἡ ἄμεση γύρω ἀπὸ τὸ πρῶτο αἴτιο μόνιμη ἐγκατάσταση ἐκείνων ποὺ αὐτὸ ἔχει δημιουργήσει.

μθ'. Μυστήριο τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἡ ἄμεση ἕνωση μὲ τὴν πρόνοια ὅσων ἀπὸ αὐτὴν προνοοῦνται, δηλαδὴ ἡ ἕνωση τῆς φύ-

17. Ρωμ. 11, 36.

τὴν τῆς Προνοίας ἐπίνοιαν τῆς φύσεως ἕνωσις, καθ' ἣν οὐδεμία τὸ παράπαν ἐστὶ χρόνου καὶ γενέσεως ἔμφασις. Σάλ-πιγξ δὲ πάλιν ἡμῶν ἐστιν ὁ λόγος, ὡς τὰς θείας καὶ ἀρρήτους ἡμῖν ἐνηχούμενος γνώσεις· ἱλασμὸς δέ, ὡς ἐν ἑαυτῷ τὰ ἡμέτερα, καθ' ἡμᾶς γενόμενος, διαλύων ἐγκλήματα, καὶ τῇ δωρεᾷ τῆς χάριτος ἐν πνεύματι τὴν ἁμαρτήσασαν φύσιν θεοποιῶν· σκηνοπηγία δέ, ὡς τῆς ἡμῶν κατὰ τὴν θεομίμητον ἕξιν περὶ τὸ καλὸν ἀτρεψίας πρᾶξις καὶ ὁ τῆς πρὸς ἀθανασίαν μεταποιήσεως συνεκτικὸς δεσμός.

ν΄. Ὁ ψιλαῖς ταῖς ἐναίμοις χαίρων θυσίαις, περὶ τὰ πάθη σπουδάζειν ὡς ἐμπαθὴς παρασκευάζει τοὺς θύοντας. Φιλεῖ γὰρ χαίρειν τὸ γνησίως σέβον, οἷς χαίρει τὸ προσκυνούμενον. Ὅθεν θυσίας οἶδεν ὁ λόγος, τὴν τῶν παθῶν μᾶλλον σφαγὴν καὶ τὴν τῶν φυσικῶν δυνάμεων προσαγωγήν, ὧν, τοῦ μὲν λόγου τύπος ἐστὶν ὁ κριός, τοῦ δὲ θυμοῦ φέρει σύμβολον ὁ ταῦρος, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἡ αἷξ ὑπάρχει δήλωσις.

να΄. Θυσίας πνευματικὰς εἶναι γινώσκομεν οὐ μόνον τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν σφαττομένων τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς, ὡς αἵματος τὴν κατὰ πρόθεσιν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ἠθῶν καὶ πασῶν τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων προσαγωγὴν ἀφιερουμένων Θεῷ, καὶ τῷ πυρὶ τῆς ἐν Πνεύματι χάριτος πρὸς τὴν θείαν λῆξιν ὁλοκαυτουμένων.

νβ΄. Ὁ χοϊκὸς νοῦς τῆς Γραφῆς, κρατῶν τῆς ψυχῆς, τοὺς φυσικοὺς ἀποβάλλεται λόγους, τῇ παραχρήσει τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων αὐτοὺς ἐξαφανίζων. Οὗτος γὰρ ζῶν, ἐπ' ἀληθείας συντελεῖ καὶ διώκει καὶ ἀπόλλυσι, σαρκὶ μόνῃ τὸν νόμον περιγράφων, τοὺς κατὰ φύσιν φημὶ λόγους καὶ λογισμούς, τιμῶν ὡς

---

18. Ἐφ. 6, 17.

σης μὲ τὸν Λόγο σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοια τῆς πρόνοιας, κατὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀπολύτως δήλωση χρόνου καὶ γένεσης. Σάλπιγγά μας πάλι εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἀπηχεῖ σ' ἐμᾶς τὶς θεῖες καὶ ἄρρητες γνώσεις. Ἱλασμὸς εἶναι, ἐπειδὴ γινόμενος ἴδιος μ' ἐμᾶς, διαλύει στὸν ἑαυτό του τὶς παραβάσεις μας καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ δωρεὰ τῆς χάριτος θεοποιεῖ τὴ φύση ποὺ ἁμάρτησε. Σκηνοπηγία τέλος εἶναι, ἐπειδὴ εἶναι πράξη τῆς ἀτρεψίας μας γύρω ἀπὸ τὸ καλὸ σύμφωνα μὲ τὴ θεομίμητη ἕξη, καὶ ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς μεταποίησής μας πρὸς τὴν ἀθανασία.

ν'. Ὅποιος χαίρεται μὲ τὶς αἱματηρὲς θυσίες, ὡς ἐμπαθὴς ὁ ἴδιος, κάνει ἐκείνους ποὺ θυσιάζουν νὰ δείχνουν ζῆλο πρὸς τὰ πάθη. Γιατί, ὅποιος σέβεται γνήσια, συνήθως χαίρεται γι' αὐτὰ ποὺ χαίρεται ἐκεῖνος ποὺ προσκυνεῖται. Γι' αὐτὸ ὁ λόγος ἀναγνωρίζει ὡς θυσίες τὴ σφαγὴ μᾶλλον τῶν παθῶν καὶ τὴν προσφορὰ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τύπος τοῦ λόγου εἶναι ὁ κριός, ἐνῶ σύμβολο τοῦ θυμοῦ εἶναι ὁ ταῦρος καὶ τῆς ἐπιθυμίας δήλωση ἀποτελεῖ ἡ αἶγα.

να'. Πνευματικὲς θυσίες γνωρίζομε ὅτι εἶναι ὄχι μονάχα ἡ νέκρωση τῶν παθῶν ποὺ κατασφάζονται μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, ποὺ εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ[18], καὶ ἡ ὡς αἵματος ἠθελημένη κίνηση ὅλης τῆς σαρκικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ προσφορὰ τῶν φιλοσοφικῶν ἠθῶν καὶ ὅλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων ποὺ ἀφιερώνονται στὸν Θεὸ καὶ ὁλοκαυτώνονται μὲ τὴ φωτιὰ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος πρὸς τὴ θεία μακαριότητα.

νβ'. Ὁ χοϊκὸς νοῦς τῆς Γραφῆς, ὅταν ὑποτάξει τὴν ψυχή, ἀποβάλλει τοὺς φυσικοὺς λόγους[19], ἐξαφανίζοντάς τους μὲ τὴν κακὴ χρήση τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Ὅσο δηλαδὴ αὐτὸς ζεῖ, πραγματικὰ ἀποτελειώνει καὶ καταδιώκει καὶ ἐξαφανίζει, περιορίζοντας τὸ νόμο μέσα στὴ σάρκα μόνο, ἐννοῶ τοὺς φυσικοὺς λόγους καὶ

---

19. Α' Βασ. 21, 6.

θεῖα τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, ἅπερ οἱ κατὰ φύσιν λογισμοί, λαμβάνοντες ἄδειαν ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ πνεύματος, ἀποκτείνουσιν ἐπιτοαυτὸ καὶ θανατοῦσιν.

νγ΄. Ἅμα τις τὴν τῶν ἀρετῶν λογικῶς μετέλθοι φιλοσοφίαν, ἅμα καὶ τὴν τῶν Γραφῶν πρὸς τὸ πνεῦμα φυσικῶς μετήνεγκεν ἐκδοχήν, ἐν καινότητι πνεύματος πρατικῶς διὰ τῶν ὑψηλῶν θεωρημάτων τῷ Θεῷ λατρεύων, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, διὰ τῆς κατ' αἴσθησιν πρὸς σῶμα ταπεινοτέρας τοῦ νόμου παραδοχῆς, τροφεὺς παθῶν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους γινόμενος καὶ ἁμαρτίας θεραπευτής.

νδ΄. Ἅμα τις παύσεται κατ' αἴσθησιν πρὸς σῶμα τὴν Γραφὴν ἐκδεχόμενος, ἅμα καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα κατὰ νοῦν διὰ μέσης ἀνατρέχει τῆς φύσεως, ἐκεῖνα πράττων πνευματικῶς, ἅπερ, σωματικῶς ὁ Ἰουδαῖος ἐπιτελῶν, ἔχει τὸν Θεὸν ὀργιζόμενον.

νε΄. Πᾶς νοῦς κατὰ Θεὸν ὑψηλὸς καὶ μετέωρος, κατὰ τὸ αὐτὸ τήν τε τῶν παθῶν κατασφάττει ἐνέργειαν καὶ τὴν τῶν λογισμῶν ἀσχήμονα κίνησιν, πρὸς δὲ καὶ τοὺς κατὰ παράχρησιν τῆς τῶν αἰσθήσεων ἐνεργείας ἀκολάστους τρόπους. Ἀναιροῦνται γὰρ τὰ πάθη ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν τῆς φύσεως λογισμῶν, κατὰ τὴν ὑψηλὴν θεωρίαν θριαμβευόμενα.

νς΄. Τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας, ἤγουν τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, ἡ χάρις ἀφανίζειν πέφυκε τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ ἡ κατ' ἐνέργειαν ὑπακοὴ τῶν θείων ἐντολῶν ἀποκτείνειν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος, ἤγουν τῷ ῥήματι τῆς θείας ἐν πνεύματι γνώσεως, βοῶσα μυστικῶς πρὸς τὸ πάθος τῆς ἁμαρτίας, ὡς ὁ μέγας πρὸς τὸν Ἄγαγ Σαμουήλ, «Ἀνθ' ὧν ἠτέκνωσε γυναῖκας ἡ μάχαιρά σου, ἀτεκνωθήσεται σήμερον ἐκ γυναικῶν ἡ μήτηρ σου».

---

20. Ρωμ. 1,26.

λογισμούς, τιμώντας ὡς θεῖα τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας[20], τὰ ὁποῖα οἱ φυσικοὶ λογισμοί, λαμβάνοντας τὴν ἄδεια τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τ' ἀποτελειώνουν ταυτόχρονα καὶ τὰ θανατώνουν.

νγ'. Μόλις κάποιος καταπιαστεῖ λογικὰ μὲ τὴ φιλοσοφία τῶν ἀρετῶν, ἀμέσως μεταφέρει φυσικὰ πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀντίληψη γιὰ τὴ Γραφή, καὶ λατρεύει τὸν Θεὸ ἔμπρακτα μὲ νέο πνεῦμα, μὲ τὰ ὑψηλὰ θεωρήματα, καὶ ὄχι μὲ τὸ παλαιὸ γράμμα, μὲ τὴν κατώτερη ἀποδοχὴ τοῦ νόμου τὴς σωματικῆς αἴσθησης, κατὰ τὴν ὁποία γίνεται τροφοδότης τῶν παθῶν[22], κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὑπηρέτης τῆς ἁμαρτίας.

νδ'. Μόλις παύσει κάποιος ν' ἀποδέχεται τὴ Γραφὴ ὡς σῶμα μὲ αἴσθηση, ἀμέσως ἀνατρέχει πρὸς τὸ πνεῦμα μὲ τὸ νοῦ του μέσω τῆς φύσης, καὶ πράττει πνευματικὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐκτελώντας τα σωματικὰ ὁ Ἰουδαῖος, κάνει τὸν Θεὸ νὰ ὀργίζεται μαζί του.

νε'. Κάθε νοῦς ποὺ ὑψώνεται καὶ μεταρσιώνεται ἔτσι ὅπως θέλει ὁ Θεός, ταυτόχρονα καὶ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν κατασφάζει, καὶ τὴν ἄπρεπη κίνηση τῶν λογισμῶν, καὶ μαζὶ καὶ τοὺς ἀκόλαστους τρόπους, ποὺ γίνονται μὲ κακὴ χρήση τῆς ἐνέργειας τῶν αἰσθήσεων. Γιατὶ ἀναιροῦνται τὰ πάθη ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς φυσικοὺς λογισμούς, ὅταν διαπομπεύονται μὲ τὴν ὑψηλὴ θεωρία.

νς'. Τὴ δύναμη τῆς ἁμαρτίας, δηλαδὴ τὸ φρόνημα τῆς σάρκας, τὴν ἀφανίζει ὡς ἀπὸ τὴ φύση της ἡ χάρη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· καὶ ἡ ἔμπρακτη ὑπακοὴ στὶς θεῖες ἐντολὲς τὴ φονεύει μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος[23], δηλαδὴ μὲ τὸ λόγο τῆς θείας πνευματικῆς γνώσεως, φωνάζοντας μυστικὰ πρὸς τὸ πάθος τῆς ἁμαρτίας, ὅπως πρὸς τὸν Ἄγαγ ὁ μεγάλος Σαμουήλ· «Ἐπειδὴ τὸ ξίφος σου ὀρφάνεψε ἀπὸ τὰ παιδιά τους τὶς γυναῖκες, θὰ ὀρφανέψει σήμερα ἀπὸ γυναῖκες ἡ μητέρα σου»[24].

---

21. Ρωμ. 1, 26.
22. Γεν. 46, 32.
23. Ἐφ. 6, 17.
24. Α' Βασ. 15, 33.

νζ΄. Πολλὰς τὸ πάθος τῆς γαστριμαργίας ὡς ἐν μαχαίρᾳ, τῷ τελείῳ τῆς ἡδονῆς λογισμῷ, ἠτέκνωσεν ἀρετάς. Τῆς μὲν γὰρ σωφροσύνης διὰ τῆς ἀκρασίας ἀποκτείνει τὰ σπέρματα· τῆς δικαιοσύνης δὲ διὰ τῆς πλεονεξίας διαφθείρει τὴν ἰσονομίαν· τῆς φιλανθρωπίας δὲ διὰ τῆς φιλαυτίας τὴν ἐκ φύσεως διατέμνει συνέχειαν. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, πάντων τῶν κατ' ἀρετὴν γεννημάτων ἀναιρετικόν ἐστι τῆς γαστριμαργίας τὸ πάθος.

νη΄. Τὸ τῆς γαστριμαργίας πάθος πάντα τὰ θεῖα τῶν ἀρετῶν ἀποκτείνειν γεννήματα πέφυκεν, αὐτὸ δὲ τῇ τε χάριτι τῆς πίστεως καὶ τῇ ὑπακοῇ τῶν θείων ἐντολῶν διὰ τοῦ κατὰ τὴν γνῶσιν ἀποκτείνεται λόγου.

νθ΄. Φῶς ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἐθνῶν ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς διὰ τῆς ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως τοὺς τῷ ζόφῳ τῆς ἀγνοίας ἐπιμεμυκότας ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, καὶ θείας ἀγωγῆς πάλιν ἑτοιμάσας ἑαυτὸν τοῖς πιστοῖς λαοῖς, ἀγαθὸν ἀρετῆς ἐξεμπλάριον, προσώπου τοῦ κατ' ἀρετήν, ὑπογραμμὸς αὐτοῖς γενόμενος καὶ ὑποτύπωσις, πρὸς ὃν ἀφορῶντες ὡς ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τὰς ἀρετὰς κατὰ μίμησιν, ὡς ἡμῖν ἐστι δυνατόν, κατορθοῦμεν διὰ τῆς πράξεως.

ξ΄. Πᾶς ὁ διὰ φθόνον μισῶν καὶ κακῶς διαθρυλῶν ταῖς διαβολαῖς τὸν ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν ἀρετῶν καὶ τῇ περιουσίᾳ τοῦ λόγου τῆς πνευματικῆς γνώσεως δυνατώτερον, Σαοὺλ ἐστι πονηρῷ καταπνιγόμενος πνεύματι, μὴ φέρων τὸ κλέος τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν εὐδαιμονίας τοῦ κρείττονος, καὶ διὰ τοῦτο πλέον μαινόμενος, ὅτι μὴ δύναται τὸν εὐεργέτην διαχειρίσασθαι. Πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸν ἀποπέμπεται πικρῶς τὸν φίλτατον Ἰωνάθαν, τὸν ἔμφυτον λέγω κατὰ συνείδησιν λογισμόν, τὸ ἄδικον μῖσος ἐλέγχοντα, καὶ τοῦ μισουμένου φιλαλήθως ἀφηγούμενον τὰ κατορθώματα.

---

25. Λουκᾶ 2.32.

νζ'. Τὸ πάθος τῆς γαστριμαργίας μὲ τὸν τέλειο λογισμὸ τῆς ἡδονῆς σὰν μὲ μάχαιρα στέρησε πολλὲς ἀρετὲς ἀπὸ τὰ παιδιά τους. Τὰ σπέρματα τῆς σωφροσύνης τὰ σκοτώνει μὲ τὴν ἀκρασία· τῆς δικαιοσύνης τὴν ἰσονομία τὴν καταστρέφει μὲ τὴν πλεονεξία, ἐνῶ τὴ συνοχὴ τῆς φιλανθρωπίας ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ τὴ φύση μας τὴ διακόπτει μὲ τὴ φιλαυτία. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, τὸ πάθος τῆς γαστριμαργίας ἀναιρεῖ ὅλα τὰ γεννήματα τῆς ἀρετῆς.

νη'. Τὸ πάθος τῆς γαστριμαργίας ἀπὸ τὴ φύση του ἀποκτείνει ὅλα τὰ θεῖα γεννήματα τῆς ἀρετῆς, ἐνῶ αὐτὸ φονεύεται μέσω τοῦ λόγου τῆς γνώσης τόσο μὲ τὴ χάρη τῆς πίστεως, ὅσο καὶ μὲ τὴν ὑπακοὴ στὶς θεῖες ἐντολές.

νθ'. Εἶναι ἀληθινὰ φῶς τῶν ἐθνῶν ὁ Κύριός μας[25], ποὺ ξεσκεπάζει σ' αὐτὰ μὲ τὴν ἀληθινὴ ἐπίγνωση τὰ κλεισμένα μάτια τῆς διάνοιας ἀπὸ τὸ ζόφο τῆς ἄγνοιας, καὶ ἑτοιμάζοντας πάλι τὸν ἑαυτό του γιὰ τοὺς πιστοὺς λαοὺς ὠφέλιμο παράδειγμα ἀρετῆς γιὰ θεία ζωή, ἔγινε γι' αὐτοὺς ὑπογραμμὸς καὶ ὑποτύπωση ἐνάρετου προσώπου, στὸν ὁποῖο ἀποβλέποντας ὡς ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας μας[26], τὸν μιμούμαστε ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ καὶ κατορθώνομε τὶς ἀρετὲς στὴν πράξη.

ξ'. Καθένας ποὺ ἀπὸ φθόνο μισεῖ καὶ διαδίδει κακίες, διαβάλλοντας ἐκεῖνον ποὺ στοὺς ἀγῶνες τῶν ἀρετῶν καὶ στὸν πλοῦτο τῆς πνευματικῆς γνώσης εἶναι δυνατώτερος, εἶναι Σαοὺλ βουτηγμένος στὸ πονηρὸ πνεῦμα, ποὺ δὲν ὑποφέρει τὴ δόξα τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν εὐδαιμονία τῆς γνώσης τοῦ ἀνωτέρου του, καὶ γι' αὐτὸ κυριεύεται ἀπὸ περισσότερη μανία, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ σκοτώσει τὸν εὐεργέτη του. Πολλὲς φορὲς μάλιστα ἀποδιώχνει σκληρὰ κι αὐτὸν τὸν ἀγαπητότατό του Ἰωνάθαν[27], ἐννοῶ τὸν ἔμφυτο λογισμὸ τῆς συνείδησης, ποὺ ἐλέγχει τὸ ἄδικο μίσος καὶ διηγεῖται μὲ φιλαλήθεια τὰ κατορθώματα ἐκείνου τὸν ὁποῖο μισεῖ.

26. Ἑβρ. 12, 2.
27. Α' Βασ. 20, 30.

ξα΄. Παρακαλέσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν νοητὸν Δαβὶδ ἐπηχῆσαι τῇ κιθάρᾳ τῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ γνώσεως, ἐπιληπτευόμενον τοῖς ὑλικοῖς τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ ἀπελάσαι τὸ πονηρὸν πνεῦμα τῆς πρὸς αἴσθησιν ὑλικῆς περιπετείας, ἵνα δυνηθῶμεν νοῆσαι τὸν νόμον πνευματικῶς, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον λόγον μυστικὸν εὑρεῖν, καὶ κτῆμα ποιήσασθαι διαρκὲς πρὸς ἐφόδιον ζωῆς ἀϊδίου.

ξϐ΄. Πᾶς ὁ σωτηρίας ἐρῶν, ἢ πράξει πάντως ἢ θεωρίᾳ προσανέχει. Ἀρετῆς γὰρ καὶ γνώσεως χωρίς, οὐδαμῶς οὐδεὶς πώποτε τυχεῖν σωτηρίας δεδύνηται, εἴπερ ἀρετῆς μὲν τὸ τάσσειν τὴν τοῦ σώματος κίνησιν, οἷον χαλινῷ τινι τῷ ὀρθῷ λογισμῷ τῆς πρὸς ἀτοπίαν φορᾶς ἐπιστημόνως ἀναχαιτιζούσης, θεωρίας δὲ τὸ τὰ καλῶς νοηθέντα τε καὶ κριθέντα ἐμφρόνως αἱρεῖσθαι ψηφίζεσθαι.

ξγ΄. Ἐπειδὴ νοερὸν μέν ἐστι τὸ νοοῦν, νοητὸν δὲ τὸ νοούμενον, τροφὴ δὲ καὶ οἷον σύστασις τοῦ νοοῦντος τὸ νοούμενον, εἰκότως ὁ Θεὸς ἅτε νόων ὄντων τῶν ἀσωμάτων, αὐτὸς νοούμενος, καὶ νοητὸς αὐτοῖς καθ' ὅσον ἐφικνοῦνται γινόμενος, ἔσωθεν αὐτοὺς ἐλλάμπει, τοῦ νοῦ νοοῦντός τε καὶ τρεφομένου.

ξδ΄. Ἕτερόν ἐστιν νοητόν, καὶ ἕτερον νοερόν. Τὸ γὰρ νοητὸν τροφὴ οἷά τις, ὡς εἴρηται, τοῦ νοεροῦ ἐστιν, εἴπερ τὸ νοούμενον, ὅ ἐστι νοητόν, μεῖζόν ἐστι καὶ προεπινοούμενον τοῦ νοοῦντος, ὅ ἐστι νοερόν. Νοερὰ γὰρ λέγεται ὅσα, διὰ τὸ νοῦς εἶναι, νοεῖ τὰ ὑπερκείμενα νοητά· νοητὸν γάρ ἐστι τὸ νοούμενον, ὅπερ καὶ τροφή ἐστι τοῦ νοεροῦ, ἤτοι τοῦ νοοῦντος.

ξε΄. Ἰστέον ὡς ἔχει τὰ αἰτιατὰ τὰς τῶν αἰτίων ἐνδεχομένας

ξα΄. Ἂς παρακαλέσομε κι ἐμεῖς τὸ νοητὸ Δαβὶδ νὰ στείλει μὲ τὴν κιθάρα του[28] τοὺς ἤχους τῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ γνώσης στὸ νοῦ μας ποὺ εἶναι τρελλὸς μὲ τὰ ὑλικά, καὶ ν' ἀποδιώξει τὸ πονηρὸ πνεῦμα ποὺ μεταβάλλει τὶς αἰσθήσεις πρὸς τὰ ὑλικά, γιὰ νὰ μπορέσομε ν' ἀντιληφθοῦμε τὸ νόμο πνευματικὰ καὶ νὰ βροῦμε σ' αὐτὸν τὸν κρυμμένο μυστικὸ λόγο καὶ νὰ τὸν κάνομε παντοτινό μας κτῆμα πρὸς ἐφόδιο τῆς αἰώνιας ζωῆς.

ξβ΄. Κάθε ἐραστὴς τῆς σωτηρίας στηρίζεται ὁπωσδήποτε ἢ στὴν πράξη ἢ στὴ θεωρία. Γιατὶ χωρὶς ἀρετὴ καὶ γνώση κανένας ποτὲ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτύχει τὴ σωτηρία του, ἀφοῦ ἔργο τῆς ἀρετῆς εἶναι νὰ ρυθμίζει τὴν κίνηση τοῦ σώματος, ἀναχαιτίζοντας μὲ γνώση μὲ τὸν ὀρθὸ λογισμό, σὰν μὲ κάποιο χαλινάρι, τὴν ὁρμή της πρὸς τὸ ἄπρεπο, καὶ ἔργο τῆς θεωρίας εἶναι νὰ ἐπιλέγει καὶ ν' ἀποφασίζει ὅσα καλὰ σκέφθηκε καὶ ἔκρινε μὲ φρόνηση.

ξγ΄. Ἐπειδὴ αὐτὸ ποὺ νοεῖ εἶναι νοερὸ κι αὐτὸ ποὺ νοεῖται εἶναι νοητό, καὶ αὐτὸ ποὺ νοεῖται εἶναι τροφὴ καὶ ὕπαρξη κατὰ κάποιο τρόπο ἐκεῖνο ποὺ νοεῖ, εὔλογα ὁ Θεός, ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα ὄντα εἶναι νόες, ὁ ἴδιος γινόμενος σ' αὐτὰ νοούμενος καὶ νοητὸς ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή τους, τοὺς φωτίζει μέσα τους, ὥστε ὁ νοῦς καὶ νὰ νοεῖ καὶ νὰ τρέφεται.

ξδ΄. Ἄλλο εἶναι τὸ νοητὸ καὶ ἄλλο τὸ νοερό. Τὸ νοητὸ εἶναι, ὅπως εἶπα, τροφὴ κατὰ κάποιο τρόπο τοῦ νοεροῦ, ἀφοῦ αὐτὸ ποὺ νοεῖται, ποὺ εἶναι τὸ νοητό, εἶναι μεγαλύτερο καὶ προεπινοούμενο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ νοεῖ, ποὺ εἶναι τὸ νοερό. Νοητὸ δηλαδὴ εἶναι τὸ νοούμενο, ποὺ εἶναι καὶ τροφὴ τοῦ νοεροῦ, ἤτοι ἐκείνου ποὺ νοεῖ. Νοερὰ δηλαδὴ λέγονται ὅσα, μὲ τὸ νὰ εἶναι νοῦς, νοοῦν τὰ ὑπερκείμενά τους νοητά. Ἐνῶ νοητὰ εἶναι τὸ νοούμενο, ποὺ εἶναι καὶ τροφὴ τοῦ νοεροῦ, ἤτοι ἐκείνου ποὺ νοεῖ (τοῦ νοοῦντος).

ξε΄. Πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι τὰ αἰτιατὰ ἔχουν τὶς εἰκόνες ποὺ

28. Α' Βασ. 16, 16.

εἰκόνας. Αἰτιατὰ γάρ ἐστι πάντα τὰ παραχθέντα εἰς κτίσιν, αἴτια δὲ τὰ παραγαγόντα· οὐδεμία δὲ ἐμφέρεια τούτων πρὸς ἄλληλα, αἰτίων φημὶ καὶ αἰτιατῶν.

ξς'. Οὐκ ἔστιν ἀκριβὴς ἐμφέρεια τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τοῖς αἰτίοις, ἀλλ' ἔχει μὲν τὰ αἰτιατὰ τὰς τῶν αἰτίων ἐνδεχομένας εἰκόνας, αὐτὰ δὲ τὰ αἴτια τῶν αἰτιατῶν ἐξῄρηται καὶ ὑπερίδρυται κατὰ τὸν τῆς οἰκείας ἀρχῆς λόγον. Καὶ γὰρ περισσῶς καὶ οὐσιωδῶς προένεστι τὰ τῶν αἰτιατῶν τοῖς αἰτίοις.

ξζ'. Αἰτιατά ἐστι πάντα τὰ παραχθέντα εἰς κτίσιν, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς· αἴτια δὲ τὰ παραγαγόντα, τουτέστιν αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας Τριάδος. Πρόδηλον οὖν, ὅτι οὐδεμία ἐμφέρεια τούτων πρὸς ἄλληλα, αἰτίων φημὶ καὶ αἰτιατῶν.

ξη'. Δέον εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν, δι' ἧς τὰ νοητὰ βλέπει, τὴν δὲ ἕνωσιν ὑπεραίρουσαν τοῦ νοῦ τὴν φύσιν, δι' ἧς συνάπτεται πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ. Κατὰ ταύτην οὖν τὰ θεῖα νοητέον, οὐ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς ὅλων ἑαυτῶν ἐξισταμένους, καὶ ὅλους Θεοῦ γινομένους. Κρεῖττον γὰρ εἶναι Θεοῦ, καὶ μὴ ἑαυτῶν. Οὕτω γὰρ ἔσται τὰ θεῖα δοτὰ τοῖς μετὰ Θεοῦ γινομένοις.

ξθ'. Ὁ νοῦς νοεῖν βουλόμενος, κάτεισιν ἑαυτοῦ εἰς τὰς νοήσεις καταβαίνων. Αἱ γὰρ νοήσεις κατώτεραί εἰσι τοῦ νοοῦντος, ὡς νοούμεναι καὶ καταλαμβανόμεναι, καὶ σκεδασμὸς εἰκότως καὶ μερισμὸς τῆς ἑνότητος τοῦ νοῦ αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ νοῦς ἁπλοῦς καὶ ἀμερής, αἱ δὲ νοήσεις παμπληθεῖς καὶ σκεδασταί, καὶ οἷον εἴδη τοῦ νοῦ. Διὰ τοῦτο τὰ νοερά, τουτέστι τὰ νοοῦντα, ἐ-

ἀκολουθοῦν τὰ αἴτια. Γιατὶ αἰτιατὰ εἶναι ὅσα ἔφτασαν στὴ δημιουργία, ἐνῶ αἴτια ἐκεῖνα ποὺ τὰ δημιούργησαν, καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ὁμοιότητα ἀνάμεσά τους, ἐννοῶ στὰ αἴτια καὶ τὰ αἰτιατά.

ξς'. Δὲν ὑπάρχει ἀκριβὴς ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν αἰτίων καὶ τῶν αἰτιατῶν, ἀλλ' ἔχουν βέβαια τὰ αἴτια τὶς εἰκόνες ποὺ ἀκολουθοῦν τὰ αἴτια, τὰ ἴδια τὰ αἴτια ὅμως εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ αἰτιατὰ καὶ ἐγκατεστημένα πάνω ἀπὸ αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς ἀρχῆς τους. Γιατὶ κατὰ περίσσεια καὶ κατὰ τὴν οὐσία προϋπάρχουν τὰ αἰτιατὰ μέσα στὰ αἴτια.

ξζ'. Αἰτιατὰ εἶναι ὅλα ὅσα ἔχουν παραχθεῖ καὶ ἦρθαν στὴ δημιουργία, εἴτε στὸν οὐρανὸ εἴτε στὴ γῆ, ἐνῶ αἴτια ἐκεῖνα ποὺ τὰ ἔχουν παραγάγει, δηλαδὴ οἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας Τριάδας. Εἶναι λοιπὸν ὁλοφάνερο, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ὁμοιότητα αὐτῶν μεταξύ τους, ἐννοῶ τῶν αἰτίων καὶ τῶν αἰτιατῶν.

ξη'. Πρέπει νὰ γνωρίζομε, ὅτι ὁ νοῦς μας ἔχει ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ δύναμη νὰ νοεῖ, μὲ τὴν ὁποία βλέπει τὰ νοητά, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἕνωση ποὺ ξεπερνᾶ τὴ φύση τοῦ νοῦ μὲ τὴν ὁποία συνάπτεται πρὸς τὰ πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Σύμφωνα μ' αὐτὴ λοιπὸν πρέπει νὰ νοοῦμε τὰ θεῖα, ὄχι σύμφωνα μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ ὁλόκληροι ἐμεῖς νὰ ἐξερχόμαστε ἀπὸ ὁλόκληρους τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ὁλόκληροι νὰ παραδιδόμαστε στὸν Θεό. Γιατὶ εἶναι καλύτερο ν' ἀνήκομε στὸν Θεὸ κι ὄχι στὸν ἑαυτό μας. Καθόσον ἔτσι μποροῦν νὰ δοθοῦν τὰ θεῖα σ' ἐκείνους ποὺ ἀνήκουν στὸν Θεό.

ξθ'. Ὁ νοῦς θέλοντας νὰ νοεῖ κατέρχεται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του κατεβαίνοντας στὶς νοήσεις. Γιατὶ οἱ νοήσεις εἶναι κατώτερες ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ νοεῖ, ἐπειδὴ νοοῦνται καὶ κατανοοῦνται καὶ εἶναι εὔλογα διασκορπισμὸς καὶ μερισμὸς τῆς ἑνότητας τοῦ ἴδιου τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς δηλαδὴ εἶναι ἁπλὸς καὶ χωρὶς μέρη, ἐνῶ οἱ νοήσεις εἶναι πολυπληθεῖς καὶ διασκορπίζονται καὶ εἶναι σὰν εἴδη τοῦ νοῦ. Γι' αὐτὸ τὰ νοερά, δηλαδὴ αὐτὰ ποὺ νοοῦν, εἶναι κατώτερα ἀπὸ τὰ

λάττονά ἐστι τῶν νοητῶν, ἤγουν τῶν νοουμένων. Ἕνωσιν δέ φησι τοῦ νοῦ, καθὼς ἐν τοῖς ἑξῆς σαφέστερον λέγει, δι' ἧς πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ ἀνατείνεται, ἤγουν τῇ περὶ Θεοῦ προσβάλλει θεωρίᾳ· τὸ πάντων ἐκστῆναι τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν, ἔτι δὲ καὶ τῆς οἰκείας κινήσεως, εἶθ' οὕτως τῆς θείας γνώσεως δέξασθαι τὴν ἀκτῖνα.

ο'. Εἰ κινεῖται ἀναλόγως ἑαυτῷ νοερῶς τὸν νοερόν, καὶ νοεῖ πάντως· εἰ δὲ νοεῖ, καὶ ἐρᾷ πάντως τοῦ νοηθέντος· εἰ δὲ ἐρᾷ, καὶ πάσχει πάντως τὴν πρὸς αὐτὸ ὡς ἐραστὸν ἔκστασιν· εἰ δὲ πάσχει, δῆλον ὅτι καὶ ἐπείγεται· εἰ δὲ ἐπείγεται, καὶ ἐπιτείνει πάντως τὸ σφοδρὸν τῆς κινήσεως. Εἰ δὲ ἐπιτείνει σφοδρῶς τὴν κίνησιν, οὐχ ἵσταται μέχρις ἂν γένηται ὅλον ἐν ὅλῳ τῷ ἐραστῷ καὶ ὑφ' ὅλου περιληφθῇ ἑκουσίως, ὅλον κατὰ προαίρεσιν τὴν σωτήριον περιγραφὴν δεχόμενον, ἵν' ὅλον ὅλῳ ποιωθῇ τῷ περιγράφοντι, ὡς μηδ' ὅλως λοιπὸν βούλεσθαι ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸ ἐκεῖνο ὅλον γνωρίζεσθαι δύνασθαι τὸ περιγραφόμενον, ἀλλ' ἐκ τοῦ περιγράφοντος, ὡς ἀὴρ διόλου πεφωτισμένος φωτί, καὶ πυρὶ σίδηρος ὅλος ὅλῳ πεπυρακτωμένος, ἤ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων ἐστί.

οα'. Πολλὴ ἡ πρὸς τὰ νοούμενα τῶν νοούντων, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθανομένων σχέσις. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος τυγχάνων αἰσθητικοῦ, διὰ τῆς κατ' ἐπαλλαγὴν πρὸς ἑκάτερα τὰ τῆς κτίσεως τμήματα φυσικῆς σχέσεώς τε καὶ ἰδιότητος, καὶ περιγράφεται καὶ περιγράφει· τὸ μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ τῇ δυνάμει. Περιγράφεσθαι γὰρ τοῖς νοητοῖς καὶ αἰσθητοῖς, ὡς ψυχὴ τυγχάνων καὶ σῶμα, καὶ περιγράφειν ταῦτα κατὰ δύναμιν πέφυκεν, ὡς νοῶν καὶ αἰσθανόμενος· ὁ δὲ Θεὸς ἁπλῶς καὶ ἀορίστως ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἐστί, τὰ περιέχοντά τε καὶ περιεχόμενα, ὡς πᾶσι παντελῶς ἄσχετος ὤν.

νοητά, δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ νοοῦνται. Ἕνωση τοῦ νοῦ λέγει, ὅπως ἐπαναλαμβάνει σαφέστερα παρακάτω, αὐτὴν μὲ τὴν ὁποία αὐτὸς ἐπεκτείνεται στὰ πέρα ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ προσεγγίζει τὴ θεωρία περὶ Θεοῦ, τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητά, κι ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν κίνηση, καὶ τὴν ἀποδοχὴ ἔπειτα τῆς ἀκτίνας τῆς θείας γνώσης.

ο'. Ἂν τὸ νοερὸ κινεῖται νοερὰ ἀνάλογα μὲ τὸν ἑαυτό του, ὁπωσδήποτε καὶ νοεῖ· κι ἂν νοεῖ, ὁπωσδήποτε καὶ ἀγαπᾶ ἐκεῖνο ποὺ νοήθηκε· κι ἂν ἀγαπᾶ, καὶ πάσχει ὁπωσδήποτε, ὡς ἐραστό, τὴν ἔκσταση πρὸς αὐτό· κι ἂν πάσχει, εἶναι φανερὸ καὶ ὅτι ἐπείγεται· κι ἂν ἐπείγεται, ὁπωσδήποτε καὶ ἐπιτείνει τὴ σφοδρότητα τῆς κίνησης. Κι ἂν ἐπιτείνει μὲ σφοδρότητα τὴν κίνησή του, δὲν σταματᾶ μέχρι ποὺ νὰ φθάσει ὅλο σὲ ὅλο τὸ ἐραστὸ καὶ θέλοντας νὰ περιληφθεῖ ἀπὸ ὅλο, δεχόμενο ὁλόκληρο μὲ τὴ θέλησή του τὴ σωτήρια περιγραφή, γιὰ νὰ πάρει ὅλο ὅλη τὴν ποιότητα ἐκείνου ποὺ τὸ περιγράφει, ὥστε νὰ μὴ θέλει καθόλου στὸ ἑξῆς ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ περιγραφόμενο νὰ γνωρίζεται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τὸ περιγράφει, ὅπως ὁ ἀέρας φωτισμένος ἐξολοκλήρου ἀπὸ τὸ φῶς, καὶ ὁ σίδηρος πυρακτωμένος ὅλος ἀπὸ ὅλη τὴ φωτιά, κι ὅποιο ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχει.

οα'. Εἶναι μεγάλη ἡ σχέση ἐκείνων ποὺ νοοῦν πρὸς τὰ νοούμενα καὶ αὐτῶν ποὺ αἰσθάνονται πρὸς ἐκεῖνα ποὺ συλλαμβάνονται μὲ τὴν αἴσθηση. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα μὲ αἰσθήσεις μὲ τὴν ἀμοιβαία φυσικὴ σχέση καὶ ἰδιότητα πρὸς τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο τμήματα τῆς κτίσης καὶ περιγράφεται καὶ περιγράφει· τὸ ἕνα γίνεται κατὰ τὴν οὐσία, καὶ τὸ ἄλλο κατὰ τὴ δύναμη. Ἀπὸ τὴ φύση του δηλαδὴ περιγράφεται ἀπὸ τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητά, ἐπειδὴ εἶναι ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ τὰ περιγράφει κατὰ δύναμη, ἐπειδὴ νοεῖ καὶ αἰσθάνεται. Ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἁπλὰ καὶ ἀπεριόριστα πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, τόσο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ περιέχουν, ὅσο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ περιέχονται, ἐπειδὴ δὲν ἔχει καμμιὰ ἀπολύτως σχέση μαζί της.

οβ΄. Πᾶσα ἡδονὴ τῶν ἀπηγορευμένων, ἐκ πάθους διὰ μέσης αἰσθήσεως πρός τι πάντως γίνεσθαι πέφυκεν αἰσθητόν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστιν ἡδονή, ἢ εἶδος αἰσθήσεως, ἐν τῷ αἰσθητικῷ διά τινος αἰσθητοῦ μορφουμένη, ἢ τρόπος αἰσθητικῆς ἐνεργείας κατ᾽ ἐπιθυμίαν ἄλογον συνιστάμενος. Ἐπιθυμία γὰρ αἰσθήσει προστεθεῖσα, εἰς ἡδονὴν μεταπίπτει, εἶδος αὐτῇ ἐπάγουσα· καὶ αἴσθησις κατ᾽ ἐπιθυμίαν κινηθεῖσα, ἡδονὴν ἀπεργάζεται, τὸ αἰσθητὸν προσλαβοῦσα. Γνόντες οὖν οἱ ἅγιοι, ὅτι διὰ μέσης σαρκὸς πρὸς τὴν ὕλην ἡ ψυχὴ παρὰ φύσιν κινουμένη τὴν χοϊκὴν μορφὴν ὑποδύεται, διὰ μέσης μᾶλλον ψυχῆς κατὰ φύσιν αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν κινούμενοι, καὶ τὴν σάρκα τῷ Θεῷ πρεπόντως οἰκειῶσαι διενοήθησαν, δι᾽ ἀσκήσεως ἀρετῶν ἐνδεχομένως αὐτὴν ταῖς θείαις ἐμφάσεσι καλλωπίσαντες.

ογ΄. Μεγαλοφυῶς οἱ ἅγιοι, κατὰ τὸν ἀληθῆ καὶ ἄπταιστον τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως τρόπον, τὸν παρόντα τῶν σκαμμάτων αἰῶνα διέβησαν· τὴν μὲν αἴσθησιν ἁπλοῦς διὰ μέσου τοῦ λόγου πρὸς τὸν νοῦν τοὺς τῶν ὄντων ἔχοντα λόγους ἑνώσαντες, τὸν δὲ νοῦν, τῆς περὶ τὰ ὄντα πάντα κινήσεως καθαρῶς ἀπολυθέντα καὶ αὐτῆς τῆς καθ᾽ αὐτὸν φυσικῆς ἐνεργείας ἠρεμοῦντα, τῷ Θεῷ προσκομίσαντες, καθ᾽ ὅν, ὁλικῶς πρὸς Θεὸν συναχθέντες, ὅλοι ὅλῳ Θεῷ ἐγκραθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος ἠξιώθησαν, ὅλην τοῦ ἐπουρανίου, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις, τὴν εἰκόνα φορέσαντες, καὶ τοσοῦτον ἕλξαντες τῆς θείας ἐμφάσεως, εἰ θέμις τοῦτο εἰπεῖν, ὅσον ἑλχθέντες αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἐνετέθησαν.

οδ΄. Ἀλλήλων εἶναί φασι παραδείγματα τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοσοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸν Θεὸν διὰ φιλανθρωπίαν ἀνθρωπίζεσθαι, ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν τῷ Θεῷ δι᾽ ἀγάπης δυνηθεὶς ἀπεθέωσε· καὶ τοσοῦτον ὑπὸ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον

οβ'. Κάθε ἡδονὴ ἀπὸ τὶς ἀπαγορευμένες συμβαίνει νὰ γίνεται ὁπωσδήποτε ἀπὸ πάθος μέσω μιᾶς αἴσθησης πρὸς κάποιο αἰσθητό. Γιατὶ ἡ ἡδονὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ εἶδος αἴσθησης ποὺ διαμορφώνεται στὴν αἰσθητικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μέσω κάποιου αἰσθητοῦ, ἢ τρόπος ἐνέργειας τῆς αἴσθησης ποὺ προκύπτει ἀπὸ μιὰ ἄλογη ἐπιθυμία. Γιατί, ὅταν ἡ ἐπιθυμία προστεθεῖ στὴν αἴσθηση, μεταβάλλεται σὲ ἡδονή, δίνοντάς της εἶδος. Καὶ ἡ αἴσθηση ποὺ τὴν κινεῖ ἡ ἐπιθυμία προκαλεῖ τὴν ἡδονή, προσλαμβάνοντας τὸ αἰσθητό. Ἀντιλαμβανόμενοι λοιπὸν οἱ ἅγιοι ὅτι ἡ ψυχή, ἂν πορεύεται παρὰ φύση μέσω τῆς σάρκας πρὸς τὴν ὕλη, ντύνεται τὴ χοϊκὴ μορφή, κινούμενοι αὐτοὶ μέσω τῆς ψυχῆς μᾶλλον πρὸς τὸν Θεό, σκέφθηκαν νὰ οἰκειώσουν μὲ πρέποντα τρόπο τὴ σάρκα στὸν Θεό, καλλωπίζοντάς την κατὰ τὸ δυνατὸν μὲ τὶς θεῖες ἀνταύγειες μέσω τῆς ἄσκησης τῶν ἀρετῶν.

ογ'. Οἱ ἅγιοι μὲ τὸν ἀληθινὸ καὶ ἀλάνθαστο τρόπο τῆς κατὰ φύση κίνησης διάβηκαν λαμπρὰ τὸν παρόντα αἰώνα τῶν ἀγωνιστικῶν σκαμμάτων, ἑνώνοντας τὴν αἴσθηση μέσω τοῦ λόγου μὲ τὸ νοῦ ποὺ ἔχει ἁπλοὺς τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ ἐλευθέρωντας τὸ νοῦ τελείως ἀπὸ τὴν κίνηση γύρω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ κρατώντας τον ἤρεμο ὡς πρὸς τὴ δική του φυσικὴ ἐνέργεια, τὸν προσκόμισαν στὸν Θεό. Κι ἀφοῦ μὲ τὸ νοῦ συνάχτηκαν ὁλικὰ στὸν Θεὸ καὶ ἀξιώθηκαν νὰ ἀναμιχθοῦν πνευματικὰ ὅλοι μὲ ὅλο τὸν Θεό, ντύθηκαν ὅλη τὴν εἰκόνα, ὅσο εἶναι δυνατὸ στοὺς ἀνθρώπους, τοῦ ἐπουρανίου[29], καὶ εἵλκυσαν τόση ἀπὸ τὴ θεία ἀνταύγεια, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ πῶ αὐτό, ὅσο ἑλκύσθηκαν οἱ ἴδιοι καὶ εἰσῆλθαν μέσα στὸ Θεό.

οδ'. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος χρησιμεύουν ὁ ἕνας ὡς παράδειγμα τοῦ ἄλλου, καὶ σὲ τόσο βαθμὸ γιὰ χάρη τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ φιλανθρωπία ὁ Θεὸς ἐξανθρωπίζεται, σὲ ὅσον μπόρεσε ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ νὰ θεώσει τὸν ἑαυτό του. Καὶ τόσο ἁρπάζεται ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ νοῦ ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ τὸν γνωρί-

29. Α' Κορ. 15, 49.

κατὰ νοῦν ἁρπάζεσθαι πρὸς τὸ γνωστόν, ὅσον ὁ ἄνθρωπος τὸν ἀόρατον φύσει Θεὸν διὰ τῶν ἀρετῶν ἐφανέρωσε.

οε΄. Πᾶς ὁ τὰ μέλη νεκρώσας τὰ ἐπὶ γῆς καὶ ὅλον ἑαυτοῦ τῆς σαρκὸς κατασβέσας τὸ φρόνημα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν διόλου σχέσιν ἀποσεισάμενος, δι᾽ ἧς ἡ τῷ Θεῷ μόνῳ χρεωστουμένη παρ᾽ ἡμῶν ἀγάπη μερίζεται, καὶ ἀρνησάμενος πάντα τὰ τῆς σαρκὸς καὶ κόσμου γνωρίσματα τῆς θείας ἕνεκεν χάριτος, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου, «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;» καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ τοιοῦτος «ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος» κατὰ τὸν μέγαν Μελχισεδὲκ γέγονεν, οὐκ ἔχων ὅπως ὑπὸ σαρκὸς κρατηθῇ καὶ φύσεως, διὰ τὴν γεγενημένην πρὸς τὸ πνεῦμα συνάφειαν.

ος΄. Τὸ πέρας τῆς παρούσης ζωῆς οὐ δίκαιον οἶμαι θάνατον ὀνομάζειν, ἀλλὰ θανάτου ἀπαλλαγήν, καὶ φθορᾶς χωρισμόν, καὶ δουλείας ἐλευθερίαν, καὶ ταραχῆς παῦλαν, καὶ πολέμων ἀναίρεσιν, καὶ σκότους ὑποχώρησιν, καὶ πόνων ἄνεσιν, καὶ βράσματος ἠρεμίαν, καὶ αἰσχύνης συγκάλυμμα, καὶ παθῶν ἀποφυγήν, καὶ πάντων, ἵνα συνελὼν εἴπω, τῶν κακῶν περιγραφήν, ἅπερ δι᾽ ἑκουσίου νεκρώσεως οἱ ἅγιοι κατορθώσαντες, ξένους ἑαυτοὺς τοῦ βίου καὶ παρεπιδήμους παρέστησαν. Κόσμῳ τε γὰρ καὶ σώματι καὶ ταῖς ἐξ αὐτῶν ἐπαναστάσεσι γενναίως μαχόμενοι καὶ τὴν ἐξ ἀμφοῖν κατὰ τὴν τῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ αἰσθητὰ συμπλοκὴν παραγενομένην ἀπάτην ἀποπνίξαντες, ἀδούλωτον ἑαυτοῖς ἐφύλαξαν τῆς ψυχῆς τὸ ἀξίωμα.

οζ΄. Τεκμήριον οὐ σμικρὸν τοῦ φυσικῶς ἡμῖν ἐνεσπάρθαι τὴν τῆς προνοίας γνῶσιν ἡ φύσις αὐτὴ δίδωσιν, ὁπηνίκα ἂν ἡμᾶς ἀδιδάκτως ὥσπερ ὠθοῦσα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῶν εὐχῶν ἐν ταῖς ἐξαίφνης περιστάσεσιν, ἐκεῖθεν ζητεῖν τὴν σωτηρίαν

σει αὐτόν, ὅσο ὁ ἄνθρωπος μὲ τὶς ἀρετές του φανέρωσε τὸν ἀόρατο κατὰ τὴ φύση Θεό.

οε'. Καθένας ποὺ νέκρωσε τὰ ἐπίγεια μέλη του[30] καὶ καταμάρανε ὅλο τὸ φρόνημα τῆς σάρκας καὶ ἀποτίναξε τελείως τὴ σχέση του πρὸς αὐτή, ποὺ μὲ αὐτὴν μοιράζεται ἡ ἀγάπη μας ποὺ τὴ χρωστοῦμε στὸν Θεὸ μόνο καὶ μαζὶ ἀρνήθηκε ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς σάρκας καὶ τοῦ κόσμου γιὰ χάρη τῆς θείας χάριτος, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ λέγει μαζὶ μὲ τὸν μακάριο Παῦλο τὸν ἀπόστολο, «Ποιός θὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ;»[31] καὶ τὰ παρακάτω, αὐτὸς κατέστη «δίχως πατέρα καὶ δίχως μητέρα καὶ δίχως γενεά», σύμφωνα μὲ τὸν μεγάλο Μελχισεδέκ[32], καὶ δὲν ὑπάρχει μὲ τί νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ τὴ φύση, ἐξαιτίας τῆς συνάφειάς του μὲ τὸ Πνεῦμα.

οστ'. Τὸ τέλος τῆς παρούσας ζωῆς δὲν εἶναι δίκαιο νὰ τὸ ὀνομάζομε θάνατο, ἀλλὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ θάνατο, καὶ χωρισμὸ ἀπὸ τὴ φθορά, καὶ ἐλευθερία ἀπὸ τὴ δουλεία, καὶ παύση τῆς ταραχῆς, καὶ ἄνεση ἀπὸ τοὺς πόνους, καὶ ἠρεμία ἀπὸ τὸν ἀναβρασμό, καὶ συγκάλυψη τῆς αἰσχύνης, καὶ ἀποφυγὴ τῶν παθῶν, καί, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, περιγραφὴ ὅλων τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἐπέτυχαν οἱ ἅγιοι μὲ ἑκούσια νέκρωση, καὶ παρουσίασαν τοὺς ἑαυτούς τους ξένους τῆς ζωῆς καὶ παρεπίδημους[33]. Γιατί, μαχόμενοι γενναῖα πρὸς τὸν κόσμο καὶ τὸ σῶμα καὶ τὶς ἐπαναστάσεις του καὶ καταπνίγοντας τὴν προερχόμενη κι ἀπὸ τὰ δύο ἀπάτη κατὰ τὴ συμπλοκὴ τῶν αἰσθήσεων μὲ τὰ αἰσθητά, φύλαξαν ἀδούλωτη τὴν ἀξία τῆς ψυχῆς τους.

οζ'. Ἀπόδειξη ὄχι μικρή, ὅτι σπάρθηκε φυσικὰ σ' ἐμᾶς ἡ γνώση τῆς πρόνοιας, μᾶς δίνει ἡ ἴδια ἡ φύση, ὅταν μᾶς προετοιμάζει, χωρὶς διδασκαλία, σὰ νὰ μᾶς ὠθεῖ πρὸς τὸν Θεὸ μὲ τὶς προσευχές μας στοὺς αἰφνίδιους κινδύνους, νὰ ζητοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνον τὴ

30. Κολ. 3, 5.
31. Ρωμ. 8, 35.
32. Ἑβρ. 7, 3.
33. Α' Πέτρ. 2, 11.

παρασκευάζῃ. Ὑπ᾽ ἀνάγκης γὰρ ἄφνω συλληφθέντες, ἀπροαιρέτως πρίν τι σκέψασθαι, τὸν Θεὸν ἐπιβοώμεθα, ὡς ἂν τῆς προνοίας αὐτῆς πρὸς ἑαυτήν, καὶ λογισμῶν χωρίς, ἑλκούσης ἡμᾶς, καὶ τὸ τάχος τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς νικώσης δυνάμεως, καὶ πάντων ἰσχυροτέραν τὴν θείαν προδεικνυούσης βοήθειαν. Οὐκ ἂν δὲ ἡμᾶς ἦγεν ἀπροαιρέτως ἡ φύσις ἐπὶ τὸ μὴ φύσιν ἔχον γίνεσθαι· πᾶν δὲ τὸ ὁτιοῦν φυσικῶς ἑπόμενον, ὡς πᾶσιν εὔδηλον, ἰσχυρὰν ἔχει καὶ ἀκαταμάχητον κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν.

οη΄. Ἐπειδὴ τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν ἀγαθὰ τὰ δὲ φαῦλα, ταῦτα δὲ ἢ παρόντα ἐστὶν ἢ μέλλοντα, προσδοκώμενον μὲν ἀγαθὸν ἐπιθυμίαν καλεῖ, παρὸν δὲ ἡδονήν· καὶ πάλιν προσδοκώμενον μὲν κακὸν φόβον, παρὸν δὲ λύπην, ὡς εἶναί τε καὶ θεωρεῖσθαι περὶ μὲν τὰ καλά, εἴτε τὰ ὄντως ὄντα εἴτε τὰ νομιζόμενα, τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, περὶ δὲ τὰ φαῦλα τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον. Καὶ γὰρ ἐπιτυγχάνουσα μὲν ἡ ἐπιθυμία, ἡδονὴν ἐργάζεται, ἀποτυγχάνουσα δέ, λύπην.

οθ΄. Κακὸν εἶναί φασι πᾶσαν λύπην τῇ ἑαυτῆς φύσει. Κἂν γὰρ ὁ σπουδαῖος ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις λυπῆται κακοῖς, ὡς ἐλεήμων, ἀλλ᾽ οὐ προηγουμένως κατὰ πρόθεσιν, ἀλλ᾽ ἐφεπομένως κατὰ περίστασιν· ὁ δὲ θεωρητικός, κἂν τούτοις ἀπαθὴς διαμένει, συνάψας ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ τῶν τῇδε πάντων ἀλλοτριώσας.

π΄. Οἱ ἅγιοι πάντες τοῦ θείου καὶ ἀπλανοῦς λόγου γνησίως ἐπειλημμένοι, τὸν αἰῶνα τοῦτον διέβησαν, οὐδενὶ τῶν ἐν αὐτῷ τερπνῶν τὸ τῆς ψυχῆς ἴχνος ἐναπερείσαντες. Πρὸς γὰρ τοὺς ἄκρους τῶν ἀνθρώποις ἐφικτῶν περὶ Θεοῦ λόγους, τῆς ἀγαθότητός τέ φημι καὶ τῆς ἀγάπης, μάλα γε εἰκότως τὸν νοῦν ἀναπετάσαντες, οἷς κινηθέντα τὸν Θεὸν τὸ εἶναί τε δοῦναι τοῖς οὖσι καὶ τὸ εὖ εἶναι χαρίσασθαι ἐπαιδεύθησαν, εἴπερ κίνησιν ἐπὶ

σωτηρία. Ὅταν δηλαδὴ ξαφνικὰ βρεθοῦμε σὲ κάποια ἀνάγκη, χωρὶς νὰ τὸ θέλομε καὶ προτοῦ σκεφτοῦμε κάτι, φωνάζομε βοηθό μας τὸν Θεό. Καὶ τότε ἡ πρόνοια, σὰ νὰ μᾶς ἕλκει ἡ ἴδια πρὸς τὸν ἑαυτό της καὶ δίχως λογισμούς, καὶ νικώντας τὴν ταχύτητα τῆς νοερῆς δύναμής μας, δείχνει ἰσχυρότερη ἀπὸ ὅλα τὴ θεία βοήθεια. Δὲν θὰ μᾶς ὁδηγοῦσε βέβαια ἡ φύση χωρὶς τὴ θέλησή μας σ' αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει φύση νὰ γίνεται, καὶ κάθε τι ποὺ ἀκολουθεῖ φυσικὰ ὁποιοδήποτε, ὅπως εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους, ἔχει ἰσχυρὴ κι ἀκαταμάχητη δύναμη γιὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας.

οη'. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ ὄντα ἄλλα εἶναι ἀγαθὰ καὶ ἄλλα φαῦλα, καὶ αὐτὰ ἢ εἶναι παρόντα, ἢ μελλοντικά, τὸ ἀγαθὸ ποὺ προσδοκοῦμε τὸ καλεῖ ἐπιθυμία, ἐνῶ τὸ παρὸν ἡδονή· καὶ πάλι τὸ προσδοκώμενο κακὸ τὸ καλεῖ φόβο, ἐνῶ τὸ παρὸν λύπη, ὥστε νὰ εἶναι καὶ νὰ θεωροῦνται σχετικὰ μὲ τὰ καλά, εἴτε αὐτὰ ποὺ πραγματικὰ εἶναι εἴτε αὐτὰ ποὺ νομίζονται, ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἐνῶ σχετικὰ μὲ τὰ φαῦλα, ἡ λύπη καὶ ὁ φόβος. Γιατὶ ἡ ἐπιθυμία, ὅταν εὐοδωθεῖ, προκαλεῖ ἡδονή, ἐνῶ ὅταν ἀποτύχει, λύπη.

οθ'. Κακὸ εἶναι, λένε, κάθε λύπη σύμφωνα μὲ τὴ φύση της. Κι ἂν ἀκόμα δηλαδὴ λυπᾶται ὁ σπουδαῖος γιὰ τὶς ξένες συμφορές, ὡς ἐλεήμων, ὅμως ὄχι προηγουμένως θέλοντας, ἀλλὰ ἀκολουθώντας κατὰ περίσταση. Ὁ θεωρητικὸς ὅμως παραμένει ἀκόμα καὶ σ' αὐτὰ ἀπαθής, ἐπειδὴ ἔχει συνάψει τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν Θεὸ κι ἔχει ἀποξενωθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ ἐδῶ.

π'. Οἱ ἅγιοι ὅλοι στηριγμένοι γνήσια στὸν θεῖο καὶ ἀπλανῆ λόγο, διάβηκαν τοῦτον τὸν αἰῶνα, χωρὶς ν' ἀφήσουν σὲ κανένα ἀπὸ τὰ τερπνά του τὸ ἴχνος τῆς ψυχῆς τους. Γιατί, ἀνοίγοντας τὰ φτερὰ τοῦ νοῦ τους, ὅπως εἶναι πολὺ φυσικό, πρὸς τοὺς ἀκραίους περὶ Θεοῦ λόγους, ὅσο εἶναι δυνατὸ στοὺς ἀνθρώπους, ἐννοῶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀγάπη, διδάχθηκαν ἀπὸ τί κινήθηκε ὁ Θεὸς κι ἔδωσε τὸ εἶναι στὰ ὄντα καὶ χάρισε τὴ μακαριότητα, ἂν βέβαια εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ποῦμε κίνηση γιὰ τὸν Θεό, τὸν μόνο ἀκίνητο,

Θεοῦ τοῦ μόνου ἀκινήτου θέμις εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴ μᾶλλον βούλησιν, τὴν πάντα κινοῦσάν τε καὶ εἰς τὸ εἶναι παράγουσαν καὶ συνέχουσαν, κινουμένην δὲ οὐδαμῶς οὐδέποτε.

πα΄. Ἡ ψυχὴ οὐσία νοερά τε καὶ λογικὴ ὑπάρχουσα, καὶ νοεῖ καὶ λογίζεται, δύναμιν μὲν ἔχουσα τὸν νοῦν, κίνησιν δὲ τὴν νόησιν, ἐνέργειαν δὲ τὸ νόημα. Πέρας γὰρ τοῦτο τῆς τε τοῦ νοοῦντος καὶ τοῦ νοουμένου νοήσεώς ἐστιν, ὡς περιοριστικὸν τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν ἄκρων ὑπάρχον σχέσεως. Νοοῦσα γὰρ ἡ ψυχή, ἵσταται τοῦ νοεῖν ἐκεῖνο τὸ νοηθὲν μετὰ τὴν αὐτοῦ νόησιν. Τὸ γὰρ νοηθὲν ἅπαξ, οὐκέτι τὴν πρὸς τὸ νοηθῆναι πάλιν ἐκκαλεῖται τῆς ψυχῆς δύναμιν· καὶ καθ᾽ ἕκαστον νόημα οὕτω στάσιν δέχεται τῆς ποιᾶς ἐπὶ τῷ νοήματι τοῦ νοηθέντος νοήσεως.

πβ΄. Ὥσπερ ἡ ἄγνοια διαιρετικὴ τῶν πεπλανημένων ἐστίν, οὕτως ἡ τοῦ νοητοῦ φωτὸς παρουσία συναγωγὸς καὶ ἑνωτικὴ τῶν φωτιζομένων ἐστὶ καὶ τελειωτικὴ καὶ ἐπιστρεπτική, πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἀπὸ τῶν πολλῶν δοξασμάτων ἐπιστρέφουσα, καὶ τὰς ποικίλας ὄψεις, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, φαντασίας, εἰς μίαν ἀληθῆ καὶ καθαρὰν καὶ μονοειδῆ συνάγουσα γνῶσιν, καὶ ἑνὸς καὶ ἑνωτικοῦ φωτὸς ἐμπιπλῶσα.

πγ΄. Ταυτόν ἐστιν τῷ ἀγαθῷ τὸ καλόν, ὅτι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν πάντα ἐφίεται, καὶ οὐκ ἔστι τι τῶν ὄντων, ὃ μὴ μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Πᾶσι γάρ ἐστι τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, ὡς ὄντως ἀγαστόν, ἐφετὸν καὶ ἐραστὸν καὶ ἀρεστὸν καὶ αἱρετὸν καὶ ἀγαπητόν. Σημείωσαι δὲ πῶς ὁ θεῖος ἔρως, ἐν τῷ ἀγαθῷ προϋπάρχων, ἔτεκε τὸν ἐν ἡμῖν ἀγαθὸν ἔρωτα, δι᾽ οὗ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐφιέμεθα, κατὰ τὸν εἰπόντα, «Ἐραστὴς ἐγενόμην τοῦ κάλλους αὐτῆς», καί, «Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε· περιχαράκωσον αὐτήν, καὶ ὑψώσει σε».

ἀλλ' ὄχι μᾶλλον βούληση, ποὺ κινεῖ τὰ πάντα καὶ τὰ φέρνει στὴν ὕπαρξη καὶ τὰ συγκρατεῖ, ἐνῶ αὐτὴ δὲν κινεῖται ποτὲ μὲ κανένα τρόπο.

πα'. Ἡ ψυχή, ὄντας οὐσία νοερὴ καὶ λογική, καὶ ἐννοεῖ καὶ σκέφτεται, ἔχοντας δύναμή της τὸ νοῦ, κίνησή της τὴ νόηση, καὶ ἐνέργειά της τὸ νόημα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πέρας τῆς νόησης τόσο ἐκείνου ποὺ νοεῖ, ὅσο κι ἐκείνου ποὺ νοεῖται, ἐπειδὴ εἶναι τὸ περιοριστικὸ τῆς σχέσης τῶν ἄκρων μεταξύ τους. Νοώντας δηλαδὴ ἡ ψυχή, παύει νὰ νοεῖ ἐκεῖνο ποὺ νοήθηκε μετὰ τὴ νόησή του. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ νοήθηκε σωστὰ μιὰ φορά, δὲν ξανακαλεῖ τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ νοηθεῖ πάλι, καὶ σὲ κάθε νόημα ἔτσι δέχεται στάση τῆς ὁποιας νόησης γιὰ τὸ νόημα ἐκείνου ποὺ νοήθηκε.

πβ'. Ὅπως ἡ ἄγνοια διαιρεῖ ἐκείνους ποὺ πλανῶνται, ἔτσι ἡ παρουσία τοῦ νοητοῦ φωτὸς συνάγει καὶ ἑνώνει τοὺς φωτιζόμενους καὶ τελειοποιεῖ καὶ ἐπιστρέφει, ἐπιστρέφοντας πρὸς τὸ πράγματι ὂν ἀπὸ τὰ πολλὰ δοξάσματά τους καὶ τὰ ποικίλα θεάματα, ἢ πιὸ κυριολεκτικά, τὶς ποικίλες φαντασίες, συνάγοντας σὲ μία ἀληθινὴ καὶ καθαρὴ καὶ μονοειδὴ γνώση καὶ γεμίζοντάς τα μὲ τὸ ἕνα καὶ ἑνωτικὸ φῶς.

πγ'. Τὸ καλὸ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀγαθό, ἐπειδὴ σὲ κάθε αἰτία ὅλα ἐπιθυμοῦν τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθό, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ὂν ποὺ δὲν μετέχει τὸ κακὸ καὶ τὸ ἀγαθό. Γιατὶ ὑπάρχει σὲ ὅλους τὸ καλὸ καὶ ἀγαθό, ὡς πραγματικὰ θαυμαστὸ καὶ ἐπιθυμητὸ καὶ ἐραστὸ καὶ ἀρεστὸ καὶ αἱρετὸ καὶ ἀγαπητό. Καὶ σημείωσε πῶς ὁ θεῖος ἔρως, προϋπάρχοντας στὸ ἀγαθό, γέννησε τὸν ἀγαθὸ ἔρωτα μέσα μας, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιθυμοῦμε τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθό, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνον ποὺ εἶπε, «Ἔγινα ἐραστὴς τοῦ κάλλους της»[34], καὶ «Δεῖξε της ἔρωτα, καὶ θὰ σὲ φυλάξει· περιφρούρισέ την, καὶ θὰ σὲ ὑψώσει»[35].

---

34. Σοφ. Σολ. 8, 2.
35. Παροιμ. 4, 6.

πδ΄. Τὸ Θεῖον οἱ θεολόγοι ποτὲ μὲν ἔρωτα, ποτὲ δὲ ἀγάπην, ποτὲ δὲ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητὸν καλοῦσιν. Ὅθεν, ὡς μὲν ἔρως ὑπάρχον καὶ ἀγάπη, κινεῖται, ὡς δὲ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητόν, κινεῖ πρὸς ἑαυτὸ πάντα τὰ ἔρωτος καὶ ἀγάπης δεκτικά. Καὶ τρανότερον αὖθις φάναι, κινεῖται μὲν ὡς σχέσιν ἐμποιοῦν ἐνδιάθετον ἔρωτος καὶ ἀγάπης τοῖς τούτων δεκτικοῖς, κινεῖ δέ, ὡς ἑλκτικὸν φύσει, τῆς τῶν ἐπ᾿ αὐτὸ κινουμένων ἐφέσεως. Καὶ πάλιν κινεῖ καὶ κινεῖται, ὡς διψῶν τὸ διψᾶσθαι, καὶ ἐρῶν τὸ ἐρᾶσθαι, καὶ ἀγαπῶν τὸ ἀγαπᾶσθαι.

πε΄. Ἔστι δὲ καὶ ἐκστατικὸς ὁ θεῖος ἔρως, οὐκ ἐῶν ἑαυτῶν εἶναι τοὺς ἐραστάς, ἀλλὰ τῶν ἐρωμένων. Καὶ δηλοῦσι τὰ μὲν ὑπέρτερα τῆς προνοίας τῶν καταδεεστέρων γινόμενα, καὶ τὰ ὁμόστοιχα τῆς ἀλλήλων συνοχῆς, καὶ τὰ ὑφειμένα τῆς πρὸς τὰ πρῶτα θειοτέρας ἐπιστροφῆς. Διὸ καὶ Παῦλος ὁ μέγας ἐν κατοχῇ τοῦ θείου γεγονὼς ἔρωτος καὶ τῆς ἐκστατικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μετειληφώς, ἐνθέῳ στόματι, «Ζῶ ἐγώ», φησίν, «οὐκέτι, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», ὡς ἀληθὴς ἐραστὴς καὶ «ἐξεστηκώς», ὡς αὐτός φησι, «τῷ Θεῷ», καὶ οὐ τὴν ἑαυτοῦ ζῶν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐραστοῦ ζωήν, ὡς σφόδρα ἀγαπητήν.

πς΄. Τολμητέον καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος, τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἔρωτι, δι᾿ ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος, ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται, ταῖς εἰς τὰ ὄντα πάντα προνοίαις, καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντων ἐξῃρημένου, πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατάγεται κατ᾿ ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν, ἀνεκφοίτητος ἑαυτοῦ. Διὸ καὶ ζηλωτὴν αὐτὸν οἱ τὰ θεῖα δεινοὶ προσαγορεύουσιν, ὡς πολὺν τὸν εἰς τὰ ὄντα ἀγαθὸν ἔρωτα, καὶ ὡς πρὸς ζῆλον ἐγερτικὸν τῆς ἐφέσεως αὐτοῦ

---

36. Γαλ. 2, 20.

πδ'. Τὸ Θεῖο οἱ θεολόγοι τὸ καλοῦν ἄλλοτε ἔρωτα κι ἄλλοτε ἀγάπη, ἄλλοτε ἐραστὸ καὶ ἄλλοτε ἀγαπητό. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ εἶναι ἔρωτας καὶ ἀγάπη, κινεῖται, ἐνῶ ὡς ἐραστὸ καὶ ἀγαπητό, κινεῖ πρὸς τὸν ἑαυτό του ὅλα ὅσα δέχονται τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀγάπη. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ ἀκόμα πιὸ σαφέστερα, κινεῖται, ἐπειδὴ προκαλεῖ ἐνδιάθετη σχέση ἔρωτα καὶ ἀγάπης σὲ ὅσα εἶναι δεκτικὰ αὐτῶν, καὶ κινεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἑλκυστικὸ τοῦ πόθου ἐκείνων ποὺ κινοῦνται πρὸς αὐτό. Καὶ πάλι, κινεῖ καὶ κινεῖται, ἐπειδὴ διψᾶ νὰ τὸ διψοῦν καὶ ἐρᾶ νὰ ἐρᾶται καὶ ἀγαπᾶ νὰ τὸ ἀγαποῦν.

πε'. Ὁ θεῖος ἔρως εἶναι ἀκόμη καὶ ἐκστατικός, καὶ δὲν ἀφήνει τοὺς ἐραστὲς ν' ἀνήκουν στὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν. Καὶ δηλώνουν ὅτι τὰ ἀνώτερα γίνονται γιὰ τὴν πρόνοια τῶν ὑποδεέστερων, τὰ ὁμόστοιχα γιὰ τὴ μεταξύ τους συνοχή, καὶ τὰ κατώτερα γιὰ τὴν θεϊκότερη ἐπιστροφὴ πρὸς τὰ πρῶτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Παῦλος, ποὺ ὑπῆρξε μεγάλος στὴν κατοχὴ τοῦ θείου ἔρωτα καὶ μετάλαβε τὴν ἐκστατικὴ δύναμή του φωνάζει μὲ ἔνθεο στόμα, «Δὲ ζῶ πιὰ ἐγώ, ἀλλὰ μέσα μου ζεῖ ὁ Χριστός[36], ὡς ἀληθινὸς ἐραστὴς καὶ «γεμάτος ἔκσταση (ἐνθουσιασμὸ) πρὸς τὸν Θεό»[37], ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, καὶ ὅτι δὲν ζεῖ τὴ δική του ζωή, ἀλλὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἐραστῆ του, ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ ἀγαπητή.

πς'. Πρέπει νὰ τολμήσω νὰ πῶ κι αὐτὸ γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας· ὅτι κι ὁ ἴδιος ὁ αἴτιος τῶν πάντων μὲ τὸν καλὸ κι ἀγαθὸ ἔρωτα τῶν πάντων ἀπὸ ὑπερβολὴ τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητας, βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του μὲ τὶς πρόνοιές του σ' ὅλα τὰ ὄντα καὶ κατὰ κάποιο τρόπο θέλγεται ἀπὸ ἀγαθότητα, ἀγάπη καὶ ἔρωτα, κι ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ πάνω ἀπὸ ὅλα καὶ τῆς ἀφαίρεσης ἀπὸ ὅλα, κατεβαίνει στὴν περιοχὴ τοῦ μέσα στὰ πάντα μὲ ἐκστατικὴ ὑπερούσια δύναμη, χωρὶς νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ δεινοὶ στὰ θεῖα τὸν ἀποκαλοῦν ζηλωτὴ[38] (ζηλιάρη), ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο πρὸς τὰ ὄντα ἀγαθὸ ἔρωτα, καὶ ὡς πρὸς τὴ ζήλεια ποὺ διεγείρει τὴν

37. Β' Κορ. 5, 13. 38. 'Εξ. 20, 5· 34, 14.
39. Α' 'Ιω. 4, 16. 40. 'Ασμ. 'Ασμ. 5, 16.

τῆς ἐρωτικῆς, καὶ ὡς ζηλωτὴν αὐτὸν ἀποδεικνύντα, ᾧ καὶ τὰ ἐφιέμενα ζηλωτά, καὶ ὡς τῶν προνοουμένων ὄντων αὐτῷ ζηλωτῶν.

πζ΄. Τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἔρωτος αὐτόν, δηλαδὴ τὸν Θεόν, προβολέα φασὶ δὲ γεννήτορα. Αὐτὸς γὰρ ταῦτα ἐν ἑαυτῷ ὄντα, προήγαγεν εἰς τὰ ἐκτός, τουτέστι περὶ τὰ κτίσματα, καὶ κατὰ τοῦτο εἴρηται, «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί», καὶ πάλιν, «Γλυκασμὸς καὶ ἐπιθυμία», ὅ ἐστιν ἔρως· τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ ὄντως ἐραστόν, αὐτός ἐστι. Τῷ μὲν οὖν τὸν ἀγαπητικὸν ἔρωτα ἐξ αὐτοῦ προχεῖσθαι, αὐτὸς κινεῖσθαι λέγεται ὁ τούτου γεννήτωρ, τῷ δὲ αὐτὸν εἶναι τὸ ἀληθὲς ἐραστὸν καὶ ἀγαπητὸν καὶ ἐφετὸν καὶ αἱρετόν, κινεῖ τὰ πρὸς τοῦτο ὁρῶντα, καὶ οἷς ἡ τοῦ ἐφίεσθαι δύναμις ἀναλόγως αὐτοῖς.

πη΄. Προαγωγικὸν καὶ κινητικὸν πρὸς ἐρωτικὴν συνάφειαν τὴν ἐν πνεύματι τὸν Θεὸν εἶναί μοι νόει, τουτέστι μεσίτην ταύτης καὶ πρὸς αὐτὴν συναρμοστήν, τοῦ ἐρᾶσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων καὶ ἀγαπᾶσθαι. Κινητικὸν δέ φησιν, ὡς κινοῦντα ἕκαστα κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι. Τὸ δὲ τῆς προαγωγίας ὄνομα, εἰς καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν πρᾶγμα σημαίνει οὐκ εὐαγές, ἀλλ᾽ ἐνταῦθα τὴν πρόξενον τῆς ἐν Θεῷ ἑνώσεώς φησι μεσιτείαν.

πθ΄. Ἡ ἐρωτικὴ κίνησις τοῦ ἀγαθοῦ προϋπάρχουσα ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἁπλῆ καὶ ἀκίνητος οὖσα καὶ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ προϊοῦσα, αὖθις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπιστρέφει, ἀτελεύτητος καὶ ἄναρχος οὖσα, ὅπερ δηλοῖ τὴν ἡμῶν ἀεικίνητον ἔφεσιν πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἕνωσιν. Ἡ γὰρ πρὸς Θεὸν ἀγαπητικὴ ἕνωσις πάσης ἐξῄρηται καὶ ὑπέρκειται ἑνώσεως.

ϟ΄. Τὸν ἔρωτα εἴτε θεῖον εἴτε ἀγγελικόν, εἴτε νοερόν, εἴτε ψυ-

ἐρωτικὴ ἐπιθυμία του καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτό του ζηλιάρη, στὸν ὁποῖο εἶναι ἄξια ζήλειας καὶ ὅσα τὸν ἐπιθυμοῦν, κι ἐπειδὴ εἶναι ἄξια ζήλειας καὶ τὰ ὄντα γιὰ τὰ ὁποῖα προνοεῖ.

πζ'. Τὸν λένε, δηλαδὴ τὸν Θεό, προβολέα καὶ γεννήτορα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἔρωτα. Γιατὶ αὐτός, ἐκεῖνα ποὺ ὑπῆρχαν μέσα του τὰ ἔβγαλε στὰ ἔξω, δηλαδὴ στὰ κτίσματα. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ «Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη»[39], καὶ ἐπίσης, «Γλυκασμὸς καὶ ἐπιθυμία»[40], ποὺ σημαίνει ἔρωτας· ἐπίσης τὸ ἀγαπητὸ καὶ πράγματι ἐραστὸ εἶναι αὐτός. Ἀπὸ τὸ ὅτι λοιπὸν ὁ ἀγαπητικὸς ἔρως ἐκχέεται ἀπὸ αὐτόν, λέμε ὅτι κινεῖται ὁ ἴδιος ὁ πατέρας του, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι αὐτὸς τὸ ἀληθινὸ ἐραστὸ κι ἀγαπητὸ καὶ ἐπιθυμητὸ καὶ προτιμητό, κινεῖ ὅσα βλέπουν σ' αὐτὸ καὶ ἀνάλογα μ' αὐτά, στὰ ὅποια ὑπάρχει ἡ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας.

πη'. Νὰ σκέπτεσαι ὅτι ὁ Θεὸς προάγει καὶ κινεῖ πρὸς τὴν πνευματικὴ ἐρωτικὴ συνάφεια, δηλαδὴ εἶναι μεσολαβητὴς καὶ συναρμοστὴς πρὸς αὐτήν, ὥστε νὰ τὸν ἐρωτεύονται τὰ δημιουργήματά του καὶ νὰ τὸν ἀγαποῦν. Τὸν λέγει κινητικό, ἐπειδὴ κινεῖ τὸ καθένα σύμφωνα μὲ τὸ λόγο του νὰ ἐπιστρέφει σ' αὐτόν. Τὸ ὄνομα τῆς προαγωγίας, ἂν καὶ στοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸ σημαίνει τὸ μὴ ἠθικό, ἐδῶ ὡστόσο ἐννοεῖ τὴ μεσολάβηση ποὺ προξενεῖ τὴν ἕνωση μὲ τὸν Θεό.

πθ'. Ἡ ἐρωτικὴ κίνηση τοῦ ἀγαθοῦ, ποὺ προϋπάρχει μέσα στὸ ἀγαθό, ὄντας ἁπλῆ καὶ ἀκίνητη καὶ προερχόμενη ἀπὸ τὸ ἀγαθό, ἐπιστρέφει πάλι σ' αὐτό, ἀφοῦ εἶναι δίχως τέλος καὶ δίχως ἀρχή, πράγμα ποὺ δηλώνει τὴν ἀεικίνητη ἐπιθυμία μας πρὸς τὸ Θεῖο καὶ τὴν ἕνωση μ' αὐτό. Γιατὶ ἡ ἀγαπητικὴ ἕνωση μὲ τὸν Θεὸ εἶναι ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἕνωση.

ϟ'. Τὸν ἔρωτα εἴτε τὸν ποῦμε θεῖο[41] εἴτε ἀγγελικὸ εἴτε νοερὸ

41. Τὰ λόγια εἶναι τοῦ Ἱερόθεου. Βλ. Περὶ θείων ὀνομάτων c. 4 § 15.

χικόν, εἴτε φυσικὸν εἴποιμεν, ἑνωτικήν τινα καὶ συγκρατικὴν ἐννοήσωμεν δύναμιν, τὰ μὲν ὑπέρτερα κινοῦσαν ἐπὶ πρόνοιαν τῶν καταδεεστέρων, τὰ δὲ ὁμόστοιχα πάλιν εἰς κοινωνικὴν ἀλληλουχίαν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων, τὰ ὑφειμένα πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων καὶ ὑπερκειμένων ἐπιστροφήν.

ϛα΄. Εἰ ἡ γνῶσις ἑνωτικὴ τῶν ἐγνωκότων καὶ ἐγνωσμένων, ἡ δ' ἄγνοια μεταβολῆς ἀεὶ καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ τῷ ἀγνοοῦντι διαιρέσεως αἰτία, τὸν ἐν ἀληθείᾳ πιστεύσαντα κατὰ τὸν ἱερὸν Λόγον, οὐδὲν ἀποκινήσει τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἑστίας, ἐφ' ᾗ τὸ μόνιμον ἕξει τῆς ἀκινήτου καὶ ἀμεταβόλου ταυτότητος. Εὖ γὰρ οἶδεν ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἑνωθείς, ὅτι εὖ ἔχει, κἂν οἱ πολλοὶ νουθετοῖεν αὐτὸν ὡς ἐξεστηκότα. Λανθάνει μὲν γὰρ ὡς εἰκὸς αὐτούς, ἐκ πλάνης τῇ ἀληθείᾳ τῆς ὄντως πίστεως ἐξεστηκώς, αὐτὸς δι' ἀληθῶς οἶδεν ἑαυτόν, οὐχ ὅ φασιν ἐκεῖνοι μαινόμενον, ἀλλὰ τῆς ἀστάτου καὶ ἀλλοιωτῆς, περὶ τὴν παντοδαπῆ τῆς πλάνης ποικιλίαν φορᾶς, διὰ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης ἀληθείας ἠλευθερωμένον.

ϛβ΄. Ἀγαθοὶ καὶ φιλάνθρωποι, εὔσπλαγχνοί τε καὶ οἰκτίρμονες γεγόνασιν οἱ ἅγιοι, μίαν πρὸς ἅπαν τὸ γένος διάθεσιν ἔχοντες ἀγάπης δειχθέντες, ὑφ' ἧς τὸ πάντων ἐξαίρετον εἶδος τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπείνωσιν λέγω, διὰ πάσης αὐτῶν τῆς ζωῆς βεβαίαν κατασχόντες, τὴν φυλακτικὴν μὲν τῶν ἀγαθῶν, φθαρτικὴν δὲ τῶν ἐναντίων, οὐδενὶ τὸ παράπαν ἁλώσιμοι τῶν διοχλούντων γεγόνασι πειρασμῶν, τῶν τε ἑκουσίων καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγου, καὶ τῶν ἀκουσίων καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· τῷ τοῖς μὲν δι' ἐγκράτειαν ἀπομαραίνειν τὰς ἐπαναστάσεις, τῶν δὲ δι' ὑπομονῆς τὰς προσβολὰς ἀποσείεσθαι.

42. Β' Κορ. 5,13

εἴτε ψυχικὸ εἴτε φυσικό, νὰ τὸν ἐννοήσομε σὰν μιὰ ἑνωτικὴ καὶ ἀναμιχτικὴ δύναμη, ἡ ὁποία κινεῖ τὰ ἀνώτερα πρὸς τὴν πρόνοια τῶν ὑποδεεστέρων, ὅσα εἶναι τῆς ἴδιας τάξης τὰ κινεῖ σὲ ἀλληλουχία κοινωνίας, καὶ τέλος τὰ κατώτερα πρὸς τὴν ἐπιστροφὴ τῶν καλυτέρων καὶ ἀνωτέρων.

ϟα'. Ἂν ἡ γνώση ἑνώνει ἐκείνους ποὺ ἔχουν γνωρίσει μ' αὐτὰ ποὺ ἔχουν γνωσθεῖ, ἐνῶ ἡ ἄγνοια εἶναι αἰτία πάντοτε μεταβολῆς καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ καὶ διαίρεσης γι' αὐτὸν ποὺ ἀγνοεῖ, ἐκεῖνον ποὺ ἀληθινὰ πίστεψε σύμφωνα μὲ τὴν ἱερὴ Γραφή, τίποτε δὲν θὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἑστία τῆς ἀληθινῆς πίστης, ὅπου θὰ ἔχει τὴ μονιμότητα τῆς ἀκίνητης καὶ ἀμετάβλητης ταυτότητας. Γιατὶ γνωρίζει καλά, ὅποιος ἑνώθηκε μὲ τὴν ἀλήθεια, ὅτι εἶναι στὰ καλά του, ἀκόμα κι ἂν οἱ πολλοὶ τὸν συμβουλεύουν σὰ νὰ ἔχει βγεῖ ἀπὸ τὰ λογικά του. Καθόσον ἀπὸ αὐτοὺς διαφεύγει, ὅπως εἶναι φυσικό, ὅτι πραγματικὰ ἔχει βγεῖ ἀπὸ τὴν πλάνη μὲ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀληθινῆς πίστης[42], ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀληθινὰ γνωρίζει ὅτι δὲν κυριαρχεῖται ἀπὸ μανία, ἀλλὰ ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν ἄστατη καὶ μεταβαλλόμενη περιφορὰ γύρω ἀπὸ τὴν κάθε εἴδους ποικιλία τῆς πλάνης, μέσω τῆς ἁπλῆς καὶ πάντα ἴδιας κι ἀπαράλλαχτης[43] ἀλήθειας.

ϟβ'. Οἱ ἅγιοι ὑπῆρξαν ἀγαθοὶ καὶ φιλάνθρωποι, σπλαχνικοὶ καὶ πονετικοί, κι ἀποδείχθηκαν νὰ ἔχουν μία διάθεση ἀγάπης πρὸς ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Κι ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὴν κατέκτησαν τὸ πιὸ ἐξαίρετο εἶδος ἀπὸ τὰ ἀγαθά, τὴν ταπείνωση, σταθερὴ σὲ ὅλη τὴ ζωή τους, ποὺ φυλάει τὰ ἀγαθὰ καὶ φθείρει τ' ἀντίθετα, δὲν κατέστη δυνατὸν ποτὲ νὰ αἰχμαλωτιστοῦν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς ποὺ τοὺς ἐνοχλοῦσαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἑκούσιους, ποὺ στηρίζονται στὴ δική μας ἐλεύθερη κρίση, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκούσιους καὶ πέρα ἀπὸ τὴ δική μας κρίση, τῶν πρώτων καταστέλλοντας τὶς ἐπαναστάσεις μὲ τὴν ἐγκράτεια, ἐνῶ τῶν ἄλλων ἀποκρούοντας τὶς προσβολὲς μὲ τὴν ὑπομονή.

---

43. Ἡ φράση ὡς γνωστὸν εἶναι τοῦ Πλάτωνα.

ϟγ'. Τὴν μὲν τελείαν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς πίστις ὀρθὴ ποιεῖ καὶ φόβος εἰς Θεὸν ἀνόθευτος, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀνάβασιν ἄπταιστον φυσικὴν θεωρίαν ἐλπὶς βεβαία καὶ ἀλώβητος σύνεσις, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀνάληψιν θέωσιν ἀγάπη τελεία καὶ νοῦς τοῖς οὖσι καθ' ὑπεροχὴν πάμπαν ἑκουσίως πεπηρωμένος.

ϟδ'. Τῆς μὲν πρακτικῆς φιλοσοφίας ἔργον εἶναί φασι πάσης τὸν νοῦν ἐμπαθοῦς φαντασίας καθαρὸν καταστῆσαι, τῆς δὲ φυσικῆς θεωρίας πάσης τῆς ἐν τοῖς οὖσι καθ' ἣν αἰτίαν ὑπάρχουσιν ἀληθοῦς γνώσεως αὐτὸν ἐπιστήμονα δεῖξαι, τῆς δὲ θεολογικῆς μυσταγωγίας ὅμοιον Θεῷ καὶ ἴσον, ὡς ἐφικτόν, τῇ χάριτι κατὰ τὴν ἕξιν ποιῆσαι, μηδενὸς τὸ σύνολον ἔτι τῶν μετὰ Θεὸν διὰ τὴν ὑπεροχὴν ὄντα νοήμονα.

ϟε'. Ὅπερ ἐστὶν ὁ αἰθήρ, ἤγουν τὸ πύριον στοιχεῖον, ἐν τῷ κατ' αἴσθησιν κόσμῳ, τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ τῆς διανοίας ἐστὶν ἡ φρόνησις, ὡς ἕξις φωτιστικὴ καὶ τῶν ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων ἰδίως πνευματικῶν λόγων ὑποδεκτική, τὴν ἐν ὅλοις ἀπλανῶς αἰτίαν δι' αὐτῶν ἐκφαίνουσα καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὸ θεῖον ἐφέσεως ἑλκτική· καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἐστὶ ὁ ἀήρ, τοῦτο ἐν τῷ κατὰ διάνοιαν κόσμῳ ἐστὶν ἡ ἀνδρεία, ὡς ἕξις κινητικὴ καὶ τῆς ἐμφύτου κατὰ πνεῦμα ζωῆς συνεκτική τε ἅμα καὶ δραστική, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὸ θεῖον ἀεικινησίας τονωτική· καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἐστὶ τὸ ὕδωρ, τοῦτο ἐν τῷ τῆς διανοίας κόσμῳ ἐστὶν ἡ σωφροσύνη, ἕξις ὑπάρχουσα τῆς ἐν πνεύματι ζωτικῆς γονιμότητος ποιητικὴ καὶ τῆς ἀειβλύστου κατὰ τὴν ἔφεσιν περὶ τὸ θεῖον ἐρωτικῆς θέλξεως γεννητική· καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἐστὶν ἡ γῆ, τοῦτο ἐν τῷ τῆς διανοίας κόσμῳ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, ἕξις ὑπάρχουσα κατ' εἶδος γεννητικὴ πάντων τῶν ἐν τοῖς οὖσι λόγων, καὶ τῆς ἐν πνεύματι κατὰ τῷ ἴσον ἑκάστῳ ζωτικῆς διαδόσεως ἀπονεμητική· καὶ τῆς οἰκείας ἐν τῷ καλῷ κατὰ τὴν θέσιν βάσεως ἀμετάθετος ἵδρυσις.

ϟϛ'. Ὥσπερ σαρκὸς εὐεκτούσης καὶ πιαινομένης, τοῖς πάθε-

ϟγ'. Τὴν τέλεια πράξη τῆς ἀρετῆς τὴν πραγματοποιεῖ ἡ ὀρθὴ πίστη καὶ ὁ ἀνόθευτος φόβος τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀνοδικὴ ἀλάνθαστη φυσικὴ θεωρία ἡ βέβαια ἐλπίδα καὶ ἡ ἀκέραια φρόνηση, ἐνῶ τὴ θέωση κατὰ τὴν ἀνάληψη τὴν πραγματοποιεῖ ἡ τέλεια ἀγάπη καὶ ὁ νοῦς ὁ τελείως τυφλὸς μὲ τὴ θέλησή του γιὰ τὰ ὄντα ποὺ ὑπερέχει ἔναντί τους.

ϟδ'. Τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ἔργο εἶναι, λένε, νὰ καταστήσει τὸ νοῦ καθαρὸ ἀπὸ κάθε ἐμπαθῆ φαντασία· τῆς φυσικῆς θεωρίας νὰ τὸν ἀναδείξει ἐπιστήμονα ὅλης τῆς ἀληθινῆς γνώσης γιὰ ποιὸ λόγο ὑπάρχουν τὰ ὄντα, ἐνῶ τῆς θεολογικῆς μυσταγωγίας νὰ τὸν κάνει ὅμοιο μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἴσο, κατὰ τὸ δυνατόν, κατὰ τὴν ἕξη μὲ τὴ χάρη, καὶ νὰ μὴν ἐννοεῖ πλέον τίποτε ἀπολύτως ἀπὸ τὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸν Θεὸ λόγω τῆς ὑπεροχῆς ἔναντί τους.

ϟε'. Ὅ,τι εἶναι ὁ αἰθέρας, δηλαδὴ τὸ στοιχεῖο πῦρ, στὸν κόσμο τῆς αἴσθησης, αὐτὸ εἶναι στὸν διανοητικὸ κόσμο ἡ φρόνηση, ὄντας ἕξη (ἱκανότητα) ποὺ φωτίζει καὶ ὑποδέχεται τοὺς πνευματικοὺς λόγους καθενὸς ἀπὸ τὰ ὄντα ἰδιαιτέρως, μὲ τοὺς ὁποίους φανερώνει ἀπλάνευτα τὴν αἰτία ποὺ συνέχει τὰ πάντα, καὶ ἕλκει τὴν ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς γιὰ τὸ Θεῖο. Καὶ ὅ,τι στὸν αἰσθητὸ κόσμο εἶναι ὁ ἀέρας, αὐτὸ εἶναι στὸ διανοητικὸ κόσμο ἡ ἀνδρεία, ὄντας ἕξη (ἱκανότητα) κινητικὴ καὶ συνεκτικὴ τῆς ἔμφυτης πνευματικῆς ζωῆς καὶ μαζὶ καὶ δραστικὴ καὶ τονωτικὴ τῆς γύρω ἀπὸ τὸ Θεῖο ἀεικινησίας τῆς ψυχῆς. Καὶ ὅ,τι εἶναι στὸν αἰσθητὸ κόσμο τὸ νερό, αὐτὸ εἶναι στὸ διανοητικὸ κόσμο ἡ σωφροσύνη, ὄντας ἕξη ποὺ προκαλεῖ τὴν πνευματικὴ ζωτικὴ γονιμότητα καὶ γεννᾶ τὴν πάντοτε ἀναβλύζουσα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὸ Θεῖο ἐρωτικὴ θέλξη. Καὶ ὅ,τι εἶναι στὸν αἰσθητὸ κόσμο ἡ γῆ, αὐτὸ εἶναι στὸν κόσμο τῆς διάνοιας ἡ δικαιοσύνη, ὄντας ἕξη ποὺ γεννᾶ κατὰ τὸ εἶδος ὅλους τοὺς λόγους τῶν ὄντων καὶ ἀπονέμει στὸ καθένα μὲ ἰσότητα τὴν πνευματικὴ ζωτικὴ δύναμη, καὶ τῆς οἰκείας βάσης μέσα στὸ καλὸ ἀμετακίνητη κατὰ τὴ θέση θεμελίωση.

ϟς'. Ὅπως ὅταν ἡ σάρκα εἶναι σὲ καλὴ κατάσταση καὶ παχαί-

σιν ἡ ψυχὴ βασανίζεται καὶ σκοτίζεται, τῆς τῶν ἀρετῶν ἕξεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως ὑποχωρούντων, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς τῷ θείῳ κάλλει τῶν ἀρετῶν καὶ τῷ φωτισμῷ τῆς γνώσεως φρουρουμένης τε καὶ λαμπρυνομένης, ὁ ἔξω ἄνθρωπος διαφθείρεται, τῆς σαρκὸς διὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ λόγου τὴν φυσικὴν εὐεξίαν ἀποβαλλομένης.

ϟζ΄. Οὐκ ἦν δυνατὸν ἄλλως υἱὸν ἀποδειχθῆναι Θεοῦ καὶ Θεὸν κατὰ τὴν χάριτος θέωσιν, τὸν γενόμενον ἄνθρωπον, μὴ πρότερον κατὰ προαίρεσιν γεννηθέντα τῷ πνεύματι, διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ φυσικῶς αὐτοκίνητον καὶ ἀδέσποτον δύναμιν, ἥν τινα θεοποιὸν καὶ θείαν καὶ ἄϋλον γέννησιν, διὰ τὸ προτιμῆσαι τῶν νοουμένων καὶ ἀδήλων τέως ἀγαθῶν τὸ κατ᾽ αἴσθησιν τερπνὸν καὶ ἐπίδηλον, παραλιπὼν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, τὴν ἐκ σωμάτων εἰκότως ἀπροαίρετον καὶ ὑλικὴν καὶ ἐπίκηρον ἔχειν καταδικάζεται γένεσιν.

ϟη΄. Κινεῖται νῦν ὁ ἄνθρωπος ἢ περὶ φαντασίας ἀλόγους παθῶν ἐξ ἀπάτης διὰ φιληδονίαν, ἢ περὶ λόγους τεχνῶν ἐκ περιστάσεως διὰ τὴν χρείαν, ἢ περὶ φυσικοὺς λόγους ἐκ τοῦ νόμου τῆς φύσεως διὰ μάθησιν, ὧν οὐδὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἐξανάγκης εἷλκε τὸν ἄνθρωπον, εἰκότως, ὑπεράνω πάντων γενόμενον. Οὕτω γὰρ ἔπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς, μηδενὶ τὸ σύνολον περισπώμενον τῶν μετ᾽ αὐτὸν ἢ περὶ αὐτὸν ἢ κατ᾽ αὐτόν, καὶ πρὸς τελείωσιν ἑνὸς μόνου προσδεόμενον, τῆς πρὸς τὸν ὑπὲρ αὐτόν, φημὶ δὲ τὸν Θεόν, καθ᾽ ὅλην τὴν ἀγαπητικὴν δύναμιν ἀσχέτου κινήσεως.

ϟθ΄. Οὐδὲν εἶχεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτοῦ προβεβλημένον πρὸς εἴδησιν καὶ κωλῦον τὴν δι᾽ ἀγάπης αὐθαίρετον κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν κίνησιν γενησομένην συγγένειαν.

νει, ἡ ψυχὴ βασανίζεται ἀπὸ τὰ πάθη καὶ σκοτίζεται, ἐπειδὴ ὑποχωροῦν ἡ ἕξη τῶν ἀρετῶν καὶ ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσης, ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, ὅταν ἔχει φύλακες καὶ στολισμό της τὸ θεῖο κάλλος τῆς ψυχῆς καὶ τὸ φωτισμὸ τῆς γνώσης, ὁ ἔξω ἄνθρωπος φθείρεται[44], ἐπειδὴ ἡ σάρκα μὲ τὴν ἔλευση τοῦ λόγου ἀποβάλλει τὴ φυσικὴ εὐεξία.

ϟζ'. Δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀναδειχθεῖ ἀλλιῶς υἱὸς Θεοῦ καὶ θεὸς μὲ τὴν κατὰ χάρη θέωση ὁ δημιουργημένος ἄνθρωπος, ἂν προηγουμένως δὲν εἶχε γεννηθεῖ μὲ τὴ θέλησή του ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, χάρη στὴν ἀπὸ τὸν ἑαυτό της κινούμενη καὶ ἀκηδεμόνευτη δύναμη ποὺ ὑπάρχει μέσα του φυσικά, τὴν ὁποία θεοποιητικὴ καὶ θεία καὶ ἄυλη γένηση, ἐπειδὴ τὴν παρέλειψε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, μὲ τὸ νὰ προτιμήσει ἀπὸ τὰ νοούμενα καὶ ἄδηλα ὡς τότε ἀγαθὰ τὴν ὑλικὴ τερπνότητα καὶ φανερότητα, καταδικάσθηκε νὰ ἔχει τὴ γέννηση ἀπὸ τὰ σώματα, ἀπροαίρετη βέβαια καὶ ὑλικὴ καὶ μὲ τέλος τὸ θάνατο.

ϟη'. Ὁ ἄνθρωπος τώρα κινεῖται ἢ γύρω ἀπὸ ἄλογες φαντασίες παθῶν, ἐξαπατημένος ἀπὸ τὴ φιληδονία, ἢ γύρω ἀπὸ τέχνες ποὺ χρειάζονται ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση, ἢ γύρω ἀπὸ φυσικοὺς λόγους ἀπὸ τὸ νόμο τῆς φύσης γιὰ μάθηση, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἵλκυε στὴν ἀρχὴ ἀπὸ ἀνάγκη τὸν ἄνθρωπο, ἐπειδὴ φυσικὰ ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ ὅλα. Γιατὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ μὴ περισπᾶται ἀπὸ τίποτε ἀπολύτως ἀπὸ τὰ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἢ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἢ ὅμοια μ' αὐτόν, χρειαζόμενος γιὰ τὴν τελειοποίησή του ἕνα μονάχα, τὴν ἀκώλυτη κίνηση πρὸς τὸν πάνω ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ τὸν Θεό, μὲ ὅλη τὴν ἀγαπητική του δύναμη.

ϟθ'. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δὲν εἶχε τίποτε νὰ παρεμβάλλεται ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὸν Θεὸ ποὺ νὰ τὸν ἐμποδίζει στὴ γνώση του, ἢ κάτι ποὺ νὰ ἐμποδίζει τὴ συγγένεια ποὺ θὰ γινόταν κατὰ

44. Β' Κορ. 4, 16.

Ἀπαθὴς γὰρ χάριτι ὤν, ἀπάτην παθῶν φαντασίας δι' ἡδο-νῆς οὐ προσίετο· καὶ ἀπροσδεὴς ὑπάρχων, τῆς περὶ τέχνας περιστατικῆς ἀνάγκης διὰ τὴν χρείαν ἐλεύθερος ἦν· καὶ σοφὸς ὤν, τῆς περὶ τὴν φύσιν θεωρίας ὑπεράνω καθειστήκει διὰ τὴν γνῶσιν.

ρ΄. Ὁ πᾶσαν μετὰ σοφίας τὴν φύσιν ὑποστήσας Θεὸς καὶ πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν λογικῶν οὐσιῶν δύναμιν τὴν αὐτοῦ γνῶσιν κρυφίως ἐνθέμενος, δέδωκε καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ὡς μεγαλόδωρος Δεσπότης, κατὰ φύσιν τὸν εἰς αὐτὸν πόθον καὶ ἔρωτα, συνεπιπλέξας αὐτῷ φυσικῶς τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ἐφ' ᾧ δυνηθῆναι μετὰ ῥαστώνης γνῶναι τοὺς τρόπους τῆς τοῦ πόθου πληρώσεως, καὶ μὴ παρασφαλέντας διαμαρτεῖν οὗ τυχεῖν ἀγωνιζόμεθα. Κατὰ τοῦτον οὖν κινούμενοι τὸ πόθον, περί τε τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ τῆς εὐτάκτως τοῖς ὅλοις ἐμφαινομένης σοφίας τε καὶ διοικήσεως, ζητεῖν ἐναγόμεθα, ἐκείνου τυχεῖν διὰ τούτων γλιχόμενοι, οὗ χάριν τὸν πόθον ἐλάβομεν.

Τέλος Μαξίμου τῶν θείων κεφαλαίων.

τὴν κίνηση πρὸς τὸν Θεὸ μὲ ἀγάπη αὐτοπροαίρετη. Ἐπειδὴ ἦταν δηλαδὴ ἀπαθὴς μὲ τὴ χάρη, δὲν ἐπιδεχόταν τὴν ἀπάτη μὲ πάθη φαντασίας μέσω ἡδονῆς. Κι ἀφοῦ ἦταν ἀπροσδεής, ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν κατὰ περίσταση ἀνάγκη σχετικὰ μὲ τὶς τέχνες γιὰ τὴ χρήση· κι ἐπειδὴ ἦταν σοφός, στεκόταν πάνω ἀπὸ τὴ θεωρία γύρω ἀπὸ τὴ φύση ἐξαιτίας τῆς γνώσης.

ρ'. Ὁ Θεὸς ποὺ μὲ σοφία ἔδωσε ὕπαρξη στὴ φύση καὶ κατὰ τρόπο μυστικὸ ἐναπόθεσε στὴ δύναμη τῶν λογικῶν οὐσιῶν τοῦ καθενὸς τὴ γνώση του, ἔδωσε καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, σὰν μεγαλόδωρος Κύριος, σύμφωνα μὲ τὴ φύση τὸν πόθο καὶ τὸν ἔρωτα ποὺ εἶχε ὁ ἴδιος μέσα του, προσπλέκοντας μαζί του κατὰ τρόπο φυσικὸ τὴ δύναμη τοῦ λόγου, ὥστε μ' αὐτὸν νὰ μπορέσει μ' εὐκολία νὰ γνωρίσει τοὺς τρόπους τῆς ἱκανοποίησης τοῦ πόθου καὶ νὰ μὴ συμβεῖ ἀπὸ ἕνα σφάλμα ν' ἀποτύχομε σ' αὐτὸ ποὺ ἀγωνιζόμαστε νὰ ἐπιτύχομε. Κινούμενοι λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόθο προβαίνομε στὴν ἀναζήτηση τῆς ἴδιας τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς σοφῆς διοίκησης ποὺ ἐμφανίζεται μὲ τάξη στὰ πάντα, λαχταρώντας μὲ αὐτὰ νὰ ἐπετύχομε ἐκεῖνο, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου δεχθήκαμε τὸν πόθο.

Τέλος τῶν θείων κεφαλαίων τοῦ Μαξίμου

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΜΑΞΙΜΟΥ

ΕΤΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΣΤΙΧΟΙ

Πηγὴν νάουσαν ἠθηκῶν δρόσον λόγων,
Ἐνταῦθ' ἐφεύρεις, εἰ μετέλθῃς γνησίως,
Ὁμολογητοῦ Μαξίμου πόνους, φίλε.
Ἀσπάζου δ' αὐτούς, καὶ μαθήσῃ τὸ κέρδος.

α΄. Ἔπεστι παντὶ Χριστιανῷ τῷ ὀρθῶς πιστεύοντι εἰς Θεόν, μὴ ἀμεριμνεῖν, ἀλλὰ πάντοτε προσδοκᾷν καὶ ἐκδέχεσθαι πειρασμόν, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ, μὴ ξενίζηται μηδὲ ταράσσηται, ἀλλ' εὐχαρίστως ὑπομένειν τὸν κόπον τῆς θλίψεως, καὶ ἐννοεῖν τί ψάλλων σὺν τῷ Προφήτῃ λέγει· «Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με». Καὶ οὐκ εἶπεν,[1] «Ὅτι ἡ παιδεία σου» κατέστρεψέ με, ἀλλά, «ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος».

β΄. Ἀρχὴ μὲν καλοῦ φόβος Θεοῦ, τέλος δὲ ὁ πόθος αὐτοῦ. Ἀρχὴ παντὸς ἀγαθοῦ λόγος ἔμπρακτος καὶ πρᾶξις ἐλλόγιμος. Διὸ οὔτε πρᾶξις λόγου χωρὶς ἀγαθή, οὔτε λόγος πράξεως ἄνευ, ὁ προερχόμενος.

γ΄. Πρᾶξις ἐστί, σώματος μὲν νηστεία καὶ ἀγρυπνία, στόματος δὲ ψαλμῳδία, ψαλμῳδίας δὲ κρεῖττον εὐχή, καὶ σιωπὴ λόγου τιμιωτέρα. Καὶ χειρῶν πρᾶξις, τὸ ὑπ' ἐκείνων ἀγογγύστως γινόμενον. Ποδῶν δέ, τὸ δι' αὐτῶν ἐκ πρώτης ἐπιτροπῆς

---

1. Ψαλμ. 25,2.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΑΣ ΜΑΞΙΜΟΥ

ΑΛΛΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΣΤΙΧΟΙ

Πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει δροσερὸ νερὸ ἠθικῶν λόγων
θ' ἀνακαλύψεις ἐδῶ, ἂν μελετήσεις γνήσια
τοὺς πόνους τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, φίλε·
Ἀποδέξου αὐτοὺς καὶ θὰ μάθεις τὸ κέρδος.

α΄. Κάθε Χριστιανὸς ποὺ ἔχει ὀρθὴ πίστη στὸν Θεὸ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀμέριμνος, ἀλλὰ πάντα νὰ προσδοκᾶ καὶ νὰ περιμένει τὸν πειρασμό, ὥστε, ὅταν ἔρθει, νὰ μὴ παραξενεύεται οὔτε νὰ ταράζεται, ἀλλὰ νὰ ὑπομένει μ' εὐχαρίστηση τὸν κόπο τῆς θλίψης καὶ νὰ σκέπτεται τί λέγει ψάλλοντας μαζὶ μὲ τὸν Προφήτη, «Δός μου, Κύριε, δοκιμασία, δός μου πειρασμό»[1]. Καὶ δὲν εἶπε ὅτι «ἡ παιδεία ποὺ μοὺ ἔκανες» μὲ κατέστρεψε, ἀλλὰ «τελικὰ μὲ ἀνόρθωσε»[2].

β΄. Ἀρχὴ κάθε καλοῦ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ τέλος ὁ πόθος του. Ἀρχὴ κάθε ἀγαθοῦ εἶναι ὁ ἔμπρακτος λόγος καὶ ἡ ἔλλογη πράξη. Γι' αὐτὸ οὔτε πράξη χωρὶς λόγο εἶναι ἀγαθή, οὔτε ὁ λόγος ποὺ ἐκστομίζεται, ἂν δὲ γίνει πράξη.

γ΄. Πράξη εἶναι, τοῦ μὲν σώματος ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία· τοῦ στόματος εἶναι ἡ ψαλμωδία, καλύτερη ὅμως ἀπὸ τὴν ψαλμωδία εἶναι ἡ προσευχή, ὅπως καὶ ἡ σιωπὴ εἶναι πολυτιμότερη ἀπὸ τὸ λόγο. Πράξη τῶν χεριῶν εἶναι ὅ,τι γίνεται ἀπὸ αὐτὰ ἀγόγγυστα. Τῶν ποδιῶν εἶναι ὅ,τι διανύεται μ' αὐτὰ μὲ τὸν πρῶτο βηματι-

---

2. Ψαλμ. 17, 36.

ἀνυόμενον. Ψυχῆς δὲ πρᾶξις, ἐγκράτεια σὺν ἀπλότητι, καὶ ἀπλότης τῇ ἐγκρατείᾳ ἐνεργουμένη. Τοῦ δὲ νοός, ἡ ἐν θεωρίᾳ εὐχή, καὶ ἐν εὐχῇ θεωρία τοῦ Θεοῦ.

δ'. Προηγεῖται πασῶν ἀρετῶν ἔλεος καὶ ἀλήθεια, ὧν κύημα ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ ἐκ ταύτης κατὰ τοὺς Πατέρας προσγινομένη διάκρισις, ἧς ἄνευ, οὐδ' ἑτέρα τὸ αὐτῆς ἰδεῖν πέρας δυνήσεται.

ε'. Ἡ μὲν πρᾶξις τὸν τοῦ λόγου ζυγὸν ἀτιμάζουσα, ὧδε κἀκεῖσε περὶ τὰ ἀνωφελῆ, οἷά τις δάμαλις περιπλανωμένη εὑρίσκεται, ὁ δὲ λόγος, τῆς πρακτικῆς τοὺς ἐντίμους χιτῶνας ἀποποιούμενος, οὐκ εὐσχήμων, κἂν τοιοῦτος εἶναι πως τὸ δοκεῖν σχηματίζεται.

ς'. Ἡ ἀνδρεία ψυχή, ὡς γυνή, παρ' ὅλον αὐτῆς τὸν βίον, εἰς δύο λύχνους, τὸ πρακτικόν τε καὶ θεωρητικόν, καιομένους κατέχουσα, πράττει τὰ ὀφειλόμενα, τὰ ἐναντία δὲ πάλιν ἡ παρειμένη ταῖς ἡδοναῖς.

ζ'. Οὐκ ἀρκεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς τελείαν κακίας ἀπαλλαγὴν ἡ ἑκούσιος κακοπάθεια, εἰ μὴ καὶ διὰ τῆς ἀκουσίου ἐκπυρουμένη μὴ διαλύηται.

η'. Οἷά τις μάχαιρα ἡ ψυχὴ πρὸς τελείαν κακίας ἀπαλλαγήν, εἰ μὴ διὰ πυρὸς διέλθῃ καὶ ὕδατος, τουτέστιν ἑκουσίων πόνων καὶ ἀκουσίων, ἄθραυστος ταῖς ἀντιτυπίαις τῶν συμβαινόντων οὐ συντηρεῖται.

θ'. Ὥσπερ τῶν ἑκουσίων πειρασμῶν τρία εἰσὶ τὰ καθολικώτερα αἴτια, ὑγεία, πλοῦτος καὶ εὔκλεια, οὕτω καὶ τὰ τῶν ἀκουσίων τρία εἰσί· ζημίαι, ἀσθένειαι καὶ λοιδορίαι. Γίνονται δὲ ταῦτά τισιν εἰς οἰκοδομήν, τισὶ δὲ εἰς καθαίρεσιν.

ι'. Παρυφέστηκε ψυχῇ μὲν ἐπιθυμία καὶ λύπη, σώματι δὲ

σμό. Τῆς ψυχῆς πράξη εἶναι ἡ ἐγκράτεια μὲ ἁπλότητα, καὶ ἡ ἁπλότητα ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἐγκράτεια. Πράξη τοῦ νοῦ εἶναι ἡ προσευχὴ ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ θεωρία καὶ ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ προσευχή.

δ'. Ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετὲς προηγεῖται τὸ ἔλεος καὶ ἡ ἀλήθεια, ποὺ γέννημά τους εἶναι ἡ ταπείνωση καὶ ἡ διάκριση ποὺ ἀποκτᾶται κατὰ τοὺς Πατέρες ἀπὸ αὐτήν, χωρὶς τὴν ὁποία καμμιὰ ἀπὸ τὶς δύο δὲν θὰ μπορέσει νὰ διακρίνει τὸ πέρας της.

ε'. Ἡ πράξη ποὺ περιφρονεῖ τὸ ζυγὸ τοῦ λόγου μοιάζει μὲ δαμαλίδα ποὺ πλανιέται ἐδῶ κι ἐκεῖ γύρω ἀπὸ ἀνώφελα πράγματα. Ὁ λόγος πάλι, ὅταν ἀποποιηθεῖ τὴν τίμια ἐνδυμασία τῆς πράξης, χάνει τὴ εὐπρέπειά του, ἔστω κι ἂν δείχνει τὸ ἐξωτερικό του πὼς τὸν συνοδεύει αὐτή.

ς'. Ἡ ἀνδρεία ψυχή, σὰν γυναίκα, κρατώντας σ' ὅλη τὴ ζωή της τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρητικὴ γνώση σὲ δύο ἀναμμένα λυχνάρια, πράττει αὐτὰ ποὺ ὀφείλει, ἐνῶ τ' ἀντίθετα πράττει ἐκείνη ποὺ ἀφήνεται στὶς ἡδονές.

ζ'. Δὲν φτάνει στὴν ψυχὴ γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ τελείως ἀπὸ τὴν κακία ἡ ἑκούσια κακοπάθεια, ἂν δὲν διαλύεται περνώντας κι ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς ἀκούσιας.

η'. Σὰν κάποια μάχαιρα ἡ ψυχὴ γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ τέλεια ἀπὸ τὴν κακία, ἂν δὲν περάσει διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, δηλαδὴ ἀπὸ ἑκούσιους καὶ ἀκούσιους πόνους δὲν διατηρεῖται ἀρράγιστη στὶς ἀντιξοότητες τῶν ὅσων συμβαίνουν.

θ'. Ὅπως εἶναι τρία τὰ καθολικώτερα αἴτια τῶν ἑκούσιων πειρασμῶν, ὑγεία, πλοῦτος καὶ δόξα, ἔτσι εἶναι τρία καὶ τῶν ἀκούσιων, ζημίες, ἀσθένειες, καὶ προσβολές. Καὶ αὐτὰ συμβαίνουν σὲ μερικοὺς γιὰ οἰκοδομή τους, ἐνῶ σὲ ἄλλους γιὰ καταστροφή τους.

ι'. Ἀκολουθοῦν τὴν ψυχὴ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ λύπη, ἐνῶ τὸ σῶμα

ἡδονὴ καὶ ὀδύνη. Αἴτιον δὲ τῆς μὲν ὀδύνης ἡ ἡδονή (θέλοντες γὰρ ἐκφυγεῖν τὴν κατὰ τὴν ὀδύνην ἐπίπονον αἴσθησιν, πρὸς τὴν ἡδονὴν καταφεύγομεν), λύπης δὲ ἐπιθυμία ἢ ἀρρωστία.

ια'. Ἐνδιάθετον μὲν ὁ ἐνάρετος κέκτηται τὸ καλόν, περινενοημένον δὲ ὁ κενόδοξος. Τὸ δὲ κακὸν ὁ μὲν σπουδαῖος ἐξ ἐπιπολῆς ἔχει, κατὰ βάθους δὲ ὁ φιλήδονος.

ιβ'. Ὀλιγάκις μὲν καὶ οὐκ ἐπιμελῶς εὑρίσκεται πρὸς τὸ κακὸν ὁ τοῦτο μισῶν, πλεονάκις δὲ καὶ προσεκτικώτερον ὁ ἔτι ταῖς αἰτίαις ἐκείνου προσκείμενος.

ιγ'. Οἷς μὴ κατὰ πρόθεσιν τὸ μετανοεῖν, τούτοις συνεχὲς καὶ τὸ πλημμελεῖν, οἷς δὲ παρὰ πρόθεσιν τὸ ἁμαρτάνειν, ἐμπληροφόρητος ἡ μετάνοια καὶ τὸ αἴτιον ταύτης οὐχὶ συχνόν.

ιδ'. Αἴσθησις καὶ συνείδησις λόγῳ τῷ κατὰ προφορὰν συνερχέσθω, ὅπως ὁ εἰρηκὼς θεῖος Λόγος ἐν μέσῳ τούτων εὑρίσκεσθαι μὴ καταισχύνηται, διὰ τῆς προπετείας ἢ ἀμετρίας τῶν λεγομένων ἢ πραττομένων.

ιε'. Οὐχ ὁ τοῖς ἔργοις μὴ ἀδικῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὗτος καὶ τοῖς λόγοις ἀμίαντον συνετήρησεν. Οὐ δὲ ὁ τούτους φυλάττων, ἤδη καὶ λογισμοὺς οὐκ ἐμόλυνεν. Ὁ γὰρ ἁμαρτάνων, τριττῶς τοῦτο πράττει.

ιϛ'. Οὐ δυνήσῃ τὸ πρόσωπον τῆς ἀρετῆς κατιδεῖν, ἡδέως ἔτι τὸ τῆς κακίας κατανοῶν. Μισητὸν δὲ τότε φανεῖται τὸ δεύτερον, ὅτε τοῦ πρώτου ἐπιθυμήσεις τὴν γεῦσιν, καὶ τοσαύτης τὴν ὄψιν ἀποξενώσεις μορφῆς.

ιζ'. Διὰ τῶν λογισμῶν, οὐ τῶν πραγμάτων, προηγουμένως πολεμοῦσιν οἱ δαίμονες τὴν ψυχήν. Αὐτὰ γὰρ καθ' αὐτά, ἀναγ-

---

3. Γεν. 6,5.

ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη. Αἴτιο τῆς ὀδύνης εἶναι ἡ ἡδονή· θέλοντας δηλαδὴ νὰ ξεφύγομε ἀπὸ τὸ ἐπώδυνο αἴσθημα τῆς ὀδύνης, καταφεύγομε στὴν ἡδονή. Τῆς λύπης πάλι αἴτιο εἶναι ἡ ἐπιθυμία ἢ κάποια ἀρρώστια.

ια΄. Ὁ ἐνάρετος ἔχει τὸ καλὸ ἐνδόμυχο, ἐνῶ ὁ κενόδοξος ὡς κάτι τὸ σχεδιασμένο. Τὸ κακὸ πάλι στὸ σπουδαῖο εἶναι ἐπιπόλαιο, ἐνῶ στὸ φιλήδονο βρίσκεται στὸ βάθος.

ιβ΄. Λίγες φορὲς καὶ ἀπὸ ἀμέλεια βρίσκεται στὸ κακὸ[3] ὅποιος τὸ μισεῖ, ἐνῶ συχνότερα καὶ πιὸ ἐπίμονα διαπράττει αὐτὸ ὅποιος παραμένει ἀκόμα στὶς αἰτίες ἐκείνου.

ιγ΄. Ὅποιοι δὲν μετανοοῦν ἐπειδὴ τὸ θέλουν, αὐτοὶ πλημμελοῦν συνεχῶς. Ὅποιοι ὅμως ἁμαρτάνουν παρὰ τὴ θέλησή τους, ἡ μετάνοια εἶναι συνειδητὴ καὶ ἡ αἰτία της ὄχι συχνή.

ιδ΄. Αἴσθηση καὶ συνείδηση νὰ συμπίπτουν στὸν προφορικὸ λόγο, ὥστε, εὑρισκόμενος στὸ μέσω αὐτῶν τῶν δύο ὁ θεῖος λόγος[4] ποὺ τὸ ἔχει πεῖ, νὰ μὴν ντροπιάζεται ἀπὸ τὸ θράσος ἢ τὴν ἔλλειψη μέτρου σὲ ὅσα λέγονται καὶ πράττονται.

ιε΄. Ὅποιος δὲν ἔβλαψε τὴν ψυχή του μὲ ἔργα, αὐτὸς τὴ φύλαξε καὶ ἀπὸ λόγια ἀμόλυντη· κι ὅποιος φυλάει τὰ λόγια, δὲν ἐμόλυνε καὶ τοὺς λογισμούς του. Ὅποιος ἁμαρτάνει τὸ κάνει μὲ τρεῖς τρόπους.

ιστ΄. Δὲν θὰ μπορέσεις νὰ δεῖς τὸ πρόσωπο τῆς ἀρετῆς, ἂν μελετᾶς ἀκόμα μ' εὐχαρίστηση τὸ πρόσωπο τῆς κακίας. Τότε θὰ παρουσιαστεῖ μισητὸ τὸ δεύτερο, ὅταν ἐπιθυμήσεις τὴ γεύση τοῦ πρώτου κι ἀποξενώσεις τὴν ὄψη σου ἀπὸ τέτοια ἀπαίσια μορφή.

ιζ΄. Οἱ δαίμονες πολεμοῦν τὴν ψυχὴ πρῶτα μὲ τοὺς λογισμοὺς καὶ ὄχι μὲ τὰ πράγματα. Γιατὶ αὐτὰ καθεαυτὰ τὰ πράγματα εἶναι

4. Ματθ. 18, 20.

καῖα τὰ πράγματα. Καὶ τῶν μὲν πραγμάτων ἡ ἀκοὴ αἰτία καὶ ὅρασις, τῶν δὲ λογισμῶν ἡ συνήθεια καὶ οἱ δαίμονες.

ιη΄. Τριττὸν μὲν τὸ ἁμαρτητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, ἐν ἔργοις καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς εὑρισκόμενον. Ἑξαδικὸν δὲ τὸ ἀναμαρτησίας καλόν. Ἀπταίστους γὰρ τὰς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸν προφορικὸν συντηρεῖν δεῖ λόγον. «Ἐν οἷς ὁ μὴ πταίων, ἀνήρ», φησί, «τέλειος, δυνατὸν χαλιναγωγῆσαι καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος».

ιθ΄. Ἑξαχῶς τὸ ἄλογον μέρος διαιρεῖται τῆς ψυχῆς· εἴς τε τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ εἰς τὸν κατὰ προφορὰν λόγον, ὃς συνδιαιρεῖται μὲν ἀδιαιρέτως τῷ πάσχοντι, ἀπαθὴς ὤν, ἀναμάττεται δὲ τὴν αὐτοῦ κακίαν παθητικὸς εὑρισκόμενος.

κ΄. Οὐ δύναται οὔτε σῶμα καθαρθῆναι νηστείας καὶ ἀγρυπνίας χωρίς, οὔτε ἐλέους καὶ ἀληθείας ψυχή, ἀλλ' οὔτε νοῦς ἄνευ θεωρίας καὶ ὁμιλίας Θεοῦ. Αὗται γὰρ αἱ συζυγίαι ἐν τούτοις ἐπισημόταται.

κα΄. Κυκλοφορουμένη ταῖς εἰρημέναις ἀρεταῖς ἡ ψυχή, ἀπερικτύπητον τὸ ταύτης ἐκ πειρασμῶν καθίστησι φρούριον, ὅ ἐστιν ἡ ὑπομονή· «Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν γὰρ κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν», ὁ Λόγος φησίν. Εἰ δὲ ἑτέρως ἐχόμενα εἴη, οἷά τις πόλις ἀτείχιστος καὶ ὑπὸ τῶν πόρρωθεν ψόφων, δειλίας μοχλοῖς κατασείεσθαι εἴωθεν.

κβ΄. Οὐχ ὅσοι εἰς τὰ κατὰ λόγον εἰσὶ φρόνιμοι, οὗτοι καὶ εἰς τὰ κατ' ἔννοιαν· ὅσοι δὲ εἰς τὰ κατ' ἔννοιαν, οὗτοι καὶ εἰς τὰ κατ' αἴσθησιν ἔξωθεν εὑρεθήσονται. Εἰ γὰρ καὶ πάντας ὑποφόρους ἔχει ἡ αἴσθησις, ἀλλ' οὐχ ὁμοίους αὐτῇ τοὺς φόρους ἀποδιδόα-

5. Ἰακ. 3, 2.

ἀναγκαῖα. Καὶ τῶν πραγμάτων βέβαια αἰτία εἶναι ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὅραση, ἐνῶ τῶν λογισμῶν ἡ συνήθεια καὶ οἱ δαίμονες.

ιη΄. Ἡ ἁμαρτητικὴ πλευρὰ τῆς ψυχῆς εἶναι τριπλῆ καὶ ἐκδηλώνεται στὰ ἔργα, τοὺς νόμους καὶ τοὺς λογισμούς. Ἐνῶ τὸ καλὸ τῆς ἀναμαρτησίας εἶναι ἑξαπλό. Πρέπει δηλαδὴ νὰ συντηροῦμε ἀλάνθαστες τὶς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸν προφορικὸ λόγο. «Ὅποιος δὲν φταίει σ᾽ αὐτά, εἶναι ἄνδρας τέλειος», λέγει, «κι ἔχει τὴ δύναμη νὰ χαλιναγωγήσει καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος»[5].

ιθ΄. Σὲ ἕξι μέρη διαιρεῖται τὸ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς, στὶς πέντε αἰσθήσεις καὶ στὸν προφορικὸ λόγο, ποὺ συνδιαιρεῖται βέβαια ἀδιαίρετα σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ ὑπόκειται στὸ πάθος, ἂν καὶ εἶναι ἀπαθής, ἐνῶ ἀπομάσσει (σφουγγίζει) τὴν κακία του βρισκόμενος ὑποκείμενος στὸ πάθος.

κ΄. Οὔτε τὸ σῶμα μπορεῖ νὰ καθαρθεῖ χωρὶς νηστεία καὶ ἀγρυπνία, οὔτε ἡ ψυχὴ χωρὶς ἔλεος καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ οὔτε κι ὁ νοῦς χωρὶς θεωρία καὶ σχέση μὲ τὸν Θεό. Γιατὶ αὐτὰ τὰ ζεύγη ὑπάρχουν σ᾽ αὐτὰ κι εἶναι σημαντικότατα.

κα΄. Ὅταν ἡ ψυχὴ περικυκλώνεται ἀπὸ τὶς ἀρετὲς ποὺ εἴπαμε, κάνει ἀπρόσβλητο ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς ὁλόγυρα τὸ φρούριό της, ποὺ εἶναι ἡ ὑπομονή. Γιατὶ λέγει ὁ Λόγος· «Μὲ τὴν ὑπομονὴ κερδίστε τὶς ψυχές σας»[6]. Ἂν αὐτὰ συμβαίνουν ἀλλιῶς, τότε, σὰν μιὰ πόλη ἀτείχιστη, κι ἀπὸ τοὺς πιὸ μακρινοὺς θορύβους συνήθως κατασείεται ἀπὸ τοὺς μοχλοὺς τῆς δειλίας.

κβ΄. Ὅσοι εἶναι φρόνιμοι στὰ λόγια, δὲν σημαίνει πὼς εἶναι καὶ στὶς σκέψεις. Ἐνῶ ὅσοι εἶναι στὶς σκέψεις, αὐτοὶ θὰ βρεθοῦν φρόνιμα καὶ στὰ ἔξω, στὶς ἐνέργειες τῶν αἰσθήσεων. Γιατί, ἂν καὶ ἡ αἴσθηση τοὺς ἔχει ὅλους ὑποτελεῖς, ὅμως δὲν ἀποδίδουν σ᾽ αὐτὴν

6. Λουκᾶ 21, 19.

σιν. Ἐξ ἀφελότητος γὰρ οἱ πλείους εἰς τὰ κατ' αὐτὴν τιμᾶν αὐτὴν ὡς αὐτὴ ἀπατεῖ οὐκ ἐπίστανται.

κγ΄. Τῇ φύσει ἄτμητος οὖσα ἡ φρόνησις, τέμνεται εἰς διαφόρους τομάς. Ὧ μὲν γὰρ δίδοται πλέον, ᾧ δὲ ἔλαττον μέρος αὐτῆς, ἕως, αὐξηθεῖσα ἡ πρακτικὴ ἀρετή, συνδρόμους τε αὐτῇ τὰς γενικὰς ἀρετάς, τὸ ἐνδεχόμενον ἑκάστῃ ἀποπληρώσει καλόν. Οἱ πλείους γὰρ κατὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐμπράκτου ζωῆς καὶ τὸ φρονεῖν ἐκληρώσαντο.

κδ΄. Εἰς μὲν τὰ κατὰ φύσιν ὀλίγοι φρόνιμοι εὑρεθήσονται, εἰς δὲ τὰ παρὰ τὴν φύσιν πολλοί. Δέει γάρ, τῷ περὶ αὐτὰ ὅλην αὐτῶν τὴν φυσικὴν φρόνησιν ἐκκενώσαντες, ἔχουσιν ἐκεῖ μὲν τὸ φρονεῖν ὀλίγον, τὸ πλεῖστον δὲ ἐν τοῖς περιττοῖς καὶ οὐ τῇ φύσει ἐπανετοῖς.

κε΄. Τῆς εὐλόγου σιωπῆς ὁ καιρὸς καὶ τὸ μέτρον συνεστιάτορες· πανδαισία δὲ τούτου γίνεται ἡ ἀλήθεια, καθ' ἣν ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ, ἐπὶ ψυχὴν ἀποδημοῦσαν ἐρχόμενος, εὑρίσκει ἐπιζητουμένων οὐδέν.

κϛ΄. Ἐλεήμων ἀληθὴς οὐχ ὁ παρέχων ἑκουσίως τὰ περιττά, ἀλλ' ὁ συγχωρῶν τὰ ἀναγκαῖα τοῖς ἀφαρπάζουσιν.

κζ΄. Οἱ μὲν τῷ ἐνύλῳ πλούτῳ κτῶνται τὸν ἄϋλον ἐλεημοσύνης θεσμοῖς, οἱ δὲ ἀΰλῳ ἀποκτῶνται τὸν ἔνυλον, ἐν αἰσθήσει τοῦ ἀνεκλείπτου γενόμενοι.

κη΄. Φίλον μὲν παντὶ τὸ πλουτεῖν ἐν καλοῖς, λυπηρὸν δὲ τῷ θείως πλουτήσαντι μέν, μὴ ἐπὶ πλεῖστον συγχωρηθῆναι δὲ ἐνευφρανθῆναι αὐτῷ.

ὅμοιους φόρους. Γιατὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἀφέλεια δὲν γνωρίζουν ὅτι στὰ σχετικὰ μὲ τὴν αἴσθηση τὴν τιμοῦν, καθὼς αὐτὴ τοὺς ἐξαπατᾶ.

κγ΄. Ἂν καὶ εἶναι ἀδιαίρετη στὴ φύση ἡ φρόνηση, χωρίζεται σὲ διάφορα μέρη. Σὲ ἄλλον δίδεται περισσότερο ἀπὸ τὸ μέρος αὐτῆς καὶ σὲ ἄλλον λιγότερο, μέχρι πού, ἀφοῦ αὐξηθεῖ ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ καὶ τύχει τῆς συνδρομῆς τῶν γενικῶν ἀρετῶν, ν' ἀποπληρώσει τὸ κακὸ ποὺ τυχὸν ὑπάρχει σὲ κάθε μία. Γιατὶ οἱ περισσότεροι ἀνάλογα μὲ τὴν ἔλλειψη τῆς ἔμπρακτης ζωῆς, ἔλαχαν ὡς κλῆρο καὶ τὴ φρόνηση.

κδ΄. Σὲ ὅ,τι ἔχομε κατὰ φύση, λίγοι φρόνιμοι θὰ βρεθοῦν, ἐνῶ στὰ παραφύση πολλοί. Γιατί, ἐξαντλώντας ὅλη τὴ φυσικὴ φρόνησή τους ἀπὸ τὸ φόβο γύρω ἀπ' αὐτά, ἔχουν τὴ φρόνηση στὰ κατὰ φύση λίγη, ἐνῶ τὴν περισσότερη τὴν ἔχουν στὰ περιττὰ καὶ ὄχι στὰ ἀξιέπαινα ἀπὸ τὴ φύση.

κε΄. Συνδαιτυμόνες τῆς εὔλογης σιωπῆς εἶναι ὁ καιρὸς καὶ τὸ μέτρο. Πλούσιο τραπέζι ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ πατέρας τοῦ ψεύδους, ἐρχόμενος σὲ ψυχὴ ποὺ ἐκδημεῖ, δὲν βρίσκει τίποτε ἀπὸ ὅσα ζητεῖ.

κϛ΄. Ἀληθινὸς ἐλεήμων δὲν εἶναι ὅποιος δίνει θέλοντας τὰ περιττά, ἀλλ' ὅποιος συγχωρεῖ ἐκείνους ποὺ τοῦ ἁρπάζουν τὰ ἀπαραίτητα.

κζ΄. Ἄλλοι μὲ τὸν ὑλικὸ πλοῦτο τους ἀποκτοῦν τὸν ἄυλο μὲ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἐλεημοσύνης, ἐνῶ ἄλλοι γιὰ τὸν ἄυλο ἀποβάλλουν τὸν ὑλικό, ὅταν γευθοῦν τὸν πλοῦτο τὸν ἀνεξάντλητο.

κη΄. Ὁ καθένας ἀγαπᾶ νὰ ἔχει ἀφθονία ἀγαθῶν, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀπέκτησε τὸν θεῖο πλοῦτο λυπᾶται ἂν δὲν τοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ τὸν εὐχαριστηθεῖ γιὰ μεγάλο διάστημα.

κθ΄. Ἔξωθεν μὲν ἡ ὑγεία δοκεῖ τῆς ψυχῆς, ἔνδοθεν δὲ ἐν τῷ τῆς αἰσθήσεως πυθμένι πέφυκε κρύπτεσθαι ἡ ἀρρωστία αὐτῆς. Εἰ δὲ δεῖ πάντως ἔξωθεν μὲν ἐκείνην τῷ ἀναθερισμῷ τῶν ἐλέγχων γενέσθαι, ἔνδοθεν δὲ ταύτην τῷ ἀνακαινισμῷ τοῦ νοός, ἄφρων ὁ τοὺς ἐλέγχους ἀποσειόμενος καὶ ἐν τῷ τῆς ἀναλγησίας πάντοτε ἀνακεῖσθαι νοσοκομείῳ μὴ αἰσχυνόμενος.

λ΄. Μὴ τραχυνθῇς κατὰ τοῦ ἀκουσίως σε χειρουργήσαντος, ἀλλά, πρὸς τὴν κενωθεῖσαν ἀηδίαν ἀποβλεψάμενος, ταλάνισον μὲν ἑαυτόν, μακάρισον δὲ τὸν αἴτιόν σοι ταύτης γενόμενον οἰκονομίας Θεόν.

λα΄. Μὴ πρὸς τὸ δεινὸν ἀπευδοκήσῃς τῆς ἀρρωστίας σου, ἀλλὰ διὰ τῶν τῆς φιλοπονίας δραστικωτέρων φαρμάκων πόρρω γενοῦ ταύτης, ὁ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας ἐπιμελούμενος.

λβ΄. Μὴ συσταλῇς ἀπὸ τοῦ καιρίως σε πλήττοντος· πρόσει δὲ τούτῳ, καὶ ὑποδείξει σοι, ὅσον τὸ ὑποσμῆχον τὴν αἴσθησίν σου κακόν, καὶ φάγῃ ὄψον ἡδὺ τὸ ἐκ τῆς ὑγείας, μετὰ τὸ ἀναλωθῆναι τὸ ἐκ τῆς πικρίας ἀπόβλητον.

λγ΄. Ὅσον αἰσθάνῃ τῶν πόνων, τοσοῦτον ἀποδέχου τὸν τούτους διὰ τῶν ἐλέγχων ὑποδεικνῦντά σοι. Καθάρσεως γὰρ τελείας αἴτιός σοι καθίσταται, ἧς ἄνευ ἐν καθαρῷ χωρίῳ τῆς εὐχῆς οὐ δύναται γενέσθαι ὁ νοῦς.

λδ΄. Ἐν τῷ ἐλέγχεσθαι, ἢ σιωπᾶν δεῖ ἢ ἠπίως ἀπολογεῖσθαι τῷ καταλέγοντι· οὐ διὰ τὸ συστῆσαι τὰ οἰκεῖα τὸν ἐλεγχόμενον, διὰ δὲ τὸ ἀναστῆσαι προσκόψαντα ἴσως τὸν ἐν ἀγνοίᾳ ἐλέγχοντα.

λε΄. Ὁ τῷ λυπήσαντι ἀδίκως πρὸ τοῦ προσκληθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ εὐνοῶν, ἐζημίωται τῶν ἀνηκόντων οὐδέν. Ὁ δὲ μετὰ τὴν

κθ΄. Ἐξωτερικὰ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ὑγεία ψυχῆς, ἐσωτερικὰ ὅμως στὸν πυθμένα τῆς αἴσθησης συνήθως κρύβεται ἡ ἀρρώστια της. Κι ἂν πρέπει ὁπωσδήποτε ἐξωτερικὰ ἐκείνη νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐλέγχων καὶ ἐσωτερικὰ μὲ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ νοῦ, εἶναι ἀνόητος ὅποιος ἀποκρούει τοὺς ἐλέγχους καὶ δὲν ντρέπεται νὰ κείτεται πάντα στὸ νοσοκομεῖο τῆς ἀναισθησίας.

λ΄. Μὴ θυμώσεις μὲ τὸ γιατρὸ ποὺ σὲ χειρουργεῖ χωρὶς νὰ θέλει, ἀλλὰ κοίταξε μόνο τὴν ἀηδία ποὺ σοῦ ἀφαίρεσε καὶ ταλάνισε τὸν ἑαυτό σου, μακάρισε ὅμως τὸν Θεὸ ποὺ ἔγινε αἰτία αὐτῆς τῆς οἰκονομίας.

λα΄. Μὴ φτάσεις καὶ παραμελήσεις τὴν ἀρρώστια σου ἐξαιτίας τοῦ πόνου τῆς θεραπείας, ἀλλὰ μὲ τὰ δραστικὰ φάρμακα τῆς φιλοπονίας ἀπαλλάξου ἀπὸ αὐτήν, ἐσὺ ποὺ φροντίζεις τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς.

λβ΄. Μὴ δειλιάσεις μπροστὰ σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ σοῦ δίνει καίριο χτύπημα. Πλησίασέ τον καὶ θὰ σοῦ ὑποδείξει, πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κακὸ ποὺ ἐνοχλεῖ τὴν αἴσθησή σου, καὶ θὰ φᾶς τὸ γλυκὸ προσφάγι τῆς ὑγείας, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐξάλειψη τοῦ ἀποβλήτου τῆς πικρίας.

λγ΄. Ὅσο περισσότερο αἰσθάνεσαι τοὺς πόνους, τόσο ν᾽ ἀποδέχεσαι ἐκεῖνον ποὺ σοῦ τοὺς φανερώνει μὲ τοὺς ἐλέγχους. Γιατὶ σοῦ γίνεται αἴτιος τέλειας κάθαρσης, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ εἰσέλθει στὴν καθαρὴ περιοχὴ τῆς προσευχῆς.

λδ΄. Ὅταν ἐλέγχεται κάποιος πρέπει ἢ νὰ σωπαίνει ἢ νὰ ἀπολογεῖται ἤπια σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατηγορεῖ. Ὄχι γιὰ νὰ ὑποστηρίξει ὁ ἐλεγχόμενος ὅ,τι ἔκανε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σηκώσει ἀπὸ τὸ σκόνταμά του ἐκεῖνον ποὺ ἐλέγχει χωρὶς νὰ ξέρει.

λε΄. Ὅποιος δείχνει συμπάθεια σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ προξένησε ἄδικα λύπη προτοῦ τὸν προσκαλέσει, δὲν χάνει τίποτε ἀπὸ τὴν

πρόσκλησιν, τῆς εὐφορίας τὸ ἥμισυ. Κερδαίνει δὲ ὅλον τὸ προκαταβληθέν, ὁ μηδέποτε διὰ λύπην ἀποσυνάγωγος εὑρισκόμενος, προστίθησι δὲ καὶ μισθὸν ἑαυτῷ, ὁ τὸ σφάλμα βάλλων ἐπάνω ἑαυτοῦ ἐν παντί.

λς΄. Οὔτε ὁ ὑψηλόφρων ἐπιγινώσκει οἷα τὰ ἑαυτοῦ ἐλαττώματα, οὔτε ὁ ταπεινόφρων τὰ οἰκεῖα καλά. Καλύπτει γὰρ τὸν μὲν ἄγνοια φαύλη, τὸν δὲ θεάρεστος.

λζ΄. Τοῖς ἰσοτίμοις ὁ ὑπερήφανος ἐν καλοῖς παραμετρεῖσθαι οὐ βούλεται, ἐν δὲ τοῖς ἐναντίοις, πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας, φορητὸν τὸ ἑαυτοῦ παραβαλλόμενον ἡγεῖται ἐλάττωμα.

λη΄. Ὁ μὲν ψόγος στερράν, ὁ δὲ ἔπαινος ἔκλυτον τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται καὶ νωθροτέραν πρὸς τὰ καλά.

λθ΄. Ὑπόστασις μὲν πλούτου χρυσός, ἀρετῆς δὲ ταπείνωσις. Ὡς οὖν ὁ χρυσοῦ ἀπορῶν πένης ἐστί, κἂν μὴ τοῖς ἔξωθεν φαίνηται, οὔτε ταπεινώσεως ἄνευ, ἐνάρετος οὐκ ἔσται ὁ ἀγωνιζόμενος.

μ΄. Χρυσοῦ δίχα, ὥσπερ ἔμπορος οὐ πέφυκεν ἔμπορος, κἂν λίαν πρὸς ἐμπορίαν ἐστὶν ἐπιτήδειος, οὕτως οὐδὲ ταπεινοφροσύνης χωρὶς ἐν κατασχέσει τῶν τῆς ἀρετῆς ἡδέων εὑρεθήσεται ὁ ἀσκούμενος, κἂν πάντῃ τῇ ἑαυτοῦ νουνεχείᾳ θαρρῇ.

μα΄. Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ὁ ἀνιών, κατώτερος τοῦ ἑαυτοῦ φρονήματος γίνεται· ἀνώτερος δὲ ὁ ἐκείνης χωρίς, ὅς οὐδὲ παραμετρεῖσθαι τοῖς ἐλαχίστοις ἑκουσίως ἀνέχεται, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς πρωτοκλισίαις τὸ λυπηρὸν ἐπιδείκνυται.

τιμὴ ποὺ τοῦ ἀνήκει. Ἂν ὅμως ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρόσκληση, χάνει τὸ μισὸ κέρδος. Ἀντίθετα κερδίζει στὸ σύνολό του ὅ,τι ἔχει προκαταβληθεῖ ὅποιος ἐξαιτίας λύπης δὲν μένει ποτὲ ἔξω ἀπὸ τὴ συγκέντρωση, καὶ προσθέτει καὶ μισθὸ στὸν ἑαυτό του ὅποιος ρίχνει τὸ σφάλμα ἐπάνω του σὲ κάθε περίπτωση.

λϛ΄. Οὔτε ὅποιος ἔχει μεγάλη ἰδέα ἔχει ἐπίγνωση γιὰ τὸ ποιὰ εἶναι τὰ ἐλαττώματά του, οὔτε ὁ ταπεινὸς γιὰ τὶς ἀρετές του. Τὸν πρῶτο τὸν καλύπτει ἄγνοια φαύλη, ἐνῶ τὸν ἄλλον θεάρεστη.

λζ΄. Ὁ ὑπερήφανος δὲν θέλει νὰ συγκριθεῖ μὲ τοὺς ἰσότιμούς του στὶς ἀρετές. Στὰ ἀντίθετα ὅμως, ὡς πρὸς ὅσους ὑπερτεροῦν, νομίζει πὼς τὸ ἐλάττωμά του, σὲ σύγκριση μ' αὐτούς, εἶναι ὑποφερτό.

λη΄. Ἡ κατηγορία κάνει τὴν ψυχὴ στερεή, ἐνῶ ὁ ἔπαινος τὴν χαλαρώνει καὶ τὴν κάνει πολὺ νωθρὴ πρὸς τὰ καλά.

λθ΄. Βάση τοῦ πλούτου εἶναι ὁ χρυσός, ἐνῶ τῆς ἀρετῆς ἡ ταπείνωση. Ὅπως λοιπὸν ὅποιος δὲν ἔχει χρυσάφι εἶναι φτωχός, ἔστω κι ἂν δὲν φαίνεται στοὺς ἔξω, ἔτσι χωρὶς ταπείνωση δὲν εἶναι ὁ ἀγωνιστὴς ἐνάρετος.

μ΄. Ὅπως ὁ ἔμπορος χωρὶς χρυσάφι δὲν εἶναι ἔμπορος, ἔστω κι ἂν εἶναι ἐπιτήδειος στὸ ἐμπόριο, ἔτσι καὶ χωρὶς ταπεινοφροσύνη ὁ ἀσκητὴς δὲν θὰ βρεθεῖ κάτοχος τῶν γλυκῶν καρπῶν τῆς ἀρετῆς, ἔστω κι ἂν ἔχει θάρρος μεγάλο στὴ νοημοσύνη του.

μα΄. Ὅποιος ἀνεβαίνει στὴν ταπεινοφροσύνη, χαμηλώνει τὴν ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἀντίθετα τὴν ὑψώνει, ὅποιος χωρὶς αὐ-τὴν δὲν δέχεται κὰν νὰ συγκαταλέγεται μὲ τοὺς ἐλάχιστους μὲ δική του θέληση, καὶ γι' αὐτὸ στὶς πρωτοκαθεδρίες δείχνει τὴ δυσαρέσκειά του[7].

7. Λουκᾶ 14,7. 20,46.

μϐ΄. Καλὸν τῷ ἀγωνιστῇ φρονεῖν μὲν ἥττονα τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, πράττειν δὲ κρείττονα τῆς δειλείας αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμος, καὶ «Θεῷ ἐργάτης εὑρίσκεται ἀνεπαίσχυντος».

μγ΄. Ἢ κατορθοῦσθαι δεῖ πρὸς πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἢ μιᾶς ἀντιποιεῖσθαι, τῆς ταπεινοφροσύνης, τὸν δεδοιότα μὴ ξένον τῶν τῷ νυμφῶνι ἀνακειμένων ὀφθῆναι.

μδ΄. Μίξον τῇ ἁπλότητι τὴν ἐγκράτειαν καὶ σύζευξον τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλήθειαν, καὶ ὀφθείσῃ δικαιοσύνῃ συνέστιος ᾖ, ὡς ἐπὶ τραπέζης, ἄλλη πᾶσα φιλεῖ ἐπισυνάγεσθαι ἀρετή.

με΄. Τυφλὴ τῆς ταπεινοφροσύνης χωρὶς ἡ ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ χρῆται παιδαγωγῷ, ἐρεῖσαι μὲν αὐτῇ ἐπί τι μοχθούσῃ, μὴ εὑρισκούσῃ δέ, εἰ μὴ τὸ τῆς μνησικακίας ὀχύρωμα.

μϛ΄. Ἦθος χρηστόν, ὡραιότητα μαρτυρεῖ ἀρετῆς· μελῶν δὲ εὐστάθεια, εἰρηναίαν ψυχήν.

μζ΄. Πρῶτον μὲν καλόν, τὸ ἐν μηδενὶ μέρει πταίειν. Δεύτερον δέ, τὸ μὴ αἰδοῖ κατακαλύπτειν τὸ σφάλμα αὐτοῦ, μή τε μὴν ἀναιδεύεσθαι ἐν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ ταπεινοῦσθαι, καὶ κατηγορούμενον ἑαυτοῦ συγκατηγορεῖν, καὶ δέχεσθαι ἀσμένως τὸ ἐπιτίμιον. Τούτου δὲ μὴ γινομένου, ἀνίσχυρον ἅπαν τὸ τῷ Θεῷ προσφερόμενον.

μη΄. Πρὸς τῇ ἑκουσίῳ κακοπαθείᾳ, χρὴ καὶ τὴν ἀκούσιον καταδέχεσθαι, τὴν ἐκ διαβολῶν λέγω, ζημιῶν τε καὶ ἀσθενειῶν. Ταῦτα γὰρ ὁ μὴ καταδεχόμενος, ἀλλὰ δυσπετῶν, ὅμοιός ἐστι τῷ μὴ μετὰ ἁλός, μετὰ δὲ μέλιτος μόνον βουλομένου ἐσθίειν τὸν

μβ'. Εἶναι καλὸ γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ νὰ ἔχει μικρότερη ἰδέα γιὰ τὴν ἐργασία του, νὰ πράττει ὅμως ἀνώτερα ἀπὸ τὴ δειλία του. Γιατὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ στοὺς ἀνθρώπους παρουσιάζεται σεβαστὸς καὶ στὸν Θεὸ «ἐργάτης ποὺ δὲν τὸν ντρέπεται»[8].

μγ'. Ἢ πρέπει νὰ ἐφαρμόζει ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ ἐπιδιώκει μία, τὴν ταπεινοφροσύνη, ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται μήπως φανεῖ ξένος ἀπὸ τοὺς συμποσιαστὲς τοῦ νυμφώνα.

μδ'. Ἀνάμιξε μὲ τὴν ἁπλότητα τὴν ἐγκράτεια καὶ σύζευξε μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη τὴν ἀλήθεια, καὶ θὰ φανεῖς ὁμοτράπεζος μὲ τὴ δικαιοσύνη, μὲ τὴν ὁποία, ὅπως σὲ τραπέζι, συνήθως πηγαίνει καὶ κάθε ἄλλη ἀρετή.

με'. Ἡ ἀλήθεια χωρὶς τὴν ταπεινοφροσύνη εἶναι τυφλή. Γι' αὐτὸ καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν ἀντιλογία ὡς παιδαγωγό, γιὰ νὰ φιλονικήσει μαζί της γιὰ κάτι ποὺ μοχθεῖ, ἀλλὰ δὲν βρίσκει τίποτε, παρὰ μόνο τὸ ὀχύρωμα τῆς μνησικακίας.

μστ'. Τὸ χρηστὸ ἦθος μαρτυρεῖ τὴν ὡραιότητα τῆς ἀρετῆς, ἐνῶ ἡ σταθερὴ ἰσομετρία τῶν μελῶν ψυχὴ εἰρηνεμένη.

μζ'. Πρῶτο καλὸ εἶναι νὰ μὴν κάνεις λάθος σὲ καμμιὰ περίπτωση. Δεύτερο, νὰ μὴν σκεπάζεις μὲ τὴ ντροπὴ τὸ σφάλμα σου, οὔτε ν' ἀποθρασύνεσαι σ' αὐτό, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ταπεινώνεσαι, καὶ ὅταν σὲ κατηγοροῦν νὰ κατηγορεῖς κι ἐσὺ μαζὶ τους τὸν ἑαυτό σου, καὶ νὰ δέχεσαι μ' εὐχαρίστηση τὸ ἐπιτίμιο. Ἂν δὲν γίνει αὐτό, εἶναι ἀνίσχυρη κάθε προσφορά σου στὸν Θεό.

μη'. Μαζὶ μὲ τὴν ἑκούσια κακοπάθεια πρέπει νὰ δέχεσαι καὶ τὴν ἀκούσια, ἐννοῶ αὐτὴν ποὺ προέρχεται ἀπὸ διαβολές, ζημίες καὶ ἀσθένειες. Ὅποιος δὲν τὰ δέχεται αὐτά, ἀλλὰ δυσανασχετεῖ, εἶναι ὅμοιος μ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ τρώει τὸ ψωμί του ὄχι μὲ ἁλάτι,

8. Α. Τιμ. 2, 15.

ἄρτον αὐτοῦ, ὃς οὐ πάντοτε μὲν τὴν ἡδονὴν ἔχει σύντροφον, τὸν δὲ κόρον ἀεὶ γείτονα κέκτηται.

μθ΄. Δεσπότης ὤν, δούλου σχῆμα περιβαλλόμενος φαίνεται, ὁ τὸ διερρωγὸς πλύνων τοῦ πλησίον λόγοις ἐνθέοις ἱμάτιον, ἢ καταρράπτων ταῖς μεταδόσεσι. Σκοπείτω δὲ ὁ τοῦτο ποιῶν, μή ποτε, διὰ τὸ ὡς δοῦλος τοῦτο τελεῖν, προσαπολέσῃ σὺν τῷ μισθῷ καὶ τὸ προσὸν αὐτῷ τῆς ἐξουσίας διὰ κενοδοξίας ἀξίωμα.

ν΄. Ὥσπερ «ἡ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις» πέφυκεν, οὕτω ψυχῆς μὲν ἡ φρόνησις, ἀρετῆς δὲ ἡ ταπείνωσις. Καὶ θαῦμα, πῶς τὰ αὐτοτελῆ, τῶν συμβεβηκότων δίχα, ἀτελῆ καθεστήκασι.

να΄. «Κύριος φυλάξοι τὴν εἴσοδόν σου», φησί, «καὶ τὴν ἔξοδόν σου», τὴν τῶν βρωμάτων δηλονότι καὶ τῶν ρημάτων, τῇ ἐγκρατείᾳ. Ἐγκρατῶς γὰρ ὁ ἔχων περὶ τὴν τῶν βρωμάτων καὶ ρημάτων εἴσοδόν τε καὶ ἔξοδον, ἐπιθυμίαν μὲν τὴν ἐξ ὀφθαλμῶν ἀποδιδράσκειν, θυμὸν δὲ τὸν ἐξ ἀπονοίας καταπραῦναι, ὧν δεῖ καὶ πρὸ πάντων ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν τὸν ἀγωνιζόμενον παντὶ τρόπῳ σπουδαστέον. Ἐν τούτοις γάρ, τὸ μὲν πρακτικὸν ἔρρωται, τὸ δὲ θεωρητικὸν ἐστερέωται.

νβ΄. Τινὲς δὲ περὶ τὴν εἴσοδον τῶν βρωμάτων πολλὴν ποιοῦνται τὴν ἐπιμέλειαν, περὶ δὲ ἔξοδον τῶν ρημάτων ἀμελῶς διατίθενται. Οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἐπίστανται παράγειν θυμὸν μὲν ἀπὸ καρδίας, ἐπιθυμίαν δὲ ἀπὸ σαρκός, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, δι᾽ ὧν ἡ καθαρὰ καρδία κτίζεσθαι εἴωθε παρὰ τοῦ καινουργοῦντος Πνεύματος.

νγ΄. Τὸ μὲν τῶν βρωμάτων ἀπέριττον περὶ τὴν ἥττω τρυφῆς ποιότητα, τὸ δὲ τῶν ρημάτων ἀνέγκλητον περὶ τὴν κρείττω τῆς σιωπῆς ποσότητα εὑρεθήσεται.

---

9. Ἑβρ. 11, 1. 10. Ψαλμ. 120, 8.

ἀλλὰ μονάχα μὲ τὸ μέλι, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει πάντοτε σύντροφό του τὴν ἡδονή, ἔχει ὅμως παντοτινὸ γείτονά του τὸν κόρο.

μθ΄. Ἐνῶ εἶναι κύριος, φαίνεται ὅτι φοράει μορφὴ δούλου, ὅποιος πλύνει τὸ σκισμένο φόρεμα τοῦ διπλανοῦ του μὲ θεῖα λόγια, ἢ τὸ ράβει μὲ τὴν ἐλεημοσύνη του. Ἂς προσέχει ὅμως ὅποιος ἐνεργεῖ ἔτσι, μήπως, ἐπειδὴ ἐνεργεῖ σὰν δοῦλος, μὲ τὴν κενοδοξία χάσει μαζὶ μὲ τὸ μισθὸ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐξουσίας ποὺ ἔχει.

ν΄. Ὅπως «ἡ πίστη εἶναι ὑπόσταση πραγμάτων ποὺ ἐλπίζομε»[9], ἔτσι ὑπόσταση τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ φρόνηση, καὶ τῆς ἀρετῆς ἡ ταπείνωση. Καὶ εἶναι θαῦμα, πῶς τὰ αὐτοτελῆ, χωρὶς αὐτὰ ποὺ τὰ συνοδεύουν, γίνονται ἀτελῆ.

να΄. «Ὁ Κύριος», λέγει, «εἴθε νὰ φυλάξει τὴν εἴσοδο καὶ τὴν ἔξοδό σου»[10], μὲ τὴν ἐγκράτεια δηλαδὴ στὰ φαγητὰ καὶ τὰ λόγια. Ὅποιος ἔχει ἐγκράτεια σχετικὰ ἀπὸ τὴν εἴσοδο καὶ τὴν ἔξοδο τῶν φαγητῶν καὶ τῶν λόγων, διαφεύγει ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὰ μάτια καὶ καταπραΰνει τὸ θυμὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν παραφροσύνη, πράγματα ποὺ πρέπει ὁ ἀγωνιστὴς περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ φροντίζει γι' αὐτά. Γιατὶ μ' αὐτὰ καὶ ἡ πράξη δυναμώνει, καὶ ἡ θεωρία στερεώνεται.

νβ΄. Μερικοὶ καταβάλλουν πολλὴ φροντίδα γιὰ τὴν εἴσοδο τῶν φαγητῶν, δείχνουν ὅμως ἀμέλεια γιὰ τὴν ἔξοδο τῶν λόγων. Αὐτοί, σύμφωνα μὲ τὸν Ἐκκλησιαστή, δὲν γνωρίζουν νὰ βγάζουν τὸν θυμὸ ἀπὸ τὴν καρδιά τους καὶ τὴν ἐπιθυμία ἀπὸ τὴ σάρκα τους[11], μὲ τὰ ὁποῖα δημιουργεῖται ἡ καθαρὴ καρδιὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ποὺ τὰ κάνει ὅλα καινούργια[12].

νγ΄. Ἡ λιτότητα τῶν φαγητῶν θὰ βρεθεῖ ὅταν ἡ ποιότητά τους εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσή τους, ἐνῶ οἱ ἀκατηγόρητοι λόγοι θὰ βρεθοῦν στὴν ποσότητα ποὺ εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴ σιωπή[13].

11. Ἐκκλ. 11, 10. 12. Ψαλμ. 50, 12.
13. «Ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε».

νδ΄. Πύρωσον τοὺς νεφροὺς σου ἀσιτίᾳ βρωμάτων, καὶ ἔτασον τὴν καρδίαν σου ἐγκρατείᾳ ῥημάτων, καὶ ἕξεις πρὸς ὑπηρεσίαν καλῶν τὸ ἐπιθυμητικόν τε καὶ θυμικόν.

νε΄. Ἡ μὲν τῶν ὑπογαστρίων ἡδονὴ καταπίπτει ἐν ἀσκουμένοις, τοῦ σώματος παρακμάσαντος, ἔτι δὲ παραμένει τοῦ φάρυγγος τῷ μὴ φθάσαντι ταύτην ἐνδίκως κολάσαι. Σπουδάσαι οὖν χρὴ διὰ τῆς αἰτίου, τοῦ αἰτιατοῦ τὸν ὀνειδισμὸν ἀποτρίψασθαι, ὡς ἂν μή, ξένος ἐκεῖσε τῆς κατὰ τὴν ἐγκράτειαν ἀρετῆς εὑρεθείς, αἰσχυνθῇς.

νς΄. Ἀναγκαῖον εἰδέναι τὸν ἀσκητήν, πότε καὶ τίσι βρώμασι δεῖ ὡς ἐχθρὸν τρέφειν τὸ σῶμα αὐτοῦ, πότε δὲ ὡς φίλον παρακαλεῖν καὶ πάλιν παραμυθεῖσθαι ὡς ἀσθενῆ, ἵνα μὴ λάθῃ τὰ μὲν τοῦ ἀσθενοῦς τῷ φίλῳ, τὰ δὲ τοῦ φίλου παρατιθεὶς τῷ ἐχθρῷ, καὶ ἑκατέρους ὡς σκανδαλίσας, καιρῷ πειρασμοῦ εὑρήσει πολεμοῦντας αὐτόν.

νζ΄. Ὅταν τῆς τρυφῆς τὴν τροφὴν ὁ τρεφόμενος προτιμοτέραν ποιήσηται, τότε ἡ τῶν δακρύων ἐπιδημήσασα χάρις αὐτῷ παρακαλεῖν ἄρχεται καὶ ἄλλης πάσης ἡδύτητος ἐπιλανθάνεσθαι, ὡς ἤδη τούτων καταποθείσης ἀσυγκρίτῳ ἡδύτητι.

νη΄. Τῷ μὲν πλατυνομένῳ συνεστάλη τὰ δάκρυα, ἐξεβλύθη δὲ ταῦτα, τῷ τὴν στενὴν ὁδὸν ἀγαπήσαντι.

νθ΄. Οὐκ ἔστιν λύπης ἐκτός, οὔτε ἁμαρτωλός, οὔτε δίκαιος, ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι μὴ πάντῃ ἀπέλιπεν τὸ κακόν, ὁ δὲ ὅτι οὔπω κατέλαβε τὸ ὄντως καλόν.

ξ΄. Τῶν ἐφ' ἡμῖν μὲν κατὰ δύναμιν ἀρεταὶ εὐχὴ καὶ σιωπή, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν δέ, ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ τῆς τοῦ σώματος κατα-

14. Κοινὸς παράγων καὶ στὰ τρία εἶναι τὸ πάθος. Ὅποιος λοιπὸν ἀγνοεῖ τὸ πάθος, ἀγνοεῖ καὶ τὰ τρία αὐτά.

νδ'. Θέρμανε τοὺς νεφρούς σου μὲ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ φαγητά, καὶ δοκίμασε τὴν καρδιά σου μ' ἐγκράτεια στοὺς λόγους, καὶ θὰ ἔχεις ὑπηρέτες γιὰ τὰ καλὰ ἔργα τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικό.

νε'. Ἡ ἡδονὴ τοῦ ὑπογάστριου μαραίνεται στοὺς ἀσκητὲς μὲ τὴν παρακμὴ τοῦ σώματος, ἐξακολουθεῖ ὅμως νὰ παραμένει ἡ ἡδονὴ τοῦ φάρυγγα σ' ὅποιον δὲν πρόλαβε νὰ τὴν τιμωρήσει δίκαια. Πρέπει λοιπὸν νὰ φροντίσεις νὰ ἀπαλείψεις τὴν κατηγορία τοῦ αἰτιατοῦ μὲ ἐκείνην ποὺ εἶναι αἰτία του, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖς ἐκεῖ ξένος ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῆς ἐγκράτειας καὶ ντραπεῖς.

νς'. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρει ὁ ἀσκητής, πότε καὶ μὲ ποιὰ φαγητὰ πρέπει νὰ τρέφει τὸ σῶμα του ὡς ἐχθρό του, καὶ πότε ὡς φίλο νὰ τὸν παρακαλεῖ καὶ πάλι νὰ τὸν παρηγορεῖ ὡς ἀσθενῆ, γιὰ νὰ μὴν παραθέτει λανθασμένα στὸν φίλο ἐκεῖνα ποὺ πρέπει στὸν ἀσθενῆ, καὶ στὸν ἐχθρὸ ἐκεῖνα ποὺ πρέπει στὸν φίλο, καὶ βρεῖ καὶ τοὺς δύο, ἐπειδὴ τοὺς σκανδάλισε, νὰ τὸν πολεμοῦν στὸν καιρὸ τοῦ πειρασμοῦ.

νζ'. Ὅταν αὐτὸς ποὺ τρώει θεωρήσει προτιμότερη ἀπὸ τὴν τρυφὴ τὴν τροφή, τότε θὰ ἐπιδημήσει σ' αὐτὸν ἡ χάρη τῶν δακρύων καὶ θ' ἀρχίσει νὰ παρακαλεῖ καὶ νὰ ξεχνᾶ κάθε ἄλλη γλυκύτητα, ἐπειδὴ ἤδη ἡ ἡδονὴ ἀπὸ αὐτὲς θὰ ἔχει καταποθεῖ μὲ ἀσύγκριτη γλυκύτητα.

νη'. Στερεύουν τὰ δάκρυα σ' ἐκεῖνον ποὺ βαδίζει μὲ τὶς ἀπολαύσεις, ἐνῶ ἀναβλύζουν σ' ὅποιον ἀγάπησε τὴ στενὴ ὁδό.

νθ'. Δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴ λύπη οὔτε ἁμαρτωλὸς οὔτε δίκαιος. Ὁ ἕνας ἐπειδὴ δὲν ἀπομακρύνθηκε τελείως ἀπὸ τὸ κακό, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε ἀκόμα τὸ πραγματικὸ καλό.

ξ'. Ἀπὸ τὶς ἀρετὲς ποὺ ἔχομε στὴν ἐξουσία μας εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ ἡ σιωπή, ἐνῶ ἐκεῖνες ποὺ δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τοῦ σώματος, εἶναι ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυ-

σκευῆς, νηστεία καὶ ἀγρυπνία εἰσίν. Ὅπερ οὖν τῷ ἀγωνιστῇ εὐληπτότερον, τοῦτο μετέρχεσθαι χρή.

ξα΄. Οἶκος μὲν εὐχῆς ἡ ὑπομονή· περικρατεῖται γὰρ ἐν αὐτῇ· χρῆμα δὲ ἡ ταπείνωσις· τρέφεται γὰρ δι᾿ αὐτῆς.

ξϐ΄. Λόγους μὴ καρτερῶν, ἐπαίνοις οὐ τιμηθήσῃ· πρὸ δὲ τῆς ἡδονῆς τὴν ὀδύνην ἀποσκοπῶν, ἐκφεύξῃ ταύτης τὸ λυπηρόν.

ξγ΄. Μὴ δεσμευθῇς τῷ μικρῷ, καὶ οὐ δουλεύσεις τῷ μείζονι· οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μεῖζον κακὸν πρὸς τοῦ μικροῦ διαπλάττεσθαι.

ξδ΄. Ἀφορῶν πρὸς τὰ μείζω, φοϐερὸς ἔσῃ τοῖς ἥττωσιν· εὐκαταφρόνητος δὲ τούτοις ὀφθείσῃ, πρὸς ἐκεῖνα ἀπειρηκώς.

ξε΄. Οὐ δυνήσῃ ἐπὶ τὰς μείζους φθάσαι τῶν ἀρετῶν, μὴ τῶν κατὰ δύναμιν καταλαϐὼν τὴν ἀκρότητα.

ξς΄. Ἐν οἷς κρατεῖ ἔλεος καὶ ἀλήθεια, ἐν ἐκείνοις καὶ πᾶν εἴ τι θεάρεστον. Ἡ μὲν γὰρ οὐδένα κρίνει ἐλέους χωρίς, τὸ δὲ φιλανθρωπεύεται ἐν οὐδενὶ ἀληθείας ἐκτός.

ξζ΄. Τῇ ἁπλότητι κερασάμενος τὴν ἐγκράτειαν, ἐν περιλήψει γενήσῃ τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος.

ξη΄. Οὐ κόψῃς πάντα τὰ πολεμοῦντά σε πάθη, εἰ μὴ πρότερον τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐτρέφοντο, ἐάσῃς ἀνήροτον.

ξθ΄. Οἱ μὲν τὴν τοῦ σώματος μόνον ὕλην ἐκκαθάραι σπεύ-

πνία. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ εἶναι γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ πιὸ εὐκολοκατόρθωτο, αὐτὸ πρέπει νὰ ἀσκεῖ.

ξα΄. Ἡ ὑπομονὴ εἶναι τὸ σπίτι τῆς προσευχῆς, γιατὶ περικλείεται σ' αὐτήν· ἀποτέλεσμά της ἡ ταπείνωση, γιατὶ τρέφεται ἀπὸ αὐτή.

ξβ΄. Ἂν δὲν ὑπομένεις τὰ λόγια, δὲν θὰ τιμηθεῖς μὲ ἐπαίνους, κι ἂν πρὶν ἀπὸ τὴν ἡδονὴ ἀποβλέπεις στὴν ὀδύνη, θὰ ξεφύγεις τὸν πόνο της.

ξγ΄. Νὰ μὴ δεθεῖς στὸ μικρὸ καὶ νὰ μὴ ὑποδουλωθεῖς στὸ μεγαλύτερο. Γιατὶ δὲν διαμορφώνεται τὸ μεγαλύτερο κακὸ πρὶν ἀπὸ τὸ μικρό.

ξδ΄. Ἀποβλέποτας στὰ μεγαλύτερα, θὰ γίνεις φοβερὸς στὰ κατώτερα, ἂν ὅμως ἀπαυδήσεις πρὸς τὰ μεγάλα, θὰ φανεῖς εὐκαταφρόνητος στὰ μικρά.

ξε΄. Δὲν θὰ μπορέσεις νὰ φτάσεις στὶς μεγαλύτερες ἀρετές, ἂν δὲν κατακτήσεις τὴν ἀκρότητα ἐκείνων ποὺ εἶναι στὶς δυνατότητές σου.

ξϛ΄. Σ' ὅποιους ἐπικρατεῖ ἔλεος κι ἀλήθεια, σ' αὐτοὺς ὑπάρχει καὶ κάθε τι θεάρεστο. Γιατὶ ἡ ἀλήθεια δὲν κρίνει κανένα δίχως εὐσπλαχνία, καὶ ὅπου δείχνεται φιλανθρωπία, πουθενὰ δὲν γίνεται δίχως τὴν ἀλήθεια.

ξζ΄. Ἂν προσμίξεις τὴν ἐγκράτεια μὲ τὴν ἁπλότητα, θὰ περιλάβεις ἀπὸ ἐκεῖ τὴ μακαριότητα.

ξη΄. Δὲν θὰ κόψεις ὅλα τὰ πάθη ποὺ σὲ πολεμοῦν, ἂν πρῶτα δὲν ἀφήνεις ἀκαλλιέργητη τὴ γῆ ποὺ τὰ τρέφει.

ξθ΄. Ἄλλοι ἐπιδιώκουν νὰ καθαρίσουν τὴν ὕλη τοῦ σώματος

δουσιν, οἱ δὲ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς μόνην τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν ἰσχὺν ἔλαβον, οἱ δὲ καὶ πρὸς τὸ πάθος, πρὸς δὲ τὴν ἐπιθυμίαν πάνυ ἐλάχιστοι.

ο'. Ὕλη πονηρά, σώματος μὲν ἐμπάθεια, ψυχῆς δὲ ἡδυπάθεια, προσπάθεια δὲ τοῦ νοός. Κατηγορεῖται δὲ τῆς μὲν ἀφή, τῆς δὲ αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις, τῆς δὲ τελευταίας ἐναντία διάθεσις.

οα'. Ὁ μὲν ἡδυπαθὴς πλησίον ἐστὶ τοῦ ἐμπαθοῦς, ὁ δὲ προσπαθὴς τοῦ ἡδυπαθοῦς· μακρὰν δὲ ἀμφοτέρων ὁ ἀπαθής.

οβ'. Ἐμπαθής ἐστιν ὁ τὸ ἁμαρτητικὸν ἔχων τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον, κἂν τέως μὴ ἁμαρτάνει ἐκτός. Ἡδυπαθὴς δὲ ὁ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἁμαρτίας ἔχων ἀσθενεστέραν τοῦ λογισμοῦ, κἂν πάσχῃ ἐντός. Προσπαθὴς δὲ ὁ τῇ ἐλευθερίᾳ, μᾶλλον δὲ τῇ δουλείᾳ τῶν μέσων, προσκείμενος· ἀπαθὴς δ' ἂν εἴη ὁ τούτων πάντων τὴν διαφορὰν ἀγνοῶν.

ογ'. Ἀπόλλυται ἐκ ψυχῆς ἐμπάθεια μὲν διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, ἡδυπάθεια δὲ δι' ἀγρυπνίας καὶ σιωπῆς, ἡ δὲ προσπάθεια διὰ ἡσυχίας καὶ προσοχῆς· ἀπάθεια δὲ συνίσταται ἐκ μνήμης Θεοῦ.

οδ'. Τῆς ἀπαθείας ἀπὸ χειλέων κηρία μέλιτος, οἷα οἱ λόγοι τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀποστάζουσι. Τίς οὖν ἀξιωθείη τοῖς χείλεσιν ἐκείνοις προσάψαι τὰ ἴδια, καὶ μασθῶν ἀνὰ μέσον αὐτῆς αὐλισθῆναι, καὶ ὀσμῆς ἡδείας μεταβαλεῖν ἱματίων ἐκείνης, τουτέστι νόμοις ἐνηδυνθῆναι τῶν ἀρετῶν, τῶν ὑπὲρ πάντα, φησί, τὰ ἀρώματα ὄντα τῆς αἰσθητῆς διαγνώσεως;

---

19. Ἑβρ. 12,1. Ρωμ. 12,12. Κολ. 4,2.
20. Ἆσμα Ἀσμ. 7,12. 21. Α' Τιμ. 6,8.

μόνο, ἐνῶ ἄλλοι καὶ τὴν ὕλη τῆς ψυχῆς. Γιατὶ οἱ πρῶτοι ἔλαβαν δύναμη μόνο γιὰ τὴν ἁμαρτία κατὰ τὴν πράξη, οἱ ἄλλοι καὶ γιὰ τὸ πάθος, ἐνῶ γιὰ τὴν ἐπιθυμία πάρα πολὺ λίγοι.

ο΄. Ὕλη πονηρὴ εἶναι ἡ παράδοση τοῦ σώματος στὰ πάθη, ἡ παράδοση τῆς ψυχῆς στὴν ἡδυπάθεια, καὶ ἡ προσκόλληση τοῦ σώματος στὸ νοῦ. Στὴν πρώτη ἀποδίδεται ἡ ἁφή, στὴ δεύτερη οἱ ὑπόλοιπες αἰσθήσεις, καὶ στὴν τελευταία ἡ ἀνόθευτη διάθεση.

οα΄. Ὁ ἡδυπαθὴς εἶναι δίπλα στὸν ἐμπαθῆ, ἐνῶ ὁ προσκολλημένος στὸ πάθος εἶναι κοντὰ στὸν ἡδυπαθῆ· μακριὰ κι ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι ὁ ἀπαθής.

οβ΄. Ἐμπαθὴς εἶναι ὅποιος ἔχει ἔντονη τὴν τάση τοῦ λογικοῦ γιὰ ἁμαρτία ἀκόμα, ἔστω κι ἂν προηγουμένως δὲν ἐξωτερικεύει τὴν τάση του αὐτή. Ἡδυπαθὴς πάλι εἶναι ὅποιος ἔχει τὴν ἐνέργεια τῆς ἁμαρτίας ἀσθενέστερη ἀπὸ τοὺς λογισμούς, ἔστω κι ἂν πάσχει ἐσωτερικά. Προσκολλημένος στὸ πάθος εἶναι ὅποιος πρόσκειται στὴν ἐλευθερία, ἢ καλύτερα στὴ δουλεία τῶν μέσων. Ἀπαθὴς θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὅποιος ἀγνοεῖ τὴ διαφορὰ ὅλων αὐτῶν[14].

ογ΄. Ἡ ἐμπάθεια ἀπαλείφεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ μὲ τὴ νηστεία καὶ τὴν προσευχή, ἡ ἡδυπάθεια μὲ τὴν ἀγρυπνία καὶ τὴ σιωπή, ἐνῶ ἡ προσκόλληση στὰ πάθη μὲ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν προσοχή. Ἡ ἀπάθεια κατορθώνεται μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ.

οδ΄. Ἀπὸ τὰ χείλη τῆς ἀπάθειας σταλάζουν κηρῆθρες ἀπὸ μέλι ὅπως εἶναι οἱ λόγοι τῆς αἰώνιας ζωῆς[15]. Ποιὸς λοιπὸν θὰ γίνει ἄξιος νὰ ἑνώσει μ' ἐκεῖνο τὰ χείλη τὰ δικά του, καὶ νὰ ἀγρυπνήσει ἀνάμεσα στοὺς μαστοὺς ἐκείνης καὶ νὰ νιώσει τὴ γλυκιὰ εὐωδιὰ τῶν ρούχων ἐκείνης[16], νὰ νιώσει δηλαδὴ μέσα του ἡδονὴ ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν ἀρετῶν, αὐτοῦ, λέγει, ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ἀρώματα ποὺ χαρακτηρίζουν τὶς αἰσθήσεις;

---

15. Παροιμ. 6, 23. Ἆσμα Ἀσμ. 4, 11. Ἰω. 6, 69.
16. Ἆσμα Ἀσμάτων 4, 11.

οε΄. Τοῦ μὲν ὁρωμένου σώματος πᾶσα ψυχὴ γυμνωθήσεται, τοῦ δὲ τῆς ἁμαρτίας οἱ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ὀλίγοι τῶν ἡδέων προσαπολαύσαντες.

ος΄. Νεκροὶ μὲν ἐκ ζώντων πάντες ὀφθήσονται, νεκρωθήσονται δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ μόνοι οἱ ἐκ διαθέσεως ταύτην μισήσαντες.

οζ΄. Τίς ἑαυτὸν πρὸ τοῦ κοινοῦ θανάτου τοῦ σώματος ἴδοι τῆς ἁμαρτίας γυμνόν; Καὶ τίς ὁ γνοὺς αὐτόν τε καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν, ὁποία ἐστὶ πρὸ τῆς μελλούσης γυμνώσεως;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ψυχὴν ἔρωτι νυμφικῷ τετρωμένην,
Εὐχὴ συνάπτειν οἶδεν ὧδε νυμφίῳ.

η΄. Τοῦ αἰσθητοῦ τε καὶ νοεροῦ φωτὸς ἡ λογικὴ ἐν μεθορίῳ κειμένη ψυχή, διὰ μὲν τούτου ὁρᾶν καὶ πράττειν τὰ τοῦ σώματος ἐπετράπη, δι' ἐκείνου δὲ τὰ τοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἠμαυρώθη μὲν αὐτῇ ἐκεῖνο, ἐτρανώθη δὲ τοῦτο, διὰ τὴν ἀρχῆθεν συνήθειαν, εἰ μὴ ὅλως μετὰ τοῦ νοεροῦ ἐν τῇ εὐχῇ γένηται, ὁλικῶς τοῖς θείοις ἐνατενίζειν οὐ δύναται. Ἀνάγκη δὲ εἶναι αὐτὴν ἐν μεταιχμίῳ σκότους καὶ φωτός, κατὰ σχέσιν μὲν τούτου, κατὰ δὲ φαντασίαν ἐκείνου ἀναστρεφομένην.

οθ΄. Συμπαραμενέτω τῷ νῷ ἡ εὐχή, ὡς ἐν ἡλίῳ ἀκτίς, ἧς ἄνευ αἱ κατ' αἴσθησιν μέριμναι, οἷά τινες ἄνυδροι νεφέλαι περιπετόμεναι, τὸν νοῦν εἴργουσι τῆς οἰκείας λαμπρότητος.

π΄. Ἔνδον τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν στενῆς πύλης νοῦς παθη-

οε΄. Ἀπὸ τὸ ὁρατὸ σῶμα θὰ γυμνωθεῖ κάθε ψυχή, ἐνῶ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας οἱ λίγοι ποὺ δοκίμασαν τὴν ἀπόλαυση τῶν εὐχάριστων τῆς ἐδῶ ζωῆς.

οϛ΄. Ὅλοι θὰ ἰδωθοῦν νεκροὶ ἀπὸ ζωντανούς, θὰ γίνουν ὅμως νεκροὶ γιὰ τὴν ἁμαρτία μόνο ἐκεῖνοι ποὺ τὴ μίσησαν μὲ τὴν ψυχή τους.

οζ΄. Ποιὸς πρὶν ἀπὸ τὸν κοινὸ θάνατο θὰ δεῖ τὸν ἑαυτό του γυμνὸ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας; Καὶ ποιὸς θὰ ἀντιληφθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ μελλοντικὴ γύμνωση ποιὸς εἶναι αὐτὸς καὶ ἡ ἴδια του ἡ φύση;

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Τὴν ψυχὴ τὴν πληγωμένη ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ νυμφίου γνωρίζει ἡ προσευχὴ νὰ τὴν ἑνώνει μὲ τὸν νυμφίο ὡς ἑξῆς

οη΄. Ἡ λογικὴ ψυχή, ποὺ βρίσκεται στὸ μεταίχμιο τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ φωτός, μὲ τὸ πρῶτο ἔλαβε τὴν ἱκανότητα νὰ βλέπει καὶ νὰ πράττει μὲ τὸ σῶμα, ἐνῶ μὲ τὸ δεύτερο νὰ ἐνεργεῖ τὰ πνευματικά. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ δεύτερο ἀμαυρώθηκε καὶ αὐξήθηκε τὸ πρῶτο φῶς ἐξαιτίας τῆς παλαιᾶς συνήθειας, ἂν τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς δὲν ταυτιστεῖ τελείως μὲ τὸ νοερό, δὲν μπορεῖ νὰ ἀτενίζει ἀκέραια τὰ θεῖα. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ κινεῖται ἀνάμεσα στὸ σκότος καὶ τὸ φῶς, ἐπειδὴ μὲ τὸ φῶς ἔχει σχέση καὶ τὸ σκότος τὸ φαντάζεται.

οθ΄. Νὰ παραμένει ἡ προσευχὴ μέσα στὸ νοῦ, ὅπως ἡ λάμψη μέσα στὸν ἥλιο, χωρὶς τὴν ὁποία οἱ σχετικὲς μὲ τὴν αἴσθηση μέριμνες, τριγυρίζοντάς την σὰν κάποια στεγνὰ σύννεφα, ἐμποδίζουν τὸ νοῦ ἀπὸ τὴ λαμπρότητά του.

π΄. Ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη τῆς προσευχῆς δὲν μπορεῖ νὰ περάσει

τικὸς οὐ δύναται εἰσελθεῖν πρὸ τοῦ τὴν κατὰ σχέσιν ἀπολιπεῖν μέριμναν, περὶ δὲ τὰ περισκήνια ἐκείνης ὀδυνηθήσεται διὰ παντὸς ἀσχολούμενος.

πα΄. Δύναμις μὲν εὐχῆς πεῖνα βρωμάτων ἑκούσιος, πείνης δὲ τὸ μήτε ὁρᾶν μήτε ἀκούειν, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, τῶν ἐγκοσμίων οὐδέν. Τούτων ὁ μὴ ποιούμενος πρόνοιαν, τὸ μὲν τῆς νηστείας οὐκ ἐστερέωσεν οἰκοδόμημα, τὸ δὲ τῆς εὐχῆς ἐν αὐτῇ περιρραγῆναι ἐποίησεν.

πβ΄. Ἀπέριττος εἰ μὴ ἐκ πάντων ὁ νοῦς κατ᾽ αἴσθησιν γένηται, ἀνωφερὴς γενέσθαι οὐ δύναται καὶ τὸ οἰκεῖον γνωρίσαι ἀξίωμα.

πγ΄. Ἔξω μὲν ποιεῖται τῆς ψυχῆς ἡ εὐχὴ πάντας τοὺς ἐχθραίνοντας αὐτῇ λογισμούς, δυναμουμένη τοῖς δάκρυσιν, ἀντεισάγει δὲ τούτους ὁ μετεωρισμὸς τοῦ νοός, νόμῳ εὐτραπελίας ἐνδυναμούμενος, ἣν ὁ ἐξορίζων, συνεξόριστον καὶ τὸ παναίτιον πεποίηκε τῆς παρρησίας κακόν.

πδ΄. Ἡμέρας μὲν σύμβολον ἡ νηστεία, διὰ τὸ ἔκδηλον, νυκτὸς δὲ διὰ τὸ ἄδηλον ἡ εὐχή. Ἑκατέραν οὖν τούτων ἐν ἑκατέρᾳ ἐνδίκως ὁ μετερχόμενος, πρὸς τὴν τῶν κατασκόπων ἀπαντήσεται πόλιν, «ἐν ᾗ ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμὸς ἐν Χριστῷ».

πε΄. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία καὶ σωματικοῦ ἔργου ἐκτὸς συνίστασθαι πέφυκε. Μακάριος οὖν ὁ κρείσσονα τοῦ ἐνύλου ἔργου τὴν ἄϋλον ἡγησάμενος ἐργασίαν. Δι᾽ αὐτῆς γὰρ τὴν τοῦ ἔργου ἐπλήρωσεν ἔλλειψιν, ζήσας τὴν κεκρυμμένην ζωὴν τῆς εὐχῆς καὶ φανερὰν τῷ Θεῷ.

---

17. Ἐννοεῖ τῇ Σιών.

νοῦς παθητικός, πρὶν ἐγκαταλείψει τὴν μέριμνα αὐτῶν μὲ τὰ ὁποῖα σχετίζεται. Θὰ δοκιμάσει ὅμως ὀδύνη αἰώνια, ἂν ἀσχολεῖται τριγυρίζοντας γύρω ἀπὸ αὐτήν.

πα΄. Δύναμη τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ ἑκούσια πείνα τῶν φαγητῶν, ἐνῶ τῆς πείνας δύναμη εἶναι οὔτε νὰ βλέπει κανεὶς οὔτε ν' ἀκούει κανένα ἐγκόσμιο, ἐκτὸς ἂν εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη. Ὅποιος δὲν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτά, δὲν στερεώνει τὸ οἰκοδόμημα τῆς νηστείας καὶ κάνει ἐπιπλέον νὰ ραγίζει τὸ οἰκοδόμημα τῆς προσευχῆς·

πβ΄. Ἂν δὲν ἀπαλλαγεῖ ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ μέριμνα ὅλων τῶν αἰσθητῶν, δὲν μπορεῖ ν' ἀποκτήσει τὴν τάση πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ νὰ γνωρίσει τὴν ἀξία του.

πγ΄. Ἡ προσευχὴ διώχνει ἀπὸ τὴν ψυχὴ ὅλους τοὺς ἐχθρικοὺς σ' αὐτὴν λογισμούς, δυναμώνοντας μὲ τὰ δάκρυα, τοὺς ξαναβάζει ὅμως σ' αὐτὴν ἡ πλάνη τοῦ νοῦ, ποὺ δυναμώνει μὲ τὸ νόμο τῆς εὐτραπελίας, τὴν ὁποία ὅποιος τὴν ἐξορίζει, ἐξορίζει μαζί της καὶ τὸ μοναδικὸ αἴτιο ὅλων, τὸ κακὸ τῆς παρρησίας (ἐλευθεροστομίας).

πδ΄. Ἡ νηστεία εἶναι σύμβολο τῆς ἡμέρας, ἐπειδὴ εἶναι φανερή, ἐνῶ ἡ προσευχὴ εἶναι σύμβολο τῆς νύχτας, ἐπειδὴ δὲν εἶναι φανερή. Ὅποιος λοιπὸν χρησιμοποιεῖ σωστὰ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς τὸν κατάλληλο χρόνο, θὰ συναντήσει τὴν πόλη τῶν κατασκόπων[17], «ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπουσιάζει ἡ ὀδύνη, ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμός»[18] μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ.

πε΄. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία συντελεῖται συνήθως καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σωματικὸ ἔργο. Μακάριος λοιπὸν εἶναι ὅποιος θεώρησε τὴν ἄυλη ἐργασία ἀνώτερη ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ἔργο. Γιατὶ μ' αὐτὴν ἀναπλήρωσε τὴν ἔλλειψη τοῦ ἔργου, ἀφοῦ ἔζησε τὴν κρυφὴ ζωὴ τῆς προσευχῆς καὶ φανερὴ στὸν Θεό.

18. Ἠσ. 51, 11.

πς΄. Ὑπομένειν μὲν ἡμᾶς τῇ πίστει παρακαλεῖ ὁ Ἀπόστολος, χαίρειν τῇ ἐλπίδι, τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν, ἵνα τὸ τῆς χαρᾶς ἡμῖν παραμείνῃ καλόν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἄρα ὁ μὴ ὑπομένων οὐ πιστός, ὁ δὲ οὐ χαίρων οὐκ εὔελπις· ἀπεβάλετο γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς χαρᾶς προσευχήν, ἐν τῷ μὴ προσκαρτερεῖν ἐν αὐτῇ.

πζ΄. Εἰ τοῖς ἐγκοσμίοις λογισμοῖς ὁ νοῦς ἐξ ἀρχῆς συναναστραφεὶς τοσαύτην ἐν αὐτοῖς τὴν φιλίαν ἐκτήσατο, ὁπόσην οὐκ ἂν οἰκειότητα σχῇ ἐν εὐχῇ συνεχεῖ; Καὶ γὰρ ἐν οἷς, φησί, χρονίζει, ἐν αὐτοῖς καὶ πλατύνεσθαι εἴωθεν.

πη΄. Ὥσπερ τοῦ ἰδίου οἰκητηρίου πάλαι διαιρεθεὶς ὁ νοῦς τῆς ἐκείνου λαμπρότητος ἐπελάθετο, οὕτω δεῖ τοῦτον αὖθις ἐν λήθῃ τῶν ὧδε γενόμενον, πρὸς ἐκείνην ἀναδραμεῖν δι' εὐχῆς.

πθ΄. Καθάπερ νήπιον πρὸς μαστοὺς ἐναποψυγέντας μητρός, οὕτως εὑρεθήσεται νοῦς πρὸς εὐχὴν τὴν μὴ δυναμένην παρακαλέσαι αὐτόν· πρὸς δὲ τὴν ἄλλως ἔχουσαν, ὡς παιδίον τὸ ὑφ' ἡδονῆς ἐναφυπνοῦν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς.

ϟ΄. «Ἐκεῖ», φησίν, ἐν τῇ πενθίμῳ δηλονότι εὐνῇ τῆς ἐναρέτου ζωῆς, κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι φήσειε νύμφην καὶ ἡ εὐχὴ πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἐραστήν, «δώσω τοὺς μαστούς μου σοί, εἰ ὁλικῶς μοι διατεθῇς».

ϟα΄. Φιλίαν πρὸς τὴν εὐχὴν οὐ δύναται κτήσασθαι, ὁ μὴ πᾶσαν ὕλην ἀπαρνησάμενος, πλὴν τροφῆς καὶ σκέπης. Ἔξω τῶν ἄλλων γενοῦ ἐν εὐχῇ, ὁ θέλων μετὰ μόνου γενέσθαι τοῦ νοῦ.

---

20. Ἆσμα Ἀσμ. 7,12.

πς'. Μᾶς προτρέπει ὁ Ἀπόστολος «νὰ ὑπομένομε στὴν πίστη, νὰ χαίρομε μὲ τὴν ἐλπίδα, νὰ ἔχομε καρτερία στὴν προσευχή»[19], γιὰ νὰ παραμείνει σ' ἐμᾶς τὸ ἀγαθὸ τῆς χαρᾶς. Κι ἂν εἶναι ἔτσι, ὅποιος δὲν ὑπομένει δὲν εἶναι πιστός, κι ὅποιος δὲν χαίρεται δὲν εὐελπιστεῖ· γιατὶ ἔχασε τῆς χαρᾶς τὴν αἰτία, τὴν προσευχή, μὲ τὸ νὰ μὴν δείχνει ὑπομονὴ καὶ καρτερία σ' αὐτήν.

πζ'. Ἔχοντας συναναστραφεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ νοῦς τοὺς ἐγκόσμιους λογισμούς, ἀπέκτησε τόση φιλία μαζί τους, ὅση οἰκειότητα δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀποκτήσει μὲ ἀδιάκοπη προσευχή. Γιατὶ σὲ ὅποια, λέγει, παραμένει κανένας πολὺ χρόνο, γι' αὐτὰ συνήθως περηφανεύεται.

πη'. Ὅπως ὅταν στὴν ἀρχὴ ἀποχωρίστηκε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κατοικητήριό του, λησμόνησε τὴ λαμπρότητά του, ἔτσι πρέπει αὐτὸς πάλι, ἀφοῦ λησμονήσει τὰ ἐδῶ, νὰ ἐπιστρέψει σ' ἐκείνην μὲ τὴν προσευχή.

πθ'. Ὅπως τὸ νήπιο νιώθει στοὺς ξεραμένους μαστοὺς τῆς μητέρας του, ἔτσι θὰ βρεθεῖ κι ὁ νοῦς στὴν προσευχὴ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἱκανοποιήσει. Ἐνῶ στὴ διαφορετικὴ περίπτωση εἶναι σὰν παιδί, ποὺ μὲ ἡδονὴ κοιμᾶται στὴν ἀγκαλιά της.

ϟ'. «Ἐκεῖ», λέγει, στὸ πένθιμο δηλαδὴ κρεββάτι τῆς ἐνάρετης ζωῆς, θὰ μιλήσει ὅπως ἡ νύμφη στὸ Ἆσμα καὶ ἡ ὑπόσχεσή της πρὸς τὸν ἀγαπημένο της θὰ λέγει, «θὰ σοῦ δώσω τοὺς μαστούς μου»[20], ἂν μοῦ ἀφιερωθεῖς ὁλόκληρος.

ϟα'. Δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει φιλία στὴν προσευχὴ ὅποιος δὲν ἀπαρνηθεῖ κάθε ὑλικό, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τροφὴ καὶ τὴ στέγη[21]. Τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ ὅλα, ἐσὺ ποὺ θέλεις νὰ βρεθεῖς μόνος μὲ τὸ νοῦ σου.

21. Α' Τιμ. 6,8.

ϟβ΄. Τοῦ θεοφιλοῦς μαρτύριον εὐχὴ μονολόγιστος, λόγος δὲ καίριος ἔμφρονος λογισμοῦ· μονοειδὴς δὲ γεῦσις τῆς ἐλευθέρας εἴη αἰσθήσεως. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς τρισὶν ἐρρῶσθαι τὰ τῆς ψυχῆς λέγεται.

ϟγ΄. Λειανθῆναι δεῖ καλῶς καὶ ἀπαλυνθῆναι, ὥσπερ τῶν παίδων, τὴν φύσιν τοῦ εὐχομένου, ὡς ἂν κατὰ τὴν ἐκείνων, εὐείκτως δέξηται τὴν ἐκ τῆς εὐχῆς ἐνταττομένην ἀνάπτυξιν. Διὸ μὴ ἀμέλει, ὁ συναφθῆναι ταύτῃ φιλῶν.

ϟδ΄. Οὐ πάντες τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐν εὐχῇ κέντηνται· ἄλλος μὲν ἄλλον, καὶ ἄλλος δὲ ἕτερον. Ὁ μὲν γὰρ εὔχεται, εἰ οἷόν τε μετὰ τῆς εὐχῆς εἶναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ πάντοτε καὶ πρὸς τὸ ὑπεραναβῆναι αὐτῆς, ὁ δὲ ἵνα μὴ λογισμοῖς ἐν αὐτῇ περικόπτηται. Πάντες δὲ εὔχονται ἢ συντηρηθῆναι ἐν ἀγαθοῖς, ἢ μὴ συναπαχθῆναι κακοῖς.

ϟε΄. Εἰ ἐξ αὐτῆς, οὐδεὶς ἀταπείνωτος (συντρίβεται γὰρ ὁ ἐν ταπεινώσει εὐχόμενος)· οὐκ ἄρα ἐν ταπεινώσει προσεύχεται ὁ ἔξωθεν θρασυνόμενος.

ϟϛ΄. Πρὸς τὴν χήραν, τὴν πρὸς τὸν ὠμὸν τὴν δίκην κινοῦσαν κριτήν, ἀφορῶν ὁ εὐχόμενος, οὐκ ἐκκακίσῃς διὰ τὴν βραδυτῆτα τῶν ἀγαθῶν τῆς εὐχῆς.

ϟζ΄. Οὐ παραμείνῃ σοι εὐχή, τῷ πρὸς τὰ συλλογιζόμενα ἔσωθεν καὶ ὁμιλούμενα ἔξωθεν ἐμβραδύνοντι· ἡ αὐτὴ δὲ ὀφθήσεται ὑποστρέφουσα τῷ δι᾿ αὐτὴν ὑποτεμνομένῳ τὰ πλείονα.

ϟη΄. Εἰς λαγόνας ψυχῆς εἰ μὴ εἰσδύνουσι τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, οὐκ ἂν εἰς τὰς τοῦ προσώπου σιαγόνας τὰ δάκρυα περικλυσθῆναι συγχωρηθήσονται.

22. Ὁ Ἡσύχιος ἐξηγεῖ ‘μονόκλονος’. Καὶ σημειώνει ὁ Λατίνος μεταφραστὴς *obscurum per obscurius*. Ἴσως τὸ δικό μας μονοστόχαστος ἀποδίδει καλύτερα.

ϟϐ΄. Μαρτυρεῖ θεοφιλῆ νοῦ ἡ μονολόγιστη[22] προσευχή, ὁ καίριος λόγος τοῦ φρόνιμου λογισμοῦ, καὶ ἡ ἁπλῆ καὶ μόνη γεύση τῆς ἐλεύθερης αἴσθησης. Μ' αὐτὰ τὰ τρία λοιπὸν παίρνει δύναμη ἡ ψυχή.

ϟγ΄. Ἡ φύση τοῦ προσευχόμενου πρέπει νὰ λειανθεῖ καλὰ καὶ ν' ἁπαλύνει ὅπως τῶν παιδιῶν, ὥστε ὅπως ἐκεῖνα νὰ δεχθεῖ χωρὶς ἀντίσταση τὴν ἐξήγηση ποὺ ἐναποθέτεται ἀπὸ τὴν προσευχή. Γι' αὐτὸ μὴν ἀμελεῖς ἐσὺ ποὺ θέλεις νὰ ἑνωθεῖς μ' αὐτήν.

ϟδ΄. Δὲν ἔχουν ὅλοι τὸν ἴδιο σκοπὸ στὴν προσευχή, ἀλλὰ ὁ καθένας ἔχει καὶ διαφορετικό. Ὁ ἕνας προσεύχεται, ἂν εἶναι δυνατό, νὰ εἶναι πάντοτε μὲ τὴν προσευχὴ ἡ καρδιά του καὶ νὰ ξεπεράσει κατὰ κάποιον τρόπο τὰ ὅρια της. Ὁ ἄλλος γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζεται κατ' αὐτὴν ἀπὸ λογισμούς. Καὶ ὅλοι προσεύχονται ἢ νὰ κρατηθοῦν μέσα στὰ ἀγαθὰ ἢ νὰ μὴν παρασυρθῦν ἀπὸ τὰ φαῦλα.

ϟε΄. Ἂν δὲν βγαίνει ἀπὸ τὴν προσευχὴ κάποιος μὲ ταπείνωση (γιατὶ συντρίβεται ὅποιος προσεύχεται μὲ ταπείνωση), ἄρα δὲν προσεύχεται μὲ ταπείνωση, ὅποιος δείχνει ἔξω θρασύτητα.

ϟϛ΄. Ἀποβλέποντας, ἐσὺ ποὺ προσεύχεσαι, στὴ χήρα ποὺ κίνησε δίκη κατὰ τοῦ σκληροῦ δικαστῆ[23], δὲν θὰ ἀγανακτήσεις γιὰ τὴν καθυστερημένη ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν τῆς προσευχῆς.

ϟζ΄. Δὲν θὰ παραμείνει σ' ἐσένα προσευχὴ ποὺ καθυστερεῖ στοὺς ἐσώτερους λογισμοὺς καὶ στοὺς λόγους ποὺ προφέρεις. Ἡ ἴδια ὅμως θὰ δεῖς νὰ ἐπιστρέφει σ' ὅποιον γιὰ χάρη της περικόπτει τὰ περισσότερα.

ϟη΄. Ἂν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς δὲν εἰσχωροῦν στὰ βάθη τῆς ψυχῆς, δὲν θὰ ἐπιτραπεῖ στὰ δάκρυα νὰ κατακλύσουν τὸ πρόσωπο.

---

23. Λουκᾶ 18, 3.

ϟθ΄. Ἀνατέλλουσι γεωργῷ μὲν τὰ δάκρυα, μὴ κατ' ὄψιν τῶν σπερμάτων ῥιφέντων τῆς γῆς, μοναχῷ δὲ τὰ δάκρυα ἀναβλύζουσιν, οὐκ ἀπονητὶ μετερχομένῳ τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς.

ρ΄. Κλεὶς οὐρανῶν βασιλείας εὐχή. Ταύτην ὁ κατέχων ὡς δεῖ, ὁρᾷ τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς φίλοις αὐτῆς. Μόνα δὲ τὰ παρόντα περισκοπεῖ ὁ παρρησίαν ἐν ἐκείνῃ μὴ ἐσχηκώς.

ρα΄. Οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐν καιρῷ τῆς εὐχῆς μετὰ παρρησίας λέγειν πρὸς τὸν Θεόν, «Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου, σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως», εἰ μὴ διελίας καὶ ῥαθυμίας, πολυυπνίας τε καὶ ἀδηφαγίας, ἐξ ὧν τὸ πταίειν, ἐπιθυμίᾳ τῶν κρειττόνων ἀπορραγῇ.

ρβ΄. Ἔξω τοῦ πρώτου καταπετάσματος ἵσταται ὁ ἐν εὐχῇ ῥεμβόμενος, ἔνδοθεν γίνεται ὁ μονολόγιστον ἐξανύων αὐτήν. Μόνος δὲ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων παρέκυψεν ὁ μετὰ τῆς εἰρήνης τῶν φυσικῶν λογισμῶν καὶ τὰ περὶ τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης διασκεπτόμενος, καί τινος ἐκεῖθεν φωτοφανείας καταξιούμενος.

ργ΄. Ὁπόταν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν σχολάσασα ᾖ ἡ ψυχή, τότε οἷά τις φλὸξ περικυκλώσασα ταύτην, ὡς σίδηρον καθάπαξ τῷ πυρὶ πεπυρακωμένην ὅλην καθίστησι, καὶ ἔστι ψυχὴ μὲν ἡ αὐτή, οὐκέτι δὲ καὶ ἁπτή, ὡς οὐδὲ ὁ πυρακτωθεὶς σίδηρος ταῖς ἔξωθεν ἐπαφαῖς.

ρδ΄. Μακάριος ὁ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ οὕτωσὶ θεωρηθῆναι ἀξιωθείς, καὶ τὸν αὐτόν, φύσει πήλινον ἀνδριάντα, χάριτι πύρινον κατιδών.

ρε΄. Τοῖς μὲν εἰσαγομένοις οἷά τις δεσπότης ὁ νόμος ἐπίκει-

ϟθ΄. Τρέχουν τὰ δάκρυα τοῦ γεωργοῦ, ὅταν δὲν βλέπει τοὺς σπόρους ποὺ σπάρθηκαν στὴ γῆ, ἐνῶ τοῦ μοναχοῦ τὰ δάκρυα ἀναβλύζουν, ὅταν ἐφαρμόζει ὄχι χωρὶς πόνο τοὺς λόγους τῆς προσευχῆς.

ρ΄. Ἡ προσευχὴ εἶναι τὸ κλειδὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὅποιος τὴν κατέχει ὅπως πρέπει, βλέπει τὰ ἀγαθὰ ποὺ προορίζονται στοὺς φίλους της. Κι ὅποιος δὲν ἔχει ἀποκτήσει παρρησία κατ' αὐτήν, κοιτάζει μόνο τὰ παρόντα ὁλόγυρά του.

ρα΄. Δὲν μπορεῖ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς νὰ λέγει ὁ νοῦς μὲ παρρησία στὸν Θεό, «ἔσπασες τὰ δεσμά μου, θὰ σοῦ προσφέρω θυσία αἰνέσεως»[24], ἂν δὲν ἀποσπασθεῖ, ἀπὸ ἐπιθυμία τῶν ἀνωτέρων, ἀπὸ τὴ δειλία, τὴ ραθυμία, τὴν πολυυπνία καὶ τὴν ἀδηφαγία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται τὰ σφάλματα.

ρβ΄. Ὅποιος προσεύχεται ἀφηρημένα, στέκεται ἔξω ἀπὸ τὸ πρῶτο καταπέτασμα· εἰσέρχεται μέσα ὅποιος τὴν ἐκτελεῖ μονολόγιστα. Ἐνῶ στὰ Ἅγια τῶν ἁγίων σκύβει ἐκεῖνος μόνο ποὺ μαζὶ μὲ τὴν εἰρήνη τῶν φυσικῶν λογισμῶν ἐξετάζει καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οὐσία ποὺ ὑπερέχει κάθε νοῦ, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀξιώνεται νὰ λάβει κάποιο φωτισμό.

ργ΄. Ὅταν σχολάσει ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ ἡ ψυχή, τότε, σὰ νὰ τὴν περικυκλώνει κάποιο φῶς, τὴν καθιστᾶ ὁλόκληρη πυρακτωμένη ὅπως τὸ σίδηρο ἀπὸ τὴ φωτιά. Καὶ εἶναι ἡ ψυχὴ βέβαια ἡ ἴδια, δὲν ἀγγίζεται ὅμως πιά, ὅπως οὔτε ὁ πυρακτωμένος σίδηρος δέχεται ἐξωτερικὴ ἐπαφή.

ρδ΄. Μακαρισμένος εἶναι ὅποιος στὴ ζωὴ αὐτὴ ἀξιωθεῖ νὰ ἰδωθεῖ μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, καὶ ν' ἀντικρύσει τὸν ἴδιο τὸν πήλινο ἀνδριάντα πυρακτωμένο ἀπὸ τὴ θεία χάρη·

ρε΄. Στοὺς πρωτοεισερχόμενους ἐπιβάλλεται ὁ νόμος τῆς προσ-

ται τῆς εὐχῆς, τοῖς προκόψασι δὲ ὡς ἔρως ὁ συνελαύνων πεινῶντα καθάπερ πολυτελῆ πρὸς ἑστίασιν.

ρϛʹ. Τοῖς καλῶς τὴν πρακτικὴν μετερχομένοις, ποτὲ μὲν ἡ εὐχή, νεφέλη καθάπερ ἐπισκιάζουσα, τοὺς καυστικοὺς ἀπείργει ἐξ αὐτῶν λογισμούς, ποτὲ δὲ σταγόνας οἷα δακρύων τούτοις ἐπιψεκάζουσα, δείκνυσι τὰ πνευματικὰ θεωρήματα.

ρζʹ. Ὠδὴ μὲν ἥδυσμα κιθάρας τῆς κρουομένης ὑπό τινος ἔξωθεν εὑρεθήσεται, ψυχὴ δὲ μὴ συνερχούσης αὐτῇ ἐν εὐχῇ τῆς ἐν πνεύματι μυστικῆς προσφωνήσεως, εὐκατάνυκτος οὐ πέφυκε δείκνυσθαι. Τὸ γάρ, «Τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν», καὶ τὰ ἑξῆς, εἰς τοῦτο ἐνάγει τὸν προσευχόμενον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Φωτίζεται νοῦς γνωστικῆς θεωρίας
Πρὸς ὕψος ἀρθείς, τοῖσδ' ἐπεντυχὼν λόγοις.

ρηʹ. Ἀναγκαῖον εἰδέναι τὸν γνωστικὸν πότε ὁ νοῦς αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν τῶν νοημάτων ἐστίν, πότε δὲ εἰς τὴν τῶν λογισμῶν, καὶ πότε εἰς τὴν κατ' αἴσθησιν. Καὶ ἐν ταύτῃ πάλιν, εἰ ἐν τοῖς κατὰ καιρόν, ἢ ἐν τοῖς παρὰ καιρὸν μᾶλλον εὑρίσκεται.

ρθʹ. Ἐν νοήμασιν οὐκ ὢν ὁ νοῦς, ἐν λογισμοῖς πάντως ἐστίν· ἐν λογισμοῖς δὲ ὤν, ἐν νοήμασιν οὐκ ἔστιν. Ἐν δὲ τῇ αἰσθήσει γενόμενος, μετὰ πάντων ἐστίν.

ριʹ. Διὰ τοῦ νοήματος μὲν ὁ νοῦς διέρχεται πρὸς τὰ νοητά·

---

25. Ἐξ. 14, 19.

ευχῆς σὰν κάποιος δεσπότης, ἐνῶ στοὺς προχωρημένους σὰν ἔρωτας, ποὺ ὁδηγεῖ μὲ σπουδή, σὰν σὲ πλούσιο φαγοπότι, τὸν πεινασμένο.

ϙϛ΄. Ὅσοι ἀσκοῦν τὴν πρακτικὴ ζωὴ σωστά, ἄλλοτε τοὺς ἐπισκιάζει σὰν νεφέλη[25] ἡ προσευχὴ κι ἐμποδίζει ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς καυστικοὺς λογισμούς, κι ἄλλοτε ραντίζοντάς τους μὲ κάποιες σταγόνες δακρύων δείχνει τὰ πνευματικά της θεωρήματα.

ϙζ΄. Ἡ ὠδὴ εἶναι ὁ γλυκὸς ἦχος τῆς κιθάρας ποὺ τὴν κρούει κάποιος ἀπ᾽ ἔξω· ψυχὴ ὅμως ποὺ δὲν συνεργεῖ μαζί της στὴν προσευχὴ ἢ μυστικὴ πνευματικὴ προσφώνηση, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴ δοῦμε γεμάτη κατάνυξη. Γιατὶ σ᾽ αὐτὸ ὁδηγεῖ τὸν προσευχόμενο ὁ λόγος, «Δὲν ξέρομε πῶς νὰ προσευχηθοῦμε ὅπως πρέπει»[26], καὶ τὰ ἑξῆς.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Φωτίζεται ὁ νοῦς ποὺ στῆς γνωστικῆς θεωρίας
τὸ ὕψος ἀνέβηκε, ὅταν ἐνσκήπτει σ᾽ αὐτοὺς τοὺς λόγους.

ϙη΄. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζει ὁ γνωστικός, πότε ὁ νοῦς του βρίσκεται στὴ χώρα τῶν νοημάτων, πότε στὴ χώρα τῶν λογισμῶν, καὶ πότε στὴ χώρα τῆς αἴσθησης, καὶ σ᾽ αὐτὴ πάλι ἂν βρίσκεται ἐπίκαιρα, ἢ μᾶλλον παράκαιρα.

ϙθ΄. Ὅταν ὁ νοῦς δὲν βρίσκεται στὰ νοήματα, θὰ εἶναι ὁπωσδήποτε στοὺς λογισμούς. Κι ὅταν εἶναι στοὺς λογισμούς, δνὲ βρίσκεται στὰ νοήματα. Ἐνῶ ὅταν βρεθεῖ στὴν αἴσθηση εἶναι μαζὶ μὲ ὅλα.

ρι΄. Μὲ τὸ νόημα ὁ νοῦς εἰσχωρεῖ στὰ νοητά, μὲ τὸ λογισμὸ ὁ

26. Ρωμ. 8, 26.

διὰ δὲ τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὰ λογικὰ ὁ λόγος· πρὸς δὲ τὴν πρακτικήν, διὰ τῆς φαντασίας ἡ αἴσθησις.

ρια΄. Εἰς ἑαυτὸν ὁ νοῦς συναγόμενος, οὐδὲν οὔτε τῶν κατὰ τὸν λογισμὸν θεωρεῖ, γυμνοὺς δὲ νόας καὶ θείας αὐγὰς βλυζούσας εἰρήνην τε καὶ χάριν.

ριβ΄. Ἄλλο ὁ νοῦς τοῦ πράγματος, καὶ ἄλλο ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ἕτερον τὸ ὑπὸ τὴν αἴσθησιν ἀναγόμενον. Καὶ τὸ μὲν ἔστιν οὐσία, τὸ δὲ συμβεβηκός, τὸ δὲ ἡ τοῦ ὑποκειμένου διαφορά.

ριγ΄. Πολλὰς ὁδοὺς ἀνατέμνων ὁ νοῦς, ἀκόρεστος δείκνυται· πρὸς μίαν δὲ συναγόμενος τῆς εὐχῆς, πρὸ τῆς ἐντελείας στενοχωρούμενος φαίνεται, λιπαρῶν τὸν μέτοχον ἀπολυθῆναι πρὸς τὰ ἀφ᾽ ὧν ἐξελήλυθεν.

ριδ΄. Ἄνωθεν ἠγμένος ὁ νοῦς, οὐκ ἀναδραμεῖται αὖθις ἐκεῖσε, εἰ μὴ τελείαν τῶν κάτω ποιήσηται καταφρόνησιν διὰ τῆς περὶ τὰ θεῖα σχολῆς.

ριε΄. Εἴ τε μὴ τὴν ψυχήν σου δύνῃ μετὰ μόνων ποιῆσαι τῶν περὶ αὐτὴν λογισμῶν, κἂν τὸ σῶμα σου μονάζειν ἀνάγκαζον, τὴν περὶ αὐτὸ ἀθλιότητα διὰ παντὸς ἐννοούμενος· οὕτω γὰρ τῷ χρόνῳ, ἐλέει Θεοῦ, καὶ πρὸς τὸ πρῶτον ἀναδραμεῖν δυνήσῃ τῆς εὐγενείας ἀξίωμα.

ρις΄. Ὁ μὲν πρακτικὸς ὑποτάσσειν εὐκόλως δύναται τὸν νοῦν τῇ εὐχῇ, ὁ δὲ θεωρητικὸς τὴν εὐχὴν τῷ νοΐ. Ὁ μὲν ἀπὸ τῶν φαινομένων συστέλλων σχημάτων τὴν αἴσθησιν, ὁ δὲ τὴν ψυχὴν πρὸς τοὺς ἐγκεκρυμμένους τοῖς ῥήμασι λόγους μεταβιβάζων. Καὶ ὁ μὲν σωμάτων πείθει λόγους τὸν νοῦν ἐννοεῖν, ὁ δὲ ἀσωμάτων κατανοεῖν. Ἀσώματοι δέ εἰσι λόγοι σωμάτων, ἰδιότητές τε καὶ οὐσίαι αὐτῶν.

λόγος περνᾶ στὰ λογικά· ἐνῶ στὴν πρακτικὴ μεταβαίνει ἡ αἴσθηση μέσω τῆς φαντασίας.

ρια΄. Ὅταν ὁ νοῦς συγκεντρωθεῖ στὸν ἑαυτό του, δὲν βλέπει τίποτε οὔτε ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὸ λογισμό· βλέπει μόνο γυμνοὺς νόες καὶ θείους φωτισμοὺς ποὺ ἀναβλύζουν εἰρήνη καὶ χάρη.

ριβ΄. Ἄλλο εἶναι τὸ νόημα τοῦ πράγματος, ἄλλο εἶναι ὁ λόγος του, καὶ ἄλλο αὐτὸ ποὺ ἀνάγεται στὴν αἴσθηση. Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι οὐσία, τὸ ἄλλο συμβεβηκός, καὶ τὸ ἄλλο ἡ διαφορὰ τοῦ ὑποκειμένου.

ριγ΄. Πολλοὺς δρόμους διασχίζοντας ὁ νοῦς, ἐμφανίζεται ἀκόρεστος· ὅταν ὅμως περιοριστεῖ σ' ἕναν, τῆς προσευχῆς, φαίνεται νὰ στενοχωρεῖται πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση τῆς τελειότητας, ἐκλιπαρώντας ν' ἀπολυθεῖ ὁ μέτοχός της πρὸς αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχε ἐξέλθει.

ριδ΄. Προερχόμενος ὁ νοῦς ἀπὸ ἄνω, δὲν θὰ ἀνατρέξει πάλι ἐκεῖ, ἂν δὲν καταφρονήσει τελείως τὰ κάτω μὲ τὴν ἀπασχόληση γύρω ἀπὸ τὰ θεῖα.

ριε΄. Ἂν δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις τὴν ψυχή σου νὰ περιοριστεῖ μόνο μὲ τοὺς γύρω ἀπὸ αὐτὴν λογισμούς, ἀνάγκασε τουλάχιστο νὰ περιοριστεῖ στὴ μοναξιά του τὸ σῶμα σου, ἔχοντας πάντοτε στὸ νοῦ σου τὴν ἀθλιότητά του. Γιατὶ ἔτσι μὲ τὸν καιρὸ μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ θὰ μπορέσεις νὰ ἐπιστρέψεις στὸ ἀρχικὸ ἀξίωμα τῆς εὐγένειας.

ρις΄. Ὁ πρακτικὸς μπορεῖ εὔκολα νὰ ὑποτάξει τὸ νοῦ του στὴν προσευχή, ἐνῶ ὁ θεωρητικὸς τὴν προσευχὴ στὸ νοῦ του. Ὁ ἕνας περιορίζει τὴν αἴσθηση ἀπὸ τὰ σχήματα ποὺ φαίνονται, ἐνῶ ὁ ἄλλος μεταβιβάζει τὴν ψυχὴ πρὸς τὰ κρυμμένα στὰ λόγια νοήματα. Καὶ ὁ ἕνας κάνει τὸ νοῦ νὰ ἐννοεῖ τοὺς λόγους τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ ἄλλος νὰ κατανοεῖ τοὺς λόγους τῶν ἀσωμάτων. Οἱ ἀσώματοι λόγοι τῶν σωμάτων εἶναι οἱ ἰδιότητες καὶ οἱ οὐσίες τους.

ρις΄. Ὅταν τὸν νοῦν σου τῆς τῶν σωμάτων καὶ βρωμάτων καὶ χρημάτων ἠδυπαθείας ἐλευθερώσῃς, τότε καὶ ὅπερ ἂν ποιεῖς, δῶρον καθαρὸν τῷ Θεῷ λογσθήσεται· ἀντιδοθήσεται δέ σοι τοῦ διανοιγῆναι τοὺς τῆς καρδίας σου ὀφθαλμούς, καὶ τρανῶς ἐμμελετᾶν τοῖς ἐγκεκρυμμένοις ἐν αὐτῇ νόμοις Θεοῦ, οἵτινες ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ νοητῷ σου λογισθήσονται λάρυγγι, τῇ ἀπ᾿ αὐτῶν ἐκδιδομένῃ ἡδύτητι.

ριη΄. Οὐ δηνήσῃ σωμάτων καὶ χρημάτων καὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων βρωμάτων ἐπιθυμίας ὑπέρτερον ποιῆσαι τὸν νοῦν, εἰ μὴ ἐν τῇ καθαρᾷ τῶν δικαίων χώρᾳ εἰσάξῃς αὐτόν, καθ᾿ ἥν, ἥ τε τοῦ θανάτου καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ μνήμη ἐπαναβλαστήσασα, ἀπὸ γηΐνης καρδίας ἀπαλείψει πᾶν ἐνθυμίου ἀνάστημα.

ριθ΄. Οὐδὲν οὔτε ἐννοίας θανάτου φοβερώτερον, οὔτε Θεοῦ μνήμης θαυμασιώτερον. Ἡ μὲν γάρ ἐστι λύπης σωτηριώδους παρεκτική, ἡ δὲ εὐφρονύνης χαριστική. «Ἐμνήσθην» γάρ, φησίν ὁ Προφήτης, «τοῦ Θεοῦ, καὶ ηὐφράνθην». Καὶ ὁ Σοφός· «Μιμνήσκου τὰ ἔσχατά σου, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεις». Ἀδύνατον γάρ τινα τοῦ δευτέρου ἐν κατασχέσει γενέσθαι, μὴ πεῖραν τῆς τοῦ προτέρου λαβόντα στυφότητος.

ρκ΄. Ἕως ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ οὐκ ἴδῃ ὁ νοῦς, οὐ δύναται ἡ ψυχὴ λέγειν ἐν αἰσθήσει αὐτῆς· «Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ τερφθήσομαι· ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ αὐτοῦ». Κάλυμμα γὰρ κεῖται τὸ τῆς φιλαυτίας ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, πρὸς τὸ μὴ ἀνακαλυφθῆναι αὐτῇ τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, ἅτινά εἰσιν οἱ λόγοι τῶν γεγονότων, ὅπερ ἐξ αὐτῆς οὐ περιαιρεῖται, ἑκουσίων πόνων καὶ ἀκουσίων χωρίς.

ρκα΄. Οὐ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου φυγήν, ἥτις ἐστὶν ἡ κατ᾿ ἐν-

---

27. Ψαλμ. 18, 11.

ριζ'. Ὅταν ἐλευθερώσεις τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τῶν σωμάτων καὶ τῶν φαγητῶν καὶ τῶν πραγμάτων, τότε καὶ ὅ,τι κάνεις θὰ θεωρηθεῖ δῶρο καθαρὸ στὸν Θεό, καὶ θὰ σοῦ ἀντιδωρηθεῖ ν' ἀνοιχτοῦν τὰ μάτια τῆς καρδιᾶς σου καὶ νὰ μελετᾶς εὐκρινῶς τοὺς κρυμμένους μέσα της νόμους τοῦ Θεοῦ, ποὺ θὰ τοὺς νοιώσεις στὸ νοητὸ λάρυγγά σου ἀνώτερους ἀπὸ κηρήθρα μὲ μέλι ἀπὸ τὴ γλυκύτητα ποὺ ξεχύνεται ἀπὸ αὐτούς[27].

ριη'. Δὲν θὰ μπορέσεις νὰ κάνεις τὸ νοῦ σου ἀνώτερο σωμάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀναγκαίων φαγητῶν, ἂν δὲν τὸν εἰσαγάγεις στὴν καθαρὴ χώρα τῶν δικαίων, κατὰ τὴν ὁποία, ξαναβλαστάνοντας ἡ μνήμη τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Θεοῦ, θὰ ἀπαλείψει ἀπὸ τὴ γήινη καρδιὰ κάθε βλάστημα τῆς ἐπιθυμίας.

ριθ'. Τίποτε δὲν εἶναι φοβερώτερο ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ θανάτου καὶ πιὸ θαυμάσιο ἀπὸ τὴ θύμηση τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἡ πρώτη παρέχει τὴ σωτηριώδη λύπη, ἐνῶ ἡ ἄλλη χαρίζει εὐφροσύνη. Καθόσον λέγει ὁ προφήτης· «Θυμήθηκα τὸν Θεὸ κι ἔνοιωσα εὐφροσύνη»[28]. Καὶ ὁ Σοφὸς λέγει· «Θυμήσου τὰ τελευταῖα σου καὶ δὲν θ' ἁμαρτήσεις»[29]. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ κατέχεις τὸ δεύτερο, ἂν δὲν λάβεις πεῖρα τῆς πίκρας τοῦ πρώτου.

ρκ'. Ὡσότου δὲν δεῖ ὁ νοῦς μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ[30], δὲν μπορεῖ ἡ ψυχὴ νὰ λέγει κάτι καὶ νὰ τὸ νοιώθει. «Ἡ τέρψη μου θὰ εἶναι ἀπὸ τὸν Κύριο»[31]. «Θὰ νοιώσω ἀγαλλίαση ἀπὸ τὴ σωτηρία του»[32]. Γιατὶ ἁπλώνεται πάνω στὴν καρδιὰ τὸ κάλυμμα τῆς φιλαυτίας, γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλυφθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, ποὺ εἶναι οἱ λόγοι τῶν δημιουργημάτων, καὶ τὸ ὁποῖο κάλυμμα δὲν ἀφαιρεῖται ἀπὸ αὐτὴν χωρὶς πόνους ἑκούσιους καὶ ἀκούσιους.

ρκα'. Ὄχι μετὰ τὴ φυγὴ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ποὺ εἶναι ἡ ἐνερ-

28. Ψαλμ. 76, 4.
29. Σοφ. Σειρ. 7, 36.
30. Β' Κορ. 3, 18.
31. Ψαλμ. 103, 34.

ἐργειαν ἁμαρτία, οὐδὲ μετὰ τὴν θαλάσσης διάβασιν, τῆς κατὰ σχέσιν λέγω δουλείας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν ἐρήμῳ διατριβήν, μεταξὺ κειμένην ἐνεργημάτων καὶ κινημάτων κακίας, τοῦ Ἰσραὴλ ὁ δημαγωγὸς κατασκοπεῖν δύναται τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀπάθεια, τὴν ὀπτικὴν ἀποστέλλων καὶ ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

ρκβ΄. Οἱ μὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ καθήμενοι, τουτέστιν ἐν τῇ τῶν κακῶν ἀνενεργησίᾳ, ἀκοῇ μόνῃ τῆς μακαρίας ἐκείνης γῆς τὰ ἀγαθά.. οἱ δὲ τὰ ἐν ἐκείνῃ κατασκοπήσαντες, ἐν περινοίᾳ δηλονότι ψυχῆς τῶν ὁρωμένων θεωρίας γεγόνασι. Οἱ δὲ καταξιωθέντς ἐν αὐτῇ εἰσελθεῖν, ὅλῃ τῇ αἰσθήσει τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρεόντων ὡς γάλα καὶ μέλι, τῆς πρώτης φημὶ καὶ δευτέρας θεωρίας, λόγων ἐνεφορήθησαν.

ρκγ΄. Οὔπω συνεσταυρώθη Χριστῷ ὁ ἔτι φυσικὰς κινήσεις ἔχων σαρκός, οὐδὲ συνετάφη ὁ ψυχικὰς ἐνθυμήσεις ἐπισυρόμενος· πῶς οὖν συναναστῇ αὐτῷ ὁ τοιοῦτος ἐν καινότητι ζωῆς πολιτεύσασθαι;

ρκδ΄. Τριῶν οὐσῶν τῆς ψυχῆς περιεκτικωτέρων ἀρετῶν, νηστείας, εὐχῆς τε καὶ σιωπῆς, ἀναγκαῖον τὸν μὲν ἐξ εὐχῆς λύεσθαι μέλλοντα, εἰς τὴν θεωρίαν ἐπαναπαύεσθαι· τὸν δὲ ἐκ σιωπῆς εἰς ἠθικὴν ὁμιλίαν, εἰς δευτέραν καὶ κεχαρισμένην τροφὴν τὸν νηστεύοντα.

ρκε΄. Ἐν τοῖς οἰκείοις ἕως ὑπάρχει ὁ νοῦς, σώζει τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν, ἀγαθός τε καὶ συμπαθὴς εὑρισκόμενος. Ἐν δὲ τοῖς κατ᾽ αἴσθησιν γεγονώς, εἰ μὲν εὐχερῶς καὶ προσηκόντως κατέρχεται, πεῖραν διδοὺς καὶ λαμβάνων, ἐν ἐκείνοις εὐρωστῶν, αὖθίς τε πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται, περὶ τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν, ὥς τις στρατηγὸς ἀπερίσκεπτος εὑρεθήσεται, τὸ πολὺ αὐτοῦ ὑποτε-

---

32. Ψαλμ. 9, 16.
33. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ.
34. Δευτ. 2, 26. Ἰησ. Ναυῆ 2, 1.
35. Δευτ. 31, 2· 34, 1.

γὸς ἁμαρτία, οὔτε μετὰ τὴ διάβαση τῆς θάλασσας, ἐννοῶ τὴν σχέση μὲ τὴ δουλεία στὰ πάθη, ἀλλὰ μετὰ τὴν παραμονὴ στὴν ἔρημο, ποὺ κεῖται στὴ μέση τῶν ἐνεργημάτων καὶ τῶν κινημάτων τῆς κακίας, ὁ ἡγέτης τῶν Ἰσραηλιτῶν[33] μπορεῖ νὰ κατασκοπεύσει τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας[34], ποὺ εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἀποστέλλοντας τὴν ὀπτικὴ καὶ ἐποπτικὴ δύναμή του[35].

ρκβʹ. Ὅποιοι κάθονται στὴν ἔρημο, δηλαδὴ στὴν ἀπραξία τῶν κακῶν, ἀντιλαμβάνονται τὰ ἀγαθὰ τῆς μακάριας ἐκείνης γῆς μὲ τὴν ἀκοὴ μόνο, ἐνῶ ὅσοι ἐξερεύνησαν καλὰ τὴ χώρα ἐκείνη, ἔβαλαν μέσα στὴν ψυχή τους τὴ θεωρία τῶν ὅσων θεάθηκαν. Κι ὅσοι καταξιώθηκαν νὰ μποῦν μέσα σ' αὐτήν, γέμισαν μὲ ὅλη τὴν αἴσθησή τους ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ρέουν ἀπὸ αὐτὴν σὰν γάλα καὶ τὸ μέλι, ἐννοῶ τὴν πρώτη καὶ δεύτερη θεωρία[36].

ρκγʹ. Δὲν ἔχει ἀκόμα συσταυρωθεῖ, ὅποιος διατηρεῖ ἀκόμα τὶς φυσικὲς κινήσεις τῆς σάρκας, οὔτε ἔχει ταφεῖ μαζί του ὅποιος ἕλκει ψυχικὲς ἐνθυμήσεις. Πῶς λοιπὸν θ' ἀναστηθεῖ μαζί του ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς γιὰ νὰ πολιτευτεῖ μὲ νέο τρόπο ζωῆς;[37]

ρκδʹ. Ὄντας τρεῖς οἱ περιεκτικότερες ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, ἡ νηστεία, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ σιωπή, εἶναι ἀνάγκη ὅποιος μέλλει νὰ σταματήσει τὴν προσευχὴ νὰ ξεκουραστεῖ στὴ θεωρία, ὅποιος μέλλει νὰ λύσει τὴ σιωπὴ νὰ ξεκουραστεῖ στὴν ἠθικὴ ὁμιλία, κι ὅποιος μέλλει νὰ διακόψει τὴ νηστεία ν' ἀναπαυθεῖ μὲ δεύτερη καὶ δωρημένη κατὰ χάρη τροφή.

ρκεʹ. Ἑωσότου ὑπάρχει ὁ νοῦς μέσα στὸν δικό του χῶρο, διασώζει τὴν ὁμοιότητά του, ὄντας ἀγαθὸς καὶ γεμάτος συμπάθεια. Ὅταν ὅμως βρεθεῖ μέσα στὰ ἀντιλαμβανόμενα μὲ τὴν αἴσθηση, ἂν κατεβαίνει εὔκολα καὶ ὄχι ὅπως πρέπει, δίνοντας πεῖρα καὶ παίρνοντας, ὄντας δυνατὸς σ' αὐτά, ἐπιστρέφει πάλι στὸν ἑαυτό του, σχετικὰ μὲ τὸν χρόνο καὶ τὴν ἀνάγκη θὰ βρεθεῖ σὰν ἕνας στρα-

36. Ἡ ἐξ ἀκοῆς καὶ ἡ ἀπὸ ἐμπεριστατωμένο κοίταγμα. Ἔξ. 3,8.
37. Ρωμ. 6,4. Ὁ Παῦλος ἀντὶ πολιτεύομαι χρησιμοποιεῖ τὸ περιπατῶ.

μνόμενος τῆς δυνάμεως ἐν τῷ μάχεσθαι. Πλὴν οὐ πάντες ἐκείνου ἐκτὸς εὑρεθήσονται, ὅσοι ἐντὸς τοῦ ἐμπεριεχομένου γενέσθαι οὐκ ἴσχυσαν.

ρκς΄. Ὁ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος ξένας τὰς ἑαυτοῦ ἀκτῖνας ἐξ οἰκίας κεκλεισμένης καθίστησι· οὐκ ἂν δὲ τὰς οἰκείας ὁ νοητὸς ἐπαφήσει, τῇ μὴ κεκλεισμένας ἐχούσῃ τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ψυχῇ·

ρκζ΄. Γνωστικός ἐστιν ὁ τὰς μὲν καταβάσεις αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς, ταπεινοπρεπῶς δὲ τῆς ψυχῆς τὰς ἀναβάσεις διατιθέμενος.

ρκη΄. Μέλιττα μὲν λειμῶνα περινοστοῦσα, ἐκεῖθεν τῷ μέλιτι τὰς ἀφορμὰς προσπορίζεται, ψυχὴ δὲ εἰς αἰῶνας περισκοποῦσα, ποικίλον αὐτόθεν τὸν γλυκασμὸν τῇ διανοίᾳ ἐνίησιν.

ρκθ΄. Ἡ ἐμφαγοῦσα μὲν ἔλαφος ὄφεις, ἰὸν τοῦ σβέσαι πρὸς ὑδάτων τρέχει πηγάς· ψυχὴ δὲ ἡ βέλεσι θείοις τρωθεῖσα, ἄπαυστον ἕλκει τὸν τρώσαντα ἔρωτα.

ρλ΄. Ψιλοὶ μὲν λογισμοὶ τῇ μοναδικῇ ζωῇ ἐπιφύονται, ἐπιλογισμοὶ δὲ τῇ δυαδικῇ· τῇ δὲ πολυσχιδεῖ ψυχῇ λογισμοὶ μὲν ἀπελήλανται, νόες δὲ μόνοι γυμνοὶ σωμάτων αὐτῇ προσπελάζοντες, τοὺς περὶ Προνοίας καὶ κρίσεως λόγους, ὥς τινα θεμέλια γῆς ἀνακαλύπτοντες, αὐτῇ ἐμφανίζουσιν.

ρλα΄. Οἱ λογισμοὶ οὔτε τοῦ ἀλόγου μέρους εἰσὶ τῆς ψυχῆς (οὐδὲ γάρ ἐστι λογισμὸς ἐν τοῖς ἀλόγοις), οὔτε τοῦ νοεροῦ, ἐπεὶ μηδὲ ἐν ἀγγέλοις· αὐτῆς δὲ τῆς λογικῆς ὄντες γεννήματα, ὡς κλίμακι τῇ φαντασίᾳ χρώμενοι, ἀναβαίνουσι μὲν πρὸς τὸν νοῦν

---

38. Ψαλμ. 41,2.

τηγὸς ἀπερίσκεπτος, ποὺ χάνει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δύναμής του τὴν ὥρα ποὺ μάχεται. Δὲ θὰ βρεθοῦν ὅμως ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν, ὅσοι δὲν κατόρθωσαν νὰ βρεθοῦν μέσα στὸ ἐμπεριεχόμενο.

ρκς΄. Ὁ αἰσθητὸς ἥλιος κάνει τὶς ἀκτῖνες του ξένες ἀπὸ ἕνα κλεισμένο σπίτι, ἀλλὰ καὶ ὁ νοητὸς δὲν θ' ἀφήσει τὶς δικές του ἀκτῖνες στὴν ψυχὴ ποὺ δὲν ἔχει κλειστὲς αἰσθήσεις της ἀπὸ τὰ ὁρατά.

ρκζ΄. Γνωστικὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κάνει τὶς κατεβάσεις του μὲ μεγαλοπρέπεια, τὶς ἀναβάσεις τῆς ψυχῆς του ὅμως τὶς κάνει μὲ ταπεινοσύνη.

ρκη΄. Μιὰ μέλισσα ποὺ πετάει ἐδῶ κι ἐκεῖ στὸ λιβάδι, ἀπὸ κεῖ ἐξασφαλίζει τὸ ὑλικὸ γιὰ τὸ μέλι. Καὶ ἡ ψυχή, ποὺ περιφέρεται μέσα στοὺς αἰῶνες, ἐνσταλάζει ἀπὸ ἐκεῖ στὴ διάνοια ποικίλη τὴ γλυκύτητα.

ρκθ΄. Τό ἐλάφι ποὺ ἔφαγε φίδια, γιὰ νὰ σβήσει τὸ δηλητήριο τρέχει στὴ πηγὴ τοῦ νεροῦ[38]. Καὶ ἡ ψυχή, ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ τὰ θεῖα βέλη, ἔχει ἀσταμάτητο τὸν ἔρωτα ποὺ τὴν πλήγωσε.

ρλ΄. Στὴ μοναχικὴ ζωὴ βλασταίνουν ψιλοὶ λογισμοί, στὴ διπλῆ ἐπιλογισμοί, ἐνῶ στὴν πολυμέριστη ψυχὴ οἱ λογισμοὶ ἔχουν ἐκδιωχθεῖ καὶ οἱ νόες μόνοι, γυμνοὶ ἀπὸ σώματα, πλησιάζοντάς την ἀποκαλύπτουν κι ἐμφανίζουν τοὺς λόγους περὶ Προνοίας καὶ κρίσεως σὰν κάποια θεμέλια τῆς γῆς[39].

ρλα΄. Οἱ λογισμοὶ οὔτε τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς εἶναι (γιατὶ οὔτε κὰν ὑπάρχει λογισμὸς στὰ ἄλογα ζῶα), οὔτε τοῦ νοεροῦ, γιατὶ δὲν ὑπάρχουν οὔτε στοὺς ἀγγέλους, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι γεννήματα τῆς ἴδιας τῆς λογικῆς, χρησιμοποιώντας ὡς κλίμακα τὴ φαντασία, ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὴν αἴσθηση πρὸς τὸ νοῦ, ἀναγγέλλο-

---

39. Ψαλμ. 17, 16.

ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, τὰ ἐκείνης αὐτῷ ἀπαγγέλλοντες, καταβαίνουσι δὲ πρὸς αὐτὴν ἐξ αὐτοῦ τὰ ἐκείνου ὑποτιθέμενοι.

ρλβ΄. Ὥς τινες ἐκ βυθοῦ ἀναφερόμενοι καί τινος εἰς βοήθειαν ἐπιλαβέσθαι πειρώμενοι, οἱ πονηροὶ λογισμοὶ εὑρεθήσονται, ὁλκάδα καθάπερ, κινδυνευούσης τῆς κακίας δακρύων κατακλυσμῷ.

ρλγ΄. Κατὰ τὴν ὑποκειμένην ποιότητα τῆς ψυχῆς ἢ ὡς πειραταὶ καταποντίζειν ἢ ὡς ἐρέται συμβοηθεῖν κινδυνευούσῃ οἱ περὶ αὐτὴν συνάγονται λογισμοί· οἱ μὲν πρὸς πέλαγος ἐννοιῶν ἕλκοντες τῶν ἀπρεπῶν λογισμῶν, οἱ δὲ τὴν ἆσσον παρεκλεγόμενοι καὶ πρὸς γαληνίους ἀκτὰς τὸν νοῦν ἐποκείλουσιν.

ρλδ΄. Ἕβδομον τὸν τῆς κενοδοξίας λογισμὸν ὄντα, ἡ ἐφιεμένη ὡς ἔσχατον ἀποβαλέσθαι χιτῶνα ψυχή, εἰ μὴ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀπεκδύσασθαι, ὃν καὶ οἰκητήριον οὐράνιον καλεῖν οἶδεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ διὰ στεναγμῶν ἐπενδύεσθαι τοὺς δι' αὐτὸ τῶν ὑλικῶν γυμνητεύοντας.

ρλε΄. Τῇ μὲν τελείᾳ εὐχῇ ἄγγελοι παραβάλλειν πεφύκασι λογισμοί, τῇ δὲ μέσῃ πνευματικοί, τῇ δὲ εἰσαγωγικῇ οἱ φυσιολόγοι.

ρλϛ΄. Ὥσπερ τὸ εὐγενὲς τοῦ κόκκου διὰ τοῦ στάχυος, οὕτω καὶ τὸ εἰλικρινὲς τῆς θεωρίας διὰ προσευχῆς εἴωθεν ἐμφανίζεσθαι· κέκτηται δὲ ὁ μὲν εἰς ἀποτροπὴν τῶν σπερμολόγων ὀρνέων, οἱά τινα δόρατα, τοὺς περιστοιχοῦντας ἀνθέρικας, τὸ δὲ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐν πειρασμοῖς λογισμοὺς πρὸς τὴν ἐκείνων ἀναίρεσιν.

ρλζ΄. Τὰ μὲν δρώμενα τῆς ψυχῆς, διὰ τὴν πρᾶξιν, περιστερᾶς περιηργυρωμένα καθάπερ εἰσὶ πτερά, τὰ δὲ νοούμενα, φημὶ δὴ

40. Β' Κορ. 5,2.

ντάς του τὰ σχετικὰ μ' αὐτήν, καὶ κατεβαίνουν ἀπὸ αὐτὸν πρὸς αὐτήν, δίδοντάς της σὰν βάση τὰ δικά του.

ρλβ'. Σὰν κάποιοι ποὺ ἀναδύονται ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ προσπαθοῦν νὰ πιαστοῦν ἀπὸ κάπου γιὰ νὰ βοηθηθοῦν, ἔτσι θὰ βρεθοῦν οἱ πονηροὶ λογισμοί, ὅταν σὰν καράβι κινδυνεύει ἡ κακία μέσα στὸν κατακλυσμὸ τῶν δακρύων.

ρλγ'. Ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητα τῆς ψυχῆς συγκεντρώνονται γύρω της οἱ λογισμοὶ ἢ νὰ τὴν καταποντίσουν σὰν πειρατές, ἢ σὰν κωπηλάτες νὰ τὴ βοηθήσουν στὸν κίνδυνό της. Οἱ πρῶτοι τὴ σύρουν στὸ πέλαγος ἀπρεπῶν ἐννοιῶν, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἐκλέγουν τὴν πλησιέστερη στεριὰ καὶ προσορμίζουν τὸ νοῦ σὲ γαλήνιες ἀκτές.

ρλδ'. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ ν' ἀποβάλλει ὡς τὸ τελευταῖο ἔνδυμα τὸν ἕβδομο λογισμό, τῆς κενοδοξίας, ἂν δὲν ξεντυθεῖ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτόν, δὲν θὰ μπορέσει νὰ ντυθεῖ τὸν ὄγδοο ἔπειτα ἀπὸ αὐτούς, τὸν ὁποῖον ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀποκαλεῖ «οὐράνια κατοικία»[40], καὶ ποὺ μὲ στεναγμοὺς τὸν ντύνονται ὅσοι γιὰ χάρη του εἶναι γυμνοὶ ἀπὸ τὰ ὑλικά.

ρλε'. Στὴν τέλεια προσευχὴ συνήθως παραστέκουν ἀγγελικοὶ λογισμοί, στὴ μεσαία λογισμοὶ πνευματικοί, ἐνῶ τὴν εἰσαγωγικὴ λογισμοὶ φυσικοί.

ρλς'. Ὅπως τὸ πολύτιμο σπειρὶ τοῦ σιταριοῦ ἐμφανίζεται μέσω τοῦ σταχυοῦ, ἔτσι καὶ ἡ εἰλικρίνεια τῆς θεωρίας συνήθως ἐμφανίζεται μὲ τὴν προσευχή. Τὸ σπειρὶ τοῦ σιταριοῦ ἔχει γιὰ ν' ἀπομακρύνονται τὰ σταροπούλια, σὰν κάποια δόρατα, τὰ ἄγανα ποὺ τὸ περιστοιχίζουν, ἐνῶ ἡ θεωρία τοὺς λογισμοὺς ποὺ φιλοσοφοῦν κατὰ τοὺς πειρασμοὺς γιὰ νὰ τοὺς ἀναιρέσουν.

ρλζ'. Οἱ ὁρατὲς κινήσεις τῆς ψυχῆς, χάρη στὴν πράξη, εἶναι ὅμοιες μὲ φτερὰ περιστεριοῦ ἀσημωμένα ὁλόγυρα[41], ἐνῶ οἱ νοητὲς

41. Ψαλμ. 67, 14.

τὰ μετάφρενα, διὰ τὴν θεωρίαν ὡς ἐν χλωρότητι χρυσίου καθίσταται· ἡ γὰρ μὴ οὕτως ὡραιωθεῖσα ψυχή, πετασθῆναι καὶ καταπαῦσαι οὐ δύναται, ἔνθα πάντων εὐφραινομένων ἡ κατοικία ἐστίν.

Λειμὼν ἐνθάδε καρπῶν πεπληρωμένος,
Πνευματικῆς πράξεως καὶ θεωρίας.

ρλη΄. Ἀπαρχὰς ἅλωνος καὶ ληνοῦ, πάλαι μὲν τοῖς παλαιοῖς προσφέρειν ἐν τῷ ναῷ προσετέτακτο, νυνὶ δὲ ἡμᾶς πρακτικῆς μὲν ἀπαρχὰς ἐγκράτειαν δεῖ Θεῷ προσφέρειν καὶ τὴν ἀλήθειαν, θεωρητικῆς δὲ ἀρετῆς ἀγάπην καὶ προσευχήν· δι᾿ ἐκείνων μὲν ἀλόγου ἐπιθυμίας καὶ τοῦ θυμοῦ τὰς ὁρμὰς ἀνακόπτοντας, διὰ τούτων δὲ ἐννοίας κενὰς καὶ τὰς ἐκ τούτων ἐπιβουλάς.

ρλθ΄. Πρακτικῆς ἀρχὴ μὲν ἐγκράτεια καὶ ταπείνωσις, ἀλήθεια, σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη, τέλος δὲ αὐτῆς λογισμῶν εἰρήνη καὶ ἁγιασμὸς σώματος.

ρμ΄. Πρᾶξίς ἐστιν οὐ τὸ πράττειν καλῶς δύνασθαι μόνον τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ τὸ ὡς δεῖ πράττειν αὐτά, τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτρον πρὸς τὰ πρακτέα συνεπιφερομένου τοῦ πράττοντος.

ρμα΄. Θεωρία ἐστὶν οὐ τὸ θεωρεῖν μόνον ὡς ἔχουσι τὰ σώματα φύσεως, ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν πρὸς τί βλέπουσιν.

ρμβ΄. Οὐκ ἔστιν οὔτε πρᾶξις ἀσφαλὴς θεωρίας ἐκτός, οὔτε θεωρία ἀληθὴς πράξεως ἄνευ. Χρὴ γὰρ καὶ πρᾶξιν ἐλλόγιμον εἶναι, καὶ θεωρίαν ἔμπρακτον, ἵνα τῇ μὲν ἀνίσχυρον εὑρίσκηται ἡ κακία, τῇ δὲ δυνατὴ ἡ ἀρετὴ ἐν εὐδοκίαις χρηστότητος.

---

43. Ψαλμ. 86, 7.

κινήσεις, κι ἐννοῶ τὰ μετάφρενα[42], χάρη στὴ θεωρία ἀποχτοῦν τὸ κίτρινο τοῦ χρυσοῦ. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν ἀπέκτησε αὐτὴ τὴν ὀμορφιά, δὲν μπορεῖ νὰ φτερουγίσει καὶ νὰ ἀναπαυθεῖ, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ κατοικία ὅλων ἐκείνων ποὺ εὐφραίνονται[43].

Λιβάδι εἶναι ἐδῶ, γεμάτο καρποὺς πνευματικῆς πράξης καὶ θεωρίας.

ρλη'. Εἶχε ὁριστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στοὺς παλαιοὺς νὰ προσφέρουν στὸ ναὸ ἀπαρχὴ ἀπὸ τὸ ἁλώνι καὶ τὸ πατητήρι[44]. Τώρα ἐμεῖς πρέπει νὰ προσφέρομε στὸν Θεὸ ἀπαρχὲς τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ τῆς θεωρητικῆς τὴν ἀγάπη καὶ τὴν προσευχή. Μὲ τὶς πρῶτες ἀναχαιτίζοντας τὶς ὁρμὲς τῆς ἄλογης ἐπιθυμίας καὶ τοῦ θυμοῦ, ἐνῶ μὲ τὶς δεύτερες ἐμποδίζοντας τὶς κενὲς ἔννοιες καὶ τὶς ἐπιβουλὲς ἀπὸ αὐτές.

ρλθ'. Ἀρχὴ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ ἐγκράτεια, ἡ ταπείνωση, ἡ ἀλήθεια, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη, ἐνῶ τέλος της εἶναι ἡ εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σώματος.

ρμ'. Πράξη εἶναι ὄχι τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πράττει μ' ἐπιτυχία μόνο τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τὰ πράττει ὅπως πρέπει, προσαρμόζοντας αὐτὸς ποὺ πράττει τὸν καιρὸ καὶ τὸ μέτρο πρὸς τὰ πρακτέα.

ρμα'. Θεωρία εἶναι ὄχι νὰ θεωρεῖ κανεὶς μόνο πῶς εἶναι τὰ σώματα τῆς φύσης, πολλὰ νὰ ἐξετάζει καὶ τοὺς λόγους τους σὲ τί ἀποβλέπουν.

ρμβ'. Οὔτε ἡ πράξη χωρὶς τὴ θεωρία εἶναι ἀσφαλής, οὔτε ἡ θεωρία εἶναι ἀληθινὴ χωρὶς τὴν πράξη. Γιατὶ πρέπει καὶ ἡ πράξη νὰ εἶναι ἐλλόγιμη, καὶ ἡ θεωρία ἔμπρακτη, ὥστε μὲ τὴ μία νὰ καθίσταται ἡ κακία ἀνίσχυρη, καὶ μὲ τὴν ἄλλη ἡ ἀρετὴ νὰ εἶναι δυνατὴ σὲ ὅ,τι καλὸ προσδοκᾶ.

---

44. Ἐξ. 22, 23. 25.

ρμγ'. Πέρας μὲν πρακτικῶν ἡ νέκρωσις τῶν παθῶν, τέλος δὲ γνωστικῆς ἡ θεωρία τῶν ἀρετῶν.

ρμδ'. Ὡς ὕλη τῷ εἴδει, οὕτω πρᾶξις τῇ θεωρίᾳ· καὶ ὡς ὀφθαλμὸς προσώπῳ, οὕτω θεωρία τῇ πράξει ὀφθήσεται.

ρμε'. Ἐν τῷ κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν σταδίῳ πολλοὶ μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον, ὁ πρὸς τὸ πέρας αὐτῆς ἐλθεῖν τῇ θεωρίᾳ ἐπιθυμῶν.

ρμϛ'. Κατανύξεως μὲν πόμα πίνει ὁ πρακτικὸς ἐν εὐχῇ, ποτηρίῳ δὲ κρατίστῳ μεθύσκεται ὁ θεωρητικός. Ὁ μὲν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν φιλοσοφῶν, ὁ δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀγνοῶν ἐν τῷ εὔχεσθαι.

ρμζ'. Οὐ συγχωρεῖται ὁ πρακτικὸς εἰς πνευματικὴν ἐπὶ πολὺ θεωρίαν ἐγκαρτερεῖν. Εὑρίσκεται γὰρ ὡς ἐπιξενωθείς τινι, καὶ τῆς ἐκείνου ταχέως οἰκίας ὑπεξερχόμενος.

ρμη'. Ἐν πύλαις μὲν εἰσέρχονται οἱ πρακτικοὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ εὔχεσθαι, ὡς ἐν αὐλαῖς δὲ ἀρετῶν ἐν ὕμνοις οἱ θεωρητικοί· οἱ μὲν εὐχαριστοῦντες ὅτι ἐλύθησαν τῶν δεσμῶν, οἱ δὲ ὅτι καὶ αἰχμαλώτους εἰλήφασι τοὺς πολεμοῦντας αὐτούς.

ρμθ'. Χρὴ κατὰ τὸ τῆς πρακτικῆς κράτος, καὶ τὸ τῆς θεωρίας εὑρίσκεσθαι, ἵνα μὴ καθ' ὁμοιότητα πλοίου τοῦ μὴ κατάλληλα τὰ ἱστία ἐπιφερομένου, ἢ κίνδυνον ὑπομείνῃ ἐν ἀνέμων σφοδρότησιν διὰ τὴν ἀμετρίαν αὐτῶν, ἢ ζημίαν πνευμάτων διὰ τὴν πρὸς τὸ σκάφος σμικρότητα.

ρν'. Ἐρέτας μὲν τοῦ λογικοῦ πλοίου νόει τοὺς εὐσεβεῖς λο-

45. Α' Κορ. 9,24.

ρμγ΄. Πέρας τῶν πρακτικῶν εἶναι ἡ νέκρωση τῶν παθῶν, ἐνῶ τέλος τῆς γνωστικῆς εἶναι ἡ θεωρία τῶν ἀρετῶν.

ρμδ΄. Ὅ,τι εἶναι ἡ ὕλη γιὰ τὸ εἶδος, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ πράξη γιὰ τὴ θεωρία· καὶ ὅ,τι εἶναι τὸ μάτι γιὰ τὸ πρόσωπο, αὐτὸ θὰ φανεῖ ἡ θεωρία γιὰ τὴν πράξη.

ρμε΄. Πολλοὶ τρέχουν στὸ στάδιο τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἕνας ὅμως παίρνει τὸ ἔπαθλο[45], αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ φτάσει στὸ τέλος της μὲ τὴ θεωρία.

ρμστ΄. Κατὰ τὴν προσευχὴ ὁ πρακτικὸς πίνει τὸ ποτὸ τῆς κατάνυξης, ἐνῶ ὁ θεωρητικὸς μεθάει μὲ τὸ ἄριστο ποτήρι[46]. Ὁ ἕνας φιλοσοφεῖ γιὰ τὴ φύση, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀγνοεῖ καὶ τὸν ἑαυτό του ἀκόμα κατὰ τὴν προσευχή.

ρμζ΄. Δὲν ἐπιτρέπεται ὁ πρακτικὸς νὰ παραμένει πολὺ στὴν πνευματικὴ θεωρία. Γιατὶ εἶναι σὰ νὰ φιλοξενήθηκε ἀπὸ κάποιον καὶ φεύγει γρήγορα ἀπὸ τὸ σπίτι του.

ρμη΄. Τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς οἱ πρακτικοὶ εἰσέρχονται στὶς πύλες τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ οἱ θεωρητικοὶ στὴν αὐλὴ τῶν ἀρετῶν μὲ ὕμνους. Οἱ πρῶτοι εὐχαριστοῦν ἐπειδὴ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὰ δεσμά, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπειδὴ ἀκόμα καὶ αἰχμαλώτους συνέλαβαν ἐκείνους ποὺ τοὺς πολεμοῦν.

ρμθ΄. Πρέπει ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς νὰ εἶναι καὶ ἡ τῆς θεωρίας, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ ὅμοια μὲ πλοῖο ποὺ δὲν ἔχει κατάλληλα τὰ πανιά, ἢ νὰ ἀντιμετωπίσει κάποιο κίνδυνο ἀπὸ τὴ σφοδρότητα τῶν ἀνέμων, ἢ νὰ ὑποστεῖ κάποια ζημία ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ἐξαιτίας τῆς μικρότητάς τους πρὸς τὸ σκάφος.

ρν΄. Κωπηλάτες τοῦ λογικοῦ πλοίου θεώρησε τοὺς εὐσεβεῖς

---

46. Ψαλμ. 59, 5· 22, 5.

γισμούς, κώπας δὲ τὰς ζωτικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, βούλησιν καὶ προαίρεσιν. Τούτων ὁ μὲν πρακτικὸς ἐν χρείᾳ ἐστὶ πάντοτε, οὐ πάντοτε δὲ ὁ θεωρητικός. Ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς χαίρειν οὗτος πᾶσιν εἰπών, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπὶ τῶν τῆς διαγνώσεως οἰάκων καθίζων, διὰ πάσης ἐγρήγορε τῆς κατὰ θεωρίαν νυκτός, αἰνέσεις προσάγων τῷ συνοχεῖ τοῦ παντός. Καί πού τι καὶ μέλος ἐρωτικὸν ἀναλαβόμενος, τῇ ἑαυτοῦ προσεπᾴδει ψυχῇ, τοὺς τῆς ἄλλης θαλάσσης ἀποσκοπῶν μετεωρισμούς, καὶ ὡς ῥοθίζας κινήσεις τὰ θεῖα καταπληττόμενος ῥήματά τε καὶ δικαιώματα.

ρνα΄. Ὁ μέσως ἔχων περὶ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, οὔτε πάντῃ ταῖς κώπαις κατὰ τοὺς ναυτικοὺς ποιεῖται τὸ πλοῦν, οὔθ᾿ ὅλως τοῖς νοητοῖς ἱστίοις, ἀλλὰ δι᾿ ἀμφοτέρων τὴν χρείαν τῆς εὐπλοΐας ἐργάζεται, ἡδέως φέρων καὶ τοὺς πόνους τῆς πράξεως διὰ τὸ μέτριον τῆς θεωρίας, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἀτελοῦς θεωρίας διὰ τὸ βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῆς πράξεως.

ρνβ΄. Ὁ μὲν θεωρητικὸς τῇ γνώμῃ τὴν φύσιν ἔχων συντρέχουσαν, ὡς οἷόν τι ῥεῦμα, ἀπόνως ποιεῖται τὸ πλώϊμον, ὁ δὲ πρακτικός, ἐναντιουμένην εὑρίσκων τῇ προαιρέσει τὴν σχέσιν, πολὺν λογισμῶν ὑφίσταται κλύδωνα, ὡς εἰς ἀπευδοκίαν μικροῦ δεῖν διὰ τὸ βάρος ἐλθεῖν.

ργ΄. Οὔτε χώρα μὴ καλῶς κατεργασθεῖσα πολύχουν καὶ καθαρὸν ἀντιπαρέχειν τῷ σπείροντι εἴωθεν, οὔτε ὁ τὴν πρακτικὴν μετερχόμενος, εἰ μὴ ἐπιμελῶς ταύτην καὶ φαντασίας ἄνευ μετέρχεται, τὸν ἐξ εὐχῆς ὄψεται καρπὸν πολύν τε καὶ καθαρόν.

ρνδ΄. Ἐπὶ μὲν τῶν ἐνύλων ὁ νοῦς συνεργὸν ἔχει τὸν λογι-

λογισμούς, ἐνῶ κουπιὰ τὶς ζωτικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὸ θυμό, τὴν ἐπιθυμία, τὴ βούληση καὶ τὴν προαίρεση. Αὐτὲς ὁ πρακτικὸς τὶς ἔχει πάντοτε ἀνάγκη, ἐνῶ ὁ θεωρητικὸς ὄχι πάντοτε. Γιατὶ στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς, ἐγκαταλείποντας τὰ πάντα, καθίζοντας ὁ ἴδιος στὰ πηδάλια τῆς γνώσης ἀγρυπνεῖ σ' ὅλο τὸ νυκτερινὸ διάστημα τῆς θεωρίας, προσφέροντας ὕμνους σ' αὐτὸν ποὺ συγκρατεῖ τὸ σύμπαν. Σὲ κάποιο σημεῖο μάλιστα πιάνοντας κι ἕνα ἐρωτικὸ σκοπό, τὸν τραγουδᾶ στὴν ψυχή του, μελετώντας τὶς ἀναβάσεις τῆς ἄλλης θάλασσας, καὶ σὰ νά 'ναι κύματα ποὺ προκαλοῦν θόρυβο[47], στέκει κατάπληκτος μπροστὰ στοὺς θείους λόγους καὶ τὶς θεῖες κρίσεις.

ρνα'. Ὅποιος βρίσκεται σὲ μέση κατάσταση ὡς πρὸς τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία, δὲν ταξιδεύει οὔτε ἀποκλειστικὰ μὲ τὰ κουπιὰ ὅπως οἱ ναυτικοί, οὔτε μὲ τὰ νοητὰ ἱστία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ δυὸ ἐξυπηρετεῖ τὴν ἀνάγκη τοῦ καλοῦ ταξιδιοῦ, ὑποφέροντας μ' εὐχαρίστηση καὶ τοὺς κόπους τῆς πράξης χάρη στὴ μετρημένη θεωρία, καὶ τοὺς λόγους τῆς μὴ τέλειας θεωρίας, ἐπειδὴ ἔχει τὴ βοήθεια τῆς πράξης.

ρνβ'. Ὁ θεωρητικὸς ἔχοντας σύνδρομη τῆς γνώμης τὴ φύση, σὰν κάποιο ρεῦμα, κάνει ἄνετο πλοῦ, ἐνῶ ὁ πρακτικός, συναντώντας ἀντίθετη στὴν προαίρεσή του τὴ φύση, δέχεται πολὺ τρικυμία λογισμῶν, ὥστε νὰ κινδυνεύει ἀπὸ τὸ βάρος λίγο ἀκόμα νὰ φτάσει στὴν ἀπόγνωση.

ρνγ'. Οὔτε τὸ χωράφι ποὺ δὲν καλλιεργήθηκε ἐπαρκῶς ἀντιπαρέχει στὸ γεωργὸ πλούσια καὶ καθαρὴ καρποφορία, οὔτε ὅποιος ἀσκεῖ τὴν πρακτικὴ ἀρετή, ἂν δὲν τὴν ἀσκεῖ μ' ἐπιμέλεια καὶ χωρὶς ἐπίδειξη, θὰ λάβει ἄφθονο καὶ καθαρὸ τὸν καρπὸ τῆς προσευχῆς του.

ρνδ'. Στὰ ἔνυλα ὁ νοῦς ἔχει συνεργὸ τὸ λογισμό, ἐνῶ στὰ ἄυλα,

---

47. Ψλαμ. 92, 4.

σμόν, ἐπὶ δὲ τῶν ἄϋλων, εἰ μὴ αὐτὸν παραιτήσηται, ὡς σκώλωπα ἕξει κολαφίζοντα.

ρνε΄. Κάλυμμα μὲν ἔχει ὁ πρακτικὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐν εὐχῇ τὴν γνῶσιν τῶν αἰσθητῶν, ἀνακαλυφθῆναι διὰ τὴν σχέσιν μὴ δυνάμενον· μόνος δὲ ὁ θεωρητικὸς διὰ τὸ ἄσχετον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ ὁρᾶν ἀπὸ μέρους δύναται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

ρνς΄. Ἡ μετὰ πνευματικῆς θεωρίας εὐχὴ ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ἐστίν, καθ' ἣν ρέει ὡς μέλι καὶ γάλα ἡ γνῶσις τῶν περὶ προνοίας καὶ κρίσεως λόγων Θεοῦ, ἡ δὲ μετά τινος φυσικῆς ἡ Αἴγυπτος, ἐν ᾗ τῶν παχυτέρων ἐπιθυμιῶν μνήμη τοῖς εὐχομένοις ἐγγίνεται. Ἡ δέ γε ἁπλῆ τὸ μάννα ἐστὶ τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ, τὸ διὰ τὸ μονοειδές, τοῖς μὲν ἀκαρτερήτοις ἐναποκλεῖον τὰ δι' ἐπιθυμίας τῶν ἐπηγγελμένων καλά, τοῖς δὲ ἐγκαρτεροῦσι τῇ τοιαύτῃ ἀπεστενωμένῃ τροφῇ, προξενοῦν τὴν κρείττω γεῦσιν καὶ μένουσαν.

ρνζ΄. Πρᾶξις σὺν θεωρίᾳ μὲν ὡς σῶμα μετὰ πνεύματος ἡγεμονικοῦ, ἄνευ δὲ θεωρίας ὡς σὰρξ μετὰ πνεύματος προαιρετικοῦ λογισθήσεται.

ρνη΄. Τῆς λογικῆς ψυχῆς αὐλὴ μὲν ἡ αἴσθησις, ναὸς δὲ ἡ διάνοια, ἀρχιερεὺς δὲ ὁ νοῦς. Ἐν τῇ αὐλῇ οὖν ἵσταται ὁ ὑπ' ἀκαίρων νοῦς περικοπτόμενος λογισμῶν, ἐν τῷ ναῷ δὲ ὁ ὑπὸ εὐκαίρων· ἐπ' οὐδενὶ δὲ τούτων ὁ εἰς τὸ θεῖον ἱερατεῖον ἀξιωθεὶς εἰσελθεῖν.

ρνθ΄. Θρῆνος μὲν καὶ μέλος καὶ οὐαὶ ἐν οἴκῳ τῆς πρακτικῆς ψυχῆς διὰ τὸν κόπον εὑρίσκεται, φωνὴ δὲ ἀγαλλιάσως καὶ ἐξο-

---

48. Β' Κορ. 12, 7. 49. Β' Κορ. 3, 18. 50. Ἔξ. 3, 8.
51. Ἀριθμ. 11, 5. 52. Ἀριθμ. 21, 5. 53. Σοφία Σολ. 16, 20.

ἂν δὲν τὸν παρατήσει, θὰ τὸν ἔχει σὰν ἕνα ἀγκάθι νὰ τὸν ταλαιπωρεῖ[48].

ρνε'. Ὁ πρακτικὸς κατὰ τὴν προσευχὴ ἔχει κάλυμμα στὴν καρδιά του τὴ γνώση τῶν αἰσθητῶν, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βγάλει λόγω τῆς σχέσης πρὸς αὐτά, ἐνῶ ὁ θεωρητικός, ἐπειδὴ ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ αὐτά, μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο μπορεῖ νὰ δεῖ ἐν μέρει τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ[49].

ρνς'. Ἡ προσευχὴ συνοδευόμενη ἀπὸ πνευματικὴ θεωρία εἶναι ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὅπου ρέει, ὡς μέλι καὶ γάλα[50], ἡ γνώση τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ περὶ πρόνοιας καὶ κρίσης. Ἡ προσευχὴ μὲ κάποια φυσικὴ θεωρία εἶναι ἡ Αἴγυπτος, ὅπου σ' αὐτοὺς ποὺ προσεύχονται ὑπάρχει ἡ μνήμη τῶν ὑλικότερων ἐπιθυμιῶν[51]. Ἡ ἁπλὴ τέλος προσευχὴ εἶναι τὸ μάννα τῆς ἐρήμου, τὸ ὁποῖο, ἐπειδὴ εἶναι ἕνα εἶδος σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς λείπει ἡ ἐγκαρτέρηση[52], περικλείει τὰ ἐπιθυμητὰ καλὰ τῆς ἐπαγγελίας· σ' ὅποιους ὅμως δείχνουν ἐγκαρτέρηση σ' αὐτὴ τὴν περιορισμένη τροφή, προξενεῖ τὴ γεύση τὴν ἀνώτερη καὶ μόνιμη[53].

ρνζ'. Ἡ πράξη μὲ τὴ θεωρία εἶναι ὅπως σῶμα μὲ πνεῦμα ἡγεμονικό, ἐνῶ χωρὶς θεωρία θὰ θεωρηθεῖ ὡς σάρκα μὲ πνεῦμα προαιρετικό[55].

ρνη'. Τῆς λογικῆς ψυχῆς αὐλὴ εἶναι ἡ αἴσθηση, ναὸς ἡ διάνοια, καὶ ἀρχιερέας ὁ νοῦς. Στὴν αὐλὴ λοιπὸν στέκεται ὁ νοῦς ποὺ ἐμποδίζεται ἀπὸ ἄκαιρους λογισμούς, στὸ ναὸ ὅποιος ἐμποδίζεται ἀπὸ ἐπίκαιρους, ἐνῶ ὅποιος ἀξιώθηκε νὰ εἰσέλθει στὸ θεῖο ἱερό δὲν ἐμποδίζεται οὔτε ἀπὸ ἄκαιρους οὔτε ἀπὸ ἐπίκαιρους.

ρνθ'. Θρῆνος καὶ μελῳδία καὶ ἀλλοίμονο ἀπαντῶνται ἐξαιτίας τοῦ κόπου στὸ σπίτι τῆς πρακτικῆς ψυχῆς[56], ἐνῶ ἀκούγεται φωνὴ

54. Ἐφ. 4, 23. Εἶναι τὸ «πνεῦμα τοῦ νοός».
55. Τὸ προαιρετικὸν πνεῦμα εἶναι ἀσταθές.
56. Ἰεζ. 2, 9.

μολογήσεως, διὰ τὴν γνῶσιν διὰ τὸν τῆς θεωρητικῆς ἐξακούεται.

ρξ΄. Πρακτικὸς μὲν ἐπιθυμεῖ ἀναλῦσαι διὰ τοὺς πόνους καὶ συγγενέσθαι Χριστῷ, θεωρητικὸς δὲ εὐδοκεῖ μᾶλλον σαρκὶ παραμένειν καὶ διὰ τὴν χαράν, ἣν δέχεται ἐξ εὐχῆς, καὶ διὰ τὴν τοῦ πλησίον πρὸς τὰ γήϊνα ὠφέλειαν.

ρξα΄. Ἐπὶ μὲν τῶν λογιωτέρων ἡ θεωρία προηγεῖται τῆς πράξεως, ἐπὶ δὲ τῶν ἀγροικοτέρων τῆς θεωρίας ἡ πρᾶξις, εἰς ἓν δὲ τέλος χρηστὸν ἀμφότεραι καταλήγουσι. Συντομώτερον δὲ τοῦτο ὀφθήσεται, οἷς ἡ θεωρία προηγεῖται τῆς πράξεως.

ρξβ΄. Παράδεισος ἡ θεωρία τῶν νοητῶν ἐστιν. Ἐν τούτῳ ὁ μὲν γνωστικὸς ὡς ἐν οἰκίᾳ ἔνδοθεν εἰσέρχεται ἐν εὐχῇ, ὁ δὲ πρακτικὸς ὡς παροδίτης ὀφθήσεται, ἐπιθυμῶν μὲν ἔνδοθεν παρακύπτειν, μὴ συγχωρούμενος δὲ διὰ τὸ ὑπερανεστηκέναι τὸν φραγμὸν τῆς πνευματικῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

ρξγ΄. Τὰ μὲν σωματικὰ πάθη θηρίοις ἐοίκασι, πτηνοῖς δὲ τὰ ψυχικά· καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ λογικοῦ δύναται ἀμπελῶνος ἀποτειχίζειν ὁ πρακτικός, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ πετεινά, εἰ μὴ ἐν θεωρίᾳ πνευματικῇ γένηται, κἂν ὅτι μάλιστα ποιήσεται σπουδὴν πρὸς τὴν τῶν ἔνδοθεν φυλακήν.

ρξδ΄. Ἠθικῆς εὐπρεπείας κρείττων πρακτικὸς γενέσθαι οὐ δύναται, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἔξω γένηται, ὡς μὲν τῆς οἰκείας, τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὡς δὲ συγγενείας, τῆς ἥλικος αὐτῷ καὶ κατὰ σχέσιν ζωῆς. Οὕτω γὰρ καὶ οὗτος, ὡς σφραγῖδα λήψεται τῆς γενικῆς ἡδονῆς τὴν ἀφαίρεσιν, καθ'

57. Ψαλμ. 41, 5.

ἀγαλλίασης[57] καὶ εὐχαριστίας[58] ἐξαιτίας τῆς γνώσης στὸ σπίτι τῆς θεωρητικῆς.

ρξ΄. Ὁ πρακτικὸς ἐξαιτίας τῶν κόπων ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδημήσει καὶ νὰ βρεθεῖ μὲ τὸν Χριστό[59], ἐνῶ ὁ θεωρητικὸς εὐχαριστεῖται μᾶλλον νὰ παραμένει στὴ σάρκα, τόσο γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ τοῦ προκαλεῖ ἡ προσευχή, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὠφέλεια τοῦ πλησίον σχετικὰ μὲ τὰ γήινα.

ρξα΄. Στοὺς λογιώτερους ἡ θεωρία προηγεῖται τῆ πράξης, ἐνῶ στοὺς ἀπαίδευτους προηγεῖται ἡ πράξη τῆς θεωρίας, καὶ οἱ δύο ὅμως καταλήγουν σὲ ἕνα τέλος ἀγαθό. Ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτὸ θὰ φανεῖ συντομώτερο σ' ἐκείνους ποὺ ἡ θεωρία προηγεῖται τῆς πράξης.

ρξβ΄. Ἡ θεωρία τῶν νοητῶν εἶναι Παράδεσος. Σ' αὐτὸν ὁ γνωστικός, σὰν σὲ σπίτι, μπαίνει μὲ τὴν προσευχή, ἐνῶ ὁ πρακτικὸς μοιάζει μὲ περαστικό, ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ σκύψει καὶ νὰ κοιτάξει μέσα, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται, ἐπειδὴ ὑψώνεται ὁ φράχτης ποὺ ξεπερνᾶ τὴν πνευματική του ἡλικία.

ρξγ΄. Τὰ σωματικὰ πάθη μοιάζουν μὲ θηρία, ἐνῶ τὰ ψυχικὰ μὲ πουλιά. Ἀλλὰ ὁ πρακτικὸς μπορεῖ ν' ἀπομακρύνει τὰ πρῶτα ἀπὸ τὸν λογικὸ ἀμπελώνα, ὄχι ὅμως καὶ τὰ πουλιά, ἂν δὲν ἐπιτύχει τὴν πνευματικὴ θεωρία, ὅσο μεγάλη φροντίδα κι ἂν δείξει γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

ρξδ΄. Καλύτερος πρακτικὸς τῆς ἠθικῆς εὐπρέπειας δὲν μπορεῖ νὰ γίνει, ἂν δὲν βγεῖ κι αὐτὸς ἔξω ὅπως ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ[60], ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, δηλαδὴ τὸ φυσικὸ νόμο, καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ συγγένεια, δηλαδὴ τὴ συνήλικη ζωή του τὴ δεμένη μὲ τὰ ὑλικά. Γιατὶ ἔτσι μόνο κι αὐτὸς θὰ λάβει ὡς σφραγίδα[61] τὴν ἀφαίρεση τῆς γενικῆς ἡδονῆς, τῆς ὁποίας τὸ κάλυμμα, ποὺ ἀπὸ τὴ γένεσή μας

58. Ψαλμ. 118, 15.
59. Φιλ. 1, 23.
60. Γεν. 12, 1.
61. Γεν. 17,11· Ρωμ. 4, 11.

ἣν τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα περικείμενον, τὴν παντελῆ ἐλευθερίαν οὐ συγχωρεῖ παρασχεθῆναι ἡμῖν.

ρξε΄. Οὔτε πῶλος ἐν ἔαρι ἔνδον φάτνης μένειν καὶ τὰ ἐκείνης ἐσθίειν ἀνέχεται, οὔτε νεοτελὴς νοῦς τὸ ἀπεστενωμένον ἐπὶ πολὺ καρτερεῖν τῆς εὐχῆς οὐ δύναται· ἡδέως μᾶλλον κατ᾽ ἐκεῖνον ἔχων, ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς φυσικῆς θεωρίας ἐξέρχεσθαι, τῆς κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν εὑρισκομένης καὶ τὴν ἀνάγνωσιν.

ρξϛ΄. Ὡς μὲν ὀσφύας ἔχει περιεζωσμένας νηστείαν καὶ ἁγνείαν ἡ πρακτική, τὰς ζωτικὰς δυνάμεις αὐτῆς, ὡς λύχνους δὲ καιομένους σιωπήν τε καὶ προσευχήν, τὰς γνωστικὰς ἡ θεωρητικὴ ἀρετάς, ἐφιστῶσα, ἡ μὲν ἐκείναις τὸν λογισμὸν ὡς παιδαγωγόν, ἡ δὲ ταύταις ὡς νυμφοστόλον λόγον τὸν ἐνθδιάθετον.

ρξζ΄. Νοῦς ἀτελὴς εἰς τὸν κατάκαρπον ἀμπελῶνα τὸν τῆς εὐχῆς οὐ συγχωρεῖται εἰσέρχεσθαι, εἰς μόνα δὲ καὶ μόλις, ὡς πρὸς ἐπιφυλλίδας πτωχός, τὰ ψιλὰ τῶν ψαλμῶν ἀπηχήματα.

ρξη΄. Ὥσπερ οὐ πάντες οἱ εἰς βασιλέως ὁμιλίαν ἐρχόμενοι συναριστᾶν αὐτῷ δύνανται, οὕτως οὐδὲ οἱ εἰς ἐντυχίαν εὐχῆς ἥκοντες πάντες ἐν θεωρίᾳ τῇ κατ᾽ ἐκείνην ὀφθήσονται.

ρξθ΄. Θυμοῦ μὲν κημὸς ἡ εὔκαιρος γίνεται σιωπή, ἀλόγου δὲ ἐπιθυμίας ἡ σύμμετρος ἐδωδή. Δυσκαθέκτου δὲ λογισμοῦ ἡ μονολόγιστος προσευχή.

ρο΄. Καὶ εἰς τὸν κάτω βυθὸν καὶ εἰς τὸν ἄνω ὁ ὑποδῦναι βουλόμενος, ὁ μὲν διὰ τὸν αἰσθητόν, ὁ δὲ διὰ τὸν νοητὸν μαργαρίτην, ἵνα αὐτὸν ἀνιμήσηται, εἰ μὴ γυμνωθῇ οὗτος τῆς ἐσθῆτος, ἐκεῖνος δὲ τῆς αἰσθήσεως, ἀμφότεροι τοῦ ἐπιζητουμένου διαμαρτήσονται.

μᾶς περιτυλίγει, δὲν ἐπιτρέπει νὰ μᾶς παρασχεθεῖ ἡ πλήρης ἐλευθερία.

ρξε΄. Οὔτε τὸ πουλάρι ἀνέχεται νὰ μένει μέσα στὸ σταῦλο καὶ νὰ τρώει στὸ παχνί του, οὔτε ὁ νοῦς ποὺ πρόσφατα ἄγγιξε τὴν τελειότητα[62] μπορεῖ νὰ ὑπομένει γιὰ πολὺ χρόνο τὸν περιορισμὸ τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ τὸν εὐχαριστεῖ περισσότερο, ὅπως καὶ τὸ πουλάρι, νὰ βγεῖ ἔξω, στὸ πλάτος τῆς φυσικῆς θεωρίας, ποὺ βρίσκεται στὴν ψαλμωδία καὶ τὴν ἀνάγνωση.

ρξς΄. Ἡ πρακτικὴ ἄσκηση ἔχει κατὰ κάποιο τρόπο ζωσμένη τὴ μέση της μὲ τὴ νηστεία καὶ τὴν ἁγνεία, τὶς ζωτικὲς δυνάμεις της[63], ἐνῶ ἡ θεωρητικὴ ἔχει στημένες σὰν ἀναμμένα λυχνάρια τὶς γνωστικὲς ἀρετές της, τὴ σιωπὴ καὶ τὴν προσευχή. Ἡ πρώτη ἐφιστᾶ σ' ἐκεῖνες ὡς παιδαγωγὸ τὸ λογισμό, ἐνῶ ἡ ἄλλη σ' αὐτὲς ὡς νυμφοστόλο τὸν ἐνδιάθετο λόγο.

ρξζ΄. Νοῦς ἀτελὴς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπεῖ στὸν κατάκαρπο ἀμπελώνα τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ μόνο καὶ μόλις νὰ πλησιάσει, ὅπως τ' ἀκροτσάμπια οἱ φτωχοί, τὰ ἁπλὰ ἀπηχήματα τῶν ψαλμῶν.

ρξη΄. Ὅπως δὲν μποροῦν ὅλοι, ὅσοι συνομιλοῦν μὲ τὸ βασιλιά, νὰ καθίσουν μαζί του στὸ τραπέζι, ἔτσι οὔτε κι ὅσοι ἐπιδίδονται στὴν προσευχὴ θὰ φτάσουν στὴ θεωρία τῆς προσευχῆς ἐκείνης.

ρξθ΄. Χαλινάρι τοῦ θυμοῦ γίνεται ἡ σιωπὴ στὴν ὥρα της, τῆς ἄλογης ἐπιθυμίας τὸ μετρημένο φαγητό, καὶ τοῦ δυσκολοκράτητου λογισμοῦ ἡ μονολόγιστη προσευχή.

ρο΄. Ἂν κανεὶς θέλει εἴτε στὸν βυθὸ τῆς γῆς νὰ καταδυθεῖ εἴτε στοῦ οὐρανοῦ νὰ βγεῖ, ὁ ἕνας γιὰ νὰ ἀνασύρει τὸ αἰσθητὸ μαργαριτάρι κι ὁ ἄλλος τὸ νοητό, ἂν δὲν γυμνωθεῖ ὁ ἕνας ἀπὸ τὰ ροῦχα του κι ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν αἴσθηση, καὶ οἱ δυό τους δὲν θὰ ἐπιτύχουν αὐτὸ ποὺ ζητοῦν.

62. Ἢ ὅπως λέγει ὁ ἀρχαῖος λεξικογράφος «νεωστί τετελειωμένος».
63. Δευτ. 24, 21.

ϱοα'. Ὁ μὲν ἔνδοθεν τῆς διανοίας αὐτοῦ γενόμενος νοῦς ἐν τῷ εὔχεσθαι, ὡς μετὰ νύμφης νυμφίος ἐν τῷ νυμφῶνι διαλεγόμενος εὑρεθήσεται, ὁ δὲ μὴ συγχωρούμενος εἰσελθεῖν, ἔξωθεν ἱστάμενος στενάζων βοᾷ· «Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς;»· ἢ τίς ὁδηγήσει με, «ἕως τοῦ μὴ βλέπειν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς» ἐν τῷ εὔχεσθαι;

ϱοβ'. Ὁποία ἡ χωρὶς ἁλὸς τῷ φάρυγγι λογιζομένη τροφή, τοιαύτη καὶ ἡ ἐκτὸς κατανύξεως λογισθήσεται τῷ νῷ μετερχομένη εὐχή.

ϱογ'. Ἡ μὲν ἔτι καταδιώκουσα ψυχὴ τὴν εὐχήν, τῇ ὠδινούσῃ ὑπάρχει παρεμφερής, ἡ δὲ καταλαβοῦσα, τῇ κυησάσῃ καὶ πλήρει γενομένῃ διὰ τὸν τόκον χαρᾶς.

ϱοδ'. Πάλαι μὲν ὁ Ἀμορραῖος ἐν τῷ ὄρει οἰκῶν, ἐτίτρωσκεν ἐξερχόμενος τοὺς παραβιαζομένους διέρχεσθαι, νυνὶ δὲ ἡ πονηρὰ λήθη διώκει τοὺς πρὸ τῆς ἁγνείας ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν ἐπιχειροῦντας ἀναβαίνειν εὐχὴν τῆς ἁπλότητος.

ϱοε'. Τῆς καθαρᾶς εὐχῆς ἐν ἔχθρᾳ πολλῇ πεφύκασιν εἶναι οἱ δαίμονες. Καταπλήττει δὲ τούτους οὐχὶ πλῆθος τῶν κακῶν, ὡς τοὺς ἔξωθεν πολεμίους τὸ στράτευμα, ἀλλ' ἡ τριῶν συμφωνία, νοῦ πρὸς λόγον, καὶ λόγου πρὸς αἴσθησιν.

ϱοϛ'. Ἡ μὲν ψιλὴ εὐχὴ ὡς ἄρτος ὀφθήσεται ἀρχομένους στηρίζουσα, ἡ δὲ μετά τινος θεωρίας ὡς ἔλαιον πιαίνουσα, ἡ δὲ ἀνείδεος ὡς οἶνος εὐώδης, οὗ οἱ ἐμφορούμενοι ἀπλήστως ἐξίστανται.

---

64. Ψαλμ. 59, 11.
65. Ψαλμ. 39, 5.

ροα΄. Ὁ νοῦς ποὺ εἰσέρχεται μέσα στὴ διάνοιά του κατὰ τὴν προσευχὴ θὰ βρεθεῖ νὰ συνομιλεῖ μ᾽ αὐτὸν ὅπως ὁ γαμπρὸς μὲ τὴ νύφη στὸ νυφικὸ θάλαμο. Ὅποιος ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπεῖ, στέκεται ἀπ᾽ ἔξω καὶ φωνάζει μὲ στεναγμούς· «Ποιὸς θὰ μὲ μεταφέρει σὲ πόλη περιτειχισμένη;»[64], ἢ Ποιὸς θὰ μὲ ὁδηγήσει κατὰ τὴν προσευχὴ «στὸ νὰ μὴν ἀποβλέπω σὲ μάταια πράγματα καὶ ἀνοησίες ψεύτικες;»[65].

ροβ΄. Ὅ,τι λογῆς εἶναι ἡ τροφὴ γιὰ τὸ φάρυγγα χωρὶς ἁλάτι, τέτοια θὰ θεωρηθεῖ καὶ ἡ προσευχὴ ποὺ διατυπώνει ὁ νοῦς χωρὶς κατάνυξη.

ρογ΄. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἐπιδιώκει ἀκόμη τὴν προσευχή, μοιάζει μὲ γυναίκα ποὺ τὴν ἔπιασαν οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ[66]. Ἐνῶ ὅποιος τὴν ἔχει κατακτήσει, μοιάζει μ᾽ ἐκείνην ποὺ γέννησε κι εἶναι γεμάτη χαρὰ γιὰ τὸν τοκετό.

ροδ΄. Παλαιὰ ὁ Ἀμορραῖος, ποὺ κατοικοῦσε στὸ βουνό, ἔβγαινε καὶ τραυμάτιζε ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ περάσουν μὲ τὴ βία. Τώρα ὅμως ἡ ὕπουλη λησμονιὰ καταδιώκει ὅσους πρὶν ἀπὸ τὴν ἁγνότητα ἐπιχειροῦν ν᾽ ἀνεβοῦν στὴν ὑψηλότερη προσευχὴ τῆς ἁπλότητας.

ροε΄. Οἱ δαίμονες τρέφουν μεγάλη ἔχθρα πρὸς τὴν καθαρὴ προσευχή. Τοὺς τρομάζει ὄχι τὸ πλῆθος τῶν κακῶν (καλῶν), ὅπως τὸ στράτευμα τοὺς ἐχθροὺς ἔξω, ἀλλὰ ἡ συμφωνία τῶν τριῶν, τοῦ νοῦ δηλαδὴ μὲ τὸ λόγο, καὶ τοῦ λόγου μὲ τὴν αἴσθηση.

ρος΄. Ἡ ἁπλῆ προσευχὴ θεωρεῖται σὰν τὸ ψωμὶ ποὺ στηρίζει ἐκείνους ποὺ ἀρχίζουν[68]. Ὅποια συνοδεύεται ἀπὸ κάποια θεωρία, σὰν λάδι ποὺ τρέφει[69]. Ἐνῶ ἡ δίχως μορφὴ εἶναι σὰν μοσχάτο κρασί, ποὺ παθαίνουν ἔκσταση ὅσοι τὸ πίνουν ἄπληστα[70].

---

66. Ἰω. 16, 21. 67. Ἀρ. 14, 45. Δευτ. 1, 44. 68. Ψαλμ. 103, 15. 69. Ψαλμ. 22, 5. 70. Β΄. Κορ. 5, 13.

ροζ΄. Ἄγριος μὲν ὄνος πόλεως μὲν λέγεται πολυοχλίας καταγελᾶν, καὶ μονόκερως δὲ ὑπ' οὐδενὸς δεσμεῖσθαι δυνάμενος. Νοῦς δὲ φύσεως καὶ τῶν περὶ φύσιν βασιλεύσας λόγων, ματαιότητος μὲν καταγελᾷ λογισμῶν προσευχόμενος, παρ' οὐδενὸς δὲ δύναται τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν κατεξουσιάζεσθαι.

ροη΄. Χρὴ τὸν ἀγωνιζόμενον τὴν μὲν αἴσθησιν αὐτοῦ εἰς τὴν μονοειδῆ συστέλλειν τροφήν, τὸν δὲ νοῦν εἰς τὴν μονολόγιστον προσευχήν· οὕτως γὰρ ἄσχετος γεγονὼς ἐκ παθῶν, καὶ ἐπὶ τὸ ἁρπάζεσθαι πρὸς Κύριον ἥξει ἐν τῷ προσεύχεσθαι.

ροθ΄. Ῥάβδον μὲν ὁ κυσὶν ἐπισείων ἠγρίωσε καθ' ἑαυτοῦ, δαίμονας δὲ ὁ καθαρῶς ἐκβιαζόμενος εὔχεσθαι.

ρπ΄. Οἱ μὲν ἡδυπαθεῖς προσευχόμενοι, ἅτε ὑλώδεις ὄντες, ὡς βατράχους ἔχουσι τοὺς λογισμοὺς περισπῶντας αὐτούς, οἱ δὲ μετριοπαθεῖς τὰς θεωρίας ὡς ἀηδόνας κατατερπούσας αὐτούς, τῇ ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλους ἀκρέμονας, τουτέστι ποικίλας θεωρίας, μεταβάσει· σιγὴ δὲ πρόσεστι τοῖς ἀπαθέσι καὶ ἠρεμία πολλὴ ἐκ λογισμῶν καὶ νοημάτων ἐν τῷ προσεύχεσθαι.

ρπα΄. Πάλαι μὲν ἡ τοῦ Μωσέως Μαρία τῶν πολεμίων τὴν πτῶσιν θεασαμένη, τὸ τύμπανον ἀραμένη, ἐξῆρχε ταῖς ᾀδούσαις τὰ ἐπινίκια· νυνὶ δὲ εἰς εὐφημίαν τῆς νικησάσης τὰ πάθη ψυχῆς ἡ κρείττων ἐν ἀρεταῖς ἀγάπη διεγερθεῖσα, τὴν μετ' ᾠδῆς κιθάραν, ὥσπερ τινὰ θεωρίαν μεταχειριζομένη, ταύτῃ πάλαι τὴν πονηθεῖσαν εἰς κάλλους περιουσίαν, οὐ παύεται σὺν τοῖς περὶ αὐτὴν ἀγαλλιωμένη αἰνεῖν τὸν Θεόν.

ρπβ΄. Ὁπόταν διὰ συνεχείας τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν κατασχεθῇ

---

71. Ἰὼβ 39,5,9.

ρoζ'. Ὁ ἄγριος ὄνος, λένε, περιγελᾶ τὴν πόλη γιὰ τὴν πολυκοσμία της, καὶ ὁ μονόκερος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν δεσμεύσει κανένας[71]. Ἐνῶ ὁ νοῦς, ποὺ βασίλεψε στὴ φύση καὶ στοὺς λόγους γιὰ τὴ φύση, ὅταν προσεύχεται περιγελᾶ τοὺς λογισμοὺς τῆς ματαιότητας καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ἀπὸ ὅσα ὑπάγονται στὴν αἴσθηση νὰ τὸν ἐξουσιάσει.

ρoη'. Πρέπει ὅποιος ἀγωνίζεται νὰ περιορίζει τὴν αἴσθησή του σὲ ἑνὸς εἴδους τροφή, καὶ τὸ νοῦ στὴ μονολόγιστη προσευχή. Γιατὶ ἔτσι, ἀφοῦ γίνει ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ πάθη, θὰ φτάσει νὰ ἁναρπάζεται πρὸς τὸν Κύριο ὅταν προσεύχεται[72].

ρoθ'. Ὅποιος κουνάει ραβδὶ στὰ σκυλιὰ τὰ ἐξαγριώνει ἐναντίον του, ἐνῶ τοὺς δαίμονες τοὺς ἐξαγριώνει, ὅποιος τοὺς προκαλεῖ καθαρὰ μὲ τὴν προσευχή του.

ρπ'. Οἱ ἡδονόφιλοι ὅταν προσεύχονται, ἐπειδὴ εἶναι ὑλόφρονες, ἔχουν τοὺς λογισμούς τους σὰν βατράχια νὰ τοὺς περισποῦν· οἱ μετριόφρονες ἔχουν τὶς θεωρίες σὰν ἀηδόνια νὰ τοὺς εὐχαριστοῦν μὲ τὸ πέταγμά τους ἀπὸ ἕνα σὲ ἄλλο κλαδί, δηλαδὴ μὲ τὶς ποικίλες θεωρίες τους. Ἐνῶ στοὺς ἀπαθεῖς κατὰ τὴν προσευχὴ ὑπάρχει σιγὴ καὶ ἠρεμία πολλὴ ἀπὸ λογισμοὺς καὶ ἔννοιες.

ρπα'. Παλαιὰ ἡ Μαρία τοῦ Μωυσῆ, βλέποντας τὴν ἧττα τῶν ἐχθρῶν, ἁρπάζοντας τὸ τύμπανο μπῆκε πρώτη σ' αὐτὲς ποὺ τραγουδοῦσαν τὰ ἐπινίκια[73]. Τώρα ἡ ἀνώτερη ἀνάμεσα στὶς ἀρετὲς ἀγάπη, ξεσηκωμένη γιὰ τὸν ἔπαινο τῆς ψυχῆς ποὺ κατανίκησε τὰ πάθη, παίρνοντας μαζὶ μὲ τραγούδι στὰ χέρια της τὴν κιθάρα, σὰν κάποια θεωρία ποὺ ἐκπονήθηκε γι' αὐτὸ ἀπὸ παλιὰ σὲ μιὰ περίσσεια ὀμορφιᾶς, δὲν σταματᾶ μαζὶ μὲ τοὺς γύρω της νὰ ὑμνεῖ γεμάτη ἀγαλλίαση τὸν Θεό.

ρπβ'. Ὅταν μὲ τὴ συνεχῆ προσευχὴ κλειστοῦν τὰ λόγια τῶν

---

72. Α' Θεσ. 4,16. 73. Ἐξ. 15,20.

τὰ λόγια τῶν ψαλμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ εὐχομένου, τότε καὶ αὐτὸς γῆ καθάπερ ἀγαθή, ἄρχεται αὐτομάτως ἀναφέρειν, ὡς μὲν ῥόδα τὴν θεωρίαν τῶν ἀσωμάτων, ὡς δὲ κρίνα τὴν τηλαύγειαν τῶν σωμάτων, ὡς δὲ ἴα τὸ ποικίλον τῶν θείων κριμάτων δυσθεώρητον.

ρπγ΄. Ἐν ὕλῃ μὲν δεσμευθεῖσα φλόξ, φωτοφόρος καθίσταται, ἐξ ὕλης δὲ λυθεῖσα ψυχή, θεοφόρος εὑρίσκεται. Κἀκείνη μὲν αἴρεσθαι πέφυκεν ἄχρι τοῦ ὑπεκκαύματος, αὕτη δὲ μέχρι τοῦ κατὰ τὸν θεῖον ἔρωτα συμπεράσματος.

ρπδ΄. Ἡ τελείως ἑαυτὴν ἀρνησαμένη ψυχὴ καὶ ὁλικῶς ἀνατεθεῖσα πρὸς εὐχήν, αὕτη οὐχ ὅτε βούλεται κάτω γίνεται, ἄνωθεν εὑρισκομένη τῆς κτίσεως, ἀλλ᾽ ὅτι δίκαιον εἶναι δόξει τῷ πάντα σταθμῷ καὶ μέτρῳ διεξάγοντι τὰ ἡμέτερα.

ρπε΄. Ὅταν ἐκ ψυχῆς μὲν ἡ ἀκηδία ἀπελαθῇ, ἐκ διανοίας δὲ ἡ πονηρία ἐκτιναχθῇ, τότε ὁ νοῦς γυμνὸς γινόμενος τῇ ἁπλότητι, ζωῇ τε τῇ ἀτέχνῳ καὶ δίχα παντὸς τοῦ κατὰ τὴν αἰσχύνην ἐπικαλύμματος καὶ τοῦ κατὰ τὴν φαντίαν προβλήματος, ᾆσμα μὲν ᾄδει καὶ οὗτος καινὸν τῷ Θεῷ, εὐχαριστεῖ δὲ μέλος ἀνακρουόμενος ἐν εὐφροσύνῃ τῷ τῆς μελλούσης τὰ ἐγκαίνια προεορτάζειν βιώσεως.

ρπϛ΄. Ὅταν τινὰς θειοτέρας ἐνεργείας ἐνεργεῖσθαι ἄρξηται ἡ εὐχομένη ψυχή, τότε καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν ἐν Ἄσμασι Νύμφην, πρὸς τὰς ὁμοιοτρόπους τοιαῦτα ὑποφωνεῖ· «Ἀδελφιδός μου ἀπέστειλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς, καὶ ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐπ᾽ αὐτόν».

ρπζ΄. Καὶ στρατιώτης ἐκ τοῦ πολέμου ἐπαναλύσας, τὸ βάρος τῶν ὅπλων ἀποσκευάζεται, καὶ πρακτικὸς τοὺς λογισμοὺς εἰς θεωρίαν ἐρχόμενος· οὔτε γὰρ ἐκεῖνος, εἰ μὴ ἐν πολέμῳ χρείαν ἔχει τῶν ὅπλων, οὔτε οὗτος τῶν λογισμῶν.

ψαλμῶν στὴν καρδιὰ τοῦ προσευχομένου, τότε κι αὐτός, σὰν γῆ ἀγαθή, ἀρχίζει νὰ βγάζει αὐτόματα σὰν ρόδα τὴ θεωρία τῶν ἀσωμάτων, σὰν κρίνα τὴν τηλαυγῆ ἀκτινοβολία τῶν σωμάτων, καὶ σὰν ἴα τὴ δυσθεώρητη ποικιλία τῶν θείων κρίσεων.

ρπγ'. Ὅταν ἡ φλόγα αἰχμαλωτιστεῖ σὲ καύσιμη ὕλη, γίνεται φωτοφόρα, ἐνῶ ἡ ψυχή, ὅταν ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ τὴν ὕλη, καθίσταται θεοφόρος. Καὶ ἡ φλόγα βέβαια ὑψώνεται ὅσο ἔχει ὕλη, ἐνῶ ἡ ψυχὴ ὥσπου νὰ φτάσει στὸν θεῖο ἔρωτα.

ρπδ'. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἀρνήθηκε τελείως τὸν ἑαυτό της καὶ ἀφιερώθηκε ὁλόκληρη στὸν Θεό, αὐτὴ δὲν κατεβαίνει κάτω ὅταν θέλει, ἐπειδὴ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν κτίση, ἀλλὰ ὅταν φανεῖ δίκαιο σ' αὐτὸν ποὺ κυβερνᾶ ὅλα τὰ δικά μας μὲ σταθμὰ καὶ μέτρο.

ρπε'. Ὅταν ἀπελαθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἡ ἀδιαφορία κι ἀποτιναχθεῖ ἀπὸ τὴ διάνοια ἡ πονηρία, τότε ὁ νοῦς γυμνὸς μὲ τὴν ἁπλότητα, μὲ ζωὴ ἀπροσποίητη καὶ χωρὶς κανένα ἐπικάλυμμα ντροπῆς καὶ τὸ προκάλυμμα τῆς ἐπίδειξης, ψάλλει κι αὐτὸς νέο τραγούδι στὸν Θεό, καὶ ἀποδίδει εὐχαριστίες, ἀνακρούοντας χαρούμενη μελωδία μὲ τὸ νὰ προεορτάζει τὰ ἐγκαίνια τῆς μελλοντικῆς ζωῆς.

ρπς'. Ὅταν ἡ προσευχόμενη ψυχὴ ἀρχίσει νὰ προβαίνει σὲ κάποιες θεϊκότερες ἐνέργειες, τότε κι αὐτή, ὅπως ἡ Νύμφη τοῦ Ἄσματος, πρὸς τὶς ὅμοιές της τέτοια ψιθυρίζει· «Ἔβαλε ὁ ἀγαπημένος μου τὸ χέρι του ἀπὸ τὴ θυρίδα καὶ ταράχτηκε ἡ κοιλιά μου γι' αὐτόν»[74].

ρπζ'. Καὶ ὁ στρατιώτης ποὺ ἐπανέκαμψε ἀπὸ τὸν πόλεμο, ἀποθέτει τὸ βάρος τῶν ὅπλων. Καὶ ὁ πρακτικὸς ἀποβάλλει τοὺς λογισμούς, ὅταν ἔρθει στὴ θεωρία. Γιατὶ οὔτε ὁ στρατιώτης ἔχει ἀνάγκη τότε τὰ ὅπλα, παρὰ μόνο στὸν πόλεμο, οὔτε ὁ πρακτικὸς τοὺς λογισμούς.

---

74. Ἆσμα Ἀσμ. 5, 4.

ρπη΄. Οἱ μὲν πρακτικοὶ ὡς ἔχουσι θέσεως θεωροῦσι τὰ σώματα, οἱ δὲ θεωρητικοὶ ὡς ἔχουσι φύσεως· μόνοι δὲ τοὺς λόγους ἀμφοτέρων ὁρῶσιν οἱ γνωστικοί.

ρπθ΄. Ἐν μὲν τοῖς λόγοις τῶν σωμάτων γινώσκονται τὰ ἀσώματα, ἐν ἀσωμάτοις δὲ λόγος ὁ ὑπερούσιος, πρὸς ὃν ἐπείγεται πᾶσα σπουδαία ἀναλῦσαι ψυχή.

ρϟ΄. Οἱ λόγοι τῶν σωμάτων ὡς ὀστᾶ εἰσι τοῖς αἰσθητοῖς ἐπικαλυπτόμενοι, οὓς ἴδῃ οὐδεὶς τῶν ἔξω μὴ γενομένων τῆς προσπαθείας τῶν αἰσθητῶν.

ρϟα΄. Ἀποτίθεται καὶ στρατιώτης τὰ ὅπλα, καταλείψας τὸν πόλεμον, καὶ θεωτηρικὸς τοὺς λογισμούς, ἀναλύων πρὸς Κύριον.

ρϟβ΄. Καὶ στρατηγὸς ἐν πολέμῳ σκύλων διαμαρτάνων, ἐν ἀθυμίᾳ καθίσταται, καὶ πρακτικὸς ἐν εὐχῇ, θεωρίας πνευματικῆς.

ρϟγ΄. Ἔλαφος μὲν ἐπὶ σωματικῶν ὑδάτων τρέχει πηγάς, ὑπὸ (ὄφεως) θηρὸς ὡς ὁ δηχθείς, ψυχὴ δὲ ἡ τῷ γλυκυτάτῳ βέλει τρωθεῖσα τῷ τῆς εὐχῆς, ἐπὶ ἀσωμάτων αὐγάς.

ρϟδ΄. Οὔτε σωματικὸς ὀφθαλμὸς τὸν κόκκον τοῦ σίτου ἰδεῖν δύναται, οὔτε νοῦς πρακτικὸς τὴν φύσιν τὴν ἑαυτοῦ, εἰ μὴ γυμνωθῇ, ἐκεῖνος μὲν ἐλύτρου, οὗτος δὲ σχέσεως τῆς περικαλυπτούσης αὐτόν.

ρϟε΄. Κρύπτονται ἀστέρες μὲν ἡλίου ἀνατολῇ, λογισμοὶ δὲ ἐκλιμπάνουσι, τοῦ νοῦ πρὸς τὴν οἰκείαν βασιλείαν ἐπαναστρέφοντος.

ρπη΄. Οἱ πρακτικοὶ θεωροῦν τὰ σώματα ὡς πρὸς τὴ θέση ποὺ ἔχουν, ἐνῶ οἱ θεωρητικοὶ πῶς εἶναι στὴ φύση. Ἀλλὰ μόνο οἱ γνωστικοὶ βλέπουν τοὺς λόγους καὶ αὐτῶν καὶ ἐκείνων.

ρπθ΄. Μὲ τοὺς λόγους τῶν σωμάτων λαμβάνομε γνώση γιὰ τὰ ἀσώματα, ἐνῶ μὲ τὰ ἀσώματα λαμβάνομε γνώση τοῦ ὑπερούσιου Λόγου, πρὸς τὸν ὁποῖο βιάζεται νὰ καταλήξει κάθε σπουδαία ψυχή.

ρϟ΄. Οἱ λόγοι τῶν σωμάτων εἶναι ὅπως τὰ κόκκαλα στὰ αἰσθητὰ ποὺ ἐπικαλύπτονται, τοὺς ὁποίους δὲν θὰ δεῖ κανένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν προσκόλληση στὰ αἰσθητά.

ρϟα΄. Ἀποθέτει καὶ ὁ στρατιώτης τὰ ὅπλα, ὅταν ἐγκαταλείψει τὸν πόλεμο, καθὼς καὶ ὁ θεωρητικὸς τοὺς λογισμούς, ὅταν ἀναχωρεῖ πρὸς τὸν Κύριο.

ρϟβ΄. Κι ὁ στρατηγὸς ὅταν χάσει στὸν πόλεμο τὰ λάφυρα, γίνεται σκυθρωπός· καὶ ὁ πρακτικὸς στὴν προσευχή, ὅταν δὲν ἐπιτύχει τὴν πνευματικὴ θεωρία.

ρϟγ΄. Τὸ ἐλάφι τρέχει στὶς πηγὲς τῶν σωματικῶν ὑδάτων[75], ὅπως ἐκεῖνος ποὺ τὸν δάγκασε φίδι· καὶ ἡ ψυχή, ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ τὸ γλυκύτατο βέλος τῆς προσευχῆς, τρέχει στὶς λάμψεις τῶν ἀσωμάτων.

ρϟδ΄. Οὔτε τὸ σωματικὸ μάτι μπορεῖ νὰ δεῖ τὸν κόκκο τοῦ σιταριοῦ, οὔτε ὁ πρακτικὸς νοῦς τὴ δική του φύση, ἂν δὲν γυμνωθεῖ ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ κέλυφος, κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ πάθος (ἡδονὴ) ποὺ τὸν κατέχει.

ρϟε΄. Τὰ ἀστέρια ἐξαφανίζονται μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου· καὶ οἱ λογισμοὶ χάνονται, ὅταν ὁ νοῦς ἐπιστρέφει στὸ βασίλειό του.

75. Ψαλμ. 41,1.

ρϟϛ΄. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς, αἱ πνευματικαὶ θεωρίαι περιχυθεῖσαι τῷ νῷ, οἷά τινες ἀκτῖνες ἡλίου αἱ τοῦ ὁρίζοντος ὑπερκύψασαι, δοκοῦσιν ἔξωθεν αὐτοῦ προσβάλλειν, οἰκεῖαι οὖσαι καὶ διὰ καθαρότητα ἐκεῖνον περιπτυσσόμενοι.

ρϟζ΄. Τοιαῦτα καὶ νοῦς θεωρητικὸς ἐκλαλεῖν δύναται, ὅτε ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καταβῇ, φύσεως ἀνάγκαις ἐπικλιθείς, οἷα καὶ ὁ φθεγξάμενος· Θείου κάλλους τί ὑπάρχει θαυμασιώτερον; καὶ τίς ἔννοια τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας χαριεστέρα; Ποῖος δὲ οὕτω πόθος δριμὺς καὶ ἀφόρητος, ὡς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγινόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαρμένῃ ψυχῇ καὶ ἀπὸ διαθέσεως λεγούσῃ ὅτι «Τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ»;

ρϟη΄. Ἐκείνου ἐστὶν τὸ λέγειν, «Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ», τοῦ μὴ κοποιῶντος ὀπίσω Θεοῦ κατακολουθεῖν δι' εὐχῆς, μηδὲ ἡμέραν ἀνθρώπου ἐπιθυμοῦντος θεάσασθαι.

ρϟθ΄. Λεγέτω καὶ ψυχὴ πρακτικὴ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν κακῶν, κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι ἐπὶ τῶν ἐκβιαζομένων αὖθις αὐτὴν πονηρῶν διαμόνων καὶ λογισμῶν, ἐπιβλέπειν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς· «Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου· πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου· πῶς μολυνῶ αὐτούς;».

σ΄. Ὦ ψυχῆς θεοφιλοῦς, τῆς λέγειν τολμώσης πρὸς Θεόν, «Ἀπάγγειλόν μοι», ὁ ποιμὴν ὁ καλός, «ποῦ ποιμαίνεις» τὰ πρόβατά σου, «ποὺ κοιτάζεις ἐν μεσημβρίᾳ» τοὺς ἄρνας σου, ἵνα τούτοις ἀκολουθοῦσα, «μὴ γένωμαι ὡς πεπλανημένη ἐν ἀγέλαις ἑταίρων».

σα΄. Ζητοῦσα τὸν τῆς εὐχῆς ἡ πρακτικὴ κρατῆσαι λόγον,

---

76. Ἆσμα Ἀσμ. 2, 5· 5, 8.

ρϟϛ'. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς, κατακλύζοντας τὸ νοῦ οἱ πνευματικὲς θεωρίες, σὰν κάποιες ἡλιαχτίδες ποὺ πρόβαλαν ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα, μοιάζουν νὰ τὸν χτυποῦν ἀπέξω, ἐνῶ εἶναι δικές του, καὶ ποὺ ἐξαιτίας τῆς καθαρότητάς του τὸν περιπτύσσονται.

ρϟζ'. Τέτοια λόγια μπορεῖ νὰ ἐκφράσει καὶ νοῦς θεωρητικός, ὅταν κατεβεῖ ἀπὸ ἄνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὑπακούοντας στὶς ἀνάγκες τῆς φύσης, τὰ λόγια ποὺ εἶπε κι ἐκεῖνος· «Τί πιὸ θαυμαστὸ ὑπάρχει ἀπὸ τὴ θεία ὀμορφιά; Καὶ ποιὰ σκέψη εἶναι πιὸ εὐχάριστη ἀπὸ τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Θεοῦ; Καὶ ποιὸς πόνος εἶναι τόσο δριμὺς κι ἀνυπόφορος, ὅπως αὐτὸς ποὺ βάζει ὁ Θεὸς μέσα στὴν καθαρμένη ἀπὸ κάθε κακία ψυχὴ καὶ ποὺ ὁλόψυχα λέγει, «Εἶμαι πληγωμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη»[76];

ρϟη'. Ἐκείνου εἶναι ὁ λόγος, «θερμάνθηκε μέσα μου ἡ καρδιά μου καὶ κατὰ τὴ μελέτη μου θ' ἀνάψεις φωτιά»[77], ἐκείνου ποὺ δὲν κοπιάζει ν' ἀκολουθεῖ τὸν Θεὸ μὲ τὴν προσευχή του, οὔτε ἐπιθυμεῖ νὰ δεῖ τὴν ἡμέρα τοῦ ἀνθρώπου[78].

ρϟθ'. Ἂς λέγει ἡ πρακτικὴ ψυχὴ μετὰ τὴν ἀπόθεση τῶν κακῶν, ὅπως ἐκείνη στὸ Ἆσμα, γιὰ τοὺς πονηροὺς δαίμονες καὶ λογισμοὺς ποὺ τὴν ἐξαναγκάζουν νὰ στραφεῖ σὲ μάταια πράγματα καὶ ἀνυπόστατες ἀνοησίες· «Ξεντύθηκα τὸ χιτώνα μου· πῶς νὰ τὸν ξαναντυθῶ; Ἔπλυνα τὰ πόδια μου· πῶς νὰ τὰ λερώσω;»[79].

σ'. Ὦ ψυχὴ θεοφιλή, ποὺ ἔχεις τὴν τόλμη νὰ πεῖς στὸν Θεό· «Πές μου, ποιμένα μου καλέ,[80] ποῦ βόσκεις τὰ πρόβατά σου; ποῦ σταλάζεις τὸ μεσημέρι τὰ ἀρνιά σου;», γιὰ νὰ τ' ἀκολουθήσω, «καὶ νὰ μὴ γίνω σὰν περιπλανημένη μέσα στὰ ὑποπόδια τῶν συντρόφων σου»[81].

σα'. Προσπαθώντας ἡ πρακτικὴ ψυχὴ νὰ κρατήσει τὸ λόγο

77. Ψαλμ. 38,4.
78. Ἱερ. 17, 6.
79. Ἆσμα Ἀσμ. 5, 3.
80. Ἰω. 10, 11.

καὶ μὴ δυναμένη, τοιαῦτα, κατὰ τὴν ἐν Ἄσμασι καὶ αὐτὴ βοᾷ· «Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησα· ἐζήτησα, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν»· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. «Ἀναστήσομαι» δὴ δι' εὐχῆς ἐπιπονωτέρας, «καὶ κυκλώσασα ἐν τῇ πόλει ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς ἀγοραῖς, ζητήσω ὃν ἠγάπησα». Ἴσως εὑρεθήσεταί μοι ὁ ἐν παντὶ τῷδε ὤν, καὶ τοῦ παντὸς ἔξω. Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν αὐτοῦ.

σβ'. Ὅταν ὅλη δακρύων ἐκ τῆς περὶ τὴν εὐχὴν χαρᾶς ἄρξηται γίνεσθαι ἡ ψυχή, τότε καὶ αὐτὴ παρρησιαζομένη, ὡς πρὸς τὸν ἑαυτῆς νυμφίον βοᾷ· «Καταβήτω ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ», καὶ φαγέτω τῶν ἐμῶν ὡς ἀκροδρύων τὴν πονηθεῖσαν παράκλησιν.

σγ'. Ὅταν ἡ πρακτικὴ ψυχὴ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων θαυμάζειν ἄρξηται τὸν Δημιουργὸν καὶ τῆς ἐκ τούτων κατατρυφᾶν ἡδονῆς, ταῦτα καὶ αὐτὴ ἐκπληττομένη βοᾷ· «Τί ὡραιώθης, νυμφίε», παράδεισε Πατρός σου. Ἄνθος τοῦ πεδίου, καὶ κέδροι αὐτοῦ, ὡς κέδροι τοῦ Λιβάνου. «Ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα, καὶ ὁ καρπὸς ὤφθη γλυκὺς ἐν τῷ λάρυγγί μου».

σδ'. Εἰ ὁ βασιλέα ὑποδεχόμενος εἰς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, οὕτω περιφανὴς εὑρίσκεται καὶ περίδοξος, καὶ πάσης ἄλλης... [ἔμπλεως] χαρᾶς, τί πάθοι ψυχή, ἡ τὸν Βασιλέα τῶν βασιλέων ἐν τῷ καθαρθῆναι ὑποδεξαμένη κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐκείνου ὑπόσχεσιν; Καὶ τί ἐάσει, ἔξω μὲν βάλλουσα τὸ μὴ εἰς ἀνάπαυσιν ἐκείνῳ δοκοῦν, ἔνδοθεν δὲ εἰσάγουσα τὸ εἰς ἐκείνου ἀρέσκειαν;

σε'. Ὁ κληθῆναι προσδοκῶν παρὰ βασιλέων τῇ αὔριον, τίνος ἐν φροντίδι ἄλλου ἔσεται, ἢ λόγων μελέτης τῶν εἰς ἐκείνου

81. Ἀσμ. 1,6. 82. Ἀσμ. 3,1. 83. Ὀπ. π.
84. Ψαλμ. 15,15. 85. Ἀσμ. 4,16. 86. Σοφ. Σολ. 13, 5.

τῆς προσευχῆς καὶ μὴ μπορώντας, ὅπως αὐτὴ ποὺ μιλάει στὸ Ἄσμα, φωνάζει κι αὐτὴ τὰ ἑξῆς· «Στὴν κλίνη μου τὶς νύχτες ἀναζήτησα αὐτὸν ποὺ ἀγάπησα· τὸν ἀναζήτησα, μὰ δὲν τὸν βρῆκα»[82]. Τὸν φώναξα καὶ δὲν μὲ ἄκουσε. «Θὰ σηκωθῶ λοιπὸν καὶ μὲ ἐντονότερη προσευχὴ καὶ κυκλοφέροντας μέσα στὴν πόλη στὶς πλατεῖες καὶ τὶς ἀγορές θ' ἀναζητήσω αὐτὸν ποὺ ἀγάπησα»[83]. Ἴσως καὶ βρῶ αὐτὸν ποὺ εἶναι παντοῦ ἐδῶ γύρω, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ πᾶν. «Θὰ χορτάσω κοιτάζοντας τὴ δόξα του»[84].

σβ'. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς προσευχῆς ἀρχίζει νὰ γεμίζει δάκρυα, τότε κι αὐτὴ παίρνοντας θάρρος φωνάζει σὰν πρὸς τὸν νυμφίο της· «Ἂς κατεβεῖ ὁ ἀγαπημένος μου στὸν κῆπο του κι ἂς φάει τοὺς καρποὺς τῶν ροδιῶν μου»[85], τὴν ἀπόλαυση ποὺ τοῦ ἑτοίμασα.

σγ'. Ὅταν ἡ πρακτικὴ ψυχὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλονὴ τῶν κτισμάτων νὰ θαυμάζει τὸ Δημιουργὸ[86] καὶ ν' ἀπολαμβάνει τὴν ἡδονὴ ἀπὸ αὐτά, αὐτὰ τὰ λόγια φωνάζει κι αὐτὴ γεμάτη κατάπληξη· «Πόσο ὄμορφος εἶσαι, νυμφίε»[87], ὁ παράδεισος τοῦ Πατέρα σου. «Λουλούδι τοῦ κάμπου»[87α] καὶ εἶναι οἱ κέδροι του ὅπως οἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου[88]. «Ἐπιθύμησα τὸν ἴσκιο του καὶ κάθισα, καὶ νά, ὁ καρπὸς γλυκὺς στὸ λάρυγγά μου»[89].

σδ'. Ἂν ἐκεῖνος ποὺ ὑποδέχεται βασιλιὰ στὸ σπίτι του γίνεται τόσο ἐπιφανὴς καὶ ἔνδοξος καὶ γεμάτος ἀπὸ κάθε ἄλλη χαρά, τί θὰ μποροῦσε νὰ πάθει μιὰ ψυχὴ ποὺ καθαρμένη ὑποδέχθηκε τὸν Βασιλέα τῶν βασιλέων σύμφωνα μὲ τὴν ἀψευδῆ ὑπόσχεση ἐκείνου[90]; Καὶ τί θ' ἀφήσει μέσα, ἀπορρίπτοντας ἔξω ὅ,τι δὲν φαίνεται σ' ἐκεῖνον ἀναπαυτικὸ καὶ εἰσάγοντας ὅ,τι τοῦ ἀρέσει;

σε'. Ἐκεῖνος ποὺ περιμένει ὅτι ὁ βασιλιὰς θὰ τὸν καλέσει τὴν ἑπομένη, τί ἄλλο θὰ φροντίσει, παρὰ νὰ μελετήσει τοὺς λόγους ποὺ

87. Ἀσμ. Ἀσμ. 7,7.
87α. Ἀσμ. Ἀσμ. 2,1.
88. Ψαλμ. 103,16.
89. Ἀσμ. Ἀσμ. 7,7. 2,3.
90. Ἰω. 14,23. Ἡ ὑπόσχεση εἶναι στὸ 'ἐλευσόμεθα καὶ μονο ποιήσομεν'.

εἶναι μελλόντων ἀρέσκειαν; Τοῦτο τηροῦσα πᾶσα ψυχή, οὐκ ὀφθήσεται ἀπαρασκεύαστος πρὸς τὸ ἐκεῖθεν κριτήριον.

σϛ΄. Μακαρία ψυχή, ἡ διὰ τὸ σήμερον προσδοκᾶν ἥξειν τὸν Κύριον ἑαυτῆς, μηδὲν ἡγουμένη ὅλως τὸν πόνον τῆς ἡμέρας πάσης, μηδὲ τὸν τῆς νυκτός, διὰ τὸ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ τοῦτον μέλλειν αὐτῇ ἐμφανίζεσθαι.

σζ΄. Πάντας μὲν ὁρᾷ ὁ Θεός, ὁρῶσι δὲ τὸν Θεὸν οἱ θεωροῦντες μηδὲν ἐν τῷ εὔχεσθαι. Καὶ ὅσοι μὲν ὁρῶσι τὸν Θεόν, καὶ εἰσακούονται παρ᾽ αὐτοῦ· ὅσοι δὲ οὐκ εἰσακούονται, οὐδὲ ὁρῶσιν αὐτόν. Μακάριος δὲ ὁ πιστεύων ὅτι βλέπεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· οὐ σαλευθήσεται γὰρ ὁ πούς αὐτοῦ τῆς ἀρεσκείας ἐκείνου χάριν.

ση΄. Τῆς ἐντὸς ἡμῶν οὔσης βασιλείας τὰ ἀγαθὰ ὁ φιλόκοσμος ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ ἀκοὴ φιλότιμος οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν κενὴν Πνεύματος ἁγίου οὐκ ἀνέβη· ἀρραβῶνές εἰσι τῶν μελλόντων δίδοσθαι τοῖς δικαίοις ἀγαθῶν ἐν τῇ μελλούσῃ βασιλείᾳ Χριστοῦ, καὶ ὁ μὴ ἐν τούτοις τρυφῶν, οἵτινές εἰσιν οἱ καρποὶ Πνεύματος, ἐν ἀπολαύσει ἐκείνων γενέσθαι οὐ δύναται.

σθ΄. Οἱ τῶν πρακτικῶν λογισμοὶ ἐλάφοις ἐοίκασιν. Ὡς γὰρ ἐκεῖναι ποτὲ μὲν ἄνω εἰσὶν ἐν τοῖς ὄρεσι διὰ τὸν φόβον τῶν θηρατῶν, ποτὲ δὲ κάτω ἐν ταῖς κοιλάσι διὰ τὸν πόθον τῶν ἐν αὐταῖς, οὕτω καὶ οὗτοι· οὔτε πάντοτε ἐν θεωρίᾳ πνευματικῇ δύνανται εἶναι, διὰ τὸ αὐτῶν εὐτελές, οὔτε ἀεὶ ἐν τῇ φυσικῇ, διὰ τὸ μὴ τὴν ἀνάπαυσιν διώκειν ἀεί. Τῶν μέντοι θεωρητικῶν, περιπεζίων ὑπερόπται θεωρημάτων καθίστανται.

σι΄. Βόλοι μὲν δρόσου γῆς μεθύσκουσιν αὔλακας, διαθέσεις δὲ ψυχῆς ἐν εὐχῇ ἔμβροχοι στεναγμοὶ ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενοι.

εἶναι τῆς ἀρεσκείας του; Ἂν κάθε ψυχὴ τηρεῖ αὐτὸ τὸ μέτρο, δὲν θὰ φανεῖ ἀπροετοίμαστη στὸ ἐκεῖ δικαστήριο.

σς'. Μακάρια εἶναι ἡ ψυχή, πού, ἐπειδὴ προσδοκᾶ ὅτι θαρθεῖ σήμερα ὁ Κύριός της, θεωρεῖ μηδὲν τὸν κόπο ὅλης τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ οὔτε καὶ τῆς νύχτας, ἐπειδὴ εὐθὺς ἀμέσως τὸ πρωὶ αὐτὸς πρόκειται νὰ τῆς ἐξαφανιστεῖ.

σζ'. Ὅλους βέβαια τοὺς βλέπει ὁ Θεός, ἀλλὰ βλέπουν τὸν Θεὸ ὅσοι δὲν θεωροῦν τίποτε στὴν προσευχή τους. Καὶ ὅσοι βλέπουν τὸν Θεό, καὶ εἰσακούονται ἀπὸ αὐτόν· καὶ ὅσοι δὲν εἰσακούονται, οὔτε καὶ τὸν βλέπουν. Εἶναι μακάριος ὅποιος πιστεύει ὅτι τὸν βλέπει ὁ Θεός· γιατὶ δὲν θὰ σαλέψει τὸ πόδι του[91], γιὰ νὰ εἶναι ἀρεστὸς σ' ἐκεῖνον.

ση'. Τ' ἀγαθὰ τῆς μέσα μας βασιλείας[92] δὲν τὰ βλέπει τὸ μάτι ποὺ ἀγαπᾶ τὸν κόσμο, καὶ ἡ ἀκοὴ ποὺ ἀγαπᾶ τὶς τιμὲς δὲν τ' ἀκούει, καὶ δὲν ἀνεβαίνουν στὴν καρδιὰ τὴν ἄδεια ἀπὸ ἅγιο Πνεῦμα[93]. Εἶναι προκαταβολὴ τῶν ἀγαθῶν ποὺ μέλλουν νὰ δοθοῦν στοὺς δίκαιους στὴ μέλλουσα βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, κι ὅποιος δὲν εὐχαριστεῖται μ' αὐτή, ποὺ εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος, δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσει τὴν ἀπόλαυσή τους.

σθ'. Οἱ λογισμοὶ τῶν πρακτικῶν μοιάζουν μ' ἐλάφια. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνα ἄλλοτε βρίσκονται στὰ βουνὰ ἀπὸ φόβο τῶν κυνηγῶν, κι ἄλλοτε χαμηλὰ στὶς κοιλάδες ποθώντας τὴ βοσκὴ σ' αὐτές, ἔτσι κι αὐτοὶ οὔτε νὰ παραμείνουν πάντοτε μποροῦν στὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς θεωρίας, ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τους, οὔτε στὴ φυσικὴ θεωρία πάντοτε, ἐπειδὴ δὲν ἐπιδιώκουν πάντα τὴν ἀνάπαυση. Περιφρονοῦν ὅμως τὰ θεωρητικά, ταπεινὰ θεωρήματα.

σι'. Οἱ σταγόνες τῆς δροσιᾶς μεθοῦν[94] τ' αὐλάκια τοῦ χωραφιοῦ, ἐνῶ τὶς διαθέσεις τῆς ψυχῆς στὴν προσευχὴ τὶς καταρδεύουν οἱ στεναγμοὶ ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴν καρδιά.

91. Ψαλμ. 37,17.
92. Λουκᾶ 17,21.
93. Α' Κορ. 2,9.
94. Ἰὼβ 38,28.

σια΄. Τῆς ἐν Τριάδι νοουμένης θεότητος οὐδεὶς ἐν θεωρίᾳ ὀφθήσεται, ὑλικῆς διάδος καὶ τῆς γείτονος μονάδος ἄνωθεν μὴ ὀφθείς· οὐδὲ ταύτης γενήσεται ὑψηλότερος, μὴ μοναδικὸν τὸν ἑαυτοῦ ἐν νοουμένοις ἐργασάμενος νοῦν.

σιβ΄. Οὐ τοσοῦτον δυσχερὲς εὑρεθήσεται τὸ ποταμοῦ ἀνακόψαι ὁδὸν ἐπὶ τὰ κάτω μὴ φέρεσθαι, ὅσον νοῦν ῥύμην ἀναχαιτίσαι, μὴ ἐν τοῖς ὁρωμένοις σκεδάννυσθαι, πρὸς δὲ τὰ ἄνω καὶ συγγενῆ, ὅτε βούλεται τῷ εὐχομένῳ συνάγεσθαι· κἂν τοῦτο μὲν κατὰ φύσιν, ἐκεῖνο δὲ παρὰ φύσιν καθέστηκεν.

σιγ΄. Τὸν νοῦν οἱ καθαιρόμενοι ἔξω τῶν ὁρωμένων παραπέμποντες, τοσούτου πίμπλανται θάμβους καὶ τοσαύτης πληροῦνται χαρᾶς, ὡς μηδὲν ἕτερον χωρῆσαι τῶν ἐπιγείων δύνασθαι, μηδ᾽ ἂν εἰ πάντα πρὸς αὐτοὺς συρρυεῖεν τὰ περιμάχητα.

σιδ΄. Ἐξαρκοῦσι καὶ μόνον οἱ νόμοι ῥηθέντες τῆς φύσεως πρὸς τὸ λίαν θαυμάζεσθαι· κατανοούμενοι δέ, λειμῶνες εὑρίσκονται εὐανθεῖς, ὡς ἐξ οὐρανίου νέκταρος, ἀκηράτοις βρύοντες ἄνθεσι τῆς πνευματικῆς πανδαισίας τὸν γλυκασμόν.

σιε΄. Ἐν δροσεροῖς μὲν ἄνθεσι λειμώνων τὴν βασιλίδα τοῦ σμήνους περιζάνουσι μέλιτται, ἐν κατανύξει δὲ τῇ γενομένῃ ἀδιαλείπτως ψυχῇ, ὡς οἰκεῖαι αἱ νοεραὶ δυνάμεις περικυκλοῦσαι, συνεκποθοῦσι τὰ καταθύμια.

σιϛ΄. Ἐν μὲν τῷ ὁρωμένῳ κόσμῳ ὡς ἄλλος τις κόσμος ὁρᾶται ὁ ἄνθρωπος, ἐν δὲ τῷ νοουμένῳ ὁ λογισμός· οὐρανοῦ μὲν γὰρ καὶ τῶν ἐν μέσῳ οὗτος ἐκείνῳ καταγγελεύς, νοῦ δὲ καὶ αἰσθήσεως καὶ τῶν περὶ αὐτὰ ὑποφήτης ὑπάρχει ὁ λογισμός, ὧν ἄνευ ἀμφότεροι κόσμοι ἐκεκώφωντο ἄν.

σιζ΄. Οὐχ οὕτως ἀπολυθεὶς αἰχμάλωτος διὰ χρόνου πορεύε-

σια΄. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴ θεωρία τῆς θεότητας ποὺ νοοῦμε ὡς Τριάδα, ἂν δὲν ξεπεράσει τὴ θεωρία τῆς ὑλικῆς δυάδας καὶ τῆς γειτονικῆς μονάδας· οὔτε ἀπὸ αὐτὴν θὰ γίνει ἀνώτερος, ἂν δὲν κάνει τὸ νοῦ του στὰ νοήματα μοναδικό.

σιβ΄. Δὲν εἶναι τόσο δύσκολο ν' ἀνακόψει κανεὶς τὴ ροὴ τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰ κάτω, ὅσο ν' ἀναχαιτίσει τὸ ρεῦμα τοῦ νοῦ νὰ μὴ διασκορπίζεται στὰ ὁρατά, καὶ νὰ συνάγεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ συγγενῆ ὅταν θέλει ὁ προσευχόμενος, ἔστω κι ἂν εἶναι αὐτὸ τὸ δεύτερο καταφύση καὶ τὸ ἄλλο παραφύση.

σιγ΄. Παραπέμποντας ὅσοι καθαίρονται τὸ νοῦ τους ἔξω ἀπὸ τὰ ὁρώμενα, γεμίζουν ἀπὸ τόσο θάμβος καὶ ξεχειλίζουν ἀπὸ τόση χαρά, ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει σ' αὐτοὺς τίποτε ἀπὸ τὰ γήϊνα, ἀκόμα κι ἂν εἶχαν συρρεύσει σ' αὐτοὺς ὅλα τὰ περιζήτητα.

σιδ΄. Ἐξαρκοῦν καὶ μόνο αὐτοὶ ποὺ εἰπώθηκαν νόμοι τῆς φύσης, γιὰ νὰ ἐπισύρουν μεγάλο θαυμασμό, ὅταν ὅμως κατανοοῦνται καθίστανται λιβάδια ποὺ μοσχοβολοῦν, ἀναβλύζοντας, σὰν ἀπὸ οὐράνιο νέκταρ, ἀπὸ τὰ πάναγνα ἄνθη τὸν γλυκασμὸ τῆς πνευματικῆς πανδαισίας.

σιε΄. Στὰ δροσερὰ λουλούδια τῶν λιβαδιῶν πετώντας ὁλόγυρα οἱ μέλισσες καθίζουν τὴ βασίλισσα τοῦ σμήνους· καὶ ἡ ψυχὴ ἐρχόμενη σὲ κατάνυξη ἀδιάκοπα, περικυκλώνοντάς την σὰν φίλες οἱ νοερὲς δυνάμεις, ποθοῦν μαζί της αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμεῖ αὐτή.

σιϛ΄. Μέσα στὸν ὁρατὸ κόσμο ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται σὰν ἕνας ἄλλος κόσμος, ἐνῶ στὸ νοητὸ κόσμο ὁ λογισμός. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ διαγγέλει σ' ἐκεῖνον τὰ οὐράνια καὶ ἐνδιάμεσα πράγματα, ἐνῶ ὁ λογισμὸς εἶναι δάσκαλος τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἴσθησης καὶ τῶν γύρω ἀπὸ αὐτά, χωρὶς τὰ ὁποῖα καὶ οἱ δύο κόσμοι θὰ ἦταν βουβοί.

σιζ΄. Ὁ αἰχμάλωτος ποὺ ἐλευθερώθηκε ὕστερα ἀπὸ καιρὸ δὲν

ται, ὡς νοῦς τῶν ὑλικῶν σχέσεων ἐλευθερωθείς, πρὸς τὰ οὐράνια ὡς πρὸς οἰκεῖα πορεύεται ἀγαλλομένῳ ποδί.

σιη'. Τῷ μὴ μετὰ προσοχῆς εὐχομένῳ ἀλλὰ διαχεομένῳ, βάρβαρος μὲν ὁ ψαλμὸς λογισθήσεται, αὐτὸς δὲ τῷ ψαλμῷ ὡς βάρβαρος, καὶ ὡς μαινόμενοι ἀμφότεροι δαίμοσιν.

σιθ'. Οὐ ταυτόν ἐστιν οἷς ἐσταυρώθη ὁ κόσμος, καὶ οἵτινες τῷ κόσμῳ ἐσταύρωνται. Τοῖς μὲν γὰρ ἧλοι, νηστεία καὶ ἀγρυπνία, τοῖς δὲ ἀκτημοσύνη καὶ ἐξουδένωσις. Τῶν δὲ δευτέρων χωρίς, οἱ πόνοι τῶν προτέρων ἀνωφελεῖς.

σκ'. Οὐ καθαρῶς δύναται προσεύξασθαι ὁ φιλοκάλῳ πάθει καὶ φιλοτίμῳ κρατούμενος. Περὶ ταῦτα γὰρ αἱ σχέσεις καὶ οἱ τῆς ματαιότητος λογισμοὶ τὴν οἰκειότητα ἔχοντες, σχοινία καθάπερ ἐκείνῳ περιπλεκόμενοι γίνονται, κατασπῶντες ὡς οἷα στρουθίον δεδεμένον ἀναπτῆναι πειρώμενον ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς.

σκα'. Ἀδύνατον εἰρηνικὸν γενέσθαι τὸν νοῦν ἐν εὐχῇ, ἐγκράτειαν καὶ ἀγάπην φίλην τὸν μὴ κτησάμενον. Ἡ μὲν γὰρ τὴν κατὰ τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἔχθραν καταλύειν ἐπαγωνίζεται, ἡ δὲ τὴν πρὸς τὸν πλησίον διὰ τὸν Θεόν. Κἀντεῦθεν ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη ἐπιδημοῦσα, μονὴν ποιεῖσθαι πρὸς τὸν οὑτωσὶ κατειρηνεύσαντα ἐπηγγείλατο.

σκβ'. Ἀνάγκη τοῦ εἰς βασιλείαν Θεοῦ ἀγωνιζομένου εἰσελθεῖν, περισσεύειν ἐν ἀγαθοῖς τὸ ἔργον τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ· ἐν ἐλεημοσύναις μὲν διὰ τῆς ἐκ τοῦ ὑστερήματος παροχῆς, ἐν πόνοις δὲ τοῖς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, διὰ τοῦ ἀποστερήματος τῆς ἐν Κυρίῳ ὑπομονῆς.

---

95. Α' Κορ. 14, 11.
96. Γαλ. 6, 14.

τρέχει μὲ χαρούμενο βῆμα ἔτσι, ὅπως τρέχει στὰ δικά του ὁ νοῦς ποὺ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὶς ὑλικὲς σχέσεις.

σιη'. Σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν προσεύχεται μὲ προσοχή, ἀλλὰ ἡ σκέψη του διαχέεται, ὁ ψαλμὸς θὰ θεωρηθεῖ βάρβαρος[95] κι ὁ ἴδιος βάρβαρος στὸν ψαλμό, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο θὰ θεωρηθοῦν μαινόμενοι στοὺς δαίμονες.

σιθ'. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ὅσοι σταυρώθηκε γι' αὐτοὺς ὁ κόσμος κι αὐτοὶ σταυρώθηκαν γιὰ τὸν κόσμο[96]. Γιατὶ γιὰ τοὺς δεύτερους ὑπάρχουν καρφιά, νηστεία καὶ ἀγρυπνία, ἐνῶ γιὰ τοὺς πρώτους ἀκτημοσύνη κι ἐξουδένωση. Χωρὶς τὰ δεύτερα ὅμως εἶναι ἀνώφελοι οἱ κόποι τῶν πρώτων.

σκ'. Δὲν μπορεῖ νὰ προσευχηθεῖ ἁγνά, ὅποιος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν τιμή. Γιατί, ἔχοντας οἰκειότητα γύρω ἀπὸ αὐτὰ οἱ διάφορες σχέσεις καὶ οἱ λογισμοὶ τῆς ματαιότητας, περιπλεκόμενοι γίνονται σὰν σχοινιὰ σ' ἐκεῖνον, πασχίζοντας στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς σὰν τὸ δεμένο σπουργίτι ποὺ προσπαθεῖ νὰ πετάξει.

σκα'. Εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει κατὰ τὴν προσευχὴ εἰρηνικὸς ὁ νοῦς ποὺ δὲν ἔχει ἐγκράτεια κι ἀγάπη φίλη. Γιατὶ ἡ μία ἀγωνίζεται νὰ καταλύσει τὴν ἔχθρα τοῦ σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ ἄλλη τὴν ἔχθρα πρὸς τὸν πλησίον γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ[97]. Κι ἀπὸ ἐδῶ ἐπιδημώντας ἡ εἰρήνη, ποὺ ξεπερνᾶ κάθε νοῦ[98], ὑποσχέθηκε πὼς θὰ στήσει τὴ διαμονή της σ' ὅποιον εἰρήνευσε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο.

σκβ'. Εἶναι ἀνάγκη ὅποιος ἀγωνίζεται νὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ[99] νὰ περισσεύει σὲ καλὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης του· στὴν ἐλεημοσύνη μὲ τὴν παροχὴ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά του[100], καὶ στὶς ταλαιπωρίες γιὰ χάρη τῆς εἰρήνης ἀπὸ τὴ λίγη ὑπομονή του στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ποὺ διαθέτει.

---

97. Φιλιππ. 4,7. 98. Ἰω. 14,23.
99. Ματθ. 5,20. 100. Μαρκ. 12,44· Λουκᾶ 21,4.

σκγ'. Οὔτε ὁ ἐνδεῶς πρὸς ἀρετὴν ἔχων διὰ τὴν ἀμέλειαν, οὔτε ὁ περιττῶς διὰ τὴν οἴησιν, εἴσω λιμένος τοῦ κατὰ τὴν ἀπάθειαν εὑρεθήσονται. Οὐδέτερος γὰρ τῶν ἐκ δικαιοσύνης ἐν ἀπολαύσει γέγονεν ἀγαθῶν, μεσίτιδος εὑρισκομένης αὐτοῖς, ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς.

σκδ'. Οὔτε ἡ γῆ, εἰ μὴ πολυπλασίονα τῷ γεωργῷ τὸν πόνον χαρίσηται, εὔπορον καὶ ἀνενδεῆ ἀπεργάσεται αὐτόν, μόνον τὸν σπόρον παρεχομένη, ἢ καὶ μικράν τινα προσθήκην· οὔτε τῷ πρακτικῷ τὸ ἀνυόμενον ἔργον, εἰ μὴ κρεῖττον τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ ἡ σπουδὴ εὑρεθείη, πρὸς τὸν Θεὸν δίκαιον ἀπεργάσασθαι δύναται.

σκε'. Οὔτε πάντες οἱ μὴ ἀγαπῶντες τὸν πλησίον μισεῖν δύνανται, οὔτε οἱ μὴ μισοῦντες αὐτὸν ἀγαπᾶν· καὶ ἄλλο μέν ἐστι τὸ βασκαίνειν ἐκείνου τὴν ἀρετήν, ἕτερον δὲ τὸ μὴ ἐμποδὼν αὐτῷ εὑρίσκεσθαι πρὸς προκοπήν. Ἐσχάτης δὲ κακίας εὑρεθήσεται βαθμός, τὸ μὴ μόνον δάκνεσθαι ἐπὶ τοῖς ἐκείνου προτερήμασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ διαβάλλειν τὰ ἐκείνου καλά, ὡς οὐ τοιαῦτα τυγχάνουσιν.

σκϛ'. Ἄλλα τὰ σωματικὰ πάθη, καὶ ἄλλα εἰσὶ τὰ ψυχικά· ἄλλα τὰ κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλα τὰ παρὰ φύσιν. Ὁ γοῦν τὰ μὲν ἀπωθούμενος, τῶν δὲ πρόνοιαν μὴ ποιούμενος, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ φραγμὸν μὲν ὑψηλὸν καὶ συνηρεφῆ κατὰ τῶν θηρίων ἱστῶντι, συνηδομένῳ δὲ τοῖς πτηνοῖς ἐσθίουσιν τὰς τοῦ λογικοῦ ἀμπελῶνος περιφανεῖς σταφυλάς.

σκζ'. Ἐν πρώτοις ἡ ψυχὴ ἐν φαντασίᾳ γίνεται τοῦ κακοῦ, εἶτα ἐν ἐπιθυμίᾳ, ἔπειτα ἐν ἡδονῇ ἢ λύπῃ, εἶθ' οὕτως ἐν αἰσθήσει, εἶτα μετ' αὐτὴν ἐν ἀφῇ, τῇ φαινομένῃ καὶ ἀφανεῖ· ἐν πᾶσι συνεπομένων τῶν λογισμῶν, πλὴν τῆς προτέρας κινήσεως, ἧς μὴ παραδεχομένης, πᾶν τὸ μετ' αὐτὴν κακὸν ἀνενέργητον εὑρεθήσεται.

σκη'. Οἱ μὲν τῇ ἀπαθείᾳ ἐγγίζοντες φαντασίαις σαλεύονται,

σκγ΄. Μέσα στὸ λιμάνι τῆς ἀπάθειας δὲν θὰ βρεθεῖ οὔτε ὁ φτωχὸς στὴν ἀρετὴ ἀπὸ ἀμέλεια, οὔτε ὁ πλούσιος ἀπὸ ἀλαζονεία. Γιατὶ κανένας ἀπὸ τοὺς δύο δὲν ἀπόλαυσε τ' ἀγαθὰ τῆς δικαιοσύνης, ποὺ εἶναι ἡ ἐνδιάμεση ἀρετὴ τῆς ἔλλειψης καὶ τῆς ὑπερβολῆς.

σκδ΄. Οὔτε ἡ γῆ, ἂν δὲν χαρίσει στὸ γεωργὸ πολλαπλάσιους τοὺς καρποὺς τῶν πόνων του, θὰ τὸν ἀναδείξει πλούσιο καὶ χωρὶς ἀνάγκη, ἂν τοῦ ἀνταποδίδει μόνο τὸ σπόρο ἢ καὶ κάποια μικρὴ προσθήκη, οὔτε τὸν πρακτικὸ θὰ τὸν παρουσιάσει δίκαιο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελεῖ, ἂν δὲν βρεθεῖ ὁ ζῆλος του μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν προαίρεσή του.

σκε΄. Οὔτε ὅλοι, ὅσοι δὲν ἀγαποῦν τὸ διπλανό τους, μποροῦν νὰ τὸν μισοῦν, οὔτε ὅσοι δὲν τὸν μισοῦν, μποροῦν νὰ τὸν ἀγαποῦν. Καὶ ἄλλο εἶναι νὰ φθονεῖς τὴ ἀρετὴ ἐκείνου, καὶ ἄλλο τὸ νὰ μὴ γίνεσαι ἐμπόδιο στὴν προκοπή του. Καὶ θὰ ἀποδειχθεῖ ἐσχάτης κακίας βαθμός, ὄχι μόνο νὰ μὴ σὲ πληγώνουν τὰ προτερήματα ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ νὰ διαβάλλεις τὶς ἀρετὲς ἐκείνου, γιατὶ τάχα δὲν εἶναι ἀρετές.

σκϛ΄. Ἄλλα εἶναι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς κι ἄλλα τοῦ σώματος, ἄλλα τὰ καταφύση κι ἄλλα τὰ παραφύση. Ὅποιος λοιπὸν ἀπωθεῖ τὰ μέν, ἀλλὰ ἀδιαφορεῖ γιὰ τ' ἄλλα, εἶναι ὅμοιος μὲ ἄνθρωπο ποὺ ἔστησε φράχτη ψηλὸ καὶ πυκνὸ ἐναντίον τῶν θηρίων, εὐχαριστιέται ὅμως μὲ τὰ πουλιὰ ποὺ τρῶνε τὰ ὡραιότατα σταφύλια τοῦ λογικοῦ ἀμπελώνα.

σκζ΄. Κατὰ πρῶτον ἡ ψυχὴ φαντάζεται τὸ κακό, ἔπειτα τὸ ἐπιθυμεῖ, μετὰ εὐχαριστιέται μ' αὐτὸ ἢ λυπᾶται, ἔπειτα ἔτσι τὸ αἰσθάνεται, κι ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἀγγίζει φανερὰ καὶ κρυφά, ἀκολουθώντας σὲ ὅλα οἱ λογισμοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη κίνηση, ποὺ ἂν δὲν γίνει ἀποδεκτή, ὅλο τὸ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὴν κακὸ θὰ ἀποδειχθεῖ ἀνενέργητο.

σκη΄. Ὅσοι προσεγγίζουν τὴν ἀπάθεια, ταράζονται ἀπὸ

ἐπιθυμίαις δὲ οἱ μετριοπαθεῖς, σχέσεσι δὲ οἱ ἡδυπαθεῖς. Ἐν αἰσθήσει δὲ γίνονται τοῦ κακοῦ οἱ παραχρώμενοι μὲν τὰ τῆς χρείας, λυπούμενοι δέ· ἐν δὲ ἀφῇ, οἱ ἀλύπως αὐτῇ συγγινόμενοι.

σκθ΄. Ἡδονὴ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς τοῦ σώματος ἐγκαθίδρυται μέλεσι, οὐ πᾶσιν δὲ ὡσαύτως παρενοχλοῦσα φαίνεται, ἀλλὰ τοῖς μὲν μᾶλλον εἰς τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος, τοῖς δὲ εἰς τὸ θυμικόν, ἑτέροις δὲ εἰς τὸ ταύτης λογιστικόν, διὰ γαστριμαργίας, ὀξυχολίας τε καὶ πονηρίας, τῆς πάντων αἰτίου τῶν ἀνοσίων παθῶν.

σλ΄. Οὐκοῦν ἀνάγκη τὰ αἰσθητήρια, ὡς πύλας ἀνοίγειν τῆς πόλεως. Ἀνάγκη δὲ μὴ συγχωρεῖν ἐν τῇ τῶν ἀναγκαίων ἀνοίξει, συνεισέρχεσθαι τὰ τοὺς πολεμίους θέλοντα, καὶ μάχης αἴτια καθιστάμενα.

σλα΄. Ἐνέργεια ἡδονῆς μὲν ἐπιθυμία, θυμοῦ δὲ ὀξυχολία, βασκανίας δὲ πονηρία καθίσταται. Οὐκ εἰρηνεύει δὲ μετὰ τῶν ἐσχάτων, ὁ μὴ κατὰ τῶν ἀρχόντων ἀγωνιζόμενος· οὐδὲ εἰς τὸν τῆς μετριοπαθείας δύναται λιμένα εἰσέρχεσθαι, ὁ βίᾳ τὰς ἐντολὰς μετερχόμενος.

σλβ΄. Τὰς προσβολὰς οἱ ἀποκρουόμενοι οὐ συγχωροῦσιν ἔνδοθεν τοῦ λογικοῦ ἀμπελῶνος ὡς θηρία τοὺς λογισμοὺς εἰσέρχεσθαι καὶ τῶν ἐκείνου ἐν λύμῃ καθίστασθαι, οἱ δὲ συνδυάζονται μέν, ἁπλῶς δὲ εἰσέρχεσθαι αὐτοὺς συγχωροῦσιν, μὴ ἅπτεσθαι δὲ μηδενὸς τῶν αὐτῶν· οἳ καὶ ἡδέως μὲν συνομιλοῦσι τοῖς πάθεσι διὰ τῶν λογισμῶν, εἰς συγκατάθεσιν δὲ μὴ ἐρχόμενοι ὡμοιώθησαν τοῖς ἐάσασι τὸν μονιὸν ἔνδοθεν μὲν τοῦ φραγμοῦ εἰσελθεῖν, ἐν κόρῳ δὲ αὐτὸν τῶν τοῦ ἀμπελῶνος γενέσθαι βοτρύων μὴ συγχωρήσασιν· εἶτα εὗρον αὐτὸν τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως ἰσχυρότερον, οἱ ἐν συγκαταθέσει πολλάκις παθῶν εὑρισκόμενοι.

φαντασίες· οἱ μετριοπαθεῖς ἀπὸ ἐπιθυμίες, ἐνῶ οἱ ἡδονόπαθοι ἀπὸ συναναστροφές. Τὸ κακὸ τὸ αἰσθάνονται ὅποιοι κάνουν βέβαια κατάχρηση στὶς ἀνάγκες, ὅμως νιώθουν λύπη, ἐνῶ τὸ ἀγγίζουν ὅσοι ἀναστρέφονται μαζί του χωρὶς νὰ λυποῦνται.

σκθ΄. Ἡ ἡδονὴ ἐγκαθίσταται σὲ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος, ὅμως δὲν τὰ παρενοχλεῖ φανερὰ ὅλα ἐξίσου, ἀλλὰ ἄλλα τὰ παρενοχλεῖ κατὰ τὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, ἄλλα κατὰ τὸ θυμικό, καὶ ἄλλα κατὰ τὸ λογιστικὸ μέρος αὐτῆς, κατορθώνοντάς τα ὅλα αὐτὰ μὲ τὴ γαστριμαργία, τὴν ὀξυθυμία καὶ τὴν πονηρία, τὴν αἰτία ὅλων τῶν ἀνόσιων παθῶν.

ρλ΄. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη τὰ αἰσθητήρια ν' ἀνοίγουν ὅπως οἱ πύλες τῆς πόλης. Ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη κατὰ τὸ ἄνοιγμα γι' αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ μὴν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέρχονται ἐκεῖνα ποὺ θέλουν τοὺς ἐχθροὺς καὶ γίνονται αἴτια μάχης.

σλα΄. Ἐνέργεια τῆς ἡδονῆς εἶναι ἡ ἐπιθυμία, τοῦ θυμοῦ ἡ ὀξυθυμία, καὶ τοῦ φθόνου ἡ πονηρία. Δὲν εἶναι εἰρηνικὸς μὲ τοὺς τελευταίους ὅποιος δὲν ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν ἀρχόντων, οὔτε μπορεῖ νὰ εἰσέλθει στὸ λιμάνι τῆς μετριοπάθειας ὅποιος ἀντιμετωπίζει μὲ βία τὶς ἐντολές.

σλβ΄. Ὅσοι ἀποκρούουν τὶς προσβολὲς δὲν ἐπιτρέπουν νὰ εἰσέρχονται οἱ λογισμοὶ μέσα στὸν λογικὸ ἀμπελώνα σὰν θηρία καὶ νὰ λυμαίνονται τοὺς καρπούς του· ἄλλοι συμβιβάζονται μαζί τους καὶ τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ εἰσέρχονται ἁπλῶς, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀγγίζουν τίποτε μέσα σ' αὐτούς. Ὅποιοι ὅμως συνομιλοῦν μὲ τὰ πάθη μέσω τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ δὲν συγκατίθενται σ' αὐτά, ἔγιναν ὅμοιοι μ' ἐκείνους ποὺ ἄφησαν τὸ μοναχικὸ ἀγρίμι νὰ περάσει τὸ φράχτη[101], δὲν τὸν ἄφησαν ὅμως νὰ χορτάσει σταφύλια ἀπὸ τὸ ἀμπέλι. Ἔπειτα τὸν βρῆκαν ἀνώτερο ἀπὸ τὴ δύναμή τους, αὐτοὶ ποὺ συχνὰ δίνουν τὴ συγκατάθεσή τους στὰ πάθη.

101. Ψαλμ. 79, 14.

σλγ΄. Οὔπω ἔφθασεν εἰς ἁπλότητα ὁ ἔτι δεόμενος ἐπιμελείας φραγμοῦ τοῦ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν. Ὁ τέλειος γάρ, φησίν, οὐκ ἐγκρατεύεται· ἔοικε δέ τινι ἔχοντι ἄμπελον ἢ ἄρουραν, οὐ μέσον πολλῶν ἄλλων ἀμπελώνων καὶ χώρων, ἀλλ' ἐν γωνίᾳ που, καὶ διὰ τοῦτο δεομένῳ πολλῆς τῆς φυλακῆς καὶ τῆς νήψεως. Τοῦ γὰρ εἰς ἁπλότητα φθάσαντος, ἐκ παντὸς ἀνέπαφος ἡ ἄμπελος γίνεται βασιλέως καθάπερ ἤ τινος ἄλλου παραδυναστεύοντος φοβεροῦ, καὶ μόνης ἐξ ἀκοῆς, τούς τε κλέπτας καὶ παροδίτας παρασκευάζοντος φρίττειν τὴν ἐπιχείρισιν.

σλδ΄. Πολλοὶ μὲν εἰς τὸν τῆς κακοπαθείας σταυρὸν ἀνέρχονται, ὀλίγοι δὲ τοὺς ἥλους αὐτοῦ καταδέχονται· προαιρετικῆς μὲν εὐπειθείας δοῦλοι πολλοί, ἀπροαιρέτου δὲ αἰσχύνης μόνοι οἱ τὸ φιλότιμον καταλύσαντες.

σλε΄. Πάντας μὲν τοὺς δερματίνους χιτῶνες πολλοὶ ἐξεδύσαντο, ὡς ἔσχατον δὲ τὸν τῆς κενοδοξίας μόνον οἱ μητέρα αὐτῆς τὴν αὐταρέσκειαν βδελυξάμενοι.

σλϛ΄. Ἔπαινον ἀνθρώπων καὶ ἄνεσιν σώματος ὁ ἀποδεχόμενος μέν, οὐ καταδεχόμενος δέ, οὗτος τοῦ ἐσχάτου τῆς κενοδοξίας χιτῶνος γυμνὸς γεγονώς, τοῦ ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς ἐπιζητουμένου οἰκητηρίου τοῦ ἐξ οὐρανοῦ τὴν φαιδρότητα ἀπ' ἐντεῦθεν ἠξιώθη ἐνδύσασθαι.

σλζ΄. Ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνέργημα. Καὶ τὸ μὲν ἁμαρτίας ἀπηρτισμένης ἐστὶ δεικτικόν, τὸ δὲ ἡδυπαθείας μόνης τῆς ἔνδοθεν ἐνηργημένης, ἀλλ' οὐκ ἐκτός. Ὡς οἱ τῆς ἰδίας μὲν μὴ κατακινούμενοι γῆς, δασμοφοροῦντες δὲ ὅμως τοῖς καταδυναστεύουσι τὰ αὐτοῖς καταθύμια.

σλγ΄. Δὲν ἔφθασε ἀκόμη στὴν ἁπλότητα, ὅποιος χρειάζεται ἀκόμα τὴν προστασία ἀπὸ τὸ φραγμὸ τῆς ἐγκράτειας. Γιατὶ λέγει, ὁ τέλειος δὲν ἀσκεῖ ἐγκράτεια. Καὶ μοιάζει μὲ κάποιον ἰδιοκτήτη ἀμπελιοῦ ἢ χωραφιοῦ, ὄχι ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα ἀμπέλια ἢ χωράφια, ἀλλὰ σὲ κάποια γωνία, καὶ γι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ φύλαγμα καὶ ἐπαγρύπνηση. Γιατὶ τὸ ἀμπέλι ἐκείνου ποὺ ἔφτασε στὴν ἁπλότητα παραμένει ἀπαραβίαστο ἀπὸ κάθετι, ὅμοια μὲ τοῦ βασιλιᾶ ἢ κάποιου ἄλλου φοβεροῦ καὶ δυνατοῦ ἄρχοντα, καὶ μὲ τὴν ἀκοὴ μονάχα προκαλεῖ τρόμο στοὺς κλέφτες καὶ τοὺς περαστικούς.

σλδ΄. Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνεβαίνουν τὸ σταυρὸ τῆς κακοπάθειας, λίγοι ὅμως ἀποδέχονται τὰ καρφιὰ ποὺ ἔχει. Πολλοὶ εἶναι οἱ δοῦλοι ποὺ ὑπακούουν μὲ τὴ θέλησή τους, ἐξευτελίζονται ὅμως χωρὶς τὴ θέλησή του μόνο ὅσοι κατανίκησαν τὴν ἀγάπη γιὰ τὶς τιμές.

σλε΄. Πολλοὶ ξεντύθηκαν ὅλους τοὺς δερμάτινους χιτῶνες, τὸν τελαυταῖο ὅμως, τὸ χιτώνα τῆς κενοδοξίας, τὸν ἀπέβαλαν μόνο ὅσοι σιχάθηκαν τὴ μητέρα της, τὴν αὐταρέσκεια.

σλϛ΄. Ὅποιος ἐπιδοκιμάζει τὸν ἔπαινο τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν σωματικὴ ἄνεση, αὐτός, ἀφοῦ ἔμεινε γυμνὸς ἀπὸ τὸν τελευταῖο χιτώνα, τῆς κενοδοξίας, ἔγινε ἄξιος νὰ φορέσει ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸ τὴ λαμπρότητα τοῦ οὐράνιου κατοικητηρίου ποὺ μὲ πολλοὺς στεναγμοὺς ἐπιζητοῦσε.

σλζ΄. Ἄλλο εἶναι ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνέργημα. Τὸ ἕνα εἶναι ἀπόδειξη τελειωμένης ἁμαρτίας, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἔνδειξη ἡδονοφιλίας ποὺ ἐκδηλώνεται μέσα μας, δὲν βγαίνει ὅμως ἔξω. Εἶναι ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲ μετακινοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ γῆ, καταβάλλουν ὅμως σὰν φόρο σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς καταδυναστεύουν ὅ,τι οἱ δυνάστες τους ἐπιθυμοῦν.

σλη΄. Ὅταν ἡ γεύση κυριαρχεῖ ἀνάμεσα στὶς ἡδονές, εἶναι

σλη'. Τῆς γεύσεως κρατούσης ἐν ἡδοναῖς, ἀδύνατον μὴ καὶ πάσας τὰς αἰσθήσεις συνέπεσθαι, κἂν τῶν ψυχροτέρων εἰρηνεύειν δικῶσι τὰ ὑπογάστρια, ὡς τῶν γεγηρακότων πύρωσιν ἐκ πυρὸς δεξαμένων. Ἀλλ' οὐ περὶ τὸ γεννᾶν σώφρων ἡ στεῖρα μοιχευομένη κριθήσεται. Σωφρονεῖν δὲ πάντα τὸν μὴ πορνεύοντα εἴποιμι ἄν, μηδὲ ὁράσει κατακηλούμενον.

σλθ'. Ἐν τροφαῖς καὶ μορφαῖς καὶ φωναῖς τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς ἐλέγχεται, οἷόν ἐστιν ταῖς θελητικαῖς τε καὶ ταῖς ἄλλως ἐχούσαις ἐν γεύσει, καὶ ὄψει, καὶ ἀκοῇ, εἴτε ὡς χρώμενον αὐταῖς, εἴτε ὡς παραχρώμενον, εἴτε μέσον πρὸς ἀμφότερα εὑρισκόμενον.

σμ'. Ἐν οἷς ὁ φόβος οὐ προηγεῖται, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα ἐν συγχύσει οἱ λογισμοὶ εὑρεθήσονται· ἐν εὐταξίᾳ δὲ καὶ μάνδρας εἴσω κατὰ τὴν εὐνομίαν ἐφεπομένου ἢ προηγουμένου αὐτοῦ.

σμα'. Τῆς πίστεως ὁ φόβος υἱός, τῶν ἐντολῶν δὲ οὗτος νομεύς· καὶ ὁ μὴ τὴν μητέρα τούτου κτησάμενος, πρόβατον ὀφθῆναι τῆς κατὰ Κύριον νομῆς οὐκ ἀξιωθήσεται.

σμβ'. Οἱ μὲν τὰς ἀρχὰς μόνας ἔχουσι τῶν καλῶν, οἱ δὲ καὶ τὰς τούτων μεσότητας, οἱ δὲ καὶ τὰ τέλη αὐτῶν, ὧν ἄνευ, ὡς στρατιώτης ψιλὸς ἕκαστος εὑρεθήσεται ἢ ἀξιωματικός, τῶν σιτηρεσίων ἐκτός. Καὶ διὰ τοῦτο, ὁ μὲν τὴν ἑαυτοῦ μόνον καὶ μόλις οἰκίαν ἀπὸ των ἐπιχειρούντων αὐτὴν ἐπηρεάζειν συντηρῶν, ὁ δὲ οὐκ ἐν τιμῇ τῇ προσηκούσῃ εὑρισκόμενος ἐν οἷς ἂν συνέρχηται.

σμγ'. Οἱ ταῖς ἡδοναῖς συνέρχεσθαι παρακαλοῦντες τοῦ

---

102. Β. Κορ. 5,2.

ἀδύνατο νὰ μὴν ἀκολουθοῦν ὅλες μαζὶ οἱ αἰσθήσεις, κι ἂν ἀκόμα φαίνονται τῶν πιὸ ψυχρῶν νὰ εἰρηνεύουν οἱ ὑπογάστριες ἡδονές, ἀφοῦ ὅσοι γέρασαν δὲν τοὺς πυρώνει πιὰ ἡ φωτιά. Ἀλλὰ δὲν θὰ κριθεῖ ἡ στείρα φρόνιμη σχετικὰ μὲ τὴ γέννα ὅταν μοιχεύει. Θὰ μποροῦσα νὰ πῶ, ὅτι φρόνιμος εἶναι καθένας ποὺ δὲν πορνεύει καὶ οὔτε μὲ τὴν ὅραση συνεπαίρεται[102].

σλθ΄. Μὲ τὶς τροφὲς καὶ τὶς μορφὲς καὶ τὶς φωνὲς διαπιστώνεται τὸ ἐπιθυμητικὸ τῆς ψυχῆς, πῶς εἶναι στὶς ὁρμὲς τῆς θέλησης καὶ στὶς ἄλλες ὅλες ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ γεύση, τὴν ὅραση καὶ τὴν ἀκοή, εἴτε τὶς χρησιμοποιεῖ κανονικὰ ἢ καταχρηστικά, εἴτε βρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο.

σμ΄. Σὲ ὅποιους δὲν προηγεῖται ὁ φόβος, θὰ βρεθοῦν οἱ λογισμοί τους γεμάτοι σύγχυση, σὰν πρόβατα ποὺ δὲν ἔχουν ποιμένα[103], ὅταν ὅμως ὁ φόβος ἀκολουθεῖ ἢ προηγεῖται, τότε σύμφωνα μὲ τὸν ὀρθὸ νόμο τῆς βοσκῆς, βρίσκονται σὲ τάξη ὅπως καὶ μέσα στὴ μάντρα.

σμα΄. Ὁ φόβος εἶναι υἱὸς τῆς πίστης κι αὐτὸς εἶναι βοσκὸς τῶν ἐντολῶν, κι ὅποιος δὲν ἔχει ἀποκτήσει τὴ μητέρα τοῦ φόβου, δὲν θὰ ἀξιωθεῖ νὰ γίνει πρόβατο στὴ βοσκὴ τοῦ Κυρίου.

σμβ΄. Ἄλλοι ἔχουν μόνο τὶς ἀρχὲς τῶν καλῶν, ἄλλοι καὶ τὸ μεσαῖο βαθμό της, κι ἄλλοι ἔχουν καὶ τὰ τέλη τους, χωρὶς τὰ ὁποῖα ὁ καθένας θὰ φανεῖ σὰν στρατιώτης ἁπλὸς ἢ ἀξιωματικός, ποὺ δὲν εἶναι γραμμένος στὸ συσσίτιο. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἕνας μόλις καὶ μετὰ βίας μπορεῖ νὰ διαφυλάξει τὸ σπίτι του ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τὸ καταστρέψουν, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν ἔχει τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἁρμόζει ἀνάμεσα σὲ ἐκείνους ποὺ συναναστρέφεται.

σμγ΄. Ὅποιοι μᾶς παρακινοῦν νὰ προσωρήσομε στὶς ἡδονὲς

103. Γ Βασ. 22, 17.

φάρυγγος ἐντελεῖς ὄντας, ὅμοιόν τι ποιοῦσι τοῖς ἀναθερίζειν κελευομένοις τὰς εἰς ὑγείαν πληγὰς ἤδη ἐλθούσας, ἢ τὰς ψάρας διὰ τὴν ἡδύτητα κνήθειν, ἢ τὰ τὸν πυρετὸν ἀνάπτοντα ἐσθίειν, ἢ ἀποφράττειν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, καὶ συγχωρεῖν εἰσέρχεσθαι σὺν ταῖς ἐννοίαις ταῖς ἀγαθαῖς, ὡς μονιὸν ἄγριον τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, ὡς σταφυλὰς διαβόσκεσθαι. Οἷς οὐ πείθεσθαι χρή, οὐδὲ ταῖς ἀκαίροις κάμπτεσθαι κολακείαις ἀνθρώπων τε καὶ παθῶν, κατοχυροῦν δὲ τὸν φραγμὸν δι᾽ ἐγκρατείας, ἕως παύσωνται οἵ τε θῆρες, τὰ σαρκικὰ πάθη, ὠρύεσθαι, καὶ ὡς πετεινὰ οἱ μάταιοι λογισμοί, μὴ καταβαίνειν λυμαίνεσθαι τὴν ὡς ἄμπελον εὐθηνουμένην ψυχὴν θεωρίαις ταῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.

τοῦ λάρυγγα, ἐνῶ εἴμαστε τέλειοι, κάνουν κάτι παρόμοιο μὲ ἐκείνους πού προστάζουν νὰ ξύνομε τὶς πληγὲς πού ἔχουν ἤδη θεραπευθεῖ, ἢ νὰ ξύνομε τὰ σημεῖα μὲ τὴν ψωρίαση γιὰ τὴν εὐχαρίστηση πού νιώθουμε, ἢ νὰ τρῶμε τὶς τροφὲς πού αὐξάνουν τὸν πυρετό, ἢ νὰ φράζομε τὸ ἀμπέλι μας καὶ νὰ ἐπιτρέπομε νὰ εἰσέλθει μαζὶ μὲ τὶς ἀγαθὲς σκέψεις σὰν μοναχικὸ ἀγρίμι τὸ φρόνημα τῆς σάρκας γιὰ νὰ βοσκήσει κατὰ κάποιο τρόπο τὰ σταφύλια. Αὐτοὺς δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀκοῦμε οὔτε νὰ ὑποχωροῦμε στὶς ἄκαιρες κολακεῖες ἀνθρώπων καὶ παθῶν, ἀλλὰ νὰ κάνομε ἰσχυρότερο τὸ φράχτη μὲ τὴν ἐγκράτεια, ὥσπου νὰ παύσουν καὶ τὰ θηρία, τὰ σαρκικὰ πάθη, νὰ οὐρλιάζουν, καὶ οἱ μάταιοι λογισμοί, σὰν ἀγριοπούλια, νὰ μὴν κατεβαίνουν νὰ λεηλατοῦν τὴν ψυχή, πού σὰν ἀμπέλι εἶναι κατάκαρπη ἀπὸ τὶς θεωρίες τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Α΄.

Ἐπιβάλλω Γάϊον τοῦτον εἶναι, ᾧ τὴν τρίτην ἐπιστολὴν ἔγραψεν ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, τεκμαιρόμενος καὶ ἐκ τῶν ἄλλων, οἷς συγγέγονε μετὰ τῶν Ἀποστόλων ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ. Θεραπευτὰς δὲ ἔφη καλεῖσθαι ἐν τῷ «Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας» κεφαλαίῳ ς´ τοὺς μοναχούς, εἰπὼν ἐκεῖ καὶ πῶς καθίστανται μὴ ὄντες κληρικοί, ἀλλὰ ἀνώτεροι τοῦ λαοῦ. Τούτους δὲ ἔοικε θαυμάζειν Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἐν τῷ «Περὶ θεωρητικοῦ» ἢ «Ἱκετῶν» συντάγματι, θεραπευτὰς αὐτοὺς καλῶν, καὶ τὴν δίαιταν αὐτῶν διηγούμενος πρὸ ὀλίγου τοῦ τέλους τοῦ βιβλίου τούτου. Ἀνάγνωθι τὰ τοῦ αὐτοῦ Φίλωνος.

«Ἀλλὰ μὴ κατὰ στέρησιν»: Τοῦτο, φησί, μὴ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ὑπολάβῃς, ὅτι, ὥσπερ τὸ σκότος λύεται φωτί, καὶ μάλιστα πολλῷ, ἢ ὥσπερ ἡ ἀγνωσία, ἥτις καὶ αὐτὴ σκότος ἐστί, παύεται γνώσεων, καὶ μάλιστα πολλῶν, ἐπιγενομένων, οὕτω καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ἀγνωσία ἔοικε τῇ κατὰ ἀμαθίαν ἀγνωσίᾳ, ὡς ἔφημεν· ἀλλ' ὅσῳ φωτίζεταί τις περὶ Θεοῦ καὶ ὅσῳ τις συνάγει γνῶσιν τῶν ὄντων, τουτέστι τὴν περὶ τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν, τοσούτῳ μᾶλλον, ἀναβαίνων περὶ τὴν γνῶσιν τὴν περὶ Θεόν,

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

Σ Χ Ο Λ Ι Α

ΣΤΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Ὑποθέτω ὅτι ὁ Γάϊος αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ὁ θεῖος Εὐαγγελιστὴς ἔγραψε τὴν τρίτη Ἐπιστολή του, συμπεραίνοντας καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους συναναστράφηκε μαζὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους ὁ θεῖος αὐτὸς ἄνδρας. Θεραπευτὲς εἶπε στὸ ἕκτο κεφάλαιο τοῦ Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἔργου του ὅτι ὀνομάζονται οἱ μοναχοί, ὅπου εἶπε καὶ πῶς γίνονται μοναχοί, ἐνῶ δὲν εἶναι κληρικοί, ἀλλ' εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὸ λαό. Καὶ αὐτοὺς φαίνεται νὰ θαυμάζει ὁ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος στὸ ἔργο του Περὶ θεωρητικοῦ ἢ Ἱκετῶν, ὀνομάζοντας αὐτοὺς θεραπευτές, καὶ περιγράφοντας τὸν τρόπο ζωῆς των πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Διάβασε τὰ ὅσα γράφει ὁ ἴδιος ὁ Φίλων.

«*Ἀλλ' ὄχι κατὰ στέρηση*»: Αὐτό, λέγει, νὰ μὴ τὸ ἐκλάβεις σύμφωνα μὲ τὶς κοινὲς ἔννοιες, ὅτι δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σκοτάδι διαλύεται ἀπὸ τὸ φῶς, καὶ μάλιστα ἀπὸ πολὺ φῶς, ἢ ὅπως ἡ ἀγνωσία, ἡ ὁποία κι αὐτὴ εἶναι σκοτάδι, παύει μὲ τὴν ἀπόκτηση γνώσεων, καὶ μάλιστα πολλῶν γνώσεων, ἔτσι καὶ ἡ ἀγνωσία σχετικὰ μὲ τὸν Θεὸ μοιάζει, ὅπως εἴπαμε, μὲ τὴν ἀγνωσία σχετικὰ μὲ τὴν ἀμάθεια· ἀλλά, ὅσο περισσότερο φωτίζεται κάποιος σχετικὰ μὲ τὸν Θεό, καὶ ὅσο περισσότερο ἀποκτᾶ κάποιος γνώση τῶν δημιουργημάτων, δηλαδὴ τὴ γνώση γιὰ τὰ νοητὰ καὶ νοερά, τόσο περισσότερο, ἀναβαίνοντας ὡς πρὸς τὴ γνώση γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, θὰ γνωρί-

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Α'.

γνώσεται τὴν ἀκαταληψίαν, ἤτοι τὴν ἀγνωσίαν τὴν περὶ Θεόν, φῶς εἶναι καὶ γνῶσιν ὑπὲρ πάντα τὰ γνωσθέντα. καὶ λοιπὸν σιγῇ τιμᾷ τὴν περὶ Θεὸν ἀφασίαν. Οὐκοῦν οὐ κατὰ στέρησιν γνώσεως λέγεται ἡ περὶ Θεοῦ ἀγνωσία, ἀλλὰ καθ᾽ ὑπεροχὴν καὶ ὑπερβολὴν πάσης γνώσεως, ὅτι ἔγνω τις τὸν πᾶσι καὶ ἑαυτῷ ἄγνωστον καὶ ἀκατάληπτον. Ταῦτα καὶ ἐν τῷ «Περὶ μυστικῆς θεολογίας» κεφαλαίῳ α΄ εἴρηται, καὶ ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» κεφαλαίῳ β΄.

«Ἀλλά τι τῶν αὐτοῦ τῶν ὄντων»: Ὅσον τις ἔχει, φησί, τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν, καὶ τὸ ὂν φῶς, τουτέστι αὐτὴν τῆς ἀληθείας τὴν νόησιν, τοσοῦτον τὰ περὶ Θεοῦ ὄψεται ἄγνωστα· οὐ γὰρ τῷ φωτὶ ἢ τῇ γνώσει φανεροῦνται, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς ταῦτα ἔχοντας λανθάνει. Καὶ ἡ ἐν τούτοις ἐπίδοσίς τε καὶ αὔξησις, τῷ φωτί φημι καὶ τῇ γνώσει, τὸ Θεῖον δεικνύει ἀθέατόν τε καὶ ἄγνωστον· ὅτι ὁ Θεὸν θεασάμενος καὶ νοήσας ὃ εἶδεν, αὐτὸν μὲν οὐχ ἑώρακεν, ἀλλά τι τῶν αὐτοῦ τῶν ὄντων καὶ γινωσκομένων.

«Αὐτῷ τῷ καθόλου»: Προσεπινοεῖν δεῖ καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ κατὰ τὰ ὄντα καὶ γινωσκόμενα. Τὸ δὲ «μὴ εἶναι» πρόσκειται, ἐπειδὴ τὸ ἐστὶ τῶν κτιστῶν ἐστιν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ὑπὲρ τὸ εἶναι, διότι ἄκτιστος.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β΄.

«Πῶς ὁ πάντων ἐπέκεινα»: Ταῦτα πολλάκις μὲν καὶ ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» διαφόρως εἴρηται, κατ᾽ ἐξαίρετον δὲ αὐτὰ ἡρμήνευσεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ κεφαλαίῳ ια΄, περὶ τὸ τέλος, λέγων· Πῶς ὁ πάντων αἴτιος καὶ θεότης καὶ ἀγαθότης, καὶ θεότητος ὑποστάτης, καὶ ὑπὲρ ταῦτα. Οὕτω δὲ ἀναγνωστέον· Ἐρωτᾷς πῶς ὁ Θεὸς ὑπὲρ θεότητος ἀρχήν; Εἶτα ἀποκρίνεται· Εἰ νοήσεις, ὅτι θεότης αὐτὸ τὸ ἐκ Θεοῦ δῶρόν ἐστι καθ᾽ ὃ θεούμεθα, οὐ

σει τὴν ἀκαταληψία αὐτοῦ, δηλαδὴ τὴν ἀγνωσία τὴ σχετικὴ μὲ τὸν Θεό, ὅτι εἶναι φῶς καὶ γνώση πάνω ἀπὸ ὅσα ἔχουν γνωσθεῖ, καὶ στὴ συνέχεια θὰ τιμᾶ μὲ σιωπὴ τὴν ἀδυναμία νὰ μιλᾶ γι' αὐτόν. Ἄρα λοιπὸν ἡ ἀγνωσία σχετικὰ μὲ τὸν Θεὸ δὲν λέγεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς στέρησης, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὑπερέχει καὶ ξεπερνᾶ κάθε γνώση, ὅτι δηλαδὴ γνώρισε κανεὶς ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἄγνωστος καὶ ἀκατάληπτος σὲ ὅλους καὶ στὸν ἑαυτό του. Αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ καὶ στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ Περὶ μυστικῆς θεολογίας βιβλίου, καὶ στὸ δεύτερο κεφάλαιο τοῦ Περὶ θείων ὀνομάτων.

«Ἀλλὰ κάτι ἀπὸ τὰ δικά του δημιουργήματα»: Ὅσο περισσότερο, λέγει, ἔχει κάποιος τὴ γνώση τῶν ὄντων καὶ τὸ ἀληθινὸ φῶς, δηλαδὴ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴ γνώση τῆς ἀλήθειας, τόσο περισσότερο θὰ δεῖ καὶ θὰ γνωρίσει τὰ ἄγνωστα τοῦ Θεοῦ· γιατὶ δὲν φανερώνονται αὐτὰ μὲ τὸ φῶς ἢ μὲ τὴ γνώση, ἀλλὰ μᾶλλον διαφεύγουν αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν αὐτά. Καὶ ἡ ἐπίδοση καὶ πρόοδος σ' αὐτά, ἐννοῶ ὡς πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴ γνώση, δείχνει τὸ Θεῖον καὶ ἀθέατο καὶ ἄγνωστο· γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ θεάθηκε τὸν Θεὸ καὶ σκέφθηκε ἐκεῖνο ποὺ εἶδε, τὸν Θεὸ βέβαια τὸν ἴδιο δὲν τὸν εἶδε, ἀλλὰ κάτι ἀπὸ τὰ δικά τουποὺ ὑπάρχουν καὶ γίνονται γνωστά.

«Μὲ τὸ ὅτι δὲν γνωρίζεται καθόλου»: Πρέπει νὰ ἐννοήσομε μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὸ 'αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν καὶ γίνονται γνωστά'. Ἐνῶ τὸ στὴ συνέχεια 'μὴ εἶναι' λέγεται, ἐπειδὴ τὸ 'εἶναι' εἶναι γνώρισμα τῶν κτιστῶν, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι καὶ πάνω ἀπὼ τὸ εἶναι, καθόσον εἶναι ἄκτιστος.

ΣΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

«Πῶς αὐτὸς ποὺ εἶναι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα»: Αὐτὰ βέβαια πολλὲς φορὲς ἔχουν λεχθεῖ μὲ διάφορο τρόπο καὶ στὸ Περὶ θείων ὀνομάτων, ἀλλὰ μὲ ὅλως ἰδιαίτερο τρόπο τὰ ἑρμήνευσε αὐτὰ στὸ τέλος τοῦ δέκατου πρώτου κεφαλαίου τοῦ ἰδίου ἔργου, λέγοντας· Πῶς ὁ αἴτιος ὅλων καὶ θεότης εἶναι καὶ ἀγαθότης, καὶ ὑποστάτης τῆς θεότητας, καὶ πάνω ἀπὸ αὐτά; Πρέπει νὰ ἀναγνωσθεῖ ὡς ἑξῆς· Ἐρωτᾶς πῶς ὁ Θεὸς εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς θεότητας; Ἔπειτα ἀπαντᾶ· Ἐὰν σκεφθεῖς ὅτι θεότης εἶναι αὐτὸ τὸ δῶρο ποὺ

μὴν αὐτὸς ὁ Θεός, ἔχεις τὴν λύσιν· ὁ γὰρ Θεός, αὐτό φημι καὶ ὑπερούσιος οὐσία ὑπὲρ τὴν παρ' αὐτοῦ δωρουμένην καὶ χαριζομένην θεαρχίαν, τουτέστι θέωσίν ἐστι, καὶ τὰ ἑξῆς ὁμοίως. Εἶτα λοιπὸν συλλογίζεται φάσκων, ὅτι, εἰ τὸ ἐκ Θεοῦ δῶρον ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι ἡμᾶς, δῆλον, ὅτι ὁ πάσης αἴτιος καὶ ἀρχὴ ὤν, μᾶλλον δὲ ὑπεράρχιος, οὕτω καὶ τῆς λεγομένης θεότητος, ἤ ὡς θεαρχίας ἐπέκεινά ἐστιν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐ κατὰ σχέσιν, ὡς ἡμεῖς, κτᾶται τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἀσχέτως ἔχει, ἡμεῖς δὲ σχετῶς, τρεπτοὶ γάρ, ἐκεῖνος δὲ ἄτρεπτος.

«Εἰ θεότητα καὶ ἀγαθότητα»: Οὐκ αὐτήν, φησί, τὴν κατ' οὐσίαν θεότητα καὶ ἀγαθότητα, ὅ τι ποτέ ἐστι λέγω, ἀλλὰ τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ θεοποιὸν δωρεὰν τοῦ ὄντος Θεοῦ καὶ ἀγαθοῦ· τοῦτο γὰρ ἡ ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον φησὶ λέγεσθαι ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν, τὴν οὕτω δηλαδὴ νοουμένην. Σημείωσαι δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ θεότης καὶ ἡ ἀγαθότης οὐκ αὐτουσία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ καὶ τούτων ἐπέκεινα ὁ Θεὸς μόνος ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» κεφαλαίῳ ια' πλατύτερον εἴρηται.

«Ἀμίμητος καὶ ἄσχετος»: Ὁ κατὰ σχέσιν οὐκ ἔχων τι, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ μίμησις καὶ σχέσις αὐτὰ τὰ πράγματα, μετέχοντες δὲ καὶ μιμούμενοι, περὶ οὓς ταῦτα ὁρῶνται. Ἀμίμητον δὲ καὶ ἄσχετον ἔφη τὸ Θεῖον, ὅτι, ὅσῳ τις πρὸς μίμησιν καὶ σχέσιν Θεοῦ προκόπτει, τοσοῦτον καταλαμβάνει τὸ ἀνέφικτον τῆς μιμήσεως καὶ σχέσεως.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Γ'.

«Ἐξαίφνης ἐστὶ τὸ παρ' ἐλπίδα»: Ἐφίστημι, ὡς ὅτι μᾶλλον ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν τοῦ προφήτου Μαλαχίου ἠρώτησεν ὁ

μᾶς δίνεται ἀπὸ τὸν Θεό, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο γινόμαστε θεοί, ὄχι ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Θεός, θὰ ἔχεις τὴ λύση στὴν ἀπορία σου· γιατὶ ὁ Θεός, ἐννοῶ καθεαυτόν, εἶναι ὑπερούσια οὐσία, καὶ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ δωρούμενη καὶ χαριζόμενη ἀπὸ αὐτὸν θεαρχία, δηλαδὴ τὴ θέωσή μας, καὶ τὰ ἑπόμενα ὅμοια. Ἔπειτα λοιπὸν συλλογίζεται καὶ λέγει· Ἐὰν τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ γίνεται ἀρχὴ τὸ νὰ γίνομε ἐμεῖς θεοί, εἶναι ὁλοφάνερο, ὅτι αὐτὸς ποὺ εἶναι αἴτιος κάθε ἀρχῆς, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ἀρχή, ἢ καλύτερα πάνω ἀπὸ τὴν ἀρχή, εἶναι ἔτσι καὶ πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὴ λεγόμενη θεότητα ἢ θεαρχία. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀποκτᾶ τὸ ἀγαθό, ὅπως ἐμεῖς, κατὰ σχέση, ἀλλ' ἔχει αὐτὸ πέρα ἀπὸ κάθε σχέση, ἐνῶ ἐμεῖς τὸ ἔχομε σὲ σχέση μὲ κάτι, γιατὶ εἴμαστε τρεπτοί, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι ἄτρεπτος.

«Ἐὰν ὡς θεότητα καὶ ἀγαθότητα»: Δὲν ἐννοῶ, λέγει, αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ὡς πρὸς τὴν οὐσία θεότητα καὶ ἀγαθότητα, αὐτὸ ποὺ τέλος πάντων εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἀγαθοποιὸ καὶ θεοποιὸ δωρεὰ αὐτοῦ ποὺ εἶναι ἀληθινὰ Θεὸς καὶ ἀγαθός· γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τοῦ νὰ γινόμαστε ἐμεῖς θεοὶ καὶ ἀγαθοί, καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν τρόπον, λέγει, λέγεται ὅτι εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία, αὐτὴν δηλαδὴ ποὺ νοεῖται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Σημείωσε καὶ ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι ἡ θεότητα καὶ ἀγαθότητα δὲν εἶναι αὐτοουσία τοῦ Θεοῦ (αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ οὐσία)· γιατὶ ἔχει λεχθεῖ ἐκτενέστερα στὸ δέκατο πρῶτο κεφάλαιο τοῦ Περὶ θείων ὀνομάτων, ὅτι ὁ Θεὸς μόνος εἶναι καὶ πέρα καὶ πάνω ἀπὸ αὐτά.

«Ὁ ἀμίμητος καὶ ἄσχετος»: Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει κάτι σύμφωνα μὲ σχέση, ἀλλὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα εἶναι μίμηση καὶ σχέση πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιο, τὰ ὁποῖα μετέχουν καὶ μιμοῦνται ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους παρατηροῦνται αὐτά. Εἶπε ὅτι τὸ Θεῖον εἶναι ἀμίμητο καὶ ἄσχετο, ἐπειδή, ὅσο περισσότερο κάποιος προχωρεῖ ὡς πρὸς τὴ μίμηση καὶ τὴ σχέση μὲ τὸν Θεό, τόσο περισσότερο ἀντιλαμβάνεται τὸ ἀδύνατο τῆς μίμησης καὶ τῆς σχέσης πρὸς αὐτόν.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

«Τὸ ἀπροσδόκητο σημαίνει ξαφνικά»: Ὑποθέτω ὅτι ἐκεῖνον μᾶλλον τὸν προφητικὸ λόγο τοῦ προφήτη Μαλαχία ἐρώτησε ὁ

Γάϊος, τὸ ἔχον· «Καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ ὁ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς ἐπιποθεῖτε». Ἔδοξε δέ μοι τοῦτο ἠρωτῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπαγαγεῖν· «Τοῦτο οἶμαι τὴν θεολογίαν αἰνίττεσθαι». Θαυμασίως ἐνταῦθα θεολογεῖ τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σημείωσαι δὲ πῶς ἐτυμολογεῖ τὸ «ἐξαίφνης»· σημείωσαι καὶ τὸ ἀνθρωπίνως οὐσιωθῆναι Χριστόν.

«Κρύφιος δέ ἐστι»: Τὸ «κρύφιος» πολλάκις ἀντὶ τοῦ Θεὸς εἶπε, καὶ κρυφιότητα τὴν θεότητα, ὡς ἐν τοῖς ἄνω λόγοις. Τὸ «κρύφιος» οὖν ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ «ὁ Θεὸς» εἴρηται, ὡς ἀόρατος.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Δ΄.

«Πῶς, φῄς, Ἰησοῦς»: Ἐπερωτᾷς, φησί, πῶς τοῦτο; Σημείωσαι δὲ τὸ «ἐνθάδε, τουτέστιν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, ἐπεὶ δίχα ταύτης, καὶ ὡς αἴτιος ἀνθρώπων, λέγεται ἄνθρωπος, ὡς ποιητὴς ἀνθρώπων.

«Οὐ γὰρ ὡς αἴτιος ἀνθρώπων»: Τοῦτό φησι καὶ Ἀφρικανὸς ἐν ταῖς Χρονογραφίαις· λέγεται γὰρ ὁμωνύμως ὁ Θεὸς πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐν πᾶσίν ἐστιν. Ἐν δὲ τῇ οἰκονομίᾳ ὡς κατὰ τὴν οὐσίαν ὅλην οὐσιωθεὶς ἄνθρωπος λέγεται, κατὰ τὸ εἰρημένον· «Ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τῆς θεότητος τὸ πλήρωμα σωματικῶς». Πᾶσαν δὲ λέξιν τῆς ἐπιστολῆς σημείωσαι· ἔστι γὰρ κατὰ πάσης αἱρέσεως, πρεσβυτέρας τε καὶ νεωτέρας.

«Ἡμεῖς δὲ τὸν Ἰησοῦν»: Οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, φησί, τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν ἀφορίζομεν, ἤγουν ὑπὲρ ἄνθρωπον λέγομεν, ὡς ξένον τοῦτο κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως ὁριζόμενοι, ἀλλὰ προδήλως κατὰ τὸν τῆς θεότητος λόγον. Ἐπήγαγε γάρ· Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος μόνος, ἀλλὰ καὶ Θεός. Εἰ καὶ

---

1. Μαλαχ. 3, 1.

Γάϊος, πού λέγει· «Καὶ ξαφνικὰ θὰ ἔρθει στὸ ναό του ὁ Κύριος, τὸν ὁποῖο ἐσεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, τὸν ὁποῖο ἐσεῖς ποθεῖτε τόσο πολύ»[1]. Σχημάτισα τὴ γνώμη ὅτι ἐρώτησε αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὅτι πρόσθεσε στὴ συνέχεια· «Νομίζω ὅτι αὐτὸ ὑπαινίσσεται ἡ θεολογία»· κατὰ πολὺ θαυμάσιο τρόπο θεολογεῖ ἐδῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Σημείωσε καὶ πῶς ἐτυμολογεῖ τὸ 'ξαφνικά', καὶ ἀκόμη σημείωσε, πῶς ἑρμηνεύει τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλαβε ἀνθρώπινη οὐσία.

«Εἶναι ὅμως κρυμμένος»: Τὸ «κρυμμένος» τὸ εἶπε πολλὲς φορὲς ἀντὶ τοῦ Θεός, καὶ κρυφιότητα ὀνόμασε τὴ θεότητα, ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους λόγους. Τὸ «κρυμμένος» λοιπὸν ἐδῶ ἔχει λεχθεῖ ἀντὶ τοῦ 'ὁ Θεός', ἐπειδὴ εἶναι ἀόρατος.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'.

«Ἐρωτᾶς, πῶς ὁ Ἰησοῦς»: Ἐρωτᾶς, λέγει, πῶς συμβαίνει αὐτό; Σημείωσε τὸ «ἐδῶ», δηλαδὴ στὴν οἰκονομία, ἐπειδὴ δίχως αὐτήν, καὶ σὰν αἴτιος τῶν ἀνθρώπων, λέγεται ἄνθρωπος, ὡς δημιουργὸς τῶν ἀνθρώπων.

«Γιατὶ δὲν λέγεται ἄνθρωπος ὡς αἴτιος τῶν ἀνθρώπων»: Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Ἀφρικανὸς στὶς Χρονογραφίες του· γιατὶ λέγεται ὁ Θεὸς μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ ὅλα ὅσα δημιουργήθηκαν ἀπὸ αὐτόν, ἐπειδὴ ὑπάρχει μέσα σὲ ὅλα. Στὸ μυστήριο ὅμως τῆς οἰκονομίας λέγεται ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἔλαβε ἐξολοκλήρου τὴν οὐσία (φύση) τοῦ ἀνθρώπου, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθεῖ· «Μέσα στὸν ὁποῖο κατοικεῖ σωματικὰ ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητας»[2]. Σημείωσε (πρόσεξε) κάθε λέξη τῆς Ἐπιστολῆς· γιατὶ στρέφεται ἐναντίον κάθε αἱρέσεως, παλαιότερης καὶ νεώτερης.

«Ἐμεῖς ὅμως τὸν Ἰησοῦ»: Δὲν ὁρίζομε, λέγει, ἐμεῖς τὸν Χριστὸ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση του, δηλαδὴ δὲν λέμε ὅτι εἶναι πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὁρίζοντας αὐτό, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τῆς οὐσίας, ὡς ξένο κατὰ τὸ λόγο τῆς οὐσίας ὅλης τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι τὸν ὁρίζομε ὡς πρὸ τὸ λόγο τῆς θεότητάς του. Γιατὶ

1. Μαλαχ. 3,1. 2. Κολ. 2,9.

ὅλην οὐσίαν ἀνθρώπου ἀνέλαβε, φησίν, ἀλλ' οὐ διαιροῦμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς θεότητος· ἐπάγει γάρ· Οὐ γὰρ ἄνθρωπος μόνον. Εἶτα, τοῦτο εἰπών, ἐπιφέρει· Οὐδὲ ὑπερούσιος μόνον, καθ' ὃ καὶ ἄνθρωπος.

«Ὑπὲρ ἀνθρώπους»: Ὑπὲρ ἀνθρώπους μὲν διὰ τὸ ἐκ παρθένου, κατ' ἀνθρώπους δέ, διὰ τὸν ἐν μήτρᾳ χρόνον, ἢ ὡς τοὺς νόμους τῆς κυήσεως. Ἐκ τῆς ἀνθρώπων δὲ οὐσίας, ὅτι, ὡς αὐτὸς ὁ ἅγιος πατὴρ ἔφη, ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τὸ ἅγιον σῶμα Χριστοῦ.

«Ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιώθη»: Καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ὑπερουσιότητα ὠνόμασε τὴν θεότητα. Τὸ δὲ ταύτης ὑπερούσιον τὸ ὑπερβάλλον τῆς οὐσίας καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως.

«Καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον»: Ἀνθρώπου μὲν τὸ ἐκ γυναικός, ὑπὲρ ἄνθρωπον δὲ τὸ ἐκ παρθένου. Σημείωσαι δέ, ὅτι γηϊνον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ οὐράνιον, ὥς τινες ᾠήθησαν.

«Δύναμιν ὑπεροχικῆς»: Ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα ὑπεροχικῶς εἶπε πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν κατὰ στέρησιν λαμβανομένων. Εὐθὺς δὲ διὰ τῶν ἐπαγομένων ἑαυτὸν ἑρμηνεύει. Τί δέ ἐστι κατάφασις, εἴπομεν ἄνω ἐν τῷ «Περὶ μυστικῆς θεολογίας», κεφαλαίῳ γ'. Πῶς δὲ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αἱ καταφάσεις δύναμιν ἔχουσι ὑπερεχούσης ἀποφάσεως, τὰ κατὰ ἀνθρώπους ἐξηγεῖται. Εἰ γὰρ καταφάσκομεν Χριστοῦ, λέγοντες ἄνθρωπον εἶναι, καὶ ἐκ παρθένου μητρὸς κατ' οὐσίαν ἡμῶν, ἀλλὰ κεκρυμμένην ἔχει καὶ ὑπὲρ νοῦν τὴν τῆς ἀποφάσεως δύναμιν. Ἐρεῖ γὰρ ὁ ἀκούων, οὐκ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἐκ παρθένου, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον, εἰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἄνθρωπος. Ἐξηγεῖται δὲ καὶ τοῦτο, φάσκων, ὅτι τὸ λέγειν αὐτὸν ἄνθρωπον καταφατικῶς, τοῦτο δηλοῖ, οὐκ εἶναι ἄνθρωπον ἀποφατικῶς, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον, δηλονότι διὰ τὰ σημεῖα τὰ γενόμενα παρ' αὐτοῦ.

πρόσθεσε· «Γιατὶ δὲν εἶναι μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεός». Ἂν καὶ ἔλαβε, λέγει, ὅλη τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν τὸν χωρίζομε ἀπὸ τὴ θεότητα· γιατὶ προσθέτει· «Γιατὶ δὲν ἦταν μόνον ἄνθρωπος». Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπε αὐτό, προσθέτει· «Οὔτε ἦταν μόνον ὑπερούσιος, καθόσον ἦταν καὶ ἄνθρωπος».

«Πάνω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους»: Πάνω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι, ἐπειδὴ γεννήθηκε ἀπὸ Παρθένο, καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἐξαιτίας τοῦ χρόνου ποὺ ἔμεινε μέσα στὴ μήτρα, ἢ ἐπειδὴ ἀκολούθησε τοὺς νόμους τῆς κυήσεως. Ἀπὸ τὴν οὐσία πάλι τῶν ἀνθρώπων εἶναι, γιατί, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος αὐτὸς πατέρας, τὸ ἅγιο σῶμα τοῦ Χριστοῦ προῆλθε ἀπὸ τὰ παρθενικὰ αἵματα.

«Ἔλαβε οὐσία πάνω ἀπὸ οὐσία»: Καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση ὀνόμασε τὴ θεότητα ὑπερουσιότητα. Καὶ τὸ ὑπερούσιο αὐτῆς τὸ δείχνει τὸ ὅτι εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε οὐσία καὶ σοφία καὶ δύναμη.

«Καὶ πάνω ἀπὸ ἄνθρωπο»: Εἶναι ἄνθρωπος βέβαια ἐπειδὴ προῆλθε ἀπὸ γυναίκα, πάνω ὅμως ἀπὸ ἄνθρωπο, ἐπειδὴ γεννήθηκε ἀπὸ Παρθένο. Καὶ σημείωσε, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἦταν γήϊνο, καὶ ὄχι οὐράνιο, ὅπως νόμισαν κάποιοι.

Δύναμη ποὺ ὑπερέχει»: Νὰ καὶ ἐδῶ εἶπε 'ποὺ ὑπερέχει', πρὸς διάκριση ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λαμβάνονται κατὰ στέρηση. Καὶ ἀμέσως ἑρμηνεύει τὰ λεγόμενά του μὲ αὐτὰ ποὺ προσθέτει. Τί σημαίνει βέβαια 'κατάφαση' τὸ εἴπαμε παραπάνω στὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ Περὶ μυστικῆς θεολογίας. Πῶς ὅμως στὴν περίπτωση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ οἱ καταφάσεις ἔχουν νόημα ἀπόφασης (ἄρνησης) ὑπεροχικῆς, τὸ ἐξηγοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐὰν δηλαδὴ χρησιμοποιοῦμε κατάφαση γιὰ τὸν Χριστό, λέγοντας ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἔχει τὸ νόημα τῆς ἀπόφασης (ἄρνησης) ὡς πρὸς τὴν οὐσία τὴ δική μας ἀπὸ Παρθένο, ἀλλὰ κρυμμένη καὶ πάνω ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ νοῦ, θὰ πεῖ ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἀκούει αὐτό, ὅτι δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἐπειδὴ προῆλθε ἀπὸ Παρθένο, ἀλλ' εἶναι πάνω ἀπὸ ἄνθρωπο, ἂν καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα εἶναι ἄνθρωπος. Τὸ ἐξηγεῖ καὶ αὐτό, λέγοντας, ὅτι τὸ νὰ ὀνομάζει αὐτὸν καταφατικὰ ἄνθρωπο, αὐτὸ δηλώνει, ὅτι δὲν εἶναι ἀποφατικὰ (κατ' ἄρνηση) ἄνθρωπος, ἀλλὰ πάνω ἀπὸ ἄνθρωπο, δηλαδὴ ἐξαιτίας τῶν θαυμάτων ποὺ ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν.

«Οὐ κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα δράσας»: Οὐ κατὰ Θεὸν μὲν δρᾶσαι τὰ θεῖα λέγει τὸν Χριστόν, ὅτι μετὰ σαρκὸς καὶ οὐ γυμνῇ τῇ θεότητι· ὅμως δ' οὖν θεῖα· οὔτε τὰ ἀνθρώπινα κατ' ἄνθρωπον· ἐν ἐξουσίᾳ γὰρ θεϊκῇ, ὅτε ἐβούλετο, διδοὺς καιρὸν τῇ σαρκὶ τὰ ἑαυτῆς ἐναργεῖν· ὅμως δ' οὖν ἀνθρώπινα. Τὸ δὲ «ἀνδρωθέντος» δηλοῖ τὸ «ἐνανθρωπήσαντος». Ἡ δὲ θεανδρικὴ ἐνέργεια σημαίνει θείαν καὶ ἀνθρωπίνην. Οὕτω γὰρ ἡμῖν, ἤγουν δι' ἡμᾶς, ἐπὶ γῆς δηλαδή, πεπολιτευμένος, ἔδρασεν, ὡς πρόκειται, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Σημείωσαι δὲ τὴν ὑπερφυῆ καὶ ἄφραστον τοῦ Κυρίου ἕνωσιν, ὅτι οὐ κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα ἔδρασεν (ἦν γὰρ ἄνθρωπος), οὔτε κατὰ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπινα (ἦν γὰρ καὶ Θεός). Ὅθεν θαυμαστῶς ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ θεολόγος φησί, Κιρναμένων, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω δὴ καὶ τῶν κλήσεων καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας τῷ λόγῳ τῆς συμφυΐας. Πῶς δὲ οὐ κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα ἔργα πεποίηκε, δηλοῖ τὸ σωματικῶς ποσὶν ἐπὶ θαλάσσης βαδίσαι· Θεοῦ μὲν γὰρ τὸ συμπιλῆσαι ὕδωρ· οὐ Θεοῦ δὲ τὸ σαρκικοῖς ποσὶ περιπατῆσαι. Οὐδὲ θεότητος σὰρξ ποδῶν καὶ ὀστᾶ. Θεοῦ πάλιν παρθένον τὸ κύειν ποιῆσαι, ἀλλ' οὐ θεότητος τὸ διαμεμορφῶσθαι ὄψει καὶ τοῖς λοιποῖς ἀνθρωπίνοις μέλεσιν. Οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ αὐτά· οὐ γὰρ κατὰ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπων ἐποίησεν· ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἦν ἐκ τῆς Παρθένου, ἀλλ' οὐ κατὰ ἄνθρωπον τοῦτο· ποῖος γὰρ ἄνθρωπος ἐκ παρθένου; Πάλιν τὸ ποσὶ βαδίζειν ἀνθρώπου ἐστί, τὸ δὲ ἐπὶ ὕδατος οὐκ ἀνθρώπου· ποῖος γὰρ ἄνθρωπος τοῦτο πεποίηκε;

«Καινήν τινα»: Μηδείς, εἰς μωρολογίαν τραπείς, λεγέτω ὅτι «θεανδρίτην» τὸν Κύριον Ἰησοῦν φησιν· οὐ γὰρ «θεανδρικὴν» εἶπεν ἀπὸ τοῦ ὁ «θεανδρίτης» σχηματίσας, ἀλλὰ «θεανδρικὴν» ἐνέργειαν, οἷον Θεοῦ καὶ ἀνδρὸς συμπεπλεγμένην ἐνέργειαν. Ὅθεν καὶ «ἀνδρωθέντα» φησὶ Θεὸν ἀντὶ τοῦ, Θεὸν ἄνδρα γενό-

«Δὲν ἔπραξε κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα»: Δὲν ἔπραξε λέγει ὁ Χριστὸς κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα, γιατὶ τὰ ἔπραξε μαζὶ μὲ τὴ σάρκα καὶ ὄχι μὲ τὴ θεότητα μόνο· ἀλλ' ὅμως εἶναι θεῖα· οὔτε τὰ ἀνθρώπινα τὰ ἔπραττε σύμφωνα μὲ ἄνθρωπο, γιατὶ μὲ ἐξουσία θεϊκή, ὅταν ἤθελε, ἔδινε στὴ σάρκα τὴν εὐκαιρία νὰ κάμνει τὰ ὅσα ἀνῆκαν σ' αὐτήν· ἀλλ' ὅμως ἦταν ἀνθρώπινα. Τὸ «ἐκείνου ποὺ ἀνδρώθηκε», σημαίνει 'ἐκείνου ποὺ ἐνανθρώπησε'. Ἡ θεανδρικὴ πάλι ἐνέργεια σημαίνει θεία καὶ ἀνθρώπινη ἐνέργεια. Γιατὶ ἔτσι γιὰ μᾶς, δηλαδὴ γιὰ χάρη μας, ἀφοῦ ἔζησε ἐπάνω στὴ γῆ, ἔπραξε, ὅπως προαναφέρθηκε, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Πρόσεξε τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ ἀνέκφραστη ἕνωση τοῦ Κυρίου, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔπραξε τὰ θεῖα σύμφωνα μὲ τὸν Θεὸ (γιατὶ ἦταν καὶ ἄνθρωπος), οὔτε τὰ ἀνθρώπινα κατ' ἄνθρωπον (γιατὶ ἦταν καὶ Θεός). Γι' αὐτὸ κατὰ τρόπο θαυμαστὸ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει, ὅτι, ὅπως ἦταν ἀναμιγμένες (ἑνωμένες) οἱ φύσεις τελείως, ἔτσι λοιπὸν γίνονταν καὶ τὰ ὅσα ἀναφέρονται σ' αὐτὲς καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται ἐξαιτίας τῆς τέλειας ἑνώσης. Καὶ πῶς ἔπραττε τὰ θεῖα ὄχι κατὰ Θεόν, τὸ δηλώνει τὸ ὅτι βάδισε σωματικὰ μὲ τὰ πόδια του πάνω στὴ θάλασσα. Γιατὶ στὸν Θεὸ ἀνήκει τὸ νὰ συμπυκνώσει τὸ νερό, δὲν ἀνήκει ὅμως στὸν Θεὸ νὰ περπατήσει μὲ σαρκικὰ πόδια. Οὔτε εἶναι γνώρισμα τῆς θεότητας νὰ ἔχει σάρκα μὲ πόδια καὶ ὀστᾶ. Στὸν Θεὸ πάλι ἀνήκει νὰ κάνει παρθένο νὰ κυήσει, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει στὸν Θεὸ νὰ λαμβάνει τὴ μορφὴ τοῦ προσώπου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων μελῶν. Ἔτσι τὰ ἴδια ἐξεταζόμενα καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρά. Γιατὶ δὲν ἔπραξε τὰ ἀνθρώπινα ὅπως τὰ πράττει ὁ ἄνθρωπος· ἦταν δηλαδὴ ἄνθρωπος γεννημένος ἀπὸ Παρθένο, ἀλλ' αὐτὸ δὲν συνέβηκε ὅπως συμβαίνει στὸν ἄνθρωπο· γιατὶ ποιὸς ἄνθρωπος γεννιέται ἀπὸ παρθένο; Ἐπίσης τὸ νὰ βαδίζει μὲ τὰ πόδια ἀνήκει στὸν ἄνθρωπο, τὸ νὰ βαδίζει ὅμως πάνω στὸ νερὸ δὲν εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου· γιατὶ ποιὸς ἄνθρωπος τὸ ἔχει κάνει αὐτό;

«Κάποια καινούργια»: Κανένας, τρεπόμενος σὲ μωρολογία, νὰ μὴ λέγει, ὅτι ὀνομάζει τὸν Κύριο 'θεανδρίτη'. Γιατὶ δὲν εἶπε «θεανδρικὴ» παράγοντάς την ἀπὸ τὴ λέξη 'θεανδρίτης', ἀλλὰ «θεανδρικὴ ἐνέργεια», δηλαδὴ ἐνέργεια πλεγμένη καὶ προερχόμενη ἀπὸ Θεὸ καὶ ἄνδρα. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἀνδρώθηκε, ἀντὶ νὰ

μενον. Νῦν δὲ τὴν μικτὴν ἐνέργειαν μόνην «θεανδρικὴν» ἐκάλεσεν· ἐνήργησε μὲν γὰρ ὡς Θεὸς μόνον, ὅτε ἀπὼν τὸν τοῦ ἑκατοντάρχου παῖδα ἰάσατο· ὡς ἄνθρωπος δὲ μόνον, εἰ καὶ Θεὸς ἦν, ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ λυπεῖσθαι. Μικτῶς δὲ ἐνήργησε τὰ θαύματα, τυφλοῖς ὀφθαλμοὺς διὰ χρίσεως δημιουργῶν, καὶ τῆς αἱμορροούσης τῇ ἀφῇ συστέλλων τὴν ρύσιν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Ε΄.

«Ἐν τούτῳ γίγνεται»: Τὸ εἰρημένον ἐνταῦθα τῷ Πατρὶ λαβέ μοι ἀπὸ ὑποδείγματος τοῦ κατὰ τὸν σωματικὸν ὀφθαλμόν. Ὅπερ γὰρ ποιεῖ φωτὸς ἀπουσία, ἀνενεργησίαν τῶν ὀπτικῶν δυνάμεων ἐργαζομένη, τοῦτο καὶ ἡ πρὸς ἥλιον ἐν μεσημβρίᾳ ἀτενὴς ἀπόβλεψις ἀποτελεῖ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ς΄.

«Δυνατὸν γὰρ καί»: Δύναται, φησί, τὶς ἐν πολλοῖς προφανὲς ψεῦδος ἐλέγχων, αὐτὸς διαμαρτάνειν τοῦ ἀληθοῦς, ὅπερ ἓν (οὐκ) ἔστι· μία γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια, κρύφιον δὲ διὰ τὸ μυστικὸν τῶν δογμάτων, καὶ πολλῆς ἐρεύνης μετὰ τῆς θείας δεόμενον χάριτος· οἷον Νεστόριος τὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολλιναρίου διασείων, ἢ ἕτεροι τοιοῦτοι ὁμοίων ἑτέρων, εἰς ἑτέρας ἀτόπους αἱρέσεις ἐνέπεσον. Μηδεὶς δὲ ἐκ τούτων παρακρουέσθω, ἀποβάλλεσθαι τὰ κατὰ τῶν ἑτεροδόξων πονήματα τῶν Πατέρων· οὐ γὰρ τοῦτό φησι, τὸ μὴ ἐλέγχειν καὶ ἀνατρέπειν τὰς τῶν ἀσεβῶν δόξας (ἐπεὶ πῶς αὐτὸς ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» φαίνεται τὰ τοῦ Ἐλύμα διασαλεύων;), ἀλλ' ὅτι οὐ χρὴ κατὰ προηγούμε-

πεῖ ἔγινε Θεὸς ἄνδρας. Τώρα ὅμως ὀνόμασε τὴ μικτὴ ἐνέργεια μόνη θεανδρική· γιατὶ ἐνήργησε ὡς Θεὸς μόνον ὅταν, ὄντας ἀπών, θεράπευσε τὸν δοῦλο τοῦ ἑκατόνταρχου[3], καὶ ὡς ἄνθρωπος μόνον, ἂν καὶ ἦταν καὶ Θεός, ὅταν ἔτρωγε καὶ λυποῦνταν. Καὶ μὲ τὰ δύο ἐνήργησε τὰ θαύματα, δίνοντας φῶς στοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν τυφλῶν χρείοντάς τους μὲ πηλό, καὶ σταματώντας τὴ ροὴ τοῦ αἵματος τῆς αἱμορρούσης γυναίκας ἀγγίζοντάς την.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'.

«Σ' αὐτὸ φθάνει»: Τὸ λεγόμενο ἐδῶ παρακαλῶ νὰ τὸ ἐκλάβεις ὡς ἀναφερόμενο στὸν Πατέρα, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει στὸν σωματικὸ ὀφθαλμό. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἐνεργεῖ ἡ ἀπουσία τοῦ φωτός, καθιστώντας ἀνίκανες τὶς ὀπτικὲς δυνάμεις πρὸς ἐνέργεια, αὐτὸ προξενεῖ καὶ τὸ κατ' εὐθείαν κοίταγμα πρὸς τὸν ἥλιο κατὰ τὴ μεσημβρινὴ ὥρα.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ'.

«Γιατὶ εἶναι δυνατὸν καί»: Εἶναι δυνατόν, λέγει, κάποιος, ἐλέγχοντας ψεῦδος ὁλοφάνερο, ὁ ἴδιος ν' ἀστοχήσει στὴν ἀλήθεια, ἡ ὁποία (δὲν) εἶναι μία· γιατὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι μία, καὶ εἶναι κρυμμένη ἐξαιτίας τοῦ μυστικοῦ νοήματος τῶν δογμάτων καὶ χρειάζεται πολλὴ ἔρευνα μαζὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος. Γιὰ παράδειγμα ὁ Νεστόριος, προσπαθώντας νὰ κλονίσει τὶς διδασκαλίες τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Ἀπολιναρίου, ἢ ἄλλοι τέτοιοι ἄλλων ὅμοιων μ' αὐτούς, περιέπεσαν σὲ ἄλλες ἄτοπες αἱρέσεις. Κανένας νὰ μὴ ἐξαπατᾶται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ θέλει ν' ἀπορρίπτει τὰ γραπτὰ ἔργα τῶν Πατέρων ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν· γιατὶ δὲν λέγει αὐτό, τὸ νὰ μὴ ἐλέγχει καὶ ν' ἀνατρέπει κανεὶς τὶς κακοδοξίες τῶν ἀσεβῶν (γιατὶ ἀλλιῶς πῶς αὐτὸς στὸ Περὶ θείων ὀνομάτων φαίνεται νὰ θέλει ν' ἀνατρέψει τὰ λεγόμενα τοῦ Ἐλύμα;), ἀλλ' ὅτι δὲν πρέπει

3. Ματθ. 8,5ἑ.

νον λόγον εἰς τοῦτο ἐνασχολεῖσθαι, τὸ καθ' ἑτέρων λέγειν, ἀλλὰ διδασκαλικῶς τὸν τῆς ἀληθείας ἐκτίθεσθαι λόγον ἠκριβωμένως, τῇ ἀντιρρήσει δὲ κατὰ περίστασιν τῆς τῶν ἀσεβῶν ἐπαναστάσεως χρῆσθαι. «Ἄλλως»· Ὅτι οὐ δεῖ τὰς τῶν ἑτέρων δόξας διαβάλλειν, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν κρατύνειν· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ δόξης ἢ θρησκείας οὐκ ἀγαθῆς φαινομένης γράφειν, ἀλλ' ὑπὲρ ἀληθείας. Πῶς δὲ τοῦτό φησιν, ἡ ἑξῆς ἐπιστολὴ σαφηνίζει.

«Ὑπὲρ ἀληθείας»: Σημείωσαι δὲ διὰ τί ὑπὲρ ἀληθείας μόνον συγγραπτέον, οὐ μὴν καθ' ἑτέρων.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Ζ'.

§ 1. «Ὁ ἅγιος» οὗτος Πολύκαρπος Σμύρνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος, ἀκροατὴς γενόμενος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὥς φησιν Εἰρηναῖος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν «Κατὰ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», καὶ μαρτυρίῳ δὲ ἐτελειώθη διὰ πυρός. Ἔχει δὲ καὶ ἐπιστολὰς ὁ αὐτὸς θεῖος Πολύκαρπος πρὸς Φιλιππησίους. Περιέχει δὲ ἡ τοῦ μακαρίου Διονυσίου αὕτη ἐπιστολὴ πολλὰ θαυμαστὰ καὶ ξένα ἐπὶ τῇ κατὰ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἡλιακῇ ἐκλείψει.

«Ἐξελεγχθήσεται»: Κατὰ κοινοῦ τὸ «ἐξελεχθήσεται»· οὕτω γὰρ καὶ ἡ σύνταξις. «Εἴδωλον» ἀντὶ τοῦ «μίμημα».

§ 2. «Τὸν σοφιστὴν Ἀπολλοφάνη»: Περὶ Ἀπολλοφάνους τοῦ σοφιστοῦ, ἑταίρου γεγονότος τοῦ μεγάλου Διονυσίου καὶ λοιδοροῦντος αὐτόν, ὡς Χριστιανὸν γενόμενον καὶ καθ' Ἑλλήνων λέγοντα· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία Θεοῦ ἐστιν.

«Καὶ οὐ τὴν τῶν πολλῶν»: Τὸ ῥητὸν οὕτω συντακτέον· 'Καὶ οὐ τὴν τῶν πολλῶν ἔγωγε λέγω δόξαν τῶν προσύλως καὶ ἐμπαθῶς ἐναπομενόντων τοῖς τῶν ποιητῶν λόγοις ἢ πάθεσι'.

κανεὶς κατὰ προτεραιότητα νὰ ἀσχολεῖτε μ' αὐτό, τὸ ν' ἀντικρούει τὰ λεγόμενα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ νὰ ἐκθέτει κατὰ τὸν τρόπο τοῦ διδασκάλου μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας, καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ἀντίρρηση στὴν περίπτωση τῆς ἐξέγερσης τῶν ἀσεβῶν. Καὶ ἀλλιῶς· Ὅτι δὲν πρέπει νὰ κατηγορεῖ κανεὶς τὶς γνῶμες τῶν ἄλλων, ἀλλὰ νὰ ἰσχυροποιεῖ τὴ δική του· οὔτε νὰ γράφει ἐναντίον διδασκαλίας ἢ θρησκείας ποὺ δὲν φαίνεται ὀρθή, ἀλλὰ νὰ γράφει ὑπὲρ τῆς ἀλήθειας. Πῶς βέβαια τὸ ἐννοεῖ αὐτό, τὸ σαφηνίζει ἡ ἑπόμενη Ἐπιστολή.

«Πρὸς ὑπεράσπιση τῆς ἀλήθειας»: Πρόσεξε, γιατί πρέπει νὰ γράφει κανεὶς μόνο πρὸς ὑποστήριξη τῆς ἀλήθειας, καὶ ὄχι ἐναντίον ἄλλων.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'.

§ 1. «Ὁ ἅγιος αὐτὸς Πολύκαρπος ἔγινε ἐπίσκοπος τῆς Σμύρνης τῆς Ἀσίας, ἀφοῦ εἄκουσε τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Εὐαγγελιστῆ, ὅπως λέγει ὁ Εἰρηναῖος στὸ τρίτο ἀπὸ τὰ βιβλία του Κατὰ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, καὶ ἐτελείωσε τὴ ζωή του μὲ μαρτυρικὸ θάνατο, ριφθεὶς στὴ φωτιά. Ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Πολύκαρπος ἔγραψε καὶ Ἐπιστολὲς πρὸς τοὺς Φιλιππησίους. Ἡ Ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ μακαρίου Διονυσίου περιέχει πολλὰ ἀξιοθαύμαστα καὶ παράξενα γιὰ τὴν ἔκλειψη τοῦ ἡλίου ποὺ συνέβηκε κατὰ τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ.

«Θὰ ἐξελεγχθεῖ»: Τὸ «θὰ ἐξελεγχθεῖ» λέγεται καὶ γιὰ τοὺς δύο· γιατὶ αὐτὸ δείχνει καὶ ἡ συντακτικὴ πλοκή. «Εἴδωλο»· λέγεται ἀντὶ τοῦ 'μίμημα'.

§ 2. «Τὸν σοφιστὴ Ἀπολλοφάνη»: Γιὰ τὸν σοφιστὴ Ἀπολλοφάνη, ποὺ ὑπῆρξε σύντροφος τοῦ μεγάλου Διονυσίου καὶ τὸν χλευάζει ἐπειδὴ ἔγινε Χριστιανὸς καὶ μιλοῦσε ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων· γιατὶ καὶ ἡ ἀνθρώπινη σοφία προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό.

«Καὶ ὄχι τὴ γνώμη τῶν πολλῶν»: Τὸ ἐδάφιο πρέπει νὰ συνταχθεῖ ὡς ἑξῆς· 'Καὶ δὲν ἐπαναλαμβάνω βέβαια ἐγὼ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν ποὺ εἶναι προσκολλημένοι μὲ διάθεση ὑλικὴ καὶ ἐμπάθεια στὰ λόγια ἢ τὰ πάθη τῶν ποιητῶν'.

«Τῇ γὰρ τῶν ὄντων γνώσει»: Τῶν ὄντων γνῶσιν ἐκάλεσε, τὸ ἐπιτετηρημένον τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων, καὶ τὴν θεωρίαν τῶν ἄλλων τῆς κτίσεως μερῶν, κατὰ τὸν ἕνα τὸν τῆς σοφίας ὅρον τὸν λέγοντα, γνῶναι τὰ ὄντα ᾗ ὄντα ἐστί. Τοῦ δὲ Ἀποστόλου ἡ φωνή, τῷ εἰπεῖν ἐν τῇ α΄ πρὸς Κορινθίους· «Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν»· τουτέστι τῆς ἐμφαινομένης τῷ ἐναρμονίῳ καὶ τεταγμένῳ τῆς κτίσεως, τοῦτο συνῆκε. Σημείωσαι οὖν, ὅτι ἡ τῶν ὄντων γνῶσις φιλοσοφία λέγεται, καὶ τίνα καλεῖ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ α΄ πρὸς Κορινθίους σοφίαν Θεοῦ. [Εἶπε γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν σκοπόν, δι᾽ ὃν οὔτε καθ᾽ Ἑλλήνων, οὔτε καθ᾽ ἑτέρων συνέγραψεν].

«Ἔδει συνιδεῖν τὸν Ἀπολλοφάνη»: Ἀπὸ τῶν παρ᾽ Ἕλλησιν ὁμολογουμένων τὴν διάταξιν τοῦ πάντων αἰτίου Θεοῦ παρατίθεται, φήσας, ἐκ τούτου ἄξιον ἐπιγνῶναι τὸν πάντων ὁροθέτην Θεόν, ἐκ τοῦ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην τοὺς διατεταγμένους τῆς ἡμέρας ἔχειν ὅρους, καὶ τῷ παντὶ τοῦ οὐρανοῦ κύκλῳ συμπεριθέειν, τουτέστιν ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμάς. Εἴτε μὴ συμπεριφέροιντο τῷ περιέχοντι αὐτοὺς οὐρανῷ, τοῦ μὲν οὐρανοῦ καὶ τῆς ἀπλανοῦς τῶν ἀκινήτων ἀστέρων σφαίρας, ἀπὸ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς κυκλικῶς στρεφομένων, αὐτῶν δὲ ἡλίου καὶ σελήνης τὴν ἐναντίαν τῷ παντὶ τρεχόντων ἐκ δυσμῶν εἰς ἀνατολάς· καὶ οὕτω μάλιστα γνωρίζεσθαι καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιος ὁ τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ διατάκτης Θεός. Ταῦτα ἡρμηνεύσαμεν κατὰ Ἀπολλοφάνην τὸν λέγοντα, μὴ σὺν τῷ ἡλίῳ καὶ τὸν οὐρανὸν ἑστάναι τότε, ἐπεὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης προγραφῇ τὸ ἀκριβὲς προειρήκαμεν. [Περὶ τῆς τῶν ἀστέρων διατάξεως ἑστώσης βουλῇ Θεοῦ, καὶ μὴ μετακινουμένης αὖθις, ὅταν ἐθέλῃ, ὡς ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ Ἰεζεκιήλ].

«Ὅταν ἥλιος ὑπ᾽ αὐτοῦ»: Τὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐν τού-

«Γιατὶ μὲ τὴ γνώση τῶν δημιουργημάτων»: «Γνώση τῶν δημιουργημάτων» κάλεσε τὴν παρατήρηση τῆς κίνησης τῶν οὐράνιων σωμάτων καὶ τὴ θεωρία τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσης, σύμφωνα μὲ τὸν ἕνα ὁρισμὸ τῆς φιλοσοφίας ποὺ λέγει, 'ν' ἀποκτήσεις γνώση τῶν ὄντων ἔτσι ὅπως εἶναι ὄντα'. Αὐτὸ ἐννοοῦσε καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου, ποὺ διατυπώνεται στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή, «Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ ὁ κόσμος δὲν γνώρισε μὲ τὴ σοφία του τὸν Θεό»[4], δηλαδὴ μὲ τὴ σοφία ποὺ φανερώνεται ἀπὸ τὴν ἁρμονικὴ λειτουργία καὶ τάξη τῆς κτίσης. Σημείωσε λοιπόν, ὅτι ἡ γνώση τῶν ὄντων λέγεται φιλοσοφία, καὶ ποιὰ ὀνομάζει «σοφία τοῦ Θεοῦ» ὁ Ἀπόστολος στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή. [Γιατὶ εἶπε στὴν ἀρχὴ τὸ λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔγραψε οὔτε ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ἐναντίον ἄλλων].

«Ἔπρεπε ὁ Ἀπολλοφάνης νὰ γνωρίσει»: Ἀπὸ τὰ ὁμολογούμενα ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων παραθέτει τὴ διάταξη τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι αἴτιος τῶν πάντων, λέγοντας ὅτι ἀπὸ αὐτὸ ἔπρεπε ν' γνωρίσομε τὸν Θεό, ποὺ βάζει τάξη σὲ ὅλα, ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἀκολουθοῦν τὰ καθορισμένα ὅρια τῆς ἡμέρας καὶ διατρέχουν ὁλόκληρη τὴν κυκλικὴ τροχιὰ τοῦ οὐρανοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ πρὸς τὴ δύση. Καὶ ἐὰν ἡ πορεία τους δὲν ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν πορεία τοῦ οὐρανοῦ ποὺ περιέχει αὐτούς, κατὰ τὴν ὁποία ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ ἀπλανὴς σφαίρα τῶν ἀκινήτων ἀστέρων στρέφονται κυκλικὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ πρὸς τὴ δύση, καὶ συνέβαινε ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη νὰ τρέχουν τὸν ἀντίθετο δρόμο πρὸς ὅλα, ἀπὸ τὴ δύση δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀνατολή, καὶ ἔτσι ἔπρεπε κατ' ἐξοχὴ νὰ γνωρίζεται καὶ νὰ θαυμάζεται ὁ Θεὸς ποὺ δημιούργησε καὶ ἔβαλε τὴν τάξη σὲ ὅλα. Αὐτὰ τὰ σχόλιά μας εἶναι σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπολλοφάνη ποὺ λέγει, ὅτι τότε δὲν σταμάτησε μαζὶ μὲ τὸν ἥλιο καὶ ὁ οὐρανός, γιατὶ σ' ἐκεῖνα ποὺ γράψαμε πρὶν ἀπὸ αὐτὰ προαναφέραμε πῶς ἀκριβῶς ἔχει τὸ πράγμα. [Γιὰ τὴ διάταξη τῶν ἀστεριῶν ποὺ σταμάτησε τὴν κίνησή της μὲ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν μετακινοῦνταν τότε αὐτὴ ἐπειδὴ τὸ θέλησε αὐτός, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τοῦ Ἰεζεκιήλ].

«Ὅταν ὁ ἥλιος ἀπὸ αὐτόν»: Παραθέτει ἐδῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν

4. Α' Κορ. 1,21.

τοις παρατίθεται, καὶ ἀναμιμνήσκει τὸν ἅγιον Πολύκαρπον τῆς ἱστορίας ταύτης, ἵνα ταύτην ἀντιθῇ τῷ Ἀπολλοφάνει. Φησὶν οὖν· Εἰπὲ αὐτῷ· Μάθε πῶς ὁ Θεὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην κατὰ διάμετρον ὄντας τότε ἀντικρὺ ἀλλήλων, δυομένου ἤδη τοῦ ἡλίου, ἔστησεν ἐπὶ τόπου τοὺς φωστῆρας, στάσιν τινὰ κατὰ δύναμίν τινα ἄφατον τοῦ αἰτίου αὐτῶν Θεοῦ. Καὶ ἔστη τὸ πᾶν ἀκίνητον μετὰ τῶν δύο φωστήρων· οὔτε γὰρ οὐρανός, οὔτε οἱ λοιποὶ ἀστέρες περιεπόλουν, ἀλλὰ συνειστήκεισαν τοῖς δυσὶ φωστῆρσιν ἀκίνητοι. Καὶ οὔτε ἐπὶ ὀλίγον ὁ δρόμος τοῦ παντὸς καὶ ἡ κίνησις ἔστη μόνον, ἀλλ' ἐφ' ἡμέραν ὁλόκληρον, ὡς γενέσθαι ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡμέραν διπλῆν κδ' ὡρῶν, ὡς σαφῶς τοῦτό φησιν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σειρὰχ ἐν τῷ ὕμνῳ τῶν Πατέρων. Εἶτα ἐπάγει· Εἰ δὲ εἴποι Ἀπολλοφάνης, Ἀδύνατον, οὐ γὰρ ἔστη μετὰ τῶν δύο φωστήρων οὐρανὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἀστέρες, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐκινοῦντο, οὗτος δὲ ἵστατο, ἀπόκριναι αὐτῷ ὅτι, Μάλιστα τοῦτο χρή σε ἐπιστρέψαι πρὸς τὴν ἀληθῆ Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν, καὶ τοῦ κινοῦντος μὲν τὸν περιέχοντα τοὺς φωστῆρας οὐρανόν, ἱστάντος δὲ ἀκινήτους τοὺς περιεχομένους φωστῆρας. Τοῦτο γὰρ μείζονός ἐστι δυνάμεως, τό, κινουμένου οὐρανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων, στῆναι ἥλιον καὶ σελήνην ἀκινήτους, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν φορὰν συγκινηθῆναι τῷ παντί, μεθ' οὗ ἀεὶ συμπεριήγοντο.

«Ὑπερφυεστάτην ἅμα τῷ παντί»: Λέγει μέν, ὡς ὁμοῦ τῷ πόλῳ ἀκινήτῳ μείναντι (τοῦτο γὰρ ὠνόμασε τὸ πᾶν) ἡ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἐγένετο στάσις. Μᾶλλον δέ, φησί, πολλῷ θαυμασιώτερον, εἴπερ ὁ μὲν πόλος περιήγετο (τοῦτον γὰρ ἐδήλωσεν, εἰπὼν «τῶν ὅλων, καὶ κρειττόνων, καὶ περιεχόντων»), ἥλιος δὲ καὶ σελήνη (τὰ γὰρ «περιεχόμενα» ταῦτα) οὐ συμπεριήγετο τῷ περιέχοντι.

«Κατὰ συνέχειαν σχεδὸν τριπλασιάζηται»: Τὸ «σχεδὸν»

Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ ὑπενθυμίζει στὸν ἅγιο Πολύκαρπο τὴν ἱστορία αὐτή, γιὰ νὰ τὴν ἀντιτάξει στὸν Ἀπολλοφάνη. Λέγει λοιπόν· Νὰ τοῦ πεῖς· Μάθε πῶς ὁ Θεὸς τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη, ποὺ ἦταν τότε ἀναμεταξύ τους σὲ διαμετρικὰ ἀντίθετη θέση, ἐνῷ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἔδυε ὁ ἥλιος, σταμάτησε τοὺς φωστῆρες στὴ θέση ποὺ βρίσκονταν, σὲ μιὰ στάση ποὺ ὀφειλόταν σὲ κάποια ἀπερίγραπτη δύναμη τοῦ αἰτίου αὐτῶν Θεοῦ. Καὶ στάθηκε τὸ πᾶν ἀκίνητο μαζὶ μὲ τοὺς δύο φωστῆρες· γιατὶ οὔτε ὁ οὐρανός, οὔτε οἱ λοιποὶ ἀστέρες κινοῦνταν, ἀλλὰ σταμάτησαν ἀκίνητοι μαζὶ μὲ τοὺς δύο φωστῆρες. Καὶ δὲν σταμάτησε ἡ τροχιὰ καὶ ἡ κίνηση ὅλων τῶν οὐράνιων σωμάτων γιὰ λίγο μόνο, ἀλλὰ μιὰ ὁλόκληρη ἡμέρα, ὥστε νὰ συμβεῖ στὶς ἡμέρες τοῦ Ἰησοῦ Ναυῆ ἡ ἡμέρα νὰ εἶναι διπλῆ εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, ὅπως πολὺ ξεκάθαρα τὸ λέγει αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Σειρὰχ στὸν ὕμνο τῶν Πατέρων. Ἔπειτα προσθέτει· Ἐὰν ὅμως θελήσει νὰ πεῖ ὁ Ἀπολλοφάνης, Εἶναι ἀδύνατο, γιατὶ δὲν σταμάτησε τὴν κίνησή του ὁ οὐρανὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἀστέρες μαζὶ μὲ τοὺς δύο φωστῆρες, ἀλλ' αὐτοὶ βέβαια κινοῦνταν, καὶ μόνο αὐτὸς (ὁ ἥλιος ἦταν σταματημένος, ἀποκρίσου καὶ πὲς σ' αὐτόν· Αὐτὸ προπάντων πρέπει νὰ σὲ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ τὴ γνώση αὐτοῦ, καὶ τὸ ὅτι αὐτὸς εἶχε σὲ κίνηση τὸν οὐρανὸ ποὺ περιέχει τοὺς φωστῆρες, καὶ κρατοῦσε σὲ ἀκινησία τοὺς φωστῆρες ποὺ αὐτὸς περιέχει. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι δεῖγμα μεγαλύτερης δύναμης, τὸ ὅτι, ἐνῷ κινοῦνταν ὁ οὐρανὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἀστέρες, κρατήθηκαν ἀκίνητοι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ δὲν κινήθηκαν μὲ τὴν ἴδια φορὰ ποὺ κινοῦνταν τὸ σύμπαν, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο κινοῦνταν αὐτοὶ πάντοτε.

«Μὲ μία ἀξιοθαύμαστη (δύναμη καὶ στάση) μαζὶ μὲ ὅλα συγχρόνως»: Λέγει βέβαια ὅτι συγχρόνως μὲ τὴν ἀκινησία τοῦ οὐρανοῦ (γιατὶ αὐτὸ ὀνόμασε 'τὸ πᾶν') συνέβηκε καὶ ἡ ἀκινησία τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Μᾶλλον ὅμως, λέγει, αὐτὸ εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιοθαύμαστο, ἀφοῦ ὁ οὐρανὸς κινοῦνταν (γιατὶ αὐτὸν τὸν δήλωσε λέγοντας, «ἐνῷ ὅλες, καὶ οἱ ἀνώτερες σφαῖρες, ποὺ περιέχουν τὶς ἄλλες»), ἐνῷ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη (γιατὶ αὐτὰ εἶναι τὰ «περιεχόμενα») δὲν κινοῦνταν μὲ ἐκεῖνα ποὺ τὰ περιεῖχαν.

«Καὶ κατὰ συνέχεια μία μέρα σχεδὸν τριπλασιάζεται»: Τὸ

προσέθηκεν, ἐπειδὴ τριπλῆ κατὰ τὸ πλῆρες οὐκ ἐγένετο ἡμέρα ἐκείνη (λϛ̄ γὰρ ὡρῶν γέγονε)· τὸ ἀπὸ ἀνατολῆς μέχρι τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἦν, ὅτι τὸ σημεῖον ἐδόθη, καὶ δέκα ἐκεῖθεν ἐπὶ ἀνατολάς, καὶ δώδεκα μέχρι τῆς τελευταίας δύσεως. Τῷ αὐτῷ δὲ σχήματι τοῦ λόγου καὶ ἐνταῦθα ἐχρήσατο, ὅτι ἢ ὁ πόλος αὐτὸς σὺν τῷ ἡλίῳ ἐν τῷ τῶν κδ' ὡρῶν διαστήματι τὴν ὑπερφυῆ ἐκείνην ἀντιπεριαγωγὴν ἐποιήσατο, ἢ μόνος ὁ ἥλιος.

«Ἢ τὸ πᾶν τοσούτου χρόνου»: Τὸ ῥητὸν οὕτω σύνθες καθ' ὑπέρβασιν ὄν· Ἢ τὸ πᾶν ἐπαναστρέφει τὰς ἐναντίας ταύτας φοράς, τοσοῦτον διάστημα χρόνου ἀναποδίζον ταῖς ὑπὲρ λόγον ταύταις περιδινήσεσι. Ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῇ δ' τῶν «Βασιλειῶν δηλοῦται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ κατὰ Σύμμαχον ἐκδόσει, καὶ ἐν τῇ β̄ τῶν «Παραλειπομένων».

«Ἢ ὁ ἥλιος ἐν ἰδίῳ δρόμῳ»: Ἡ τοῦ ἡλίου ἐνιαύσιος κίνησις πέντε ποιεῖται τροπάς, ἀνάβασιν βορείαν, τουτέστιν ἀπὸ ἰσημερινῆς ἐν τῷ ἔαρι εἰς τὸν θερινὸν τροπικόν, καὶ κατάβασιν βορείαν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἰσημερινὸν τῷ μετοπώρῳ, καὶ κατάβασιν νοτίαν ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ ἐπὶ τὸν χειμερινὸν τροπικόν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ πάλιν ἀνάβασιν νοτίαν ἐπὶ τὸν ἰσημερινόν, καὶ πέμπτην τὴν ἐναντίαν τῷ παντί. Εἰπὼν οὖν αὐτοῦ τὴν πεντάτροπον κίνησιν, διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἄρθρου, καὶ τοῦ προσθεῖναι αὐτοῦ, τὴν γνώριμον καὶ συνήθη ὑπέφηνε. Τὸ δὲ ἐν τούτοις λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Πατρὸς νοήσωμεν οὕτως· Ὑποθώμεθα τὸν ἥλιον εἶναι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῇ ὥρᾳ τῆς ἀνατολῆς ἐν πρώτῃ μοίρᾳ τοῦ Κριοῦ πλήρει, μὴ ἐχούσῃ λεπτά· εἰς τὴν αὐτὴν οὖν μοῖραν αὐτὸν ἐπανελθεῖν οὐκ ἦν, μὴ τελέσαντα τὴν προταγεῖσαν τὴν πεντάτροπον κίνησιν, ἢ ὡς δι' ἡμερῶν τξε', καὶ τεταρτημορίου. Ἐν ταῖς ι' οὖν ὥραις ταῖς ἀπὸ ιβ̄ ἐν ᾗ ἦν, μέχρι τοῦ τόπου ἐν ᾧ τὴν ἀνατολὴν αὐτοῦ ἐποιήσατο, τουτέστι τῆς πρώτης μοίρας τοῦ Κριοῦ, ἀναποδίσας ἐν αὐτῇ, τὰ τῆς πεντατρόπου κινήσεως, ἤγουν τῆς ἐνιαυσιαίου περιόδου, ἐπλήρωσε· καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ι'

«σχεδὸν» τὸ πρόσθεσε, ἐπειδὴ ἐκείνη ἡ μέρα δὲν ἔγινε τριπλῆ ἐξολοκλήρου (γιατὶ διήρκησε τριάντα δύο ὧρες)· τὸ διάστημα δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ μέχρι τὴ θέση ποὺ βρισκόταν τότε, ὅταν ἔγινε τὸ θαῦμα, ἦταν δέκα ὧρες, καὶ δέκα ὧρες ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη μέχρι τὴν ἀνατολή, καὶ δώδεκα μέχρι τὴν τελευταία δύση. Τὸ ἴδιο σχῆμα τοῦ λόγου χρησιμοποίησε καὶ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ ἢ ὁ οὐρανὸς ὁ ἴδιος μαζὶ μὲ τὸν ἥλιο κατὰ τὸ διάστημα τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν τέθηκε στὴ θαυμαστὴ ἐκείνη ἀκινησία, ἢ μόνο ὁ ἥλιος.

«Ἢ τὸ σύμπαν ἐπὶ τόσο χρόνο»: Ἡ σύνταξη τῶν λεγομένων ἐδῶ πρέπει νὰ γίνει μὲ ὑπερβατὸ σχῆμα ὡς ἑξῆς· Ἢ τὸ σύμπαν ἐπαναστρέφει μὲ τὶς ἀντίθετες αὐτὲς φορές, ὀπισθοδρομώντας ἐπὶ τόσο διάστημα χρόνου μὲ τὶς πάνω ἀπὸ κάθε λόγο αὐτὲς περιφορές. Αὐτὰ ἀναφέρονται καὶ στὴ Δ' Βασιλειῶν, καὶ μάλιστα στὴν ἔκδοση αὐτῆς ἀπὸ τὸν Σύμμαχο, καθὼς καὶ στὴ Β' Παρα-λειπομένων.

«Ἢ ὁ ἥλιος στὸ δικό του δρόμο»: Ἡ ἐτήσια κίνηση τοῦ ἡλίου πραγματοποιεῖ πέντε τροπές· ἀνάβαση βορεία, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἰσημερινὸ τροπικὸ κατὰ τὴν ἄνοιξη πρὸς τὸν θερινὸ τροπικό· κατάβαση βορεία, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν θερινὸ τροπικὸ πρὸς τὸν ἰσημερινὸ κατὰ τὸ φθινόπωρο· κατάβαση νοτία, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἰσημερινὸ τροπικὸ πρὸς τὸν χειμερινὸ τροπικό· ἀπὸ αὐτὸν πάλι ἀνάβαση νοτία πρὸς τὸν ἰσημερινό, καὶ πέμπτη τὴν ἀντίθετη ὡς πρὸς ὅλα. Ἀφοῦ μίλησε λοιπὸν γιὰ τὴν πεντάτροπη κίνηση αὐτοῦ, προσθέτοντας τὸ ἄρθρο καθὼς καὶ τὸ «αὐτοῦ», δήλωσε τὴ γνωστὴ καὶ συνηθισμένη κίνηση αὐτοῦ. Αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ πεῖ μ' αὐτὰ ὁ Πατέρας αὐτὸς πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμε ὡς ἑξῆς· Ἂς ὑποθέσομε ὅτι κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ ἥλιος βρισκόταν κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἀνατολῆς στὴν πρώτη πλήρη μοίρα τοῦ Κριοῦ, χωρὶς νὰ ἔχει λεπτά· τὸ νὰ ἐπανέλθει λοιπὸν αὐτὸς στὴν ἴδια μοίρα δὲν ἦταν δυνατὸν χωρὶς νὰ εἶχε ἐκτελέσει τὴν πενταπλῆ κίνηση ποὺ προαναφέραμε, δηλαδὴ σὲ 365 μέρες καὶ ἕνα τεταρτημόριο (ἔξι ὧρες). Στὴ διάρκεια λοιπὸν τῶν δέκα ὡρῶν ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴ δωδεκάτη στὴ ὁποία βρισκόταν τότε, μέχρι τὴ θέση ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ ἀνατολή του, δηλαδὴ τὴν πρώτη μοίρα τοῦ Κριοῦ, ἐπανερχόμενος σ' αὐτήν, συμπλήρωσε τὰ διαστήματα τῆς πεντάτροπης κίνησης, δηλαδὴ τῆς ἐτήσιας περιόδου· καὶ κατὰ τὶς ἄλλες δέκα

ταῖς μετὰ τὸν ἀναποδισμὸν κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ἐν ᾧ ἦν τῇ μιᾷ καὶ ἡμισείᾳ μοίρᾳ τοῦ Κριοῦ, ὁμοίως τὰ τῆς αὐτῆς πεντατρόπου κινήσεως ἐπλήρωσε κατὰ ἀνάλυσιν, ὅπερ ἀναλυτικῶς ἐκάλεσεν· οὐκ ἦν γὰρ αὐτὸν πάλιν ἐν τῇ μιᾷ καὶ ἡμισείᾳ μοίρᾳ ταύτῃ τοῦ Κριοῦ γενέσθαι, ἅπαξ ἀποστάντα ἀπ' αὐτῆς, μὴ διὰ τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμερῶν, ὡς εἴρηται.

«Ἐμφέρεται φήμαις»: Ἀντὶ τοῦ ἱστορίαις.

«Μίθρου τελοῦσι»: Μίθραν τὸν ἥλιον Πέρσαι καλοῦσι. Τὸ παρέκταμα οὖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης διὰ τοῦ τριπλασίου ἐσήμανε. Σημείωσαι δὲ πρὸς τούτῳ καὶ περὶ τοῦ ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας θ' γενομένου σκότους ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως, τί λέγει ὁ πατήρ.

«Κατὰ τὴν Ἡλιούπολιν»: Τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἡλιούπολιν ἴσως φησίν· ἔτι γὰρ ἀνεγίνωσκον ἐκεῖ ἅμα.

«Παραδόξως»: Φασὶ γάρ, μὴ ἑτέρως γίνεσθαι τὴν ἔκλειψιν, εἰ μὴ συνεμπέσοι ἡ σελήνη τῷ ἡλίῳ.

«Αὖθίς τε αὐτήν»: Σημείωσαι ἐντεῦθεν τὴν λύσιν τοῦ παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Λουκᾷ ἀπορήματος. Οὐδεὶς δὲ τὸ ξένον τοῦ τρόπου καὶ τοῦ θαύματος διηγήσατο, εἰ μὴ μόνος οὗτος. Τοῦ γὰρ θείου Λουκᾶ εἰπόντος, «ἀπὸ ς' ὥρας σκότος ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου γενέσθαι, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος», παρὰ πᾶσιν ἀμφεβάλλετο, πῶς ἔκλειψιν ἐκάλεσε ταύτην, τῆς σελήνης τεσσαρεσκαιδεκαταίας οὔσης, οὐ μὴν συνόδου οὔσης ἡλίου καὶ σελήνης. Οἱ γὰρ ἐξηγηταὶ σχεδὸν πάντες, μεταγενέστεροι πολλῷ τῶν χρόνων τούτων ὄντες, ὑπέλαβον τὸν ἥλιον αὐτὸν ἀποβαλεῖν τὰς ἀκτῖνας τὰς τρεῖς ὥρας ἕως τῆς ἐνάτης. Ἐνταῦθα μέντοι καὶ ὁ ξένος τρόπος εἴρηται τῆς ἐκλείψεως. Φησὶν οὖν ὅτι ἀπ' ἀνατολῶν τεσσαρεσκαιδεκαταία οὖσα (οὐ γὰρ ἦν συνόδου καιρός), ἔφθασεν ὥραν ς' τὸν ἥλιον, καὶ ἐμπεσοῦσα εἰς αὐτὸν ὑπέδραμεν, αὐτὸν εἰσβάλλουσα εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου μέρος,

---

5. Δηλαδὴ ὁ Διονύσιος καὶ ὁ Ἀπολλοφάνης

ὧρες μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ ἐπανερχόμενος στὴ θέση στὴν ὁποία ἦταν ὅταν ἔγινε τὸ θαῦμα, στὴ μία καὶ μισὴ μοίρα, ὅπως μποροῦμε νὰ ποῦμε καθ' ὑπόθεση, τοῦ Κριοῦ, κατὰ ὅμοιο τρόπο συμπλήρωσε ἀναλυτικὰ τὰ διαστήματα τῆς πεντάτροπης κίνησης, πράγμα ποὺ τὸ ἀπέδωσε μὲ τὴ λέξη «ἀναλυτικῶς»· γιατὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἐπανέλθει αὐτὸς πάλι στὴ μία καὶ μισὴ αὐτὴ μοίρα τοῦ Κριοῦ, ἀφοῦ εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτή, χωρὶς νὰ ἔχει διατρέξει, ὅπως λέχθηκε, τὶς ἡμέρες τοῦ ἔτους.

«Φέρεται στὶς (ἱερατικὲς) φῆμες»: Λέγεται ἀντὶ τοῦ 'ἱστορίες'.

«Τελοῦν τοῦ Μύθρα»: Μίθρα ὀνομάζουν οἱ Πέρσες τὸν ἥλιο. Τὴν ἐπέκταση λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὴ δήλωσε μὲ τὸ τριπλάσιο. Σημείωσε μαζὶ μ' αὐτὸ καὶ τὸ τί λέγει ὁ Πατέρας αὐτὸς γιὰ τὸ σκοτάδι ποὺ ἔγινε κατὰ τὸν καιρὸ τῆς σταύρωσης τοῦ Κυρίου σ' ὅλη τὴ γῆ ἀπὸ τὴν ἕκτη ὥρα μέχρι τὴν ἐνάτη.

«(Ἤμαστε τότε) στὴν Ἡλιούπολη»: Ἴσως ἐννοεῖ τὴν Ἡλιούπολη τῆς Αἰγύπτου· γιατὶ μελετοῦσαν ἀκόμη ἐκεῖ καὶ οἱ δύο.

«Κατὰ τρόπο παράδοξο»: Γιατὶ λένε, ὅτι δὲν γίνεται ἀλλιῶς ἔκλειψη, ἐὰν δὲν παρεμβληθεῖ ἡ σελήνη μπροστὰ στὸν ἥλιο.

«Καὶ ἀμέσως αὐτήν»: Πρόσεξε ἐδῶ τὴ λύση τῆς ἀπορίας ποὺ δίνει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς[5]. Κανένας δὲν διηγήθηκε τὸν παράδοξο τρόπο τοῦ θαύματος, παρὰ μόνο αὐτός. Γιατί, λέγοντας ὁ θεῖος Λουκᾶς, ὅτι ἔγινε σκοτάδι κατὰ τὴν ὥρα τῆς σταύρωσης τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν ἕκτη ὥρα ποὺ συνέβηκε ἔκλειψη τοῦ ἡλίου, ἀπὸ ὅλους ἀμφιβαλλόταν, πῶς ὀνόμασε αὐτὴν ἔκλειψη, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ σελήνη ἦταν δεκατεσσάρων ἡμερῶν, καὶ δὲν ὑπῆρχε ἀσφαλῶς σύνοδος τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Γιατὶ οἱ ἐξηγητές, ὅλοι σχεδόν, ποὺ εἶναι πολὺ μεταγενέστεροι ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτούς, θεώρησαν ὅτι ὁ ἥλιος ἔχασε τὶς ἀκτίνες τὶς τρεῖς αὐτὲς ὧρες μέχρι τὴν ἐνάτη. Ἐδῶ ὅμως ἔχει λεχθεῖ καὶ ὁ παράξενος τρόπος τῆς ἐκλείψης. Λέγει λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἦταν δεκατεσσάρων ἡμερῶν (γιατὶ δὲν ἦταν καιρὸς συνόδου σελήνης καὶ ἡλίου), ἔφθασε ἡ σελήνη τὸν ἥλιο κατὰ τὴν ἕκτη ὥρα, καὶ συμπίπτοντας μὲ αὐτόν, σταμάτησε, κρύβοντας τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου· ἀπὸ ἐκεῖ ἦρθε ἡ σελήνη καὶ εἰσχώρησε στὴ θέση

5. Δηλαδὴ ὁ Διονύσιος καὶ ὁ Ἀπολλοφάνης. 6. Λουκᾶ 23, 44.

ὅθεν καὶ ἦλθεν ἡ σελήνη, καὶ εἰσέβη ὑποτρέχουσα αὐτὸν καὶ ἀναποδίζουσα, ἕως οὗ ὅλον τὸν αὐτοῦ δίσκον ἐσκίασεν. Ἔδει οὖν, εἰ ἦν κατὰ τὸ σύνηθες ἔκλειψις, ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους καὶ τὴν ἔκλειψιν καὶ τὴν ἀνακάθαρσιν γενέσθαι· οἷον ὅτε ὑποτρέχει ἡ σελήνη τὴν ἥλιον, φέρε εἰπεῖν, ἐξ ἀνατολῶν πρῶτον ἀντιφράττει μέρος τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου τὸ ἀνατολικόν, ὅπερ καὶ ἤρξατο ὑποτρέχειν· ἐκεῖθεν οὖν ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους καὶ ἀνακαθαίρεσθαι ἄρχεται ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης ἐπὶ δυσμὰς τρεχούσης, καὶ πρῶτον ἀνακαλυπτούσης μέρος ἐν τῷ παριέναι καὶ παρατρέχειν τὸν ἥλιον, ὃ καὶ πρῶτον ἐκάλυψε, τουτέστι τὸ ἀνατολικόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ σωτηρίου πάθους οὐχ οὕτω γέγονεν, ἀλλὰ τοὐναντίον. Ἐξ ἀνατολῶν γὰρ ἐλθοῦσα ἡ σελήνη ὑπέδραμε τὴν ἥλιον, καὶ ἔφραξαν ὅλον τὸν δίσκον αὐτοῦ. Εἶτα οὐκέτι ἐπὶ δυσμᾶς παρῆλθεν, ἀλλ' ἀνεπόδισε πάλιν ἐπὶ ἀνατολάς, καὶ ἐγύμνωσε πρῶτον μέρος τὸ δυτικὸν τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου· εἰς τοὐπίσω γὰρ ἀνέδραμεν ἐπὶ τὸ ἐναντίον διάμετρον τοῦ ἡλίου ἐπὶ ἀνατολάς, ὥστε μηκέτι τὴν ἔμπτωσιν καὶ τὴν ἀνακάθαρσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους γενέσθαι. Μέμνηται μὲν καὶ Φλέγων ὁ Ἑλληνικὸς χρονογράφος ἐν τρισκαιδεκάτῳ «Χρονογραφιῶν» ἐν τῇ ϱγ' Ὀλυμπιάδι, τῆς ἐκλείψεως ταύτης, παρὰ τὸ εἰωθὸς αὐτὴν λέγων γενέσθαι· οὐ μὴν τὸν τρόπον ἀνέγραψε. Καὶ Ἀφρικανὸς δὲ ὁ ἡμέτερος ἐν πέμπτῳ «Χρονογραφιῶν», καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν ταῖς αὐταῖς μέμνηται τῆς αὐτῆς ἐκλείψεως.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Η'.

§ 1. Δημόφιλος οὗτος μοναχὸς ἦν, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπιγραφή· θεραπευτὰς γὰρ τοὺς μοναχοὺς ἐκάλουν. Τυραννήσας δὲ κατὰ πρεσβυτέρου αὐτοῦ, καὶ ἀγανακτήσας, ὅτι ἐδέξατό τινα ἐν μετανοίᾳ ὄντα ἁμαρτημάτων, ἐξέβαλε, τυπτήσας τὸν μετανοοῦντα, τὸν δὲ πρεσβύτερον ἐξώθησε, καὶ ἐκάθισεν αὐτοχειροτόνητος

αὐτοῦ, ἔχοντας αὐτὸν νὰ τρέχει κάτω ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐναποδίζοντάς τον, μέχρι ποὺ σκίασε ὅλον τὸν δίσκο αὐτοῦ. Ἔπρεπε λοιπόν, ἐὰν ἦταν συνηθισμένη ἔκλειψη, ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος νὰ γίνει καὶ ἡ ἔκλειψη καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ σκότους· γιὰ παράδειγμα, ὅταν υμπ, φέρ' εἰπεῖν, ἡ σελήνη τὸν ἥλιο, καλύπτει ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἀνατολῆς κατὰ πρῶτον τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου, τὸ ὁποῖο καὶ ἄρχισε νὰ ὑποσκελίζεται· ἀπὸ ἐκεῖ λοιπόν, ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος, ἀρχίζει νὰ γίνεται καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ σκότους ἀπὸ τὸν δίσκο τοῦ ἡλίου, καθὼς ἡ σελήνη τρέχει πρὸς τὰ δυτικά, καὶ πρῶτα ἀποκαλύπτει αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ἡλίου καθὼς προχωρεῖ καὶ τρέχει αὐτὸς μαζί, αὐτὸ ποὺ καὶ πρῶτο κάλυψε, δηλαδὴ τὸ ἀνατολικό. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ σωτηρίου πάθους δὲν συνέβηκε ἔτσι, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο. Γιατὶ ἡ σελήνη ἦρθε ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ ἔφτασε τὸν ἥλιο καὶ κάλυψε ὅλον τὸν δίσκο αὐτοῦ. Στὴ συνέχεια δὲν προχώρησε πρὸς τὴ δύση, ἀλλὰ ἐπέστρεψε πάλι πρὸς τὴν ἀνατολή, καὶ γύμνωσε πρῶτο τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου· γιατὶ κινήθηκε πρὸς τὰ πίσω πρὸς τὴν ἀνατολή, στὸ διαμετρικὰ ἀντίθετο μέρος τοῦ ἡλίου, ὥστε ἡ συσκότιση καὶ τὸ ξεκαθάρισμα νὰ μὴ γίνει ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος. Ἀναφέρει βέβαια τὴν ἔκλειψη αὐτὴ καὶ ὁ εἰδωλολάτρης χρονογράφος Φλέγων στὸ δέκατο τρίτο κεφάλαιο τῶν Χρονογραφιῶν, λέγοντας ὅτι συνέβηκε κατὰ τὴν ἑκατοστὴ τρίτη Ὀλυμπιάδα καὶ ὄχι μὲ τὸν συνηθισμένο τρόπο, ἀλλὰ δὲν κατέγραψε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συνέβηκε. Τὴν ἴδια τὴν ἔκλειψη τὴ μνημονεύει καὶ ὁ Ἀφρικανὸς ὁ δικός μας στὸ πέμπτο κεφάλαιο τῶν Χρονογραφιῶν, καθὼς καὶ ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου στὶς δικές του Χρονογραφίες.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

§ 1. Ὁ Δημόφιλος αὐτὸς ἦταν μοναχός, ὅπως δηλώνει ἡ ἐπιγραφή, γιατὶ θεραπευτὲς ὀνόμαζαν τοὺς μοναχούς. Ἀφοῦ συμπεριφέρθηκε τυραννικὰ πρὸς κάποιον πρεσβύτερό του καὶ ἀγάκτησε, ἐπειδὴ δέχθηκε κάποιον ποὺ βρισκόταν σὲ μετάνοια γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του, πέταξε ἔξω τὸν μετανοοῦντα χτυπώντας τον, ἐνῶ τὸν πρεσβύτερο τὸν ἀπομάκρυνε καὶ ἐγκαταστάθηκε αὐτοχειροτό-

πρεσβύτερος. Σημείωσαι οὖν, ὅτι τὰ κακὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ ἐκείνων τῶν χρόνων ἐγένετο. Εἰκότως οὖν τό, «ὦ γενναῖε Δημόφιλε», φησίν, ἰσχὺν ἄτακτον καὶ οὐκ εὐλάβειαν ἔνθεον ὀνειδίζων αὐτῷ, καὶ ταύτῃ διασύρων τὸν μοναχόν.

«Καὶ εἴποτε αὐτὸν ἔξω»: Τουτέστιν, ὅταν αἱ Γραφαὶ λέγωσιν, ἐν ἀγανακτήσει Θεοῦ γεγονέναι αὐτόν, καὶ ἐν ἀποστροφῇ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Πρότερον δέ, φησί, δεικνύουσιν αὐτὸν τῆς πρᾳότητος ἔξω γεγονέναι, καὶ εἶθ' οὕτω παθεῖν τὸ ἀπὸ ὄψεως γενέσθαι τοῦ Θεοῦ.

«Ἐκ τῆς προὐχούσης»: Σημείωσαι ὅτι ἐξαίρετον καὶ προῦχον εἰς μίμησιν Θεοῦ ἡ πρᾳότης, καὶ ὅτι διὰ τὴν πρᾳότητα Μωϋσῆς λέγεται θεράπων Θεοῦ.

«Φιλοτιμίας»: Φιλοτιμία κυρίως τὸ τιμῆς ἐφίεσθαι καὶ ἐρᾶν. «Θεοκρίτῳ» δὲ οὐχ οὕτω τινὶ καλουμένῳ, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ εἰς τὸ ἄρχειν κρινομένῳ καὶ ἐπιτηδείῳ.

«Τί δὲ τὸν θεοπάτορα»: Ὅτι θεοπάτορα καλεῖ, διὰ τὸν Χριστόν, τὸν Δαυίδ. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Παῦλος· «Ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον, ὃ προεπηγγείλατο ἐν Γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα». Εἰκότως οὖν θεοπάτωρ ὁ Δαυίδ.

«Καίτοι καὶ θεσμός»: Γέγραπται γὰρ ἐν τῷ νόμῳ, ὥστε καὶ τὸ τοῦ ἐχθροῦ ὑποζύγιον καταπῖπτον ἐγείρειν.

«Ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἄναντες»: Ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον. Σημείωσαι δὲ τὸ φιλάνθρωπον τῶν ἀγγέλων, καὶ ὅτι δέονται ὑπὲρ ἐθνῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ταῖς ἀποστατικαῖς ἐπιτιμῶσι δυνάμεσι, τουτέστι τοῖς δαίμοσιν.

«Ἀλλὰ τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ»: Περὶ ἀγαθότητος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ὄντως εἶναι ποιεῖ, τοῦτ' ἔστι διακρατεῖ πρὸς διαμονήν.

«Καὶ πάντα βούλεται ἀεὶ γενέσθαι»: Ἐπειδὴ πάντα εἶπεν, ἐν

---

7. Ρωμ. 1, 1–3.

νητος πρεσβύτερος. Σημείωσε λοιπόν, ὅτι τὰ κακὰ αὐτὰ γίνονταν καὶ τὰ χρόνια ἐκεῖνα. Εὔλογα λοιπὸν τὸν προσφωνεῖ, «γενναῖε Δημόφιλε», κατηγορώντας τον γιὰ δύναμη ἄτακτη καὶ ὄχι γιὰ θεία εὐλάβεια, καὶ διασύροντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν μοναχό.

«Καὶ ἂν κάποτε βρίσκεται ἔξω»: Δηλαδή, ὅταν οἱ Γραφὲς λένε, ὅτι προξένησε τὴν ἀγανάκτηση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέστρεψε ὁ Θεὸς τὸ πρόσωπό του ἀπὸ αὐτόν, δείχνουν, λέγει, ὅτι προηγουμένως ὁ Μωυσῆς ἔχασε τὴν πραότητά του, καὶ μετὰ τὸ ἔπαθε αὐτό, νὰ πέσει δηλαδὴ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Θεοῦ.

«Ἐξαιτίας τῆς ἐξαίρετης»: Σημείωσε, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ κάνει κάποιον κατὰ τρόπο ἐξαίρετο καὶ ὅλως ἰδιαίτερο μιμητὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πραότητα, καὶ ὅτι ἐξαιτίας τῆς πραότητάς του ὁ Μωυσῆς λέγεται θεράπων (δοῦλος) τοῦ Θεοῦ.

«Φιλοτιμίας»: Φιλοτιμία κυριολεκτικὰ εἶναι τὸ νὰ ποθεῖ κάποιος καὶ νὰ ἀγαπᾶ ὑπερβολικὰ τὴν τιμή. Τὸ «θεόκριτος» δὲν τὸ λέγει γιὰ κάποιον ποὺ ὀνομαζόταν ἔτσι, ἀλλὰ τὸ λέγει γιὰ ἐκεῖνον ποὺ κρίνεται ἀπὸ τὸν Θεὸ ἱκανὸς καὶ κατάλληλος νὰ ἄρχει.

«Ποιὸ πράγμα ἔκανε τὸν θεοπάτορα θεοφιλῆ;»: Θεοπάτορα ὀνομάζει τὸν Δαβὶδ λόγω τῆς καταγωγῆς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ λέγει ὁ θεῖος Παῦλος· «Ξεχωρισμένος γιὰ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖο προανήγγειλε στὶς ἅγιες Γραφὲς γιὰ τὸν Υἱό του, ποὺ γεννήθηκε ὡς πρὸς τὴ σάρκα του ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαβίδ»[7]. Δίκαια λοιπὸν ὀνομάζεται θεοπάτωρ ὁ Δαβίδ.

«Ἂν καὶ βέβαια (εἶχε δοθεῖ) καὶ νόμος»: Πράγματι ἔχει γραφεῖ στὸ νόμο, ὥστε νὰ σηκώνει κανεὶς καὶ τὸ ὑποζύγιο τοῦ ἐχθροῦ ποὺ ἔχει πέσει[8].

«Ἀλλ' (ἂς κοιτάξομε) πρὸς τὰ πάνω»: Πρὸς τὸ ὑψηλότερο. Σημείωσε καὶ τὴ φιλανθρωπία τῶν ἀγγέλων, καὶ ὅτι παρακαλοῦν τὸν Θεὸ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἐπιτιμοῦν τὶς δυνάμεις ποὺ ἔχουν ἀποστατήσει, δηλαδὴ τοὺς δαίμονες.

«Τοῦ ἀληθινὰ ἀγαθοῦ»: Λέγεται γιὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς τὰ δίνει τὸ πραγματικὸ εἶναι, δηλαδὴ ἐξασφαλίζει τὴ διατήρησή τους.

«Καὶ θέλει πάντοτε ὅλα νὰ γίνουν»: Ἐπειδὴ εἶπε «ὅλα», καὶ

7. Ρωμ. 1, 1-3. 8. Δευτ. 22, 4.

δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἄψυχα καὶ ἄλογα, προσθεὶς κατὰ τὴν ἑκάστων ἐπιτηδειότητα, τὴν ὑφορμῶσαν ἀντίθεσιν προεθεράπευσε.

«Καὶ φιλονεικεῖ»: Πῶς ἐρᾷ πάντων ὁ Κύριος, καὶ παρακαλεῖ ἡμᾶς μὴ ἐκπεσεῖν αὐτοῦ, ὅθεν καὶ Παράκλητος ἀκούει.

«Καὶ θρυπτομένων»: Θρύπτεσθαι κυρίως τὸ κατακλᾶσθαι· λέγεται δὲ ἡ λέξις καὶ ἐπὶ τῶν ἐρωμένων, οἵ, τὴν πρὸς τοὺς ἐρῶντας ἀναβαλλόμενοι συντυχίαν, τοιούτῳ τῷ σωματικῷ, τουτέστι κατακεκλασμένῳ, κέχρηνται ἤθει. Ὅθεν λαμβάνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοιοτρόπων πραγμάτων.

«Ὅμως προσιοῦσι προστρέχει»: Τὰ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου ὑποτίθεται ἐν τούτοις, καὶ τὰ ὅμοια. Θαυμασίως δὲ καὶ τὸ ὅλος ὅλους φησί, καταισχύνων τοὺς τότε αἱρετικούς, οἵτινες ψυχὴν μόνην σώζεσθαι ὑπὸ Θεοῦ, καὶ οὐ σῶμα, ἔλεγον. Ὅλος οὖν, φησίν, ὁ Κύριος, ὡς ψυχὴν καὶ σῶμα λαβών, ὅλους ἡμᾶς τοὺς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος σέσωκεν. Ἦσαν δὲ τότε αἱρετικοὶ ἀπὸ Σίμωνος, ὡς δηλοῦσιν Εἰρηναῖος καὶ Ἱππόλυτος. Καὶ οἱ τὰ Ὠριγένους δὲ δογματίζοντες τὰ αὐτὰ φρονοῦσι. «Περιφὺς» δέ, ἀντὶ τοῦ 'περιπλακείς'.

«Δηλαδὴ τοὺς ἀγαθούς»: Σημείωσαι τίνας φησὶ τοὺς συγκαλουμένους φίλους· μετ' ὀλίγα δὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἀγγέλους εἶναι τούτους νοεῖ. Ὅρα δὲ πῶς νοεῖ τό, «Ἵνα ᾖ πάντων εὐφραινομένων ἡ κατοικία».

«Σὺ δέ, ὡς τὰ γράμματά σου δηλοῖ»: Σὺ δέ, φησίν, ὦ Δημόφιλε, καὶ τὸν ἱερέα ὕβρισας, εἰπόντα ἐλεητὸν εἶναι, τουτέστιν ἐλέους ἄξιον, τὸν ἀσεβῆ καὶ μετανοοῦντα. Δοκεῖ δέ μοι ὁ Δημόφιλος πρεσβύτερον ὑβρικέναι· τοὺς γὰρ ἱερέας πρεσβυτέρους εἴωθε καλεῖν, ὡς ἐν τῷ «Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας» διετράνωσε. Καὶ ἐνταῦθα δὲ μετὰ βραχέα ὑποκατιὼν τὸ εἰρημένον καὶ συνίστησι. Καθ' ὑπερβατὸν δὲ ἡ σύνταξις. Ὕβριζες τὸν

μέσα στὰ ὅλα ὑπάρχουν καὶ ἄψυχα καὶ ἄλογα, προσθέτοντας «τὸ καθένα ἀνάλογα μὲ τὴν ἱκανότητά του», θεράπευσε προκαταβολικὰ τὴν ἀντίθεση ποὺ προκύπτει.

«Καὶ παρακαλεῖ μὲ ἀγωνία»: Πῶς δηλαδὴ ἀγαπᾶ ὅλους ὁ Κύριος καὶ μᾶς παρακαλεῖ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ αὐτόν, γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζεται Παράκλητος.

«Καὶ ἐνῶ ζοῦν ἀκόλαστα»: Τὸ 'θρύπτομαι' κατὰ κυριολεξία σημαίνει κατακλῶμαι (συντρίβομαι, τσακίζομαι). Λέγεται ἡ λέξη καὶ γιὰ τοὺς ἐρωτευμένους, οἱ ὁποῖοι, ἀναβάλλοντας τὴ συνάντησή τους πρὸς ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀγαποῦν, δείχνουν αὐτὴ τὴ σωματικὴ συμπεριφορά, δηλαδὴ εἶναι συντριμμένοι. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖται καὶ σὲ ἄλλα παρόμοια πράγματα.

«Ἀλλ' ὅμως ὅταν προσέρχονται, τρέχει (πρὸς συνάντησή τους)»: Μὲ αὐτὰ ὑπονοεῖ τὰ λεγόμενα τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου[9]. Κατὰ τρόπο θαυμάσιο λέγει καὶ τὸ «ὅλος ὅλους», καταντροπιάζοντας τοὺς τότε αἱρετικούς, οἱ ὁποῖοι ἔλεγαν ὅτι σώζεται ἀπὸ τὸν Θεὸ μόνο ἡ ψυχή, ὄχι καὶ τὸ σῶμα. Ὅλος λοιπόν, λέγει, ὁ Κύριος, ποὺ ἔλαβε ψυχὴ καὶ σῶμα, ἔσωσε ὅλους ἐμᾶς ποὺ ἀποτελούμαστε ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα. Ὑπῆρχαν τότε αἱρετικοὶ ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸν Σίμωνα, ὅπως δηλώνουν ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Ἱππόλυτος. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ διδάσκουν τὶς διδασκαλίες τοῦ Ὠριγένη ἔχουν τὰ ἴδια φρονήματα. Τὸ «περιφὺς» τὸ εἶπε ἀντὶ τοῦ 'ἀγκαλιάζοντας'.

«Δηλαδὴ τοὺς ἀγαθούς»: Σημείωσε ποιοὺς ἐννοεῖ ὡς καλεσμένους φίλους· μετὰ ἀπὸ λίγο ὡς τέτοιους ἐννοεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἀγγέλους. Πρόσεχε πῶς ἐννοεῖ τὴ φράση, «Ὥστε αὐτὸς νὰ εἶναι ἡ κατοικία ὅλων τῶν εὐφραινομένων».

«Σὺ ὅμως, ὅπως δηλώνει ἡ ἐπιστολή σου». Σὺ ὅμως, λέγει, Δημόφιλε, καὶ τὸν ἱερέα ἐξύβρισες, ἐπειδὴ εἶπε ὅτι εἶναι ἐλεητός, δηλαδὴ ἄξιος ἐλέους, ὁ ἀσεβὴς ποὺ μετενόησε. Μοῦ φαίνεται ὁ Δημόφιλος ἐξύβρισε πρεσβύτερο· γιατὶ τοὺς ἱερεῖς συνήθως τοὺς ὀνομάζει πρεσβυτέρους, ὅπως τὸ διευκρίνισε στὸ «Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας». Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ μετὰ ἀπὸ λίγα στὴ συνέχεια ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ ποὺ ἔχω πεῖ. Ἡ σύνταξη εἶναι μὲ σχῆμα ὑπερ-

9. Λουκᾶ 15, 11ἑξ.

ἱερέα δικαιώσαντα καὶ τό, τὸν ἀσεβῆ ἐλεητὸν ὑπάρχειν, ἤγουν ἐλέους ἄξιον.

«Τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων συνέστειλας»: Συνέστειλας ἀντὶ τοῦ ἐταπείνωσας, καὶ ἐσμίκρυνας· ἢ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ συνέστειλας, ἀντὶ τοῦ συνῆξας, ὡς εἴρηται, οἱονεὶ ἐπῆρας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου βαστάσας, καίτοι διακόνων καὶ πρεσβυτέρων τοῦτο ποιεῖν ἐπιτετραμμένων τοῦ νόμου λέγοντος· «Καὶ ἱερεῖς περιστελοῦσι τὰ ἅγια», ὡς καὶ ἐν τῷ ἑξῆς φύλλῳ φησίν.

«Οὐ θεμιτὸν ἱερέα»: Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβύτερον, κἂν ἁμαρτάνῃ, ὑπὸ διακόνου ἢ μονάζοντος εὐθύνεσθαι, μή τί γε ὑπὸ λαϊκῶν, ταῦτα δὲ δίχα αἱρέσεως· ὑπὲρ γὰρ τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν, ἢ τῶν λειτουργῶν, ἤτοι διακόνων. Καὶ εἰ τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ ἐπίσκοπον κατηγορεῖσθαι θέμις ὑπό τινος.

«Οἱ δὲ ἱερεῖς ἄγγελοι»: Σημείωσαι ὅτι καὶ ἱερεῖς ἄγγελοι καὶ ὑποφῆται, τουτέστι διδάσκαλοι τῶν θείων κριμάτων εἰσὶ μετὰ τοὺς ἱεράρχας· καὶ ὅτι περὶ πρεσβυτέρου διωχθέντος καὶ ὑβρισθέντος παρὰ μονάζοντος ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, ἐντεῦθεν μάλιστα δηλοῦται.

«Διὰ μέσων τῶν λειτουργῶν»: Σημείωσαι ὅτι οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες παρὰ πρεσβυτέρων μαθεῖν, οὐ δι' ἑαυτῶν τοῦτο πράττειν ὀφείλουσι, κἂν ὑπάρχωσι μοναχοί, ἀλλὰ διὰ μέσων διακόνων, καὶ τοῦτο ὅταν ἁρμόδιος παρῇ καιρός.

«Δι' ὧν καὶ τὸ εἶναι»: Ὥσπερ εἴπομεν ἄνω ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ», ἐν τῷ περὶ μοναχικῆς τελειώσεως κεφαλαίῳ, διὰ πρεσβυτέρων αὐτοῖς δίδοται τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

«Ἡ διακόσμησις»: Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόσμων, καὶ τίς ἡ τῶν μοναζόντων λειτουργία· αὐτοὺς γὰρ καλεῖ θεραπευτάς. Ταῦτα καὶ ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ» φησίν.

«Αἱ πύλαι τῶν ἀδύτων»: Διακόνοις γὰρ ἡ φυλακὴ τῶν τῆς Ἐκκλησίας πυλῶν ἀφώρισται, ὡς ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ», ἐν τῷ περὶ τῶν ἱερατικῶν τελειώσεων κεφαλαίῳ φησί, μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ κεφαλαίου.

βατό· «Ἔβριζες τὸν ἱερέα ποὺ δικαίωσε (τὸν μετανοοῦντα)», καὶ τό, «τὸν ἀσεβῆ ποὺ τὸν ἔκρινε ἐλεητό», δηλαδὴ ἄξιον ἐλέους.

«Καὶ ταπείνωσες τὰ ἅγια τῶν ἁγίων»: Τὸ «συνέστειλες» τὸ εἶπε ἀντὶ τοῦ ταπείνωσες καὶ μείωσες, ἢ ὄχι αὐτό, ἀλλὰ τὸ συνέστειλες τὸ εἶπε ἀντὶ τοῦ 'τὰ πῆρες στὰ χέρια σου', ὅπως ἔχει λεχθεῖ, δηλαδὴ τὰ ἀφαίρησες κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο, τὰ βάσταξες στὰ χέρια σου, ἂν καὶ βέβαια ὁ νόμος λέγει, ὅτι αὐτὸ ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται ἀπὸ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους· «Καὶ ἱερεῖς θὰ περικαλύπτουν τὰ ἅγια», ὅπως λέγει καὶ στὴν ἑπόμενη σελίδα.

«Πράγμα ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται σὲ ἱερέα»: Ὅτι δὲν πρέπει πρεσβύτερος, κι ἂν ἀκόμη ἁμαρτάνει, νὰ διορθώνεται ἀπὸ διάκονο ἢ μοναχό, οὔτε βέβαια ἀπὸ λαϊκούς, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκλεγεῖ γι' αὐτό· γιατὶ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν τάξη τῶν μοναχῶν ἢ τῶν λειτουργῶν, δηλαδὴ τῶν διακόνων Καὶ ἂν πρέπει αὐτὸ νὰ γί-νεται, πολὺ περισσότερο δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε ὁ ἐπίσκοπος νὰ κατηγορεῖται ἀπὸ κάποιον.

«Ἐνῶ οἱ ἱερεῖς εἶναι ἄγγελοι»: Σημείωσε, ὅτι καὶ οἱ ἱερεῖς εἶναι ἄγγελοι καὶ ἑρμηνευτές, δηλαδὴ δάσκαλοι τῶν θείων ἐντολῶν, μετὰ τοὺς ἱεράρχες, καὶ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ γράφηκε γιὰ πρεσβύτερο, ποὺ διώχθηκε καὶ ὑβρίσθηκε ἀπὸ μοναχό, γίνεται φανερὸ ἀπὸ ἐδῶ.

«Μέσω τῶν λειτουργῶν»: Σημείωσε, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ μάθουν τὰ θεῖα, δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ ἀπὸ μόνοι τους, κι ἂν ἀκόμη εἶναι μοναχοί, ἀλλὰ μέσω τῶν διακόνων, καὶ αὐτὸ νὰ γίνεται ὅταν εἶναι κατάλληλος καιρός.

«Μέσω τῶν ὁποίων ἀξιώθηκες νὰ γίνεις μοναχός»: Ὅπως ἀκριβῶς εἴπαμε πιὸ πάνω στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία, στὸ κεφάλαιο περὶ τῆς μοναχικῆς τελειώσεως, τὸ μοναχικὸ σχῆμα δίνεται σ' αὐτοὺς διὰ τῶν πρεσβυτέρων.

«Ἡ διακόσμηση»: Γιὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς διακόσμους καθὼς καὶ ποιὰ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τῶν μοναχῶν· γιατὶ αὐτοὺς ὀνομάζει θεραπευτές. Αὐτὰ τὰ λέγει καὶ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία.

«Οἱ πύλες τῶν ἀδύτων»: Οἱ διάκονοι ἔχει ὁρισθεῖ νὰ φυλάττουν τὶς πύλες τῆς ἐκκλησίας, ὅπως λέγει στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία στὸ κεφάλαιο τῶν ἱερατικῶν τελειώσεων, λίγο μετὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου.

«Τῶν θείων παραπετασμάτων»: Ὅτι καὶ τότε παραπετάσματα ἦν περὶ τὸ θυσιαστήριον.

«Οὔτε ἔχεις τι τῶν προσηκόντων»: Σημείωσαι, ὅτι ὁ ἀτάκτως καὶ παρὰ τοὺς ἱεροὺς θεσμοὺς τοῖς ἁγίοις ἐπεισπηδῶν, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν οὔτε ἰδεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτε ἔχειν πιστεύεται, εἰ καὶ ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἅπτεται.

«Ἐτόλμησεν· οὔπω γάρ»: Κατὰ κοινοῦ τὸ Ἐνδίκως ἐτιμωρεῖτο, ὡσανεὶ καὶ οὗτος.

«Ὅταν ὑπὲρ ἀξίαν τις ἐγχειρῶν»: Ὅτι, εἰ καὶ τὰ εἰκότα τις ποιεῖ, παρὰ τὴν οἰκείαν δὲ τάξιν τε καὶ ἀξίαν, καὶ οὗτος τὸ ἐφικτὸν ὑπερβαίνει.

«Δαίμονες ἀληθῶς θεολογοῦντες»: Περὶ τῶν θεολογούντων τὸν Ἰησοῦν δαιμόνων.

«Ἀλλ' ἐκκήρυκτος»: Ὅτι ἐκκήρυκτος τῇ θεολογίᾳ πᾶς ἀλλοτριεπίσκοπος.

«Καὶ οἱ ἱερεῖς περιστέλλουσι»: Τίνες συνάγειν καὶ ἐπαίρειν δύνανται τὰ ἅγια, καὶ ὅτι οὐ πᾶσιν ἐφικτόν.

«Καὶ Μαριὰμ λεπροῦται»: Σημείωσαι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐλεπρώθη Μαρία ἡ τοῦ Μωϋσέως ἀδελφή.

«Καὶ ἐπὶ τοὺς Σκευᾶ υἱούς»: Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς δὲ τοῦ Σκευᾶ τὰ δαιμόνια ἐφήλατο, ὅτι μήτε πιστεύοντες εἰς Χριστόν, μήτε κεχειροτονημένοι ἐξώρκιζον τοὺς δαίμονας, ὅπερ τοῖς ἐπιορκισταῖς μόνοις θεμιτὸν ἦν. Τοῦτο ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κεῖται.

«Οὐδὲ τὰ δίκαια μὴ κατ' ἀξίαν»: Σημείωσαι τί ἐστι, «δικαίως διώξεται τὸ δίκαιον», ὅ φησι Μωϋσῆς, καὶ ὅτι οὐδὲ τὰ δίκαια θεμιτὸν μὴ κατ' ἀξίαν διώκειν. Ἔχεις δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς. Πλατέως δὲ τοῦτο διαγυμνάζει Ὠριγένης ἐν τῷ ι' τῶν «εἰς τοὺς Ἱερεμίου Θρήνους».

---

10. Πράξ. 19, 14ἑ.

«Τῶν θείων παραπετασμάτων»: Ὅτι καὶ τότε ὑπῆρχαν παραπετάσματα γύρω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο.

«Οὔτε ἔχεις κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἁρμόζουν (στοὺς ἱερεῖς)»: Σημείωσε, ὅτι ὅποιος εἰσπηδᾶ στὰ ἅγια παρὰ τὴν τάξη καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνες, πιστεύεται ὅτι δὲν μπορεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε νὰ δεῖ, οὔτε ν' ἀκούσει, οὔτε νὰ ἔχει, ἂν καὶ τὰ ἀγγίζει μὲ τὰ χέρια του.

«Τόλμησε· δὲν λέγω βέβαια (νὰ ἐξευτελίσει)»: Τὸ «θὰ τιμωροῦνταν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους» λέγεται καὶ γιὰ τοὺς δύο, ὅπως βέβαια καὶ γι' αὐτόν.

«Ὅταν κάποιος ἐπιχειρεῖ κάτι πάνω ἀπὸ τὴν ἀξία του»: Ὅτι δηλαδή, κι ἂν ἀκόμη κάποιος κάνει αὐτὰ ποὺ πρέπει, ὅμως ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν τάξη καὶ τὴν ἀξία του, καὶ αὐτὸς ξεπερνᾶ αὐτὸ ποὺ ἐπιτρέπεται.

«Οἱ δαίμονες ποὺ ὀρθὰ θεολογοῦσαν»: Γιὰ τοὺς δαίμονες ποὺ ἀναγνώριζαν τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ.

«Ἀλλ' ἀποκηρύσσεται (ἀπὸ τὴ θεολογία)»: Ὅτι δηλαδὴ ἀποκηρύσσεται ἀπὸ τὴ θεολογία κάθε σφετεριστὴς ἐπίσκοπος.

«Καὶ οἱ ἱερεῖς περικαλύπτουν»: Ποιοὶ μποροῦν νὰ συνάγουν καὶ νὰ προσφέρουν στὰ χείλη τῶν πιστῶν τὰ ἅγια, καὶ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται αὐτὸ σὲ ὅλους.

«Καὶ ἡ Μαριὰμ γέμισε ἀπὸ λέπρα»: Σημείωσε τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία γέμισε ἀπὸ λέπρα ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μωυσῆ Μαρία.

«Καὶ ἐναντίον τῶν υἱῶν τοῦ Σκευᾶ»: Ἐναντίον τῶν υἱῶν τοῦ Σκευᾶ ἐπετέθηκαν τὰ δαιμόνια, ἐπειδὴ οὔτε πίστευαν στὸν Χριστό, οὔτε ἐξόρκιζαν τοὺς δαίμονες ἔχοντας χειροτονηθεῖ γι' αὐτό, πράγμα ποὺ ἐπιτρεπόταν μόνο στοὺς ἐξορκιστές. Αὐτὸ ἀναφέρεται στὶς Πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων[10].

«Οὔτε νὰ ἐπιδιώκομε τὰ δίκαια ὅταν αὐτὸ δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ ἀξίωμά μας»: Σημείωσε τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Μωυσῆς, «θ' ἀποδίδεις μὲ δικαιοσύνη τὸ δίκαιο»[11], καὶ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε τὰ δίκαια νὰ ἐπιδιώκει κανείς, ὅταν αὐτὸ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸ ἀξίωμά του. Αὐτὸ τὸ ἔχεις καὶ στὴ συνέχεια. Εὐρύτερα αὐτὸ τὸ διαπραγματεύεται ὁ Ὠριγένης στὸ δέκατο κεφάλαιο τῆς πραγματείας του "Εἰς τοὺς Θρήνους τοῦ Ἱερεμία".

10. Πράξ. 19, 14ἑ. 11. Δευτ. 16, 20.

§ 2. «Τί οὖν φῄς;»: Ἀντίθεσις ὡς ἐκ Δημοφίλου, ὅτι ἐστὶν ἀσέβεια ἐν τοῖς ἱερεῦσι μὴ εὐθυνομένη.

«Ἐγὼ δὲ ἀπολογήσομαί σοι»: Ἀπολογία πρὸς τὴν ἀντίθεσιν περὶ ἰδιοπραγίας.

[α'] «Καὶ μὴ τοπικῶς»: Ὅτι τὰ περὶ τῶν ἀγγελικῶν ὑποβάσεων καὶ τάξεων οὐ τοπικῶς δεῖ δέχεσθαι, ὅτι πλησιάζουσι Θεῷ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα· [β'] οὐ γὰρ ἐν τόπῳ ὁ Θεός· εἰκότως οὖν οὐδ' αἱ νοηταὶ δυνάμεις.

[γ'] «Σύμβολα Χριστοειδῶς»: Τουτέστι τὴν τῶν μυστηρίων τελεσιουργίαν. Χριστοειδῶς δέ, διότι οἱ ἱερεῖς, τοῖς θείοις ἐπευχόμενοι δώροις, ἤτοι συμβόλοις, τὴν τοῦ Χριστοῦ τάξιν ἐπέχουσιν.

§ 3. [δ'] «Ἀλλ' οὐ Δημοφίλῳ»: Οὐ γὰρ ἔξεστι, φησί, Δημοφίλῳ, θεραπευτῇ ὄντι, ταῦτα εὐθύνειν τὰ ἁμαρτήματα.

«Δίκαια δέ ἐστι»: Τί ἐστι, δικαίως τὰ δίκαια μεταδιώκειν, καὶ ὅτι ἀγγέλοις τὸ δίκαιον ἀπονέμεται.

[ε'] «Δημόφιλος δὲ λόγῳ»: Τουτέστι τὴν ἑαυτοῦ ἀλογίαν, καὶ τὸν θυμόν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἑαυτοῦ φιλαρχίας κολαζέτω ὁ Δημόφιλος. [ς'] Σημείωσαι δέ, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς οὖσι διὰ τῶν πρώτων τοῖς δευτέροις ἀπονέμεται τὰ κατ' ἀξίαν.

[ζ'] «Ἀλλ' ἐπαρχέτω»: Κρατείτω, φησίν, ὁ λόγος θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας· ταῦτα γὰρ τὰ ὑφειμένα· ἐν τῇ τούτων γὰρ ἐποχῇ ἡ λογικὴ φαίνεται ἐξουσία καὶ δύναμις, ὥστε μὴ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι χρήσιμον κεχρῆσθαι αὐτοῖς.

«Ἐκ Θεοῦ νομοθέτης»: Τὸν θεῖον Παῦλόν φησιν.

«Οὐκ ἀξιοῖ τῆς Ἐκκλησίας»: Ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς.

§ 4. «Τὰ καθ' ἀξίαν ἀφόριζε»: Σημείωσαι τάξιν ἐπαινουμένην ἐκκλησιαστικήν, ἵνα τοῖς μονάζουσιν οἱ διάκονοι, καὶ τού-

---

12. Δευτ. 16, 20.

§ 2. «Τί λέγεις, λοιπόν;»: Ἀντίθεση, σὰν νὰ διατυπώνεται ἀπὸ τὸν Δημόφιλο, ὅτι δηλαδὴ διαπράττεται ἀσέβεια ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ποὺ δὲν τιμωρεῖται.

«Ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω τὴν ἀπάντηση γι' αὐτά»: Ἀπολογία πρὸς τὴν προβαλλόμενη ἀντίθεση γιὰ αὐτοδικία.

[α'] «Καὶ ὄχι τοπικά»: Ὅτι τὰ σχετικὰ μὲ τὶς ἀγγελικὲς ὑποβιβάσεις καὶ τάξεις δὲν πρέπει νὰ τὰ δέχεται κανεὶς τοπικά, ὅτι δηλαδὴ πλησιάζουν τὸν Θεό, ἀλλὰ νὰ τὴ δέχεται σὲ σχέση μὲ τὴν ἱκανότητα τοῦ καθενός. [β'] γιατὶ δὲν βρίσκεται ὁ Θεὸς σὲ τόπο· εὔλογα λοιπὸν οὔτε καὶ ἱ νοητὲς δυνάμεις.

[γ'] Στὰ σύμβολα χριστοειδῶς»: Δηλαδὴ τὴν τελεσιουργία τῶν μυστηρίων. Τὸ «χριστοειδῶς» τὸ λέγει, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς, ἀπαγγέλλοντας τὶς εὐχὲς γιὰ τὰ θεῖα δῶρα, δηλαδὴ τὰ σύμβολα, ἐπέχουν τὴ θέση τοῦ Χριστοῦ.

§ 3. [δ'] «Ἀλλὰ δὲν ἀνήκει στὸν Δημόφιλο»: Δὲν ἐπιτρέπεται δηλαδή, λέγει, στὸν Δημόφιλο, ποὺ εἶναι μοναχός, ν' ἀποφασίζει καὶ νὰ τιμωρεῖ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα.

«Δίκαια εἶναι»: Τί σημαίνει, «νὰ ἐπιδιώκομε τὰ δίκαια δικαίως»[12], καὶ ὅτι ἀπονέμεται στοὺς ἀγγέλους ἡ ἁρμοδιότητα γιὰ τὸ δίκαιο.

[ε'] «Ὁ Δημόφιλος ὅμως στὸ λόγο»: Δηλαδὴ ὁ Δημόφιλος νὰ τιμωρεῖ τὸν παραλογισμὸ καὶ τὸν θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς δικῆς του φιλαρχίας. [ς'] Σημείωσε ἐπίσης, ὅτι σὲ ὅλα τὰ ὄντα μέσω τῶν πρώτων ἀπονέμονται στὰ δεύτερα ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἀξίζουν.

[ζ'] «Ἀλλὰ νὰ προΐσταται»: Νὰ ἐξουσιάζει, λέγει, τὸ λογικὸ τὸν θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία· καθόσον αὐτὰ εἶναι τὰ κατώτερα· γιατὶ στὸν καιρὸ ποὺ αὐτὰ ἐκδηλώνονται ἡ λογικὴ φαίνεται ὡς ἐξουσία καὶ δύναμη, ὥστε νὰ μὴ χρησιμοποιοῦνται αὐτὰ ἔτσι ἁπλὰ καὶ στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ κάτι χρήσιμο.

«Νομοθέτης ἀπὸ τὸν Θεό»: Ἐννοεῖ τὸν θεῖο Παῦλο.

«Δὲν ἐπιτρέπει νὰ προΐσταται τῆς Ἐκκλησίας»: Παρμένο ἀπὸ τὴν Ἐπιστολὴ πρὸς Τιμόθεον[13].

§ 4. «Ὅριζε τὰ καθήκοντα ἀνάλογα μὲ τὸ ἀξίωμα»: Σημείωσε ἐπαινετὴ ἐκκλησιαστικὴ τάξη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁριζόταν οἱ

12. Δευτ. 16, 20. 13. Α' Τιμ. 2, 5.

τοις οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις οἱ ἐπίσκοποι ἐπιτιμῶσι, τοῖς δὲ ἐπισκόποις οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων διάδοχοι. Ἐν δὲ τοῖς τῶν ἀποστόλων διαδόχοις παρὰ τῶν ὁμοταγῶν ἡ ἐπιτίμησις.

«Καὶ τοῖς ἱεράρχαις οἱ ἀπόστολοι»: Σημείωσαι, ὅτι καὶ ἐπισκόπων μείζους οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι, καὶ ὅτι ἕκαστος παρὰ τοῦ ἁγιωτέρου τῆς αὐτοῦ τάξεως εὐθύνεσθαι ὀφείλει. Ἀποστόλων δὲ διαδόχους τοὺς νῦν πατριάρχας ἡγοῦμαι εἶναι.

«Οὐκ οἶδ' ὅπως κλαύσομαι»: Σημείωσαι τὴν πικρίαν, ἢ μᾶλλον συμπάθειαν τοῦ πατρός.

«Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ»: Καὶ γὰρ εἰ μὴ νομίζεις, φησί, τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ εἶναι τοῦ παρ' ἡμῶν θεραπευτής, πάντως καὶ ἡμῶν καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριος ὑπάρχεις. Σημείωσαι δέ, ὅτι τάχα ἐν παροικίᾳ τοῦτο τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἡμαρτήθη, καὶ ὅτι τὸν Δημόφιλον αὐτὸς μοναχὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔταξεν.

«Ἢ τὴν διπλῆν ἁμαρτίαν»: Σημείωσαι ποίαν καλεῖ διπλῆν ἁμαρτίαν, ὅταν ἁμαρτάνων τις ἀγνοῇ ὅτι ἥμαρτε. Τοῦτο δὲ τοῦ Ἱερεμίου ἐστίν, ὡς ἐφεξῆς σαφηνίζει· «Ὅτι δύο ἥμαρτεν ὁ λαός· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς», καὶ τὰ ἑξῆς.

«Ὅτι Δημόφιλος οἴεται»: Πολλὴ καὶ μεγάλη καὶ συμπαθὴς παράκλησις τοῖς ἁμαρτωλοῖς.

«Ἀλλ' ὁ θεαρχικὸς ἱεροτελεστής»: Τὸν Κύριον λέγει, ὅτι οὐχ ὅμοια διατάττεται τοῖς ὑπὸ Δημοφίλου γεγενημένοις.

«Καὶ ταῦτα τῶν ἁμαρτωλῶν»: «Ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ», τὸ τοῦ Ἀποστόλου λέγων· ἄντικρυς τό, «Ἀφωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος».

---

14. Ἱερ. 2, 13.

διάκονοι νὰ ἐπιτιμοῦν τοὺς μοναχούς, οἱ πρεσβύτεροι τοὺς διακόνους, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους οἱ ἐπίσκοποι, ἐνῶ τοὺς ἐπισκόπους οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν. Στοὺς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων πάλι ἡ ἐπιτίμηση γινόταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι ὁμότιμοί τους.

«Καὶ στοὺς ἱεράρχες οἱ Ἀπόστολοι»: Σημείωσε, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους, ὅπως καὶ οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, καὶ ὅτι ὁ καθένας πρέπει νὰ ἐπιτιμᾶται ἀπὸ τὸν ἁγιώτερο τῆς τάξεώς του. Διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων νομίζω ὅτι εἶναι οἱ σημερινοὶ πατριάρχες.

«Καὶ δὲν ξέρω πῶς νὰ κλάψω»: Σημείωσε τὴν πικρία, ἢ καλύτερα τὴ συμμετοχὴ τοῦ πατέρα αὐτοῦ στὸν πόνο.

«Γιατί, ἂν δὲν εἶσαι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ»: Ἂν, λέγει, νομίζεις ὅτι δὲν εἶσαι λειτουργὸς τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι δικός μας, ὁπωσδήποτε τότε εἶσαι ξένος καὶ ἀπὸ ἐμᾶς καὶ ἀπ' ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Σημείωσε ἐπίσης, ὅτι ἐνδεχομένως τὸ ἁμάρτημα αὐτὸ νὰ διαπράχθηκε στὴν διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ μεγάλου Διονυσίου, καὶ ὅτι τὸν Δημόφιλο τὸν ἔκανε μοναχὸ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Διονύσιος.

«Ἢ τὴν διπλῆ ἁμαρτία»: Σημείωσε ποιὰ ὀνομάζει διπλῆ ἁμαρτία, ὅταν κάποιος ἁμαρτάνει καὶ δὲν γνωρίζει ὅτι ἁμάρτησε. Αὐτὸ εἶναι λόγος τοῦ Ἰερεμία, ὅπως τὸ διασαφηνίζει στὴ συνέχεια· «Ὅτι ὁ λαὸς διέπραξε δύο ἁμαρτίες· ἐγκατέλειψε ἐμένα, τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς»[14], καὶ τὰ ἑξῆς.

«Ὅτι δηλαδὴ ὁ Δημόφιλος νομίζει»: Πολλὴ καὶ μεγάλη καὶ συμπαθὴς παρηγοριὰ γιὰ τοὺς ἁμαρτωλούς».

«Ἀλλὰ ὁ θεαρχικὸς ἱεροτελεστὴς »: Ἐννοεῖ τὸν Κύριο, ποὺ δὲν προστάζει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν γίνει ἀπὸ τὸν Δημόφιλο.

«Καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ εἶναι ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς»: Ὑπονοεῖ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Ἀπόστολος, «ἁμαρτία δὲν διέπραξε, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα αὐτοῦ»[15], καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ καὶ τό, «Ξεχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς, καὶ ἔχοντας ὑψωθεῖ τώρα πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς»[16].

«Καὶ τὸν κρίνει ἄξιο ν' ἀπολαύσει ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ταιριάζουν»: Δηλαδὴ τὴ φιλανθρωπία του, καὶ ὄχι τὸ σκότος καὶ τὴν τιμωρία.

---

14. Ἰερ. 2, 13. 15. Α' Πέτρ. 2, 22. 16. Ἑβρ. 7, 26.

«Δικαιοῖ δὲ τῶν οἰκείων ἀπολαύειν»: Τουτέστι τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας, καὶ μὴ τοῦ σκότους καὶ τιμωρίας.

«Καὶ γὰρ καὶ τοῖς εἰς αὐτόν»: Ἐν τῷ κατὰ τὸν Λουκᾶν κεῖται Εὐαγγελίῳ.

§ 5. «Ἄπαγε, οὐκ ἔχομεν»: Πολλά σοι ἀγαθὰ γένοιτο, πάτερ συμπαθέστατε!

«Καὶ γὰρ καὶ ὁ θειότατος»: Σημείωσαι ὅτι ἀμετόχους λέγει τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ζητοῦντας πῦρ ἐπομβρῆσαι τοῖς Σαμαρείταις, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εὑρίσκομεν. Πῶς οὖν πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριός φησιν, «Οὐκ οἴδατε ποίου Πνεύματός ἐστε;» Ἀλλ' ἴσως τοῦτο εἶπε, δεικνὺς ποίᾳ χάριτι διακονεῖσθαι ἐξελέγησαν· ἴσως δὲ καὶ ὁ Πατήρ, πρὸς τὸ τέλειον τῆς δωρεᾶς ἀπιδών, ἧς ἔλαβον μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τοῦτο εἴρηκε, διὰ τὸ γεγράφθαι· «Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη». Ἱεροθέτην δὲ καλεῖ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον, ὡς χειροτονήσαντα αὐτῷ τὴν ἀρχιερωσύνην τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν ἀποστόλων γέγραπται Διαταγαῖς.

«Διδάσκεσθαι γάρ, οὐ τιμωρεῖσθαι χρή»: Σημείωσαι ὡραῖον καὶ μάλιστα νῦν χρήσιμον, ὅτι διδάσκεσθαι χρή, καὶ οὐ κολάζεσθαι, τοὺς ἀγνοοῦντας, ὥσπερ καὶ τοὺς τυφλοὺς ὁδηγοῦμεν, οὐ κολάζομεν. Τὸ δὲ κατὰ κόρρης τινὲς μὲν τὸν κρόταφόν φασιν, ἔνιοι δὲ τὴν γνάθον, ἄλλοι δὲ μέρος τι τῆς κεφαλῆς. Βέλτιον δὲ κόρρην, ὡς ἔφην, τὸν κρόταφον λέγειν· Ὅμηρος μέντοι κόρσην αὐτὴν καλεῖ. Παροξυτονεῖται δὲ ἡ κόρρη. Εἰς τὸν κρόταφον οὖν ἔτυψεν ὁ Δημόφιλος τὸν μετανοοῦντα.

«Οἱ μὲν γὰρ ἀδικεῖν»: Σημείωσαι οἷά φησιν ἐπακολουθεῖν τοῖς ἀδικεῖν ἢ εὐεργετεῖν τινας βουλομένους, κἂν μὴ πρὸς ἔργον ἤνεγκαν ἃ ἐβουλεύσαντο.

«Ἐπιχειροῦντες»: Ἐκείνους δηλαδὴ οὓς προῃρέθησαν ἀδικῆσαι ἢ εὐεργετῆσαι, οὐ πάντως, φησί, διέθηκαν, καθὼς ἐβουλήθησαν. Πρόδηλον δέ, ὅτι τὸ μὲν ἀβούλητον τῶν εὐεργετουμένων, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀδρανὲς τῶν ἀδικούντων.

«Καθόσον καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἀσεβοῦν ἀπέναντί του»: Αὐτὸ λέγεται στὸ Κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιο[17].

§ 5. «Μακριὰ κάτι τέτοιο ἀπὸ σένα· γιατὶ δὲν ἔχομε...»: Πολλὰ εἶναι τὰ καλὰ ποὺ σοῦ ἔχουν δοθεῖ, πάτερ συμπαθέστατε!

«Γιατὶ καὶ ὁ θειότατος»: Πρόσεξε, ὅτι λέγει πὼς εἶναι ἀμέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ποὺ ζητοῦν νὰ πέσει στοὺς Σαμαρεῖτες φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὅπως διαβάζομε στὸ Εὐαγγέλιο. Πῶς λοιπὸν ὁ Κύριος λέγει πρὸς αὐτούς, «Δὲν γνωρίζετε ποιοῦ Πνεύματος εἶστε»[18]; 'Αλλ' ἴσως αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δείξει ποιὰ χάρη ἔχουν ἐκλεγεῖ νὰ διακονήσουν, καὶ ἴσως καὶ ὁ πατέρας αὐτός, ἀποβλέποντας πρὸς τὸ τέλειο τῆς χάριτος ποὺ ἔλαβαν μετὰ τὴν ἀνάσταση, τὸ ἔχει πεῖ ἐπειδὴ ἔχει γραφεῖ· «Γιατὶ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμη τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ δὲν εἶχε δοξασθεῖ ἀκόμη ὁ 'Ιησοῦς»[19]. 'Ιεροθέτη ὀνομάζει τὸν ἅγιο ἀπόστολο Παῦλο, ἐπειδὴ τὸν χειροτόνησε ἀρχιερέα τῆς 'Εκκλησίας τῶν 'Αθηνῶν, ὅπως γράφεται στὶς ἱερὲς Διαταγὲς τῶν 'Αποστόλων.

«Γιατὶ πρέπει νὰ διδάσκονται καὶ ὄχι νὰ τιμωροῦνται»: Σημείωσε ὡραῖο καὶ μάλιστα χρήσιμο σήμερα δίδαγμα, ὅτι πρέπει ἐκεῖνοι ποὺ δὲν γνωρίζουν τὰ τῆς πίστεως νὰ τὰ διδάσκονται καὶ ὄχι νὰ τιμωροῦνται, ὅπως βέβαια καὶ τοὺς τυφλοὺς τοὺς ὁδηγοῦμε, δὲν τοὺς τιμωροῦμε. Τὸ «κατὰ κόρρης» ὁρισμένοι τὸ ἑρμηνεύουν ὡς κρόταφο, ἄλλοι ὡς σιαγόνα, καὶ ἄλλοι ὡς κάποιο μέρος τῆς κεφαλῆς. Καλύτερα ὅμως εἶναι ὡς κόρρη νὰ ἐκλαμβάνομε, ὅπως εἶπα, τὸν κρόταφο. 'Ο Ὅμηρος βέβαια τὴν κόρρη τὴν ὀνομάζει κόρση. Ἡ κόρρη εἶναι παροξύτονος. Στὸν κρόταφο λοιπὸν χτύπησε ὁ Δημόφιλος ἐκεῖνον ποὺ μετανόησε.

«Γιατὶ ἄλλοι θέλουν ν' ἀδικοῦν»: Πρόσεξε ποιὰ λέγει ὅτι εἶναι τὰ ἐπακόλουθα σὲ ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ἀδικοῦν παρὰ νὰ εὐεργετοῦν, ἔστω κι ἂν δὲν πραγματοποίησαν ἐκεῖνα ποὺ σκέφθηκαν.

«'Επειχειρώντας»: 'Εκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ θέλησαν νὰ ἀδικήσουν παρὰ νὰ εὐεργετήσουν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε, λέγει, δὲν ἐνέργησαν ἔτσι ὅπως θέλησαν. Καὶ εἶναι ὁλοφάνερο, ὅτι ἡ ἔλλειψη βούλησης ἀναφέρεται γιὰ ἐκείνους ποὺ εὐεργετοῦνται, ἐνῶ ἡ μὴ διάπραξη γι' αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦν.

17. Λουκᾶ 23, 33. 18. Λουκᾶ 9, 54-55. 19. 'Ιω. 7, 39.

«Καὶ ἐνθάδε καὶ ἐκεῖ»: Ὅτι οἱ δίκαιοι οὐ μόνον ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νῦν βίῳ ἀγγέλων ἀγαθῶν ὀπαδοί, ἤγουν ἀκόλουθοι, καὶ συνοδοιπόροι εἰσί.

«Τὸ πάντων ἀγαθῶν μέγιστον»: Ὅτι τὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν μέγιστόν ἐστι τὸ ἀεὶ εἶναι μετὰ Θεοῦ.

«Καὶ ἐνθάδε, καὶ μετὰ θάνατον»: Ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τιμωροῦνται, μετὰ τῶν δαιμόνων εἶναι κατακρινόμενοι ὑπὸ τῶν ἰδίων παθῶν ἃ προετίμησαν.

«Ἐπιμνησθήσομαι»: Σημείωσαι τὴν ὅρασιν τοῦ ἁγίου Κάρπου, πόσης φρίκης καὶ παρακλήσεως γέμει.

§ 6. «Γενόμενόν μέ ποτε»: Διήγημα ὡραῖον, ὅτι οὐ χρὴ τοῖς ἁμαρτάνουσιν, εἰ καὶ πρὸς Θεὸν πταίουσιν, ἐπαρᾶσθαι. Σημειωτέον οὖν τὴν ἱστορίαν, περιέχουσαν ἀνεκλάλητον εὐσπλαγχνίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ μετανοούντων. Λέγει δὲ καὶ περὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ θείου Κάρπου. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ Κάρπος οὗ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ β´ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ.

«Κατὰ τὰς προτελείους εὐχάς»: Προτελείας μὲν ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τὰς πρὸ τῶν γάμων μετὰ τῶν θυσιῶν εὐχάς· τὸν γὰρ γάμον τέλος ἐκάλουν, ὡς τελειοῦν τὰ πρὸς τὸν βίον τὸν ἄνθρωπον· καὶ τοῦτο ἐκ πολλων κωμῳδίας ποιητῶν δεικνύναι δυνατόν. Μυστήριον γοῦν εἶχον τὸν γάμον. Ἔλεγον δὲ προτελίζεσθαι καὶ τὸ προμυεῖσθαι, καὶ οἱονεὶ προκαθαίρεσθαι εἰς ἑτοιμασίαν μυστηρίου, ὡς Κρατῖνος δηλαδὴ ἐν Πυλαίᾳ δράματι. Μάλιστα γὰρ τὰ μυστήριά τινος τῶν ψευδωνύμων αὐτῶν θεῶν τέλη καὶ τελετὰς ἐκάλουν, ὡς τελειούσας καὶ εἰς τὸ τέλειον ἀγούσας τοὺς τελουμένους. Τὸ γοῦν παρ᾽ Ἕλλησιν ἀσεβῶν λεγόμενον εἰς τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον ὠνόμασεν ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ προτελείους εἶπεν εὐχὰς τὰς πρὸ τοῦ ζωοποιοῦ μυστηρίου τελειοτάτας δεήσεις ὑπὲρ καθάρσεως καὶ ἀκατακρίτου μεταλήψεως τοῦ τελειοτάτου καὶ τελειοποιοῦ τῶν θυσιῶν δώρου. «Ἐξεναγώγησε» δὲ ἀντὶ τοῦ, ὡς ξένον ἐδεξιώσατο.

«Καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ»: Ὅτι δηλαδὴ οἱ δίκαιοι εἶναι ὀπαδοί, δηλαδὴ ἀκόλουθοι καὶ συνοδοιπόροι ἀγαθῶν ἀγγέλων, ὄχι μόνο στὴ μέλλουσα ζωή, ἀλλὰ καὶ στὸν παρόντα βίο.

«Τὸ μέγιστο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθά»: Ὅτι δηλαδὴ τὸ μέγιστο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἶναι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν Θεό.

«Καὶ ἐδῶ καὶ μετὰ θάνατο»: Ὅτι δηλαδὴ οἱ ἁμαρτωλοὶ τιμωροῦνται καὶ στὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ στὴ μελλοντική, ἔχοντας κατακριθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ προτίμησαν νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς δαίμονες.

«Θὰ ὑπενθυμίσω»: Σημείωσε τὴν ὅραση τοῦ ἁγίου Κάρπου, ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ κάθε φρίκη καὶ παρηγοριά.

§ 6. Ὅταν κάποτε βρέθηκα»: Ὡραῖο διήγημα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιβάλλομε μὲ κατάρες ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν, ἂν καὶ φταῖνε ἀπέναντι στὸν Θεό. Πρόσεξε λοιπὸν τὴν ἱστορία, ποὺ περιέχει ἀπερίγραπτη εὐσπλαγχνία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ μετανοοῦν. Μιλάει καὶ γιὰ τὴν ἁγιότητα τοῦ θείου Κάρπου. Ὁ Κάρπος αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖο μνημονεύει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴ Β' Πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολή[20].

«Κατὰ τὶς προτέλειες εὐχές»: Προτέλειες ὀνόμαζαν οἱ Ἀθηναῖοι τὶς εὐχὲς ποὺ γίνονταν μαζὶ μὲ τὶς θυσίες πρὶν ἀπὸ τοὺς γάμους· γιατὶ τὸν γάμο τὸν ὀνόμαζαν τέλος, ἐπειδὴ τελειοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο ὡς πρὸς ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸν βίο. Καὶ μπορεῖ κανεὶς αὐτὸ νὰ τὸ δείξει ἀπὸ τὶς κωμωδίες πολλῶν ποιητῶν. Γιατὶ θεωροῦσαν τὸν γάμο μυστήριο, καὶ ἔλεγαν ὅτι πρέπει κανεὶς νὰ καθιερώνεται καὶ νὰ μυεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο καὶ νὰ καθαίρεται γιὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος γιὰ τὸ μυστήριο, ὅπως λέγει ὁ Κρατῖνος στὸ δράμα του Πυλαία. Καὶ μάλιστα τὰ μυστήρια κάποιου ἀπὸ τοὺς ψευδώνυμους θεούς των τὰ ὀνόμαζαν τέλη καὶ τελετές, ἐπειδὴ τελειοποιοῦσαν καὶ ὁδηγοῦσαν στὴν τελειότητα τοὺς τελούμενους. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἔλεγαν οἱ Ἕλληνες μὲ νόημα ἀσεβές, μ' αὐτὸ ὁ μέγας Διονύσιος ὀνόμασε τὸ μυστήριο τῆς ἀλήθειας, καὶ χαρακτήρισε προτέλειες εὐχὲς τὶς πρὶν ἀπὸ τὸ ζωοποιὸ μυστήριο τελειοποιητικὲς δεήσεις πρὸς κάθαρση καὶ μετάληψη τοῦ τελειότατου καὶ τελειοποιοῦ δώρου τῶν θυσιῶν. Τὸ «ξεναγώγησε» τὸ εἶπε μὲ τὴν ἔννοια, τὸν περιποιήθηκε σὰν ξένο μὲ φιλοφροσύνη.

20. Β' Τιμ. 4, 13.

«Ἔτι τῶν Ἱλαρίων ἡμερῶν»: Ἦσαν τινὲς ἡμέραι τοῖς εἰδωλολάτραις, ἃς Ἱλαρίας ἐκάλουν· καὶ αἱ μὲν ἦσαν ἴδιαι καὶ ἱλάριοι, ὡς ὅταν τις ἔγημεν ἢ υἱὸν ἐκτᾶτο, αἱ δὲ κοιναὶ καὶ δημόσιαι ἱλάριαι ἐκαλοῦντο, ὡς ὅταν βασιλεὺς ἀναγορευόμενος, τὰς δημοσίας Ἱλαρίας παρεῖχε. Καὶ οὔτε πένθιμα ἐν ταύταις φορεῖν ἐξῆν, ἀλλὰ καὶ θέαι καὶ θυσίαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν διετελοῦντο δημόσιαι, καὶ οἱ πεθνοῦντες ἐπαύοντο καὶ ἐθεώρουν, καὶ ἐν εὐωχίαις ἀπαύστοις διῆγον τὰς ὡρισμένας ἡμέρας ταῖς τοιαύταις Ἱλαρίαις. Ἦν δὲ καὶ Ἱλαρία, ἑορτὴ ἰδικὴ Ρωμαίων εἰς τιμὴν τῆς μητρὸς τῶν θεῶν αὐτῶν, μᾶλλον δὲ δαιμόνων, ὥς φησι Δημόφιλος ἐν τῷ «Περὶ τῶν παρ' ἀρχαίοις θυσιῶν καὶ ἑορτῶν».

«Διὰ βίου παντός»: Τουτέστι μέχρι τὰ τῆς παρούσης ἐνέστηκε ζωῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι δεῖ τοὺς θεοφιλεῖς διὰ βίου παντὸς νουθετεῖν τοὺς πεπλανημένους, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἕλκειν. Σημείωσαι οὖν αὐτό· τινὲς γὰρ ἀμαθῶς τὸ ἐναντίον λέγουσι, κεχρημένοι τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ τῷ λέγοντι· «Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ», μὴ νοοῦντες τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, ἐκ τῶν ἑπομένων ῥητῶν μάλιστα σαφηνιζομένην. Τότε γὰρ εὔλογος ἡ μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραίτησις, ὅταν ὁ διδάσκων πρὸς τὴν παραίτησιν ἔλθῃ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ λανθάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος. Δῆλον γάρ, ὡς ἐν τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις ἀποκαλύπτεται καὶ ἡ τῶν προσιόντων κατάστασις. Ἕτεροι δέ, τὸ «μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν», οὕτως ἐνόμισαν, ἀντὶ τοῦ, μετὰ τὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης διδασκαλίαν.

«Εἰώθει γὰρ εἰς τόνδε»: Σημείωσαι, ὅτι ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις τοὺς νυκτερινοὺς τῶν ψαλμῳδιῶν κανόνας παρέδωκεν.

«Ἔξω ταραχῆς»: Τὸ «οὐ» ἀρνητικὸν μόριον πρὸς τὸ «ἔξω ταραχῆς» συντακτέον, ἵνα ᾖ τὸ ὅλον τοιοῦτον· Διανίσταται, οὐδὲ τῶν ὕπνων πολλῶν ὄντων, διὰ τὸ ἐγκόπτεσθαι αὐτούς, ἀπολαύ-

«Ἐνῶ ἀκόμη τελοῦνταν οἱ Ἱλάριες ἡμέρες»: Ὑπῆρχαν κάποιες ἡμέρες στοὺς εἰδωλολάτρες ποὺ τὶς ὀνόμαζαν ἱλάριες (χαρούμενες), καὶ ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς ἦταν ἰδιωτικὲς μέρες χαρᾶς, ὅπως ὅταν κάποιος συνῆπτε γάμο ἢ ἀποκτοῦσε υἱό, ἐνῶ ἄλλες ὀνομάζονταν κοινὲς καὶ δημόσιες, ὅπως ὅταν ὁ βασιλιὰς ἀναγορευόταν καὶ παρεῖχε τὶς δαπάνες γιὰ τὶς δημόσιες μέρες χαρᾶς. Τὶς ἡμέρες αὐτὲς δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ φορέσει κανεὶς πένθιμα, καθημερινὰ τελοῦνταν δημόσια θεάματα καὶ θυσίες, ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦσαν σταματοῦσαν τὸ πένθος καὶ παρακολουθοῦσαν τὶς ἐκδηλώσεις, καὶ γενικὰ περνοῦσαν τὶς καθορισμένες αὐτὲς ἡμέρες χαρᾶς μὲ ἀτέλειωτα φαγοπότια. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλη Ἱλαρία, ποὺ ἦταν ἰδικὴ γιορτὴ τῶν Ρωμαίων πρὸς τιμὴ τῆς μητέρας τῶν θεῶν αὐτῶν, ἢ καλύτερα τῶν δαιμόνων, ὅπως λέγει ὁ Δημόφιλος στὸ ἔργο του "Περὶ τῶν θυσιῶν καὶ ἑορτῶν τῶν ἀρχαίων".

«Σὲ ὅλη τὴ ζωή του»: Δηλαδὴ ὅσο διαρκεῖ ἡ παροῦσα ζωή. Σημείωσε, ὅτι πρέπει οἱ θεοφιλεῖς νὰ νουθετοῦν τοὺς πλανημένους σὲ ὅλη τὴ ζωή τους καὶ νὰ τοὺς προσελκύουν στὸ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια. Πρόσεξέ το λοιπὸν αὐτό· γιατὶ ὁρισμένοι ἀπὸ ἀμάθεια λένε τὸ ἀντίθετο, στηριζόμενοι στὸ ἀποστολικὸ ρητὸ ποὺ λέγει· «Αἱρετικὸ ἄνθρωπο μετὰ ἀπὸ πρώτη καὶ δεύτερη νουθεσία νὰ τὸν παρατᾶς», μὴ μπορώντας νὰ καταλάβουν τὸ νόημα τῶν λεγομένων, ποὺ σαφηνίζεται μάλιστα ἀπὸ τὰ ὅσα λέγονται στὴ συνέχεια. Γιατὶ τότε εἶναι εὔλογη ἡ παραίτηση μετὰ ἀπὸ πρώτη καὶ δεύτερη νουθεσία, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει καταφύγει στὴν παραίτηση, ἔχοντας διαπιστώσει ὅτι ὁ διδασκόμενος ἔχει διαστραφεῖ, καὶ δὲν καταλαβαίνει ὅτι καταδικάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του. Ἄλλοι πάλι τό, «μετὰ ἀπὸ πρώτη καὶ δεύτερη νουθεσία» τὸ ἐξέλαβαν ὡς ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ σημαίνει μετὰ τὴ διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης.

«Γιατὶ συνήθιζε αὐτὴ τὴν ὥρα»: Σημείωσε, ὅτι ἡ ἀποστολικὴ παράδοση παρέδωσε τοὺς νυχτερινοὺς κανόνες τῶν ψαλμωδιῶν.

«Χωρὶς ταραχή»: Τὸ ἀρνητικὸ μόριο 'ὄχι' πρέπει νὰ συνταχθεῖ μὲ τὸ «ἔξω ταραχῆς», γιὰ νὰ ἔχει τὸ ὅλο λεγόμενο ὡς ἑξῆς· Σηκώνεται, χωρὶς ὁ ὕπνος νὰ εἶναι πολὺς καὶ ἀπολαυστικός, ἐπειδὴ εἶχε

21. Τίτ. 3, 10.

σας, οὐδὲ ἔξω ταραχῆς ὑπάρχων, διὰ τὸ καὶ τοὺς ὕπνους ἐγκόπτεσθαι.

«Ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ πρηστῆρί τινι»: Πρηστήρ ἐστιν ἑλικοειδὴς κίνησις ἄνωθεν κάτω ἀέρος διαπύρου. Καίει δὲ τὸ τοιοῦτον, ὅθεν καὶ παρὰ τὸ πιμπρᾶν λέγεται.

«Ἀπείρων ἀνθρωποειδῶς»: Σημείωσαι, ὅτι καὶ ἀνθρωποειδῶς τοῖς ἁγίοις ἄγγελοι ἐπιφαίνονται.

«Ὑπὸ τῆς τῶν οἰκείων ποδῶν»: Σημείωσαι τὸ «ὑπὸ τῆς τῶν οἰκείων ποδῶν ἀστασίας», ὃ δηλοῖ τὸ εὐπαράφορον τῆς προαιρέσεως· μὴ βουλόμενοι γάρ, οὐκ ἔπιπτον.

«Εἰς τὸ ἀχανές»: Σημείωσαι, πῶς ὁ διάβολος ῥίπτει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπερ ἐνταῦθα ἀχανὲς καλεῖ, τουτέστι βάραθρον, ἢ ἀπατῶν ἢ ὠθῶν τοὺς πειθομένους αὐτῷ. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀσελγεῖς ἀνθρώπους συνεργοὺς αὐτοῦ λαμβάνει εἰς τὴν ἑτέρων ἀπάτην, ὡς καὶ τὸν εἰδωλολάτρην ἐπὶ τοῦ νῦν ἀπατηθέντα, περὶ οὗ ὁ λόγος. Διὸ καὶ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ ἄνδρας ὁρᾷ μεταξὺ τῶν ὄφεων, τουτέστι τῶν δαιμόνων, ἕλκοντας τοὺς ὑπὸ τοῦ διαβόλου νικηθέντας, ὧν ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐλευθερώσοι.

«Ὑπὸ τοῦ κακοῦ»: Σημείωσαι τὸ «ὑπὸ τοῦ κακοῦ», τουτέστι τῆς ἁμαρτίας, ὅπερ κυρίως κακὸν ἐν προαιρέσει τικτόμενόν φαμεν. Τὸ δὲ «ἄκοντες καὶ βιαζόμενοι» μὴ ἀναγκαστικήν τινα δύναμιν, τουτέστι τὸν διάβολον νοητέον, ὡς Μανιχαίοις καὶ Μεσαλιανοῖς δοκεῖ· ἀλλ' ὅτι πειθόμενοι τὸ κακὸν πρᾶξαι, τῷ ἀπατῶντι χώραν διδόαμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιτίθεσθαι, ἐξ ἡμῶν καθ' ἡμῶν λαμβάνοντα τὴν ἰσχύν· ἀδυνατήσει δέ, μὴ πειθομένων ἡμῶν, ἐπειδὴ ἐγγύς ἐστιν ἡμῶν ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ συνεπιλαμβανομένη, ὡς δηλοῖ τὰ ἑξῆς.

«Καὶ χεῖρα ἀγαθὴν ὀρέγειν»: Σημείωσαι τὴν ἄφατον τοῦ Κυρίου εὐσπλαγχνίαν.

«Τῆς χειρὸς ἤδη προτεταμένης»: Τῆς χειρὸς τοῦ Κάρπου δηλονότι.

διακοπές, οὔτε χωρὶς ταραχή, ἐπειδὴ καὶ ὁ ὕπνος ἦταν γεμάτος διακοπές.

«Παρακαλοῦσε τὸν Θεὸ μὲ κάποιο κεραυνό»: Πρηστήρας εἶναι ἑλικοειδὴς κίνηση φλογισμένου ἀέρα ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω, πράγμα ποὺ καίει, καὶ γι' αὐτὸ ἔχει πάρει τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ πίμπρημι (καίω).

«Ἐνῶ ἄπειροι μὲ μορφὴ ἀνθρώπου»: Σημείωσε, ὅτι οἱ ἄγγελοι ἐμφανίζονται στοὺς ἁγίους μὲ ἀνθρώπινη μορφή.

«Ἀπὸ τῶν ποδιῶν τους»: Σημείωσε τὸ «ἀπὸ τὴν ἀστάθεια τῶν ποδιῶν τους», πράγμα ποὺ δηλώνει τὸν εὔκολο παρασυρμὸ τῆς προαίρεσης· ἂν δηλαδὴ δὲν ἤθελαν, δὲν ἔπεφταν.

«Στὸ ἀχανές»: Σημείωσε, πῶς ὁ διάβολος ρίχνει τοὺς ἀνθρώπους στὸ ἐξώτερο σκότος, πράγμα ποὺ ἐδῶ ὀνομάζει ἀχανές, δηλαδὴ βάραθρο, ἢ ἐξαπατώντας ἢ σπρώχνοντας σ' αὐτὸ ἐκείνους ποὺ πείθονται σ' αὐτόν. Συμβαίνει μάλιστα πολλὲς φορὲς νὰ παίρνει καὶ ἀσελγεῖς ἀνθρώπους ὡς συνεργούς του πρὸς ἐξαπάτηση ἄλλων, ὅπως καὶ τὸν εἰδωλολάτρη γι' αὐτὸν ποὺ ἐξαπατήθηκε τώρα καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται λόγος. Γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ὀπτασία βλέπει ἄνδρες ἀνάμεσα στὰ φίδια, δηλαδὴ ἀνάμεσα στοὺς δαίμονες, σέρνοντας ἐκείνους ποὺ νικήθηκαν ἀπὸ τὸν διάβολο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εὔχομαι νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ὁ Κύριος.

«Ἀπὸ τὸ κακό»: Σημείωσε τὸ «ἀπὸ τὸ κακό», δηλαδὴ τὴν ἁμαρτία, πράγμα ποὺ γεννᾶται μέσα στὴν προαίρεση καὶ ὀνομάζομε κυριολεκτικὰ κακό. Τὸ «χωρὶς τὴ θέλησή τους» καὶ «ἐξαναγκαζόμενοι» μὴ τὸ θεωρήσεις σὰν κάποια ἀναγκαστικὴ δύναμη, δηλαδὴ τὸν διάβολο, ὅπως νομίζουν οἱ Μανιχαῖοι καὶ οἱ Μεσαλιανοί, ἀλλ' ὅτι, ὑπακούοντας στὸ νὰ πράξομε τὸ κακό, δίνομε τὴ δυνατότητα σ' αὐτὸν ποὺ μᾶς ἐξαπατᾶ νὰ μᾶς ἐπιτίθεται συνέχεια, παίρνοντας ἀπὸ μᾶς τὴ δύναμη ἐναντίον μας· ἀλλιῶς θὰ χάσει τὴ δύναμή του ἂν δὲν ὑπακούομε ἐμεῖς σ' αὐτόν, ἐπειδὴ βρίσκεται κοντά μας ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς ἐνισχύει, ὅπως τὸ δηλώνουν τὰ λεγόμενα στὴ συνέχεια.

«Καὶ νὰ προσφέρει χέρι βοήθειας»: Σημείωσε τὴν ἀπερίγραπτη εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου.

«Ὄντας ἤδη τὸ χέρι ἁπλωμένο»: Δηλαδὴ τὸ χέρι τοῦ Κάρπου.

«Μὴ ἄλλων»: Τῶν σταυρούντων δηλαδή, τῷ Κάρπῳ φησὶν ὁ Κύριος.

«Ἀγαθῶν καὶ φιλανθρώπων»: Σημείωσαι, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀγαθοὺς καὶ φιλανθρώπους καλεῖ τοὺς ἀγγέλους.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Θ΄.

§ 1. Ὁ ἅγιος Τίτος οὗτός ἐστιν ὁ τῷ Ἀποστόλῳ γνώριμος, ὃν καὶ Κρήτης κατέστησεν ἐπίσκοπον, ὡς ἡ πρὸς αὐτὸν Τίτον γραφεῖσα Ἐπιστολὴ παρὰ τοῦ θείου Παύλου φησίν.

«Ἀλλ᾽ ἐν τῇ Συμβολικῇ»: Τί περιέχει ἡ «Συμβολικὴ θεολογία» τοῦ μεγάλου Διονυσίου.

«Ἐναπομόργνυνται»: Ἀπομόρξασθαι ἐστὶ τὸ ἐναπομάξασθαι καὶ ἐμβαλεῖν τι εἰς τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ζωγράφων, οἵ, προσέχοντες τῇ ἀληθείᾳ, γράφουσι τὰς εἰκόνας. «Τῆς ἀπορρήτου δὲ σοφίας πατέρας» τοὺς προφήτας φησίν.

«Οὕτω γὰρ ἂν θεώμενοι σεφθείημεν»: Σεφθείημεν ἀντὶ τοῦ ἐν σεβασμῷ ποιησοίμεθα, τιμήσοιμεν, θαυμάσοιμεν, ἐκπλαγείημεν. Σημείωσαι δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ προσκυνητῆς Τριάδος τό· «Πηγὴν ζωῆς εἰς ἑαυτὴν χεομένην, καὶ ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἑστῶσαν»· δείκνυται γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὁμοούσιον, καὶ ὅτι ἡ μονὰς εἰς Τριάδα προελθοῦσα, μέχρις αὐτῆς ἵσταται. Οὕτω καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ Υἱοῦ λόγῳ φησί, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ Εἰρηνικῷ. Σημείωσαι δὲ τό· «Ἀεὶ δι᾽ ἑαυτῆς ἑαυτὴν θεωμένην»· περὶ τῆς ἁγίας δὲ Τριάδος καὶ τοῦτό φησι.

«Τὰ γὰρ ἐκτὸς αὐτῆς»: Τῆς αὐτῆς, δηλονότι συμβολικῆς πλάσεως. Κεῖται δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸ μὲν «ὁπόσης» ἀντὶ τοῦ «πολλῆς», τὸ δὲ «τὰ ἐκτός», ἤτοι τὰ προχείρως ἐκ τῆς λέξεως ὑπαγορευόμενα.

«Γαστέρα Θεοῦ σωματικῶς»: Γαστέρα Θεοῦ διὰ τό· «Ἐκ γαστρὸς πρὸ Ἑωσφόρου». «Λόγον εἰς ἀέρα», διὰ τό, «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν». «Πνεῦμα ἐκπνεόμενον», διὰ τό,

«Ὄχι ἄλλων»: Δηλαδὴ ἐκείνων ποὺ τὸν σταυρώνουν· τὰ λόγια λέγονται ἀπὸ τὸν Κύριο στὸν Κάρπο.

«Τοὺς ἀγαθοὺς καὶ φιλάνθρωπους»: Σημείωσε, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὀνομάζει τὺς ἀγγέλους ἀγαθοὺς καί φιλάνθρωπους.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

§ 1. Ὁ ἅγιος αὐτὸς Τίτος εἶναι ὁ γνωστὸς στοὺς Ἀποστόλους, τὸν ὁποῖο ἐγκατέστησε ἐπίσκοπο Κρήτης, ὅπως λέγει ἡ ἐπιστολὴ ποὺ γράφηκε ἀπὸ τὸν θεῖο Παῦλο πρὸς τὸν ἴδιο αὐτὸν τὸν Τίτο.

«Ἀλλὰ στὴ Συμβολικὴ»: Τί περιέχει δηλαδὴ ἡ Συμβολικὴ θεολογία τοῦ μεγάλου Διονυσίου.

«Ἀποτυπώνουν»: "Ἀπομόρξασθαι' σημαίνει ἀποτυπώνει κάποιος καὶ βάζει κάτι μέσα στὴ διάνοιά του, ἀπὸ μεταφορὰ τῶν ζωγράφων, οἱ ὁποῖοι, προσέχοντας τὴν ἀλήθεια, ζωγραφίζουν τὶς εἰκόνες. «Τῆς ἀπόρρητης σοφίας πατέρες» ὀνομάζει τοὺς προφῆτες.

«Γιατὶ παρατηρώντας την ἔτσι θὰ μπορέσομε νὰ σεβαστοῦμε»: Τὸ «σεφθείημεν» τὸ λέγει ἀντὶ τοῦ, θὰ μπορέσομε ν' ἀποδώσομε σεβασμό, νὰ τιμήσομε, νὰ θαυμάσομε, νὰ νιώσομε ἔκπληξη. Σημείωσε ὅτι τὸ «τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς νὰ χύνεται στὸν ἑαυτό της καὶ νὰ μένει στὸν ἑαυτό της», τὸ λέγει γιὰ τὴν ἁγία καὶ προσκυνητὴ Τριάδα· γιατὶ δηλώνεται ἐδῶ καὶ τὸ ὁμοούσιο, καὶ ὅτι ἡ μονάδα γενόμενη Τριάδα, σταματᾶ μέχρι σ' αὐτήν. Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος στὸν πρῶτο Λόγο του Περὶ Υἱοῦ, καθὼς καὶ στὸν δεύτερο Εἰρηνικό. Σημείωσε ἐπίσης ὅτι τό, «θεᾶται τὸν ἑαυτό της πάντοτε μέσω τοῦ ἑαυτοῦ της», τὸ λέγει καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν ἁγία Τριάδα.

«Γιατὶ τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς»: Αὐτῆς, δηλαδὴ τῆς συμβολικῆς πλάσεως. Καὶ ἐδῶ λέγεται τὸ «ὁπόσης» ἀντὶ τοῦ "πολλῆς", ἐνῶ τὸ «τὰ ἐκτός», σημαίνει τὰ κατὰ τρόπο πρόχειρο ὑπαγορευόμενα ἀπὸ τὴ λέξη αὐτή.

«Τὴν κοιλιὰ τοῦ Θεοῦ σωματικά»: «Τὴν κοιλιὰ τοῦ Θεοῦ» τὸ λέγει σύμφωνα μὲ τὸ «Ἀπὸ τὴν κοιλιά μου, πρὶν ἀπὸ τὸν Ἑωσφόρο»[22]. Τὸ «λόγο στὸν ἀέρα» τὸ λέγει σύμφωνα μὲ τὸ «Ξεχείλισε ἀπὸ τὴν καρδιά μου λόγος ὡραῖος»[23]. Τὸ «πνεῦμα νὰ ἐκπνέεται» τὸ

22. Ψαλμ. 109, 3. 23. Ψαλμ. 44, 1.

«Καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ». «Κόλπους» δέ, διὰ τό, «Μονογενὴς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός». «Φυτικὸς» δέ, ἤγουν κατὰ τὴν τῶν φυτῶν ἰδέαν, διὰ τό, «Ξύλον ζωῆς ἐστι», καὶ τό, «Ἐκ βλαστοῦ, Υἱέ μου, ἀνέβης», καὶ τό, «Ἀνθήσει καὶ ἐκβλαστήσει Ἰακώβ», ἐπὶ Χριστοῦ ληφθέν, οὗ ὁ καρπὸς τῆς σωτηρίας ἐπλήρωσε τὴν γῆν, καὶ τὰ ὅμοια. Σημείωσαι οὖν, πῶς εἴρηται ἐπὶ Θεοῦ γαστήρ, καὶ ἐρυγὴ τοῦ λόγου, καὶ τὰ τοιαῦτα.

«Ἢ πηγὰς ὑδάτων»: Πηγὰς ὑδάτων κατὰ τό, «Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς», καὶ τό, «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς ὕδατος ζῶντος», καὶ ὅσα τοιαῦτα. «Ἀπαυγάσματα» δέ, διὰ τό, «Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης», καί, «Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ φωτὶ ὀψόμεθα φῶς», καὶ τὰ παραπλήσια.

«Ἐπὶ δὲ τῶν νοητῶν»: Δηλωτικὰ «τῶν μὲν προνοιῶν» τό, «Ὡς ἀετὸς σκεπάσει τὴν νοσσιὰν ἑαυτοῦ» καὶ τὰ σὺν αὐτῷ, τὸ «δωρεῶν» δέ, ὡς τό, «Ἀνοίγεις σὺ τὴν χεῖρά σου», καὶ τό, «Ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί»· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο τῆς προνοίας γνωριστικόν. «Ἐκφάνσεων» δέ, διὰ τὸ ἐν σχήματι ἀνθρώπου ὀφθῆναι τοῖς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἁγίοις, καὶ ἐν εἴδει περιστερᾶς, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Προνοίας δέ, καὶ τὸ τῶν ἀσεβῶν τιμωρητικόν· εἴρηται γοῦν παρὰ τῷ Προφήτῃ· «Ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, καὶ ὡς πάρδαλις». Τῶν μὲν οὖν «δυνάμεων» ὑπογραφικὰ ὀφθαλμοὶ καὶ ἑτέρων σωματικῶν μελῶν ὀνόματα, «ἰδιοτήτων» δέ, ὡς παρὰ τὸ Ἀμὼς ἀδάμας· ἴδιον γὰρ τῆς θείας φύσεως τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀδάμαστον. Ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἀναλωτικὸν τῶν μοχθηρῶν ἕξεων, καθ' ὃ εἴρηται· «Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον». Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τῶν εἰρημένων, πρόδηλα τοῖς φιλοπόνοις· καὶ ἡ τούτων ἀναγωγική τε καὶ ἀλληγορικὴ θεωρία, οὐκ ἀσύμφωνον. Ἔστι δὲ καὶ

24. Ψαλμ. 32, 6.
25. Ἰω. 1, 18.
26. Ἀποκ. 2, 7.
27. Ἠσ. 53, 2.
28. Ἠσ. 27, 6.
29. Ψαλμ. 35, 10.
30. Ἱερ. 2, 13.
31. Ἑβρ. 1, 3.

λέγει σύμφωνα μὲ τό, «Καὶ μὲ τὴν ἁπλῆ πνοὴ τοῦ στόματός του»[24]. Τὸ «κόλπους» σύμφωνα μὲ τὸ «Ὁ Μονογενὴς ποὺ βρίσκεται στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα»[25]. Τὸ «φυτικός», δηλαδὴ κατὰ τὴν ἔννοια τῶν φυτῶν, σύμφωνα μὲ τὸ «Ξύλο ζωῆς εἶναι»[26], καὶ τὸ «Ἀπὸ βλαστό, Υἱέ μου, ἀνέβηκες»[27], καὶ τὸ «Θ' ἀνθήσει καὶ θὰ βλαστήσει ὁ Ἰακώβ»[28], ποὺ ἐκλαμβάνεται γιὰ τὸν Χριστό, τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς τῆς σωτηρίας γέμισε τὴ γῆ, καὶ τὰ παρόμοια. Σημείωσε λοιπόν, μὲ ποιὸ νόημα λέχθηκαν γιὰ τὸν Θεὸ οἱ λέξεις "γαστέρα" καὶ "ρέψιμο τοῦ λόγου" καὶ τὰ παρόμοια.

«Ἢ πηγὲς ὑδάτων»: Τὸ «πηγὲς ὑδάτων» τὸ λέγει σύμφωνα μὲ τό, «Σὲ σένα ὑπάρχει πηγὴ ζωῆς»[29] καὶ τό, «Μὲ ἐγκατέλειψαν ἐμένα τὴν πηγὴ τοῦ ζωντανοῦ ὕδατος»[30] καὶ ὅσα παρόμοια. Τὸ «ἀπαυγάσματα» τὸ λέγει σύμφωνα μὲ τὸ «Ὁ ὁποῖος, ὄντας ἀκτινοβολία τῆς δόξας»[31] καὶ τὸ «Κύριε, μὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου θὰ πορευθῶ καὶ μὲ τὸ φῶς σου θὰ δῶ φῶς»[32], καὶ τὰ παρόμοια.

«Στὴν περίπτωση ὅμως τῶν νοητῶν»: Δηλωτικὰ «τῶν προνοιῶν» εἶναι τό, «Σὰν ἀετὸς θὰ σκεπάσει τὴ φωλιά του»[33] καὶ τὰ σχετικὰ μ' αὐτό. Τοῦ «δωρεῶν» εἶναι τὸ «Ἀνοίγεις σὺ τὸ χέρι σου»[34] καὶ τὸ «Σὺ ποὺ δίνεις τροφὴ σὲ κάθε σάρκα»[35], μᾶλλον ὅμως καὶ αὐτὸ εἶναι δηλωτικὸ τῆς πρόνοιας αὐτοῦ. Τὸ «ἐκφάνσεων» τὸ λέγει ἐπειδὴ φανερώθηκε στοὺς ἁγίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μὲ τὴ μορφὴ ἀνθρώπου[36], καὶ μὲ τὴ μορφὴ τῆς περιστερᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Εἶναι δηλωτικὸ τῆς πρόνοιας καὶ τὸ ὅτι τιμωρεῖ τοὺς ἀσεβεῖς· γιατὶ ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη· «Σὰν ἀρκούδα ἀγριεμένη καὶ σὰν πάρδαλη»[37]. Τοῦ «δυνάμεων» πάλι δηλωτικὰ εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ὀνόματα ἄλλων σωματικῶν μελῶν. Τὸ «ἰδιοτήτων» πάλι τὸ λέγει σύμφωνα μὲ τὸ διαμάντι ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀμώς[38]· γιατὶ γνώρισμα τῆς θείας φύσεως εἶναι τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀδάμαστο. Ὅπως βέβαια καὶ τὸ ἀναλωτικὸ (τὸ φθειρόμενο) εἶναι γνώρισμα τῶν μοχθηρῶν ἕξεων, σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθεῖ· «Ὁ Θεός μας εἶναι φωτιὰ ποὺ κατατρώγει»[39]. Καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθεῖ εἶναι ὁλοφάνερα στοὺς φιλόπονους, καὶ ἡ μεταφορικὴ καὶ ἀλληγορικὴ ἔννοια αὐτῶν δὲν εἶναι ἀσύμ-

---

32. Ψαλμ. 35, 10. 33, Δευτ. 32, 11. 34. Ψαλμ. 144, 16. 35. Ψαλμ. 135, 25. 36. Γεν. κεφ. 18. 37. Ὠσ. 13, 7, 8. 38. Ἀμὼς κεφ. 7. 39. Δευτ. 4, 24.

λαβεῖν «λήξεις» μὲν καὶ «μονάς», τὸ τῆς θείας φύσεως ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάστατον, ὅπερ διὰ τῶν θεμελιωτικῶν λίθων ὑποδηλοῦται· «προόδους» δὲ καὶ «διακρίσεις» τὴν τῶν φυσικῶς αὐτῷ ἐνυπαρχόντων ἀγαθῶν μετάδοσιν, ὥσπερ ἐν ὑποδείγματι, ἡ ἐκ τοῦ κρίνου εὐοσμία, παρ' ὃ καὶ λέγεται «ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων». Οὕτως οὖν νοητέον καὶ «τὰς ἑνώσεις» τὸ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρεπτικὸν καὶ συνδετικὸν τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου δηλούμενον. «Κόσμους δὲ γυναικείους» τὰ παρὰ τῷ Ἠσαΐᾳ κείμενα, τὸ παντοδαπὸν τῆς θείας προνοίας ὑπογράφοντα. Ὥσπερ οὖν καὶ τὴν «χωνείαν» καὶ τὸ «χωνευτήριον» ὑποληπτέον τὴν ἀναπλαστικὴν πρόνοιαν, ἢ τὴν διακριτικήν τε καὶ καθαρτικὴν δύναμιν. Τὰ γὰρ τῆς ὁπλητικῆς διασκευῆς πρόδηλα μὲν ἔνθα κεῖνται· δηλοῦσι δὲ τὸ καθαιρετικὸν καὶ ἀφανιστικὰ τῶν ἐναντίων. «Βαρβαρικὰς δὲ ὁπλοποιίας» ἴσως ἐκεῖνο τό, «Ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ» καί, «Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ». Ἡ γὰρ ῥομφαία βαρβαρικόν ἐστιν ὅπλον, ὡς ἱστορεῖ Φύλαρχος. Ὁμοίως δὲ καὶ βάναυσός ἐστι πᾶς τεχνίτης διὰ πυρὸς ἐργαζόμενος.

«Καὶ δαϊτάς τινας»: Δαϊτάς τινας τὰς εὐωχίας φησίν, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτε ὁ μόσχος ὁ σιτευτός, καὶ τὰ λοιπά, γίνεται ἐν τῷ ἀσώτῳ υἱῷ.

«Τὰ πολυειδῆ καὶ λοξά»: Ἁμαρτίας ἐπαγγελιῶν ἐν τούτοις φησὶ τὸ ἔν τισι τῶν προρρήσεων, κατὰ τὸ πρόχειρον δοκεῖν, μὴ τέλος λαβεῖν τὰ ἐπαγγελθέντα· οἷόν ἐστιν, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα παραθέσθαι, τὸ πρὸς τὸν Ἰακὼβ λεχθέν, «Γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου», καὶ τὰ περὶ τῆς διαμονῆς τῆς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ σπέρματος Δαυίδ, ἅπερ ἐν τῷ προφανεῖ διήμαρτον τῆς ἐκβάσεως, κατὰ δὲ τὴν ἀκριβῆ θεωρίαν οὐδαμῶς. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ Ἰακὼβ διὰ τῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐπικρατείας καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀναγωγῆς πεπλήρωται, ὥσπερ καὶ αἱ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπαγγε-

40. Ἆσμα Ἆσμ. 2, 1. Ἠσ. 41. Ἠσ. κεφ. 3.

φωνη. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ἐκλάβομε ὡς «λήξεις» καὶ «μονὲς» τὸ ἀναλλοίωτο καὶ ἀμετακίνητο τῆς θείας φύσεως, πράγμα ποὺ ὑποδηλώνεται μὲ τοὺς θεμελιωτικοὺς λίθους. Ὡς «προόδους» πάλι καὶ «διακρίσεις» τὴ μετάδοση τῶν ἀγαθῶν ποὺ ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὸν ὡς ἀπὸ τὴ φύση του, ὅπως ἀκριβῶς, γιὰ παράδειγμα, ἡ εὐοσμία τοῦ κρίνου, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο λέγεται «ἄνθος τῆς πεδιάδας, κρίνο τῶν κοιλάδων»[40]. Ἔτσι λοιπὸν νὰ ἐννοήσομε καὶ τὶς «ἑνώσεις» ὡς τὴν ἐπιστροφὴ τῶν κτισμάτων πρὸς αὐτὸν καὶ τὴ σύνδεση μαζί του, πράγμα ποὺ δηλώνεται μὲ τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο. Ὡς «κόσμους γυναικείους» νὰ ἐννοήσομε τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Ἠσαΐα[41], ποὺ ὑποδηλώνουν τὴν ποικιλομορφία τῆς θείας προνοιας. Ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ὡς «χοάνη τήξεως» καὶ «χωνευτήρι» πρέπει νὰ ἐκλάβομε τὴν ἀναπλαστικὴ πρόνοια, ἢ τὴν διακριτικὴ καὶ καθαρτικὴ δύναμη. Γιατὶ μὲ ὁλοφάνερο νόημα ἀναφέρονται ἐδῶ οἱ ὁπλιτικὲς ἀποσκευές, ποὺ ὑποδηλώνουν τὸ καταστρεπτικὸ καὶ ἀφανιστικὸ τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων. Μὲ τὸ «βαρβαρικὲς ὁπλοποιίες» ἴσως ὑποδηλώνεται ἐκεῖνο τὸ «Μὲ ἐνδυμασία διάχρυση» καὶ «Κρέμασε τὴ ρομφαία σου στὸν μηρό σου, δυνατέ»[42]. Γιατὶ ἡ ρομφαία εἶναι βαρβαρικὸ ὅπλο, ὅπως ἱστορεῖ ὁ Φύλαρχος. Ὅμοια χειροτεχνίτης εἶναι κάθε τεχνίτης ποὺ ἐργάζεται μὲ τὴ φωτιά.

«Καὶ κάποια συμπόσια»: «Δαῖτες» ὀνομάζει τὰ συμπόσια, ὅπως στὸ Εὐαγγέλιο[43], ὅταν προσφέρθηκε στὸν ἄσωτο υἱὸ τὸ μοσχάρι τὸ καλοθρεμμένο καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

«Τὰ πολύμορφα καὶ λοξά»: Μὲ αὐτὰ ἐννοεῖ, μὲ πρόχειρη σκέψη, τὶς ὑποσχέσεις κάποιων προρρήσεων γιὰ ἁμαρτίες, κατὰ τὶς ὁποῖες δὲν πραγματοποιήθηκαν τὰ ὅσα ὑποσχέθηκε, ὅπως γιὰ παράδειγμα, γιὰ ν' ἀναφέρω λίγα ἀπὸ τὰ πολλά, ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε πρὸς τὸν Ἰακώβ, «Γίνε κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου»[44], καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ διαμονὴ στὴ βασιλεία τοῦ ἀπογόνου τοῦ Δαβίδ, τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίηση, μὲ πρόχειρη θεώρηση, ἀπέτυχε, καθόλου ὅμως σύμφωνα μὲ τὴν ἀκριβῆ ἐξέταση τοῦ πράγματος. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε στὸν Ἰακὼβ πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀπόδοσης ὅλων αὐτῶν ἀλληγορικὰ στὸν

42. Ψαλμ. 44, 10, 4. 43. Λουκᾶ κεφ. 15. 44. Γεν. 27, 29.

λίαι περὶ τῆς κατασχέσεως τῆς γῆς καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν εὐλογίας. Τὰ δὲ πρὸς Δαυὶδ μόνως εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφέρεται. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ Σολομῶντος δοκοῦντα ἐν τῷ μδ' εἰρῆσθαι ψαλμῷ. Τὰς οὖν ἐν τούτοις ἐξηγητικὰς ἀποδόσεις, τὸ ποικίλον ἐχούσας, πολυειδῆ ἐκάλεσε σοφίσματα, οὐχ ὡς παραλογιστικῶς τεχναζόμενα τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡς σαφῶς ἀναπτύσσοντα τὸ ζητούμενον.

(Περὶ τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων, ὅτι ἅγιον κατὰ τοὺς ἁγίους τούτους· Θεόδωρος γὰρ ὁ Μοψουεστίας διέβαλεν αὐτὸ ἠλιθίως πάνυ).

«Τῶν συνθημάτων: Συνθημάτων φησὶ τῶν συμβολικῶς γινομένων, ἃ ὑπὲρ ἑαυτῶν, τουτέστιν ὑπὲρ τοῦ οὕτως νοεῖσθαι αὐτά, ὡς τὸ φαινόμενον ἔχει καὶ τὸ γράμμα ψιλῶς ὑπαγορεύει· οὐ τυπωθῆναί φησιν, ἀλλὰ προκάλυμμα εἶναι καὶ τύπον τῶν βαθυτέρων νοήσεων καὶ ὑπολήψεων. Τοῦτο δέ φησιν, ὅτι τὰ σύμβολα οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ συνθήματα τὰ μυστικὰ ἐπενόησαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀναξίους, ἵνα μή, προκείμενα αὐτοῖς, εὐκαταφρόνητα δοκοίη.

«Τὴν μὲν ἀπόρρητον»: Τὴν μὲν ἀπόρρητον καὶ μυστικὴν παράδοσιν τῆς Γραφῆς αὐτὴν ἐπεξηγεῖται, καλῶν συμβολικήν, ἅτε διὰ συμβόλων χρησμοδοτηθεῖσαν· ἀλλὰ καὶ τελεστικήν, ὡς τὰς τελετὰς τῶν μυστηρίων ἐν συμβόλοις παραδιδοῦσαν διὰ τῆς ἱερατικῆς παραδόσεως. Ταύτην δὲ τὴν ἀπόρρητον ἤτοι συμβολικήν φησιν ἔχειν συμπεπλεγμένην τῷ ῥητῷ, τουτέστι τῷ ῥη-θῆναι ἐπιτετραμμένῳ συμβόλῳ, καὶ τὸ ἄρρητον, ἤτοι μυστικόν. Συνεσκίασται γὰρ ἐν τῷ συμβόλῳ τὸ ἀληθὲς καὶ ἀδημοσίευτον, ὡς ἐν τῷ νομικῷ πάσχα τὸ ἀληθές, ὅπερ εἴρηται· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός». Τὸ δὲ δεύτερον μόριον τῆς θεολογικῆς παραδόσεως ἐμφανές ἐστι καὶ γνώριμον, οὐ μὴν διὰ συμβόλων· ὅπερ καὶ φιλόσοφον καλεῖ καὶ ἀποδεικτικόν, οἷόν ἐστι τὸ τὰ ἠθικὰ καὶ φυσικὰ καὶ πρακτικὰ τῆς δημιουργίας παραδιδόν. Τοῦτο δὲ τὸ ἐμφανέστερον ἔχει τινὰ πειθώ, καὶ συνδεδεμένην

Χριστό, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ὑποσχέσεις πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς γῆς καὶ τὴν εὐλογία τῶν ἐθνῶν. Ἐνῶ τὰ ὑποσχεθέντα πρὸς τὸν Δαβὶδ ἀναφέρονται μόνο στὸν Χριστό. Ὅμοια καὶ τὰ ὅσα θεωροῦνται ὅτι λέχθηκαν γιὰ τὸν Σολομῶντα στὸν 44ο Ψαλμό. Τὶς ἐξηγήσεις λοιπὸν σχετικὰ μ' αὐτά, ποὺ εἶναι ποικίλες, τὶς ὀνόμασε πολύμορφα σοφίσματα, ὄχι ὡς παραλογιστικὰ τεχνάσματα τῆς ἀλήθειας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναπτύσσουν μὲ σαφήνεια τὸ ζητούμενο.

[Γιὰ τὸ Ἆσμα τῶν ἀσμάτων, ποὺ εἶναι, σύμφωνα μὲ τοὺς ἁγίους αὐτούς, ἅγιο, καὶ τὸ ὁποῖο διέβαλε μὲ πολλὴ ἠλιθιότητα ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας].

«Τῶν συνθημάτων»: Συνθήματα ὀνομάζει τὰ ὅσα ἔχουν γίνει συμβολικά, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ νοοῦνται πάνω ἀπὸ αὐτὸ ποὺ δηλώνουν, δηλαδὴ πάνω ἀπὸ τὸ νόημα ποὺ ἔχουν αὐτὰ φαινομενικὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ὑπαγορεύει τὸ ἁπλὸ γράμμα. Δὲν πρέπει, λέγει, νὰ θεωρηθοῦν ὡς τυπώματα, ἀλλ' ὅτι εἶναι προκάλυμμα καὶ τύπος τῶν βαθυτέρων νοημάτων καὶ ἐννοιῶν. Λέγει δηλαδὴ αὐτό, ὅτι τὰ σύμβολα δὲν ἐπινόησαν τὰ μυστικὰ συνθήματα γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀνάξιους, γιὰ νὰ μὴ τὰ θεωροῦν, ὅταν τὰ συναντοῦν, ἄξια περιφρόνησης.

«Ἡ μία ἀπόρρητη»: Ἐξηγεῖ τὴν ἀπόρρητη καὶ μυστικὴ αὐτὴ παράδοση τῆς Γραφῆς, ὀνομάζοντάς την συμβολική, ἐπειδὴ προφητεύθηκε μὲ σύμβολα, ἀλλὰ καὶ τελεστική, ἐπειδὴ περέδωσε τὶς τελετὲς τῶν μυστηρίων μὲ σύμβολα μέσω τῆς ἱερατικῆς παραδόσεως. Αὐτὴ ἡ ἀπόρρητη, δηλαδὴ ἡ συμβολικὴ θεολογία, ἔχει, λέγει, συμπλεγμένο μαζὶ μὲ τὸ ρητό, δηλαδὴ μὲ τὸ σύμβολο ποὺ ἐπιτρέπεται νὰ λεχθεῖ, καὶ τὸ ἄρρητο, δηλαδὴ τὸ μυστικό. Γιατὶ ἐπισκιάζεται ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ἀδημοσίευτο μὲ τὸ σύμβολο, ὅπως τὸ ἀληθινὸ Πάσχα ἀπὸ τὸ νομικὸ πάσχα, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο· «Τὸ Πάσχα μας (ὁ πασχαλινὸς ἀμνός μας) θυσιάστηκε γιὰ μᾶς»[45]. Τὸ δεύτερο μέρος τῆς θεολογικῆς παραδόσεως εἶναι φανερὸ καὶ γνωστό, ὄχι βέβαια μὲ σύμβολα, πράγμα ποὺ ὀνομάζει φιλοσοφικὸ καὶ ἀποδεικτικό, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ παρέδωσε τὰ ἠθικὰ καὶ φυσικὰ καὶ πρακτικὰ διδάγματα τῆς δημιουργίας. Αὐτὸ ποὺ εἶναι

45. Α' Κορ. 5,7.

τὴν ἀλήθειαν τοῖς λεγομένοις· κατὰ τοῦτο γάρ ἐστι καὶ ἀποδεικτικόν. Τὸ δὲ συμβολικὸν οὐκ ἔχει τὸ πείθειν, ἀλλ' ἐνέργειάν τινα θείαν ἀφανῆ καὶ δραστήριον, ἥτις μυστιριώδεις καὶ θεωρητικὰς ψυχὰς διὰ τῶν μυστικῶν, ἤτοι συμβολικῶν, αἰνιγμάτων ἐνιδρύει, καὶ οἱονεὶ θεμελιοῖ εἰς Χριστόν, διὰ τῶν μὴ λόγῳ διδασκομένων μυστηρίων, ἀλλὰ σιγῇ καὶ ἀποκαλύψει ἐλλάμψεων Θεοῦ φωτίζει τὸν νοῦν εἰς τὰς τῶν ἀρρήτων μυστηρίων κατανοήσεις. Σημείωσαι δέ, ὡς διπλῆ ἐστι τῶν θεολόγων ἡ παράδοσις, καὶ πῶς, καὶ ποία ἐστί.

«Καὶ τὴν μὲν συμβολικήν»: Συμβολικὴν καὶ τελεστικὴν τὴν διὰ συμβόλων τελουμένην, οἷα τὰ τῆς νομικῆς λατρείας, καὶ τὰ τῆς μυστικῆς τῆς παρ' ἡμῖν ἱερουργίας μυστήρια, εἰ καὶ μᾶλλον ὑψηλά τε καὶ πνευματικὰ τὰ ἡμέτερα. «Φιλόσοφον δὲ καὶ ἀποδεικτικήν» τὴν διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν κτισμάτων, καί τινων θείων οἰκονομιῶν καὶ τῆς θεωρητικῆς ἐξηγήσεως τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων ἐν ταῖς Γραφαῖς συνισταμένην.

«Πείθει καὶ καταδεῖται»: Πείθει καὶ καταδεῖται, οἱονεὶ δεσμόν τινα καὶ σφραγῖδα ἐπιτίθησι τοῖς λεγομένοις τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ πιστὸν τοῖς ἀκούουσι δίδωσι. Τὸ δὲ συμβολικὸν διὰ τῶν τελουμένων προσοικειοῖ τῷ Θεῷ, πραγματικῇ ἕξει τε καὶ τυπώσει, ὅπερ καὶ «ἀδιδάκτους μυσταγωγίας» ἐκάλεσεν.

«Ἡ τῆς νομικῆς παραδόσεως»: Ὅτι οὐ μόνον ἡ νομικὴ παράδοσις, ἀλλὰ καὶ ἡ τελετὴ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων τῶν ἱερῶν ἐδεήθη συμβόλων. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, ὅπου καὶ οἱ ἄγγελοι δι' αἰνιγμάτων τὰ θεῖα μυστήρια προάγουσι. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν παραβολαῖς φαίνεται θεολογῶν.

Τῆς τῶν θεολόγων παραδόσεως

ἡ μὲν ἀπόρρητος καὶ μυστική, ἥτις ἐστὶ καὶ συμβολικὴ καὶ τελεστική, καὶ δραστική·

ἡ δὲ ἐμφανὴς καὶ γνώριμος, ἥτις ἐστὶ φιλόσοφος καὶ ἀποδεικτικὴ καὶ πιθανή.

«Συμβόλων»: Φυσιολογία τὴν αἰτίαν ἔχουσα, διὰ τί τὰ μὲν συμβολικά, τὰ δὲ ἄχραντα τῆς Γραφῆς παραδέδοται.

πιὸ φανερὸ ἔχει κάποια πειστικότητα καὶ συνδεδεμένη τὴν ἀλήθεια μὲ τὰ λεγόμενα, καὶ γι' αὐτὸ βέβαια ἔχει καὶ ἀποδεικτικὴ δύναμη. Τὸ συμβολικὸ ὅμως δὲν ἔχει τὴν πειστικότητα, ἀλλὰ κάποια ἐνέργεια θεία καὶ ἀφανῆ καὶ δραστήρια, ἡ ὁποία δημιουργεῖ μὲ τὰ μυστικά, δηλαδὴ συμβολικά, αἰνίγματα μυστηριώδεις καὶ θεωρητικὲς ψυχὲς καὶ τὶς θεμελιώνει κατά κάποιο τρόπο στὸν Χριστό, μὲ τὰ μυστήρια ποὺ δὲν διδάσκονται μὲ τὸ λόγο, ἀλλὰ μὲ σιγὴ καὶ ἀποκάλυψη ἐλλάμψεων Θεοῦ φωτίζει τὸ νοῦ πρὸς κατανόηση τῶν ἀπόρρητων μυστηρίων. Σημείωσε, ὅτι εἶναι διπλῆ ἡ θεολογικὴ παράδοση , καὶ πῶς, καὶ ποιὰ εἶναι.

«Καὶ ἡ μία εἶναι συμβολική»: Εἶναι συμβολικὴ καὶ τελεστικὴ ἐκείνη ποὺ τελεῖται μὲ σύμβολα, ὅπως εἶναι τὰ μυστήρια τῆς νομικῆς λατρείας καὶ τῆς δικῆς μας μυστικῆς ἱερουργίας, ἂν καὶ βέβαια τὰ δικά μας εἶναι περισσότερο ὑψηλὰ καὶ πνευματικά. Φιλοσοφικὴ πάλι καὶ ἀποδεικτικὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ καταγίνεται μὲ τὴν κατανόηση τῶν κτισμάτων καὶ τὶς θεῖες οἰκονομίες καθὼς καὶ μὲ τὴ θεωρητικὴ ἐξήγηση τῶν ὅσων λέγονται στὶς Γραφὲς γιὰ τὸν Θεό.

«Πείθει καὶ σφικτοδένει»: Πείθει καὶ σφικτοδένει, θέτοντας, σὰν κάποιο δεσμὸ καὶ σφραγίδα, τὴν ἀλήθεια στὰ λεγόμενα καὶ δίνοντας τὴ βεβαιότητα στοὺς ἀκροατές. Τὸ συμβολικὸ πάλι μὲ τὰ τελούμενα τὸ καθιστᾶ οἰκεῖο στὸν Θεὸ μὲ τὴν πραγματικὴ ἕξη καὶ ἀποτύπωση, πράγμα ποὺ τὸ ὀνόμασε «ἀδίδακτες μυσταγωγίες».

«Ἡ τῆς νομικῆς παραδόσεως»: Ὅτι δηλαδὴ ὄχι μόνο ἡ νομικὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ ἡ τελετὴ τῶν δικῶν μας μυστηρίων χρειάσθηκε τὰ ἱερὰ σύμβολα. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, τὴ στιγμὴ ποὺ καὶ οἱ ἄγγελοι παρουσιάζουν τὰ θεῖα μυστήρια μὲ αἰνίγματα, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος φαίνεται νὰ θεολογεῖ μὲ παραβολές.

Ἀπὸ τὴ θεολογικὴ παράδοση

Ἡ μία εἶναι ἀπόρρητη καὶ μυστική, καὶ ἡ ὁποία εἶναι συμβολικὴ καὶ τελεστικὴ καὶ δραστική,	Ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι φανερὴ καὶ γνωστή, καὶ ἡ ὁποία εἶναι φιλοσοφικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ καὶ πειστική.

«Συμβόλων»: Λόγος γιὰ τὴ φύση, ποὺ δικαιολογεῖ, γιατί ὁρισμένα τῆς Γραφῆς παραδίδονται συμβολικὰ καὶ ἄλλα ὁλοκάθαρα.

«Δι᾽ αἰνιγμάτων»: Δι᾽ αἰνιγμάτων, ὡς ὁ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ ἄγγελος τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ καὶ τῆς στολῆς αὐτοῦ τυπῶν καὶ λέγων· καὶ παρὰ τῷ Δανιὴλ ὁ Γαβριὴλ τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος καὶ τὰ σὺν αὐτῷ μυστικὰ ὑπαγορεύων, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. «Θεουργὰ» δέ φησιν ἢ τὰ θεὸν ἀποτελοῦντα τὸν μετέχοντα αὐτῶν, ἢ τὰ παρὰ Θεοῦ εἰργασμένα.

«Διὰ τυπικῆς τραπεζώσεως»: Τραπέζωσίν φησι τὰ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ διὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τελούμενα μυστήρια. Σημείωσαι δέ, ὅτι καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα Γραφὴ πολλὰ διὰ συμβόλων παραδίδωσι, καὶ διὰ τί.

[α΄] «Τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν»: «Ἀμέριστον» οἶμαι εἰρηκέναι αὐτὸν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν καὶ «μεριστήν», τὸ μὲν διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀμερὲς καὶ ἀσώματον, τὸ δὲ διὰ τὸ τοῦ σώματος ποικίλον τε καὶ πολυμερές. Ὅρα δέ, πῶς θαυμασίως τὰ τῆς ψυχῆς παραδίδωσι. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς ἀμέριστόν φησιν, ὃ καὶ ἀπαθὲς καλεῖ· τοῦτο δέ ἐστι τὸ τῆς ψυχῆς ἀκραιφνέστατον, καὶ αὐτό, ὡς ἄν τις εἴποι, τὸ ἄνθος, ὅπερ ἐστὶν ὁ νοῦς, ὁ καὶ τὸ λογικὸν προχέων, καθ᾽ ὃν νοῦν καὶ νοερὰ ἡ ψυχή, ἐν ᾧπερ νῷ τὰ ἁπλᾶ καὶ οἷον γυμνὰ συμβόλων χωρὶς μυστήρια ἐπιστητῶς ἐποπτεύεται. Τὸ δὲ αὐτῆς μεριστόν ἐστιν, ὃ καὶ παθητικόν φησι, τοῦτο δέ ἐστιν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, ἡ πρὸς τὰς αἰσθήσεις ἑνουμένη διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ μέσου τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ πνεύματι ἐναπεστηριγμέναι εἰσὶν αἱ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν διανοήσεων τῶν διὰ τῆς σκέψεως γνωριζομένων δυνάμεις. Τοῦτο οὖν παθητικόν ἐστι τῆς ψυχῆς, ἅτε διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰς προσπάθειαν ταύτης τῶν αἰσθητῶν καταφερομένης. Τοῦτο δὲ τὸ μέρος, φέρε εἰπεῖν, τῆς ψυχῆς, ὡς ὁ νοῦς, οὐκ ἔστι καθαρόν, οὔτε ἐποπτεῦσαι δύναται τὰ θεῖα καὶ ἐπιστητὰ καὶ νοητὰ ἀμέσως, ἀλλὰ δεῖται μέσου τινὸς παχυτέρου, καθάπερ χειραγωγοῦντος αὐτὸ ἐπὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ ἀμέριστα, ὅπερ ποιεῖ τὰ σύμβολα διὰ τῶν μεριστῶν, τουτέστι τῶν αἰσθητῶν καὶ φαινομένων ἐπὶ τὰ ἄρρητα ξεναγοῦν.

---

46. Ζαχ. κεφ. 3.

«Μὲ αἰνίγματα»: Μὲ αἰνίγματα, ὅπως ὁ ἄγγελος, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ζαχαρίας, προτυπώνει καὶ λέγει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ καὶ τὴ στολὴ αὐτοῦ[46], καὶ ὁ μνημονευόμενος ἀπὸ τὸν Δανιὴλ Γαβριὴλ ποὺ διηγεῖται τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ ὑπαγορεύει τὰ μυστήρια γι' αὐτόν[47], καὶ ἄλλα παρόμοια. Θεουργὰ τὰ λέγει ἢ ἐπειδὴ κάμνουν θεὸ ἐκεῖνον ποὺ μετέχει αὐτά, ἢ ἐπειδὴ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ τὸν Θεό.

«Μὲ συμβολικὴ τράπεζα»: «Τραπέζωση» ὀνομάζει τὰ μυστήρια ποὺ τελοῦνται στὴ θεία τράπεζα μὲ τὸν ἅγιο ἄρτο καὶ τὸ ποτήριο τῆς εὐλογίας. Σημείωσε, ὅτι καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Γραφὴ παραδίδουν πολλὰ μὲ σύμβολα, καὶ γιατί.

[α'] «Τὴν ἀνθρώπινη ζωή»: Νομίζω ὅτι αὐτὸς ἔχει ὀνομάσει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἀμέριστη καὶ μεριστή, τὸ πρῶτο ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀμέριστη καὶ ἀσώματη, καὶ τὸ δεύτερο, ἐπειδὴ τὸ σῶμα εἶναι ποικίλο καὶ πολυμερές. Πρόσεχε, πῶς παραδίδε μὲ θαυμάσιο τρόπο τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχή. Τὸ ἕνα μέρος αὐτῆς λέγει ὅτι εἶναι ἀμέριστο, τὸ ὁποῖο ὀνομάζει καὶ ἀπαθές, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ πιὸ καθαρὸ μέρος τῆς ψυχῆς, αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος, τὸ ἄνθος, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος ἐκχύνει καὶ τὸ λογικό, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο νοῦ ἡ ψυχὴ εἶναι καὶ νοερή, μὲ τὸν ὁποῖο νοῦ ἐποπτεύεται μὲ τρόπο γνωστικὸ τὰ ἁπλὰ καὶ κατὰ κάποιο τρόπο γυμνὰ χωρὶς σύμβολα μυστήρια. Τὸ ἄλλο μέρος αὐτῆς εἶναι μεριστό, τὸ ὁποῖο τὸ λέγει καὶ παθητικό, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἑνώνεται μὲ τὶς αἰσθήσεις μὲ τὸ πνεῦμα, ποὺ εἶναι τὸ ἐνδιάμεσο τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, στὸ ὁποῖο πνεῦμα εἶναι στηριγμένες οἱ δυνάμεις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν διανοήσεων ποὺ γίνονται γνωστὲς μὲ τὴ σκέψη. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ παθητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ μὲ τὶς αἰσθήσεις ἐνεργεῖ ἐναντίον τῆς προσπάθειας (προσήλωσης) αὐτῆς στὰ αἰσθητά. Αὐτὸ τὸ μέρος, θὰ λέγαμε, τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι ὁ νοῦς, δὲν εἶναι καθαρό, οὔτε μπορεῖ νὰ ἐποπτεύσει ἄμεσα τὰ θεῖα καὶ ἐπιστητὰ καὶ νοητά, ἀλλὰ χρειάζεται κάποιο μέσο ὑλικώτερο, ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο νὰ τὸ χειραγωγεῖ πρὸς τὰ ἁπλὰ καὶ ἀμέριστα, πράγμα ποὺ κάνουν τὰ σύμβολα μὲ τὰ μεριστά, δηλαδὴ μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ φαινόμενα, ὁδηγοῦντας το πρὸς τὰ ἄρρητα.

46. Ζαχ. κεφ. 3. 47. Δαν. 9, 21ἑ.

[β'] «Καὶ τὸ μὲν ἀπαθὲς τῆς ψυχῆς»: Ἀπαθὲς τῆς ψυχῆς τὸ νοερόν, οὐχ ὡς πάντῃ ἀμέτοχον πάθους, ἀλλ' ὡς ἔξωθεν τοῦ πάσχειν οὐκ ἔχον τὰς ἀφορμάς, ὥσπερ τὸ σῶμα πλείστοις ὑποπίπτον κακοῖς συμπτώμασιν, ἅπερ ἡ ψυχὴ ἄνευ τῆς οἰκείας ἑκουσιότητος οὐχ ὑπομένει. Παθητικὸν δὲ αὐτῆς τὸ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιληπτικὸν τῶν ἔξωθεν, ᾧτινι συγγενὲς ἔφη τὸ διὰ συμβόλων σωματικῶς παραδίδοσθαι τὰ θεῖα, δι' ὧν πρὸς τὴν τῶν ἀΰλων ἀναγόμεθα θέαν.

[γ'] «Θεολογίας σαφοῦς»: Ὅτι καὶ οἱ θεολογίας σαφοῦς καὶ γυμνῆς προκαλυμμάτων ἀκηκοότες, τύπους τινὰς ἐν ἑαυτοῖς ἀναπλάττουσι πρὸς νόησιν τοὺς ἀκροωμένους χειραγωγοῦντες· «Ἄλλως»· Θεολογίας σαφοῦς, οἷον· «Ὤφθη Κύριος τῷ Ἀβραάμ, ἢ τῷ Μωϋσεῖ» καί, «Εἶπεν ὁ Κύριος» καί, «Ἐγένετο ὁ λόγος Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην», καὶ τὰ τοιαῦτα. «Σαφοῦς» δέ, ὡς οὐ διὰ συμβόλων τυπωτικῶν. Τύπον οὖν φησιν ἀναπλαττόμενον, ἣν ἐπινοοῦμεν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ῥητοῖς εὐσεβῆ θεωρίαν καὶ τῇ θείᾳ φύσει κατάλληλον.

§ 2. [δ'] «Τύπον τινὰ πρὸς τὴν νόησιν»: Ὥσπερ ὅταν ἐκ δένδρων τὰς ὑποστάσεις τῆς προσκυνητῆς Τριάδος παρίστησιν ὁ θεῖος Ἀθανάσιος, καὶ ἐξ ἄλλων οἱ λοιποὶ ἅγιοι. Τί καὶ ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία τῶν ἀοράτων τοῦ Θεοῦ προβέβληται, τρόπον τινὰ συμβόλων τάξιν ἐπέχουσα.

[ε'] «Καθάπερ φησὶ Παῦλος»: Ὁ μὲν Ἀπόστολος οὕτω φησί· «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, ἐν τοῖς ποιήμασι καθορᾶται». Ὁ δὲ Χριστὸς (τοῦτον γάρ, οἶμαι, καλεῖ τὸν ἀληθῆ Λόγον) ὅταν λέγῃ· «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε;», καὶ ὅσα τοιαῦτα.

[ς'] «Διὸ καὶ οἱ θεολόγοι»: «Πολιτικῶς μὲν καὶ ἐννόμως» τὴν τῶν κατορθούντων ἀποδοχὴν καὶ εὐπάθειαν καὶ τῶν πλημμελούντων τὴν κάκωσιν καὶ κατάκρισιν. «Καθαρτικοὺς δὲ καὶ ἀχράντους» τὰς νουθεσίας καὶ προφυλακτικὰς παραινέσεις. «Ἀν-

48. Ἐξ. κεφ. 7.

[β'] «Καὶ μὲ τὸ ἀπαθὲς μέρος τῆς ψυχῆς»: 'Απαθὲς μέρος τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ νοερό, ὄχι ὅτι εἶναι τελείως ἀμέτοχο πάθους, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔχει τὶς ἀφορμὲς νὰ πάσχει ἔξω ἀπὸ αὐτήν, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα ποὺ ὑποπίπτει σὲ πάρα πολλὰ κακὰ συμπτώματα, τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ δὲν ὑπομένει χωρὶς τὴ δική της θέληση. Παθητικὸ πάλι αὐτῆς εἶναι αὐτὸ κατὰ τὸ ὁποῖο ἀντιλαμβάνεται μὲ τὶς αἰσθήσεις τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, ποὺ συγγενὴς ἰδιότητά του εἶναι τὸ νὰ παραδίδει τὰ θεῖα σωματικὰ μέσω τῶν συμβόλων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁδηγούμεθα πρὸς τὴ θέα τῶν ἀύλων.

[γ'] «Θεολογία σαφῆ»: Ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀκούσει λόγους σαφεῖς γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γυμνοὺς ἀπὸ προκαλύμματα, ἀναπλάθουν μέσα τους κάποια σύμβολα, χειραγωγώντας τοὺς ἀκροατές τους πρὸς κατανόηση. Ἄλλη ἐξήγηση· Παράδειγμα καθαρῆς θεολογίας· «Παρουσιάσθηκε ὁ Κύριος στὸν 'Αβραὰμ ἢ τὸν Μωυσῆ», καὶ «Εἶπε ὁ Κύριος»[48], καὶ «Μίλησε ὁ Κύριος πρὸς τὸν προφήτη»[49] καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ εἶναι «σαφής», ἐπειδὴ δὲν ἔχει σύμβολα νὰ τὸν εἰκονίζουν. Τύπο βέβαια ποὺ τὸν ἀναπλάθομε ἐννοεῖ τὴν εὐσεβῆ θεωρία ποὺ ἐπινοοῦμε γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, καὶ ποὺ εἶναι κατάλληλος στὴ θεία φύση.

§ 2. [δ'] «Κάποιο τύπο πρὸς τὴν κατανόηση»: Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἀπὸ δένδρα παριστᾶ ὁ θεῖος 'Αθανάσιος τὶς ὑποστάσεις τῆς προσκυνητῆς Τριάδας, καὶ ἀπὸ ἄλλους οἱ λοιποὶ ἅγιοι. Πῶς καὶ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου προβάλλει τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, ἐπέχοντας κατὰ κάποιο τρόπο θέση συμβόλων.

[ε'] « Ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ Παῦλος»: Ὁ 'Απόστολος λέγει τὰ ἑξῆς· «Γιατὶ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ καὶ ἡ αἰώνια αὐτοῦ δύναμη, γίνεται ὁρατὴ στὰ δημιουργήματά του»[50]. 'Ενῶ ὁ Χριστὸς (γιατὶ αὐτὸν νομίζω καλεῖ ἀληθῆ Λόγο) ὅταν λέγει· «'Εὰν σᾶς μίλησα γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε, πῶς θὰ πιστέψετε ἐὰν σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ ἐπουράνια;»[51], καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια.

[ϛ'] «Γι' αὐτὸ καὶ οἱ θεολόγοι»: Ἄλλα τὰ ἐξετάζουν μὲ τρόπο κοινωνικὸ καὶ νομικὸ πρὸς ἀποδοχὴ καὶ ἀπόλαυση τῶν ἐναρέτων καὶ τιμωρία καὶ κατάκριση ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν. Οἱ νουθεσίες τους «εἶναι καθαρτικὲς καὶ καθαρὲς» καὶ οἱ παραινέσεις προφυλα-

48. 'Εξ. κεφ. 7. 49. 'Ιερ. 47,1. 50. Ρωμ. 1,20. 51. 'Ιω. 3,12.

θρωπικῶς δὲ καὶ μέσως», οἷον τὰς πεύσεις, ὡς τό· «Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;» καὶ τό, «Καταβὰς ὄψομαι» καὶ τό, «Κύριος ἐξετάζει τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ». Ἅτινα καὶ μέσως ἔχουσι τῶν τε Θεῷ πρεπόντων καὶ τῶν πάντῃ ἀπεμφαίνειν δοκούντων, τουτέστι ὁμοιώσεως θηρίων καὶ ὑλῶν ἀψύχων. «Ὑπερκοσμίως δὲ καὶ τελεσιουργικῶς» φησι τὰς λόγῳ καὶ μόνῳ βουλήματι παραδοξοποιίας. «Νόμους δὲ φαινομένους», ὡς ὅταν ἀπολογίας ἀξιοῖ τὴν ἐν ἐρήμῳ βιασθεῖσαν παρθένον, καὶ τὰ ὅμοια. «Ἀφανεῖς δὲ θεσμούς», οἷον, «Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα», καὶ ἕτερα τοιαῦτα. (ζ) «Πολυτρόπως» δὲ ἔφη ὁ πατήρ, διότι τὰ μὲν συμβολικῶς, τὰ δὲ ἀχράντως καὶ ὑπερκοσμίως ἡ Γραφὴ παρεδέδωκε.

«Τὰ μὲν πολιτικῶς»: Τῆς φιλοσοφίας τὸ μὲν ἔστι πρακτικόν, τὸ δὲ θεωρητικόν. Καὶ τοῦ μὲν πρακτικοῦ τὸ μέν ἐστι κοινόν, ὃ καὶ πολιτικὸν καλεῖται, οἷον τὸ νομοθετικόν, τὸ δὲ ἴδιον, οἷον τὸ ἠθικόν. Μέσον δὲ πρακτικοῦ τὸ οἰκονομητικόν. Τοῦ δὲ θεωρητικοῦ τὸ μὲν ὠνάμασται φυσικόν, τὸ ἐν αἰσθητοῖς καὶ μεταβλητοῖς, ὃ καὶ κοσμολογικόν ἐστι, τὸ δὲ ἐποπτικὸν καὶ θεολογικόν, τὸ ἐν νοητοῖς καὶ ἀϊδίοις. Ταῦτα νῦν ἐξέθετο ἐν τούτοις. Μέσον δὲ τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐν ἀϊδίοις καὶ αἰσθητοῖς, ὅπερ ἐστὶν ἀστρονομικὸν καὶ μαθηματικόν, ὅπερ ἡ μὲν Γραφὴ οὐ λέγει, οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἔχουσιν.

[η'] «Οὐ γὰρ ἱστορίαν ψιλήν»: Ὅτι τὰ συμβολικῶς, ἤτοι ἱστορικῶς, τῇ Γραφῇ εἰρημένα οὐχ ἱστορίαν ἔχει ψιλήν, ἀλλὰ ζωτικὴν τελείωσιν. Ζωτικὴν δὲ τελείωσιν λέγει τὸ σκοπὸν εἶναι τοῖς ἁγίοις διὰ τῶν Γραφῶν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν τελειοῦσθαι τοὺς διδασκομένους. Ταῦτα δέ φησι, δεικνὺς ἀναγκαίως τὴν ἀναγωγὴν καὶ ἀλληγορίαν παραλαμβάνεσθαι.

«Ἱεροπρεπῶς διαβαίνειν»: Διαβαίνειν γράφεται καὶ δια-

---

52. Γεν. 4, 9.
53. Γεν. 18, 21.

κτικές. Μὲ τρόπο ἀνθρώπινο καὶ ἐνδιάμεσο θεολογοῦν, ὅπως ὅταν κάνουν τὶς ἐρωτήσεις, γιὰ παράδειγμα· «Ποῦ εἶναι ὁ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;»[52], καὶ «Θὰ κατεβῶ καὶ θὰ δῶ»[53], καὶ «Ὁ Κύριος ἐξετάζει τὸν δίκαιο καὶ τὸν ἀσεβῆ»[54]. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἐνδιάμεσα καὶ αὐτὰ ποὺ πρέπουν στὸν Θεὸ καὶ αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται ἀντενδεικνυόμενα, δηλαδὴ ὁμοιόματα θηρίων καὶ ἄψυχων ὑλῶν. Μὲ τρόπο ὑπερκόσμιο καὶ τελεσιουργικὸ ἐννοεῖ τὶς παραδοξοποιίες ποὺ γίνονται μὲ τὸ λόγο μόνο καὶ τὴ θέλησή του. Νόμους φανεροὺς ἐννοεῖ, ὅπως ὅταν δέχεται ν' ἀπολογηθεῖ ἡ παρθένος ποὺ βιάσθηκε στὴν ἔρημο, καὶ τὰ παρόμοια. Ἀφανεῖς θεσμοὺς ἐννοεῖ γιὰ παράδειγμα τό, «Τὸν Ἰακὼβ τὸν ἀγάπησα, ἐνῶ τὸν Ἡσαῦ τὸν μίσησα»[55], καὶ ἄλλα παρόμοια. [ζ'] Εἶπε ὁ πατέρας αὐτὸς «μὲ πολλοὺς τρόπους», ἐπειδὴ ἡ Γραφὴ ἄλλα μᾶς τὰ παρέδωσε συμβολικά, ἄλλα ὁλοκάθαρα, καὶ ἄλλα κατὰ τρόπο ὑπερκόσμιο.

«Ἄλλα ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη»: Τῆς φιλοσοφίας τὸ ἕνα μέρος εἶναι πρακτικό, ἐνῶ τὸ ἄλλο θεωρητικό. Τοῦ πρακτικοῦ πάλι μέρους τὸ ἕνα μέρος εἶναι κοινό, τὸ ὁποῖο καλεῖται καὶ πολιτικό, γιὰ παράδειγμα τὸ νομοθετικό, καὶ τὸ ἄλλο ἀτομικό, γιὰ παράδειγμα τὸ ἠθικό. Ἐνδιάμεσο τοῦ πρακτικοῦ εἶναι τὸ οἰκονομητικό. Τοῦ θεωρητικοῦ πάλι τὸ ἕνα μέρος ὀνομάζεται φυσικό, αὐτὸ ποὺ ἀνήκει στὰ αἰσθητὰ καὶ μεταβλητά, τὸ ὁποῖο εἶναι καὶ κοσμολογικό, ἐνῶ τὸ ἄλλο λέγεται ἐποπτικὸ καὶ θεολογικό, αὐτὸ ποὺ ἀνήκει στὰ νοητὰ καὶ αἰώνια. Αὐτὰ τὰ ἐξέθεσε τώρα ἐδῶ. Ἐνδιάμεσο τοῦ θεωρητικοῦ εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀνήκει στὰ αἰώνια καὶ αἰσθητά, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀστρονομικὸ καὶ μαθηματικό, γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ Γραφὴ δὲν ὁμιλεῖ, ἐνῶ οἱ Ἑβραῖοι τὸ ἔχουν στὸ Δευτερονόμιο.

[η'] «Γιατὶ δὲν περιέχει ἁπλῆ ἱστορικὴ διήγηση»: Ὅτι δηλαδὴ αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθεῖ στὴ Γραφὴ συμβολικά, δηλαδὴ ἱστορικά, δὲν περιλαμβάνουν ἁπλῆ ἱστορία, ἀλλὰ «ζωτικὴ τελείωση». «Ζωτικὴ τελείωση» ὀνομάζει τὸ ὅτι σκοπὸς τῶν ἁγίων εἶναι μέσω τῶν Γραφῶν νὰ τελειοποιοῦν τοὺς διδασκόμενους πρὸς τὴν αἰώνια ζωή. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀναγκαστικὰ αὐτὴ χρησιμοποιεῖ τὴ μεταφορὰ καὶ τὴν ἀλληγορία.

«Νὰ περάσομε μὲ ἱεροπρέπεια»: Τὸ «διαβαίνω» λέγεται τὰ

52. Γεν. 4, 9. 53. Γεν. 18, 21. 54. Ψαλμ. 10, 5. 55. Ρωμ. 9, 13.

βάλλειν, ὅ ἐστιν εἰσβαλεῖν καὶ εἰσελθεῖν, εἴσω τε γενέσθαι τοῦ πράγματος· οὕτω φησὶ καὶ Διογενιανός.

«Τὰ ὑπερούσια φῶτα»: Ὑπερούσια φῶτα καὶ νοητὰ καὶ θεῖα, τὴν πανάχραντον καὶ παναγίαν Τριάδα φησί, νοητοὺς δὲ ἀγγέλους τοὺς ὑπεραναβεβηκότας. Τὴν δὲ διαφορὰν τούτων περατεθείκαμεν ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» τελείως.

«Κατὰ τῶν νοητῶν αὐτοῦ προνοιῶν»: Ἐπὶ μὲν προνοιῶν, ὡς τὸ ἐν Εὐαγγελίοις, «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν», λόγων δέ, ὡς παρὰ τῷ Ἰερεμίᾳ· «Οὐχ οὕτως οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ, λέγει Κύριος;». Τὴν τοῦ πυρὸς οὖν εἰκόνα δηλονότι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἄλλως δεῖ ἐκλαβεῖν, καὶ ἄλλως ἐπῖ τῶν νοητῶν, ἀγγέλων δηλονότι καὶ προνοιῶν Θεοῦ καὶ λόγων.

«Καὶ τὴν μὲν κατ᾽ αἰτίαν»: Τὴν τοῦ πυρὸς εἰκόνα κατ᾽ αἰτίαν, δηλαδὴ ἐπὶ τῶν λογίων Κυρίου· τὴν δὲ καθ᾽ ὕπαρξιν ἐπὶ Θεοῦ, τὴν δὲ κατὰ μέθεξιν ἐπὶ τῶν ἀγγέλων. Τὸ δὲ καθ᾽ ὕπαρξιν τοῦ κατὰ μέθεξιν διαφέρει ἐν τούτοις· τὸ μὲν γὰρ δηλοῖ οὐσίαν καθ᾽ ἑαυτὴν οὖσαν καὶ ἐπείσακτον ἔχουσαν τὸ θεοειδές, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων· τὸ δὲ καθ᾽ ὕπαρξιν πρᾶγμα ἢ Λόγιον θεῖον, τουτέστιν ἐκ Θεοῦ προαχθέν.

«Ὡς ἡ κατ᾽ αὐτὰ θεωρία»: Ὅτι πρὸς τὰ ὑποκείμενα καὶ οἱ τύποι νοοοῦνται, κἂν οἱ αὐτοὶ ὦσιν.

«Ὑφ᾽ ὑμῶν ζήτησιν»: Ἦλθεν εἰς ἐρώτησιν καὶ τὸ τῶν Παροιμιῶν πρόβλημα, καί φησι περὶ δυνάμεως τροφῆς.

«Τὴν δὲ ὑγράν»: Σημείωσαι ὅτι τὸ πίνειν «ὑγρὰν τροφὴν» ἐκάλεσε.

«Κρατὴρ περιφερής»: Θεωρία τοῦ κρατῆρος καὶ τῆς αὐτοῦ περιφερείας.

«Ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου»: Ἄναρχόν φησι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, οὐχ ὅτι τῶν ὄντων ὡς συνάρχων προενόει κατὰ τοὺς ἀφραίνοντας καὶ λέγοντας, Ἅμα Θεός, ἅμα πάντα, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ

---

56. Λουκᾶ 12, 49.

ἀρχαῖα καὶ «διαβάλλω», ποὺ σημαίνει νὰ εἰσβάλλομε καὶ νὰ εἰσέλθομε, νὰ μποῦμε μέσα στὸ πράγμα· αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Διογενιανός.

«Τὰ ὑπερούσια φῶτα»: Ὑπερούσια φῶτα καὶ νοητὰ καὶ θεῖα ὀνομάζει τὴν πανάχραντη καὶ πανάγια Τριάδα, ἐνῶ νοητοὺς ἀγγέλους ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ ὅλους. Τὴ διαφορὰ αὐτῶν ἔχομε παραθέσει μὲ λεπτομέρεια στὸ Περὶ θείων ὀνομάτων.

«Γιὰ τὶς νοητὲς αὐτοῦ πρόνοιες»: Τὸ «γιὰ τὶς νοητὲς πρόνοιες» τὸ λέγει σὲ σχέση μ' αὐτὸ ποὺ λέγει τὸ Εὐαγγέλιο, «Ἦρθα νὰ βάλω φωτιὰ στὴ γῆ»[56], ἐνῶ τὸ «γιὰ τοὺς λόγους», σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Ἰερεμίας· «Δὲν εἶναι οἱ λόγοι μου τέτοιοι, ὅπως ἡ φωτιά; λέγει ὁ Κύριος»[57]. Τὴν εἰκόνα λοιπὸν τῆς φωτιᾶς εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἐκλάβομε διαφορετικὰ ὅταν λέγεται γιὰ τὸν Θεό, καὶ διαφορετικὰ ὅταν λέγεται γιὰ τὰ νοητά, δηλαδὴ γιὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὶς πρόνοιες τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς λόγους.

«Καὶ τὴ μία ὡς πρὸς τὴν αἰτία»: Τὴν εἰκόνα τῆς φωτιᾶς ὡς πρὸς τὴν αἰτία θὰ τὴν ἐκλάβομε γιὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου· ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξη θὰ τὴν ἐκλάβομε γιὰ τὸν Θεό, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴ μέθεξη γιὰ τοὺς ἀγγέλους. Τὸ κατὰ τὴν ὕπαρξη καὶ κατὰ τὴ μέθεξη διαφέρουν σ' αὐτά· γιατὶ τὸ ἕνα δηλώνει οὐσία ποὺ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴ καὶ ἔχει ἐπείσακτη τὴν ὁμοιότητα μὲ τὸν Θεό, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἐνῶ τὸ "κατὰ τὴν ὕπαρξη" δηλώνει πράγμα ἢ θεῖο λόγο, δηλαδὴ ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό.

«Ὅπως ἡ σχετικὴ μ' αὐτὰ θεωρία»: Ὅτι δηλαδὴ καὶ οἱ τύποι νοοῦνται σὲ σχέση μὲ τὰ ὑποκείμενα, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἴδιοι.

«Στὴν ἐρώτηση ποὺ ὑποβάλατε»: Ὑποβλήθηκε ἐρώτηση σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῶν Παροιμιῶν, καὶ δίνει ἐξήγηση γιὰ τὸ νόημα τῆς τροφῆς.

«Τὴν ἄλλη ὑγρή»: Σημείωσε, ὅτι τὴν πόση τὴν ὀνόμασε «ὑγρὴ τροφή».

«Κρατήρας στρογγυλός»: Δίνεται ἑρμηνεία τοῦ κρατήρα καὶ τῆς περιφέρειας αὐτοῦ.

«Τῆς ἄναρχης καὶ ἀτελεύτητης»: Ὀνομάζει ἄναρχη τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅτι προνοοῦσε γιὰ τὰ ὄντα ὡς ἔχοντας τὴν ἴδια ἀρχὴ μ' αὐτά, σύμφωνα μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνόητους ποὺ λέγουν, Συγ-

56. Λουκᾶ 12, 49. 57. Ἰερ. 23, 29.

πρὶν ἢ πραχθῆναι τὰ ὄντα ἐν ταῖς ἰδέαις, ἤτοι παραδείγμασι τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἐν ταῖς ἀϊδίοις αὐτοῦ νοήσεσιν (ἃς προορισμοὺς ὀνομάζειν τὸν θεῖον Παῦλον ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» ἔφημεν), καθ' ἃς ἰδέας καὶ νοήσεις τοῦ Θεοῦ τὰ μέλλοντα παράγεσθαι προετετύπωτο, καὶ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀνάρχως προϋπῆρχε πάσης κτίσεως. Προνοίας γὰρ θείας ἦν, ἤτοι προεννοήσεως, τὸ βούλεσθαι παραγαγεῖν κτίσιν τὴν ἀπολαύσουσαν τῆς προνοητικῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Κατὰ τοῦτο οὖν καὶ ἀτελεύτητος ἡ πρόνοια λέγεται εἰς τοὺς ἀθανάτους ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀπαθανατισθησομένους ἡμᾶς, καὶ τὰ δι' ἡμᾶς ἀγαθὰ ἐσομένη.

«Οἰκοδομοῦσα δὲ καὶ ἡ σοφία»: Τί ἐστι τὸ «οἰκοδομεῖν τὴν σοφίαν ἑαυτῇ οἶκον», καὶ ἐν αὐτῇ ἑτοιμάζειν ἃ ἔφη, καὶ ἔξω εἶναι αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ.

«Καὶ ἐν τῷ παντὶ γίγνεται»: Περὶ τούτου εἴρηται καὶ ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων», πῶς ἑστὼς καὶ κινούμενος. Σημειωτέον δὲ ὅτι πρόνοιαν τὸν Θεόν φησιν.

«Ἐν τῷ αὐτῷ καθ' ὑπεροχήν»: Καὶ ἐν τούτοις τὸ «καθ' ὑπεροχὴν» πρὸς τὸ μὴ κατὰ στέρησιν καὶ ἀνυπαρξίαν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ προκείμενα, εἴληπται.

«Καὶ ἑστηκώς»: Ἐνταῦθα δοκεῖ μοι σαφηνίζειν, τί ἑστία, τουτέστιν ἡ ὡς ἔστι διαμονή, ἀπὸ τοῦ ἐστὶ παρηγμένου τοῦ ὀνόματος τῆς «ἑστίας».

«Καὶ οὐδαμῶς ἔξω αὐτοῦ»: Ἐπειδὴ τὸ μὲν ἑστὼς ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ ἀναλλοίωτον μονιμότητος ἔλαβε, τὸ δὲ κινούμενος ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ὄντα προνοίας, ἐφ' ἑκατέρου τούτων νοεῖν ἡμᾶς χρὴ καὶ προσεπάγειν τὸ «καθόλου», ἵνα ᾖ τοιοῦτον τὸ λεγόμενον· Οὔτε ἑστὼς καθόλου, ὡς μὴ κινεῖσθαι προνοητικῶς, οὔτε κινούμενος καθόλου, ὡς τῆς οἰκείας μεθίστασθαι μονιμότητος. «Ἄλλως· Ὅτι τὸ 'ἀεὶ ἑστάναι καὶ κινεῖσθαι' περὶ Θεοῦ λεγόμενον τὴν ἐν τῇ μονιμότητι προνοητικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν δηλοῖ. Τὸ δὲ 'μηδὲ ἑστάναι μηδὲ κινεῖσθαι' τὴν ἐν τῷ προνοεῖν αὐτοῦ μονὴν παρίστησι. Πάντα δὲ τὰ ἐνταῦθα ἐν τῷ «Περὶ θείων ὀνομάτων» πολλάκις διεληλύθαμεν.

χρόνως μὲ τὸν Θεὸ ὑπάρχουν καὶ τὰ πάντα, ἀλλ' ὅτι καὶ προτοῦ λάβουν ὕπαρξη τὰ ὄντα μέσα στὶς ἰδέες, ἤτοι μέσα στὰ πρότυπα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ μέσα στὶς αἰώνιες αὐτοῦ νοήσεις (τὶς ὁποῖες ὁ θεῖος Παῦλος ὀνομάζει «προορισμούς», ὅπως εἴπαμε στὸ Περὶ θείων ὀνομάτων), σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἰδέες καὶ νοήσεις τοῦ Θεοῦ εἶχαν προτυπωθεῖ ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραχθοῦν, καὶ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἄναρχα ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση. Γιατὶ θεία πρόνοιας ἦταν, δηλαδὴ προεννόησης, ἡ θέλησή του νὰ παράγει κτίση ποὺ ν' ἀπολαύσει τὴν προνοητική του ἀγαθότητα. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς λοιπὸν ἡ πρόνοια λέγεται καὶ ἀτελεύτητη καὶ θὰ φθάσει στοὺς ἀθάνατους ἀγγέλους καὶ σ' ἐμᾶς, ὅταν θὰ μᾶς δοθεῖ ἡ ἀθανασία, καὶ στὰ γιὰ χάρη μας ἀγαθά.

«Ὅτι οἰκοδομεῖ καὶ ἡ σοφία»: Τί σημαίνει ὅτι «οἰκοδομεῖ ἡ σοφία οἶκο γιὰ τὸν ἑαυτό της», καὶ ὅτι ἑτοιμάζει μέσα της ἐκεῖνα ποὺ εἶπε, καὶ ὅτι εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὸν καὶ μέσα σ' αὐτόν.

«Καὶ ποὺ φθάνει στὸ πᾶν»: Γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ καὶ στὸ Περὶ θείων ὀνομάτων, τὸ πῶς δηλαδὴ παραμένει ἀκίνητος καὶ συνάμα κινεῖται. Σημείωσε, ὅτι ὀνομάζει τὸν Θεὸ πρόνοια.

«Καὶ μέσα σ' αὐτὸ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό»: Καὶ σ' αὐτὰ τὸ «σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ» ἔχει λεχθεῖ γιὰ νὰ μὴ λάβομε τὰ λεγόμενα μὲ τὴν ἔννοια τῆς στέρησης καὶ τῆς ἀνυπαρξίας.

«Καὶ παραμένοντας στὴν ἴδια θέση»: Ἐδῶ νομίζω διασαφηνίζει, τί σημαίνει ἑστία, ὅτι δηλαδὴ σημαίνει διαμονή, ὄντας τὸ ὄνομα τῆς «ἑστίας» παραγμένο ἀπὸ τὸ ρῆμα 'ἑστί'.

«Χωρὶς νὰ βγαίνει καθόλου ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του»: Ἐπειδὴ τὸ «παραμένει στὴ θέση του» τὸ εἶπε γιὰ τὸ ἀναλλοίωτο τῆς μονιμότητάς του, ἐνῶ τὸ κινεῖται γιὰ τὴν πρόνοιά του στὰ ὄντα, στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐμεῖς πρέπει νὰ προσθέτομε τὸ τελείως, ὥστε νὰ ἔχει ὡς ἑξῆς αὐτὸ ποὺ λέγει· Οὔτε παραμένει τελείως ἀκίνητος, ὥστε νὰ μὴ κινεῖται πρὸς πρόνοια τῶν ὄντων, οὔτε κινεῖται τελείως, ὥστε νὰ μετακινεῖται ἀπὸ τὴ μονιμότητά του. Ἀλλιῶς· Ὅτι τὸ "πάντοτε μένει ἀκίνητος καὶ κινεῖται" ὅταν λέγεται γιὰ τὸν Θεὸ δηλώνει τὴν προνοητικὴ ἐνέργειά του στὴν κατάσταση αὐτῆς τῆς μονιμότητας. Ἐνῶ τὸ "οὔτε μένει ἀκίνητος οὔτε κινεῖται" παριστάνει τὴν κατὰ τὴν πρόνοιά του μονιμότητα. Ὅλα τὰ λεγόμενα ἐδῶ τὰ ἀναπτύξαμε πολλὲς φορὲς στὸ Περὶ θείων ὀνομάτων.

§ 4. «Τὴν μὲν οὖν στερεὰν τροφήν»: Τίς ἡ στερεὰ τροφή, καὶ τίς ἡ ὑγρά· καὶ ὅτι στερὰ τροφή ἐστιν ἡ μόνιμος τελειότης.

«Καὶ δυνατὴν καὶ ἑνιαίαν»: Ἑνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον γνῶσίν φησι τὸ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις μὴ πρὸς τὰς ὑλικὰς ἐννοίας καταμερίζεσθαι τὸν νοῦν, ἀλλὰ μονοτρόπως τὸ ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀνεξιχνίαστον τῆς θείας φύσεως λογίζεσθαι τὸν τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου γεγυμνασμένα ἔχοντα.

«Καὶ μεριστῶν»: Κατὰ κοινοῦ τὸ σύνθεμα φέρειν οἴομαι τῆς διαχυτικῆς, καὶ τὰ ἑξῆς.

«Χειραγωγούσης»: Οὐχ ἑνὶ γὰρ τρόπῳ, ἀλλὰ πολυειδεῖ καὶ ποικίλῳ τοὺς διδασκομένους ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς θεογνωσίας ἄγεσθαι ἴσμεν.

(Διὰ τί δρόσῳ καὶ ὕδατι καὶ γάλακτι καὶ οἴνῳ καὶ μέλιτι τὰ θεῖα παρεικάζεται λόγια, καὶ τίς ἡ ἑκάστου τούτων δύναμις).

«Δωρεῖται τοῖς προσιοῦσι»: Τί δηλοῖ τὰ σύμβολα.

«Τὸ ἀληθῶς εὐωχεῖν»: Σημείωσαι, ὅτι τὸ τῆς εὐωχίας ὄνομα ὁ πατὴρ εἰς τὸ «εὖ ἔχειν» ἐτυμολογεῖ.

«Ζωοποιὸς ἅμα καὶ κουροτρόφος»: Τὸ τρέφειν νεανίας ἀγαθούς. Ἐξ Ὁμήρου δὲ τοῦτο· 'κόρος' γὰρ ὁ νεανίας, καὶ κατὰ πλεονασμὸν τοῦ 'κοῦρος', ὅθεν καὶ 'κουροτρόφος'.

§ 5. «Θεὸς μεθύειν λέγεται»: Σημείωσαι πῶς μεθύειν λέγεται ὁ Θεός, καὶ ἐκ τίνος καὶ τίς ἡ ἐφ' ἡμῶν μέθη, καὶ πῶς λέγεται ἐπὶ Θεοῦ ἔκστασις.

«Ὑπὲρ τὸ νοεῖν ὤν»: Ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ὑπὲρ τὸ νοεῖν ἐστι, καὶ ὑπὲρ τὸ νοεῖσθαι, καὶ ὑπὲρ τὸ εἶναι.

«Μεμεθυσμένος ἅμα»: Σημείωσαι ἐν συντόμῳ, πῶς μεμεθυσμένος καὶ ἐξεστηκὼς λέγεται ὁ Θεός.

«Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκληψόμεθα»: Τίνα τὰ λεγόμενα δεῖπνα, ἤτοι συμπόσια, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

«Τὴν ἀνάκλισιν»: Τίς ἡ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀνάκλισις· ὅτι ἀνάπαυσις καὶ ἀβλαβὴς ζωή, καὶ τὰ ἑξῆς.

«Καθ' ἣν εὐφροσύνην»: Τὴν εὐφροσύνην, ἤτοι τὸ εὐφρονεῖν

§ 4. «Τὴ στερεὰ λοιπὸν τροφή»: Ποιὰ εἶναι ἡ στερεὰ τροφὴ καὶ ποιὰ ἡ ὑγρή, καὶ ὅτι στερεὰ τροφὴ εἶναι ἡ μόνιμη τελειότητα.

«Καὶ δυνατὴ καὶ ἑνιαία»: Ἑνιαία καὶ ἀδιαίρετη γνώση λέγει τὸ νὰ μὴ διασπᾶται ὁ νοῦς πρὸς τὶς ὑλικὲς ἔννοιες ὅταν ἐξετάζονται οἱ λόγοι περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ σκέπτεται μὲ ἕνα τρόπο τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ ἀνεξερεύνητο τῆς θείας φύσεως ἐκεῖνος ποὺ ἔχει καλογυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου.

«Καὶ μεριστῶν»: Τὴ διάχυση τῆς πρόνοιας ποὺ προσθέτει καὶ τὰ στὴ συνέχεια νομίζω τὰ λέγει ἀπὸ κοινοῦ γιὰ ὅλα.

«Ποὺ χειραγωγεῖ»: Γνωρίζομε δηλαδὴ ὅτι οἱ διδασκόμενοι ὁδηγοῦνται στὸ νὰ γνωρίσουν τέλεια τὸν Θεὸ ὄχι μὲ ἕνα τρόπο, ἀλλὰ μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους.

[Γιατί παρομοιάζει τὰ θεῖα λόγια μὲ δροσιὰ καὶ νερὸ καὶ γάλα καὶ οἶνο καὶ μέλι, καὶ ποιὸ τὸ νόημα τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτά].

«Ποὺ τὰ δωρίζει ἡ θεία σοφία σ' ἐκείνους ποὺ προσέρχονται σ' αὐτή»: Τί δηλώνουν τὰ σύμβολα.

«Ἡ ἀληθινὴ εὐωχία»: Σημείωσε, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς εὐωχίας ὁ πατέρας τὸ ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ "εὖ ἔχειν".

«Ζωοποιὸς καὶ συγχρόνως κουροτρόφος»: Τὸ νὰ τρέφει δηλαδὴ νέους ἀγαθούς. Αὐτὸ τὸ παίρνει ἀπὸ τὸν Ὅμηρο· γιατὶ "κόρος" λέγεται ὁ νεανίας, καὶ μὲ τὸν πλεονασμὸ τοῦ <υ> γίνεται κοῦρος, καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ «κουροτρόφος».

§ 5. «Λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς μεθάει»: Σημείωσε μὲ ποιὰ ἔννοια λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς μεθάει, καὶ ἀπὸ τί συμβαίνει αὐτὸ καὶ ποιὰ εἶναι ἡ δική μας μέθη, καὶ μὲ ποιὰ ἔννοια λέγεται τὸ ἔκστασις γιὰ τὸν Θεό.

«Ὄντας πάνω ἀπὸ τὴ νόηση»: Ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι καὶ πάνω ἀπὸ τὴ νόηση καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νὰ νοεῖται καὶ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι.

«Μεθυσμένος καὶ συγχρόνως»: Σημείωσε μὲ συντομία, μὲ ποιὰ ἔννοια λέγεται ὁ Θεὸς μεθυσμένος καὶ ἐκστασιασμένος.

«Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἐννοήσομε»: Ποιὰ εἶναι τὰ λεγόμενα δεῖπνα, δηλαδὴ συμπόσια, στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

«Τὴν ἀνάκλιση»: Ποιὰ εἶναι ἡ ἀνάκλιση (τὸ ξάπλωμα) στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ὅτι εἶναι ἀνάπαυση καὶ ἀβλαβὴς ζωὴ καὶ τὰ λοιπά.

«Κατὰ τὴν ὁποία γεμίζουν μὲ εὐφροσύνη»: Μὲ τὴν εὐφροσύνη,

(τοῦτο γάρ ἐστιν εὐφροσύνη), τὸν Ἰησοῦν εἰκότως λέγει.

§ 6. «Καὶ τὸν εὐφημούμενον ὕπνον»: Πῶς ἔλαβεν ἐπὶ Θεοῦ ὕπνον καὶ ἐγρήγορσιν.

«Τὴν συμβολικὴν θεολογίαν»: Σημείωσαι τί περιέχει ἡ «Συμβολικὴ θεολογία». Διεξοδικώτερον δέ, τουτέστι πλατύτερον, διήρθωται καὶ διατετύπωται.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Ι΄.

Ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἀξία τῆς ἀρχαιότητος ἐκείνης τῆς ἱερᾶς, καὶ τοῦ μαθητοῦ, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, τὴν χάριν ἀπαγγέλλουσα. Ἔστι δὲ συμβαλεῖν ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἅγιον Πολύκαρπον ζ΄ οὔσης, εἶναι τὸν μέγαν Διονύσιον, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν, ἐτῶν περί που ἐνενήκοντα. Ἐν μὲν γὰρ τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Πολύκαρπόν φησιν, ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον Ἡλιουπόλει διάγων, θεάσασθαι τὴν παρὰ φύσιν γενομένην ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου ἐν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ γέγονε τῷ ιη΄ ἔτει τῆς Τιβερίου βασιλείας· τῷ γὰρ ιε΄ ἔτει αὐτοῦ ἤρξατο τοῦ κηρύγματος ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὡς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν δηλοῦται Εὐαγγελίῳ. Τρία δὲ ἔτη μετ' ὀλίγων μηνῶν κηρύξας, ἑκὼν πάσχει ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εἶναι Τιβερίου ιη΄ ἔτος. Ἐβασίλευσε δὲ Τιβέριος ἀμφὶ τὰ κγ΄ ἔτη, ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ σωτηρίου πάθους ἕως τελευτῆς Τιβερίου σχεδὸν ἔτι ἕξ. Ἐξωρίσθη δὲ ὁ ἅγιος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ, ἥτις ἐστὶ μία τῶν Κυκλάδων, περὶ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς Δομετιανοῦ βασιλείας. Ἐβασίλευσε δὲ οὗτος ἔτη ιε΄ καὶ μῆνας ε΄. Συνάγονται δὲ ἀπὸ τοῦ ιη΄ ἔτους Τιβερίου, ὅτε ἡ ἔκλειψις, ἕως τῆς τελευτῆς Δομετιανοῦ ἔτη ξδ΄ περί που καὶ μῆνας ζ. Ὑποθώ-μεθα δὲ καὶ τὸν θεῖον Διονύσιον, ὅτε τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυ-ρίου εἶδεν, εἶναι κε΄ ἐτῶν, ἅτε οἶμαι, καὶ ἔτι ἀναγινώσκοντα, ὡς εἶναι τὰ πάντα ἀμφὶ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη. Μέμνηται δὲ τῆς ἐπὶ Δομετιανοῦ ἐξορίας τοῦ ἁγιωτάτου Ἰωάννου, καὶ Εἰρηναῖος ἐν τρίτῳ καὶ πέμπτῳ τῶν «Κατὰ αἱρέσεων», ἔνθα καὶ τὸν χρόνον

δηλαδὴ τὴν καλὴ διάθεση (γιατὶ αὐτὸ σημαίνει εὐφροσύνη), πολὺ σωστὰ ἐννοεῖ τὸν Ἰησοῦ.

§ 6. «Καὶ τὸν ἐγκωμιαζόμενο ὕπνο»: Μὲ ποιὰ ἔννοια ἔλαβε τὸν ὕπνο καὶ τὴν ἐγρήγορση γιὰ τὸν Θεό.

«Τὴν συμβολικὴ θεολογία»: Σημείωσε τί περιέχει ἡ Συμβολικὴ θεολογία. «Πιὸ διεξοδικά», δηλαδὴ ἔχει ἐκτεθεῖ καὶ διατυπωθεῖ πλατύτερα.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι'.

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἄξια τῆς ἱερῆς ἐκείνης ἀρχαιότητας καὶ ἄξια ἀπευθύνει τὸ χαῖρε στὸν μαθητὴ ποὺ ἀγαποῦσε ὁ Ἰησοῦς. Καὶ μορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τὴν ζ' ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἅγιο Πολύκαρπο, ὅτι ὁ μέγας Διονύσιος ἦταν ἐνενήντα περίπου ἐτῶν ὅταν ἔγραφε αὐτά. Γιατὶ στὴν πρὸς τὸν ἅγιο Πολύκαρπο λέγει ὅτι, ζώντας στὴν Ἡλιούπολη τῆς Αἰγύπτου, εἶδε τὴν ὑπερφυσικὴ ἐκείνη ἔκλειψη τοῦ ἡλίου κατὰ τὴ σωτήρια σταύρωση τοῦ Χριστοῦ, πράγμα ποὺ ἔγινε τὸ 18ο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου· γιατὶ τὸ 15ο ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἄρχισε τὸ κήρυγμά του ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὅπως δηλώνεται στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο. Ἀφοῦ κήρυξε τρία ἔτη καὶ λίγους μῆνες, πάσχει μὲ τὴ θέλησή του ὁ Κύριος καὶ Θεός μας, ὥστε νὰ εἶναι τὸ 18ο ἔτος τῆς βασιλείας του. Βασίλευσε ὁ Τιβέριος ὅλα μαζὶ 23 ἔτη, ὥστε νὰ εἶναι σχεδὸν ἕξη ἔτη ἀπὸ τὸ σωτήριο πάθος μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Τιβερίου. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἐξορίσθηκε στὸ νησὶ τῆς Πάτμου, ποὺ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων, περὶ τὸ τελευταῖο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Δομετιανοῦ, ὁ ὁποῖος βασίλευσε δέκα πέντε ἔτη καὶ πέντε μῆνες. Ἀπὸ τὸ 18ο ἔτος λοιπὸν τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου, κατὰ τὸ ὁποῖο ἔγινε ἡ ἔκλειψη, μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Δομετιανοῦ μαζεύονται 64 ἔτη περίπου καὶ 7 μῆνες. Ἂς ὑποθέσομε ὅτι καὶ ὁ θεῖος Διονύσιος, ὅταν εἶδε τὰ ὅσα συνέβηκαν κατὰ τὴ σταύρωση τοῦ Κυρίου, ἦταν 25 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα, νομίζω, καὶ ὅταν τὰ περιέγραφε αὐτά, ὅτι εἶναι ὅλα μαζὶ ἐνενήντα ἔτη. Μνημονεύει τὴν ἐξορία τοῦ ἁγιώτατου Ἰωάννη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Δομετιανοῦ καὶ ὁ Εἰρηναῖος στὸ τρίτο καὶ πέμπτο κεφάλαιο τοῦ ἔργου

ἐσημειώσατο, καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξαδρεύς, ἐν τῷ λόγῳ τῷ περί, «Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος».

«Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς αἰῶσι»: Σημείωσαι, ὅτι οὐχ ὁ Θεὸς αἴτιος τοῦ ἀφορισμοῦ τοῖς ἁμαρτωλοῖς τῆς ἐν ἀριστερᾷ στάσεως, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοῖς αἴτιοι τούτων οἱ ἁμαρτωλοί, παντελῶς ἑαυτοὺς ἀφορίσαντες τοῦ Θεοῦ.

«Καὶ θεωνυμία»: Θεωνυμίαν φησὶν ἢ τὸ πάντοτε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ πάντα πράττειν αὐτούς, ἢ ὅταν τοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τοῦ Χριστοῦ, ὀνομαζομένους, κατ' αὐτὸν πολιτεύεσθαι ὑπάρχῃ, καὶ αὐτοὺς λεγομένους θεούς.

«Τοῦ Εὐαγγελίου τὸν ἥλιον»: Τὸν τοῦ Εὐαγγελίου ἥλιον τοῦτον τὸν θεῖον Ἰωάννην ὀνομάζει δικαίως. Φησὶν οὖν· Ὅτι ἐγώ, εἰκότως αἰτιώμενος καὶ μεμφόμενος τοὺς νομίζοντάς σε τὸν τοῦ Εὐαγγελίου ἥλιον περιορίζειν ἐν τόπῳ, εὔχομαι ὅμως ἀνανῆψαι καὶ προσδραμεῖν σοι, ἵνα σωθῶσι φωτισθέντες. Ὥσπερ γὰρ μέμηνεν ὁ οἰόμενος τὸν ἥλιον τοῦτον περικλείειν τόπῳ, οὕτω καὶ οὗτοι μεμήνασι, νομίζοντες τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου σου περιορίζειν σὺν σοὶ ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ.

«Ἡμᾶς δὲ οὐδὲ τοὐναντίον»: Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ τὸ πορρωτέρω σε γενέσθαι. Σημείωσαι δὲ ὅτι καὶ προεφήτευσεν ὁ μέγας Διονύσιος, σαφῶς εἰπὼν ἐκ Θεοῦ ἀποκαλυφθῆναι αὐτῷ, ὡς καὶ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ, ὅτι εἴσω βραχυτάτου χρόνου ἀνακληθήσεται τῆς ἐν Πάτμῳ ἐξορίας, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ὡς γὰρ ἔφημεν, πρὸς βραχέος περὶ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς Δομετιανοῦ βασιλείας εἰς τὴν Πάτμον ἐφυγαδεύθη, διωγμὸν κινήσαντος τοῦ Δομετιανοῦ· εἶτα περὶ τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως ὁρᾷ τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν ὁ μέγιστος οὗτος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

του Κατὰ αἱρέσεων, ὅπου σημείωσε καὶ τὸ χρόνο, καθὼς καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρέας στὸ λόγο του, "Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος".

«Γιατὶ οὔτε στοὺς αἰῶνες»: Σημείωσε, ὅτι δὲν εἶναι αἴτιος ὁ Θεὸς ποὺ χωρίζονται οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ὁρίζεται νὰ σταθοῦν στὰ ἀριστερά, ἀλλ' οἱ ἴδιοι οἱ ἁμαρτωλοὶ εἶναι αἴτιοι τοῦ ἑαυτοῦ τους γιὰ ὅλα αὐτά, ποὺ χώρισαν τελείως τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὸν Θεό.

«Καὶ θεωνυμία»: Θεωνυμία ὀνομάζει ἢ τὸ ὅτι πάντοτε πράττουν αὐτοὶ ὅλα στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅταν, αὐτοὶ ποὺ παίρνουν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὸν Θεό, δηλαδὴ τὸν Χριστό, πολιτεύονται σύμφωνα μὲ αὐτόν, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται καὶ οἱ ἴδιοι θεοί.

«Τὸν ἥλιο τοῦ Εὐαγγελίου»: Ἥλιο τοῦ Εὐαγγελίου πολὺ σωστὰ ὀνομάζει αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν θεῖο Ἰωάννη. Λέγει λοιπόν· Ἐγὼ πολὺ δίκαια κατηγορῶ καὶ μέμφομαι ἐκείνους ποὺ νομίζουν ὅτι περιορίζουν σὲ τόπο ἐσένα τὸν ἥλιο τοῦ Εὐαγγελίου, ὅμως εὔχομαι νὰ συνέλθουν καὶ νὰ προστρέξουν σὲ σένα, γιὰ νὰ σωθοῦν ἀφοῦ φωτισθοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ εἶναι τρελλὸς ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι περικλείει τὸν ἥλιο σὲ ἕναν τόπο, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἔχουν τρελλαθεῖ, νομίζοντας ὅτι περιορίζουν τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου σου μαζὶ μὲ σένα στὸ νησὶ τῆς Πάτμου.

«Ἐμᾶς ὅμως οὔτε τὸ ἀντίθετο»: Ἀντὶ τοῦ, οὔτε καὶ ἂν βρεθοῦμε πολὺ πιὸ μακριὰ ἀπὸ σένα. Σημείωσε, ὅτι καὶ προφήτευσε ὁ μέγας Διονύσιος, μιλώντας μὲ σαφήνεια, μετὰ ἀπὸ ἀποκάλυψη ποὺ ἔγινε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως καὶ στὸν ἅγιο Ἰωάννη, ὅτι μέσα σὲ πάρα πολὺ σύντομο χρόνο θ' ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐξορία στὴν Πάτμο, πράγμα βέβαια καὶ ποὺ εἶχε γίνει. Γιατί, ὅπως εἴπαμε, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ τελευταῖο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Δομετιανοῦ φυγαδεύθηκε στὴν Πάτμο, ἐπειδὴ κήρυξε διωγμὸ ὁ Δομετιανός, καὶ στὴ συνέχεια περὶ τὸν θάνατο τοῦ βασιλέως εἶδε τὴ θεία Ἀποκάλυψη ὁ μέγιστος αὐτὸς εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἁπλῶς στὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται.

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις

1	31	68
2	17	90
	31	282
3	14	278
	22	90
	23	28
4	8	118
	9	468
5	24	98
6	5	324
12	1	100. 102. 374
	12	230
17	11	374
18	–	456
22	1ἑ.	100
27	29	458
34	1ἑ.	118
46	32	290

Ἔξοδος

3	8	360. 372.
7	–	466
14	19	354
15	20	380
18	32	168
20	5	308
21	2ἑ.	162
22	23	366
	25	366
32	20	48
34	14	308

Ἀριθμοὶ

11	5	372
14	45	378
15	32	284
21	5	372

Δευτερονόμιον

1	44	378
2	26	360
4	24	456
6	5	32
16	20	440. 442
22	4	434
24	21	376
32	11	456

Βασιλειῶν Α'

15	33	290
16	1	182
	16	294
20	30	292
21	6	288

Βασιλειῶν Β'

16	12	274

18 9 166
21 1ἑ. 278
9 280
22 2 242
3 250
8 236

Βασιλειῶν Γ'

22 17 402

Βασιλειῶν Δ'

19 33 116

Παραλειπομένων Β'

32 3 116
21 130
23 126
25 134. 142

Ἔσδρας Γ'

4 59 116
60 146
5 63 174
34 41 146

Ψαλμοί

9 16 360
10 5 468
13 2 204
15 15 388
17 16 362
36 320
18 10 54
11 358
22 5 368. 378
24 14 52
25 2 320
8 274
31 5 106. 108
9 106

16 110
32 6 456
33 10 54
35 10 456
37 17 390
38 2 118
4 388
39 5 378
41 1 384
2 362
43 5 374
44 1 454
4 458
10 458
49 22 200
50 16 236
52 12 336
3 204
59 1 378
5 368
11 386
64 12 238
67 14 364
70 2 284
6 242
7 242
76 4 358
79 14 398
86 7 366
92 4 370
103 34 358
15 378
16 388
109 3 454
118 105 94
135 25 456
144 16 456

Παροιμίαι

3 11 28

4 6 306
6 23 94. 158. 342

Ἐκκλησιαστὴς

11 10 336

Ἆσμα Ἀσμάτων

1 6 388
2 1 388. 458
3 388
3 1 388
4 11 342
16 388
5 3 386
4 382
16 308
7 7 388
12 342. 348

Σοφία Σολομῶντος

8 2 306
13 5 78. 388
16 20 372

Σοφία Σειράχ

7 36 358

Ὠσηὲ

13 7 456
8 456

Ἀμὼς

7 – 456

Σοφονίας

1 8 236

Ζαχαρίας

3 – 464
9 156
4 3 246

Μαλαχίας

3 1 414

Ἰωνᾶς

3 1ἑ. 252
4 10 254
11 254

Ἰὼβ

1 12 64
38 28 390
39 5 380
9 380

Ἠσαΐας

3 17 236
4 4 260
5 5-6 140
11 2 152
3 152
40 3 100
5 104
51 11 346
53 2 456

Ἱερεμίας

2 13 444. 456
6 25 118
7 16 182
27 6ἑ. 66
16 19 242
17 6 386
23 29 470
47 1 466

Ἰεζεκιὴλ

2 9 372
11 19 234
36 26 234

Δανιὴλ

9 21ἑ. 464

Ματθαῖος

2 1ἑἑ. 20
5 3 104

5	20	394
	48	54
6	13	186. 188
	33	84
7	8	203
	12	262
8	5ἑ.	420
11	22	84
18	20	324
19	19	266
21	19	58.234
22	29	266
	37	30

Μάρκος

2	23	80
9	23	80. 82
10	38	76
12	14	394

Λουκᾶς

2	32	292
	52	22
3	5	100
6	28	38
9	54-55	446
12	49	470
14	7	332
15	–	458
	11ἑἑ.	436
17	21	390
18	3	350
20	46	332
21	4	394
	19	324
23	33	446
	40ἑ.	28
	44	430

Ἰωάννης

1	9	238
	18	456
3	12	466
4	13	90
6	69	342
7	39	446
10	11	386
14	6	34
	23	388
	33	28
15	13	264
16	21	378
19	3	28

Πράξεις

13	16	52
19	14ἑ.	440
28	2	90
	7	90

Ρωμαίους

1	1-3	434
	20	466
	25	284
	26	290
4	11	374
6	4	360
	5	208
	6	36
8	17	28
	18	26. 198
	25	208
	26	354
	28	20
	35	302
9	13	468
11	36	286
12	6	150

Κορινθίους Α'

1	21	424
2	6	54
	9	390
5	5	68
	7	400
9	24	368
12	4	70
	8-12	72
13	8	30. 212
14	11	394

15 31 46
49 300

Κορινθίους Β'

2 11 242
16 86
3 7 280
12 42
18 358. 372
4 16 316
5 2 42. 364
13 308. 312. 378
6 4 68
10 5 120
12 7 392

Γαλάτας

2 20 46. 308
6 14 394

Ἐφεσίους

2 7 50
14 234
4 23 372
6 17 70. 288. 290

Φιλιππησίους

1 23 374
3 14 102
15 54
4 7 394

Κολοσσαεῖς

2 9 414
3 5 88. 302
4 2 342

Θεσσαλονικεῖς Α'

2 5 100
4 16 380

Τιμόθεον Α'

2 5 442
15 334
6 8 342. 348

Τιμόθεον Β'

4 13 448

Τίτον

3 10 356

Ἑβραίους

1 3 456
4 12 174
7 3 302
26 444
11 1 24. 80. 336
5 98
12 1 342
2 292
6 28
13 8 18

Ἰακώβου

1 2 188
3 188
4 188
3 2 326
4 3 202
5 16 180

Πέτρου Α'

1 3 194
6 184. 198
10 204
2 11 302
2 12 444
4 6 46
17 226
18 228

Πέτρου Β'

1 4 38

Ἰωάννου Α'

3 2 38
4 16 308
20 34

Ἰούδα

23 48

Ἀποκάλυψις

2 7 456
11 18 52

2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

'Ααρὼν 86,5.
Ἄβελ 118. 468.
ἀβελτηρία 182.
'Αβεσαλὼν 166.
'Αβραὰμ 100. 374. 458. 466.
Ἄγαγ 290.
ἀγαθαρχία 412.
ἀγαθὸν 14. 30. 34. 80. 144. 146. 150. 152. 154. 158. 160. 166. 172. 178. 186. 198. 250. 306. 320. 350.
ἀγαθὰ ἀκήρατα 122.
ἀγαθότης 18. 40. 122. 126. 132. 146. 148. 228. 230. 244. 250. 304. 308. 410. 412. 434. 472.
ἀγαθότης ἐρωτικὴ 308.
ἀγαλλίασις 196. 372.
ἀγανάκτησις 434.
ἀγάπη 26. 30. 32. 34. 36. 40. 54. 62. 64. 72. 110. 110. 112. 114. 146. 148. 152. 158. 172. 232. 246. 264. 268. 300. 302. 304. 308. 310. 312. 314. 316. 366. 380. 386. 394.
ἀγάπησις 308.
ἄγγελος,- οι 140. 178. 228. 230. 434. 436. 442. 448. 452. 454. 462. 470. 472,
Ἅγια ἁγίων 36. 438.
ἁγιασμὸς 366.
ἁγιότης 448.
ἁγνεία 378.
ἄγνοια 32. 42. 96. 108. 110. 114. 136. 154. 170. 250. 254. 256. 260. 268. 274. 276. 292. 312. 330.
ἀγνωσία 78. 84. 284. 408. 410.
ἀγρυπνία 174. 320. 326. 340. 342. 394.
ἀγχιστεία 262.
'Αδὰμ 24. 28. 222. 224. 226.
ἀδηφαγία 352.
ἀδικία 264.
ἀεικινησία 70. 104. 164. 314.
ἀθανασία 288.
'Αθανάσιος (ὁ Μέγας). 466.
ἀθεΐα 62.
ἀθέτησις 222.
'Αθηναῖοι 448.
ἀθλιότης 356.
ἀθυμία 384.
Αἴγυπτος 284. 358. 372. 430. 476.
ἀϊδιότης 38.
αἴνιγμα 96. 462.
αἰνίγματα μυστικὰ 462.
αἵρεσις 414. 430. 438.
αἴσθησις 92.108. 116. 118. 120. 134. 144. 184. 186. 188. 190. 194. 196. 198. 200. 204. 210. 214. 240. 242. 248. 250. 270. 272. 274. 276. 278. 290. 294. 302. 324. 326. 328. 350. 354. 356. 362. 364. 372. 380. 396.
αἰσχύνη 116. 118. 270. 272. 302. 382. 400.
αἰσχύνη στόματος 270.
αἰτία 14. 50. 58. 78. 100. 244. 260. 470.
αἰτιατὸν 294. 296.
αἴτιον,- α 294. 296.
ἀκαταληψία 410.
ἀκηδία 380.
ἀκινησία 234, 17. 160. 162. 232.
ἀκολασία 114. 254.
ἀκρασία 292.
ἀκροβυστία 282.
ἀκτημοσύνη 394.
ἀλαζονεία 118.
ἀλήθεια 36. 44. 54. 70. 72. 74. 76. 80. 98. 100. 104. 118. 120. 122. 130. 144. 146. 148. 152. 154. 168. 172. 184. 186. 202. 238. 250. 274. 278. 304. 308. 312. 318. 322. 326. 328. 334. 340. 366. 410. 420. 422. 460.
ἀλληγορία 468.
ἀλληλουχία 264. 312.
ἀλλοίωσις 140. 220. 258.
ἀλλοτρίωσις 190. 260.

ἀλογία 52. 80. 82. 240. 256. 264.
ἀμαθία 408.
ἁμαρτάνειν 324.
ἁμάρτημα, -τα 66.
ἁμαρτία 20. 26. 34. 36. 38. 44. 46. 54. 56. 62. 84. 88. 122. 128. 132. 158. 162. 178. 186. 190. 198. 204. 206. 208. 214. 218. 220. 222. 224. 226. 234. 242. 254. 276. 284. 286. 290. 342. 344. 360. 432. 444. 452. 458.
ἁμαρτωλός,- οἱ 118. 168. 228. 236. 338. 400. 444. 448. 478.
ἀμεθεξία 230.
ἀμέλεια 396.
ἀμετρία 324.
᾿Αμορραῖοι 378.
᾿Αμὼς 456.
ἀναγωγὴ 468.
ἀνάθημα 176. 270.
ἀναισθησία 140. 208.
ἀνάκλισις 474.
ἀναλγησία 38. 330.
ἀνάληψις 154. 314.
ἀναλλοίωτον 472.
ἀναμαρτησία 326.
ἀνάπαυσις 38. 286. 474.
ἀνάστασις 110. 196. 208. 446.
ἀνδρεία162. 246. 282. 314.
ἀνενεργησία 360.
ἄνεσις 38. 222.
ἀνθρωπαρέσκεια 100. 170. 172. 176.
ἀνθρωπάρεσκος 170.
ἀνταπόδομα 140.
ἀντίδοσις 20. 124.
ἀντιπάθεια 230.
ἀνυπαρξία 472.
ἀξία θεοπρεπὴς 192.
ἀοριστία 122.
ἀπάθεια 26. 104. 118. 128. 160. 162. 216. 220. 222. 342. 360. 396.
ἀπαθὴς 342.
ἀπαθὲς τῆς ψυχῆς 466
ἀπαραλλαξία 32.
ἀπάτη 26. 166. 172. 204. 234. 236. 238. 316. 318. 452.
ἀπαύγασμα 456.
ἀπαύγασμα τῆς δόξης 456.
ἀπεικόνισμα 40.
ἀπειρία 122.
ἀπιστία 150. 254.
ἁπλότης 322. 334. 340. 378. 400.
ἀποδιάθεσις 190.
ἀπόλαυσις 152. 206. 212. 258.
᾿Απολινάριος 420.
᾿Απολλοφάνης 422. 424. 426.
ἀπόνοια 336.
ἀπραξία 150. 282.
ἀπώλεια 36. 96.
῎Αρειος 420.
ἀρέσκεια 388. 390.
ἀρετὴ 46. 50. 52. 54. 58. 60. 62. 66. 68. 70. 72. 74. 76. 82. 84. 86. 88. 94. 96. 98. 100. 102. 1044. 106. 110. 112. 116. 120. 122. 124. 126. 128. 130. 132. 142. 146. 148. 152. 154. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 168. 170. 172. 174. 176. 178. 180. 182. 190. 192. 198. 200. 202. 206. 210. 216. 226. 228. 234. 236. 238. 242. 246. 248. 250. 252. 254. 256. 258. 260. 268. 274. 276. 284. 290. 292. 294. 302. 314. 316. 322. 324. 326. 328. 332. 334. 336. 338. 340. 360. 366. 368. 380. 396.
ἀρετὴ θεωρητικὴ 366.
ἀρετὴ πρακτικὴ 144. 328.
ἄρνησις 38. 134. 136. 138. 140.
ἄρτος ἀγγέλων 278.
ἄρτος ἅγιος 464.
ἄρτος οὐράνιος καὶ ἀγγελικὸς 278.
ἄρτος οὐρανοῦ 278.
ἀρχέτυπον 266.
ἀρχὴ 148.
ἀρχέτυπον 98.
ἀρχιερωσύνη 446.
ἀσέβεια 140.
᾿Ασία 422.
ἀσιτία 338.
᾿Ασυρία 124.
᾿Ασσύριοι 130.
ἀστρονομικὸν 468.
ἀτιμία 36. 38. 134. 136. 234. 238. 272. 290.

ἀτοπία 294.
ἀτρεψία 88. 164. 244. 288.
αὐθάδεια 180.
αὐταρέσκεια 400.
Αὐτολόγος (ὁ Χριστὸς) 90.
ἀφελότης 328.
ἀφθαρσία 48. 84. 164.
Ἀφρικανὸς 414. 432.

B

Βαβυλὼν 66. 68.
Βαβυλώνιος,- οι 164.
βάπτισμα 72. 74. 76. 290.
βασιλεία 28. 148. 268. 384. 390.
βασιλεία τοῦ Θεοῦ 84. 394.
βασιλεία τῶν οὐρανῶν 474.
βασκανία 398.
βλάβη 174.
βοήθεια 170.
βουλὴ 242. 244.
βούλησις 14. 30. 88. 90. 228. 230. 306. 370.

Γ

Γαβριὴλ 464.
Γάϊος 408. 414.
γαστριμαργία 130. 270. 272. 292. 398.
γένεσις 24. 218. 220. 222. 224. 226.
γένεσις ἐμπαθὴς 216.
γέννησις 22. 222. 238. 248. 316.
γῆ τῆς ἐπαγγελίας 360. 372.
γλυκασμὸς 310.
γνώμη 40. 112. 158. 170. 172. 184. 186. 188. 194. 198. 200. 216. 220. 228. 230. 238. 240. 246. 262. 268. 282. 370.
γνῶσις 14. 20. 32. 40. 44. 50. 52. 56. 60. 62. 80. 82. 84. 88. 90. 94. 96. 98. 100. 102. 104. 106. 110. 114. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 130. 134. 136.140. 142. 144. 146. 148. 150. 152. 154. 158. 164. 166. 168. 170. 172. 188. 200. 202. 210. 212. 214. 228. 234. 236. 238. 240. 242. 244. 246. 248. 250. 254. 258. 266. 268. 274. 276. 278. 280. 282. 284. 288. 290. 292. 294. 298. 302. 312. 314. 316. 318. 372. 374. 408. 410. 424. 474.
γνῶσις ἄληστος 120.
γνῶσις ἐπιστημονικὴ 114.
γνῶσις θεία 76.
γνῶσις πνευματικὴ 276. 292.
γνῶσις ψευδώνυμος 102.
γνωστικὸς 360. 374.
γονιμότης 314.
Γραφὴ (ἁγία-θεία) 78. 90. 92. 104. 106. 120. 124. 234. 238. 240. 244. 268. 272. 274. 276. 278. 280. 288. 290. 434. 460. 462. 468.
Γρηγόριος Θεολόγος 454.
Γρηγόριος (Νύσσης) 52.

Δ

Δαβὶδ 118. 200. 294. 434. 458. 460.
δαίμων,- νες 62. 64. 108. 122. 124. 132. 138. 140. 142. 172. 174. 176. 178. 324. 326. 378. 380. 386. 394. 434. 440. 448. 450. 452.
Δανιὴλ 464.
δειλία 326. 334. 352.
Δεσπότης 20. 146. 318.
Δημόφιλος 432. 434. 436. 442. 444. 446. 450.
διαβολὴ 122. 292. 334.
διάβολος 20. 32. 36. 62. 64. 66. 108. 116. 118. 124. 140. 142. 224. 240. 252. 254. 256.
διάγνωσις 342. 452.
διάκρισις 458.
διάθεσις 24. 34. 54. 72. 84. 124. 136. 142. 144. 150. 172. 182. 184. 232. 236. 262. 270. 278. 312. 342. 386.
Διαθήκη 236.
Διαθήκη Νέα 52. 64. 246. 250. 450.
Διαθήκη Παλαιὰ 52. 246. 250. 450. 456.
διαίρεσις 262. 264.
διάκρισις 92. 110. 154. 322.
διάνοια 372.
διαφορὰ 74. 194. 230. 232.
διάχυσις 182.

διδασκαλία ἠθικὴ 106
δικαιοσύνη 62. 82. 84. 98. 124. 172. 178. 208. 220. 226. 228. 238. 248. 262. 282. 286. 292. 314. 334. 396.
δικαιώματα 236.
Δίνα 118.
Διογενιανὸς 470.
διοίκησις 318.
Διονύσιος (Ἀρεοπαγίτης) 422. 454. 476. 478.
διωγμὸς 46.
δόλος 32. 176. 224. 234.
Δομετιανὸς 476. 478.
δόξα Θεοῦ 38. 42. 60. 62. 70. 122. 126. 146. 148. 168. 170. 192. 208. 224. 226. 236. 238. 254. 372. 388.
δόξα ἀνθρωπίνη 100. 172.
δόξα μέλλουσα 26.
δόλος 118. 172.
δουλεία 122. 146. 158. 240. 274. 286. 302. 360.
δύναμις γνωστικὴ 148.
δύναμις διακριτικὴ 458.
δύναμις θεία 138. 178. 180. 202.
δύναμις (Θεοῦ) 18. 20. 22. 32. 42. 60. 66. 112. 120. 148. 226. 466.
δύναμις ἐπιθυμητικὴ 112.
δύναμις θεωρητικὴ 140.
δύναμις θυμικὴ 112. 114.
δύναμις καθαρτικὴ 458.
δύναμις λογικὴ 112. 114.
δύναμις πονηρὰ 120. 130.
δύναμις πρακτικὴ 140.
δύναμις ψεύδους 120.
δυναστεία 102.
δυναστεία τυραννικὴ 114.
δυσπάθεια 26.
δυσχέρεια 190. 228.
δῶρα Θεοῦ 132. 410. 412.
δωρεὰ 36. 176. 456.
δώρημα,- τα 32.

Ε

Ἑβραῖος,-οι 160,19. 162,12. 468.
ἐγκράτεια 104. 116. 188. 192. 284. 312. 322. 334. 336. 338. 340. 366. 394. 400. 404.
ἐγρήγορσις 122. 476.
Ἐζεκίας 116. 126. 130. 140.
εἰκὼν (κατ' εἰκόνα Θεοῦ) 30. 40. 144.
Εἰρηναῖος 422. 436. 476.
εἰρήνη 32. 36. 114. 112. 126. 128. 352. 356. 366. 394.
ἐκθέωσις 166.
Ἐκκλησία 242.
Ἐκκλησία ἐθνῶν 252.
ἔκλειψις (ἡλίου) 430. 432. 476.
ἐκμίμησις 258.
ἔκστασις 94. 170. 474.
ἔκτριψις 132.
ἐλάττωμα 332.
ἔλεγχος 330.
ἐλεημοσύνη 328. 394.
ἔλεος 322. 326. 340. 356.
Ἑλλὰς 108.
Ἕλλην,- ες 284. 422. 424. 448.
ἐλευθερία 162. 164. 218. 302. 376.
ἔλλαμψις 200.
ἐλπὶς 20. 32. 62. 110. 112. 114. 168. 196. 198. 232. 274. 314. 348.
Ἐλύμας 420.
Ἐμμὸρ 118.
ἐμπάθεια 342.
ἐμπαθὴς 342.
ἐμπαιγμὸς 108,17.
ἐνανθρώπησις 22. 416.
ἔνδεια 122.
ἐνδότης κρυφία 14.
ἐνέργεια 30. 34. 38. 58. 60. 70. 72. 80. 84. 88. 92. 98. 106. 132. 138. 150. 152. 150. 156. 160. 162. 168. 182. 192. 194. 196. 206. 210. 216. 224. 230. 234. 254. 270. 272. 276. 286. 290. 306. 342. 400. 462.
ἐνέργεια γνωστικὴ 122.
ἐνέργεια ἐμπαθὴς 278.
ἐνέργεια θεανδρικὴ 418.
ἐνέργεια προνοητικὴ 472.
ἐνέργεια φυσικὴ 132. 184.
ἐνέργημα 360. 400.

ἐνθύμησις 176.
ἐνοίκησις θεωτικὴ 56.
ἐντολὴ (Θεοῦ - θεία) 94. 102. 104. 106. 110. 120. 122. 152. 154. 180. 222. 232. 254. 258. 272. 276. 292. 334. 398. 402.
ἐντολῶν ἀργία 156.
ἕνωσις 80. 82. 84. 108. 112. 114. 146. 148. 152. 154. 158. 178. 208. 230. 232. 286. 288. 296. 298. 310. 418.
ἕνωσις ἀγαπητικὴ 310.
ἐξάρνησις 40.
ἕξις 66. 68. 72. 84. 92. 98. 118. 120. 126. 158. 188. 190. 202. 244. 256. 258. 260.
ἕξις γνώσεως 86.
ἕξις διακρίσεως 152.
ἕξις ἐλπίδος 86.
ἕξις εἰρηνικὴ 122.
ἕξις ἐμπαθὴς 252.
ἕξις θεωρητικὴ 246.
ἕξις μεταποιητικὴ 154.
ἕξις πρακτικὴ 98.
ἕξις τῶν ἀρετῶν 154.
ἕξις φωτιστικὴ 314.
ἐξομοίωσις 96. 122.
ἐξομολόγησις 170. 280. 372-374.
ἐξορία 476. 478
ἐξουδένωσις 394.
ἐξουσία θεϊκὴ 418.
ἑορτὴ 284.
ἐπαγγελία 458.
ἔπαινος 332. 400.
ἐπιγνωμοσύνη 138. 172.
ἐπίγνωσις 20. 40. 136. 138. 148. 238. 254. 292.
ἐπίγνωσις ἀληθείας 84. 450.
ἐπίγνωσις Θεοῦ 84.
ἐπίδειξις 100.
ἐπιείκεια 236.
ἐπιθυμητικὸν 338. 398.
ἐπιθυμία 32. 40. 46. 48. 50. 52. 88. 112. 114. 126. 144. 150. 158. 160. 162. 164. 252. 288. 300. 304. 310. 322. 324. 336. 342. 352. 358. 366. 370. 372. 376. 396. 398. 442.
ἐπιμέλεια 42. 400.
ἐπιμιξία 176.
ἐπίνοια 160. 196. 216.
ἐπίορκος 236.
ἐπιτίμησις 444.
ἐπιτίμιον 262. 334.
ἐπιφορὰ 66. 104.
ἐποπτικὸν 468.
ἔρως 104. 308. 310. 318. 354.
ἔρως θεῖος 112. 162. 306. 308. 362. 382.
ἑτερότης 194.
ἑτοιμασία 100.
Εὐαγγέλιον 46. 226. 434. 446. 458. 470. 476. 478.
εὐαρέστησις θεία 100.
εὐγνωμοσύνη 136. 146.
εὐδαιμονία 292.
εὐδοκία 366.
εὐεξία φυσικὴ 316.
εὐεργεσία 142. 170.
εὐκληρία 218.
εὐλάβεια 172. 434.
εὔνοια 34. 146. 172.
εὐνομία 402.
εὐπάθεια 228. 466.
εὐπείθεια 400.
εὐπλοΐα 370.
εὐπρέπεια 100. 176. 200. 260. 268. 278.
εὐπρέπεια ἠθικὴ 374.
εὐσέβεια 82. 98. 228. 242. 244.
Εὐσέβειος Καισαρείας 432.
εὐσπλαγχνία 452.
εὐταξία 402.
εὐτραπελία 346.
εὐφημία 380.
εὐφροσύνη 24. 52. 102. 184. 358. 382. 474. 476.
εὐχαριστία 66. 102. 134. 142. 170.
εὐχέρεια 190.
εὐχὴ 320. 322. 330. 340. 344. 346. 348. 350. 352. 354. 356. 360. 368. 372. 374. 376. 378. 382. 384. 386. 388. 390. 394.
εὐωχία 474.
ἔφεσις 62. 70. 90. 104. 112. 116. 138. 152. 204. 208. 210. 212. 214.
ἔχθρα 36. 172. 378. 394.

Ἑωσφόρος 454.

Ζ

Ζαχαρίας 108. 464.
ζημία 50. 274. 322. 334.
Ζοροβάβελ 146. 176.
ζωὴ 16. 24. 26. 36. 64. 86. 88. 90. 94. 96. 102. 122. 196. 228. 228. 268.
ζωὴ ἀΐδιος 220. 222. 224.
ζωὴ αἰώνιος 342. 468.
ζωὴ ἀνθρωπίνη 464.
ζωὴ ἐμπαθὴς 218.
ζωὴ θεία 226. 230.
ζωὴ καθ' ἡδονὴν 224.
ζωὴ μακαρία 198. 242.
ζωὴ μέλλουσα 222.
ζωῆς πηγὴ 454. 456.
ζωὴ φιλήδονος 268.

Η

ἡδονὴ 20. 24. 26. 28. 30. 32. 40. 42. 44. 50. 52. 62. 64. 66. 92. 94. 102. 104. 114. 122. 140. 148. 162. 164. 184. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 198. 200. 206. 214. 216. 218. 220. 222. 224. 226. 240. 258. 266. 268. 270. 276. 292. 300. 304. 318. 322. 324. 336. 338. 340. 348. 374. 388. 396. 398. 402.
ἡδυπάθεια 342. 358. 400.
ἡδυπαθὴς 342. 398.
ἡδύτης 404.
ἦθος 76. 334.
ἡλικία πνευματικὴ 374.
Ἡλιούπολις 430. 476.
Ἠσαΐας 458.
Ἡσαῦ 468.
Ἡρώδης 60.
ἡσυχία 174. 342.

Θ

θάνατος 26. 34. 68. 72. 88. 90. 96. 98. 102. 144. 162. 168. 178. 198. 214. 216. 218. 220. 222. 224. 226. 240. 302. 344. 358.
θάνατος Κυρίου 224.
θαῦμα 18. 420. 430.
θεαρχία 412.
θέλημα 30. 140.
θέλησις ἀνθρωπίνη 56,2.
θέλησις (θεία) 18. 218.
θέλξις ἐρωτικὴ 314.
θεογνωσία 474.
Θεόδωρος Μοψουεστίας 460.
θεολογία 414. θεολογία θεωρητικὴ 54.
θεολογία μυστικὴ 244.
θεολογικὸν 468.
Θεῖον 16. 276.
θεοσοφία 34.
Θεὸς 16. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40. 42. 44.46. 50. 54. 56. 58. 60. 62. 64. 66. 68. 70. 72. 78. 80. 82. 84. 86. 88. 94. 96. 98. 100. 104. 108. 110. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 130. 132. 134. 138. 140. 142. 144. 146. 150. 152. 154. 156. 158. 160. 170. 172. 174. 176. 178. 180. 182. 188. 196. 200. 202. 206. 208. 210. 212. 214. 218. 220. 222. 224. 226. 228. 230. 232. 234. 236. 238. 240. 244. 246. 248. 250. 252. 256. 258. 260. 262. 264. 266. 268. 270. 272. 274. 278. 286. 288. 290. 294. 296. 298. 300. 302. 304. 306. 308. 310. 314. 316. 318. 320. 322. 326. 334. 352. 356. 358. 372. 380. 382. 386. 390. 394. 396. 408. 410. 412. 414. 418. 420. 422. 424. 426. 434. 436. 442. 444. 448. 452. 454. 456. 462. 464. 466. 468. 470. 472. 474. 476. 478.
Θεὸς Λόγος 18. 22. 34. 158. 282. 284. 284.
θεότης 16. 20. 106. 108. 112. 158. 226. 230. 232. 392. 410. 412. 414. 416. 418.
θεουργία 248.
θεονυμία 478.
θεώρημα 144. 290.
θεώρημα γνωστικὸν 124.
θεωρητικὸν 144. 322. 468.
θεωρητικὸς 356. 368. 372. 374. 384. 386.
θεωρία 86. 98. 106. 108. 114. 118. 120. 124. 126. 130. 132. 134. 136. 138. 140. 142.

144. 146. 166. 188. 190. 194. 196. 234. 242. 244. 246. 248. 250. 258. 276. 278. 280. 290. 294. 298. 318. 322. 326. 354. 360. 366. 368. 372. 374. 376. 378. 380. 382. 384. 392. 404.
θεωρία γνωστική 212.
θεωρία πνευματική 204. 274. 278. 294. 372. 374. 386. 390.
θεωρία φυσική 70. 108. 16. 118. 120. 128. 202. 278. 280. 314. 376.
θέωσις 38. 50. 58. 60. 150. 206. 210. 212. 222. 244. 274. 284. 314. 316. 412.
θλῖψις 38. 46. 68. 102. 252. 320.
θρῆνος 372.
θυμικὸν 338. 398.
θυμὸς 46. 50. 88. 114. 126. 148. 162. 164. 252. 288. 336. 366. 370. 376. 398. 442.
θυσία 98. 270.
θυσία αἰνέσεως 352.
θυσία πνευματικὴ 288.
θυσία ἔναιμος 276. 288.
θυσιαστήριον 438. 440.

I

Ἰακὼβ 90. 118. 456. 458. 468.
Ἰάκωβος 186. 188.
ἰδιοπραγία 442.
ἰδιώματα 244.
ἱδρὼς 76.
Ἰεζεκιὴλ 424.
ἱερατεῖον θεῖον 372.
Ἰερεμίας 118. 182. 444. 470. 440.
ἱερουργία 462.
Ἰερουσαλὴμ 106. 108. 110. 126. 128. 134. 164.
Ἰησοῦς 176. 414. 440. 446. 476.
Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σειρὰχ 426.
Ἰησοῦς τοῦ Ἰωσεδὲκ 464.
Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ 424. 426.
Ἰησοῦς Χριστὸς 18. 196. 404. 414. 416. 434.
ἱλασμὸς 288.
ἱλαρία 350.
Ἰουδαῖοι 76. 182. 262. 274. 278. 290.
Ἰούδας (προδότης) 38. 134.
Ἱππόλυτος 436.
Ἰσαὰκ 100.
ἰσονομία 96. 292.
ἰσότης 220.
ἰσοτιμία 96. 112. 260.
Ἰσραὴλ 48. 138. 176. 178. 182. 360.
Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελ.) 34. 422. 476. 478.
Ἰὼβ 64. 242.
Ἰωνάθαν 292.
Ἰωνᾶς 252.

K

κάθαρσις 330.
Κάϊν 118.
κακία 20. 26. 32. 34. 36. 42. 44. 52. 58. 64. 84. 96. 100. 102. 112. 114. 118. 132. 150. 156. 166. 168. 224. 250. 254. 260. 322. 324. 326. 360. 366. 386. 396.
κακὸν 164. 166. 324.
κακοπάθεια 252. 322. 334. 400.
κακουργία 42. 236.
κάκωσις 466.
καλοκαγαθία 56.
καλλονὴ 388.
κάλλος 112. 306. 386.
κάλλος ἀπρόσιτον 36.
κάλλος θεῖον 316.
καρδία 32. 56. 174. 176.
Κάρπος 448. 452. 454
καρτερία 66.
καταθύμιον 114. 208.
κατάκριμα 220.
κατάκρισις 36. 88. 150. 222. 226. 264. 466.
καταλλαγὴ 226.
κατάνυξις 368. 378. 394.
κατάρα 160.
καταφρόνησις 260. 356.
κατήφεια 86.
κατόρθωμα 134.
κενοδοξία 76. 100. 102. 166. 170. 172. 176. 178. 254. 260. 336. 364. 400.
κενόδοξος,- οι 170.
κίνδυνος 244. 368.

κίνησις 14. 30. 152. 160.
κίνησις ἐμπαθὴς 132.
κίνησις ἐρωτικὴ 310.
Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς 478.
κληρονομία 196.
κολακεία 404.
κόλασις 26. 30. 54. 184. 214. 216.
κόπος 38. 372.
Κορίνθιοι 68. 424.
κοσμολογικὸν 468.
Κρατῖνος 448.
Κρήτη 454.
κρίσις (μέλλουσα) 96. 136. 230. 362. 372.
κρυφιότης φυσικὴ 18.
Κυκλάδες 476.
Κύριος 24. 28. 32. 84. 90. 100. 102. 106. 108. 128. 134. 156. 174. 176. 178. 186. 188. 218. 220. 222. 234. 236. 242. 252. 262. 274. 276. 280. 292. 320. 358. 384. 390. 394. 402. 404. 414. 416. 418. 430. 434. 436. 444. 446. 448. 452. 454. 456. 462. 466. 468, 470. 476.

Λ

λαμπρότης 42. 344. 348.
λατρεία 76. 120.
λατρεία ἀγγελικὴ 64.
λατρεία ἀληθὴς 42. 68.
λατρεία σωματικὴ 276.
λατρεία τοῦ νόμου (νομικὴ) 272. 462.
λατρεία φθοροποιὸς 44.
ληστὴς 28.
Λίβανος 388.
λίθος ἀκρογωνιαῖος 458.
λιμὸς 274.
λογισμὸς 56. 160. 244. 270. 276. 288. 290. 362. 364. 366. 368-370. 380. 382. 384. 386. 390. 392. 398.
λογισμὸς αἰσχρὸς 270.
λογισμὸς ἐμπαθὴς 162.
λογιστικὸν 398.
Λόγος 14. 16. 20. 22. 64. 78. 88. 98. 102. 158. 212. 218. 230. 238.
λοιδορία 322.
λοιμὸς 68.
Λουκᾶς 430. 446. 476.
λύπη 50. 54. 184. 188. 190. 192. 196. 200. 304. 322. 324. 332. 338. 346. 358. 396.

Μ

μαθηματικὸν 468.
μακαριότης 126. 152. 340.
Μαλαχίας 414.
μανία 60. 164. 214. 378. 386.
Μανιχαῖοι 452.
μάννα 372.
Μάξιμος 318. 320.
Μαρία (ἀδελφὴ Μωυσέως) 380.
ματαιότης 378. 380. 386. 394.
μάχαιρα τοῦ πνεύματος 70. 288.
μεγαλειότης 126.
μεγαλόνοια 52.
μεγαλοπρέπεια 248. 386.
μεγαλοφυΐα 274.
μέθεξις 14. 50. 82. 148. 152. 206. 208. 210. 212. 230. 470.
μέθη 94. 178.
Μελχισεδὲκ 302.
μέριμνα 240. 344. 346.
Μεσαλιανοὶ 452.
μετανοεῖν 324.
μετάνοια 54. 252. 324.
μεταποίησις 64. 154.
μετεωρισμὸς 346. 370.
μετριοπάθεια 398.
μετριοπαθὴς 398.
μιαρία 28,31.
Μίθρας 430.
μίμησις 68. 86. 122. 412.
μῖσος 62. 64. 172. 292.
μνήμη Θεοῦ 108.
μνησικακία 334.
μολυσμὸς 26. 52. 266.
Μονὰς (ὁ Θεὸς) 14. 16.
Μονὰς τρισυπόστατος 14.
Μονογενὴς 456.
μοχθηρία 182.
μοχλοὶ αἰώνιοι 250.

μυσταγωγία 90. 278. 462.
μυσταγωγία θεολογική 314.
μυσταγωγία θεωρητική 52. 134.
μυστήριον 18. 22. 24. 64. 70. 152. 230. 246. 248. 250. 274. 442. 460. 462. 464.
μυστήριον ζωοποιὸν 448.
μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως 22.
μωρολογία 418.
Μωυσῆς 380. 434. 440. 466.

N

νέκρωσις 72. 86. 88. 208. 288. 302. 368.
νεομηνία 270. 284.
Νεστόριος 420.
νηπιότης 106.
νηστεία 174. 320. 326. 340. 342. 346. 360. 394.
νῆψις 400
νίκη 146.
Νινευὶ 252. 266.
νοερὸν 294. 296. 298.
νόημα 306.
νόημα ἐμπαθὲς 88.
νόησις 306. 410.
νοητὸν 294. 296. 298.
νομοθετικὸν 468.
νόμος 78. 80. 266. 280. 282. 288. 352. 358.
νόμος γράμματος 272. 274. 278.
νόμος γραπτὸς 96. 262. 280.
νόμος κατὰ φύσιν 90.
νόμος πνευματικὸς 96. 276.
νόμος σαρκὸς 118. 198. 268.
νόμος τοῦ πνεύματος 162. 290.
νόμος φυσικὸς (φύσεως) 96. 126. 132. 162. 248. 252. 262. 264. 266. 274. 316. 374.
νόμος τῆς χάριτος 266. 274.
νουθεσία 62. 450. 466.
νουνεχεία 332.
Νοῦς 16. 78.

Ξ

ξύλον γνωστικὸν (γνωστὸν) καλοῦ καὶ πονηροῦ 90. 92.
ξύλον τῆς γνώσεως 20.
ξύλον τῆς ζωῆς 90. 92. 94.
ξύλον τῆς παρακοῆς 44.

O

ὀδύνη 24. 40. 42. 44. 66. 92. 104. 186. 188. 190. 194. 198. 200. 214. 216. 218. 220. 224. 266. 324. 340. 346.
Ὀζίας 106. 110.
οἴησις 62. 68. 136. 142. 166. 168. 178. 252. 396.
οἰκονομία 110. 224. 264. 414. 462.
Ὅμηρος 446.
ὁμοιότης 206.
ὁμοίωμα· – τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ 208.
ὁμοίωσις 52. 206. 360.
ὁμοούσιον 230. 454.
ὀνειδισμὸς 338.
ὅρκος 238.
οὐσία 14. 18. 70. 96.
ὀργὴ 138. 142.
ὀργὴ Θεοῦ 134.
ὀργὴ Κυρίου 134.
ὄρεξις φυσικὴ 122.
ὁρμὴ 152.
ὀσμὴ ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν 86. 88.
ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον 88.
οὐσία 14. 22. 124. 260.

Π

πάθημα, -τα 26. 208. 214. 220. 226. 252.
πάθος 24. 28. 32. 36. 42. 44. 60. 62. 84. 86. 94. 96. 98. 100. 102. 104. 106. 108. 110. 114. 120. 122. 128. 130. 132. 134. 136. 146. 148. 158. 160. 162. 164. 168. 170. 178. 184. 200. 202. 222. 234. 240. 252. 254. 258. 268. 270. 278. 282. 284. 288. 290. 292. 300. 302. 316. 340. 342. 368. 380. 394. 396. 398.
πάθη σαρκικὰ 404.

πάθος σωτήριον 476.
παιδαγωγία 82.
παιδεία 28. 150. 152. 320.
πανδαισία πνευματική 392.
παράβασις 52. 214. 216. 224. 252.
παράδεισος 28. 374.
παραδοξοποιία 468.
παράδοσις θεολόγων 462.
παράδοσις ἱερατική 460.
παράδοσις νομική 462.
Παράκλητος 436.
παρακοὴ 222.
παραφροσύνη 182.
παράχρησις 184. 272. 288. 290.
παρθενία 18. 20.
Παρθένος 18.
παρρησία 182. 346. 352.
Πάσχα 286. 460.
πάσχα νομικὸν 460.
Πατὴρ 14. 16. 22. 34. 64. 226. 248. 456.
Πάτμος 476. 478.
Παῦλος (Ἀπόστολος) 86. 302. 308. 434. 442. 446. 454. 466. 472.
πειρασμὸς 46. 62. 66. 68. 84. 100. 102. 104. 118. 184. 186. 188. 198. 242. 260. 284. 312. 320. 322. 326. 338. 364.
πένθος 182. 252.
πενία 274.
Πεντηκοστὴ 286.
περίνοια 360.
περιτομὴ 280. 282.
περιτομὴ πνευματικὴ 64.
περιχώρησις 204.
Πέρσαι 430.
Πέτρος (Ἀπόστολος) 38. 60.
πηγὴ ζωῆς 454. 456.
πικρία 330. 444.
πίστις 22. 30. 34. 50. 70. 72. 78. 80. 82. 84. 98. 100. 110. 112. 114. 148. 150. 152. 156. 158. 160. 188. 202. 204. 232. 254. 284. 292. 312 314. 336. 348. 402.
πίστις ἐνυπόστατος 64. 68.
πλάνη 158. 182. 312.
πλεονεξία 100. 292.
πλημμέλεια 66. 68.
πλημμελεῖν 324.
πλημμέλημα 48. 180. 190.
πλοῦτος 332.
Πνεῦμα 46. 72. 84. 84. 88. 150. 156. 204. 226. 266. 268. 288. 336. 390.
Πνεῦμα ἅγιον 14. 16. 36. 56. 70. 202. 206. 222. 242. 446. 456.
πνεῦμα βουλῆς 152.
πνεῦμα γνώσεως 152.
πνεῦμα ἐπιστήμης 152.
πνεῦμα ἰσχύος 152.
πνεῦμα σοφίας 152. 154.
πνεῦμα συνέσως 152.
πνεῦμα φόβου 152.
πόθος 32. 72. 104. 110. 112. 112. 114. 158. 168. 190. 262. 318. 320. 386.
ποιότης 88.
πολιτικὸν 468.
Πολύκαρπος 422. 476.
πολυοχλία 380.
πολυυπνία 352.
πονηρία 134. 162. 178. 250. 264. 382. 398.
πονηρὸς (ὁ διάβολος) 36. 188.
πόνος 50. 102. 104. 116. 120. 170. 184. 188. 190. 192. 198. 216. 218. 220. 222. 250. 266. 302. 320. 322. 374. 394.
πορνεία 130. 178.
ποτήριον 72. 74. 76.
πρακτικὴ 356. 366. 368. 376. 386.
πρακτικὸν 162. 322. 468
πρακτικὸς 356. 368. 370. 372. 374. 384. 390.
πρᾶξις 120. 122. 124. 126. 128. 130. 132. 136. 138. 140. 142. 144. 146. 150. 152. 154. 158. 162. 168. 188. 242. 246. 248. 250. 258. 294. 320. 322. 366. 368. 370. 372. 374.
πρᾳότης 434.
πρᾶξις ἐμπαθὴς 132.
προαγωγία 310.
προαίρεσις 24. 56. 62. 72. 74. 84. 94. 186. 206. 208. 214. 216. 262. 298. 316. 370. 396. 452.

προδοσία 38.
προθυμία 234.
προκοπὴ 172.
πρόνοια 64. 66. 84. 122. 136. 150. 194. 214. 260. 266. 284. 286. 288. 302. 304. 308. 362. 372. 456. 470. 472.
πρόνοια ἀναπλαστικὴ 458.
πρόοδος 458.
προορισμὸς 472.
προπέτεια 324.
προσευχὴ 118. 124. 140. 182. 342. 348. 364. 366. 376.
προσευχὴ μονολόγιστος 376. 380.
προσοχὴ 342.
προσπαθὴς 342.
προσπάθεια 158. 270. 342. 384.
προσποίησις 172.
πρόσωπον 274. 276.
προτέλειος 448.
προφητεία 212.
πρωτοκλισία 332.
πρωτότυπον 98.

Ρ

ῥαθυμία 170. 180. 234. 352.
ῥαστώνη 318.
ῥυπαρία 270.
Ῥωμαῖοι 450.

Σ

Σάββατον 270. 282. 284. 286.
Σάλπιγξ 288.
Σαμαρεῖται 446.
Σαμουὴλ 180. 290.
Σαοὺλ 180. 182. 278. 280. 292.
σάρκωσις 20. 230.
σεμνότης 172.
σιγὴ 284. 380.
Σίμων (ὁ Μάγος) 436.
σιωπὴ 320. 336. 342. 360. 376.
Σκευᾶς 442.
σκηνοπηγία 288.
σκότος τὸ ἐξώτερον 452.
Σμύρνη 422.
Σολομὼν 460.
σοφία (Θεοῦ) 56. 90. 92. 106. 130. 140. 146. 148. 150. 152. 154. 156. 200. 210. 220. 274. 318. 424. 472.
σοφία ἀπόρρητος 454.
σοφία γνωστικὴ 250.
σποδὸς 252.
σταυρὸς (Κυρίου) 400. 430. 476.
σταύρωσις 430.
στεναγμὸς 346. 364.
στενοχωρία 46. 68.
στοργὴ 40. 42. 110.
στυφότης 358.
συγκατάβασις 208. 220.
συγκατάθεσις 154. 160. 256. 398.
σύγκρασις 146.
σύγχυσις 66. 122. 402.
σύλληψις 24.
συμβεβηκὸς 140. 336. 356.
σύμβολον 272. 276. 278. 282. 460. 462. 464. 466. 464. 466.
συμπάθεια 444.
σύμπνοια 112.
συμπόσιον 474.
συμφορὰ 26. 62. 66. 68. 104.
Σύμμαχος 428.
συναΐδιον 18.
συναίσθησις 66.συνάφεια 118.
συνάφεια ἐρωτικὴ 310.
σύνεσις 38. 154. 242. 244. 314.
συνήθεια 326.
σχέσις ἐμπαθὴς 196.
σχῆμα μοναχικὸν 438.
Σωτὴρ 196. 232.
σωτηρία 40. 56. 108. 124. 130. 138. 140. 168. 182. 204. 206. 210. 214. 220. 226. 232. 242. 248. 292. 294. 302. 456.
σωτήριον τοῦ Θεοῦ 104. 358.
σωφροσύνη 162. 174. 292. 314. 366.

Τ

ταυτοκινησία 286.
τελειότης 244.
τελείωσις 438.

ταπεινοῦσθαι 334.
ταπεινοφροσύνη 162. 252. 332. 334. 366.
ταπείνωσις 68. 134. 138. 168. 170. 312. 322. 332. 336. 342. 350. 366.
ταυτότης 40.
ταραχὴ 302.
τελειότης 52. 138. 282.
τελειότης μόνιμος 474.
τελείωσις 96.
τελείωσις ζωτικὴ 468.
τελεσιουργία 442.
Τιμόθεος 442. 448.
τιμωρία 52. 62. 64. 66. 446.
Τίτος 454.
Τριὰς ἁγία 16. 36. 96. 230. 296. 392. 454. 466. 470.
τρίψις 132.
τροπὴ 220.
τρυφὴ 270. 272. 336. 338.
τύπος 278.
τυραννὶς 32.
τῦφος 62. 158. 252.

Υ

Υἱὸς 14. 16. 226. 434. 454. 456.
ὑπακοὴ 82. 290. 292.
ὑπεράναρχον 14.
ὑπερούσιον 14. 416.
ὑπερουσιότης 416.
ὑπερηφανία 68. 136. 170. 172. 176. 178. 260.
ὑπερουσιότης 16. 22.
ὑπόκρισις 172. 176. 236.
ὑπομονὴ 66. 68. 84. 104. 116. 188. 192. 226. 250. 284. 312. 326. 340. 394.
ὑπόστασις 22. 46. 230. 232. 256. 296.

Φ

φαιδρότης 400.
φανέρωσις 70.
φαντασία 32. 54. 70. 88. 98. 106. 110. 114. 118. 130. 148. 160. 240. 246. 248. 316. 318. 344. 356. 396.
φαντασία ἐμπαθὴς 274. 314. 362.
φθονερὸς 150.
φθόνος 18. 26. 172. 178. 224. 292.
φθορὰ 20. 22. 24. 84. 92. 124. 128. 146. 168. 176. 218. 302.
φιλανθρωπία 118. 148. 150. 164. 168. 202. 218. 300.
φιλαργυρία 132.
φιλαυτία 32. 36. 38. 40. 42. 44. 150. 262. 292. 358.
φιλαυτία φυσικὴ 122.
φιληδονία 104. 316.
φιλία 36. 50. 172. 348.
Φιλιππήσιοι 422.
φιλοκοσμία 270.
φιλοξενία 174.
φιλοπονία 330.
φιλοσοφία 134. 214. 216. 288. 290. 424. 468.
φιλοσοφία θεωρητικὴ 134.
φιλοσοφία πρακτικὴ 52. 60. 128. 162. 244. 284. 314.
φιλοτιμία 434.
Φλέγων 432.
φόβος 36. 40. 50. 54. 152. 154. 156. 168. 242. 244. 264. 304. 314. 402
φόβος θεῖος 158.
φόβος Κυρίου 106. 108.
φρίκη 448.
φρονεῖν 328.
φρόνημα 80. 106. 302. 332. 404.
φρόνημα σαρκὸς 60. 290. 404.
φρόνημα χοϊκὸν 116.
φρόνησις 138. 210. 316. 328. 336.
φροντὶς 240.
Φύλαρχος 458.
φύσις θεία 230. 232. 456. 458. 466. 474.
φῶς (ὁ Κύριος) 292.
φῶς νοητὸν 306
φῶς τῆς γνώσεως 86. 242.
φῶς τῆς ἐπιγνώσεως 20.
φῶς ὑπερούσιον 470.
φωτισμὸς 70. 156. 200. 242. 316.
φωτοφάνεια 352.

Χ

χαμευνία 174.
χαρὰ 46. 188. 200. 272. 348. 374. 378. 388. 392.
χάρις (θεία) 38. 66. 84. 86. 88. 96. 104. 112. 134. 138. 142. 148. 150. 170. 172. 176. 200. 204. 208. 222. 226. 228. 232. 246. 248. 252. 268. 274. 284. 288. 290. 316. 338.
χάρισμα 70. 72. 104. 134. 138. 142. 146. 148. 150. 152. 202. 244. 246. 262.
χειρόγραφον 220.
χρηστότης 50. 284.
Χριστιανός 320. 422.
Χριστὸς 18. 46. 56. 106. 124. 208. 226. 230. 232. 254. 256. 274. 278. 302. 308. 346. 360. 374. 390. 414. 416. 418. 422. 434. 456. 460. 464. 466. 476. 478.

Ψ

ψαλμῳδία 320. 376.
ψεῦδος 96. 152. 328. 420.
ψεύστης 236.
ψόγος 238. 332.
ψυχὴ λογικὴ 372.
ψυχὴ πρακτικὴ 372. 388.

Ω

ὡραιότης 54. 126.
ὡραιότης θεία 112. 334.
Ὠριγένης 436.
ὠφέλεια 374.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελὶς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	14-479
1. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ	14-319
1. ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Α'	14-75
2. ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Β'	76-129
3. ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Γ'	130-193
4. ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Δ'	194-257
5. ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Ε'	258-319
2. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ	320-405
3. ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ	408-479
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	481-498
1. Ευρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	481-485
2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	486-498

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	*Ἐπιστολές: Πρὸς Γρηγόριον, Καισάριον, Ἀμφιλόχιον κλπ.*
»	2ος	*Ἐπιστολές: Πρὸς Εὐστάθιον καὶ διάφορα ἄλλα πρόσωπα.*
»	3ος	*Ἐπιστολές: Πρὸς Γρηγόριον, Καισάριον, Ἀμφιλόχιον κλπ.*
»	4ος	*Ὁμιλίες εἰς τὴν Ἑξαήμερον (Α'-Θ').*
»	5ος	*Ὁμιλίες εἰς Ψαλμούς:* Α', Ζ', ΙΔ', ΚΗ', ΚΘ', ΛΒ', ΛΓ', ΜΔ', ΜΕ'.
»	6ος	*Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικές.*
»	7ος	*Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.*
»	8ος	*Ἀσκητικὰ Α' (Ὅροι κατὰ πλάτος Α' καὶ Β').*
»	9ος	*Ἀσκητικὰ Β' (Ὅροι κατ' ἐπιτομὴν –Ἀσκητικαὶ διατάξεις).*
»	10ος	1. *Ἀνατρεπτικὸς ἀπολογ. Εὐνομίου.*– 2. *Περὶ ἁγ. Πνεύματος.*

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικὰ (1. *Κατὰ εἰδώλων.*– 2. *Περὶ ἐνανθρωπήσεως).*
»	2ος	*Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α' - Β').*
»	3ος	*Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ' - Δ').*
»	4ος	*Δογματικὰ Γ'.*
»	5ος	*Ἑρμηνευτικὰ Α'.*
»	6ος	*Ἑρμηνευτικὰ Β' (Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς).*
»	7ος	*Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς).*
»	8ος	*Ἱστορικοδογματικὰ Α'.*
»	9ος	*Ἱστορικοδογματικὰ Β'.*
»	10ος	*Ἱστορικοδογματικὰ Γ'.*
»	11ος	*Ἀσκητικὰ (Βίος Μ. Ἀντωνίου, Βίος ἁγίας Συγκλητικῆς).*
»	12ος	*Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.*

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	*Προσωπικὲς σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'.*
»	2ος	*Προσωπικὲς σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β'.*
»	3ος	*Ἀπολογητικὰ ἔργα.*
»	4ος	*Δογματικὰ ἔργα.*
»	5ος	*Ὁμιλίες.*
»	6ος	*Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.*
»	7ος	*Ἐπιστολές.*
»	8ος	*Ὁ Χριστὸς πάσχων καὶ Ἔπη Δογματικά.*
»	9ος	*Ἔπη Ἠθικά.*
»	10ος	*Ἔπη Ἱστορικά.*
»	11ος	*Ἔπη εἰς Ἑτέρους - Ἐπιγράμματα.*

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος 1ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Βιβλία Α' - Γ').
» 2ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
» 3ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Βιβλία Ζ' - Ι').
» 4ος *Τριακονταετηρικὸς στὸν Μ. Κων/ντῖνο,– Στὸν Βίο Μ. Κωνσταντίνου. Λόγος Μ. Κων/ντίνου στὸν Σύλλογο τῶν ἁγίων.*

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τόμος 1ος *Δογματικὰ Α' (Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).*
» 2ος *Φιλοσοφικὰ Κεφάλαια, Περὶ αἱρέσεων.- Εἰσαγωγὴ δογμάτων.*
» 3ος *Περὶ εἰκόνων.– Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ εἰκόνων.*
» 4ος *Λίβελος ὀρθοῦ φρονήματος.- Περὶ ἁγίας Τριάδος,* Λόγοι ἄλλοι.
» 5ος *Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων, Κατὰ Μανιχαίων κλπ.*
» 6ος *Ἱερὰ Παράλληλα* (Στοιχεῖα Α - Δ).
» 7ος *Ἱερὰ Παράλληλα* (Στοιχεῖα Ε - Μ).
» 8ος **α)** *Ἱερὰ Παράλληλα* (Στοιχεῖα Ν - Ω). **β)** Λόγοι διάφοροι.
» 9ος Α'. *Λόγοι,* Β'. *Ἁγιολογικά,* Γ'. *Προσευχὲς* (Α' – Δ').
» 10ος *Ἱστορία Ψυχωφελής. Βίος Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ.*
» 11ος Εἰς τὰς Ἐπιστολὰς Παύλου (*Ρωμαίους – Κορινθίους Α' καὶ Β'.*
» 12ος Εἰς Ἐπιστολὰς Παύλου (*Γαλάτας – Φιλήμονα*) **Ὑπὸ ἔκδοση**.

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος 1ος *Διάλογος Παλλαδίου.– Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.– Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.*
» 2ος *Ὁμιλίες εἰς τὴν Γένεσιν* (Α' – ΚΓ').
» 3ος *Ὁμιλίες εἰς τὴν Γένεσιν* (ΚΔ' – ΜΑ').
» 4ος *Ὁμιλίες εἰς τὴν Γένεσιν* (ΜΒ' – ΞΔ').
» 5ος **α)** *Ὁμιλίες εἰς τὴν Γένεσιν* (Γ'-ΙΒ'). **β)** *Εἰς Ψαλμοὺς* (ΜΑ'-ΜΓ').
» 6ος *Ὁμιλίες εἰς τοὺς Ψαλμοὺς* (ΜΔ' – ΡΚΓ').
» 7ος *Ὁμιλίες εἰς Ψαλμοὺς* (ΡΚΔ' – ΡΝ'), *Εἰς τὸν Δαυὶδ καὶ Σαούλ.*
» 8ος *Ὁμιλίες εἰς τὴν Γένεσιν* (Α'-Θ'), *Ὑπομνήματα.*
» 8Α *Ὁμιλίες εἰς πρόσωπα καὶ ῥητὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.*
» 9ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. Α'–Κ').
» 10ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. ΚΑ'–ΛΖ').
» 11ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. ΛΗ'–ΝΣΤ').
» 11Α *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. ΝΖ'–ΟΕ').
» 12ος **α)** *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. ΟΣΤ'–Λ') **β)** *Στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. Α' – Δ').
» 13ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. Ε' – ΛΑ').
» 13Α *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. ΛΒ' – ΝΔ').
» 14ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* (Ὁμιλ. ΝΕ' – ΠΗ').
» 15ος *Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις* (Ὁμιλίες Α' – ΚΓ').
» 16Α *Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις* (Ὁμιλίες ΚΔ' – ΜΔ').
» 16Β *Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις* (Ὁμιλ. ΜΕ' – Ν'), *Ρωμαίους* (Α' – Ι').
» 17ος *Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους* (Ὁμιλίες ΙΑ' – ΛΓ').
» 18ος *Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους* (Ὁμιλίες Α' – ΚΑ').

Τόμος18Α *Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους* (Ὁμιλίες ΚΒ' - ΜΔ').
» 19ος *Ὑπόμνημα στὴν Β' Πρὸς Κορινθίους* (Ὁμιλίες Α' - ΚΔ').
» 20ος *Ὑπομνήματα: Β' Κορινθίους* (Ὁμ. ΚΕ'-Λ'), *Ἐφεσίους* (Α' - ΙΑ').
» 21ος *Πρὸς Ἐφεσίους* (Ὁμ. ΙΒ'-ΚΔ'), *Φιλιππησίους* (Ὁμ. Α' - ΙΒ').
» 22ος *Πρὸς Φιλιππησίους* (Ὁμ. ΙΓ'-ΙΕ'), *Κολοσσαεῖς Θεσσαλονικεῖς Α'*
» 23ος *Πρὸς Θεσσαλονικεῖς* Β' (Ὁμ. Α'-Ε'), *Πρὸς Τιμόθεον* Α' *καὶ Β'*.
» 24ος *Πρὸς Τίτον, Πρὸς Φιλήμονα, Πρὸς Ἑβραίους* (Ὁμιλ. Α'-ΙΕ').
» 25ος *Πρὸς Ἑβραίους* (Ὁμ. ΙϚ'-ΛΔ'), *Εἰς Λάζαρον* (Ὁμιλ. Α'-Ζ').
» 26ος *Ὁμιλίες Ἠθικὲς – Ἁγιογραφικές.*
» 27ος *Ὁμιλίες Ἁγιογραφικὲς – Ἑρμηνευτικές.*
» 28ος *Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α' (Λόγοι Περὶ ἱερωσύνης).*
» 29ος *Ἀσκητικὰ Β' Πρὸς Σταγείριον* Λόγοι Α'-Γ', *Περὶ παρθενίας.*
» 30ος *Ὁμιλίες Κατηχητικές – Ὁμιλίες Ἠθικές.*
» 31ος *Ὁμιλίες Κατηχητικὲς καὶ Ἠθικὲς Β'.– Ὁμιλίες Περιστατικὲς Α'.*
» 32ος *Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β'.*
» 33ος *Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ'.*
» 34ος *Ὁμιλίες Περιστατικὲς Δ'. Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας κλπ.*
» 35ος *Ὁμιλίες Δογματικὲς (Περὶ ἀκαταλήπτου, Περὶ ὁμοουσίου).*
» 36ος α) *Ὁμιλίες Ἑορταστικές*, β) *Ὁμιλίες Ἐγκωμιαστικὲς Α'.*
» 37ος α) *Ὁμιλίες Ἐγκωμιαστικὲς Β'*. β) *Ἐπιστολὲς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα* (Α'-ΙΖ') *καὶ Βίος τῆς ὁσίας Ὀλυμπιάδος.*
» 38ος α) *Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἰννοκέντιον*, β) *Ἐπιστολὲς ΙΗ' - ΠΜΒ'.*

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
(ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΘΕΜΑΤΩΝ) Τόμοι Α-Γ

Θέματα: Α'. *Ἀγαθότητα – Ἀχαριστία.* Β'. *Βασιλεία οὐρανῶν – Εὐαγγέλιο.* Γ'. *Εὐγνωμοσύνη – Πίστη.*

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Τόμος 1ος *Δογματικὰ Α'* α) *Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες*, β) Κατὰ εἱμαρμένης, γ) *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως*, δ) *Κατηχητικὸς Μέγας.*
» 2ος *Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α' - Β').*
» 3ος *Δογματικὰ Γ'* α) *Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ.* β) *Ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.*
» 4ος *Α') Λόγοι Δογματικοί:* Β') *Ἐπιστολὲς (Α' - ΛΑ').*
» 5ος *Ἑρμηνευτικὰ Α': Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου.- Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαημέρου.- Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου.*
» 6ος *Ἑρμηνευτικὰ Β'*: α) *Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν.* β) *Εἰς τὸν 6ον Ψαλμόν.* γ) *Περὶς τῆς ὀγδόης.* δ) *Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.*
» 7ος *Ἑρμηνευτικὰ Γ': Ἐξήγησις εἰς τὰ Ἄσματα*, Λόγοι Α' - ΙΕ'.
» 8ος α) *Ἑρμηνευτικὰ Γ' – Δογματικά*: 1) *Εἰς τὴν Προσευχήν*, Λόγοι Α'-Ε', 2) *Εἰς τοὺς Μακαρισμούς*, Λόγοι Α'-Η'.
β) *Ἀσκητικὰ Α': Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ καὶ ἄλλοι λόγοι.*
» 9ος Α') *Ἀσκητικὰ Β': Περὶ παρθενίας* (Κεφάλαια Α' - ΚΓ').
Β') *Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί.* 1) *Περὶ ἀρετῆς, ἤτοι Εἰς τὸν Βίον Μωυσέως* (Λόγοι Α' -Β'). 2) *Εἰς τὸν Βίον τῆς Ὁσίας Μακρίνης.* 3) *Εἰς τὸν Βίον Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.*
» 10ος *Ὁμιλίες*: 1) *Δογματικές*, 2) *Ἠθικές*, 3) *Ἑορταστικές.*
» 11ος *Ὁμιλίες*: 1) *Ἑορταστικές*, 2) *Ἐγκωμιαστικές*, 3) *Ἐπιτάφιες.*

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ Ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου

Τόμος 1ος α) *Λόγοι ἀποδεικτικοὶ 2 Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγ. Πνεύμα-τος.* β) *Ἐπιστολές Πρὸς Ἀκίνδυνον καὶ Πρὸς Βαρλαὰμ* Α', Β'.

» 2ος *Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων* Λόγοι Α' - Γ'.

» 3ος Πραγματεῖες *Δογματικὲς καὶ Ὁμολογιακές.*

» 4ος *Ἐπιστολές,*

» 5ος *Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ* (Α' - Γ').

» 6ος *Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ* (Δ' - Ζ').

» 7ος Α') *Κείμενα Αἰχμαλωσίας.* Β') *Λόγοι Περὶ τῆς τοῦ Γρηγορᾶ ψευδογραφίας* Α' - Δ'. *Περὶ τῆς ῥήσεως τοῦ Μ. Βασιλείου.*

» 8ος *Α') Ἑκατὸν Πεντήκοντα Κεφάλαια.* Β') *Ἀσκητικὴ Γραμματεία: Περὶ προσευχῆς καὶ καθαρότητος καρδίας. Εἰς τὸν Βίον Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου. Πρὸς τὴν μοναχὴν Ξένην. Δεκάλογος τῆς κατὰ Χριστὸν νομοθεσίας καὶ ἄλλα* Γ') *Εὐχὲς (Α' - Δ').*

» 9ος *Ὁμιλίες* Α' - Κ'.

» 10ος *Ὁμιλίες* ΚΑ' - ΜΒ'.

» 11ος *Ὁμιλίες* ΜΓ' - ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Τόμος 1ος *Ἀποφθέγματα Γερόντων.*

» 2ος *Τὸ Λειμωνάριον.*

» 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου: *Περὶ Θείων ὀνομάτων, Οὐρανίου ἱεραρχίας, Ἐκκλ/κῆς ἱεραρχίας, Μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολές.*

» 4ος Θεοδωρήτου Κύρου, *Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.*

» 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, *Βίοι Ἁγίων.*

» 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, *50 Πνευματικὲς Ὁμιλίες.*

» 8Α Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, *Λόγοι Ἀσκητικοὶ* (Α' - ΚΣΤ').

» 8Β Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, *Λόγοι Ἀσκητικοὶ* (ΚΖ' - ΞΑ').

» 8Γ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοὶ ΞΒ'-ΠΣΤ', *Ἐπιστολές.*

» 9ος Διαδόχου Φωτικῆς: 1) *Κεφάλαια Γνωστικά.* 2) *Λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν.* 3) *Ὁράσεις.* 4) *Ἐρωταποκρίσεις.*
Ἰωάννου Καρπαθίου: *Κεφάλαια Παρακλητικὰ 100.*

» 10Α Ἁγίων Βαρσανουφίου-Ἰωάννου, *Ἐρωταποκρίσεις* (Α'-ΣΚΘ').

» 10Β Ἁγίων Βαρσανουφίου-Ἰωάννου, *Ἐρωταποκρίσεις* (ΣΛ'-ΦΚΒ').

» 10Γ Ἁγίων Βαρσανουφίου-Ἰωάννου, *Ἐρωταποκρίσεις* (ΦΚΓ'-ΩΜ').

» 12ος Ἀββᾶ Ἠσαΐα, *Λόγοι Ἀσκητικοί.*– Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, *Κεφάλαια ὠφέλιμα.*– Ἀββᾶ Δωροθέου, *Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές.*

» 14ος Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία.– 400 Κεφάλαια Περὶ ἀγάπης.– Λόγος Ἀσκητικός.– 200 Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας.*

» 14Α Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Ἐρωταποκρίσεις κλπ.*

» 14Β Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφόρων ἀπόρων τῆς Γραφῆς* (Ἐρωτήσεις Α' - ΝΓ').

» 14Γ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφόρων ἀπόρων τῆς Ἁγίας Γραφῆς* (Ἐρωτήσεις ΝΔ' - ΞΕ').

» 14Δ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Περὶ ἀποριῶν τῶν ἁγ. Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Θωμᾶν ἡγιασμένον* (Ἀπορ. Α'-Ε', Α' - ΡΔ').

Τόμος 14Ε Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Περὶ ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου* (Ἀπορ. ΡΕ'–ΡΟΘ').– *Σχόλια εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Διονυσίου (Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησ. ἱεραρχίας).*
» 14ς Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Σχόλια εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Διονυσίου* (α. *Εἰς τὸ Περὶ θείων ὀνομάτων* β. *Περὶ μυστικῆς θεολογίας).*
» 15Α Μαξίμου Ὁμολογ.: *Δοκίμια δογματικά, θεολογικὰ καὶ πολεμικά.*
» 15Β Μαξίμου Ὁμολογ.: *Ἐπιστολὲς κοινές, δογματικὲς καὶ πολεμικές.*
» 15Γ Μαξίμου Ὁμολογ.: Δογματικά, ἀντιρρητικά, Βίος Μαξίμου.
» 15Δ Μαξίμου Ὁμολογ.: 1. *Κεφάλαια διάφορα.* 2. *Κεφάλαια ἕτερα.*
» 15Ε Μαξίμου Ὁμολογητοῦ: *Κεφάλαια Θεολογικά,* **Ὑπὸ ἔκδοση.**
» 19Α Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Βίος Συμεών.- Κεφάλαια.- Εὐχαριστίες.*
19Β Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Θεολογικοὶ Λόγοι Ἠθικοὶ Λόγοι (Α'-ς).*
» 19Γ Συμεὼν Ν. Θεολόγου, Λόγοι, *Ἠθικοὶ* Ζ'–ΙΕ', *Κατηχητικοὶ* Α'–Ζ'.
» 19Δ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Κατηχητικοὶ Λόγοι* (Η'- ΛΔ').
» 19Ε Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ὕμνοι* (Α'–ΚΖ').
» 19ς Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ὕμνοι* (ΚΗ'–ΝΗ').
» 22ος Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν.– Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.*

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

Τόμος 1ος Ἰουστίνου τοῦ Φιλοσόφου : 1. *Ἀπολογίες Α' καὶ Β'.* 2. *Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως.* 3. *Διάλογος πρὸς Τρύφωνα.*
» 2ος Τατιανοῦ : *Πρὸς Ἕλληνας.– Ἀθηναγόρου:* 1. *Πρεσβεία Χριστιανῶν.* 2. *Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.*– Θεοφίλου Ἀντιοχείας: *Πρὸς Αὐτόλυκον* Βιβλία Α'-Γ'.– Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον.

ΙΒ' ΑΠΑΝΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

Τόμος 1ος Α) *Προτρεπτικός.*– Β) *Παιδαγωγός,* Λόγος Α'.
» 2ος *Παιδαγωγός,* Λόγοι Β' καὶ Γ'.

ΙΓ' ΑΠΑΝΤΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Τόμος 1ος *Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων, Διαταγαί, Ἀποστολικοὶ Κανόνες.*
» 2ος *Ἐπιτομὴ Διαταγῶν τῶν ἀποστόλων.– Διαταγαὶ διὰ Κλήμεντος.*
» 3ος Κλήμεντος: Κηρύγματα Πέτρου, *Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὲς Α'–Β', Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος.*
» 4ος *Ἐπιστολὴ Βαρνάβα.–* Ἰγνάτιος: *Ἐπιστολές, Μαρτύριον αὐτοῦ. Πολύκαρπος: Ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππησίους, Μαρτύριον.– Ὁ Ποιμὴν τοῦ Ἑρμᾶ.– Παπία Ἱεραπόλεως ἀποσπάσματα.*

ΙΔ' ΑΠΑΝΤΑ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τόμος 1ος *Κατηχήσεις Φωτιζομένων* (Α' –ΙΒ').
» 2ος Α'. *Κατηχήσεις Φωτιζομένων* (ΙΓ' ΙΗ').– Β'. *Κατηχήσεις Μυσταγωγικαὶ* (Α'-Ε').–Γ'. Ὁμιλίες- Ἐπιστολές: